

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HAYATI ANLAMLANDIRMADA KUŞAKLARARASI ANALİZ:
(ATILLA URAS ANADOLU LİSESİ ÖRNEĞİ)**

**DOKTORA TEZİ
Sadık EMECEN**

**Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep YILDIZ

TEMMUZ 2019

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HAYATI ANLAMLANDIRMADA KUŞAKLARARASI ANALİZ:
(ATILLA URAS ANADOLU LİSESİ ÖRNEĞİ)**

**DOKTORA TEZİ
Sadık EMECEN**

**Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recep YILDIZ

TEMMUZ 2019

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**HAYATI ANLAMLANDIRMADA KUŞAKLARARASI ANALİZ:
(ATILLA URAS ANADOLU LİSESİ ÖRNEĞİ)**

DOKTORA TEZİ
Sadık EMECEN

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bu tez 11/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/ oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Doç. Dr. Recep YILDIZ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Musa ŞAHİN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç.Dr. Mine AKSOY KAVALCI	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Abdülhakim BEKİ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Özden GÜNEŞ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Hayatı Anlamlandırmada Kuşaklararası Analiz: (Atilla Uras Anadolu Lisesi Örneği)

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 267 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 02/07/2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı öğretim üyesi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %14 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Sadık EMECEN
Öğrenci Numarası : 137303009
Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet
Bilim Dalı : Sosyal Hizmet
Programı Türü : () Proje () Yüksek Lisans Tezi (X) Doktora Tezi

02/07/2019
Doç. Dr. Recep YILDIZ
Taramayı Yapan

02/07/2019
Doç. Dr. Recep YILDIZ
Danışman

ÖNSÖZ

Anlam arayışı, insan varlığının doğuştan sahip olduğu temel niteliklerden ve güdülerden biridir ve diğer varlıklardan da farklı olarak sadece insana ait bir özelliktir. Bu sebeple insanlar hayatlarını anlamlı kılmak ve amaçla doldurmak için anlam aramaktadırlar. Dolayısıyla insanlar hayatın anlamını da öznel bir bakış açısıyla çözme gayret ve çabası içinde olsalar da herkesin olay ve olguları anlamlandırması farklı olduğu gibi hayatı anlamlandırması da farklı olmaktadır.

Çocuklar, orta kuşak ebeveynler ile dede/ninelerden oluşan kuşakların hayatı nasıl anlamlandırdıklarını belirlemek ve kuşaklar arasındaki değişim ve dönüşümleri tespit etmek amacıyla yapılan bu araştırma aile ile ve değişik yaş dilimlerindeki üyelerinin sorunlarının tespitinde, önlenmesinde ve var olan sorunların uygun stratejilerle çözümlenmesinde yol gösterici olacaktır. Zira günümüzde toplumsal koşullarda yaşanan değişim ve dönüşümler, özellikle de teknolojik gelişmeler kuşakları, kuşakların aile ile ve toplumla ilişkilerini de etkilemektedir. Bunun sonucunda da değerlerden uzaklaşma, kuşaklar arasında çatışma gibi durumlar sebebiyle yaşamdan alınan doyum azaldığı gibi madde bağımlılığı, suça yönelme gibi topluma da zarar veren boyutlara ulaşabilmektedir. Dolayısıyla bu değişim ve dönüşümler sağlıklı bir şekilde analiz edilmediği takdirde sorunlarının çözümünde insana yardım etme iddiasında olan sosyal hizmete duyulan ihtiyaç artarak devam edecektir. Zira sosyal hizmet disiplininin koruyucu/önleyici, iyileştirici/rehabilite edici, değiştirici/geliştirici işlevlerine ve amaçları vardır. Dolayısıyla yapılan bu çalışma, sosyal hizmetin bu amaçlarına hizmet edecek bir işleve sahiptir.

Bu çalışmayı tamamlamama yardımcı olan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen;

Öncelikle danışman hocam Doç. Dr. Recep YILDIZ'a tüm destekleri için minnettar olduğumu belirtmek isterim. Ayrıca Prof. Dr. Musa ŞAHİN, Prof. Dr. Mehmet ADAK ve Doç. Dr. Mine AKSOY KAVALCI ve Dr. Öğretim Üyesi Abdulhakim BEKİ hocalarıma katkıları için teşekkür ederim.

Anket uygulaması için gerekli izinleri almamı sağlayan İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü çalışanlarına ve anketin uygulandığı Atilla Uras Anadolu Lisesi müdürü, idarecileri, öğretmenleri ve öğrencileri ile ankete katılan öğrencilerin anne, baba, nene ve dedelerine teşekkür ederim.

Son olarak hayatımın her alanında olduğu gibi, bu çalışmanın başından beri beni destekleyen aileme de sonsuz teşekkür ederim.

02/07/2019
Sadık EMECEN

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
ÖZET	vii
SUMMARY.....	viii
TABLolar	ix
ŞEKİLLER	xiv
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Tanımlar	9
1.1.1. Aile	9
1.1.1. Anlam	10
1.1.1. Hayat	11
1.1.1. Kuşak	12
1.1.1. Sosyalleşme	13
1.2. Kuramsal Analiz	14
1.2.1. Kuşaklarla İlgili Kuramlar	14
1.2.1.1. Kuşaklararası Aile Yaklaşımı	14
1.2.1.1.1. Benliğe Farklılaşma	15
1.2.1.1.2. Üçgen	16
1.2.1.1.3. Çekirdek Ailenin Duygusal Sistemi	17
1.2.1.1.4. Aile Yansıtma Süreci	17
1.2.1.1.5. Duygusal Yoksunluk	17
1.2.1.1.6. Kuşaklararası Aktarma Süreci	17
1.2.1.1.7. Kardeş Konumu	18
1.2.1.1.8. Toplumsal Gerileme	18
1.2.2. Hayatın Anlamına Dair Kuram ve Görüşler	18
1.2.2.1. Hayatın Anlamını Bireysel Motivasyonlarla Açıklayan Kuramlar	19
1.2.2.1.1. Hazlar ve Zevklerdir	19
1.2.2.1.2. Bireysel İhtiyaçların Karşıllanmasıdır	21
1.2.2.1.3. Beklentilerdir	24
1.2.2.2. İnsanın Varoluşunun Gerçekleşmesidir	27
1.2.2.3. Anlam Aramaktır	29
1.2.2.4. Mutluluktur	31
1.2.2.5. Toplum İçin Çalışmaktır	34
1.2.2.6. Bir Yaratıcı Tarafından Belirlenmiştir	37
1.2.2.7. Oyundur	44
1.2.2.7.1. Kişilik ve Roller İle Oyun Arasında İlişki Vardır	44

1.2.2.7.2. Oyun Hayatın İzdüşümüdür	46
1.2.3. Sosyal Hizmet Yaklaşımlarında Hayatın Anlamı	47

BÖLÜM 2: DÖNEMSEL ÖZELLİKLERİYLE KUŞAKLAR VE AİLENİN FONKSİYONU

2.1. Kuşakların Yaşa Göre Genel Özellikleri	53
2.1.1. Genç Kuşakların Özellikleri	54
2.1.1.1. Sıfır-Bir Yaş Dönemi Gelişim Özellikleri	55
2.1.1.2. Bir-Üç Yaş Dönemi Gelişim Özellikleri	55
2.1.1.3. Üç-Altı Yaş Dönemi Gelişim Özellikleri	56
2.1.1.4. Altı-Oniki Yaş Dönemi Gelişim Özellikleri	58
2.1.1.5. Ergenlik Dönemi (12-17 Yaş) Gelişim Özellikleri	58
2.1.2. Orta Kuşak Ebeveynlerin Özellikleri	67
2.1.3. Yaşlı Kuşakların Özellikleri	80
2.2. Kuşakların Dönemsel Özellikleri	84
2.2.1. Sessiz Kuşak (1925-1945)	87
2.2.2. Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964)	88
2.2.3. X Kuşağı (1965-1980).....	90
2.2.4. Y Kuşağı (1981-2000).....	93
2.2.5. Z Kuşağı (2001 ve Sonrası).....	96
2.3. Kuşaklararası İlişkiler Açısından Ailenin Fonksiyonları	99
2.3.1. Neslin Devamı ve Cinsel Davranışların Düzenlenmesi Fonksiyonu	101
2.3.2. Bakım ve Koruma Fonksiyonu	103
2.3.3. Sosyal Fonksiyonu	104
2.3.4. Psikolojik Fonksiyonu	105
2.3.5. Ekonomik Fonksiyonu	107
2.3.6. Eğitim Fonksiyonu	108
2.3.7. Kültürel Aktarım ve Sosyalleşme Fonksiyonu	109
2.3.8. Değerleri Kazandırma Fonksiyonu	111
2.3.9. Mahremiyetin Korunması Fonksiyonu	112
2.3.10. Boş Zamanları Değerlendirme Fonksiyonu	115

BÖLÜM 3: HAYATIN ANLAMLANDIRILMASINDA ÜÇ KUŞAK ÜZERİNDEN AİLENİN ROLÜ

3.1. Araştırmanın Metodolojisi	117
3.1.1. Araştırmanın Konusu	117
3.1.2. Araştırmanın Önemi	118
3.1.3. Araştırmanın Problemi	119
3.1.4. Araştırmanın Amacı	121
3.1.5. Araştırmanın Hipotezleri	121
3.1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	122
3.1.7. Araştırmanın Yöntemi ve Teknikleri	123

3.1.7.1. Veri Toplama Süreci	123
3.1.7.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	124
3.1.7.3. Verilerin Analizi	125
3.2. Araştırmanın Demografik Özellikleri	125
3.3. Araştırmanın Bulguları	126
3.3.1. Hayat Nimet mi, Zahmet mi	126
3.3.2. Hayata Karşında Tutumlar	132
3.3.3. Hayatın Anlam ve Amacı	137
3.3.4. Hayatı Anlamlandıran Kurumlar	141
3.3.5. Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları	146
3.3.6. Arzulanan Hayat	151
3.3.7. Hayattaki Hedefler	155
3.3.8. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma	159
3.3.9. Hayat İçin Amaç ve Hedefler Koyma	165
3.3.10. Hayat Karşısında İstikrara ve Sebat	169
3.3.11. Gelecek Hakkında Düşünce ve Hisler	174
3.3.12. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri	180
3.3.13. Hayatı Anlamlandırma ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Kişiler	185
3.3.14. Amaçların Gerçekleştirilmesinin Önündeki Engeller	202
3.3.15. İnsan Neden Çocuk Sahibi Olmak İster?	207
3.3.16. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler	215
3.3.17. Gelecek Beklentisi	221
SONUÇ VE ÖNERİLER	229
KAYNAKLAR	249
EKLER	261
EK-1 İSTANBUL VALİLİĞİ ANKET İZNİ	261
EK-2 ÖĞRENCİYE ANKET UYGULAMASI İÇİN VELİ İZİN DİLEKÇESİ	262
EK-3 ANKET FORMU	263
ÖZGEÇMİŞ	267

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.:	: Derleyen
GTZ	: Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit
Ed.	: Editör
NMHC	: National Multifamily Housing Council).
SHK	: Sosyal Hizmetler Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: United Nations Development Programme).
UNODC	: Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi
WHO	: World Health Organization
WMFC	: West Midland Family Center
UN	: Birleşmiş Milletler
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
vb.	: Ve benzeri
Yay.:	: Yayınevi/ Yayıncılık

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Hayatı Anlamlandırmada Kuşaklararası Analiz: (Atilla Uras Anadolu Lisesi Örneği)

Tezin Yazarı: Sadık EMECEN

Danışman: Doç. Dr. Recep YILDIZ

Kabul Tarihi:

Sayfa Sayısı: 14 (ön kısım) + 267 (tez)

Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet

Bilim Dalı: Sosyal Hizmet

İnsanın doğumuyla başlayan ve bir ömür boyu süren anlam arayışı, öznel bir karaktere sahip olduğundan her insan, diğerlerinden farklı olarak olay, olgu ve nesneleri anlamlandırmaktadır ve yaşam amaçlarını belirlemektedir. Bu bağlamda yapılan çalışma, “hayatın anlam ve amacı nedir?”, “hayat nimet midir, zahmet midir?”, “hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarını belirlemede etkili kişi ve kurumlar nelerdir?” vb. sorulara cevap aramaktadır. Hayatı anlamlandırmak ile hayatın içinde var olan anlamı aramak arasındaki farkı da dikkate alarak “Hayatın anlamı, kuşaklararası toplumsal dönüşüm neticesinde değişime uğramaktadır” hipotezini test etmektedir.

Araştırma, İstanbul İli Maltepe İlçesi Atilla Uras Anadolu Lisesi örnekleminde değişen yaşam şartlarının etkisiyle çocuklar (527 öğrenci), onların orta kuşak ebeveynleri (258 kişi) ve büyükanne ile dedelerden (79 kişi) oluşan kuşakların hayatı anlamı konusundaki düşüncelerinin tespit ederek karşılıklı analiz etmeyi amaçlamaktadır. Toplam 864 kişiye anket uygulanmış; cinsiyet, öğrencilerin sınıfları, öğrenim durumu, meslek, aylık gelir düzeyi, ikamet yeri bağımsız değişkenleri üzerinden analizler yapılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular, genç kuşakların önceki kuşaklara göre daha bireysel bir bakış açısına sahip olduklarını gösterirken yaşlı kuşaklara doğru toplumsal ve dini değerlerin yaşamı daha fazla anlamlandırdığı ve sosyal sorunlara yönelik bir ilginin varlığını orta koymaktadır. Kuşaklar hayatın bir anlamı olduğuna ama bu anlamın insanın kendisi tarafından bulunması gereğine inanmaktadırlar. Kuşakların hayatını anlamlandıran en önemli sosyal kurum ise aile ve yakın çevredir. Onu anne/babalar ve öğrencilerde eğitim ve kültür; dede/ninelerde ise din izlemektedir. Ekonomi, bilim ve teknoloji ise en fazla genç kuşakların hayatını anlamlandırmaktadır. Kuşakların hayatını anlamlandırmada anne/babalar ve öğretmenler toplumsal sorunlar, erdemli davranışlar, dini ve kültürel değerler, zorluklarla mücadele konusunda; akran grupları ise özgürlük, şöhretli bir hayat, bireysellik, maddi beklentiler, ümitsizlik ve karamsarlık gibi duyguların oluşmasında etkilidirler. Zorluklar karşısında aile ve dini değerler en önemli destek mekanizmasını oluştururken; kurumsal destek alma konusunda kadınlar erkelere göre daha isteklidirler. Yaşam amaçlarına ulaşılmasını engelleyen en önemli faktörler ise eğitimin tamamlanamamış olması ve maddi imkansızlıklardır. Anne, baba ve kardeşleriyle sevgi bağının koparılmaması ise kuşakların gelecekle ilgili en önemli beklentisini oluşturmaktadır.

Çocuklar/torunlar, orta ve yaşlı kuşakların yaşama sevincini artırırken; soyun devam etmesi, yaşlılık güvencesi olması ve dini gerekçeler yaşlı kuşaklar için çocuk sahibi olma sebebidir. Anne/babalar, topluma yararlı ve erdemli insanlar yetiştirmeyi hedeflerken; genç kuşaklar ise gelecekte aileyi eğlendirmesi, neşelendirmesi ve sevgi vermesi için çocuk sahibi olmak istemektedirler. Dolayısıyla toplumsal yaşam koşullarında meydana gelen değişim ve dönüşümler yaşlı kuşaklardan genç kuşaklara doğru insanların hayata bakışı, yaşam amaç ve hedefleri, zorluklara ve sıkıntılara karşı davranış biçimleri, diğer insanlarla ilişkileri ve gelecekle ilgili beklentileri üzerinde etkili olmaktadır. Bu kapsamda, bulgular hipotezi doğrularken, genç kuşakların yaşamı anlamlandırma ve yaşam amaçlarını belirleme konusunda önceki kuşaklara göre daha bireysel ve kararsız bir yapıda olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla bu durum, sosyal hizmetlere olan ihtiyacı artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Anlam, Hayat, Kuşak, Sosyalleşme

Yalova University Insitute of Social Sciences Doctoral Thesis Title

Thesis Title: The Intergeneration Analysis at Giving Meaning to Life (The Sample at Atilla Uras Anatolia Secondary School)	
Thesis Author: Sadik EMECEN Advisor: Assoc. Prof. Dr. Recep YILDIZ	
Date of Acceptance:	Total Number of Pages: 14 (pre text) +267 (main body)
Department: Social Work	Field of Study: Social Work
Each human being determines the events, facts and objects and also states the aims of their lives different from the others because each person has unique subjective character since the search of meaning takes lifelong starting at the birth In this context, the answers have been sought for the questions as “What is the meaning and purpose of life?”, “Is life blessing or troublesome?”, “Who are the persons or what are the organizations to give meaning to life and explain it?” and so on. It is tested the hypothesis of “The meaning of live changes as a result of the social transformation in the intergenerations. Under the impact of the changing life conditions, this research, by being given meaning to life in the sample at Atilla Uras Anatolia Secondary School in Maltepe, a district in İstanbul, targets the comparative analysis of three generations; children (527 school children), middle-aged people (258 their parents) and the elderly (79 grandparents).Totally, 864 people were applied in the survey; the analysis was done considering the independents changes of their genres, classes of the students, educations, occupations, monthly incomes, residents. In the survey, the findings reveals that as the young generations have more individual point of views comparing to the old ones, the elderly people consider that social and religious values are more meaningful and they have the interest of social matters. Generations believe that life has a meaning, yet it must be found by people themselves. The most important social institution which interpret life is family and its near surroundings. It is followed by parents, education and culture of students; religion of grandparents. Economy, science and technology are the most meaningful matters for the young. To give meaning to life, parents and teachers are effective at taking shape social matters, virtuous treatments, religious and cultural values, challenging at difficulties while the young are influensive at the occurence of freedom, fame life, individualism, materialistic expectations, hopelessness and pessimism. For difficulties, family and religious values are the supporting mechanism; women are more cooperative than men at organizational support. The reason why not being able to reach the target of the life expectations are incomplete education and financial impossibilities. Not being seperated from parents and siblings are the most important expectations of the generations. Children and grandchildren are the reason to have for the guarantee of being elderly and religious grounds as well as they increase the joy of life of the old. While the parents aim to bring up their children helpful and virtuous for the society, the young wish to have them to amuse families and give them love. Thus, the transformation and changes at social life conditions, the old to the young, considering life is effective on aims and targets, the treatment styles towards difficulties and bothersome, relationships with other people and the future expectations. In this context, it was stated that while findings verify the hypothesis, the young have the structure of being more individual and indecisive as they interpret life and stating their life targets comparing to the old. That is why, this situation requires the necessity of the social works.	
Keywords: Family, Meaning, Life, Genaration, Socialization	

TABLÖLAR

Tablo 1. Dünya ve Bölgelerin Nüfusu (2017, 2030, 2050 ve 2100)	53
Tablo 2. Yıllara ve yaş gruplarına göre nüfus, 2018, 2023,2040, 2060, 2080	54
Tablo 3. Evlilik Süresine Göre Boşanmalar, 2017, 2018	70
Tablo 4. Araştırmaya Katılanlara İlişkin Demografik Özellikler	125
Tablo 5.Araştırmaya Katılanların Çocuk Sayısı	126
Tablo 6. Hayata Hakim Olan Şeyler	126
Tablo 7. Hayata Hakim Olan Şeyler ile Cinsiyet Arasındaki İlişki	127
Tablo 8. Hayat Hakim Olan Şeyler ile Sınıf Arasındaki İlişki	128
Tablo 9. Hayata Hakim Olan Şeyler ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki	128
Tablo 10. Hayata Hakim Olan Şeyler ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki	129
Tablo 11. Hayata Hakim Olan Şeyler ile Meslek Arasındaki İlişki	130
Tablo 12. Hayata Hakim Olan Şeyler ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki	130
Tablo 13. Hayata Hakim Olan Şeyler ile Ebeveynlerin İstanbul’da Yaşadığı Süre İlişkisi... ..	131
Tablo 14. Çocuk sayısı ile Hayata Hakim Olan Şeyler Arasındaki İlişki	132
Tablo 15. Hayatın Temel Göstergeleri	133
Tablo 16. Hayatın Temel Göstergeleri ile Sınıflar Arasındaki ilişki	133
Tablo 17. Hayatın Temel Göstergeleri ile Öğrenci İle Yakınlığı Olanlar Arasındaki İlişki ...	134
Tablo 18. Hayatın Temel Göstergeleri ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki	135
Tablo 19. Hayatın Temel Göstergeleri ile Meslek Arasındaki İlişki	135
Tablo 20. Hayatın Temel Göstergeleri ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki ...	136
Tablo 21: Hayatın Temel Göstergeleri ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre İlişkisi... ..	136
Tablo 22. Hayatın Anlam ve Amacı	137
Tablo 23: Hayatın Anlam ve Amacı ile Sınıf Arasındaki İlişki	138
Tablo 24. Hayatın Anlamı ve Amacı ile Öğrenciye Yakınlığı Arasındaki İlişki	138
Tablo 25: Hayatın Anlam ve Amacı ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki	139
Tablo 26: Hayatın Anlam ve Amacı ile Meslekler Arasındaki İlişki	140
Tablo 27: Hayatın Anlam ve Amacı ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki	140
Tablo 28: Hayatın Anlam ve Amacı ile Ebeveynlerin İstanbul’da Yaşadığı Yıl İlişkisi	141
Tablo 29: Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar	142
Tablo 30: Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Cinsiyet Arasındaki İlişki	142
Tablo 31: Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Sınıf Arasındaki İlişki.....	143
Tablo 32: Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Öğrenci Yakınlığı İlişkisi	143
Tablo 33. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Öğrenim Durumu İlişkisi.....	144
Tablo 34. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Ebeveynlerin Mesleği İlişkisi.....	145
Tablo 35. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki	145
Tablo 36: Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Ebeveynler İstanbul’daki Yaşadığı Süre Arasındaki İlişkii.....	146
Tablo 37. Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları	147
Tablo 38. Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları ile Sınıf Arasındaki İlişki	147
Tablo 39. Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları ile Öğrenci ile Yakınlık İlişkisi	148

Tablo 40: Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki ...	149
Tablo 41. Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları ile Meslek Arasındaki İlişki	149
Tablo 42. Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları ile Ailenin Aylık Toplam Geliri İlişkisi...	150
Tablo 43. Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki	150
Tablo 44. Arzulanan Hayat	151
Tablo 45. Arzulanan Hayat ile Cinsiyet Arasındaki İlişki	151
Tablo 46. Arzulanan Hayat ile Sınıf Arasındaki İlişki	152
Tablo 47. Arzulanan Hayat ile Öğrenci ile Yakınlığı Arasındaki İlişki	152
Tablo 48. Arzulanan Hayat ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki	153
Tablo 49. Arzulanan Hayat ile Meslek Arasındaki İlişki	153
Tablo 50. Arzulanan Hayat ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki	154
Tablo 51. Arzulanan Hayat ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki ...	154
Tablo 52. Hayattaki Hedefler	155
Tablo 53. Hayattaki Hedefler ile Sınıf Arasındaki İlişki	155
Tablo 54: Hayattaki Hedefler ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki	156
Tablo 55: Hayattaki Hedefler ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki	157
Tablo 56. Hayattaki Hedefler ile Meslekler Arasındaki İlişki	158
Tablo 57. Hayattaki Hedefler ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki	158
Tablo 58: Hayattaki Hedefler ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre İlişkisi.....	159
Tablo 59. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma	160
Tablo 60. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Sınıf Arasındaki İlişki	161
Tablo 61. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Öğrenci Yakınları İlişkisi	161
Tablo 62. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Öğrenim Durumu İlişkisi.....	162
Tablo 63: Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Meslek Arasındaki İlişki	163
Tablo 64. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki	164
Tablo 65. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Ebeveynin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki	164
Tablo 66. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma	165
Tablo 67. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Sınıf Arasındaki İlişki.....	166
Tablo 68. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki	166
Tablo 69. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki	167
Tablo 70. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Meslek Arasındaki İlişki	168
Tablo 71. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Ailenin Aylık Toplam Geliri İlişkisi	168
Tablo 72. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki	169
Tablo 73. Hayat Karşısındaki Duruş	170
Tablo 74. Hayat Karşısındaki Duruş ile Cinsiyet Arasındaki İlişki	170
Tablo 75. Hayat Karşısındaki Duruş ile Sınıflar Arasındaki İlişki	171
Tablo 76. Hayat karşısındaki Duruş ile Öğrencilerin Yakınları Arasındaki İlişki	171
Tablo 77. Hayat Karşısındaki Duruş ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki	172

Tablo 78. Hayat Karşısındaki Duruş ile Meslek Arasındaki İlişki	173
Tablo 79. Hayat Karşısındaki Duruş ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki	173
Tablo 80. Hayat Karşısındaki Duruş ile Ebeveynin İstanbul’da Yaşadığı Süre İlişkisi	174
Tablo 81. Gelecek Hakkında Düşünce ve Hisler	174
Tablo 82. Gelecek Hakkında Düşünce ve Hisler ile Cinsiyet Arasındaki İlişki	175
Tablo 83. Gelecek Hakkında Düşünce ve Hisler ile Sınıf Arasındaki İlişki	175
Tablo 84. Gelecek Hakkında Düşünce ve Hisler ile Öğrenci Yakınları Arasındaki İlişki	176
Tablo 85: Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler ile Öğrenim Durumu İlişkisi	177
Tablo 86: Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler ile Mesleği Arasındaki İlişki	178
Tablo 87. Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki	178
Tablo 88: Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler ile Ebeveynin İstanbul’da Yaşadığı Süre İlişkisi	179
Tablo 89. Çocuk Sayısı ile Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler Arasındaki İlişki	179
Tablo 90. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri	180
Tablo 91. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Cinsiyet Arasındaki İlişki	181
Tablo 92. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Sınıf Arasındaki İlişki	182
Tablo 93. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Öğrenci Yakınları İlişkisi	182
Tablo 94: Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Öğrenim Durumu İlişkisi.....	183
Tablo 95. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Meslek Arasındaki İlişki	184
Tablo 96. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki	184
Tablo 97. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Ebeveynlerin İstanbul’daki Yaşadığı Arasındaki İlişki	185
Tablo 98. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayata Hâkim Olan Şey Arasındaki İlişki	186
Tablo 99. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayatın Temel Göstergeleri Arasındaki İlişki	187
Tablo 100. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayatın Anlam ve Amacı Arasındaki İlişki	188
Tablo 101. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar Arasındaki İlişki	189
Tablo 102. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayatı Anlamlı Kılan Şeyler Arasındaki İlişki	190
Tablo 103. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayattaki En Büyük Arzu Arasındaki İlişki	191
Tablo 104. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayattaki En Büyük Hedef Arasındaki İlişki	192
Tablo 105. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Sizi Tarif Eden Şey Arasındaki İlişki	193
Tablo 106. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayata Bakışınız Arasındaki İlişki	194

Tablo 107. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayat Karşısındaki Duruş Arasındaki İlişki	195
Tablo 108. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler	196
Tablo 109. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayattaki Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri İlişkisi	197
Tablo 110. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Yaşam Amaçlarının Gerçekleşmemesi Arasındaki İlişki	198
Tablo 111. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Çocuk Sahibi Olma Sebepleri Arasındaki İlişki	199
Tablo 112. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Çocukların Meslek Hayatıyla İlgili Beklentiler Arasındaki İlişki	200
Tablo 113. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Kuşakların Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişki	201
Tablo 114. Hayatı Anlamlandırma ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki	202
Tablo 115. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi	202
Tablo 116. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Cinsiyet Arasındaki İlişki ...	203
Tablo 117. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Sınıf Arasındaki İlişki	204
Tablo 118. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Öğrencilerin Yakınları Arasındaki İlişki	204
Tablo 119. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Öğrenim Durumu İlişkisi	205
Tablo 120. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Mesleği Arasındaki İlişki	206
Tablo 121. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki	206
Tablo 122. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki	207
Tablo 123. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri	208
Tablo 124. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Cinsiyet Arasındaki İlişki	209
Tablo 125. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Sınıf Arasındaki İlişki.....	210
Tablo 126. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Öğrenci ile Yakınlığı İlişkisi	211
Tablo 127. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki	212
Tablo 128. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Mesleği Arasındaki İlişki	213
Tablo 129. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki	213
Tablo 130. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebebi ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki.....	214
Tablo 131. Çocuk sayısı ile İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri Arasındaki İlişki	215
Tablo 132. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler	216
Tablo 133. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Cinsiyet Arasındaki İlişki	216
Tablo 134. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Sınıf Arasındaki İlişki	217
Tablo 135. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Öğrenci ile Yakınlığı İlişkisi.....	217

Tablo 136. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Öğrenim Durumu İlişkisi	218
Tablo 137. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Meslek Arasındaki İlişki	219
Tablo 138. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişkiler	219
Tablo 139. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklenti ile Ebeveynin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişkiler	220
Tablo 140. Kuşakların Gelecek Beklentisi	221
Tablo 141. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Sınıf Arasındaki İlişki	222
Tablo 142. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Öğrenci ile Yakınlığı Arasındaki İlişki	223
Tablo 143. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki	224
Tablo 144. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Meslek Arasındaki İlişki	225
Tablo 145. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Ailenin Toplam Aylık Geliri İlişkisi	226
Tablo 146. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki	227

ŞEKİLLER

Şekil 1. Etkileşim Sürecinde Birey	16
Şekil 2. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Diyagramı	22

Giriş

Her insanın hayatı, benzersiz ve biriciktir. Alman düşünür Ernst Cassirer, insanı “animal symbolicum” yani “anlam üreten varlık” olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla anlam arayışı, insan varlığının doğuştan sahip olduğu temel niteliklerden ve güdülerden biridir ve diğer varlıklardan da farklı olarak sadece insana ait bir özelliktir. Bu sebeple, insanlar hayatlarını anlamlı kılmak ve amaçla doldurmak için anlam aramaktadırlar ki anlam, insan için bir amacının olmasını ve bu amaca yönelik olarak davranış oluşturmalarını ifade etmektedir. İnsanların günlük yaşam süreci içinde karşılaştıkları olay, olgu ve durumları, kendileriyle olan ilişki ve etkileşimleri, geçmiş yaşam tecrübeleri ve başka insanlarla ilişkileri ve etkileri kapsamında değerlendirerek anlamlandırıyor olmaları hayatın da bireysel bir bakış açısıyla anlamlandırıldığını ifade etmektedir. Adler’in (2014: 7) ifadesiyle hayatın öznel bir yaklaşımla anlamlandırılması, hayata dair dünyada yaşayan insanlar sayısınca anlamın olduğu sonucuna bizi götürmektedir. Bu anlamlandırmalardan bazılarının hatalı olabileceği ihtimal dâhilinde olsa da anlamlandırma üzerinde yapılacak tahliller ve ortaya konulacak olan kriterlerin de yine subjektif bir karaktere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Üstelik hayatı anlamlandıran kişiler, kendi açılarından mevcut yaşam koşulları içinde konuyu enine boyuna değerlendirerek en doğru anlamlandırmayı yaptıklarına inanmaktadırlar. Ayrıca anlam tecrübesinin kişiye özel bir süreçten ibaret olması aynı zamanda bir insanın anlamlı bulduğunu bir başkası tamamen anlamsız bulabileceğini ortaya koyduğu gibi mutlak, sabit ve değişmez bir anlamın olmadığını, içinde bulunulan durum ve şartlara hatta yaş dilimlerine bağlı olarak anlamın değişebileceğini de göstermektedir. Çünkü insanın anlam dünyası bilgi, yaş, sosyal çevre, eğitim, zaman ve şartlara göre değişebilmektedir. Anne ve babalarını bireyselliklerine saygı duymadığı ve özgürlüklerini kısıtladığı için eleştiren genç kuşakların, anne ve baba olduklarında çocuklarına yönelik aynı davranışı tekrarlamaları buna güzel bir örnektir. Aynı zamanda anlam arayışı herkes için geçerli bir durum da değildir. Bazı insanlar mizaç ve karakteri gereği hayatı ve varoluşu anlamlandırma konusunda yoğun çaba harcarken, bazı insanlar da hayatın akışına kendilerini bırakmak suretiyle ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine göre yaşam amaçlarını belirlemektedirler. Bununla birlikte anlam arayışındaki bir insanın hayatını anlamlandıramaması hayatın bir anlamının olmadığını değil o kişi tarafından henüz bulunamamış olduğu anlamına gelmektedir.

Hayatın anlamı, kimi zaman hayatın amacı olarak da kullanılıyor olsa da anlam ve amaç arasında farklılık bulunmaktadır. Hayatın amacı, bir hedefi ifade ederken, hayatın anlamı ise deneyime ve yoruma tabidir. Fakat gerçek olan şudur ki, yaşam amacı olan insanlar yaşama daha sıkı bağlanmakta ve zorluklarla daha iyi baş edebilmektedirler. Aynı zamanda sorunlarına çözüm yolları bulmada daha başarılı oldukları gibi biyolojik olarak da daha uzun süre varlıklarını sürdürebilmektedirler (Aydın vd., 2015: 43). Yaşamın her alanında meydana gelen değişimler insanların, tutumları, beklentileri, davranışları, hisleri, seçimleri üzerinde etkili olmaktadır. Dolayısıyla insanlar yaşamları için bir amaç tanımladıklarında genellikle anlamlı bir hayat yaratmakta, deneyim ve günlük olaylardan kaynaklanan amaçlara eğilim göstermektedirler. Bu kapsamda insanlar yaşam amaçlarını *beden*(duyum), *başarı* (kariyer), *ilişki* ve *maneviyat* alanlarında belirlemektedirler ve bu

amaçları gerçekleştirmek için mücadele vermektedirler. Aynı zamanda bu yaşam amaçlarını yasadıkları çatışmaların çözümünde bir kaynak olarak da kullanmaktadırlar. *Bedensel (duyum) amaçlar*, bireylerin bedenlerini rahatlatmak için hangi sporlarla ve hobilerle, nasıl uğraşacaklarına dair planlara sahip olmalarıyla ilgiliyken *kariyer (başarı) amaçları*, bireylerin yaşamları boyunca hangi işlerde çalışacaklarına ve nasıl bir ilerleme göstereceklerine ilişkin planlama yapmalarını ifade etmektedir. *İlişkisel amaçlar*, bireylerin evlenecekleri kişide aradıkları özellikleri belirlemeleri, eşleri ve yakın çevreleri ile nasıl bir yaşam geçireceklerine ilişkin planlama yapmaları anlamına gelmektedir. *Maneviyat amaçları* da insanların hayatlarında ne için çaba göstermeleri gerekebileceğine ilişkin nihai bir vizyon belirlemelerinde dini inançlarını temel almaları şeklinde tanımlanmaktadır (Peseschkian, 1996 akt.: Demirel, 2013: 126).

Nesne, olay ve olguları anlamlandırarak anlam arayışını sürdüren insanın yaşam amaçlarını belirleyebilmesi için öncelikle hayatın anlamının ne olduğunu kavraması gerekmektedir. Bu sebeple “hayatın anlamı nedir?” sorusu tarih boyunca varlık, toplum, psikoloji, mutluluk, ahlak, özgürlük ve saire konular dâhilinde felsefi, bilimsel ve dinsel araştırmalara konu olmuştur. İlk çağlardan itibaren filozof ve bilim insanları evrenin doğumu ve oluşumu üzerine yoğunlaşmış ve daha çok hayatın “nasıl”ı üzerinde durmuşlardır. Felsefi düşüncelerin genel olarak materyalist ya da mistik bir özelliğe sahip olduğu görülürken dini düşüncelerin ise mistik ve metafizik ekseninde olduğu görülmektedir (Yücel, 2014b). Hayatın anlamının eski yıllara nazaran günümüzde hayati bir ihtiyaç olarak belirmesi ve gittikçe güç kazanmasında özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan acıların etkili olmuştur. Bununla birlikte son yıllarda sosyal, kültürel, ekonomik alanlardaki hızlı ilerlemeler ve köklü değişimler sonucunda çözümlenmemiş “varoluşsal engellenme”nin güç kazanarak “varoluşsal boşluğa” dönüşmesi de etkili olmuştur (Aydın vd., 2015: 44). Dolayısıyla hayatın anlamı filozoflar, hümanistik psikologlar ve varoluşçular tarafından tanımlanan öznel bir kavramdır. İşte tam da burada hayatın anlamlandırılmasına sebep olan kaynak veya kaynakların neler olduğu sorusu karşımıza çıkmaktadır ki, Aydın vd.’nin da (2015: 4) ifade ettiği gibi varoluşçular hayatın anlamını insanın belirlediğini vurgularken Tanrı’ya ya da evrenin dışındaki zeki bir güce inananlara göre ise hayatın yerleşik bir anlamı vardır. Daha geniş anlamda düşündüğümüzde ise hayatın anlamı, tarih boyunca kimi zaman inanç boyutuyla, kimi zaman insanın ve evrenin varoluşu boyutuyla kimi zaman da kişilik ve insanları davranışa sevkeden motivasyonlar boyutuyla sorgulanan bir konu olmuştur. Fakat özel olarak hayatın anlamı üzerine oluşturulmuş bir kuramdan söz etmek mümkün görünmemektedir. En güçlü adaylardan birisi olan Viktor Frankl tarafından geliştirilen Logoterapi de insanın anlam arayışını temel alması sebebiyle kuramsal bir özellik gösterse de o da bir terapi metodu olmaktan öteye gitmemektedir. İnsanları eylem ve davranışa sevkeden güdüler ve motivasyonlar birincisi, hayatı anlamını hazlar ve zevklerde arayanların görüşüdür. Hazcılık diye adlandırılan bu görüş, insanların keyif alacağı davranışlara yöneleceği ve onları tekrarlayacağı; kendisine acı verecek davranışlardan ise kaçınacağı önermesine dayanmaktadır (Timuçin, 2004: 252; Ulaş vd., 2002: 647). Motivasyonların ikincisi Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı’na dayanmaktadır. Buna göre, insan davranışlarının temelinde ihtiyaçlar vardır. Bazı ihtiyaçların tatmini diğerlerinden daha

önemlidir. İnsanlar önemli ve şiddetli olan bu ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra diğer ihtiyaçlarını karşılama yoluna gitmektedirler (Arık, 1996: 50). Motivasyonların üçüncüsü ise Victor H. Vroom tarafından oluşturulan beklenti kuramıdır. Beklenti kuramı da bir hedefin birey tarafından anlamlandırılarak yaşam hedefi olarak belirlenmesinde kişilerin yeterliliği, başarıya etki eden dış etkenlerin varlığı, kişinin bu işin sonucunda elde edeceği bireysel getiriler, elde edilecek sonucun çalışan tarafından arzulanan olup olmaması ve çabasının sonucunda hedeflenen amaca ulaşp ulaşamayacağı konusundaki inancının etkili olduğunu ifade etmektedir.

İnsanların, irade ve bilinçten yoksun nesneler dünyasına fırlatılmış (Cevizci, 1999: 889) olduğunu öne süren varoluşçuluk ise akılcı olmayan bir evrende akılcı kararlar vermeye çalışan insanların bireysel varlığını, insanın özgürlüğünü ve insanların özgürce yaptıkları seçimlerin sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Genel olarak ateist bir görüşe sahip olmalarıyla hayatı, din dışı kaynaklarla anlamlandırmaktadırlar. Örneğin Albert Camus, anlamı olmayan bu saçma dünyada insanın yaşayabilmesi için cesaret, gururlu asilik, kardeş dayanışması, sevgi, dindışı azizlik gibi kişisel bir anlam sistemi üretmesi gerektiğini belirtirken, Jean Paul Sartre da Camus gibi anlamın aydınlanmada, baskıya karşı direnişte, diğerlerine hizmette, kendini gerçekleştirmede aranmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Varoluşçu psiko-terapistlerden olan Irvin Yalomda hayatın anlamını özgecilik, bir nedene adanmak, yaratıcılık, hedonist çözüm, kendini aşma gibi kavramlarla ifade etmektedir (akt.: Göka, 103-104). Anlam arayışının, insanın doğuştan sahip olduğu güdülerden biri olduğunu belirten Viktor Frankl (1992: 51) “İnsanın Anlam Arayışı” isimli kitabında, insanın aradığı anlamı bulması halinde acı çekmeye, özveride bulunmaya, hatta gerekirse bu uğurda hayatını vermeye hazır olduğunu ifade etmektedir. Logoterapi yani “anlam tedavisi” adını verdiği terapi metoduyla danışan hastalarına, kendi yaşamında anlam bulması için yardım etmeyi yani anlam isteminin önündeki engelleri kaldırmayı amaçlamaktadır. Frankl (1992: 46), John Hopkins Üniversitesi Sosyoloji Bölümü tarafından yapılan bir araştırmayı örnek olarak vermektedir. İnsanları hayata bağlayan nedenleri ve en güçlü arzuları tespit etmek amacıyla 7948 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen araştırmada elde edilen bulgulara göre, 7948 denekten %78’i en büyük arzu olarak “hayatında bir amaç ve anlam bulmak” seçeneğini işaretlemiştir. Araştırmaya katılanlardan %67’si anlam kazanma amacıyla topluma yararlı işlere veya mesleklere yöneldiklerini belirtirken, daha çok para kazanmayı hedefleyenlerin oranı sadece %16 olarak tespit edilmiştir. Frankl’a (1992: 47) göre insanların doğuştan sahip olduğu güdülerden biri olan anlam arayışları durdurulduğu takdirde “*varoluşsal engellenme*” ortaya çıkmaktadır. Bu durum da zamanla “*noojenik nevroz*” adı verilen bir anlamsızlık krizine sebep olmaktadır. Varoluşsal boşluğu doldurarak hayatı anlamlı hale getirebilmek ve mutlu olabilmek için Frankl’a göre bir eser yaratmak veya bir iş yapmak, bir insanla etkileşime girmek ya da bir şeyler yaşamak ve son olarak başımıza gelen acılı hallere karşı tavır geliştirmekle mümkündür.

Adler (2014: 11-15) ise yaşamdaki sorunların iş, güç, toplumsallık ve aile hayatından kaynaklanan üç ödevle ilgili olduğunu belirtmiştir. Adler’e göre bu ödevleri başarıyla yerine getiren insanlar, hayatın anlamının başkalarıyla paylaşma, başkalarıyla ortak çalışma, başkalarına ilgi gösterme, onlarla işbirliği içinde bulunma olduğunu benimseyerek,

karşılaşacağı güçlükleri insanlığın çıkarlarıyla uyum içindeki çarelere başvurarak yenmeye çalışacaklardır. Dolayısıyla hayatın anlamı Adler'e göre toplum için çalışmaktır. Atalarımızdan devraldığımız miras, bunun bir göstergesidir. Hayatın anlamını mutluluk olarak belirleyen Terry Eagleton (2017: 118) da "Hayatın Anlamı" adlı kitabında mutluluk dışında güç, aşk, haz, özgürlük, Tanrı, özveri, tefekkür, doğayla uyum içinde yaşamak, ölüm, dünyevi başarı, çevrenin saygısı, vb. gibi başka anlamların da var olduğunu belirtse de gerçek anlamın anne, baba ve çocuk gibi yakınlarıyla olan ilişkide aranması gerektiğini ifade etmiştir. Yani mutluluk, üyeleri arasında kaliteli ve tatmin edici ilişkiler bulunan aile yaşamında aranmalıdır. Harvard Üniversitesi tarafından 1939-2014 yılları arasında yapılan ve 75 yıl süren araştırma sonuçları da insanları sağlıklı ve mutlu kılan tek şeyin yani iyi bir hayatın ancak kaliteli ve tatmin edici ilişkilere sahip olmaktan geçtiğini ortaya koymuştur (Grant ve Glueck Study, 2014).

Anlam kazanma sürecini, kısmen bireyselliğin ve kısmen toplumsallığın etkin olarak katıldığı ve bütünleştiği bir oluşum olması, hayatın anlamının da bireysel ve toplumsal boyutların uyumundan doğması anlamına gelmektedir. Hayatı bu çerçevede değerlendiren Tolstoy (1994 akt.: Bahadır, 1999: 2) da hayatı sadece metafizik boyutu ya da pozitivist ve bilimsel boyutuyla anlamlandıranların onun sadece bir yönünü dikkate aldıklarından dolayı eleştirerek hayata bütüncül bir bakışın gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Tolstoy (2015: 163-167) hayatın anlamını ise "Hayatın Anlamı" isimli eserinde iyilik yapmak, yaşanan "ân"ın ve ilişki kurduğumuz insanların değerini bilmek olarak ifade etmiştir. Hayatı ve insanı bireysel ve toplumsal yönüyle bir bütün olarak değerlendiren ve evrenin bir Tanrı tarafından yaratıldığını savunan "yaratılış görüşü" ise özellikle ilahi dinler olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Dini tarafından kabul edilen bir görüştür. Yaratılış görüşüne göre evrendeki bütün canlı ve cansız varlıklar Tanrı tarafından yaratılmıştır. İnsanı ve evreni yaratan Allah, "Hayy" dır yani hayat sahibidir. İnsana ve diğer varlıklara hayatı veren Allah, hayatın yanında bir anlam ve amaç da belirlemiştir. Bu anlam ve amaç intihar, ötenazi, ölüm orucu gibi eylemleri yasaklarken, hayatı insana sunulmuş güzel fırsat, büyük bir nimet ve armağan aynı zamanda da bir imtihan olarak tanımlamıştır (Sümer, 2015: 230-232). Dolayısıyla "Ben kimim?", "Nereden geliyorum?" ve "Nereye gidiyorum?" gibi sorulara varoluşçu düşünür ve bilim çevrelerine nazaran özellikle ilahi dinlerin daha tatmin edici cevaplar vermesi, insanların dünyevi anlamlarını büyük ölçüde kozmik anlama göre inşa etmesi sonucunu doğurmuştur. Diğer ifadeyle dinler, insanın kendi varoluşunu, yaratıcısı ile ilişkisini, evren ve evrendeki diğer varlıklarla özellikle diğer insanlarla ilişkisini anlamlandırmakta ve insanların davranışlarını biçimlendirmektedir.

Literatüre bakıldığında sosyoloji, psikoloji, pedagoji gibi sosyal bilimlerin insanların hayatını çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak yaş dilimlerine ayırdıkları ya da doğdukları dönemler ve bu dönemin özellikleri dikkate alınarak Sessiz Kuşak (1925-1945), Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964), X Kuşağı (1961-1981), Y Kuşağı (1981-2000) ve Z Kuşağı (2001 ve sonrası) gibi sınıflandırmalar yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu sınıflandırmaların tamamı genel olarak insanı ve davranışlarını anlamayı, sorunlarına çözüm bulmayı, hayatı nasıl anlamlandırdıklarını tespit ederek daha işlevsel hale getirmeyi amaçlamaktadır. Fakat bireyin hayata yönelik iyimser bir bakış açısına sahip olmasında etkili sosyal kurum ailedir. Zira Adler (2014: 11-15), Eagleton (2017: 118), Tolstoy (2015:

163-167) gibi araştırmacıların ve Grant ve Glueck Study (2014) isimli çalışmanın da ortaya koyduğu gibi insanları sağlıklı ve mutlu kılan iyi bir hayat ancak kaliteli ve tatmin edici ilişkilere sahip olmaktan geçmektedir ki her biri ayrı kişiliğe, değerlere, rol, beklenti ve yeteneklere sahip üyelerine bu ortamı aile sunmaktadır. Aile kurumunun önemi genel olarak iki açıdan değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi, neslin devamını sağlaması ile birlikte fiziksel koruma ve bakımın yanında bireye kişilik özelliklerini de kazandırma becerisine sahip olmasıdır. Diğeri ise bireyin ekonomik faaliyetler, sosyal kontrol, eğitim, boş zaman faaliyetleri, din gibi sosyal davranışlarının kökeninin aile hayatına dayanmasıdır (Bulut, 1993: 3; İçağasıoğlu Çoban, 2007: 39). Özellikle bireyselleşme sürecinde çocuğun doğumundan itibaren öz bakım gereksinimlerini karşılayan, ona duygusal, manevi ve kendini gerçekleştirme motivasyonlarını kazandırarak zengin bir sosyal destek ortamı sunan aile, bu yönüyle eşsiz niteliktedir (Mavili Aktaş, 2014: 87). Bu kapsamda değerlendirildiğinde temel toplumsal kurumların başında gelen ailenin çocukların kişilik gelişiminde önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Özellikle 0-6 yaş arasındaki okul öncesi dönemde çocukların aile içinde geçirdiği yaşantıların ve bu dönemin izlerinin onun yetişkinlik yıllarındaki kişilik özellikleri üzerinde belirleyici rolü olduğu birçok araştırmacı tarafından belirtilmiştir (Dam, 2008: 80; Yavuzer, 1999: 247; Sümer, 2012: 171). Örneğin Sigmund Freud, özellikle anne-baba ile etkileşimle ilişkili olarak iki yaşına kadar olan dönemde oluşturulan kaygıyla baş etme biçimlerinin kişiliğin daha sonraki gelişiminde önemli olmayı sürdürdüğünü ileri sürmektedir ki, Giddens da buna katılmaktadır (Giddens, 2003: 175). Bowlby (1979 akt.: Bilgin, 2003: 44; Sümer, 2012: 171; Teater, 2014: 18) tarafından geliştirilen bağlanma kuramı da aynı anlayışa dayanmaktadır. Dolayısıyla çocukluk ve ergenlik dönemindeki ilişki ve etkileşimlerle ilgili yaşanmışlıklar, çocukların psikolojik, sosyal ve duygusal gelişimini etkilemektedir ve daha sonraki yıllardaki yeni ilişki ve etkileşimlerini yönlendirmekte ve hayatını anlamlandırmaktadır. Yaşanan toplumsal koşullar ve teknolojik gelişmeler aileyi de hem yapısal hem de işlevsel açıdan etkilediği gibi kuşakların hayata bakışı, gerek kendi arasında gerekse diğer kuşaklar arasındaki iletişim, etkileşim ve beklentileri üzerinde de etkili olmaktadır. Dolayısıyla aile üzerinde etkili olan değişim ve dönüşümlerin sağlıklı bir şekilde yönetilememesi hayatın kötümser olarak anlamlandırılmasına, kuşaklara arasında çatışmalara, yaşam kalitesinin düşmesine ve yaşamdan alınan doyumun azalmasına sebep olmaktadır. Özellikle ebeveynleriyle yaşanan çatışmalar sonrasında genç kuşaklar, modern kent toplumunda akran gruplarına veya internet ve sosyal medyaya yönelmektedirler ki, bu durum madde bağımlılığından çocuk suçluluğuna kadar birçok soruna kaynaklık edebilmektedir. Ya da anlamsız bir hayata sahip olduğuna inanan kuşaklar yalnızlaşmakta ve topluma yabancılaşarak içine kapanmaktadır. Bunun sonucunda yaşanan psikolojik depresyonlar, intihara kadar giden bir sürecin başlamasına sebep olabilmektedir.

Sosyal hizmet kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlamaktadır (SHK, 2828 / md. 3). Bu sebeple, sosyal koşullarda meydana gelen değişim ve dönüşümlerin kuşakların hayatı anlamlandırması üzerindeki etkilerini analiz etmek sosyal hizmet açısından önem

arz etmektedir. Sosyal hizmetin koruyucu ve önleyici, iyileştirici / rehabilite edici, değiştirici / geliştirici işlevlerine ve amaçları (Karataş, 2015: 3) dikkate alındığında yapılan analiz, sorunların ortaya çıkmadan tespit edilerek koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınmasıyla birlikte mevcut sorunların da anlaşılması ve çözümüne katkı sağlamaktadır.

İnsanı merkeze alan ve onun mutluluğunu amaçlayan bir meslek olarak sosyal hizmet, bireylerin, grupların, toplumların sosyal işlevsellikleri açısından kapasitelerini geliştirmek ve hedefleri için uygun koşullar yaratmak için yardım eden bir etkinliktir (NAWS akt: Zastrow, 2014: 42). Sosyal çalışmacılar toplumun sunmuş olduğu imkân ve fırsatlardan yeterince yararlanamadığından dolayı sorunlar yaşayan gruplara (çocuklar, gençler, engelliler, yoksullar, yaşlılar ve aileleri gibi) yönelik mikro, mezo ve makro düzeyde uygulamalar yapmaktadırlar. Sosyal hizmet uygulamasının birey, aile ve toplulukların kişiler, kişilerarası, sosyo-ekonomik ve politik güçlerinin artırılarak şartlarını geliştirme ve onlara yardım etme süreci (Barker, 1999 akt: Çifci ve Uluocak, 2011: 100) olduğu göz önünde bulundurulduğunda topluma uyumda ve aile ilişkilerinde sorun yaşayan kuşaklara yönelik yapılacak olan uygulamalarda bazı kuram, perspektif ve yaklaşımlardan faydalanmak gerekmektedir. Zira sosyal hizmet mesleğinde teoriyi uygulamadan ya da kavramı eylemden ayırmak mümkün değildir. Yöntemlerden ziyade soruna odaklanan, bireylerin davranışlarında sosyal koşulları da dikkate alan ve sorunlara yönelik holistik bir değerlendirmede bulunan genelci yaklaşım, günümüz sosyal hizmet uygulamalarında benimsenen temel yaklaşımlardan biridir (Şahin, 2002: 105). Bu özellikler dikkate alındığında sistem kuramı ve ekolojik yaklaşımın genelci yaklaşıma temel oluşturduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle bu iki kuram ve yaklaşım, “çevresi içinde birey” yaklaşımına uygun bir temele sahiptirler ve sosyal çalışmacılara üzerinde çalıştıkları sorun alanının detaylı bir analizini yapma ve müracaatçıların sorunlarını bütüncül ve çok yönlü bir biçimde ele alma imkânı sunmaktadırlar (Acar ve Acar, 2013: 29-30). Bütünün, parçalarının toplamından daha büyük olduğunu fikrine dayanan sistem teorisi, sistemlerin karşılıklı bağımlılığını ve bağlılığını ve bu etkileşimlerin şu andaki problemi nasıl beslediğini değerlendirmektedir (Teater, 2014: 45). Ekolojik sistem yaklaşımı ise birey ile çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimlerin geliştirilmesi yoluyla bireyin çevresel değişimlere daha kolay uyum sağlayabileceğini ifade etmektedir. Bu sebeple aile sistemi ile ailenin alt sistemleri arasındaki sorunların çözümünde sistem kuramından yararlanmak; aile sisteminin diğer sistemlerle etkileşimlerini, etkileşimlerden kaynaklanan durum ve sorunları ele almada ise ekolojik sistem kuramından yararlanmak daha uygun görülmektedir (Acar ve Acar, 2002: 32).

Teşhisçi ve sorun odaklı yaklaşımların mevcut sorunları derinleştirdiği, birey ya da grubu güçsüzleştirdiği ve etiketlediği inancı, çağdaş sosyal hizmet uygulamalarında güçlendirme yaklaşımının kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Güçlendirme yaklaşımı, müracaatçıların kendi kaderini kendilerinin belirleme hakkı kapsamında yaşamları üzerindeki güç ve denetimlerini arttırmayı ve başarı hazzını yaşatmayı amaçlayan; sorunlara, kusurlara ya da sınırlılıklara odaklanmaktansa güçlere, becerilere, kaynaklara ve başarıya odaklanan bir çalışma yöntemidir (Horejsi, 2015: 114; Teater, 2014: 49; Zastrow, 2014: 20). Müracaatçıların acılarını ve sorunlarını göz ardı etmeksizin hem güçlerinin keşfedilmesine hem de bu güçlerin tedavi planlamasında kullanılmasına vurgu

yapmaktadır. Destek ağı, kişilerarası ilişkiler, eğitim, karakter, erdemler, başa çıkma becerileri, geçmiş yaşamındaki başarılar, sorun çözmeye dair geçmiş girişimler, sosyopolitik destekler / kaynaklar, kültürel ve kişisel hikâyeler, töreler, kişilerin bildikleri / öğrendikleri, yetenekler, maneviyat, fırsatlar, ümitler ve kanaatler kişilere güç veren alanlardan bazılarıdır (Teater, 2014: 51). Dolayısıyla müracaatçıların sahip olduğu bu güçler sosyal çalışmacılara, aile ve kuşaklara ait sorunların çözümünde kaynak sağlamaktadır. Güçlendirme yaklaşımında da belirtildiği gibi insanın zorluklarla baş edebilmesi ve sorunlarına çözüm bulabilmesinde müracaatçıların sahip olduğu güçlerin en önemlilerinden biri de maneviyattır. Zira ilk zamanlarda inanç önderleri ve dinsel gruplar tarafından başlatılan (Zastrow, 2014: 2) sosyal hizmet, sonraki yıllarda pozitivist anlayışın hâkim olmasıyla (Akbaş, 2014: 24) insanın tinsel yönünü görmezden gelse de 20.yy.'ın son çeyreğinden itibaren mikro düzeydeki mesleki müdahalelerde maneviyata duyarlı yaklaşım tekrar önem kazanmaya başlamıştır (Yeşilkayalı, 2016: 228). Dolayısıyla maneviyata duyarlı yaklaşım, sosyal hizmet müdahalesinin mesleki disipline uygun bir şekilde maneviyatla bağlantı kurularak, manevi destek kaynaklarının müracaatçının yararına sunmayı amaçlayan yeni bir yaklaşım tarzıdır (Karataş, 2015: 9). Günümüzde sağlık yalnızca fiziksel, psikolojik, zihinsel ve sosyal yönden değil aynı zamanda tinsel yönden de tam bir iyilik hali olarak tanımlanması (Tuncay, 2007: 13) ve tinselliğin müracaatçıların güçlendirilmesi, değişme ve gelişmesinin sağlanmasındaki olumlu etkilerinin kanıtlanmış olması (Yeşilkayalı, 2016: 229) maneviyata duyarlı yaklaşımın sosyal hizmet müdahalelerinde ihtiyaca göre kullanılmasını gerektirmektedir. Sonuç olarak sosyal çalışmacıların uyguladığı yöntem ve teknikler, müracaatçıların sorunlarının çözümüne, yaşam kalitelerinin artırılmasına, yeni yaşam amaçları belirlenerek hayatın iyimser bir şekilde anlamlandırılmasına hizmet etmektedir.

Kuşakların hayatı anlamlandırmasında ailenin rolünü belirlemek üzere İstanbul İli Maltepe İlçesi Atilla Uras Anadolu Lisesi'nde okuyan çocuklar (527 öğrenci), onların orta kuşak ebeveynleri (258 kişi) ve büyükanne ve dedelerinden (79 kişi) oluşan toplam 864 kişiye anket uygulanmıştır. Bu bağlamda araştırma, “hayatın anlam ve amacı nedir?”, “hayat nimet midir, zahmet midir?”, “hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarını belirlemede etkili kişi ve kurumlar nelerdir?”, “Kuşakların sıkıntılara karşı davranış biçimleri nasıldır?”, “Hayatın anlam ve amacı nedir?”, “Ebeveynlerin çocuklarından beklentileri nelerdir?”, “Kuşakların gelecek hakkındaki düşünce ve hisleri nasıldır?” “Ebeveynler için çocuk ne anlam ifade etmektedir?” vb. sorulara cevap aranmıştır. Böylelikle ““Hayatın anlamı, kuşaklararası toplumsal dönüşüm neticesinde değişime uğramaktadır” değişen yaşam koşulları ve tecrübeleri sonucunda kuşaklar, hayatı yeniden anlamlandırmakta ve yaşam amaçlarını yeniden belirlemektedir” hipotezinin test edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın bulguları genç kuşakların orta kuşak ve yaşlı kuşak ebeveynlere göre hayat karşısında daha fazla gelgitler yaşadıklarını ve daha kararsız bir tutuma sahip olduklarını ortaya koymuştur. Zira genç kuşaklar hayatın fırsatlar sunan bir zenginliğe sahip olması; işlerinin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağına dair inanç ve problemsiz bir hayat olamayacağından dolayı zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmeme davranışına sahip olmakla birlikte hayata sıkıntı, acı, savaş, afet, ölümlerin hâkim olduğu; hayatın

sıkıcı, meşakkatli, bıkkınlık verici olması; sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulma arzusu; ruhsal bir boşluk içinde olmaktan dolayı hayattan tat alınamaması; anlamsız ve boş bir hayata sahip olma konularında da en yüksek orana sahiplerdir. Aynı zamanda yaş ilerledikçe toplumsal sorunlara ve değerlere yönelik ilgi artarken genç kuşakların daha bireysel bir bakış açısına sahip olduğu da görülmektedir. Bu durum, aile sisteminin alt sistemleri arasındaki uyumsuzluğu gösterdiği gibi ekolojik perspektiften, mevcut toplumsal koşulların yaşanan ikilemler sonucunda genç kuşakların hayat karşısında bocalamaları ve kararsızlık yaşamalarına sebep olduğunu da göstermektedir. Aile ve yakın çevre, bütün kuşakların en önemli güç kaynağı olmakla birlikte genç kuşaklara göre yaşlı kuşaklar için dini değerler, zorluklarla baş etme konusunda güçlendirici bir etkiye bulunmaktadır. Yaşam amaçlarına ulaşma konusunda eğitimin tamamlanamamış olması ve maddi imkânsızlıklar, en önemli güçsüzlük kaynağı olarak belirtilmiştir. Toplumsal sorunlara olan ilgi, aile ile olan bağların korunması, değerler ve zorluklar karşısında mücadeleden vazgeçilmemesi gibi konularda anne/babalar ve öğretmenler; bireysellik, özgürlük, hayat karşısında ümitsizlik, karamsarlık ve anlamsızlık gibi duyguların oluşmasında ise akran gruplarının etkili olduğu görülmüştür. Bununla beraber ekonomi, bilim ve teknoloji en fazla genç kuşaklar üzerinde etkiye bulunmaktadır. Sonuç olarak yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular, toplumsal yaşam koşullarında meydana gelen değişim ve dönüşümlerin insanların hayata bakışını, yaşam amaç ve hedeflerini, zorluklara ve sıkıntılara karşı davranış biçimlerini, diğer insanlarla ilişkilerini ve gelecekle ilgili beklentilerini etkilemektedir. Dolayısıyla kuşaklar arasında ortak bir yaklaşım ve bakış açısından söz etmek mümkün olsa da genel olarak yaşlı kuşaklardan genç kuşaklara doğru bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Bu durum bir taraftan “Hayatın anlamı, kuşaklararası toplumsal dönüşüm neticesinde değişime uğramaktadır” şeklindeki hipotezimizi doğrularken diğer taraftan da özellikle genç kuşakların sosyal hizmetlere olan ihtiyacını artırmaktadır.

Bölüm I: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

“Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı” (TDK, 2005) olarak anlamlandırılan kavram kelimesi olay, nesne, durum ya da koşulların kavranabilirliğine yardımcı olmaktadır (Sencer, 1981: 88). Yani bir bakıma sözcüklerin gerçek anlamlarını aracılığıyla olayların ve süreçlerin özünü kavrayıp temel yanlarına ve özelliklerine ilişkin genellemeler elde etmek imkânını bize vermektedir. “Bir düşün ve çalışma alanında (bilim, sanat, spor, teknik, fen, kültür, meslek...) o alana özgü daha geniş ve derin anlatım anlamları yüklenmiş, sözcük ya da sözcükler bütünlüğüdür” şeklinde kavramı tanımlayan Tomanbay’a (2012: 34) göre kavramlar, düşünceyi varsıllaştırmakta, üretkenleştirmekte ve derinleştirmektedir.

Uygulamalı çalışmaların bilimselliği veya başka bir deyişle geçerliliği ve güvenilirliği onların dayandığı kuramlara veya kavramsal çerçevelere bağlı bulunmaktadır. Bu yüzden kavramsal çerçevelerden yoksun olan uygulamalı araştırmaların havada kaldığı ifade edilmektedir. Sayın’ın (1990: 26) belirttiğine göre kavramsal çerçeveler, ailesel olayların belirli görünümelerini aydınlatmak, belirli konularda yoğunlaşmak için kullandığımız entelektüel merceklerdir. Bu açıdan kavramların birlikte ele alındığı bir kompozisyonu olan kavramsal çerçeveler, bize konuyla ilişkili kavramlardan oluşmuş bir resim sunmaktadırlar. Dolayısıyla bu bölümde önce tanımlara, daha sonra da kuşaklararası aile terapisi yaklaşımı ve hayatın anlamıyla ilgili kuram ve görüşlere yer verilmiştir. Daha sonra da sosyal hizmet kuramları açısından hayatın anlamı değerlendirilmiştir.

1.1. Tanımlar

Kavramlar, seçilmiş dalda, alanda, kolda, meslekte daha derinlemesine, daha akademik, daha düşünsel çalışmalar yapanlar tarafından kullanıldığından kavramları olmayan bir meslek olamayacağı gibi kavramları doğru ve varsıl olmayan bir meslek de güdük kalacak ve gelişemeyecektir (Tomanbay, 2012: 26). Dolayısıyla burada araştırmamızın temelini oluşturan aile, anlam, hayat, kuşak ve sosyalleşme kavramları tanımlanacaktır.

1.1.1. Aile

Kökeni Arapça olan “aile” sözcüğü Türk Dil Kurumu’nun (TDK, 2005: 45) sözlüğünde “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” olarak çekirdek aileyi vurgulayan bir tanımlamanın yanında “aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü” olarak da tanımlanmaktadır. Geniş ve geleneksel aileyi esas alan bir tanımlamanın yapıldığı görülmektedir. İster çekirdek ister geniş olsun aile, kadim (Canatan, 2016a: 21), evrensel (Canatan, 2016c: 59) aynı zamanda da birincil toplumsallaşma kurumu olarak kabul edilmektedir (Sayın, 1990: 27; Çifci ve Uluocak, 2011: 93; Mavili Aktaş, 2014: 97; İçağasıoğlu Çoban, 2007: 39).

İnsanlığın sosyo-kültürel gelişmesinin her basamağında yer alan aile toplumun temel taşı olarak çocuklara en temel değerlerin kazandırıldığı bir alan (Wilson, 1993) olarak sosyolojinin çalışma alanında yer alırken, birey ve grup bazında değerlendirilmesiyle de mikro düzeyde psikolojiyi ilgilendirmektedir (Acar, 2013: 12). Bununla birlikte ailenin fonksiyonlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için koruyucu, önleyici ve tedavi edici

yaklaşımıyla sosyoloji ve psikoloji gibi disiplinlerin verilerinden de faydalanarak makro, mezzo ve mikro düzeyde uygulama yapan sosyal hizmet disiplini de aileye yönelik uygulamalar yapmaktadır. Dolayısıyla literatüre bakıldığında aile kurumunun önemini ortaya koyan iki sebep olduğu ifade edilmiştir. Birincisi; ailenin, toplumun temel taşı ve devamı olan bireyi yetiştirerek ona kimlik kazandırması açısından en temel kurumlardan biri olmasıdır. İkincisi ise bakım ve korumanın yanında neslin devamını da sağlaması ve ekonomik faaliyetler, sosyal kontrol, eğitim, boş zaman faaliyetleri, din gibi sosyal davranışların kökenini aile hayatından almasıdır (Bulut, 1993: 3; İçağasıoğlu Çoban, 2007: 39). Aile, toplumun ayrılmaz bir parçası olmakla birlikte toplumun sosyal yapısına, değerlerine ve normlarına bağlıdır. Bu sebeple zaman içinde toplumsal koşullarda meydana gelen değişimler ve dönüşümler sonucunda sosyal ve kültürel değerlerde farklılaşmalar yaşandığı gibi (Kağıtçıbaşı, 2010:169) aile kurumu da hem yapısı ve hem de işleyişi bakımından zaman ve mekân boyutlarında çok farklılıklar gösteren büyük dönüşümler geçirmiştir (Sayın,1990: 2). Sosyo-kültürel ve ekonomik yapılarda meydana gelen bu değişimin de etkisiyle (Canatan, 2016c: 59) aileye yönelik bakış açılarında da farklılaşmalar ortaya çıkmıştır (İçağasıoğlu Çoban, 2007: 39). Bu da ailenin evrensel bir tanımını yapmayı zorlaştırmıştır. Günümüzde genel olarak "aile" denildiğinde anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile anlaşılmaktadır. Tarihi süreç içinde aile kurumu, sosyal ve kültürel etkilerle değişim ve dönüşüm geçirmiş ve örneğin eğitim, üretim, güvenlik gibi işlevlerinin bir kısmını başka kurumlara devretmiş olsa da üreme ve psikolojik işlevi açısından yeri doldurulamayacak bir kurumdur.

1.1.2. Anlam

Anlam kavramına sözlüklerde “bir kelimeden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce (TDK, 2005: 101) olarak anlam verilmektedir. Anlam kavramı, öznel bir karaktere sahiptir ve insanlar ortaya çıkan yeni durumları, onlarla etkileşimde bulundukları, başkalarıyla ilişkilendirdikleri veya geçmiş yaşantıları ışığında değerlendirdikleri için anlamlı bulmaktadırlar (Öcal, 2010 akt.: Aydın vd., 2015: 42). Yani varoluşçu felsefenin temelinde yatan fenomenolojik yaklaşımda da ifade edildiği gibi örneğin gerçekte sandalye veya masa diye bir şey yoktur. Bunlar sadece belirli işlevler ve anlamlar yüklediğimiz ahşap formlardır. Dolayısıyla varoluş, insanların yorumlarına veya ona yüklediği anlamlara bağlı olan ‘görelî’ bir dünyadır (Slattery, 2007: 232). Bu görüşün en büyük temsilcilerinden olan Alman filozofu Edmund Husserl, bizim dışımızdaki dünya ile bu dünyayı yaşayan, duyumlayan insan arasındaki ilişkiyi incelemiş ve insanların aynı fiziksel çevre içinde olmalarına rağmen, algılama ve yaşantı dünyamızın aynı olmadığını, aynı fiziksel çevre içinde birbirinden farklı fenomenlere sahip olduğumuzu belirtmiştir. Kişinin farkında olması ile farkında olduğu şey arasında sıkı bir ilişki olduğunu ifade eden Husserl, “Her bilinç kendine özgü bir niyet geliştirir. Ve bu niyet o bilincin neyi algılayıp nasıl anlamlandıracağını etkiler” (Cüceloğlu, 1999: 26) demektedir, hayatı anlamlandırmanın kişilerin ona yükledikleri anlamla yani niyetleriyle yakın ilişkisi olduğunu ifade etmektedir. Adler (2014: 7) de anlamın öznel bir karaktere sahip olması, insanların olay, olgu ve nesneleri yaşam amaçlarına göre algılamalarına ve yorumlamalarına sebep olduğunu belirtmektedir ki bu da gerçek ile algımız arasında farklılık meydana getirmektedir. Anlam kavramının binlerce renginin olması beraberinde yapılan anlamlandırmaların bir kısmının,

anlamlandıran kişi açısından doğru kabul edilse dahi hatalı olacağı anlamına gelmektedir. Örneğin birisi hayatın anlamını, zayıf ve savunmasız olanlara sevgiyle yaklaşmakta ve onların bakımını üstlenmekte bulurken; bir başkası tam aksine, zayıf ve kimsesizleri zorbalık ederek sindirmekte bulabilmektedir (Aydın vd., 2015: 42).

Alman düşünür Ernst Cassirer'in, insan için "animal symbolicum" yani "anlam üreten varlık" (Göka,2014: 116) tanımlamasını yapmasından da anlaşılacağı gibi anlam arayışı insan varlığının doğuştan sahip olduğu temel güdülerden biridir ve diğer varlıklardan da farklı olarak sadece insana ait bir özelliktir. Bu da anlam arayışı sorununun geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu göstermektedir (Adler, 2014: 7; Bahadır, 1999: 12). Logoterapi isminde anlam merkezli bir psikoterapi metodu geliştiren Frankl'a göre hayatın her ânı, anlam arayışına açıktır. İnsan hür iradesi ile "an"larda saklı anlamları bulmak ve keşfetmek zorundadır (Bahadır, 1999: 21). Bu sebeple insanlar hayatlarını anlamlı kılmak ve amaçla doldurmak için anlam aramaktadırlar. Frankl'a (1992: 47) göre insanların anlam arayışları durdurulduğu takdirde "*varoluşsal engellenme*" ortaya çıkmaktadır. Bu durum zamanla "*noojenik nevroz*" adı verilen bir anlamsızlık krizine sebep olmaktadır. Ölüm, hastalık, ayrılık, evlilik gibi günlük hayatta kırılmalara neden olan önemli değişimler anlamlandırma sürecinin aktifliğini zorunlu kılmaktadır. Bu da anlamların mutlak ve değişmez olmadığı anlamına gelmektedir (Aydın vd., 2015: 42). Çünkü insanın anlam dünyası bilgi, yaş, eğitim, sosyal çevre, zaman ve şartlara göre değişebilmektedir. Aynı zamanda anlam arayışı herkes için geçerli bir durum da değildir. Bazı insanlar mizaç ve karakteri gereği hayatı ve varoluşu anlamlandırma konusunda yoğun çaba harcarken bazı insanlar da hayatın akışına kendilerini bırakmak suretiyle ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine göre yaşam amaçları belirlemektedirler. Bununla birlikte anlam arayışındaki bir insanın hayatını anlamlandıramaması, hayatın bir anlamının olmadığı değil o kişi tarafından henüz hayatın anlamının bulunamamış olduğunu göstermektedir. Zira hayatta anlamının zorunlu olarak var olduğunu Giosch Albrecht şu örnekle açıklamaktadır:

Tıpkı gezegen sistemimizin merkezinde varlığını ihtişamla sürdüren güneş gibi, "anlam" da koşulsuz olarak vardır. Zaman zaman güneş, günlerce veya haftalarca bulutların arkasında kaybolduğunda, onun yokluğunu düşündüğümüz olur. Oysa sadece gezegenimizde hayatın sürdüğünü görmemiz bile, onun mutlak varlığına delalet eder. Çünkü onun ışınları en karanlık bulutlara rağmen dünyamıza hayat vermeye devam etmektedir. İşte "mutlak koşulsuz anlam" da böyledir. Bazen hayal kırıklıklarının, hastalıkların, felaketlerin ve üzüntülerin gölgesi altında kalabilmektedir. Ancak bizim ona olan inancımız, tıpkı güneşin varoluşunu bildiğimiz gibi onun varlığını da bilmemizi sağlamaktadır (Giosch, 1996 akt.: Bahadır, 1999: 15)

1.1.3. Hayat

Kökeni Arapça bir kavram (Ermiş, 2008: 230) olan hayat, sözlüklerde "canlı, sağ olma durumu", "yaşam", "canlılığı gösteren hareket, kaynaşma", "yaşamayı sağlayan şartların bütünü" (TDK, 2005: 865), "doğumdan ölüme kadar geçen süre, ömür" (TS, 2005: 837), "Kader" ve "Mutlak dirilik (Hayy)" anlamında Allah'ın sıfatlarından biri (Ermiş, 2008: 230) olarak anlamlandırılmıştır. *Hayat* kavramı yerine Türkçe'de kimi zaman *ömür* ve *yaşam* kavramları da kullanılmaktadır. Bu kavramların birbirleriyle münasebeti olsa da farklı anlamlar taşımaktadırlar. Örneğin, *ömür* ve *hayat* kavramları Arapça; *yaşam* kavramı ise Türkçe'dir. *Ömür* kavramı "*bedenin hayat aracılığıyla mamûr olma süresi*" (İsfahani, 1992: 586); *yaşam* ise "*yaşanılan an*" anlamına gelmektedir (Timurtaş, 1979: 29). *Hayat*

ise organik bütünlüğe ve karmaşık örüntüye vurgu ile tanımlanmaktadır. “İnsanın kendisi çevresi ve inancı ile ilişki ve bağları belirleyen; insanı, maddi ve manevi unsurları ile organik bir bütünlüğe ulaştıran canlı bir oluşum alanıdır.” Veya “cansız tabiata bağımlı sınırlı bir varoluş ile ondan büyük ölçüde bağımsız beşeri varoluşun iç içe geçmiş karmaşık bir örüntüsüdür” (Bahadır, 1999: 1). Hayat kavramı yaşam ve ömür kavramlarına göre daha kuşatıcıdır. Eski Yunanca’da da “hayat” kelimesinin karşılığı olarak kullanılan *zoe* kavramı ezelden ebede doğru akıp giden, kimsenin zarar veremeyeceği, herkesi kapsayan yani kaynak olan hayatı vurgularken, ömür kelimesinin karşılığı olarak kullanılan *bios* kavramı ise yaşanan hayatın içindeki tek tek varlıkların sınırlı bir hayat yaşamasını vurgulamaktadır (Göka, 2014: 96). İlahi dinler Yahudilik, Hıristiyanlık ve özellikle İslam Dini açısından bakıldığında ise hem dünya hayatı hem de ahiret hayatını yaratan Allah’tır¹. Çünkü Allah’ın niteliklerinden biri de hayattır ki, onun Hayy (diri)² ismi bunu ifade etmektedir. Bu sebeple bütün varlıklar ilahi nefes ile hayat kazanmışlardır. Evrendeki hayatın olması, onun yaratıcısının da diri olduğunu göstermektedir. Ayrıca yaratılmışların hayatı ödünç verilmiş, sonlu ve sınırlı bir hayattır. Allah ise sürekli diri ve canlı, eksilip zayıflamayan, kesintiye uğramayan bir hayata sahiptir (Erdem, 2013: 297).

Sonuç olarak hayat kavramının esasında iki anlamı olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi evrenin oluşumuyla başlayan ve evren var oldukça da devam edecek olan, bizi ve tüm varlıkları kuşatan ve içinde var olduğumuz hayattır. İkincisi ise her varlık için geçerli olan ve belirli bir zamanla sınırlı olan büyük hayatın içindeki hayattır. Dolayısıyla bu iki hayat birbiriyle devamlı ilişki halindedir ve birbirine bağımlıdır.

1.1.4. Kuşak

Kuşak kavramı, yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış; benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005: 1268). Sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik gelişmelerin sonucunda toplumsal koşullarda meydana gelen değişimler, toplumların sahip oldukları kültürlerin mevcut yapısını değiştirdiği gibi farklı zaman dilimlerinde doğan kuşakların değer yargıları, davranışları, algıları, beklentileri, öncelikleri, hayata bakış açıları ve yaşam biçimlerini de etkileyerek farklılaşmalara sebep olmaktadır. Bu sebeple bireyler doğmuş oldukları kuşak grubunun davranışlarına benzer özellikler gösterirlerken, diğer kuşak grubunun davranışlarından da farklı özellikler sergilemektedirler (Ayhün, 2013: 96; Hoult, 1972: 143). Kuşaklar konusundaki ilk çalışmalar Antik Yunan’a kadar götürülse de bilimsel literatür ilk defa 19. yüzyılda tarihsel olayları ve değişimleri anlamak amacıyla yapılan çalışmalarla başlamıştır. Sonraki yıllarda da kuşaklararası algı, yöntem, iletişim ve uygulama farklılıklarını tanımlama ve ortaya çıkan sorunlara çözüm bulma (Adıgüzel vd., 2014: 167) amacıyla ekonomi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, demografi alanındaki çalışmalara konu olmuştur (Joshi, 2011). 20 ve 21. yüzyılda yaşanan hızlı toplumsal değişmelerin sonucu olarak, kuşaklar arasındaki farklar daha belirginleşmeye başlamasının da etkisiyle yaş gruplarının toplumsal değişime katkısını inceleyen nesiller analizine artan bir ilgi olmuştur (Scott ve Marshall, 2005: 242;

¹ Fussilet,41/47; Hud,11/6; Fatır,35/15.

² Bakara, 2/255.

Demirkaya vd., 2015:188). Örneğin, önemli kuşak araştırmacılarından biri olan Strauss ve Howe (1991 akt: Ercömart, 2018: 16), kuşak kavramının “kuşağın uzunluğu” ve onun “akran kişiliği” olmak üzere iki önemli unsuru barındırdığını ifade etmektedirler. Ayrıca kuşakların sınırlarını Gençlik Evresi (0-20 yaş), Genç Yetişkinlik Evresi (21-41 yaş), Orta Yaş Evresi (42-62 yaş), Yaşlılık Evresi (63-83 yaş) ve Geç Yaşlılık Evresi (84 ve üzeri yaş) olarak belirlemişlerdir. Dolayısıyla genel olarak kuşakların 20 yıldan önce değişim göstermediği kabul edilmesine rağmen özellikle dijital çağ olarak adlandırılan günümüz kuşaklarında bu zaman aralığı Ayhün’e (2013: 102) göre daha da kısaltmaya başlamıştır.

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle oluşan koşullar; savaşlar, toplumsal, kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik değişimlerle birlikte ortaya çıkan fırsatlar, ihtiyaçlar, eğilimler, korkular ve istekler kuşakları şekillendirmektedir. Diğer taraftan da bütün bunlar bir kuşağa ait üyelerin her birini çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemindeki kişileri de farklı şekillerde etkilemektedir. Günümüzde kuşaklar için değişik isimlendirilmeler ve tarih aralıkları belirlense de Amerika ve İngiltere’de oluşan literatür kapsamında Sessiz Kuşak (1925-1945), Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964), X Kuşağı (1965-1980), Y Kuşağı (1981-2000) ve Z Kuşağı (2001 ve sonrası) olarak sınıflandırılmaktadır. Aynı zamanda sınırları konusunda da belirleyici olan özelliğin sadece tarih olmaması, bunun yanında kuşakların düşünceleri, hissettikleri, deneyimleri, yaşam tarzları, inanç ve değerleri ve toplumsal koşullarda meydana gelen değişimlere yönelik nasıl bir davranış geliştirdikleri gibi konuların da dikkate alınması gerekliliği araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır.

1.1.5. Sosyalleşme

Giddens ve Sutton’a (2014: 254) göre sosyalleşme, “doğduğunda oldukça çaresiz olan insan yavrusunun, toplumun kültürü bakımından gerekli olan becerileri elde ederek öz-farkındalık sahibi ve bilgili bir kişiye dönüştüren sürece verilen isimdir.” Jary ve Jary (1991: 452-453) içinse “kültürleşme” olarak adlandırdıkları sosyalleşme, “bir toplumun kültürünün çocuklara aktarıldığı bir süreç olarak bireyin davranışlarının toplumsal yaşamın isteklerine uygun olması için değiştirilmesidir.” Tanımların ortak özelliğini, mevcut kültürün yeni nesillere aktararak toplumsal uyumun gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır.

İşlevselci gelenek içinde keşfedilmiş ve geliştirilmiş olan sosyalleşme kavramı özellikle ‘sosyal düzen problemini’ çözmek için ilk olarak Talcott Parsons tarafından kullanılmıştır. Ona göre, sosyalleşme, toplumun devamlılığını muhafaza etmek suretiyle sosyal üretim için kaçınılmazdır (Giddens ve Sutton, 2014: 254). Bireysel açıdan sosyalleşme, insanın hayvansal yönlerini bırakarak, insani değerler kazanması, bireyin kendini tanıması ve kişiliğini kazanması sürecidir. Bir taraftan bireyi, toplumun bir üyesi haline getirerek diğer bireylerle benzer davranışlar göstermesini sağlarken, diğer taraftan da bireylere kimlik kazandırarak toplumun kültürünü kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Toplumsal açıdan ise sosyalleşme süreci, toplumun yeni üyelerine o toplumda var olan yerleşmiş, görenek, değer, tutum ve davranışların ne olduğunu ve bunlara uyum sağlamanın ve öğrenmenin yollarını göstermektedir (Bozkurt, 2011: 111; Özkalp, 1995: 82). Yaşam boyunca devam eden sosyalleşme süreci aile, akran grupları, okullar, medya özellikle de günümüzde internet ve sosyal medya gibi pek çok aracı sayesinde gerçekleşmektedir. Giddens ve Sutton’a (2014: 254-255) göre sosyalleşme normal şartlarda yaşamın ilk yıllarında yoğun olarak

gerçekleşen birincil sosyalleşme ve yaşam seyri boyunca devam eden ikincil sosyalleşme olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Birincil sosyalleşme aşamasında çocuklar bir kreş ya da bakımevine gitseler bu dönemdeki ana sosyalleşme aracı ailedir. İkincil sosyalleşme ise diğer sosyal araçların ön plana çıktığı çocukluğun sonlarında ve yetişkinlikte gerçekleşmektedir ki farklı bağlamlarda gerçekleşen sosyal etkileşimler, insanların kendi kültürel değerlerini, normlarını ve inançlarını öğrenmelerine yardımcı olmaktadır.

1.2. Kuramsal Analiz

Bir takım olguları ve olgusal ilişkileri açıklayan kavramsal bir sistem (Kızılçelik ve Erjem, 1994: 267) olarak kuramlar “olayların nasıl meydana geldiğini açıklayan bir dizi soyut ve genel ifadelerdir”. Bir olayı tasvir etme, açıklama ve bazen de kestirmeye yönelik olan araştırmalarda yolumuzu aydınlatan bir fener gibi olan (Canatan, 2016b: 31) kuramlar, davranışları bütün yönleriyle açıklayan bir niteliğe sahip olmadığından genellikle davranışın bir yönünü açıklamada güçlü iken diğer yönlerini açıklamada zayıf kalabilmektedir. Dolayısıyla kuramlar, sosyal bilimcilerin elinde ne zaman nerede kullanılması gerektiği bilinen analitik araçlardır (Canatan, 2016b: 32-33).

Hayatın anlamı konusu tarih boyunca kimi zaman inanç boyutuyla, kimi zaman insanın ve evrenin varoluşu boyutuyla kimi zaman da kişilik ve insanları davranışa sevkeden motivasyonlar boyutuyla sorgulanan bir konu olmuştur. Fakat toplumun temeli olan aile çocukları yetiştiren ve kimlik kazandıran yönüyle ve değerleri nesilden nesile aktaran fonksiyonuyla hayatın anlamlandırılmasında etkili konuma sahiptir. O sebeple araştırmamız kapsamında hayatın anlamlandırılması sürecinde ailenin ve dolayısıyla kuşakların rolünü anlayabilmek ve açıklayabilmek amacıyla bize yol gösterici olacak, hipotez üretmemize yardımcı olacak ve bizim gerçekliği anlamamız ve görmemize katkı sağlayacak kuramlara yer verilecektir. Dolayısıyla burada önce “Kuşaklararası Aile Yaklaşımı” ve hayatın anlamına dair görüş ve kuramlara yer verilecektir. Daha sonra da sosyal hizmet kuramları açısından hayatın anlamı değerlendirilecektir.

1.2.1. Kuşaklarla ilgili kuramlar

Araştırmamız kapsamında kuşaklarla ilgili kuramlardan burada, sadece Murray Bowen’a ait “Kuşaklararası Aile Yaklaşımı” değerlendirilmektedir.

1.2.1.1. Kuşaklararası aile yaklaşımı

Kuşkusuz aile, bireyin sosyalleşmesi ve hayata hazırlanmasındaki en etkili kurumlardan biridir. Çocukların hayatı tanıma ve anlamlandırma sürecinde anne ve baba rol model olarak önemli bir sorumluluk yüklenirken özellikle geleneksel geniş aile yapılarında büyük anne, dede, amca, hala gibi diğer aile üyeleri de bu sürece katkı sağlamaktadırlar. Bunun dışında anne/babalar mevcut imkânlar çerçevesinde çocukların hangi konularda, nerede ve nasıl eğitim alması gerektiğinin kararını vermekte, çocukların geleceğini planlamaktadırlar. Zira bu çabaların tamamı çocukların anlam dünyasını şekillendirmek ve gelecekle ilgili yaşam amaçlarının oluşmasına ve gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır. Okul seçimi, meslek seçimi, evlilik zamanında eş seçimi gibi hususlar ailenin katkısıyla oluşan anlam dünyasının izlerini taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle yetişkinlik döneminde ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunların çözümü için rehberlik ve destek hizmetlerinden yararlanan

danışanların anlam dünyasının kavranmasında çocukluk yıllarında aile hayatında kazandığı değerler ve yaşam tecrübeleri danışmanlar için yol gösterici niteliktedir. Psikoanalitik kuram ve bu kuramın aile danışmasına uyarlanan en başarılı örneklerinden biri olan Murray Bowen'in "Kuşaklararası Aile Terapisi Yaklaşımı" önceki kuşakların psikolojik özelliklerini kendi ailelerine nasıl aktardıkları ve ailelerin bu durumdan nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Corey (2008 akt.: Acar ve Acar, 2013: 37) bu kuramın "Çok Kuşaklı Aile Terapisi" olarak da adlandırıldığından söz etmektedir. Nazlı, (2001: 69) kuramın temel ilkelerini üç maddede özetlemektedir:

1. İletişim kalıpları öğrenilmiştir ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır.
2. Kişi ve aile davranışları bu kalıpların sonucudur.
3. Aile sistemi homeo-statiktir.

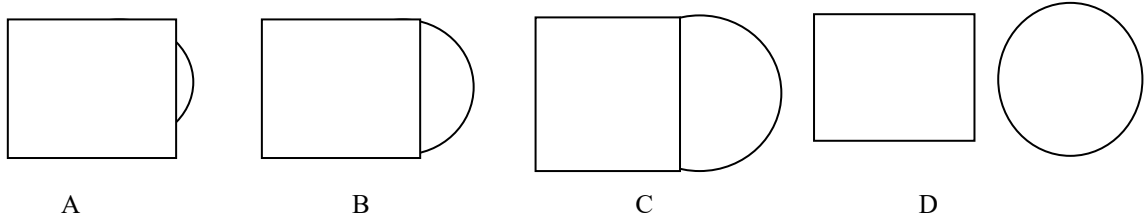
Bu açıdan bakıldığında Bowen'in kuramını diğer aile terapilerinden farklı kılan yönü, ailenin duygusal sistemini vurgulamasıdır ve bu sistemin tarihçesini dikkate alması, birkaç kuşak önceki aile yaşantılarının da şimdiki aile dinamiklerini belirlemede etkisi olduğunu vurgulamasıdır (Sharf, 2008 akt.: Acar ve Acar, 2013: 38). Diğer bir ifadeyle aileyle ilgili sorunların anlaşılması ve çözümünde önceki kuşakların hayatı anlamlandırma şeklinin sonraki nesillerin aile etkileşimlerini nasıl etkilediği tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bowen çok kuşaklı/kuşaklararası aile terapisini, sekiz kavramla ifade etmektedir. Bunlar; "benliğe farklılaşma (differentiation of self)", "üçgen (triangles)", "çekirdek ailenin duygusal sistemi (nuclear family emotional system)", "aile yansıtma süreci (family projection process)", "duygusal yoksunluk (emotional cutoff)", "kuşaklar arası aktarma süreci (multigenerational transmission process)", "kardeş konumu (sibling position)", "toplumsal gerileme (societal regression)" dir. Şimdi bu kavramlar değerlendirilecektir.

1.2.1.1.1. Benliğe farklılaşma

Bireyin kendisini ailenin duygusal atmosferinden ayırt etmeyi başarabilmesi (Nazlı, 2001: 70) anlamına gelen benliğe farklılaşma kavramı, bireyleri birleştirme (fusion) ile farklılaşma (differentiation) düzeylerine göre belirleyen bir kavramdır (Bowen, 1981 akt.: Nazlı, 2001: 70). Birleşme, bireyin özerkliğini koruyarak yiyecek, barınacak yer, çoğalma, güvenlik vs. gibi ihtiyaçların karşılanması başta olmak üzere sorunların çözümünde ve ihtiyaçların karşılanmasında diğer kişiler veya aile üyeleriyle birlikte hareket etmesi anlamına gelmektedir. Farklılaşma ise bir taraftan kişiler arası ilişkilerde insanın kendisini diğerlerinden farklı ve özerk görebilme; diğer taraftan ise düşünce ve heyecanlarını birbirinden ayırt edebilme yeteneğini ifade etmektedir. Bu durum Fenell ve Weinfeld'un da (2003 akt.: Acar ve Acar, 2013: 38) ifade ettiği gibi bireyin güçlü bir benlik duygusuna sahip olması ve başkalarının etkisinde kalmadan davranışlarını seçebilmesi yeteneğidir. Zira birey diğer kişilerden duygusal ve zihinsel sistemi arasındaki denge kurmak suretiyle farklılaştığı ölçüde bağımsızlaşacak ve yaşamla baş edebilme gücü kazanacaktır. Şekil 1'de görüldüğü gibi, A etkileşiminde her bir aile üyesinin fonksiyonu tamamen etkileşim sürecinde belirlenmekte ve bu etkileşim bireylerin fonksiyonlarına hem olumlu hem de olumsuz etkiye bulunabilmektedir. Bu etkileşim B'den D'ye doğru gidildikçe farklılaşma

artmakta ve iki insanı temsil etmektedir. Burada bireyler kendi istedikleri biçimde hareket edebilmektedirler.

Şekil 1. Etkileşim Sürecinde Birey

Kaynak: Goldenberg ve Goldenberg'den akt.: Nazlı (2001: 72).

Sonuç olarak, farklılaşma düzeyi düşük olanlar kararlarını duygularına göre alan, başkalarına bağımlı, onay alma gereksinimleri olan kişilerdir. Bu kişilerin sahte bene sahip olduklarından otonomileri düşüktür ve kendilerinin farklılaşma düzeylerine yakın bireyleri eş olarak seçer ve onlarla iç içe geçerler. Aynı şekilde eşlerin farklılaşma düzeyi ne kadar düşerse, evlilikte duygusal birleşme yani bağımlılık da o kadar derin olmaktadır. İster kadın ister erkek olsun kararları eşlerden birisi alırken diğer eş onun anlam dünyasına göre hayatını anlamlandırmak suretiyle uyum sağlamayı tercih etmektedir. Yani kendi yaşam amaçlarından vazgeçmekte ve benliğini kaybetmektedir. Farklılaşma düzeyleri yüksek bireyler ise, bu özelliklerin tam tersi özelliklere sahiplerdir ve daha esnek bir yaklaşıma sahiplerdir. Düşünce ve duygular arasındaki farkın bilincindedirler ve yaşamlarında duyguya yer verseler de duyguların mantıksal süreçleri yönlendirmesine izin vermezler.

1.2.1.1.2. Üçgen

Bowen'ın (1981) kuramında kullandığı kavramlardan biri de üçgen kavramıdır. İki insan arasındaki problemi çözmekte kullanılan üçgen en küçük sabit etkileşim sistemidir. Değişen toplumsal koşullar sonucunda kuşaklar arası veya aynı kuşaktan olanlar arasında olay ve olguların yanlış anlamlandırılması sonucu oluşan sorunlar anksiyetenin artmasına ve çatışmalara sebep olmaktadır. Dolayısıyla iki kişi arasında yaşanan sorunların çözümünde anksiyeteyi düşürmek, normalleşmeyi sağlamak; daha doğrusu yanlış anlamlandırmaların farkına varılması ve düzeltilmesi konusunda rehberlik yapmak üzere üçüncü kişinin katılımıyla üçgen oluşturulmaktadır. Bu kişi daha çok danışman olarak kabul edilse de çocuklar arasındaki sorunların çözümünde anne veya babanın; ebeveynler arasındaki sorunların çözümünde dede veya büyük annelerin; kuşaklar arası veya aynı kuşaktan olan kişiler arasındaki sorunların çözümünde ise her iki kişinin de saygı duyduğu ve değer verdiği arkadaş veya akraba gibi üçüncü kişiler gerilimi azaltmak üzere hakem yani arabulucu rolünü üstlenebilmektedirler. Bu rolü üstlenen kişilerin davranışları süreçte olumlu katkı sağladığı gibi sorunun ağırlaşmasına da sebep olabilmektedir. Evlilik sorunlarının oluşması veya çözümünde aileye katılan üçüncü kişilerin etkisini Goldenberg ve Goldenberg (1996 akt.: Nazlı, 2001: 73) şu şekilde örneklendirmektedir:

1. Sabit, durağan çift üçüncü bir kişinin katılımıyla değişken hale dönüşebilir. Örneğin, bir bebeğin doğumu ile uyumlu bir evlilik çatışmaya girebilir.
2. Sabit, durağan çift üçüncü bir kişinin ayrılmasıyla bozulabilir. Bir çocuğun evden ayrılmasıyla üçgen bozulur, ebeveyn çatışması artabilir.

3. Değişken bir çift üçüncü bir kişinin katılımıyla sabitleştirilebilir. Çatışmalı bir evlilik bir bebek doğumuyla uyumlu hale gelebilir.
4. Değişken çift bir üçüncü kişinin ayrılmasıyla sabitleşebilir. Üçüncü bir kişinin ayrılmasıyla çatışma azalabilir.

1.2.1.1.3. Çekirdek ailenin duygusal sistemi

Çekirdek ailenin duygusal sistemi kuşaklararası (multigenerational) bir kavramdır. Anne-baba-çocuk arasındaki belli kalıplar önceki kuşaklardan kopya edilmiştir ve bunlar gelecek kuşaklar tarafından tekrarlanacaktır. Ailenin özgeçmişi dinlenildiğinde geçmiş kuşakların izlerini üzerinde görmek mümkün olduğu gibi belirli sınırlar içinde, gelecekteki kuşakları da tahmin etmek mümkündür. Zira bireyler, evlilik seçimlerinde ve diğer etkileşim biçimlerinde kendi ailelerinden etkilenmektedirler ve buna benzer kalıpları da çocuklarına aktarmaktadır. Yani ailelerin hayatı nasıl anlamlandırıyorlarsa gelecek kuşaklar da bu anlam dünyasını dikkate alarak karar vermekte ve yaşam amaçlarını belirlemektedirler.

1.2.1.1.4. Aile yansıtma süreci

Aile yansıtma süreci çok az düzeyde farklılaşabilmiş ebeveynlerin kendi sorunlarını ve olgunlaşmamış duygularını yani kaygılarını çocuklarına yansıtmasını ifade etmektedir. Hayata karşı olumsuz bakış açısına sahip olan veya hayatı yanlış anlamlandıran ebeveynler özellikle de anneler oluşturdukları anlamı, duygusal olarak ebeveyne bağlı ve benlik farklılaşması çok az düzeyde olan savunmasız çocuklarına aktarmaktadırlar (Goldenberg ve Goldenberg'ten akt.: Nazlı, 2001: 75). Bu durum sonraki kuşakların farklılaşmalarının daha düşük düzeyde olmasına neden olmaktadır.

1.2.1.1.5. Duygusal yoksunluk

Duygusal geri çekilme veya yoksunluk ebeveynlerle çocuklar arasında yaşanan, bireyin kaygısını yönetmek için diğer kişiyle duygusal olarak fazla ilgilenmemesidir. Uzun süre görmemek, konuşmamak, etkileşimde bulunmamak gibi. Amaç kaygı veren durumlarla daha fazla karşı karşıya kalmamaktır (Acar ve Acar, 2013: 42). Bütün insanlar farklı derecelerde ebeveynlerine duygusal olarak bağımlı olduklarından farklılaşma düzeyi düşük olan kişiler bu problemi daha yoğun olarak yaşamaktadırlar. Yani duygusal olarak ebeveyninin anlam dünyasından koparak özerk bir kişilik yapısı oluşturamamış yani duygusal yoksunluk yaşamamış kişiler, şu anki kuşaklarla özellikle de evlilik hayatında eşleriyle sorunlar yaşamaktadırlar. Bowen'a göre (1981 akt.: Nazlı, 2001: 75) bireyler geçmişlerinde ne kadar çok duygusal yoksunluk yaşamışlarsa, evliliklerinde daha başarılı olurlar ve çocuklarının da kendisinden daha fazla yoksunluk yaşamasına müsaade ederler. Ayrıca ebeveynler ile kendi ebeveynleri arasında da yoksunluk varsa, ebeveyn ile kendi çocukları arasında da olma ihtimali yüksektir.

1.2.1.1.6. Kuşaklar arası aktarma süreci

Kuşaklararası aktarma süreci, ailelerde stresle baş etme stratejilerinin ve yöntemlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır (Gladding, 2006 akt.: Acar ve Acar, 2013: 42). Örneğin depresyonu olan bir büyükbaba, büyükannenin işlerini etkilemekte, bu durum babayı, babanın bu durumu ise sonraki kuşak olan çocuğun psikolojik sağlığını etkilemektedir

(Sharf, 2008 akt.: Acar ve Acar, 2013: 42). Dolayısıyla aile yansıtma süreci kuşaklar boyu devam etmektedir ve herhangi bir çekirdek ailedeki yansıtma sürecinde daha az düzeyde farklılaşmış olmaları sebebiyle en çok etkilenen çocuklardır. Sorunlar yaşayan ve desteğe ihtiyaç duyan çocukların geçmiş kuşakları incelendiğinde düşük düzeyde farklılaşmış birçok insan olduğunu görmek mümkündür. Bowen (1981 akt.: Nazlı, 2001: 76), önceleri çocukların duygusal yıkıma uğramaları ve şizofreni olmaları için en az üç kuşağın gerekli olduğunu belirtmiştir. Ancak daha sonra bu görüşünü değiştirmiş ve bu sürecin yavaş ilerlediğini bu nedenle şizofreni için sekiz veya on kuşağın gerekli olduğunu savunmuştur.

1.2.1.1.7. Kardeş konumu

Kardeş durumunun çekirdek ailenin duygusal süreci üzerindeki etkilidir ve çocuklar ailedeki doğum sıralarına göre karakter özellikleri geliştirmektedirler (Goldenberg ve Goldenberg, 2008 akt.: Acar ve Acar, 2013: 42). Buna göre en başarılı evlilikler en büyük kız veya erkek kardeşin, en küçük kız veya erkek kardeşle yaptıkları evliliklerdir. En başarısız evlilikler ise, erkek kardeşlerin en büyüğü ile kız kardeşlerin en büyüğü arasındaki evliliklerdir (Bitter, 2009 akt.: Acar ve Acar, 2013: 43). Ayrıca aynı cinsten kardeşler arasında büyüyenler yerine karşıt cinsten kardeşleri olanların daha başarılı evlilik yaptıklarını söylemektedir (Nazlı, 2001: 76). Kısaca ifade etmek gerekirse kardeş sırası, kardeş sayısı ve kardeşlerde cinsiyet konularının özellikle bireylerin sonraki aile yaşamlarında belirleyici bir rolü olduğu ifade edilmektedir. Bununla beraber bireyin aile içindeki rolünün de sonraki aile yaşamına etkide bulunduğu kabul edilmektedir.

1.2.1.1.8. Toplumsal gerileme

Bowen'a (1985 akt.: Acar ve Acar, 2013: 43) göre bir toplum savaş, doğal afet, ekonomik kriz ve diğer travmalar sonucu kronik kaygı yaşadığında rasyonel kararlar vermektense duygusal temelli kararlar verirler. Bu sürecin sonucunda ailenin fonksiyonlarında bozulmalar ve farklı şekillerde semptomlar ortaya çıktığı gibi bu durum toplumda da kaygı ve semptomlara sebep olmaktadır. Çünkü aile ve toplum ekolojik kuramda da ifade edildiği gibi karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedirler.

Kısaca özetlemek gerekirse Bowen'ın yaklaşımı kişilerin anlam dünyasının oluşmasında ve hayatı anlamlandırmasında diğer kuşakların etkilerini görme fırsatı sunmaktadır. Zira ailede ortaya çıkan semptomlar birkaç kuşaktan itibaren gelen aile üyeleri arasındaki etkileşimlerin bir sonucudur. Kuşakların kaygıları, sorunlarla baş etme stratejileri ve hayatı nasıl anlamlandırdıklarını bilmek kaygıların giderilmesine ve sağlıklı aile yapılarının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Hayatın anlamlandırılmasında ailenin rolünü kuşaklar açısından karşılaştırmalı olarak analiz etmek amacıyla yapılan bu çalışmada Bowen'ın kuramı bizim için yol gösterici olacaktır.

1.2.2. Hayatın anlamına dair kuram ve görüşler

Hayatın anlamı, tarih boyunca kimi zaman inanç boyutuyla, kimi zaman insanın ve evrenin varoluşu boyutuyla kimi zaman da kişilik ve insanları davranışa sevkeden motivasyonlar boyutuyla sorgulanan bir konu olmuştur. Fakat özel olarak hayatın anlamı üzerine oluşturulmuş bir kuramdan söz etmek mümkün görünmemektedir. Bir nebze varoluşçu psikoterapist Viktor Frankl tarafından geliştirilen Logoterapi, insanın anlam arayışını temel

alması sebebiyle kuramsal bir özellik gösterse de o da bir terapi metodu olmaktan öteye gitmemektedir. Bu sebeple çalışmamızda belirli parametrelerden yola çıkarak farklı amaçlarla ortaya konan görüş ve kuramlar hayatın anlamı açısından değerlendirilmektedir. Birincisi, hayatın anlamını insanı davranış ve eylemlere sevkeden motivasyonlar açısından ele alan görüşler/kuramlardır. İkincisi, hayatı insanın varoluşunu gerçekleştirmesi olarak gören varoluşçuluk düşüncesidir. Üçüncüsü, hayatın anlamı, anlam aramaktır. Dördüncüsü, hayatın anlamı mutluluktur. Beşincisi, Hayatın anlamı toplum için çalışmaktır. Altıncısı, hayatın anlamı bir Yaratıcı tarafından belirlenmiştir. Yedincisi ise, hayatı ve hayatın anlamını oyun benzetmesi üzerinden ele alan görüşlerdir. Şimdi bu görüşlerin / kuramların detayları değerlendirilmektedir.

1.2.2.1. Hayatın anlamını bireysel motivasyonlarla açıklayan kuramlar

İnsanları, eylem ve davranışa sevkeden güdüler ve motivasyonlar üzerinden değerlendiren bu görüşler, üç başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar; hayatı anlamını hazlar ve zevklerde arayanların görüşü, bireysel ihtiyaçların karşılanmasında arayanların görüşü ve hayatın anlamını beklentilerin belirlediği görüşünden oluşmaktadır.

1.2.2.1.1. Hazlar ve zevklerdir.

İnsanın keyif alacağı davranışlara yöneleceği ve onları tekrarlayacağı; kendisine acı verecek davranışlardan ise kaçınacağı önermesine dayanan bu görüş, Yunanca hedone yani hazcılık kavramıyla ifade edilmektedir. Hazzı aramak ve acılardan kaçınmak yaşamın temel anlamıdır (Timuçin, 2004: 252; Ulaş vd., 2002: 647). Bu sebeple insanlar tüm eylemlerinde acıdan kaçıp hazzı ulaşmaya çabalaması gerekmektedir. Dolayısıyla hayatın gayesi zevkten ibarettir ve en büyük hayır ve iyilik de zevktir (Bolay, 1996: 458). Haz konusunun kökeni eski çağlara kadar gitmektedir.

Hayatın anlam ve amacını hazlar olarak belirleyen hazcılık anlayışına göre insanlar iki yaklaşımla hazların peşinden koşmaktadırlar (Cevizci, 1999: 401). Bunlardan birincisi, insan psikolojisini temel alırken diğeri ise ahlaki bir temele dayanmaktadır. Hayatın anlamını psikolojik temele dayandıran hazcılık anlayışına göre insanların eylemleri haz elde arzusuyla güdülendiklerinden doğal olarak acıdan kaçıp hazzı yönelmektedirler. Bu da herkesin elde ettiği hazzı en yüksek düzeye çıkarmayı hedeflemesine sebep olur ki, hazzı yönelen insan yalnızca kendi hazzını ya da mutluluğunu düşünmektedir. Hayatın anlamını ahlaki bir temele dayandıran hazcılık anlayışı ise hayatın ve ahlakın en yüksek amacını mutluluk olarak görmektedir; bu amaca acıdan kaçınarak haz ile ulaşılabilir. Aristippos, Epiküros, Locke, Hobbes, Hume, Bentham ve Mill gibi düşünürler tarafından savunulan ahlaki hazcılık kendi içinde dört farklı şekilde kendini göstermektedir:

1. Başka insanların hazları ya da durumlarını dikkate almamaktadır.
2. Kendi hazlarında olduğu kadar, çoğunluğun hazlarını, refah ve iyiliğini de gözetmektedir.
3. Mümkün olduğu kadar çok haz elde etmeyi amaçladığından dolayı hazlar arasında bir ayırım yapmamaktadır.

4. Öğrenme ve anlamayla ilgili olan manevi hazlar, maddi veya bedensel hazlardan daha önemlidir.

Bu açıklamalarda da görüldüğü gibi hazların tamamı iyi veya kötü olarak adlandırılmaz. İnsanın yaşamını sürdürmesi için gerekli olan beslenme, giyinme, sığınma, neslini devam ettirme, inanma, toplumsal uyumu sağlamaya yönelik ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik hazlar, makul / meşru görülen hazlardır. Bununla birlikte gereksinimlerinin karşılanmasında sadece kendi hazlarını ve çıkarlarını düşünerek bencilce hareket eden, başkalarını dikkate almayan, davranış ve eylemlerinde aşırılığa giden, başkalarının hakları ve özgürlükleri ile kanun ve kuralları dikkate almaksızın kişinin hayvani istek ve arzularının esiri olmasına sebep olan hazlar ise makul ve meşru olmayan hazlardır ki, sonuçları itibarıyla kişinin hem kendisine hem de topluma olumsuz yansımaları olmaktadır. Günümüz dünyasında kapitalizme yöneltilen en etkili suçlamalardan biri, yaratıcı güçlerimizin büyük bölümünü tamamen faydacı meselelere yatırmaya zorlayarak insani dayanışma ve paylaşım değerlerini teşvik etmek yerine iktidara, kâra ve hayatı maddi olarak devam ettirmeye yönelik bir yaşam tarzı olmasıdır (Eagleton, 2017: 35,115). Üretimin gerçekleşmesi için tüketimin de gerekli olduğu kapitalist sistem, kitle iletişim araçlarını kullanarak moda, reklam vb. usulleri kullanarak insanların ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlar sunduğu gibi insanların zihinlerinde yeni imajlar oluşturarak anlam dünyasını etkilemekte ve ihtiyacı olmayan şeyleri de ihtiyaç haline getirerek tüketime zorlamaktadır. Kişisel gelişim kitaplarındaki “Mutluluk Senin Hakkın”, “Büyük Düşün Çok Kazan”, “Neden Az İle Yetinesin”, “Birinci Ol, Arkada Kalma”, “En İyi Arabalara Sen Binmelisin”, “Kaybetmek Ölümdür”, “Zirveye Koş”, “Ömür Geçiyor Bütün Zevklerden Tat”, “Kimseye Eğilme ve Bağlanma”, “Kaderine Razi Olma Sonuna Kadar Diren”, “İste Başar, Uzan Kopar”, “Suyun Gözesinden Sen İç”, “Hep İsteyin” (Akyürek, 2012: 168) gibi ifadeler de bu yaklaşımı göstermektedir. Bu gibi örneklerde de görüldüğü gibi insanlar özgürlük adına bedeni hazlarını nispeten sınırlayan ve dengeleyen toplumsal değerleri dışlamak suretiyle bedeni hazları hayatın yegâne amacı olarak kabul etmektedirler ve para, mal, mülk, servet, şöhreti de bu hedeflere ulaştıran bir araç haline getirmektedirler. İnsanların istek ve arzuları sınırsız fakat imkânlarının sınırlı olması sebebiyle hazları tatmin etmek ve bunu sürdürebilmek için daha fazla gelire ihtiyaç duymaktadırlar. Üstelik hazların doyuma ulaşması insanın ruh dünyasında dinginliğe sebep olmamaktadır. Tüketim toplumunun sunduğu yeni hazlara ulaşmak yaşam amacı haline gelmektedir ve bu sarmal bu şekilde devam edip gitmektedir. Bu çabalar, insanın kendisine sunulan imkânlara ulaşmak için yeterli olmadığından hem birey hem de toplum için faydalı olmaktan çıkıp zararlı olmaya başlamaktadır. Sonuç olarak hazlarının, istek ve arzularının peşinde koşarak cömertlik, paylaşma, kanaatkârlık ve ifrat ve tefrit arasında dengeli bir hayatı tercih etmek gibi erdemli davranışlara sahip olmadığından insanlar, yaşadığı hayal kırıklıkları sonucunda ümitsizliğe düşerek yalnızlaşmakta, gelecekle ilgili kaygıları artmakta ve geleneksel aile ve toplum değerlerine de sırtını döndüğünden dolayı destekte alamayınca sorunlarıyla baş edemediğinden bu yüke dayanamayıp intihar etmektedirler. Ya da sorunlarına karşı alkol, uyuşturucu madde, cinsellik, kumar, bahis oyunları gibi hazları bir savunma mekanizması olarak kullanarak sorunlardan kurtulmak veya bu sorunları unutmak istemektedirler. Ya da amacına ulaşmak ve yeni hazlar tatmak uğruna maddi imkân oluşturabilmek için suça yönelmek de bu

arayışlardan biri olmaktadır. Akyürek de aşırı istekler, arzu ve hevesler, başarısızlığa uğradığında bizlere iki tür zarar vereceğini vurgulamaktadır:

Ya sineye çekeriz ya da yıkılan egomuzdan dolayı saldırganlaşırız. Kaybeden bir insanın daha sonra eleştirilip, övgüden mahrum bırakılışı korkunçtur. Artık, önüne gelenin azarladığı, kulp taktığı, akıl verdiği biri olmuştur. Kaybedenlerin dışa dönük saldırganlığı bittiğinde iç savaş başlar. Hataları ve günahlarıyla bir başına kalarak intihar duygusuyla tanışır (Akyürek, 2012: 284).

Esasında yukarıda saydığımız savunma mekanizmaları ile geçici bir mutluluk hissi veren kısa süreli hazların peşine düşen insanlar, bu hazların etkisi kaybolduğunda gerçeklerle yeniden yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum sorunları daha da büyütebilmektedir. Örneğin eşi ile ufak tefek sorunlar yaşayan bir erkeğin alkol alması ve gecelik ilişkilere girmesi sorunların çözümüne katkı sağlamadığı gibi her geçen gün eşlerin birbirinden uzaklaşmasına ve sorunlarının büyümesine neden olmaktadır. Bu durumu vurgulayan Eaglaton (2017: 34-40) kapitalizmi; kültürü, cinselliği, spor ve fanatizmi, yaşanan hayal kırıklıkları ve kaygılara karşı insanları teselli etmek amacıyla kullandığı için eleştirmektedir. Ayrıca Kongar'ın (1978:4) sosyal hizmet disiplininin ortaya çıkış sebeplerinden birinin de kalkınma sonucu ortaya çıkan toplumsal yaraları sarma çabası olduğunu vurgulaması da haz merkezli olarak yaşamı anlamlandırmaların sonucunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

Sonuç olarak bireyleri eylem ve davranışlara yönelten motivasyonun “haz” olduğunu iddia eden bu anlayış, bencil bir yaklaşımla kişinin sadece kendi mutluluğunu dikkate almasıyla olumsuz; bireysel hazlarını dengeleyerek başkalarının da mutluluğunu, iyiliğini ve hazlarını dikkate almasıyla da erdemli bir davranışı vurgulamaktadır. Aristoteles'e göre erdemli davranışlardan bağımsız hazlar, insanın mutluluğunu sağlayamaz. Hayvanlar haz peşindedir fakat insanların kapasitesi onlardan fazladır. Bu sebeple insan için amaç fiziksel dürtülerimizi ortadan kaldırmak değil, onları “düşünen hayvanlar” olarak doğamıza uygun olarak yönlendirmektir. Zira sonraki yüzyıllarda insanları davranışa sevkeden etkenleri araştıran motivasyon kuramcılarının hazcılık anlayışı, ilham kaynağı olmuştur. Fakat bu çalışmalarda, insanların mutluluğundan ziyade işletmelerin kârlılığını artırmanın öncelikli amaç olarak belirlenmesi ve insanların mutluluğunun sadece fabrikalardaki verimliliğin artması ekseninde değerlendirilmesi dikkat çekicidir.

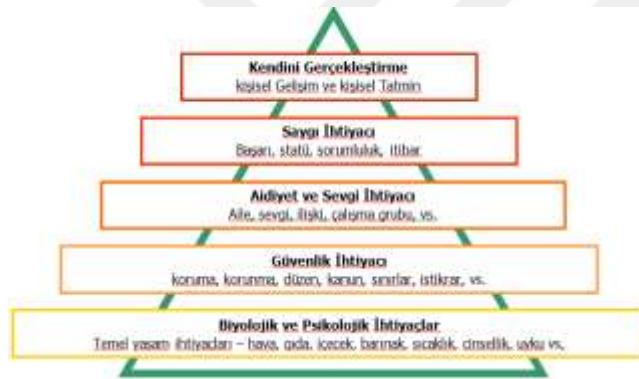
1.2.2.1.2. Bireysel ihtiyaçların karşılanmasıdır

Her insan değerlidir ve yaşamayı hak etmektedir. İnsanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçları öncelikle yeme, içme, giyinme ve barınma yani güvenlik gibi ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlar Birleşmiş Milletler (BM) Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde de temel insan hakları olarak kabul edilmiştir. Bu durum, insanı hayata bağlayan amaç ve hedeflerinin öncelikle yaşamsal temel ihtiyaçlarının karşılanması olduğunu bize göstermektedir. Toplum halinde yaşayan her insan eğitimi, maddi imkânı, becerisi, ailesinin toplum içindeki statüsüne göre toplumsal hiyerarşide farklı konumlarda bulunmaktadır. Dolayısıyla insanların toplumsal hiyerarşideki konumlarının farklı olması onların, ihtiyaçları ve hayattan beklentileri üzerinde de farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir ifadeyle insanların içinde bulundukları şartlara göre ihtiyaçları ve dolayısıyla hayata dair amaç ve beklentileri değişmektedir. Örneğin şehir toplumunda sinema, tiyatro

gibi sosyal veya kültürel etkinliklere katılmak özellikle ailelerin birlikte zaman geçirmesi açısından bir ihtiyaç olarak görülürken, kırsal bölgelerde buna ihtiyaç duyulmamaktadır. Ya da kentlerde spor yapmak ve spor alanlarına sahip olmak sağlıklı bir yaşam için gerekli görülürken kırsal bölgelerde yaşamın sürdürülebilmesi daha çok kas gücüne bağlı olması sebebiyle öncelikli değildir. Abraham Maslow’a göre insan davranışları fiziksel temellidir ve insanlar ortaya çıkan ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmektedirler. Yani, yaşamlarını bu ihtiyaçları karşılamak amacıyla belirledikleri hedeflerle anlamlandırmaktadırlar. Bu bağlamda, beş basamaktan oluşan “İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı”³’nı geliştiren Maslow’a göre hiyerarşinin beşinci yani son basamağında yer alan insanın kendini gerçekleştirme hedefine ulaşılabilmesi için önceki basamaklardaki ihtiyaçların belirli bir hiyerarşiye göre karşılanması gerekir. Diğer ifadeyle Maslow kuramını şu iki varsayıma dayandırmaktadır (Arık, 1996: 45; Göksu, t.y.: 28; Ülker, 2014: 37):

1. İnsan davranışlarının temelinde ihtiyaçlar vardır.
2. Bazı ihtiyaçların tatmini, diğerlerinden daha önemlidir. İnsanlar önemli ve şiddetli olan bu ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra diğer ihtiyaçlarını karşılama yoluna giderler.

Şekil 2. Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Diyagramı

Kaynak: www.businessballs.com

Kurama göre, insanların hedeflerini gerçekleştirmek için birtakım istek, beklenti ve ihtiyaçları vardır (Kula ve Çakar, 2015: 193-194) ve bir ihtiyacın ortaya çıkması bunun altındaki ihtiyacın da tatmin edilmesine bağlıdır. Bir alt sıradaki ihtiyaç belirli bir oranda tatmin edilmedikçe bunun üstündeki ihtiyaçlar kendilerini hissettirmemekte, insan organizmasını güdülendirmemektedirler. Bu hiyerarşiye göre insanlar gereksinimlerini fizyolojik ihtiyaçlardan başlayarak, güvenlik ihtiyacı, aidiyet ve sevgi ihtiyacı, saygı ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı olmak üzere beş ayrı basamakta (Şekil 2) gidermektedirler (Arık, 1996: 50; Kula ve Çakar, 2015: 193; Ülker, 2014: 37; Göksu, t.y.: 29):

Fizyolojik ihtiyaçlar, insanın biyolojik olarak yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan açlık, susuzluk, cinsellik (neslini devam ettirmek), uyumak, boşaltım, nefes alıp vermek,

³ Abraham Maslow bu kuramını oluştururken Deneysel Psikoloji ve Analitik Psikoloji’nin verilerinden yararlanmakla birlikte onların yarattığı insan imajını reddederek insanı daha bütüncül bir açıdan ele aldığını ifade etmektedir (Arık, 1996: 45).

barınma gibi ihtiyaçlardır ve hiyerarşinin en alt basamağında yer almaktadır. Bu düzeydeki ihtiyaçlarını karşılayamayan insanlar, bir üst düzeydeki ihtiyaç için gereksinim duymazlar. Örneğin, açlık problemi olan bir insana hürriyet, sevgi, sanat gibi yüksek ideallerle ilgili düşünceler anlamsız gelmektedir.

Güvenlik ihtiyacı, can ve mal varlıklarını koruma güdüsüdür. Kişinin kendine fiziki, ekonomik, sosyal ve belki de siyasal olarak güvende hissetmesi, kanunların kendini koruduğundan emin olması, emniyet içinde olması gibi ihtiyaçlardır. Örneğin, yaşamını sürdürebileceği, geçimini sağlayacağı, güvenceli sigortalı bir iş araması, kendine güvenli bir barınak yapması, güvenli bir sosyal ve siyasal çevre oluşturması, akrabalarına yakın yaşaması, bir siyasal kurum olan devleti oluşturması bu çerçevede değerlendirilebilecek ihtiyaçlardır. Bu gereksinimlere duyulan ihtiyaçlar aşırılaştıkça, süregelen bir durum aldıkça Onaran'ın (1981: 14) da belirttiği gibi kişinin dünya görüşünü, gelecekle ilgili tasarılarını ve beklentilerini etkilemektedir.

Aidiyet ve sevgi ihtiyacı, bir arada yaşamak, bir gruba ait olmak ve bu grup tarafından seilmeyi beklemek şeklindeki toplumsal ihtiyaçlardır. İnsanlar eşi, çocukları, arkadaşları olmasını, çevresindeki toplumsal kümelerde bir yeri olmasını istemektedirler ki bu ihtiyacın karşılandığı en temel kurum ailedir. Ailedeki sevgi ve aidiyet duygusu, yaşamın değişik dönemlerinde bireyin kişiliğini de etkilemektedir. Anne-baba, kardeşler ve yakın akraba çocuğun sevmeye-sevilmeye duygusunu tatmin etmektedirler. Kendisi de aile kurunca bu sevgiyi, eşi ve çocuklarına aktarmaktadır. Eğer yetiştiği ailede sevgi tatmini sorunlu ise kurduğu ailede ve toplumda da bu gereksinimlerin karşılanmasında sorunlar yaşanmaktadır.

Takdir ve saygı ihtiyacı, bireyin kendine saygı duyması ve başkaları tarafından saygın görülmesidir (Ülker, 2014: 37). Maslow'un saygı ihtiyacının iki yönü bulunmaktadır. Birincisi, insanın kendi kendine duyduğu saygıdır ki, güçlü olma, başarı elde etme, olgunlaşma, ustalaşma, kendine güven, bağımsızlık, özgürlük isteklerini kapsamaktadır. İkincisi ise, başkalarının saygısını kazanmaktır ki, tanınma, prestij, statü elde etme, önemli olma, üstün olma gibi isteklerden oluşmaktadır. Her iki saygınlık da hak edilmiş bir saygınlık olmalıdır. Bunların karşılanması insana kendine güven, kendini değerli ve yeterli görme duyguları kazandırmaktadır (Onaran, 1981: 15; Göksu, t.y.: 30).

Kendini gerçekleştirme ihtiyacı ise, Kişilerin tüm ihtiyaçları karşılandıktan sonra, hiyerarşinin en tepesinde bulunan basamaktır. Kişilerin başarılı olması, yeteneklerinin farkına varması, lider olması gibi ihtiyaçlardır (Ülker, 2014: 37). Birey yukarıdaki ihtiyaçlarını giderse bile eğer halâ yetenek, bilgi, beceri itibarıyla kendini tam olarak ortaya koyamadığını düşünüyorsa, içinde bir boşluk hissedecek ve bu eksikliği gidermeye çalışacaktır ki, buna kendini tamamlama, kendini gerçekleştirme denilmektedir. Burada kişinin meslek, bilim, sanat, din, siyaset vs. alanlarda en tepe noktalara çıkmasının yanında örnek gösterilecek niteliklere erişmesi gerekmektedir (Göksu, t.y.: 30).

Maslow'un teorisinde açıkça görülmektedir ki, piramidin alt seviyelerinde daha çok fiziksel ihtiyaçlar yer alırken üst basamaklara doğru çıkıldıkça ihtiyaçlar daha sosyal bir yapıya dönüşmekte (Kula ve Çakar, 2015: 195) ve çoğunluğun kendi özelliklerinin farkında olmaması ya da hayatı yanlış anlamlandırmaları sebebiyle ihtiyaçları gerçekleştirme şekilleri ve süreleri birbirinden farklılık göstermektedir. Yani hiyerarşinin üst

basamaklarında alt basamaklara göre daha az kişi vardır. Farklılıklara sebep olan etkenlerden biri de toplumsal refahın artırılması, tabana yayılması kadar sunulan hizmet ve fırsatlara herkesin erişilebilir olması gerekmektedir. Dolayısıyla politika yapıcısı ve uygulayıcısı olarak sosyal adaleti gerçekleştirmek, devlete ait bir görevdir. Ayrıca bireysel olarak temel ihtiyaçların karşılanmasında bazı ahlaki erdemlere sahip olmak, dengeli bir kişilik yapısına sahip olmak ve toplumla sağlıklı bir ilişki kurabilmek açısından da önemlidir. Meşru yollardan emeğiyle kazanmak, sabırlı ve kanaatkâr olmak, israftan kaçınmak, dünyada zor durumda yaşayan insanların da farkında olarak şükretmek ve diğer toplumsal kesimlerle dayanışma ve yardımlaşma için de olmak bunlardan bazılarıdır. Kuşkusuz bu erdemlere sahip olmak yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan zorluklar karşısında insanlara güç ve kuvvet verecek, hayata tutunmasını sağlayacak hatta ihtiyacı varken dahi başkalarını kendi mutluluğuna tercih edecektir. Zira ihtiyaçların maddi ve psikolojik yönünün ötesinde manevi olarak haz veren ve inanan insanlar açısından hem bu dünyada manevi doyum sağlayan hem de ahiret hayatına yönelik cennet beklentisine sebep olan erdemli davranışlar da vardır. Örneğin bir insan, temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı anlar da dahi Yaratıcı ile kurduğu iletişim ile huzur bulabilmekte ya da deprem mağduru olduğu için kendisine gönderilen battaniyenin içindeki yardımsevere ait altınları sahibine iade edebilmektedir. Ya da ülkesi ve vatanı için şehit olma arzusu kendi canından daha değerli olabilmektedir. Bu sebeple Maslow'un kuramındaki, insanların hayatın anlamı, varoluşu gibi daha ulvi ve sofistike konularda anlam arayışına girebilmesi için temel insani gereksinimlerinin karşılanmasının gerekliliğini vurgulamasını veya ailesinin temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamamış kişilerin yaşam amaçları ve hayatı anlamlandırmaları bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olacaktır, şeklindeki görüşünün doğru olmakla birlikte eksik kaldığını ifade etmek mümkündür.

1.2.2.1.3. Beklentilerdir.

“Gerçekleşmesi beklenen şey veya bireyin belirli şart ve durumların alacağı biçimler veya kendisinden beklenenler konusundaki öngörüsü” (TDK, 2005: 235) olarak anlamlandırılan beklenti kavramı diğer bir ifadeyle “sonucu bilinmeyen olaylar karşısındaki tutumlar, eğilimler ya da psikolojik ruh hali” olarak tanımlamaktadır (Paseran'dan akt.: Kalyon, 2014: 32). Paseran'a göre beklentiler, geçmişte karşılaşılmamış ve gelecekte ortaya çıkabilecek olaylara yönelik olabildiği gibi geçmişte ya da cari dönemde gerçekleşen ve birey tarafından sonucu bilinmeyen olaylara yönelik olarak da oluşturulabilmektedir. Dolayısıyla beklentiler, bireylerin geçmişteki tecrübeleri ve cari dönemdeki sezgileriyle ilişkili olan ya da olmayan, psikolojik ve sübjektif inanışlar olarak nitelendirilmektedir. Motivasyon kuramlarına bakıldığında insan davranışlarının, insan ihtiyaçlarının sonucunda ortaya çıktığı ve bu ihtiyaçların karşılanma arzusunun bireyleri motive ettiği ifade edilmektedir. Bu açıdan insanların bir hedefi yaşam amacı olarak anlamlandırması ve ona yönelik eyleme geçmesi için beklentilerinin gerçekleşeceğine inanmaları ve gerçekleşen hedefin kişi açısından tatminkâr olması gerekmektedir. Çalışanların işyerindeki motivasyon ve verimliliğinin artırılmasına paralel olarak üretimin de artırılması amacıyla Victor H. Vroom tarafından oluşturulan beklenti kuramı dikkat çekicidir. Başta hazcılık olmak üzere daha önceki kuramlardan faydalandığını ifade eden Vroom (1967 akt.: Çetinkaya 2016: 15)

hayatın anlamlandırılması ve bu anlama göre kişinin yaşam amaçlarını belirleyerek eyleme geçmesi üzerinde de etkili olan kuramların ortak fikrini şöyle açıklamaktadır:

1. Bireyler sonucunda ödül getireceği anlaşılan davranışları tekrarlamak konusunda isteklidirler.
2. Bireyin ihtiyaç ve değerleri, davranışlarını etkilemektedir.
3. Davranışların yönü belirli çıktılara ulaşacak ve belirli çıktılardan uzak duracak biçimdedir.
4. Geçmiş haz ve acılar davranışları biçimlendirmektedir.
5. Davranışlar bilinçli ve maksatlı olarak bir hedef doğrultusunda yapılmaktadır.

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi beklenti kuramına göre bireyler, davranışta bulunmadan önce o davranışın sonuçlarını düşünerek hareket etmektedirler. Bu sonucun olumlu veya olumsuz anlamlandırılmasına yani arzu edilmesi ya da arzu edilmemesine göre kişi hayatını anlamlandırmakta ve yaşam amacını belirlemektedir. Aynı şekilde kişinin hayatı anlamlandırmasına etki eden kişisel hedefleri, değerleri ve diğer motivasyon kaynakları da davranışların belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bireyin çeşitli davranış biçimleri arasında hangisini seçeceğine etki eden beklenti, sonuç/çıktı, valens, araçsallık, çaba ve bu unsurların arasındaki ilişki gibi birçok psikolojik unsur vardır (Çetinkaya, 2016: 15).

Vroom (1967) beklenti kavramını “bireyin belirli bir davranışı sergilemesinin ardından belirli bir sonucu/çıktıyı (performans) elde etme olasılığına dair başlangıçtaki inancı” biçiminde tanımlamaktadır (Çetinkaya, 2016: 15; Ülker, 2014: 49; Onaran, 1981: 97). Bu tanımın da ifade ettiği gibi bireyin belirli bir davranış veya çabanın arzu edilen sonucu sağlayacağı konusunda yüksek olasılıktan düşük olasılığa kadar çeşitli düzeylerde inancı söz konusudur. Kişinin bu inancını öz-yeterliliği, işin zorluğu, süreci kontrol edebilme yeteneği, arzu ettiği sonuçlara ulaşma olasılığı ve buna inanma derecesi etkilemektedir. Çetinkaya’nın (2016: 16) naklettiğine göre bireyleri çalışma konusunda motive eden maaş vb. ödemeler alabilmek, düşünsel ve bedensel enerjisini yararlı biçimde kullanabilmek, mal ve hizmet üretiminin bir parçası olabilmek, sosyal ilişkiler kurabilmek gibi motivasyonların yanında toplum içerisinde bir konuma sahip olabilmek, başarmak, takdir edilmek gibi içsel çıktılara ve terfi, ek ödeme, iş güvencesi gibi dışsal çıktılara ulaşmak amacıyla da davranış seçimlerini yaptıkları görülmektedir. Bu sebeple birey, bir performansı ortaya koyabilmek için harcayacağı çabanın yönünü ve büyüklüğünü, performans sonucu elde edeceği bir çıktıyı ne ölçüde arzuladığına ya da bir çıktıdan ne ölçüde kaçınmak istediğine bağlı olarak belirlemektedir. Örneğin sınıfı geçmeyi amaçlayan ve bunun için de çok çalışması gereken bir öğrencinin böyle bir eylemde bulunmayı birçok bilişsel süzgeçten geçirmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle öğrenci çok çalışarak sınıfını geçeceği yani hedefine ulaşacağına inanmalıdır. Eğer inanmıyorsa, eyleme geçmeyecektir. İkinci olarak sınıfını geçmenin bir sonuç olarak öğrenci açısından bir değeri olmalıdır. Bu iki unsur olduğunda dahi öğrencinin eğer çok çalışmanın arkadaşlarından uzak kalma, alay edilme vb. nedenlerle olumsuz beklentisi daha yüksek ise öğrenci yine motive olamayacaktır. Burada çok çalışma amacının sınıf geçme amacı için araçsal bir nitelik taşıdığını söylemek mümkündür. Bu noktada çok çalışmak ikincil olumsuz sonuçlar doğurmamışsa veya bu

sonuçlar daha üstün ıkmmışsa ve arada başka araçsal amaçlar bulunmuyorsa ğrenci çok çalışmaya motive olacaktır.

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi beklenti kuramı, birey açısından bir hedefi gerçekleştirilmesine kişilerin yeterliliği, başarıya etki eden dış etkenlerin varlığı, kişinin bu işin sonucunda elde edeceği bireysel getiriler, elde edilecek sonucun çalışan tarafından arzulanır olup olmaması ve çabasının sonucunda hedeflenen amaca ulaşıp ulaşamayacağı konusundaki inancının etkili olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile bütün bu etkenler tek tek bireyin anlam dünyasını etkilemekte ve bireyin anlamlandırmasına bağlı olarak beklentiler üzerinde olumlu veya olumsuz etkide bulunmaktadır. Bu da hayatın anlamlandırılmasında ve beklentilerinin karşılanmasında, bireyin geçmişten getirdiği birikim, ailesi ve sosyal çevresinin beklentileri, bireyin kendi hedefleri, ulaşılacak amaç veya hedeflerin niteliği, ulaşılabilirliği ve buna inanma durumu ile bireyin bu hedefe ulaştığında elde edeceği çıktının onun için tatmin edici olup olmamasının etkili olduğunu göstermektedir. Bu kuramın sunduğu veriler ile beklenti psikolojisinin sunduğu veriler arasında tutarlılık görülmektedir. Yani psikoloji disiplinde beklentilerin olacaklar üzerindeki etkisi dört kavram ile ifade edilmektedir (Arslan, 2018):

1. *Kendini Gerçekleştiren Kehanet*, insanın olacağını düşündüğü bir şeyin gerçekten olması yahut başına gelmesidir. Örneğin bir dersten kalacağını düşünen bir ğrenci, önce kendisini bu düşünceye inandırır. Bu inanç onun davranışlarına yansır ve derse daha az çalışır veya çalışmayı bırakır. Sonuçta ğrenci dersten kalınca yaptığı tek şey, 'böyle olacağını biliyordum' demek olur. Oysa kişi tam tersi bir düşünceye sahip olsaydı daha çok çaba sarf edecek belki de dersten kalmayacaktı. Yani iyimser bir beklentiye sahip olsaydı bu beklenti ona pozitif bir g de katacaktı.
2. *Rosental Etkisi*, kendini doğrulayan kehanetin aslında farklı ve olumlu bir şeklidir ve ismini araştırmacısından almaktadır. Rosenthal, ğrenci ve öğretmenlere, belli bir ğrenci grubunun çok zeki olduğunu, kısa süre içinde çok başarılı olacaklarını ve kayda değer bir zihinsel gelişim yaşayacaklarını söyleyerek, bir sınıftaki öğrencilere rastgele bir zekâ testi yapar. Yılın sonunda aynı test tekrar uygulanır ve bahsedilen öğrencilerin gerçekten başarılı olduğu ve sözü edilen zihinsel gelişimi diğer arkadaşlarına göre daha fazla gerçekleştirdikleri görülür. Gerçek ise sene başında yapılan teste göre aslında öğrencilerin hepsinin durumu aynıdır. Değişen tek şey ise onlara zeki olduklarının söylenmesi ve öğretmenlerin onlardan başarı adına beklentisidir.
3. *Plasebo Etkisi* ise ilaç özelliği bulunmayan bir maddenin hastaya ilaç olarak verilmesi neticesinde tedaviye olumlu etkide bulunmasıdır.
4. *Nosebo Etkisi* de yan etkisi bulunduğu ifade edilen yapmacık bir ilacın hastada bulantı gibi olumsuz etkide bulunmasıdır.

Sonuç olarak motivasyon kuramlarında insanların gelecekle ilgili hedefler veya amaçlar belirlerken ve bu hedeflere yönelik eylemde bulunmadan, amaç ve hedefleri olumlu veya olumsuz olarak anlamlandırdıklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla bu anlam üzerinde

kişinin yeterliliği, işin zorluğu, süreci kontrol edebilme yeteneği, arzu ettiği sonuçlara ulaşma olasılığı ve buna inanma derecesi etkili olmaktadır. Beklenti psikolojisi de bu anlamda kendisi veya dış etkenlerin tesiriyle kişinin zihninde oluşturduğu olumlu veya olumsuz inanç ve beklentilerin duygu, düşünce ve davranışlarımızı, yaşam amaçlarımızı hayata bakışımızı olumlu veya olumsuz anlamda etkilediğini ifade etmektedir.

1.2.2.2. İnsanın varoluşunu gerçekleştirmesidir.

İradesi ve bilinci olan insanların, irade ve bilinçten yoksun nesneler dünyasına fırlatılmış (Cevizci, 1999: 889) olduğunu öne süren varoluşçuluk, tarih boyunca bir kişiye ait bir anlayış olmaktan ziyade aralarında dindarlar olsa da daha çok ateist dünya görüşüne sahip birçok düşünürlerin katkısıyla oluşmuş bir anlayışı ifade etmektedir. Varoluşçu düşünceye göre akılcı olmayan bir evrende akılcı kararlar vermeye çalışan insanların bireysel varlığını, insanın özgürlüğünü ve insanların özgürce yaptıkları seçimlerin sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla varoluşun özünde hiçbir amaç veya açıklama bulunmadığından Tanrı ya da benzeri aşkın bir güç yoktur. Dolayısıyla anlamsızlığa karşı koymanın ve hayatta anlam bulmanın tek yolu varlığı kucaklamaktır (Existentialism, t.y.). Bu sebeple insan *saçmanın* getirdiği boğuntuyu, umutsuzluğu ve yalnızlığı ancak özgür eylemleriyle aşabilir. Özgür eylem saçmanın panzehiridir, saçmayı yok edemez ama bir ölçüde giderebilir. Örneğin sorumluluk alan insan hayatı anlamsızlaştıran ve kaçınılmaz olan ölümle yüzleşerek derin bir acı çekecek, korku hissedecek fakat ölüm ve hayata bakışımızı olumsuz etkileyen tüm olguları kaçınılmaz gerçekler olarak kabul ederek bunların kişinin kendi varoluşunu şekillendirmesinde ve kendini gerçekleştirmesindeki rolünün farkına varacaktır. Bu farkındalık, insanın sınırlarını bilerek kararlı projeler ortaya koymasını ve yaşamını kendisine ait kılmasını sağlamakta; kişisel özgürlük ve tercihlerimiz hayatımızı saçma olmaktan kurtararak varoluşumuza anlam kazandırmaktadır (Timuçin, 2004: 494). Zira Albert Camus *saçmayı*, insan ile dünya arasındaki iki kutuplu ilişkide, Tanrı'nın var olmaması nedeniyle dünyanın insani ideal ve değerlere destek sağlayamaması olarak tanımlamaktadır. Ona göre hayatın ne olduğunu ve neden yaşadığımızı bilmediğimiz gibi keşfedecek yeteneğimiz de yoktur. İnsanın en büyük sorunu, doğru ya da yanlış olmayan yaşamaya katlanılıp katlanılamayacağıdır. Bu yüzden yapacağımız tek şey “yaşamak” tır. Ama mevcut aksamı bozacak bir hareket yani intihar da hayatı yüceltmek kadar anlamsızdır (Yücel, 2013a). Öyleyse “hayatın anlamı en acil meseledir” (Yücel, 2014b). Yani anlamsız dünyada yaşamak için yine de anlam bulmak zorundayız. Camus’a göre anlamı olmayan bu saçma dünyada insanın yaşayabilmesi için cesaret, gururlu asilik, kardeş dayanışması, sevgi, dindışı azizlik gibi kişisel bir anlam sistemi üretmektedir. “İnsan boş bir ihtirastır, doğuşumuz anlamsız, ölümümüz anlamsız” diyen Jean Paul Sartre da Camus gibi anlamın aydınlanmada, baskıya karşı direnişte, diğerlerine hizmette, kendini gerçekleştirmede aranması gerekmektedir (Göka, 2014: 102-103). Bu arayışın bir sonucu da insanların, saçmayı yok ederek insan ile hayat arasındaki boşluğu doldurmak amacıyla gerçek-üstü ve onların ihtiyaçlarını tatmin etme hedefini taşıyan hikâyeler veya tanrılar yaratarak hayata anlam kazandırmaya çalışmasıdır (Existentialism, t.y.). Bolay'ın (1996: 433-434) da belirttiği gibi bu anlayışın sonucu olarak Sartre ve Camus, bütün metafizik dünyaya ait değerleri ve her türlü ölüm ötesi inancı inkâr etmektedirler.

Bu da onları ateizme ulaştırmaktadır. Örneğin Sartre, insanın hür olmasını tabiat, âlem, toplum ve yaratıcı ile olan bağlarını keserek gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Bolay'a göre insanı kendi başına, yapayalnız kalmış, bu saçma aleme "atılmış" zavallı bir varlık olarak gören bu ateist ve nihilist anlayış, hayatın yaşanan olayları karşısında teselli bulmamakta ve dayanılmaz bir yokluk ve hiçlik uçurumuna bakmaktadır. Bu da beraberinde buhranı ve çöküntüyü getirmektedir.

Son dönem Varoluşçu psikoterapistlerden olan Irvin Yalom da diğer varoluşçu düşünürler gibi hayatın kendisinde bir anlam ve amaç bulunmadığını ve bu anlamsızlık boşluğunu insanın varoluşu ile dolduracağını savunarak şu soruyu sormaktadır: "Bir anlam gereksinimi olan varlık, anlamı olmayan evrende nasıl bir anlam bulacaktır?. Yalom'a (akt.: Göka, 103-104) göre *kozmetik anlam ve dünyevi anlam* olmak üzere iki türlü anlam vardır. Kozmetik anlam kişinin dışında ve ondan üstün olarak var olan sihirli ya da ruhani bir düzendir. Dünyevi anlam ise tamamen din dışı kaynaklara sahip bir anlamdır. Modern insan kozmik anlam sistemlerini kucaklaması zorlaştığından tüm çabasını din dışı kişisel anlama ayırmıştır. Yalom hayatın anlamını, din dışındaki kaynaklardan yola çıkarak insanın oluşturacağını ifade ederek, bu kaynakları özgecilik, bir nedene adanma, kendini gerçekleştirme, hedonist çözüm ve kendini aşma olarak sıralamaktadır

- *Özgecilik*, dünyayı içinde yaşanacak iyi bir yer olarak bırakmak, başkalarına hizmet etmek, yardım derneklerine katkıda bulunmak gibi anlamlandırmalardır ki, birçok insan için hayatın anlamını oluşturmaktadır.
- *Bir nedene adanmak*, özgecilikten farklı olarak, bireyin kendini aşmasını sağlayarak bir amaca, bir nedene kendilerini adanmalarıdır.
- *Yaratıcılık*, adanmışlıktan farklı olarak yalnızca sanatsal yaratıcılık değildir. Çünkü insanlar bürokrasiye, öğretmeye, yemek pişirmeye, oyun oynamaya, muhasebeciliğe, bahçe işlerine bile yaratıcı biçimde yaklaşabilmektedir.
- *Kendini gerçekleştirme* ile kastedilen ise evrimci bir ahlakın gereği olarak iyi değerlerin zaten insan organizmasının içine yerleştirildiğini varsaymaktadır.
- *Hedonist çözüm* ise hayatın alınan, paketi açılan, takdir edilen, kullanılan ve tadı çıkarılması gereken bir armağan olduğu anlamına gelmektedir. Yalom, bu yaklaşımıyla hayatın anlamını Allah'ın verdiği bir nimet olması sebebiyle armağan olarak gören ilahi dinlerin inancından farklı olarak hedonist bir yaklaşımla din dışı anlam kaynakları arasında saymaktadır.
- *Kendini aşma* kavramını ise Yahudi mistik geleneğiyle açıklamaya çalışır ki, Göka'ya (2014: 104) göre bu yaklaşım oldukça dini bir görünüm arz etmektedir: "Kötülükten ayrıl, iyilik yap. Yanlış mı yaptın? O halde, iyi bir şey yaparak bunu dengele".

Yalom hayata anlam vermek için saydığı bu beş maddeden özgecilik ve bir nedene adanmayı insanın kendi bencilliğini aşarak, kendi dışında ve üstünde bir şeye yönelmesi olarak ifade ederken, kendini gerçekleştirme ve hedonist çözümün ise kendi benliğinin doyumuyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Yalom, anlam sorunu yaşayan

insanı, anlamsızlıkla doğrudan hiç ilgilenmeden hayata bağlanmaya teşvik etmektedir. İnsanın kendisine galaktik bakış açısıyla bakması onun güçsüzlüğünü değil de gücünü göstermekte ve anlamsız hayatımıza umutsuzluk yerine ironi katmaktadır. Fakat gerçekte Yalom'un dediğinden farklı olarak galaktik bakış açısı hayatın zamanın sonsuzluğu içinde anlamını yitirerek günlük uğraşlarımızın sıradanlaşmasına ve ölümün varlığını hissederek umutsuzluğa düşmemize sebep olabilmektedir. Eğer evrendeki varlıklarla kendi aramızda bir yaratıcıya inanma paydasında buluşarak ortak bir nokta bulamadığımız takdirde insan kendisini hiçliğe mahkûm etmesi muhtemeldir. İnsan galaktik bir bakış açısıyla değil de kendisini hayatın akışına bırakarak hayatın anlamı gibi sofistike konularla değil de “hayatı anlamını bulma yeteneğine sahip olan insan güçlüdür ve bu güce sahip olan insan hayatı armağan olarak kabul ederek hayatından zevk almaya bakmalıdır” şeklindeki bir anlayış Adler'in (2014: 7) dediği gibi “yaşam tekneleri yelken açmış güzel yol aldığı, çetin sınavlardan geçmeleri gerekmediği sürece” anlamlı olabilir. Fakat işler ters gitmeye başladığı zaman, yaşamın anlamını sorgulama yeniden başlayacak ya da “hayatın bir anlamı yok” diyerek gerçekleri görmelerini engelleyecek hazlara, davranışlara veya sefahate yöneleceklerdir.

Sonuç olarak bütün farklılaşmalara rağmen çağdaş varoluşçu düşünce, ilk defa güçlü bir arzuyla insanın kim olduğuna; nelere sahip bulunduğuna; neler yapabilecek güce olduğuna; neleri bilip, neleri bilemeyeceğine dair ciddi sorular ve sorunları ele alarak çözüm bulmaya çalışmıştır (Bahadır, 1999: 5). Bunun sonucunda da ahlaki standartların ve insanın dışında var olan her sabit anlamlandırmaları reddederek insanların kendi yollarını seçmekte özgür olduklarını vurgulayarak hayatın anlamını Camus cesaret, gururlu asilik, kardeş dayanışması, sevgi, dindışı azizlik; Jean Paul Sartre'ın aydınlanmada, baskıya karşı direnişte, diğerlerine hizmette, kendini gerçekleştirme; Yalom ise özgecilik, bir nedene adanma, kendini gerçekleştirme, hedonist çözüm ve kendini aşma da bulmaktadır. Dolayısıyla her insan bunun gibi yaşamını ölüm gelinceye kadar anlamlandırarak iyi veya kötü seçimleriyle yaşam amaçlarını biçimlendirecektir.

1.2.2.3. Anlam aramaktır

“Anlam Arayışı” isimli kitabında Viktor Frankl (1992: 45) anlam arayışının, insanın doğuştan sahip olduğu güdülerden biri olduğunu ve sadece kişinin kendisi tarafından bulunabilir oluşuyla bulunan anlamın, eşsiz ve özel olduğunu belirtmektedir. Çünkü kişi ancak bu şekilde anlam istemini doyurabilmektedir. Aradığı anlamı bulması halinde bir insanın acı çekmeye, özveride bulunmaya, hatta gerekirse bu uğurda hayatını vermeye hazır olduğunu ifade eden Frankl, bu görüşünü Nazi kamplarında⁴ iken geleceğe yönelik hedefleri ve yerine getirilmesi gereken görevleri olduğunu düşünen tutukluların, yaşlı ve güçsüz olmalarına rağmen hayatta kalmayı başardıkları ama genç ve atletik görümlü olsalar da yaşama dair hedefleri bulunmayan tutukluların kamptaki şartlara dayanamadıkları, intihar ettikleri veya öldükleri şeklindeki gözlemlerine dayandırmaktadır⁵. Logoterapi yani “anlam tedavisi” adını verdiği terapi metoduyla danışan hastalarına, kendi

⁴ Frankl, 1943-1946 yılları arasında Nazi toplama kamplarında kalmış, kendisi ve kız kardeşi dışında eşi, annesi, babası ve erkek kardeşi gaz odalarında öldürülmüştür (Frankl, 1992).

⁵ Frankl Japon, Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam savaş tutuklusu kamplarında yapılan psikiyatrik araştırmaların da aynı sonucu verdiğini ifade etmektedir (Frankl, 1992).

yaşamında anlam bulması için yardım etmeyi yani anlam isteminin önündeki engelleri kaldırmayı amaçlamaktadır. Hem hastalara hem de sağlıklılara, hem gençlere hem de yaşlılara hitap etmektedir.

Frankl'ın anlayışına göre hayatın gerçek anlamı, kişinin kendi içinde değil, dış dünyadadır. İnsan anlamı bulabilmek için yaratılışına ve varoluşuna uygun olarak kendi dışına taşması ve arayışa girmesi gerekmektedir. Bu yönelişinde belirleyici güdü ne zevk arayışı, ne güç arayışı ne de kendini gerçekleştirme. Asıl belirleyici güdü, anlam kazanma arzudur. Kendini aşkınlama, anlam kazanma arzusunun aktif hale gelmesinde belirleyici rol oynamaktadır (Bahadır, 1999: 3). Kişi, kendisini hizmet edeceği bir davaya ya da seveceği bir insana adayarak ne kadar çok unutursa, o kadar çok kendini gerçekleştirmektedir. Frankl (1992: 46), insanın anlam arayışında olduğu konusunda John Hopkins Üniversitesi Sosyoloji Bölümü tarafından yapılan bir araştırmayı örnek olarak vermektedir. Bu araştırmada insanları hayata bağlayan nedenleri ve en güçlü arzuları tespit etmek amacıyla 7948 öğrenci üzerinde geniş çaplı bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, 7948 denekten %78'i en büyük arzu olarak "hayatında bir amaç ve anlam bulmak" seçeneğini işaretlemiştir. Araştırmaya katılanlardan %67'si anlam kazanma amacıyla topluma yararlı işlere veya mesleklere yöneldiklerini belirtirken, daha çok para kazanmayı hedefleyenlerin oranı sadece %16 olarak tespit edilmiştir.

İnsan davranışlarını yönlendiren güdülerini kaybetmesi ve geleneksel değerlerin zayıflaması sonucunda insanlar ne yapacağını bilemediğinden dolayı varoluşsal boşluğa düşmektedirler. Bunun sonucunda da ya diğer insanların yaptığı şeyleri arzulamaktadırlar ya da diğer insanların kendisinden yapmasını istedikleri şeyleri yapmaktadırlar. Varoluşsal boşluk sonucu engellenen anlam isteminin yerini para gibi güç istemi veya haz istemi almakta ve cinsel dengelenme ile sonuçlanmaktadır. Frankl'a (1992: 47) göre insanların uğruna yaşayacakları bir amaç ve anlama duydukları ihtiyaç ve arayışları bir biçimde durdurulursa "varoluşsal engellenme" ortaya çıkmakta ve bu durum "noojenik nevroz" adındaki anlamsızlık kriziyle seyreden psikolojik bir tabloya yol açmaktadır. Frankl'a göre noojenik nevroz dışındaki psikiyatrik rahatsızlıklar da aslında anlam kriziyle ilgilidir ve insanların mutluluğu araması mutlu olmaya mani olmaktadır. İnsanın yaşadığı anlamsızlık krizini aşarak yaşamını anlamlı hale getirmesi ve yaşam doyumunu artırarak mutlu olabilmesi için üç yol bulunmaktadır: Birincisi; bir eser yaratmak veya bir iş yapmaktır. İkincisi; bir insanla etkileşime girmek ya da bir şeyler yaşamaktır. Üçüncüsü ise, başımıza gelen acılı hallere karşı tavrı geliştirmektir.

İnsanın sorumlu ve özgür olmasının yanında sevgiyle de donatıldığından iyilik, doğruluk, doğayı sevmek, insanı sevmek yaşama anlam katan önemli değişkenlerdir. Sevgi, insanı kurtarmakta ve yaralarını sarmakla birlikte insanın kişiliğini ve başka insanların özünü kavramanın yolu da sevgiden geçmektedir. Zirâ sevgi aynı zamanda insanın ne olabileceğinin ve ne olması gerektiğinin farkına varmasını sağlayarak, potansiyellerini gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Acı da kader ve ölüm gibi hayatın bir parçasıdır ve yaşama anlam katan bir durumdur. Acı kaçınılmaz bir durumsa ona neden olan etken ortadan kaldırılmalıdır. Eğer acıdan kaçınmak mümkün değilse onu yaşamın bir parçası haline getirerek, acıya rağmen yaşamda anlam bulmak mümkündür. Çünkü bu durumda

önemli olan, bir trajediyi kişisel bir zafere, zor bir durumu insan başarısına dönüştürmek olarak tanımlanabilecek eşsiz insan potansiyeline tanıklık etmektir. Örneğin kötü bir kanser hastalığını iyileştiremediğimiz gibi mevcut durumu değiştiremediğimiz takdirde kendimizi değiştirmek zorunda kalırız.

1.2.2.4. Mutluluktur.

İnsanoğlu varoluşundan bu yana mutluluğu anlamaya ve tanımlamaya çalışmıştır. Hayata iyimser bir bakış açısıyla bakan ve hayatın amacını mutlu olmak şeklinde belirleyen insanlar gerçek mutluluğun ne olduğu konusunda farklı bakış açılarına sahiptirler. Yani insanlar mutluluğu erdemli bir hayata sahip olmak, hazlarını tatmin etmek, para, şan, şöhret, makam/mevki, güç sahibi olmak veya bunları hazlara ulaştırmak için araçsallaştırmak, temel gereksinimlerini karşılamak, sağlıklı olmak, bir dine bağlı olarak Yaratıcı'nın emirlerine uygun bir yaşam sürmek, ailesiyle seviyeli ilişkilere sahip olmak, topluma hizmet etmek gibi değişik şekillerde anlamlandırmaktadırlar ve bu hedeflere ulaşmak üzere yaşam amaçlarını belirleyerek mutlu bir yaşama ulaşacaklarına inanmaktadırlar. Örneğin ilkçağ filozofların Aristoteles mutluluğu, insan yaşamının esas gayesi ve hedefi olarak belirlemiştir ve yaşamın sonuna kadar da bu hedefe ulaşamayacağını ifade etmiştir. Ona ulaşmak için ne haz ne de erdem gereklidir. “Ne tek bir kırlangıç ya da iyi bir gün baharı getirir, ne de bir tek gün ya da kısa bir süre insanı kutlu ve mutlu kılar” ifadelerinden de anlaşıldığı gibi eğitim yoluyla öğrenilen erdemli davranışların tümünü uygulayarak hayata hâkim kılmak için çabalamak, üretken bireyler yaratmanın yanı sıra mutlu bir toplum yaratmak için de gereklidir. Mutluluk aynı zamanda kişinin kendi yaşamında cesaret, cömertlik, adalet, dostluk ve vatandaşlık erdemlerini sergilediği ahlaki bir karakter edinmeye bağlı olduğu gibi bu erdemli davranışların aşırılık ve eksiklikleri arasında da denge kurulmalıdır. Bu yüzden mutluluk, haz veren hisler gibi birkaç saatte kazanılıp kaybedilebilecek, anlık zevklerin tadını çıkararak elde edilebilecek bir şey değildir. Anlık hazlar, mutluluk olarak görülse de bir yanılsamadan ibarettir ve kısa süreli olduklarından dolayı etkisi kaybolduğunda gerçeklerle yeniden yüzleşmek zorunda kalınmaktadır. Dolayısıyla Aristoteles'e göre mutluluk, her zaman kendi içinde bir son iken diğer tüm iyiler mutluluğu elde etmek için bir araçtır.

Filozoflar mutluluğu, insan eylemlerinin güdüleyicisi olarak görmüşlerse de psikologlar yakın zamana kadar danışanların sorunlarının sebeplerini anlamının normal süreçleri de aydınlayabileceği düşüncesiyle kaygı ve ruh hali bozukluğu üzerinde çalışmışlardır. Bu yüzden mutlu insanlara yönelik araştırmalar oldukça sınırlı kalmıştır (Diener ve Seligman, 2002). Örneğin Sigmund Freud, insan davranışının gerisindeki motivasyonları ortaya çıkarmak amacıyla geliştirdiği psikanaliz adı verilen ruhsal tedavi anlayışıyla hem bireysel, hem de sosyal ihtiyaçları analiz ederek insan davranışlarının kökenlerine inmeye ve davranışların neden ve nasıllarına cevap bulmaya çalışmıştır (Ülker, 2014: 32). Freud, psikolojik nevroz cinsinden hastalıkların kaynakları üzerinde araştırma yaparken cemiyet, kanun, din, aile gibi süperego (Üst-Ben) dediği kuvvetlerin baskısı sebebiyle tatmin edilmeyen arzuların, şuur altına itildiklerini ve orada bir takım komplekslere yol açtıklarını ispat etmiştir. Uyguladığı tedavide şuur altına hapsedilen bu duyguların, içgüdülerin serbest bırakılmasını, böylece süperego'dan gelen baskıların kaldırılmasının zaruri olduğunu iddia

ederek insanları cemiyetin, dinin, ahlakın, ailenin kontrolünden kurtararak özgürleştirmek istemiştir (Cevizci, 999: 716). Bu kapsamda Freud'a hayatın anlamı sorulduğunda "bu soruya ancak din cevap verebilir" demekle birlikte dinin verdiği cevabın doğru olup olmayacağını bilemeyeceğimizi ifade etmektedir. Ona göre "Hayatın anlamını arayan insan hastadır. Hayatın anlamını aramak beyhude bir şeydir. Dinler buna bir sürü cevap verir. Bu bilimin alanında değildir ama hayatın anlamı, basitçe mutluluktur" (akt.: Göka, 2014: 119). Göka'ya (2014: 120) göre Freud, anlamın bilimle ilgili olmadığını, dinin de insan hayatındaki işlevini kabul etmekte ve anlam arayışının sadece psikolojik bir ihtiyaç olarak görmektedir. Yani bir bakıma ruhsal tedavi gerçekleştirildiğinde bu ihtiyaç da ortadan kaybolacaktır yani insan mutlu olacaktır. Sonuç olarak Freud'a göre bizim davranışımızı yönlendiren ve hayatı anlamlandırmamız üzerinde etkide bulunan şeylerin pek çoğu bilinç dışında yer almaktadır. Örneğin, yaşamın çok erken dönemlerinde ortaya çıkan özellikle anne-baba ile etkileşimle ilişkili kaygılarla baş etme biçimlerinin, kişiliğin daha sonraki gelişiminde ve yetişkinlikte de etkisini sürdürdüğü düşüncesine ulaşmıştır (Giddens, 1993: 69). Diğer bir deyişle hayatın ilk yıllarında ebeveyn çocuk ilişkisinin gelecek yıllarda çocukların hayatı anlamlandırmaları üzerinde etkide bulunduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla psikanaliz, psikolojide ve felsefede yeni ufuklar açmış olsa da ahlakın, dinin, san'atın kaynağını ve ilk insandan bu yana her faaliyeti cinsiyet içgüdüsüne bağlayarak izaha çalışması ve insanların anlam dünyasının oluşması ve sürdürülebilirliği üzerinde etkili olan maddi ve manevi değerlerin özgürlük adına feda edilmesi, hayatın yanlış anlamlandırmasına sebep olmaktadır (Bolay, 1996: 148).

1970'lerden sonra mutluluğa veya öznel iyi oluşa dair oluşan literatüre baktığımızda mutluluk "bireyin yaşamına dair olumlu düşünce ve duyguların miktarca üstünlüğü" olarak tanımlanmıştır (Myers ve Diener, 1995 akt.: Kangal, 2013: 216). Diğer bir ifadeyle kişinin yaşamdan aldığı doyum ve olumlu duyguların toplamı veya bireyin subjektif bir bakış açısıyla kendi yaşamını değerlendirmesi ve yargı bildirmesi anlamına gelmekte ve yaşam doyumu, aile doyumu, depresyon ve sıkıntının yokluğu, olumlu duygulanım ve duygu durumları gibi çok sayıda değişkeni kapsamaktadır. Kişisel hedeflerle, yaşama dair beklentilerle ve onlara yüklenen anlamlarla ilgili olan öznel iyi olma halinin / mutluluğun (Mullis, 1992 akt.: Kangal, 2013: 217) demografik değişkenlere göre göstergeleri ise o kişilerin genç, sağlıklı, iyi eğitilmiş, iyi ücret alan, dışa dönük, iyimser, kaygısız, dindar, evli, iş erdemi yüksek, makul isteklere sahip, her iki cinsiyetten ve zeki kişiler olmalarıdır (Wilson'dan akt.: Kangal, 2013: 217). Mutlu kişilerin psikolojik profili ise düşük düzeyde korku, düşmanlık, gerginlik, kaygı, suçluluk ve öfke duygularına sahip, yüksek düzeyde enerjisi ve canlılığı olan, öz güven sahibi, duygusal olarak istikrarlı, yüksek sosyal oryantasyonu olan; sağlıklı, tatminkâr, sıcak bir sevgiye ve sosyal ilişkiye sahip, aktif bir yaşam tarzı ve anlamlı bir işi olan, göreceli olarak iyimser, kaygısız olan, şimdiki zaman oryantasyonuna sahip olmalarıdır (Michalos, 2007: 351).

Hayatın anlamının mutluluk olduğunu düşünen filozoflardan biri olan Terry Eagleton (2017: 118) da "Hayatın Anlamı" adlı kitabında güç, aşk, onur, hakikat, haz, özgürlük, akıl, otonomi, devlet, ulus, Tanrı, özveri, tefekkür, doğayla uyum içinde yaşamak, en fazla sayıda insanın en büyük mutluluğu, kendini ifade etmek, ölüm, arzu, dünyevi başarı, çevrenin saygısı, olabildiğince fazla deneyim, kahkaha atmak vb. gibi mutluluktan başka

anlamaların da var olduğunu söylemektedir. Fakat insanlar hayatın anlamına bu cevapları vermiş olsalar da bunlardan bazıları pek çok insana, hayatın anlamı sayılmak için fazla manasız ya da fazla araşsal görünmektedir. Bununla birlikte gerçek anlam, anne baba çocuk gibi yakınlarıyla olan ilişkide aranmalıdır. Yani mutluluğun üyeleri arasında kaliteli ve tatmin edici ilişkiler bulunan aile yaşamında aranması gerektiğini ifade etmektedir. Harvard Üniversitesi tarafından 1939-2014 yılları arasında yapılan ve 75 yıl süren araştırma⁶ sonuçları da insanları sağlıklı ve mutlu kılan tek şeyin yani iyi bir hayatın ancak kaliteli ve tatmin edici ilişkilere sahip olmaktan geçtiğini ortaya koymuştur (Grant ve Glueck Study, 2014). Araştırma bulguları iyi bir hayat yaşamakla ilgili üç sonucun ortaya çıktığını göstermektedir:

1. Araştırma kapsamındaki her iki gruptakilerin eşleri, aileleri, arkadaşları ve içinde yaşadıkları cemiyyet ile yakın ilişkiler ve güçlü bağlar kurabilenlerin daha mutlu oldukları ve daha uzun yaşadıkları tespit edilmiştir. Yalnız kalanların ise daha az mutlu oldukları, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının daha kötü durumda olduğu görülmüştür.
2. Araştırmada yaşam süresini belirleyen en önemli faktörün kolesterol seviyeleri değil, ilişkilerindeki tatmin düzeyi olduğu tespit edilmiştir. 80 yaşındaki en sağlıklı kişilerin, 50 yaşında en tatminkâr ilişkilere sahip olanlar olduğu görülmüştür. Örneğin, bekâr kalanların, sürekli kavga eden evli çiftlere göre daha mutlu olduğu tespit edilmiştir.
3. Elli yaşına kadar sağlam evlilikler veya uzun süreli beraberlikler yaşayanların hafızalarının yaşamayanlara göre daha iyi olduğu görülmüştür.

Mutluluk kavramı ile yaşam doyumu ve yaşam kalitesi kavramları arasında da bir ilişkinin var olduğunu söylemek mümkündür. Yaşam doyumu, kişinin yaşamdan ne istediği ile ne elde ettiğinin karşılaştırılmasından elde edilen sonuçtur (Neugarten ve ark., 1961: 134). Diğer bir ifadeyle bir bireyin kendi belirlediği kriterlere uygun bir biçimde bireyin tüm yaşamını pozitif değerlendirmesidir (Diener vd., 1985: 71). Bireyin yaşama olumlu bakmasında ve yaşamını anlamlı hale getirmesinde yaşam kalitesinin yani “kişilerin temel ihtiyaçlarının, sosyal beklentilerinin karşılanması ve yaşadığı toplumun sunduğu fırsatlardan yeteneklerini kullanarak faydalanmaları”nın (Yıldırım ve Şahin, 2015: 74) da etkili olduğu muhakkaktır. Bu anlamda Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO,1997) yılında yaşam kalitesini ölçmek için belirlediği kriterler, yaşamdan alınan doyum yani mutluluk açısından bir ölçü ortaya koymaktadır. Bu ölçeğe göre yaşam kalitesi fiziksel, psikolojik, bağımsızlık, sosyal ilişkiler ve çevre olmak üzere beş kategoride değerlendirilmektedir.

1. Fiziksel durum: Enerji ve yorgunluk, Ağrı ve rahatsızlık hissi, Uyku ve dinlenme.
2. Psikolojik Durum: Beden imajı ve görünüm, Olumsuz duygular, Olumlu duygular, Kendine güven, Düşünme, öğrenme, hafıza ve konsantrasyon.

⁶ Harvard Üniversitesi’nde ikinci sınıfa giden 268 erkek öğrenci ile Boston’da fakir bir mahallede yaşayan 12-16 yaş arası 456 erkek çocuktan oluşan iki grubu kapsayan bu araştırmada görevli olan araştırmacılar her iki yılda bir katılımcılara hayatları hakkında anketler yapmış, iş tatminleri, evlilikleri, sosyal hayatları hakkında sorular sormuşlardır. Her beş yılda bir de kan testi, röntgen, idrar testi ve eko-kardiyogram gibi sağlık taramalarından geçirmişler(Grant ve Glueck Study, 2014).

3. Bağımsızlık Derecesi: Hareket kabiliyeti, Günlük aktiviteler, Tıbbi desteğe ve tedaviye ihtiyaç duyulması, Çalışma kapasitesi.
4. Sosyal İlişkiler: Kişisel ilişkiler, Sosyal destek, Cinsel aktivite
5. Çevre: Ekonomik kaynaklar, Özgürlük ve fiziksel güvenlik, Ulaşılabilir olma ve kalite açısından sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler, Ev ortamı, Yeni bilgi ve beceri geliştirme fırsatları

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO, 1997) yaşam kalitesi ölçeği mutluluk için bir gösterge kabul edilse de her bir kriterin anlamlandırılması hem araştırmacı hem de danışan açısından farklılık arz etmektedir. Örneğin bazı insanlar biyolojik ihtiyaçların karşılanmasını yaşamak için öncelikli amaç olarak belirlerken inancın ve toplumsal değerlerin etkisiyle cephede görev yapan asker ülkesini ve milletini korumayı öncelikli bir amaç olarak belirlemekte ve genç yaşındayken bu uğurda şehit olmayı yani ölmeyi mutluluk sebebi olarak görebilmektedir. Sonuç olarak, mutlu olmak için zengin olmak, şan ve şöhret sahibi olmak gibi amaçlarla hayatını anlamlandıran insanlar amaçlarına ulaşma amacıyla gösterdiği hıristan dolayı sahip olduğu değerlerinden taviz vermek, yakın çevresine yabancılaşmak, elindeki mevcut imkânları kaybetmek, tatmin olamamak, illegal yollara sapmak, yaşadığı hayal kırıklıkları sonrasında bağımlılık yapıcı maddelere yönelmek, hatta intihar etmek gibi risklerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Dolayısıyla bu riskler yaşamında mutluluğu arayan insanlar için yaşamdan alınan doyumun azalması ve yaşanan ruhsal çöküntüye bağlı patolojilerin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Buna karşın normal yaşamın gerektirdiği ölçüler içinde çalışarak dengeli bir yaşam sürmek, kanaatkâr bir yaklaşımla kendisinden daha kötü durumda olanlarında var olduğunun bilincinde olarak elindeki imkânlarla şükretmek, erdemli davranışları ile ailesi ve toplumla yakın ve kaliteli ilişkiler kurmak ve toplumun mutluluğuna da katkı sağlayan yaşam amaçları belirlemek daha anlamlı ve yaşam doyumunu artırıcı bir hayata sahip olmak yani mutlu olmak anlamına gelmektedir.

1.2.2.5. Toplum için çalışmaktır.

Bireysel Psikolojinin kurucusu olarak kabul edilen Alfred Adler (2014: 7) “Yaşamın Anlamı ve Amacı” isimli kitabında “Biz insanlar anlamlı ilişkilerin oluşturduğu bir dünyada yaşar, nesneleri ilişkilerinden soyutlayıp saf olarak değil, bizim için taşıdıkları önem açısından algılarız” demektedir. Dolayısıyla insanlar nesneleri insanla olan ilişkilerinden soyutlayarak değerlendirdiklerinde büyük bir mutsuzluk yaşamaktadırlar. Bunun sonucu olarak da kişi kendini insan kardeşlerinden soyutlayacak, yaptığı işler ne ona, ne de başkalarına yarar sağlamayacak ve anlamsızlaşacaktır. Fakat gerçekler her zaman ona verdiğimiz anlamla kavranıldığından hiç kimse anlamsız yaşayamaz. Bu sebeple ne kadar insan varsa, yaşamın anlamına ilişkin o kadar çok görüş vardır. Bu anlamlar, anlamlandıranlar açısından doğru olsa da objektif olarak değerlendirildiğinde anlamlı ilişkilerden oluşan dünyamızın, hata ve yanlışlarla dolup taşan bir dünyadır. Zirâ insanlık tarihi kadar eski olan “Yaşamın anlamı nedir?” sorusuna insanlar genel olarak yaşam teknikleri yelken açmış güzel yol aldığı, çetin sınavlardan geçmeleri gerekmediği sürece kafa yormamaktadırlar. Yani bu gibi sorular hayat karşısında yenilgiye uğrayan gençler ve yaşlılar tarafından sorulmaktadır. Her insanın kendine özgü bireysel bir “yaşam amacı”, kendisine ve dünyaya dair bir yargısı vardır. Dolayısıyla insanlar, bu yargıya uygun olarak konumlarını, tavır ve tutumlarını, tüm devinimlerini, dışavurum biçimlerini, gidişatını,

açgözlü isteklerini, alışkanlıklarını ve karakter özelliklerini belirlemektedirler. İnsanlık için doğru bir anlamlandırmanın yapılabilmesi için iyilerin ortak özelliğinin ne olduğunu, kötülerin yetersizliğinin nereden kaynaklandığını tespit ederek bilimsel temellere dayalı bir “yaşam anlamına” ulaşılabilirliğini ifade eden Adler’e (2014: 8) göre her insanın karşısına çıkan ve her gün çözümler arayıp bulması gereken soruların kaynağını teşkil eden üç temel ödevi vardır ki, bulduğu çözümler, onun yaşamının anlamını ortaya koymaktadır.

1. İnsanlık ailesinin bir üyesi ve insanların da bu yeryüzünde yaşayan varlıklar olduğu gerçeğini dikkate alarak, içine doğduğu dünyanın sınırları ve bize sunmuş olduğu imkânlar çerçevesinde kendimizi geliştirmek durumunda olmamızdır.
2. İnsanlar kendisindeki güçsüzlükler, yetersizlikler ve sınırlamalardan ötürü her zaman başkalarına bağımlı durumda olduğu gerçeğidir. Aksi takdirde insanın saptadığı hedeflere tek başına ulaşması imkânsız olacaktır. Bu sebeple diğer insanlarla el ele çalışarak kendi yaşamımızı ve insanlığın yaşamını sürdürme ödeviyle duygularımızın uyum içinde bulunması gerekmektedir.
3. Birey ve toplumun varlığını sürdürebilmesi için bizi birbirimize bağlayan, sevgi ve evlilik sorunudur.

Adler’e (2014: 11-15) göre yaşam sorunu dediğimiz şeyler, aslında iş, güç, toplumsallık ve aile hayatından oluşan bu üç ödevle ilgilidir. Özellikle bu üç ödev karşısındaki tutumumuz, hayatın anlamına nasıl baktığımızı ortaya koymaktadır. Yaşama verilen kişisel anlam, gerçek bir anlam sayılmadığından bir anlamdan söz edilebilmesi için, onun başka insanlarla ilişki çerçevesinde oluşması gerekmektedir. Her insan, önemli biri sayılmak için uğraşmaktadır ama bizim bütün önemimizin başkaları için yaptığımız yararlı işlerden oluşmaktadır. Bu kapsamda dehayı da Adler, “başkalarına en üst düzeyde yararlı olmak”, diye tanımlamaktadır. Dâhi kişiden söz edebilmek için gerek içinde yaşadığı toplum gerekse daha sonraki toplumların bir insanın yaşamını kendileri için önemli bulması gerekmektedir. Bu sebeple yaşamın anlamı “toplum için çalışmaktır.” Zira yaşamın karşısına çıkardığı ödevin altından başarıyla kalkan insan, yaşamın anlamının başkalarıyla paylaşma, başkalarıyla ortak çalışma, başkalarına ilgi gösterme, onlarla işbirliği içinde bulunma olduğunu benimseyecek ve karşılaşacağı güçlükleri insanlığın çıkarlarıyla uyum içindeki çarelere başvurarak yenmeye çalışacaktır. Bunun ipuçlarını atalarımızdan devraldığımız mirasa dönüp baktığımızda görmekteyiz:

...Kendileriyle ölüp gitmemiş tek şey, onların insanlık için yaptıkları yaratıcı çalışmalarıdır. Tarıma açılmış topraklar görüyor, trenler, demiryolları, binalar görüyor, geleneklerde, felsefi sistemlerde, doğa bilimlerinde, sanatlarda, insan olarak konumumuza yaklaşım yönteminde atalarımızın yaşam deneyiminin katkılarını görüyoruz. Bütün bunları insanlığın esenliği için çalışmış kimselerden devraldık...(Adler, 2014: 15).

Nevrozlular, psikozlular, suç işleyenler, canlarına kıyanlar, sapıklar ve hayat kadınları gibi toplumsallık duygusundan yoksun kimseler ise Adler’e göre toplumsal yaşamda pay sahibi olmayan kişilerdir. Bu kişilerin yaşama verdikleri anlam kişisel nitelik taşımaktadır. Yani toplum için asla yararlı bir şey yapmamış, yaşama bir başka anlam vermemiş, yalnızca “Yaşamımdan kendim için ne çıkar sağlayabilirim?” sorusunu kendilerine sorup durmuşlardır. Dolayısıyla bunlar, hayatta hiçbir iz bırakmadan ölmektedirler ve bütün ömürlerini boşa geçirmektedirler. Adler (2014: 15) bu gibi kişilerin yaşamı yanlış

anlamlandırmasındaki sebepleri irdelerken çocukluk dönemlerine kadar eğilerek diğerlerine göre toplumsallıkla ilgili anlam ve görevleri yerine getirmede sorunla karşılaşacak çocukları üç gruba ayırmaktadır:

1. Yetersiz organlarla dünyaya gelen, bebeklik döneminde çeşitli hastalıklar geçiren, değişik nedenlerle güçsüz kalanlardır.
2. Şımartılan, çevresi tarafından isteklerine kanun gözüyle bakılan çocuklardır.
3. Sevginin ve toplumsallığın ne olduğunu öğrenme fırsatı bulamamış, dünyayı düşman olarak gören, ihmal edilmiş çocuklardır.

Dolayısıyla Adler, hayatı anlamlandırma ve yaşama dair toplumsal görevlerini yerine getirme konusunda çocukluk dönemi yani ailenin sosyalleşme sürecindeki önemine dikkat çekmektedir. Ayrıca başlangıçta yaşama verilen anlamdaki yanlışlığın düzeltilmesinde de çoğunlukla bir uzmanın yardımına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

Hayatta toplumun faydası ile bireyin özerkliği ve gelişimine uygun olacak bir dengenin yakalanabilmesi sadece bireyin ve ailenin çabasına bırakılmayacak kadar hassas bir konudur. Özellikle de günümüzde çocukların sosyalleşme sürecini etkileyen teknolojik gelişmeler, internet ve sosyal medya gibi dış etkileşimlerin yoğunluğu aile ve okulun işlevselliği üzerinde etkili olmaktadır. Bu sebeple toplumun da çocukların anlam dünyasının oluşumunda aileye yardımcı olması gerekmektedir. Tasavvufî İslâm ahlâkıyla, Aristo başta olmak üzere, bir kısım Yunan filozoflarının felsefî ahlâk anlayışlarını, İslam felsefesinin potasında eriterek, kaynaştırmaya çalışan bir filozof olan İbn Miskeveyh (1968: 25) bütün erdemli davranışların kaynağının hikmet, iffet, şecaat ve bunların bir araya gelmesiyle gerçekleşen adalet olduğunu vurgulamaktadır. İnsanlarda bulunan güç ve kabiliyetler bir iyilik veya kötülüğe yönlendirilmedikleri için körleştiklerinden bir kişinin erdemli bir davranışa sahip olduğu, insanların birlikte yaşadığı ve sıkıntılara katlandığı kentlerde test edilebilmektedir. Dolayısıyla toplum düzeni ve mutluluk için gerekli olan iyiliğin ancak sevgi ortamında gerçekleşebileceğini ifade eden İbn Miskeveyh (1968: 118) bir bakıma anlamlı bir hayatın hâkim olduğu bir toplumun ancak sevgi ile inşa edilebileceğini ifade etmektedir. Ona göre toplum, birbirlerini seven insanlardan oluştuğu takdirde birbirlerine karşı adaletli davranmakta ve aralarında hiçbir anlaşmazlık çıkmamaktadır. Diğer bir deyişle, dost, dostunu sevmekte ve kendisi için istediğini onun için de istemektedir. Güven, dayanışma ve yardımlaşma ancak birbirini seven kişiler arasında gerçekleşmekte ve bu sevgi de her türlü zorlukları aşmayı, amaçlara ulaşmayı sağladığı gibi bütün iyiliklere ulaşmayı da mümkün kılmaktadır. Bu sebeple anlam kazanma süreci, kısmen bireyselliğin ve kısmen toplumsallığın etkin olarak katıldığı ve bütünleştiği bir oluşum olması, hayatın anlamının da bireysel ve toplumsal boyutların uyumundan doğması anlamına gelmektedir. Konuyu bu kapsamda değerlendiren Tolstoy da hayatın anlamını “iyilik yapmak” olarak ifade etmektedir. Ona göre insan için asıl olan, iç dünyasında kök salmış olan iyiliğin, açıklık ve işlerlik kazanmasıdır. Bunun gerçekleşmesi ancak, ruhsal eğilimlerin olumlu bir süreçte olgunlaşmasına bağlıdır. Tolstoy (2015: 163-167) “Hayatın Anlamı” isimli eserinde bu konuyu bir hikâye ile dile getirmektedir. Hayatta en önemli şeyin ne olduğu, en önemli kişinin kim olduğu ve bir işi yapmak için en uygun vaktin ne zaman olduğunu araştıran bir kralın yardımcılarından istediği cevabı alamayınca gittiği bilge kişi, yaşanan bazı olaylar

sonucunda gecikmeli olarak kralın sorularını cevaplar. Hayatta en önemli şey yani hayatın anlamı, başkalarına iyilik yapmaktır. En uygun vakit, iyilik yaptığın zamandır. Hayatındaki en önemli kişi de o anda beraber olduğun kişidir yani iyilik yaptığın kişidir. Çünkü o kişi ile tekrar bir araya gelip gelemeyeceğin belli değildir. Bir bakıma Tolstoy, hayatta iyilik yapmak ve topluma faydalı olmak için önümüze çıkan her fırsatı değerlendirmemiz gerektiğini ve hayatta olumlu veya olumsuz olarak algıladığımız her şeyin biz bilmesek de muhakkak bir anlamı olduğunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak insanların anlamlı bir hayata sahip olması ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmesinde bireyin kendisinin, ailesinin ve toplumun sorumluluğu bulunmaktadır. Evrenin ve toplumun ayrılmaz bir parçası olan insanın toplumsal uyumunun gerçekleşmesi için üyeleri arasında kaliteli ve tatmin edici ilişki ve etkileşimlerin olduğu sağlıklı bir aile yapısına; sevgi ve güven üzerine inşa edilmiş, iyilikleri yaygınlaştırmak ve kötülöklere karşı duyarlı olan erdemli insanlardan oluşan bir toplumsal yapıya ihtiyaç bulunmaktadır. Birey toplumsal dünyada kendine yer açarken, toplum da erdemli davranışlarıyla bireye şekil verecek, onun toplumsal faydaya göre yaşamı anlamlandırmasına katkı sağlayacaktır. Bu amacın gerçekleşmesinde insanın bireysel ve toplumsal yönüyle birlikte maddi ve manevi yönünü kuşatan, hem dünya hem de ölümden sonraki hayatıyla ilgili sorulara yanıt veren dinlerin bu konuda önemli bir fonksiyonu olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

1.2.2.6. Bir Yaratıcı tarafından belirlenmiştir.

İnsan biyolojik, psikolojik, sosyal ve spiritüel yönleri olan bir varlıktır. Bu durum insanlarla ilgili sorunların çözölmesi ve yaşamdan aldıkları doyumun artırılmasının bütün bu yönlerin holistik bir yaklaşımla ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Fakat pozitivist dünya görüşünün etkisiyle metafizik ve dini değerleri görmezden gelen evrimci ve ateist düşünceye sahip olan bilim adamları ve filozoflar Göka'nın (2014: 101) ifadesiyle farklı noktalardan yola çıkarak anlam ve ahlak için iki farklı gerekçe öne sürmektedirler:

1. Anlam ve ahlak insanın ve toplumun var kalma mücadelesinin bir sonucu olarak evrimin genetik bir zorunluluğudur. İnsanlar hangi kaynaktan yola çıkarsa çıksın hayata, davranışlarına bir anlam ve amaç yüklüyorlarsa bu, evrim sayesinde. Dolayısıyla evrim, insanları ahlaklı kılmıştır.
2. Yaşamın herhangi bir anlamı ve amacı olduğunu düşünmek için hiçbir nedenimiz yoktur ama yine de hayat yaşamaya değer ve eğer yaşanacaksa en iyi biçimde yaşanmalıdır. İyi bir hayatsa ancak ahlaki değerlerle mümkündür.

Bu anlayış daha evrenin başlangıcı konusundaki açıklamalarıyla kendini göstermiş, ateist ve pozitivist bir düşünceye sahip araştırmacılar evrenin ve hayatın oluşumu konusunda “kendiliğinden oluş (abiyojenez)”, “biyojenez”, “ponspermia”, “ototrof”, “heterotrof görüş” (Yılmaz,1981: 34) gibi teorileri ortaya atmışlardır. Fakat evrenin, evren dışında var olan zeki bir güç yani Tanrı tarafından yaratıldığını kabul etmemişlerdir. İlk defa insanın güçlü bir arzuyla kim olduğuna; nelere sahip bulunduğuna; neler yapabilecek güçte olduğuna; neleri bilip, neleri bilemeyeceğine dair ciddi sorular sorarak cevap bulmaya çalışan (Bahadır, 1999: 5) varoluşçu düşünce, içlerinde Alman Karl Jaspers ve Fransız Katolik Gabriel Marcel gibi dindar filozoflar bulunsada Arthur Schopenhauer, Jean Paul

Sartre, Albert Camus gibi filozoflar hayatı ateist bir bakış açısıyla yorumlamışlar ve insanı hayatın içine atılmış ve sonunda ölümü yaşamak zorunda olan bir varlık olarak görerek hayatı anlamsız bulmuşlarsa da yaşamak için yine de anlam bulmanın zorunluluğuna dikkat çekmişlerdir. Fakat bu anlam Tanrı tarafından belirlenen bir anlam değil, insanın kendisinin bulması gereken bir anlam olmak zorundadır.

Evrenin bir Tanrı tarafından yaratıldığını savunan “yaratılış görüşü” ise özellikle ilahi dinler olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Dini tarafından kabul edilmektedir. Yaratılış görüşüne göre evrendeki bütün canlı ve cansız varlıklar Tanrı tarafından yaratılmıştır. Bu yaratılış bir anda olabileceği gibi yavaş yavaş da olabilmektedir. Tanrı hiçbir aracı olmadan evrende bulunan atomdan galaksilere kadar her şeyi düzenli, planlı, programlı ve bir amaç için yaratmıştır (Yılmaz, 1981: 34). Yani, evren Tanrı’nın koyduğu kurallar çerçevesinde belli bir düzene göre işlemektedir, bu düzenin tesadüfen, kendiliğinden oluşması mümkün değildir. Dolayısıyla hayatın anlamı da bu amaca ve programa uygun olarak bir yaratıcı tarafından belirlenmiştir. Bir yaratıcının olduğunu kabul edenler arasında “Tanrının varlığı ya da yokluğu eşit olasılıktadır, yani bilinemez” diyen agnostikler; herhangi bir dini inancı olmadığı halde bir Yaratıcısı olduğunu düşünen ve Tanrı’nın evreni yarattıktan sonra onu kendi haline bıraktığını” savunan deistler gibi Budizm, Hinduizm, Taoizm, Şintoizm gibi doğu dinleri de vardır. Fakat bir yaratıcının var olup hayatın anlamının onun tarafından belirlendiğine dair bilgiler en kapsamlı şekilde ilahi dinlerin metinleriyle bulunmaktadır. Göka’ya (2014: 95) göre agnostikler ve desitler, her ne kadar tartışmalarda ateistlerle aynı yerde sınıflanmaktan kaçınırsalar da pratikte özellikle de hayatın anlamı sorusunu ele alırken ilahi dinlere inananlardan ziyade ateistlere benzer bir tutum sergilemektedirler. Müslüman, Hristiyan ve Museviler arasında ve hatta bunların her birinin kendi arasında bile Yaratıcıya atfedilen sıfatlar ve bu sıfatların değerlendirilmesi, insanın yaratılış ve yeryüzüne gönderiliş amacı, insanın görev ve misyonu açısından da büyük farklar bulunabilmektedir.

Tolstoy (1994 akt.: Bahadır, 1999: 2) sadece metafizik ve dini yönelişi ya da sadece bilimsel ve pozitivist yönelişi çıkış noktası alanların hayatı yorumlamada eksik kaldığını; dini yönelişin hayatı kötülük prensibine mahkum ettiğini, pozitivist ya da bilimsel bakış açısının da metafizik varoluşu yani dini ve ahlaki değerleri yok kabul ettiğini ifade etmektedir. Yani, her iki yönelişte hayatı bir bütün olarak görmemekte; sadece bir yanına odaklanmaktadır. Yaşanan gerçeklikten habersiz olan ve sadece dini ve metafizik anlayışta olanlara göre hayat, kötüdür. Çünkü hayat, ıstırap vericidir ve trajiktir ve böyle olmaya devam edecektir. Gerçek iyiliğe ölümden sonra ulaşılacağı için insana düşen, dini öğretilere teslim olmak ve onların gereklerini yerine getirmektir. Hayatı pozitivist ve bilimsel bir tarz da yorumlayanlar ise hayvani bir hayatın dışındaki bütün tasavvurları, inançları reddederek hayatın makul olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre canlı ve cansız bütün varlıkların kendine has hayat prensipleri vardır. Önemli olan bu kanunları bilmek ve bunlardan yararlanmaktır. Hayatı tüm yönleri ile anlamak ve açıklamak mümkün olmadığına göre, yapılması gereken hayatı en iyi şekilde yaşamaya çalışmaktır. Tolstoy görüşlerinde haklıdır. Fakat her ne kadar yaşadığı dönemdeki din anlayışının etkili olsa da dinler konusundaki yaklaşımının eksik ve hatalı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü insanlar tarih boyunca gerek hakikat arayışı noktasında ve gerekse varoluşsal sorulara cevap bulma arayışında içine düşmüş olduğu gerginlikten kurtulmak amacıyla, bazen bilime, bazen

ideolojilere veya sistematik olmayan düşüncelere, zaman zaman da dinin mesajlarına kulak vermişlerdir. Ancak, ne bilim ne de fikir ve ideolojiler özellikle aşkınlık ve insan-ötesi bilgiler konusunda örneğin “Ben kimim?”, “Nereden geliyorum?” ve “Nereye gidiyorum?” gibi sorulara din kadar tatmin edici cevaplar verememiştir. Bu sebeple insanların büyük çoğunluğu inandıkları dinler sebebiyle dünyevi anlamlarını büyük ölçüde kozmik anlama göre inşa etmektedirler. Yani dinler, insanın kendi varoluşunu, yaratıcısı ile ilişkisini, evren ve evrendeki diğer varlıklar ve özellikle de diğer insanlarla ilişkisini anlamlandırdığı bir gerçektir. Zira Terry Eagleton (2014: 118) da Tanrı inancının hayatın anlamını belirleyen etkenlerden biri olduğunu ifade etmektedir. Tausch’un (1995 akt.: Bahadır, 1999: 10) naklettiğine göre “anlam” araştırmacısı Markus Doll da 220 kişi üzerinde yürüttüğü araştırmasının sonunda anlam tecrübesini karakterize eden dört faktörden oluşan bulgulara ulaşmıştır ki bu bulgulardan dördüncüsü dinî ve spiritüel değerlerdir. Anlam kazanma sürecinde bireysel ve toplumsal yönelişlerin birlikteliğini de vurgulayan bu faktörler şu şekildedir:

1. Faktör: Kendine güven, kişisel amaç, vücut sağlığı, tabiat tecrübesi gibi psikolojik(içsel) yapıdaki anlam tecrübesi.
2. Faktör: Başkalarına yardımcı olmak, sorumluluk yüklenmek, dostluk ve aile ilişkileri şeklindeki anlam tecrübesi,
3. Faktör: Başarı, kariyer, meslek, hedefler, istekler, kendisi için bir şeyler elde edebilme, spor vb. gibi tecrübeler,
4. Faktör: Dinî-spiritüel-felsefî inanç, modeller, değiştirilemez olanı kabullenme gibi tecrübeler.

Markus Doll’un araştırması gibi Tolstoy’un bilimsel veya pozitivist olarak hayatı anlamlandıranları metafizik değerleri görmezden geldiği için eleştirmesi dinin hayatı anlamlandırma konusundaki etkisinin görmezden gelinemeyeceğini göstermektedir. Göka’nın (2014: 121) ifadesiyle Freud ve onu izleyenler de dinin işlevini itiraf etmek zorunda kalmışlardır. Zira onlara göre din veya diğer kutsalların görevi, insanın doğasını kötülüklerden arındırmak, bizi özellikle ölümle ifadesini bulan kaderin acımasızlığıyla yeniden barıştırmak ve uygar bir topluluk halinde yaşamının insana dayattığı acıları ve yoksunlukları telafi etmektir. Çocukluğumuz boyunca çok derinden hissettiğimiz, annemiz ve babamız tarafından karşılanan korunmaya ve bakıma muhtaçlığımız aslında tüm yaşamımız boyunca sürdüğünden bir Yaratıcıya inanmak, bu ihtiyaçlarımızı her zaman karşılamayı vaad etmekte, iyiliksever ve koruyucu makamları simgelemektedir. Ayrıca güçsüzlüğümüz nedeniyle ulaşamadığımız bize zevk verecek olan arzularımızı, bir kutsallığa aktararak telafi etme yoluna gitme imkânı da sunmaktadır Bu kapsamda Frankl’a (akt.: Bahadır, 1999: 20-21) göre inancın bizzat kendisi anlam arayışı için en güçlü motivasyon kaynağıdır. Dolayısıyla insan, varlığına nihai bir anlam verecek bir inanca, objektif bir varlığa inanmak zorundadır. Çünkü yüce bir anlam merkezine bağlanan inanç, varoluşun anlamının ve amacının insan tarafından araştırılması gerektiğini zorunlu kılmaktadır ki bu durum anlam arayışına yol açmaktadır. Dini ve manevi değerleri ve Allah inancını “anlam”ın zirvesine yerleştiren Frankl, dinin insana neye, ne derece ulaşabileceğini

açıkladığı gibi, hayatın asıl amacı ve hedefi ya da kaderin anlamı gibi pek çok kapalı konularda da dindar insanları aydınlatmaktadır.

Günümüzde meydana gelen teknolojik gelişmeler ve küreleşmeye bağlı olarak meydana gelen hızlı toplumsal değişimler, ferдин istekleriyle toplumun beklentileri arasındaki uyumsuzluk ve çatışmaları artırmaktadır. Bu da insanın güçsüzlük, değersizlik, yetersizlik, amaçsızlık, tatminsizlik, mahrumiyet ve gerginlik gibi duyguları yaşamasına sebep olmaktadır. Bir de buna ölüm korkusu eşlik ettiğinde insan hayatta karşılaştığı olumsuzluklar ve güçlükler karşısında kolayca yaşama sevincini yitirip umutsuzluğa kapılmakta, çeşitli ruhsal rahatsızlıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Hökelekli'ye (1993: 97) göre bunların üstesinden gelme ümidiyle insanın giriştiği çabalar, dini davranışın güçlü bir kaynağını oluşturmaktadır. Çaresizlik durumlarında insan dinden büyük destek ve yardım görmekte, dinin âhiret hayatıyla ilgili açıklamaları, ölümün aşılamazlığı karşısında bocalayan ve uyum arayışı içerisinde bulunan insan için bir teselli ve tatmin kaynağı olmaktadır. Koenig (akt.: Köylü, 2007: 80), 2000 yılından önce din ile ruh ve beden sağlığı arasındaki ilişki konusunda yapılan 700 çalışmadan 500'ünün (% 71) din ile ruh ve beden sağlığı arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu ortaya koyduğunu belirtmektedir. Bu analize göre insanların 93 çalışmanın 60'ında, dindarlık seviyesi yüksek olan kişilerin daha az depresyona girdikleri, depresyonu olan kişilerin de daha hızlı iyileştikleri; 68 çalışmanın 57'sinde intihar olaylarının daha az görüldüğü; 69 çalışmanın 35'inde daha az kaygılarının olduğu; 120 çalışmanın 98'inde daha az uyuşturucu madde kullandıkları; 114 çalışmanın 94'ünde psikolojik açıdan daha iyi bir durumda, daha ümitli ve iyimser oldukları; 16 çalışmanın 15'inde hayatta daha fazla amaç ve anlam buldukları; 38 çalışmanın 35'inde evliliklerinde daha mutlu oldukları ve eşleriyle iyi geçindikleri; 20 çalışmanın 19'unda ise daha fazla sosyal destek aldıkları görülmüştür.

İşte bu noktada karşımıza bir soru çıkmaktadır. İnsanın bir Yaratıcıya ve dine inanması ve hayatını buna göre anlamlandırması, biricikliğini ve hayatındaki tercih özgürlüğünü ortadan kaldırarak iradesini yok eden ve varoluşunu engelleyen bir durum mudur? Böyle bir soru esasında dindar insanların hayatın anlamını hazır buldukları ve iradesini Tanrı'ya teslim ettiklerinden dolayı varoluşlarını gerçekleştiremedikleri iddiasından kaynaklanmaktadır. Bu konuda öncelikle insanın yaşamı üzerinde ne kadar özgür olduğu üzerinde ve sınırlılıkları üzerinde durmak gerekmektedir. İnsan dünya tarihi içinde bir başlangıcı ve bir sonu olan bir hayatı yaşamak üzere var olmaktadır. Diğer bir ifade ile insan, anne ve babanın verdiği karar ve toplumun aileden beklentilerinin bir sonucu olarak kendisinden önce var olan bir toplumun içine doğmaktadır. Bu durum bizim hayatımızın dışında bizi de kuşatan başka bir hayatın daha var olduğunu göstermektedir. Bizim dışımızda, bizden önce de var olan ve bizden sonra da var olmaya devam edecek bu hayatın içine doğan insan, anne-babası başta olmak üzere amca, dayı, hala, teyze gibi yakın akrabalarını; cinsiyetini, ırkını, rengini, dünya tarihinin hangi evresinde ve hangi coğrafyada yaşayacağını seçme hakkına sahip değildir. Üstelik doğduğu andan itibaren ailesinin koruma ve bakımına ihtiyaç duymaktadır. Zira insan varoluşunun gereklerini ve beklentilerini yerine getirene yani kendini gerçekleştirene kadar kuşatıldığı kişisel ve çevresel şartların güdümündedir. Yani çocuğun gelişimi ve sosyalleşmesi, aile ve diğer toplumsal kurumlar tarafından sunulan norm ve değerlere göre biçimlenmektedir. Aile ve toplum tarafından oluşturulan sınırlar ve

beklentiler ve diğer insanların özgürlük alanıyla sınırlandırılan insanlar, fizyolojik özellikleri açısından da sınırlılıklara sahiptir ve dış dünyadan gelecek tehlikelere de açık bir konumdadır. Örneğin, ölümü üzerinde kontrol yetkisine sahip değildir. Sonuç olarak bu ve benzeri birçok sınırlılıklar sebebiyle insanın tam olarak özgür olduğunu ifade etmek güçleşmektedir. Bu durum insanın, içinde yaşadığı ve toplum tarafından kendisine sunulan fırsatlar karşısında özgür olmadığı ve iradesini kullanarak tercihler de bulunamayacağı anlamına gelmemektedir. İşte bu noktada, tüm bu sınırlılıklar içindeki insanın bir Yaratıcıya inanmak suretiyle varoluşsal sorularına cevap bulabilmesi ve hayatın karşısına çıkardığı riskler karşısında ona sığınarak huzur veya teselli bulması hayatını anlamlı hale getirmektedir. Bunun sonucunda da inananlar, bireysel potansiyellerini Yaratıcı'nın mesajları çerçevesinde geliştirerek, erdemli bir ahlaka sahip olarak topluma da katkıda bulunmayı bir ibadet haline görmektedirler. Örneğin Youtube da yayınlanan “Zinciri Kırma, Sıfırdan Bire” isimli videoda (<https://www.youtube.com/watch?v=tIZKfnLfHDE>), kişisel gelişim konusunda dil öğrenmek, kitap okumak gibi hedef belirleyen insanların her gün takvime işaret koyarak bir zincir oluşturduklarını fakat bu zincirin hesaba katılmayan ölüm tarafından kırıldığı ifade edilmektedir. Bu sebeple dünya hayatı için konulan bu hedeflerin ölümle yok olmaması, öldükten sonra da varlığını sürdürmesi ve fayda sağlayabilmesi için ibadete dönüştürülmesi yani Yaratıcı'nın kontrolünde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu da bireyin kendisine, topluma ve Yaratıcıya karşı sorumluluklarını yerine getirmesi ve Tanrı dışındaki varlıklara karşı özgürleşmesi ve güçlenmesi anlamına gelmektedir. Aksi takdirde ölümle birlikte her şey yok olacak ve öldükten sonraki hayata da olumlu bir etkisi olmayacaktır.

Hayat, esasında acı ve tatlı yanlarıyla insanın her durumda potansiyellerini geliştirebileceği, kendini gerçekleştirebileceği ve anlamlı bir hayat sürebileceği pek çok değerli fırsat ve imkânlarla sahiptir. Çünkü mutluluk, huzur, tatmin gibi olumlu unsurlar ne kadar hayatın asli unsurlarıysa mutsuzluk, ıstırap, tatminsizlik, acı gibi olumsuz unsurlarda hayatın gerçekleridir. Bu sebeple, gelişmelere açık olabilen ve çevresel sorunlarını aşabilenlere hayat, kendini başlıca üç tecrübe yoluyla açmaktadır:

1. Hayat insanın ağız tadına ve estetik zevkine hitap edecek yiyecekler, göze hoş gelen oluşumlar gibi sayısız imkânlar sunmaktadır. İnsan bu imkânlardan istifade etmek amacıyla hayata aktif olarak katılabilmektedir.
2. Hayat, araştırma ve keşfetme arzusunu tatmin edebilecek, tabiat incelemeleri, bilimsel keşifler, üretim ve araştırma gibi imkânlar sunmaktadır. Bu yönüyle hayat, çok zengin bir muhtevaya sahiptir.
3. Hayat, meslek, spor, sanat, birliktelik, kişisel zevkler gibi yaratıcı ve etkin kılıcı eylemsel imkânlar sunmaktadır. Dolayısıyla hayat insanda en güçlü eğilimlerden olan yaratıcılık ve etkinlik gibi aktiviteyi doğuran ve besleyen eğilimlere karşılık gelebilecek tükenmez fırsatlara sahiptir (Grom vd., 1987 akt.: Bahadır, 1999: 3).

Grom vd.'nin sıralamasında da görüldüğü gibi bireysel anlamda insanı eylem ve davranışlara sevkeden motivasyonlara odaklanan yaklaşımların metafizik değerleri dikkate almadığı ve sadece insanın biyolojik, psikolojik ve sosyal yönüne odaklandıkları görülmektedir. Hâlbuki insanın spritüel yani metafizik bir dünyası da bulunmaktadır ve bir

dine inanan insanlar, hayatın anlam ve amacını belirlerken ve hayatın zorluklarını aşmak amacıyla verdikleri mücadele sırasında maddi motivasyonların yanında bu değerlerden de güç almaktadırlar. Örneğin, İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s) bir sözünde, “İnanan insanların durumu gıpta ve hayranlığa değerlidir. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sadece inananlarda vardır: Sevinecek olsa, şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayır olur”⁷ demektedir. Dolayısıyla yaşamın acıları ve sevinçleri karşısındaki bu tavır, dengeli bir yaşamın gerekliliğine işaret etmektedir. Hatta dinden kaynaklanan bu değerler maddi motivasyonlar üzerinde de belirleyici olabilmektedir. Çünkü insanların büyük çoğunluğu inandıkları dinler sebebiyle dünyevi anlamlarını büyük ölçüde kozmik anlama göre inşa etmektedirler. Bu açıdan dinin, insanın kendi varoluşunu, yaratıcısı ile ilişkisini, evren ve evrendeki diğer varlıklar ve özellikle de diğer insanlarla ilişkisini anlamlandırdığı bir gerçektir.

Dünya üzerinde yaşayan özellikle de Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi ilahi dinlere baktığımızda insanı ve evreni yaratan Allah, “Hayy” yani hayat sahibidir. İnsana ve diğer varlıklara hayatı, o vermiştir. Hayatı veren Allah, bir anlam ve amaç da belirlemiştir. Bu amaç insanı değerli kılmakta ve hayatına bir anlam yüklemektedir. Hayatın anlamı, kulluk yani imtihandır. Bu imtihan da sonuçları itibarıyla ahiret inancını yani ölümden sonraki hayatı zorunlu kılmakta, ölüm ve hayat gibi olguları anlamlı hale getirmektedir. Örneğin hayat insana Allah tarafından bir emanet olarak verilmiştir ve onu koruması istenmiş, Sümer’in (2015: 230-232) ifade ettiği gibi intihar, ötenazi, ölüm orucu gibi eylemler de yasaklanmıştır. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet hayatı, insana sunulmuş güzel fırsat, büyük bir nimet ve armağan olarak vasıflandırmışlardır. Çünkü hayatı ona veren ve alan Allah’tır. İnsan bu nimetin değerini bilmelidir ve Tanrı’nın buyruklarına göre hayatını yaşmalı ve anlamlandırmalıdır. Yaratıcı, bu nimetin kıymetini bilmeleri için insanları çeşitli imtihanlarla sınamaktadır. Örneğin İslam dinine göre Allah insanı dünya hayatında korku, açlık, mal ve can kaybı yani ölümlle sınamaktadır⁸. Dolayısıyla dünyadaki bu imtihan da başarılı olanlar ahiret hayatında hesaplarını kolaylıkla verecek ve cennete ulaşacaklardır. Allah’ın buyruklarına göre hayatını düzenlemeyen ve özellikle de başkalarına zulmeden kimseler ise sıkıntı yaşayacaklardır. Yahudilik ise ölümsüzlüğe mutlu, anlamlı ve bilinçli bir hayatla ulaşılabileceğini söyleyerek, insanlardan zorluklara dayanmalarını ve hayatı önemsemelerini istemektedir (Sümer, 2015: 46). Hayatın odağına sevgiyi koyarak, erdemli olmaya ve kutsal değerlere vurgu yapan Hristiyanlık inancı da kurtuluşa ulaşan İsa motifini örnek göstererek müntesiplerine umut ve dayanma gücü aşılama çalışmaktadır. Ayrıca Tanrı’ya yaraşır biçimde her işte insanlara faydalı olarak yaşamalarını tavsiye etmektedir (Sümer, 2015: 80-81). Kaçınılmaz bir son olan ölüm ise ilahi dinlere göre ruhun bedenden ayrılmasıdır. Örneğin, ölümden sonra tekrar dirileceğine ve amellerin karşılığını göreceğine inanmak İslam dininin temel inanç esaslarındandır. Bu çerçevede İslam’a göre hayat ve ölümün yaratılış amacı, insanın nasıl davranacağını veya kimlerin hangi amelleri işleyeceğini görmektir⁹. Dolayısıyla İslam, hayatı insana

⁷ Müslim, Zühd, 64.

⁸ Bakara, 2/155.

⁹ Mülk, 67/2.

yapacakları şeyler için verilen bir deneme süresi, ölümü ise bu sürenin son bulması olarak ifade etmektedir. İslam düşüncesine göre temel bir hak olan yaşama hakkı ırkı, dili, rengi ve konumu ne olursa olsun, her insan için dokunulmazdır. Hinduizm ve Budizm de ise dünya, acı ve ıstıraplarla dolu bir yerdir. Bu açıdan Buda hayatı evlatlarını yutan ve yuttuklarını tekrar doğuran bir cehennem gırtlığına yani korkunç bir doğumevine benzetmiştir. Buda'ya göre ölüm gerçeğini kabullenmeden yaşamaya çalışanlar için hayatın bir anlamı yoktur. Çünkü bunlar sonsuz olmayan dünya için ağladıklarından acı ve ıstıraplarını daha da büyötmektedirler. Dolayısıyla Budizm ve Hinduizm de ölüm, acılı ve ıstıraplı hayattan kurtulmanın aracıyken aynı zamanda birey için hayatın sonu değil daha önceki eylemlerine bağlı olarak kişinin ruh göçü sürecine girmesi ve onu yeni bir hayatın takip etmesi anlamına gelmektedir. Zira bu dinlerde asıl amaç, sonsuza kadar devam eden olumlu veya olumsuz ruh göçlerinin kısır döngüsünden kurtulmaktır. Bu sürecin sonunda insan tenasühten döngüsünden (samsara çarkından) kurtularak Nirvana'ya yani mutlak kurtuluşa ulaşacaktır (Sümer, 2015: 176, 193, 233).

Dinler açısından hayatın anlamlandırılması konusunda en etkili inancın ölümden sonraki hayat olduğu görölmektedir. Ölümden sonrasıyla ilgili görüşlere baktığımızda karşımıza üç ayrı görüşün çıktığını görölmektedir. Bu görüşlerden ilki biyolojik görüştür. Beyin işleyişini durdurunca, artık yaşama duygusu da kaybolur. Bundan ötesinde de başka bir şey yoktur. İkinci görüş, bu yaşamın bir deneme yeri olduğunu kabul eden ve sınavı iyi verirse ölüncce ruhun cennete; kötü verirse, cehenneme gideceğı inancıdır. Birçok din bu iki temel kavramı “öbür dünya” veya “ahiret” olarak tanımlamaktadır. Genel olarak İlahi dinler olarak adlandırılan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet bu dinlere örnektir. Üçüncü görüş ise reenkarnasyondur. Ruh kendi evrimini tamamlamak için defalarca yaşama değişik bedenlerde geri dönmektedir. Bu ruhun evrimi için gereklidir ve her yaşama gelişi, ruhun evrimini en iyi tamamlayacak biçimde ayarlanmaktadır. Örneğın, ilk hayatlarının birinde sorumluluk alarak çocuk yetiştirmeyi öğrenememiş biri, daha sonraki hayatlarında çocuk sahibi olacak ve sorumluluk içinde çocuk yetiştirmeyi öğrenecektir. Hinduizm ve Budizm, bu dinlerdendir (Cüceloğlu, 1999: 237). İlahi dinler ile reenkarnasyon inancına sahip olan Hinduizm ve Budizm de ölüm sonrası yaşam konusunda farklılıklar olsa da ölümden sonraki yaşamı, bu dünya hayatındaki eylem ve davranışların belirlediğı gerçeğı ortak yönü oluşturmaktadır. Başgil'e (1996: 92) göre Allah inancı ile ahiret inancının birlikte ele alınması gerekmektedir. Hayatı yaratan Allah, öteki hayatı yani ahireti de yaratacaktır. Allah inancı ve ahiret inancının temelini oluşturduğu din, birey için hem kuvvetli bir manevi destek, hem de iyilik ve fazilet kaynağıdır. Bu sebeple ölmek, sadece geçici bir hayattan ebedi bir hayata geçmek anlamına gelmektedir. Allah sevgisi ve korkusu insanda kuvvetli bir irade ve çok sağlam bir ahlak yaratmaktadır. Çünkü inanan kişi iyi, samimi, doğru ve fedakâr insandır. Aynı zamanda Allah'a kul olduğu için diğer insanlara minnet etmemekte ve onlardan korkmamaktadır.

Kısaca ifade edersek bir dine inanmak ölüm, hastalık, acı ve ıstırapları anlamlandırdığı gibi erdemli bir hayata sahip olmak açısından destekleyici, teşvik edici hatta zorlayıcı niteliktedir. Aynı zamanda insanın varoluşunu da anlamlandırarak, insanın diğer insanlarla, evrenle ve Yaratıcı ile arasındaki ilişkiyi düzenlemekte ve anlamlı hale getirmektedir.

1.2.2.7. Oyundur.

Hayatın “yaşanılan şey” olarak anlamlandırılarak işlevinin tam olarak bilinmemesi hayatın benzetmeler yoluyla anlatılmaya çalışılmasına sebep olmuştur. Yapılan benzetmelerden biri de oyundur. Oyun, “yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence” olarak anlamlandırılmaktadır. İngilizcede oyun kavramının karşılığı olarak “play” ve “game “ kavramları kullanılmakla birlikte game kavramının play kavramından daha geniş bir anlama sahip olduğu ifade edilmiştir (Ken Binmore, 2008: 545)¹⁰. Budak’ın (2000: 478) ifadesiyle bu farklılık, psikoloji disiplinde *play* sözcüğünün oyun; *game* sözcüğünün ise kurallı oyun olarak adlandırılmasını gerektirmiştir. Sonuç olarak psikoloji disiplinde oyun, ruhsal, fiziksel, zihinsel ve toplumsal gelişimin her aşamasına büyük katkıları olan, gelişim için vazgeçilmez bir araç; çevreyi, kendini keşfetmenin, kendini ifade etmenin, ruh sağlığını korumanın ve dengeli bir yaşama ulaşmanın temel araçlarından birisi olarak ifade edilmektedir (Budak, 2000: 563).

Oyun, hayatla ilişkisi açısından değerlendirildiğinde konunun genel olarak iki açıdan ele alındığı görülmektedir. Bu görüşlerden birincisi, hayatın zorluklarını aşmak amacıyla insanların farklı rollere girerek ve kişilik değiştirerek hayatın anlamlandırılmasıdır. İkincisi ise oyunun, çocukların gelişimi açısından işlevleri üzerinde durarak, hayata hazırlayıcı rolü üzerinde duran görüştür. Şimdi bu iki görüş, oyunun hayatın anlamlandırılması üzerindeki etkileri açısından değerlendirilecektir.

1.2.2.7.1. Kişilik ve roller ile oyun arasında ilişki vardır

İlk çağlardan beri hayatın acı ve ıstırapları altında ezilen bireylerin ancak onu bir oyun olarak yaşarsa anlamlı olduğu, kendini ancak “oyun” ile teselli ettiği savunulmuştur. Örneğin Platon “Oynar gibi yaşamalı, oyunlar oynamalı” diyerek, görüntüler dünyasının oyun niteliğinde olduğunu vurgularken; varoluşçu düşüncenin ilk temsilcilerinden Schopenhauer (2007: 21) ise dünyayı, acıyla korkutulan ve acı çektirilen insanların oyun alanı olarak görmüş ve “Bununla birlikte bu alan, yalnızca birinin diğerini yemesiyle var olmaktadır. Bu sebeptendir ki, binlerce yırtıcı hayvan kendi varlığını korumak adına aslında, yaşayan binlerce başka varlığın mezarıdır” diyerek hayata karşı pesimist bir yaklaşım sergilemiştir. Aynı şekilde bu düşüncenin uzantısı olarak aşk da onun için insanın türünü sürdürmek için yaşama isteğinin bir oyunundan başka bir şey değildir (Schopenhauer, 2005: 25). Schopenhauer’dan farklı olarak Voltaire, karamsarlıktan kurtulmak için bir çıkış yolu arar ve her oyuncunun hayatın ona sunduğu kartları kabul etmesi gerektiğini ifade etmektedir. “Payımıza düşen kartlar, kaderimizse; kazanmak için onlarla yapacağımız hamleler bizim irademizdir” diyen Voltaire, sahneyi biz seçmesek de sahnede nasıl oynayacağımızı bizim seçimlerimizin belirleyecektir, diyerek oyunu gerçeğe dönüştürecek şeyin insanın iradesi olduğunu vurgulamaktadır (Yücel, 2014a).

Alman düşünür Friedrich Schiller (1965) ise “İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Mektuplar” isimli eserinde sanatsal bir faaliyet olarak sahnelenen her bir oyunun insanın içindeki

¹⁰ *Game* kavramı oyundan farklı olarak savaş, uluslararası anlaşma görüşmeleri, hayvanlar arasında hayatta kalmak için ya da insanlar arasında statü kazanmak için verilen mücadele, seçimler, maçlar, toplu iş sözleşmeleri ya da piyasa ekonomilerindeki operasyonlar vb.lerini ifade etmek için de kullanılmaktadır (Ken Binmore, 2008: 545).

dürtüleri kontrol etmesine yardımcı olması gibi bir işlevi olduğundan bahsetmektedir. Aynı zamanda her bir oyun ve bu oyundaki roller insanı bütünleştirmekte, yetkinleştirmektedir. Schiller bunu şu cümleleriyle ifade etmektedir: “...İnsan, sözcüğün tam anlamıyla, insan olduğu yerde oynar ve o, ancak oynadığı yerde tam insandır” (Schiller, 1965: 76). Schiller gibi Hollandalı filozof ve tarihçi Johan Huizinga (1964: 13) da sanatsal bir faaliyet olarak oyunun nitelikleri üzerinde durarak her oyunun hayat ile olan benzerlikleriyle zengin bir işleve sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre oyun düzenli olarak tekrarlanan niteliğiyle, genel anlamdaki hayata eşlik etmekte, onun bir tamamlayıcısı, hatta bir parçasını meydana getirmektedir. Hayatı süslemekte, onun boşluklarını doldurmaktadır. Çünkü oyun biçim açısından özgür, kurmaca ve olağan hayatın dışında yer aldığı hissedilen, ama yine de oyuncuyu tamamen özümleme yeteneğine sahip bir eylemdir. Oyun, her türlü maddi çıkar ve yarardan arınmış bir eylemdir ve bu eylem bilhassa sınırlandırılmış bir zaman ve mekânda tamamlanmakta, belirli kurallara uygun olarak düzen içinde cereyan etmektedir. Oyun kendilerini gönüllü olarak bir esrar havasıyla çevreleyen veya alışılmış dünyaya yabancı olduklarını kılık değiştirerek vurgulayan grup ilişkilerini doğurmaktadır. Birey açısından biyolojik işlev olarak vazgeçilmez olduğu gibi içerdiği anlam, ifade değeri, yarattığı manevi ve toplumsal bağlar kısacası, kültür işlevi olarak da vazgeçilmez niteliktedir. Kültürden önce oyun vardır. İnsan uygarlığı, oyun olarak ve oyunun içinde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Eylemlerimizin içeriği derinlemesine bir çözümlemeye tabi tutulacak olursa, insanların bütün yapıp ettiklerinin yalnızca oyundan ibaret olduğu sonucuna da varılabilir. Oyun, gündelik veya asıl hayattan kaçarak, kendine özgü eğilimleri olan geçici bir faaliyet alanına girme bahanesi sunmaktadır. Önce Homo Sapiens (akıllı insan) oluşmuş, sonra Homo Faber (imalat yapan insan) ile gelişmiş ve en sonunda da Homo Ludens’e (oyun oynayan insan) dönüşmüştür.

İnsanlar sahnelenen oyunlarda farklı rollere ve kişiliklere büründükleri gibi yaşamlarında da farklı rollere girmektedirler. Bir erkek evinde baba veya evlat, eş, kardeş; işyerinde patron veya işçi; sokakta vatandaş veya müşteri gibi birçok farklı rollere girebilmektedir. Fakat rollerimizi oynarken Huizinga’nın da üzerinde durduğu gibi alışıldık hayatımızdakinden başka biri olduğumuzun bilincinde olmamıza rağmen rollerimizle gerçek kişiliğimiz arasında kaybolmamamız gerekmektedir. Aksi takdirde Cüceloğlu’nun (2009, 41) ifadesiyle ‘mış gibi yaşam’ içinde olanlar, kendi varoluşlarını yaşamamakta ve başkalarının beklentilerini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Jung da (Analitik Psikolojinin kurucusu) kişilik yapısını ve işleyişini tanımlarken “persona”¹¹ kavramını kullanmaktadır. Persona, kişinin kendi olmayan bir karakteri yaşaması diğer bir deyişle, bireylerin toplumun onayını sağlamak amacı ile dış dünyaya karşı takındıkları kimliklerdir. Örneğin, evdeki kimliğimizle işteki kimliğimizin farklı olması gibi (Köknel vd., 1993:146). Güney’in (2008: 204) de ifade ettiği gibi toplumun beklentilerine karşı personalar, insana toplum tarafından verilmiştir ve bütün yaşamı boyunca bu rolü oynaması kendisinden beklenmektedir. Maske kullanmanın amacı, başkaları üzerinde belirli bir etki yaratmaktır ve çoğu zaman gereksiz yere kişinin gerçek özelliklerini saklamaktadır. Toplumsal yaşamda insanlar birbirlerini bu maskelere göre değerlendirmektedirler. Köknel vd. (1993:

¹¹ Persona” kelimesi köken olarak Antik Yunan tiyatrosuna dayanır ve oyuncuların rollerini simgelemesi için kullanılan maskelerdir (Hasanoğlu, 2017; Güney, 2008: 204; Köknel ve ark.,1993: 146).

146), psikoloji disiplininde kişilik üzerinde yapılan terapilerde insanın bütün maskelerinden sıyrılıp otantik olması yani kendi olmasından bahsedildiğini ifade etmektedirler. İnsan bir taraftan seilmeyeceği, beğenilmeyeceği endişesiyle kendi olmaktan korkarak bilgiliyi, komik olmayı, dost canlısını, kendini işine vermiş, anlayışlıyı, bencili oynamaktadır. Eğer ego, maske ile özdeşleşirse insan, gerçek duygularından çok, bilinçli olarak oynadığı rolün kendi gerçek kişiliği olduğu düşüncesine kapılmaktadır. Yani oynadığı rol karakterinin bir parçası haline gelmektedir. Roller ile personaları arasında gidip gelen insan zamanla kendine yabancılaşmakta, kişiliği iki boyutlu gelişmektedir. Bir bakıma hayatı olduğundan farklı görerek takmış olduğu maskeler gibi hayatı da farklı olarak anlamlandırmakta ve zamanla hayatı gerçekte nasıl anlamlandırdığını o da bilmemektedir.

Sonuç olarak oyunlar kimi zaman hayatın anlamsızlığından kurtuluş, kimi zaman yaşanan sorunlardan kaçış, kimi zamanda hayatın karmaşasından bir ferahlama amacıyla kullanılan bir işleve sahiptir. Fakat bu geçici roller ve kişilikler gerçek roller haline geldiği takdirde bunu sürdürebilmek mümkün olmayacağından insanların hayatlarının anlamsız hale gelmesine ya da olay ve olguların yanlış olarak anlamlandırılmasına sebep olmaktadır.

1.2.2.7.2. Oyun, hayatın izdüşümüdür.

Vücutta biriken fazla enerjinin, serbestçe ve gayesiz olarak harcanması olarak tarif edilen oyunun (Topçu, 2006: 110) gelişme çağındaki çocukların hayatı öğrenmesi yani toplumsallaşmaları açısından ele alındığı görülmektedir. Bu görüşlerin en önemlilerinden biri kuşkusuz sembolik etkileşimciliğin kurucularından olan George H. Mead'e aittir. O'na göre, bebekler ve küçük çocuklar toplumsal varlıklar olarak gelişimlerini, öncelikle çevrelerindeki eylemlere öykünerek gerçekleştirmektedirler. Bunun gerçekleşme yollarından birisi de oyundur. Oyun sırasında küçük çocuklar genellikle yetişkinlerin yaptıklarına öykünmektedirler. Örneğin bir yetişkinin yemek pişirmesini gören çocuğun çamurdan kek yapması ya da bahçe ile uğraşan birini gördüğünde kaşıkla toprağı kazması gibi. Çocukların oyunları, yalın öykünmeden, dört ya da beş yaşlarından itibaren çocuğun yetişkin rolünü oynadığı daha karmaşık oyunlara doğru ilerlemektedir (Giddens,1993: 71). Mead'e göre oyun, çocuklarda hayal gücünü geliştirerek başkasının rolünü almayı, dünyayı başkalarının gördükleri gibi görmeyi ve bencil bir bakış açısından kurtulmayı öğrenerek gelişmiş bir benlik duygusu edinmelerini de sağlamaktadır. Bu sürecin bir sonucu olarak, çocuklar ben'i, beni/bana'dan ayırt etmektedir. Beni/bana başkalarına tepki veren toplumsal benliktir. Çocuk yaklaşık sekiz ya da dokuz yaşlarındayken yani ilk ergenlik dönemlerinde, gelişiminde daha ileri bir aşamaya geçerek sistematik olmayan 'oyunlar' yerine daha örgütlü oyunlara katılma eğiliminde olmaktadır. Önceden toplum yaşamının yürütülmesi için gerekli olan genel değerleri ve ahlakı anlayamazlarken, örgütlü oyunları öğrenmek için oyunun kuralları, centilmenlik, eşit katılım kavramlarını anlamak zorundadırlar. Dolayısıyla çocuk bu aşamada Mead'ın terimiyle genelleşmiş ötekini yani çocuğun içinde yetişiyor olduğu kültürde yer alan genel değerler ile ahlak kurallarını kavramayı öğrenmektedirler (Giddens, 1993: 72).

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, her oyunun bir anlamı ve zengin bir işlevi vardır. Her türlü maddi çıkar ve yarardan arınmış bir eylem olarak, sınırlandırılmış bir zaman ve mekânda tamamlanan oyunun belirli kuralları vardır, belirli bir düzende gerçekleşmektedir.

Bir bakıma hayatın küçük bir izdüşümüdür. Bu açıdan Mead'ın ifadesiyle oyun, çocukların hayal gücünü geliştirerek başkasının rolünü almayı, dünyayı başkaları gibi görmeyi ve bencil bir bakış açısından kurtulmayı öğretirken diğer taraftan ilk ergenlik dönemlerinde toplumun dayandığı normlar, değerler ve ahlak kurallarını da öğretmektedir. Dolayısıyla oyunun çocukları hayata hazırlanması ve sosyalleşmelerine katkı sağladığı gibi yarattığı manevi ve toplumsal bağlar açısından da kültürel bir işlevi olduğu açıktır. Diğer taraftan aile, okul ve diğer toplumsal kurumlar tarafından sosyalleşme sürecinde çocuklara öğretilen toplumsal norm ve değerler onların hayatı anlamlandırmaları üzerinde de olumlu veya olumsuz bir etkiye bulunabilmektedir. Bu sebeple sorunlarla kuşatıldığımız bir hayatta varoluşumuzu personalar ve yeni rollerle birlikte yeniden anlamlandırarak gerçekliğe aktarılan bir oyuna dönüştürdüğümüz de olmaktadır. Fakat oluşturduğumuz bu -mış gibi yaşamların içinde kaybolma, geçici rollerimizi karakterimizin bir parçası haline getirerek çift kişilikli bir birey olma tehlikesi de bulunmaktadır. Bu da hayatı anlamsız hale getirmemiz veya yanlış anlamlandırmanın anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kendisinden önce var olan bir toplumun içine doğan insan hayatını, özgür iradesiyle yaptığı seçimlerle anlamlandırdığı ve bir bütünün parçası olduğunu kavradığı, bireysel potansiyellerini ve hedeflerini gerçekleştirirken toplumsal yararı da göz önünde bulundurduğu zaman yaşamdan doyum alacaktır. Bu anlamıyla değerlendirdiğimizde hayat, boş bir oyundan ibaret değildir.

1.2.3. Sosyal hizmet yaklaşımlarında hayatın anlamı

Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAWS) sosyal hizmeti, “Bireylerin, grupların, toplumların sosyal işlevsellikleri açısından kapasitelerini geliştirmek ve hedefleri için uygun koşullar yaratmak için yardım eden bir etkinliktir” şeklinde tarif etmektedir. Tarihsel gelişimi ve evrensel birikimi değerlendirildiğinde “insan”, “toplum”, “değişme” ve “gelişme” konuları üzerinde odaklanan (Cılga, 2012:194) sosyal hizmetin amaçları Pincus ve Minahan’a (1973 akt.: Şahin, 2002: 103) göre şu şekildedir:

1. İnsanların problem çözme ve başetme kapasitelerini geliştirmek,
2. İnsanlara, kaynak, hizmet ve şanslar tanıyan sistemler ile insanlar arasında bağlantı kurmak,
3. Bu sistemlerin etkili ve insancıl çalışmasını geliştirmek,
4. Sosyal politikanın geliştirilmesine ve ilerletilmesine katkı vermek.

Görüldüğü gibi sosyal çalışma mesleğinin konusu insan; odağı insan; amacı ise insanın mutluluğudur (Şeker, 2009: 47). Bu amacın gerçekleştirilmesinin insanların hayatını anlamlandırması ile yakın ilişkisi vardır. Hayata iyimser bakan, güçlerinin farkında olan ve yaşamın sorunlarıyla baş etme kapasitesine sahip olan kişilerin yaşam doyumlarının yüksek olduğu bir gerçektir. Aksine, sosyal işlevselliğini kaybederek hayatı kötümser olarak anlamlandırarak içine kapanan, asosyal kişiler hayata yabancılaşarak ümitsizlik girdabında, yaşama ve mücadele cesaretini kaybetmektedir. Sosyal çalışmacılar bu sebeple çocuklar, gençler, engelliler, yoksullar, yaşlılar ve aileleri gibi toplumun sunmuş olduğu imkân ve fırsatlardan yeterince yararlanamadığından dolayı sorunlar yaşayan gruplara yönelik mikro, mezzo ve makro düzeyde uygulamalar yapmaktadır. Yani,

müracaatçıların eşsiz ve biricikliği gereği sorunlarıyla baş etme konusunda sorunlar yaşayan müracaatçıların potansiyellerini ortaya çıkarmak, kaynak ve fırsatlarla irtibatlandırarak yardım etmeyi ve yaşam doyumlarını artırmayı hedeflemektedirler. Bu sayede müracaatçılar yeniden yaşam amaçları belirleyerek hayatlarını iyimser bir bakış açısıyla anlamlandırmaktadırlar. Sheafor ve Horejsi'nin (2015: 23) belirttiğine göre sosyal çalışmacılar insanların yaşam kalitesini artırmak için müracaatçıların sosyal işlevselliğini sağlamak, destekleyici ve güçlendirici çevreler oluşturmak için çaba harcamaktadırlar. Bu kapsamda, sosyal işlevselliği sağlamak için sosyal gelişim, sosyal tedavi ve sosyal bakım olarak adlandırılan üç aktiviteyi yerine getirmektedirler. *Sosyal Bakım*, müracaatçıların beslenme, barınma, korunma gibi temel ihtiyaçlara ulaşma; aidiyet, kabul görmek, zor dönemlerinde teselli bulma gibi psikolojik ihtiyaçlarını karşılama gereksinimi içinde kaynak oluşturarak kendilerini iyi hissetmelerini sağlamaktır. *Sosyal Tedavi* ise bir bireyin ve ailenin işlevsiz/problemlili/sıkıntılı düşünce, his, davranış ve alışkanlıklarını değiştirmek veya düzeltmek için yapılan eylemleri kapsamaktadır. Odak noktası, bireyler veya ailelerde değişim meydana getirmektir. *Müdahalenin* üçüncü biçimi olan *sosyal gelişim* ise hâlihazırda işlevlerini yerine getiren bir insanın yetenek ve performansını geliştirme, genişletme ya da daha ileriye götürme arayışdır. Örneğin, genç ve yaşlı vatandaşlar için hobi programları, sağlıklı bebek bakımevleri, evlilik geliştirme seansları, meslek eğitim programları gibi. Destekleyici ve güçlendirici çevreler yaratmak ve şekillendirmek ise toplumun tüm üyelerinin aynı temel haklar, koruma, fırsatlar, gereklilikler ve sosyal çıkarlara sahip olmasını yani sosyal adaleti sağlamaktır.

Sosyal hizmet bilgisi, insan davranışının biyolojik, psikolojik, sosyal ve spiritüel boyutlarını öğrenmeye dayanır. Sorunların çözümünde eklektik biçimde diğer bilim dallarının ürettiği bilgiden faydalanarak uygulama yapar (Akbaş, 2014: 25) ve bu uygulamalardan elde ettiği bilgileri hem kendi uygulamalarında kullanır hem de diğer bilim dallarına katkı verir. Kimi zaman da insan ve topluma ait sorunların çözümünde disiplinler arası yaklaşımı önemser. Bu sebeple, sosyal hizmet mesleğinde teoriyi uygulamadan / kavramı eylemden ayırmak mümkün değildir. Sosyal hizmet literatüründe teori, yaklaşım, perspektif, model ve bakış açısı olarak adlandırılan kavramsal çerçeve kavramların, inançların, değerlerin, tekliflerin, varsayımların, hipotezlerin ve prensiplerin bütününden oluşmaktadır (Horejsi, 2015: 68). Bütün bu teori, yaklaşım, perspektif ve modeller insanı anlamayı, sorunların çözümünde yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda sosyal çalışmacılar tarafından dünyada ve Türkiye'de genelci yaklaşım esas alınarak sorunlara müdahale edilmektedir. Genelci yaklaşım 4 varsayıma dayanmaktadır:

1. İnsan davranışı, sosyal çevre ile ilişkilidir.
2. Herhangi bir sistem içindeki fırsatlar veya sorunlar yalnız o sistemi değil, diğer sistemleri de etkilemektedir.
3. İnsan sistemi, bireyden topluma benzer bir süreci içermektedir.
4. Sosyal hizmet uzmanlarının direkt uygulama yanında sosyal politikayı yönlendirme ve araştırma yapma sorumluluğu da bulunmaktadır (Mile vd., 1998 akt.: Bulut, 2002: 75).

Genel olarak bu varsayımlar değerlendirildiğinde genelci yaklaşımın temel özelliklerini birey-durum etkileşiminin doğasına ilişkin bakışı, yöntemlerden ziyade holistik değerlendirmelere verdiği önem, bireyin sosyal işlevselliğinde sosyal koşulların değerine verilen önem (Şahin, 2002: 105) başlıkları altında toplamak mümkündür. Bu özellikler dikkate alındığında sistem kuramı ve ekolojik yaklaşımın genelci yaklaşıma temel oluşturduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle bu iki kuram ve yaklaşım, “çevresi içinde birey” yaklaşımına uygun bir temele sahiptirler ve sosyal çalışmacılara üzerinde çalıştıkları sorun alanının detaylı bir analizini yapma ve müracaatçıların sorunlarını bütüncül ve çok yönlü bir biçimde ele alma imkânı sunmaktadırlar (Acar ve Acar, 2013: 29-30). Bu kuramların ortaya çıkış sürecine baktığımızda ortaya çıkan şudur. Medikal model, 1960’lı yıllardan sonra sosyal hizmet uygulamalarında bireyin duygusal ve davranışsal sorunların nedenlerini bireysel patolojilerde arayan ve ağırlıklı olarak içsel yaşantı ve süreçler üzerinde duran modeldir. Bu modelin sorunların nedeninin sadece bireylerde ve içsel yaşantılarda aranmasının müracaatçının suçlanmasını da beraberinde getirdiği inancının giderek yaygınlaşmıştır. Böylece modelin yetersiz olduğu kanaatinin oluşması sonucunda “çevresi içinde birey anlayışı” sosyal hizmet mesleğinde baskın hale gelmiştir (Danış, 2006: 45; Şahin, 2002: 108). Bu süreci, gerek sosyal hizmet mesleğinde gerekse diğer sosyal bilimlerde sistem kuramının kullanılmaya başlaması izlemiştir. Bütünün, parçalarının toplamından daha büyük olduğu fikrine dayanan sistem teorisi, sistemlerin karşılıklı bağımlılığını ve bağlılığını ve bu etkileşimlerin şu andaki problemi nasıl beslediğini değerlendirmektedir (Teater, 2014: 45). Ekolojik yaklaşım ise birey ve çevresi arasındaki bağıllık, karşılıklı bağımlılık ve mevcut uyum düzeyine sahip olduğu düşüncesinden yola çıkarak her bireyin uyum gösterebilme, stres düzeyini azaltma ve olumlu gelişimini sağlayabileceğini varsaymaktadır. Diğer bir ifadeyle ekolojik sistem yaklaşımı, birey ile çevresi arasındaki karşılıklı etkileşimlerin geliştirilmesi yoluyla bireyin çevresel değişimlere daha kolay uyum sağlayabileceğini ifade etmektedir. Çevresi içindeki birey; aile, arkadaşlar, sosyal hizmetler, politikalar, inanç sistemi, mal ve hizmet sistemi, çalışma hayatı ve eğitim sistemi başta olmak üzere çevredeki pek çok sistemle dinamik etkileşim içerisinde bulunan bir varlık olarak ele alınmaktadır (Ashman ve Hull, 1999 akt.: Danış, 2006: 46). Bu çerçevede değerlendirildiğinde aile sistemi de hem kendi alt sistemleriyle etkileşim halindedir hem kendi dışındaki sistemlerle etkileşim halindedir. Burada önemli olan aile sisteminin çocukların, diğer üyelerin hatta toplumun yararına ne kadar çalıştığı önemlidir. Nitekim toplumsal koşullarda meydana gelen değişimler toplumu etkilediği gibi aile sistemi ve aile bireylerinden oluşan alt sistemler üzerinde de etkili olmaktadır. Aile üyelerinin davranışları, sistemin tüm üyelerini etkilemesi sebebiyle bu değişime uyum sağlayabilmek ve üyelerini kontrol etmek için kurallar koyarak üyelerinin davranışlarını sınırlandırmaktadır. Örneğin, ebeveynler ile çocuklar arasında yaşanabilecek çatışmalar aile sistemi üzerinde ve dolayısıyla aile üyelerinin anlam dünyası üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğu gibi çocukların arkadaş sistemine daha fazla yaklaşarak olumsuz davranışlar edinmesine veya okul sistemindeki akademik başarısına olumsuz etkide bulunacak davranışlar sergilemesine sebep olabilmektedir. Ya da günümüzde olduğu gibi arkadaş, okul, sosyal medya gibi sistemler ve teknolojik gelişmeler, aile sisteminin kendi içinde oluşturduğu uyum ve işleyiş üzerinde baskı oluşturarak değişime zorlamaktadır. Bu da aile üyelerinin ilişkilerinde ve rollerindeki

değişimlere kaynaklık etmektedir. Aile de uyum ve dengeyi sağlamak için özellikle sorun yaşayan bireylere yönelik koruyucu ve önleyici tedbirler alarak sorunu kendi kaynakları ile çözmeye çabası içine girmektedir. Dolayısıyla Acar ve Acar'ın (2002: 32) da belirttiği gibi aile sistemi ile ailenin alt sistemleri arasındaki sorunların çözümünde sistem kuramından; aile sisteminin diğer sistemlerle etkileşimlerini ve bu etkileşimlerden kaynaklanan durum ve sorunları ele almada ise ekolojik sistem kuramından yararlanmak daha uygun görülmektedir. Birey ve ailenin toplumsal kurumlarla ilişki ve etkileşimlerine vurgu yapan ekolojik kuram Özmeye'nin (2011: 76) de belirttiği gibi birey ve hane halkı düzeyinde; insanların iyi bir yaşam kavuşmak için gerekli kaynaklara, becerilere ve fırsatlara erişememesi yüzünden güçsüz düşüklerine ve sıkıntı çektiklerine vurgu yapmaktadır. Toplumsal düzeyde ise kaynakların, hizmetlerin ve gücün dağılımındaki eşitsizlikler, yoksulluk başta olmak üzere eğitim, sağlık, alt yapı, bilgi ve danışmanlık gibi kurumsallaşmış hizmetlerden faydalanmada sorunlara sebep olmaktadır. Ekolojik yaklaşımla birlikte kullanılan yaşam modeli de yaşam seyrinde ergenlik, yetişkinlik, ebeveynlik ve yaşlılık dönemlerinden ve sosyal sebeplerden kaynaklanan stresli gelişim ve dönüşümlerden kaynaklanan sorunların çözümünde kullanılan yöntemlerden biridir. Olumlu insan yaratmayı hedefleyen yaşam modeli, kaynakları değerlendirmek suretiyle bireylerin ihtiyaçlarını gidermek ve insan ile çevresi arasındaki uyumu sağlayarak bireylere yardım etmeyi amaçlamaktadır (Teater, 2014: 38)

Teşhisçi ve sorun odaklı yaklaşımların mevcut sorunları derinleştirdiği, birey ya da grubu güçsüzleştirdiği, etiketlediği inancı, çağdaş sosyal hizmet uygulamalarında güçlendirme yaklaşımının kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Güçlendirme yaklaşımı, müracaatçıların kendi kaderini kendilerinin belirleme hakkı kapsamında yaşamları üzerindeki güç ve denetimlerini arttırmayı ve başarı hazzını yaşatmayı amaçlayan; sorunlara, kusurlara ya da sınırlılıklara odaklanmaktansa güçlerine, becerilerine, kaynaklarına ve başarılarına odaklanan bir çalışma yöntemidir (Horejsi, 2015: 114; Teater, 2014: 49; Zastrow, 2014: 20). Müracaatçıların acılarını ve sorunlarını göz ardı etmeksizin hem müracaatçının güçlerinin keşfedilmesine hem de bu güçlerin tedavi planlamasında kullanılmasına vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla güçler yaklaşımı her birey ve ailenin yapısı ve özgeçmişi ne olursa olsun yaşamını kendi kontrolüne almasına imkan verecek özlem, kaynak, beceri, motivasyon ve vizyonunun olduğunu kabul etmektedir. Buna dayalı olarak da sosyal çalışmacılar yaşam amaçları belirlemek, umudu sürdürmek ve anlamlılık duygusu yaratmak için müracaatçıların varolan güçlerini kullanmalarına yardım etmektedirler (Şahin, 2011: 10). Greene ve Lee'ye (2002 akt.: Teater, 2014: 50) göre güç, zorluklarla başa çıkma kapasitesini, stresle karşı karşıya kaldığında kendini toparlayabilmeyi, dışsal zorlukları gelişim için bir uyarı olarak kullanabilmeyi ve sosyal destekleri bir dirençlilik kaynağı olarak kullanabilmeyi" içermektedir. Destek ağı, kişilerarası ilişkiler, eğitim, karakter, erdemler, başa çıkma becerileri, geçmiş yaşamındaki başarılar, sorun çözmeye dair geçmiş girişimler, sosyo-politik destekler/kaynaklar, kültürel ve kişisel hikâyeler, töreler, kişilerin bildikleri/öğrendikleri, yetenekler, maneviyat, fırsatlar, ümitler ve kanaatler ve benzerleri, kişilere güç veren alanlardan bazılarıdır (Teater, 2014: 51). Zira sosyal çalışmacılar, müracaatçıların bu alanlardaki güçlerini aileye ve kuşaklara ait

sorunların çözümünde, hayatın anlamlandırılmasında ve yeni yaşam amaçlarının belirlenmesinde kaynak olarak kullanılmaktadırlar.

İnsanın zorluklarla baş edebilmesi ve sorunlarına çözüm bulabilmesinde müracaatçıların sahip olduğu güçlerin en önemlilerinden biri de maneviyattır. İlk zamanlarda inanç önderleri ve dinsel gruplar tarafından başlatılan (Zastrow, 2014: 2) sosyal hizmetler, sonraki yıllarda insan davranışlarını, pozitivist bir anlayışla sadece biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutuyla anlamaya çalışmışlardır (Akbaş, 2014: 24). Fakat 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren maneviyatın sadece dine bağlı açıklanamayacağının kabul görmesi ile birlikte mikro düzeydeki mesleki müdahalelerde maneviyata duyarlı yaklaşım tekrar önem kazanmaya başlamıştır (Yeşilkayalı, 2016: 228). Zira Tuncay'ın (2007: 13) da belirttiği gibi günümüzde sağlık yalnızca fiziksel, psikolojik, zihinsel ve sosyal yönden değil aynı zamanda tinsel yönden de tam bir iyilik hali olarak tanımlanan çok boyutlu bir kavramdır. İnsanı anlama ve ona yardım ederek yaşam kalitesini artırma iddiasında olan sosyal hizmetlerde sorunların holistik bir yaklaşımla değerlendirilmesini vurgulayan genelci yaklaşımın da bir gereği olarak insanları biyo-psiko-sosyal ve spiritüel yönleriyle ele alma zarureti ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla maneviyata duyarlı yaklaşım, sosyal hizmet müdahalesinin mesleki disipline uygun bir şekilde maneviyatla bağlantısı kurularak, sorunlarla başa çıkmada etkili olacağı düşünülen manevi destek kaynaklarının müracaatçının yararına sunmayı amaçlayan yeni bir yaklaşım tarzıdır (Karataş, 2015: 9). Yeşilkayalı'nın (2016: 229) da belirttiği gibi Limb ve Hodge (2008), Hodge (2006), Nielsen ve Ridley (2000), Hawkins, Tan ve Türk (1999) tarafından yapılan araştırmalarda manevi yaklaşımın hizmet alıcıların güçlendirilmesi, değişme ve gelişmesinin sağlanması üzerindeki olumlu etkileri kanıtlanmıştır. Aynı zamanda Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'ten oluşan yeryüzünün üç semavi dininin yanı sıra Budizm, Hinduizm gibi dineler birçok tehdit edici kronik hastalık durumunda, rahatlama, uyum ve iç huzuru tesis ederek, yaşamını yeniden anlamlandırılmasında ve ruhsal bütünlüğün korunmasında oldukça etkili olduğu belirtilmiştir. "İnsan hayatı kederlerin, acıların, zorlu imtihanların yanı sıra sevinçlerin, mutlulukların ve huzurun tümünün toplamıdır" şeklindeki anlayış da bunu yansıtmaktadır (Tuncay, 2007: 15). O nedenle Hodge (2013, 2011 akt.: Yeşilkayalı, 2016: 232) maneviyatın, danışanın iyi oluş halinin sağlanmasında en önemli güç kaynaklarından biri olarak, giderek daha fazla kabul edildiğini belirtmekte; danışan hakkında manevi değerlendirme yapılarak, keşfedilen manevi güç ve kaynakların, bireyi güçlendirme amacına yönelik olarak kullanılmasını savunmaktadır. Eichler vd. (2006 akt.: Teater, 2014: 61) de büyük bir güç kaynağı olarak maneviyat anlayışının ilkelerini belirlemektedirler. Bu kapsamda sosyal çalışmacılar ilk olarak müracaatçının yaşamı bağlamında dini ve dini olmayan çeşitli maneviyat ilkelerine saygı duymalıdır. İkinci olarak da müracaatçıların manevi perspektifleri açısından topluluk içindeki manevi lider ve önderlerle işbirlikçi bir yönlendirme ve birlikte çalışma modeli geliştirmelidirler. Dolayısıyla güçler temelli uygulama, müracaatçının dini ya da manevi deneyimlerini göz ardı etmekten çok, maneviyatı, müracaatçıları arzuladıkları hedeflere yönlendirmede yardımcı bir güç olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla maneviyata duyarlı yaklaşımın uygulanmasında sosyal çalışmacılar müracaatçıların kendi dini topluluklarında mevcut olan güçlerin farkında olmalarına yardımcı olmak durumundadırlar. Bu da tedavinin hem

güçlerin değerlendirilmesi hem hedeflerin oluşturulması safhalarında din ve maneviyatın kültürel ve manevi bağlamlarını bütünleştirmeyi gerektirmektedir (Teater, 2014: 61).

Sonuç olarak, sosyal çalışmacıların uyguladığı yöntem ve teknikler, müracaatçıların sorunlarının çözümüne, yaşam kalitelerinin artırılmasına ve yeni yaşam amaçları belirlenerek hayatın iyimser bir şekilde anlamlandırılmasına hizmet etmektedir. Bu sebeple, yapılan uygulamalarda insanların biricikliğine ve kendi kaderini kendisinin belirleme hakkına saygı duyarak insan davranışlarının biyo-psiko-sosyal ve spiritüel yönleriyle değerlendirilmesi, sorunların bireysel ve toplumsal bir çerçevede ele alınması ve insanların sahip olduğu güç ve kaynaklara vurgu yapılması, yapılan uygulamaların başarısını artırmaktadır.

Bölüm II. Dönemsel Özellikleri Kuşaklar ve Ailenin Fonksiyonu

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, toplumsal hayatta köklü dönüşümler yaratmaktadır. Yaşanan dönüşümler; iletişim, iş ve gündelik yaşam dinamikleri üzerinde etkisini göstermenin yanında toplum yapısını da değiştirmektedir. Bu değişiklik insanların değer yargılarını, beklentilerini, inançlarını etkilediği gibi toplumsal kurumlara yönelik algı ve tutumları üzerinde de değişimlere sebep olmaktadır. Eğitim düzeyi nitelik ve nicelik olarak yaygınlaştıkça genel olarak bilgi düzeyi de yükselmekle birlikte sınıflar arası yatay ve dikey geçişler günümüzde her zamankinden daha mümkün hale gelmektedir. Globalleşmenin de etkisiyle farklı kültürlerin yakınlaşması ve birbirlerini etkilemesiyle birlikte geçmişte azla yetinen, otoriteyi sorgusuz kabul eden kuşaklar yerine daha bilgili, azla yetinmeyen, gerektiğinde sorgulayan, beklentileri ve ihtiyaçları farklı, kendine zaman ayırmayı önemli bulan yeni kuşaklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla gündelik yaşamın pratiklerinde yaşanan değişimlerin etkilerinin en yoğun hissedildiği yerlerden biri de en kadim, evrensel ve toplumun temeli kabul edilen aile kurumudur. Zira aile kurumu bireylerin ve toplumun gösterdiği değişime paralel bir şekilde değişim göstermektedir. Zaman içinde eğitim, sağlık ve güvenlik gibi bazı işlevlerini başka kurumlara aktarmış olsa da genç nesillerin hayata bakışı ve hayatı anlamlandırması başta olmak üzere ulusların ve kültürlerin gelişimi için temel birim olmaya devam etmektedir. O nedenle bu bölümde önce kuşakların yaşa göre genel özellikleri ve kuşakların dönemsel özellikleri üzerinde durulacak ve sonra ailenin fonksiyonları kuşaklar açısından analiz edilecektir.

2.1. Kuşakların Yaşa Göre Genel Özellikleri

Aile içine doğarak dünyaya adımını atan insanlar bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi evrelerden geçerek yavaş fakat sürekli bir gelişim göstermektedirler. Bu sebeple gelişim, organizmada iç ve dış etkenler sonucu, birbirine bağlı ve düzenli bir biçimde ortaya çıkan, çocukların önce heceleme, sonra sözcükleri söylemeye başlaması ve daha sonra da cümle kurmayı öğrenmesi gibi ilerleyici bir dizi değişiklikler olarak tanımlanmaktadır (Fidancı vd., 2013: 102). Nitel ve nicel değişimleri ifade eden bu gelişim süreci fizyolojik ve psikolojik tüm süreçleri kapsamaktadır (Şirin, 2002: 2). Bu evrelerin başlangıç ve bitişi konusundaki sınırlar bireylerin genetiğine, beslenmesine, ailenin ve toplumun sosyo-ekonomik durumuna ve yaşam şekline göre değişiklik göstermektedir ve bu evreleri ifade etmek üzere belirlenen zaman dilimleri benzer özellikler göstermektedir.

Tablo 1. Dünya ve Bölgelerin Nüfusu (2017, 2030, 2050 ve 2100)

BÖLGELER	NÜFUS (MİLYON)			
	2017	2030	2050	2100
Dünya	7550	8551	9772	11184
Afrika	1256	1704	2528	4468
Asya	4504	4947	5257	4780
Avrupa	742	739	716	653
Latin Amerika ve Karayip	646	718	780	712
Kuzey Amerika	361	395	435	499
Okyonusya	41	48	57	72

Kaynak: World Population Prospects: The 2017 Revision. New York: United Nations

Birleşmiş Milletler'in (UN, 2017) "Nüfus Beklentileri Raporu" na göre dünya nüfusu 2017 yılının ortası itibarıyla yaklaşık olarak 7,6 milyardır (Tablo 1). Doğurganlık oranlarının

düşmesine karşılık nüfustaki artış eğiliminin devam etmesi beklenmektedir. Dünya nüfusu mevcut durumda her yıl %1,1 oranında artmakta ve yaklaşık 83 milyon kişi dünya nüfusuna eklenmektedir. Rapora göre dünya nüfusunun gelecek 13 yılda bir milyardan fazla artacağı, 2030 yılında 8,6 milyara, 2050 yılında 9,8 milyara ve 2100 yılında ise 11,2 milyara çıkacağı tahmin edilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2018a) tarafından 2017 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nin verilerine göre hazırlanan "Türkiye 2018-2080 Nüfus Projeksiyonu" na göre ise Türkiye'nin nüfusu 80 milyon 810 bin 525 kişidir¹². Demografik göstergelerdeki mevcut eğilimler devam ettiği takdirde Türkiye nüfusunun, 2023 yılında 86 milyon 907 bin 367 kişiye, 2040 yılında ise 100 milyon 331 bin 233 kişiye ulaşması beklenmektedir. Türkiye'nin nüfusu 2069 yılına kadar artarak 107 milyon 664 bin 79 kişiyle en yüksek değerine ulaşacaktır. Bu yıldan itibaren azalışa geçmesi öngörülen ülke nüfusunun 2080 yılında 107 milyon 100 bin 904 kişi olması beklenmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Yıllara ve yaş gruplarına göre nüfus, 2018, 2023,2040, 2060, 2080

Yıl	Toplam	0-14	15-64	65+	Oran (%)		
					0-14	15-64	65+
2018	81 867 223	19 203 792	55 500 077	7 163 354	23,5	67,8	8,7
2023	86 907 367	19 601 384	58 438 033	8 867 951	22,6	67,2	10,2
2040	100 331 233	19 333 893	64 623 369	16 373 971	19,3	64,4	16,3
2060	107 095 998	18 126 086	64 727 126	24 242 787	16,9	60,4	22,6
2080	107 100 904	16 813 783	62 873 761	27 413 359	15,7	58,7	25,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2018a)

Dünyada ve ülkemizdeki gelecek yıllardaki nüfus projeksiyonları hakkındaki bu bilgilerden sonra üç kuşağın hayata bakışında ailenin rolünü analiz etmek amacıyla yapılan çalışmaya da uygun olarak gelişim evrelerini çocukluk ve ergenlik dönemi, evlilik ve ebeveynlik dönemi (yetişkinlik) ve son olarak da yaşlılık dönemi olmak üzere üç evreyi dikkate alarak değerlendirme yapılacaktır.

2.1.1. Genç kuşakların özellikleri

Çocuk ve genç kavramlarıyla ilgili literatüre bakıldığında evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımlama bulunmamaktadır (Dinç, 2008: 6). Bununla birlikte toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına, ekonomilerine göre farklı tanımlar yapıyor olsa da yaş faktörü dikkate alınarak da tanımlamaları yapılmaktadır. Fakat yaş faktörü de ülkelere, cinsiyete, kır ve kente göre değişebilmektedir. Dolayısıyla genel olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (UN, 1989) "daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan" çocuk sayılmaktadır şeklindeki çocuk tanımı, bir ölçü belirlemektedir. Bu ölçü üzerinden değerlendirme yapıldığında günümüzdeki 0-18 yaş grubu çocuklarının 2000 yılından sonraki nesli ifade eden Z Kuşağı'na dâhil oldukları anlamına gelmektedir. 7,6 milyar olan dünya nüfusunun yaklaşık olarak dörtte biri (%26), 15 yaşın altındaki çocuklardan oluşmaktadır (UN, 2017). Türkiye'de ise çocuk nüfus olarak tanımlanan 0-14 yaş grubunun, genel nüfusa oranı %23,5'tür. Bu oran, 2023'te %22,6, 2040'da %19,3,

¹² 2018 nüfusu, 82 milyon 3 bin 882 olmuştur (TÜİK, 2019).

2060'ta %16,9 ve 2080'de ise %15,7 olması beklenmektedir. Bu beklentiler dikkate alındığında Türkiye yaşlanmaktadır yani genç nüfusunun oranının yıldan yıla düşmesi beklenmektedir. Araştırmamız kapsamında bu bölümde çocukların gelişim dönemi özellikleri Fidancı'nın (2013: 102-107) 0-1 yaş, 1-3 yaş, 6-12 yaş ve 12-18 yaş dönemi şeklindeki sınıflandırmasını dikkate alarak değerlendirilmektedir.

2.1.1.1. Sıfır-bir yaş dönemi gelişim özellikleri

Doğduğunda yaklaşık 2500-4000 gram ağırlığında, 48-53 cm. boyunda olan bebekler bir yaşına geldiğinde doğum kilosu üçe katlanırken, doğum boy uzunluğu %50 artmaktadır. Bebekler ilk doğduklarında refleksleri ile hareket etmektedirler ve büyümeye başladıkça çevresiyle daha çok ilgilenmeye başlamaktadırlar. Bir bebek, üç hafta gibi erken bir yaşta annesini veya kendisine bakım kişileri diğer insanlardan ayırt edebilmektedir. Zira dünyaya gelen her insan belirli algısal ayrımlar yapabilme ve bunlara tepki verebilme yeteneği ile doğmaktadırlar ve çevrelerine seçici biçimde tepki göstermektedirler. İlk bir ayın sonuna kadar algılama yetenekleri hala zayıf olan ve 30 cm. den daha uzaktaki görüntüleri bulanık olarak gören bebekler sonraki aylarda görme ve duyma yetenekleri gelişmeye devam ederek yaklaşık dört aylık olduğunda, odada dolaşan birisini gözleriyle takip etmeye başlamaktadırlar (Giddens, 1993: 63). Fidancı vd.'nin (2013: 102) belirttiğine göre bu süreçte bebekler iki türlü anksiyete yaşamaktadırlar. Bunlardan birincisi, beşinci-altıncı aylardan itibaren yabancıları ayırt etmeye başlamasıyla birlikte gelişir ki, bu anksiyeteyi azaltmak için kucağa alınmadan önce yumuşak bir ses tonuyla konuşulması, ani hareketlerden kaçınılması gerekmektedir. İkincisi ise ayrılık anksiyetesidir. Bunu da azaltmak için bebeğin alışık olduğu ortamlara bırakılması, yanında güvendiği bir obje bırakılması, ebeveynlerin ayrılmadan önce çocukla konuşması ve ayrılık süresinin mümkün olduğunca kısa olması gerekmektedir. Bebeğin kendisine bakan kişiye sıkı bir şekilde bağlanması yaklaşık olarak yedinci ayından sonra gerçekleşmektedir. Bu da yedi aydan önceki ayrılıkların bebeklerin fazla tepkisine sebep olmayacağı anlamına gelmektedir. Aynı yaşlarda herkese gülümsemek yerine yalnızca kimi insanlara gülümsemeye başlayan bebekler yavaş yavaş annenin ayrı bir kişi olduğunu anlamaya başlayacaktır. Sekizinci aydan itibaren kaybettiği bir nesneyi kısa süreli de olsa aramaya başlayan bebek, ilk doğduğunda sadece ağlama yoluyla iletişim kurarken büyüdükçe daha keyifli sesler çıkarmaya, heceler çıkarmaya başlamaktadır. Öyle ki, on birinci aylardan itibaren baba, mama gibi 3-5 kelimeyi anlamını bilerek söyleyebilmekte ve hayvanların seslerini de taklit edebilmektedir. Giddens'in (1993: 63-64) ifadesiyle tıpkı bebeklerin çevreye seçici bir biçimde tepki vermeleri gibi, yetişkinler de bebeğin davranışlarının onun istekleri ya da gereksinimleri hakkında ipuçları sağlayacağı varsayımıyla, bebeğin değişik davranış kalıplarını birbirinden ayırt etmektedirler. Kültürlere göre farklılıklar olsa da genel olarak ebeveynler tarafından ağlama, açlık ya da rahatsızlık; gülümseme ya da diğer yüz ifadeleri ise rahatlık ve mutluluk olarak yorumlanmaktadır.

2.1.1.2. Bir-üç yaş dönemi gelişimsel özellikleri

Bir-üç yaş dönemi bebeklerin otonomi ve bağımsızlık dönemidir. Bunun ilk adımı, 12-15. aylardaki yürümesiyle gerçekleşmektedir. Otonominin sağlanması, çocuk ve ebeveyn arasında olumlu, güvenli ve destekleyici bir ilişkinin varlığına bağlıdır. Yani, çocuğun

çevresini keşfetmesi için özgür ancak güvenilir bir ortam sağlanması ve diğer çocuklarla iletişim kurması için desteklenmesi gerekmektedir. 1-3 yaş benmerkezcilik ve inatçılık özelliklerinin görüldüğü zorlu bir dönem olması sebebiyle çocuğun istediği şey olsa bile “hayır” kelimesini sık kullanması, inatçı ve kararlı tutumları, isteklerine “hayır” cevabı verildiğinde geçirilen öfke nöbetleri ve ağlama krizleri bu dönemin karakteristik özellikleridir. Çocuk öfke aracılığı ile kendisini kabul ettirmeye çalışmaktadır. Bu dönemin diğer bir özelliği ise bir yaşından başlayarak, çocuğun yaşamının büyük bölümünü oyun kaplamaya başlamaktadır. Giddens’in (1993: 66, 71) belirttiğine göre çocuklar oyun yoluyla bedensel koordinasyonlarını daha da geliştirmektedirler ve yetişkin dünyası hakkındaki bilgilerini artırmaya başlamaktadırlar. Bunu da yeni beceriler deneyerek ve büyüklerin davranışlarına öykünerek yapmaktadırlar. Küçük bir çocuk, bir yetişkinin yemek pişirmesini gördüğünde çamurdan kek yapacak ya da birisini bahçe ile uğraşırken gördüğünde bir kaşıkla toprağı kazacaktır. Çocukların oyunları, yalın öykünmeden dört ya da beş yaşındaki bir çocuğun yetişkin rolünü oynadığı daha karmaşık oyunlara doğru ilerleyecektir. Mead, buna başkasının rolünü almak, bir başka insanın yerinde olmanın nasıl bir şey olduğunu öğrenmek demektedir ki bu şekilde çocuklar, kendilerini başkalarının gözünden görerek, kendilerinin ayrı bir ‘ben’ oldukları-kavrayışına ulaşmaktadırlar (Giddens, 1993: 71). İlk zamanlarda yalnız olarak oyun oynayan ve birbirleriyle oyun kurmaktan ziyade oyuncağı yönelen çocuklar zaman zaman paylaşım konusunda yaşanan anlaşmazlıklar sonucu birbirlerine vurma, bağırma, ısırma vb. gibi olumsuz davranışlar gösterebilmektedirler. Fakat zamanla diğer çocuklarla oynama isteğı duymakta ve onların yaptıklarına odaklanarak, tepkiler vermeye başlamaktadır. Bu dönemde başarılması gereken en önemli gelişimsel görevlerden biri de tuvalet alışkanlığının kazanılmasıdır. Her çocukta farklı olmakla birlikte bu eğitim için genel olarak 18-24 aylarda başlamaktadır. 1-3 yaş dönemindeki çocukların motor gelişiminde her iki elini işbirliği içinde ustaca kullanabildiğı görülmektedir. Koşarken ve büyük oyuncakları itip çekerken önüne çıkan engelleri aşabilmekte ve pedalları kullanarak üç tekerlekli bisiklete binebilmektedir. Bilişsel ve dil gelişimi açısından bakıldığında ise adını, soyadını, cinsiyetini ve yaşını söyleyebildiğı, 10’a kadar sayabildiğı, ana renkleri ve bedeninin parçalarını bildiğı görülmektedir. Ayrıca ‘ne’, ‘nerede’, ‘kimle’ başlayan pek çok soru sorabilmektedirler (Fidancı vd., 2013: 103-104). Giddens’in (1993: 67, 75) belirttiğine göre Sigmund Freud, George Herbert Mead ve Jean Piaget gibi çocuk gelişimi kuramcıları bebekliğin ilk aylarında bir bebeğın çevresindeki nesne ya da kişiler ile kendi ayrı kimliğı hakkında açık bir anlayışı bulunmadığını kabul etmektedirler. Yaşamın ilk iki yılında gelişmiş dilsel becerileri açısından çocuğun öğrenmesinin büyük bir bölümü bilinçsizce olmaktadır. Çünkü henüz benliğinin farkında değildir. Dolayısıyla benliğın gelişimi iki yaşında başlamaktadır ve sonraki yıllarda yavaş yavaş gelişmektedir.

2.1.1.3. Üç-altı yaş dönemi gelişim özellikleri

3-6 yaş arasındaki gelişim döneminde kilo 1,5-2,5 kg artarken, boy 4-7 cm. uzamaktadır. 4-5 yaşlarında baskın el kullanımı başlamaktadır ki bu el, %90 sağ el olmaktadır. Bu dönemin başlarında çocuklar bencil iken dönemin sonlarına doğru giderek sosyalleşmektedirler. Zamanı anlamaya başlasalar da olaylar arasında neden sonuç ilişkisi kuramadıkları gibi kurallara uysalar da doğru ile yanlış anlayamamaktadırlar. Bu yaş grubunun en önemli

özelliği meraktır. Detaycı ve araştırmacı olduklarından “ne, nedir, niye?” tarzındaki soruları sıkça sormaktadırlar. Hayal güçleri iyi çalışır, bunu oyunlarında güzel kullanmaktadırlar. Ayak değiştirerek büyük bir rahatlıkla merdivenlerden inip çıkmak, parmak ucunda durmak, yürümek ve koşmak, üç tekerlekli bisiklete binmede ustalaşmak, dizlerini kırmadan yerdeki nesneleri almak, topu atma, yakalama, zıplatma, tekmeyle vurma gibi becerileri içeren top oyunlarını gerçekleştirebilmek, kalem tutmak ve kullanmak, düzgün ve yedi kelimeden oluşan tam cümleler kurmak, gerçekleri hayallerle karıştırarak hikâyeler anlatabilmek bu dönemde yapılabilen *motor becerilerdir*. Makasla düz ve dairesel çizgileri kesebilmek, şekilleri sınırları taşırmadan boyamak, yakın geçmişteki olayları arasında ilişki kurarak anlatabilmek, ev adresini söyleyebilmek, özellikleri belirtildiğinde vücudunun kısımlarını gösterebilmek, etkinlik süresince dikkatini toplayabilmek, *bilişsel gelişim becerilerinden* bazılarıdır. Bu dönemde, sosyal ve duygusal gelişim açısından çocuklar, işe yarar her türlü malzemeye bir şeyler üretmeye, oluşturmaya çalışarak yaratıcılığını sergilemektedirler. Dramatik oyunu ve çeşitli giysiler giyip kılıktan kılığa girerek oyunlar oynamayı sevdikleri gibi paylaşma ve oyun sırasında sıra beklemek, küçük kardeşlerine ilgi ve sevgiyle yaklaşmak, duygularının sonuçlarını söylemek, yeni ve alışılmamış durumlara uyum sağlamak, başkalarının konuşmalarını kesmeden dinlemek, grup kurallarına uymak ve ayakkabısının bağcığını açmak gibi becerileri gerçekleştirmektedirler. Bu dönem cinsel kimliğinin farkına varıldığı bir dönemdir. Bu sebeple çocuğun cinsel kimliğini doğru bir şekilde kazanması için kendi cinsinden olan ebeveyni ile sağlıklı bir özdeşim kurması gerekmektedir. Bu yüzden örneğin baba traş olurken erkek çocuğuna da köpük sürmesi, kız çocukların anneleri makyaj yaparken yanında bulunması sürece olumlu katkı sağlamaktadır (Fidancı vd., 2013: 105-106).

Çocuğun kişilik gelişimi ailede başladığından aile içinde sürdürdüğü 0-6 yaş arasındaki okul öncesi dönem oldukça önemli bir zaman dilimini oluşturmaktadır. Bir yaşından dört-beş yaşlarına kadar çocuklar disiplini, davranışlarını dengelemeyi, bedensel ihtiyaçlarını denetlemeyi, sorunlarla uygun biçimde baş etmeyi, yetişkinlerle farklı ortamlardaki etkileşimlerinde ‘terbiyeli olmayı’ öğrenmektedirler. Beş yaşlarında geldiğinde artık bebek olmayan, evdeki yaşamın temel rutinlerini yürütmede neredeyse bağımsız olan, büyük ölçüde özerk bir varlık haline gelmektedirler. Bu dönemde çok fazla kaygılanmadan anne babadan uzakta uzun saatler geçirebilmektedirler. Yani daha önce hiç olmadığı biçimde bir birey haline gelmektedirler (Giddens, 1993: 66). Araştırmacılar bu dönemde çocuğun aile içinde geçirdiği yaşantıların ve bu dönemin izlerinin onun yetişkinlik yıllarındaki kişilik özellikleri üzerinde belirleyici rolü olduğunu kabul etmektedirler (Giddens, 2003:175; Dam, 2008: 80; Yavuzer, 1999: 247; Sümer, 2012: 171). Örneğin Sigmund Freud, özellikle anne-baba ile etkileşimle ilişkili olarak iki yaşına kadar olan dönemde oluşturulan kaygıyla baş etme biçimlerinin kişiliğin daha sonraki gelişiminde önemli olmayı sürdürdüğünü ileri sürmektedir ki, Giddens da buna katılmaktadır. Bowlby (1979) tarafından geliştirilen bağlanma kuramı da aynı anlayışa dayanmaktadır (Bilgin, 2003: 44; Sümer, 2012: 171; Teater, 2014: 18). Çocuğun ebeveyn ya da bakıcısına bağlanma becerisi ya da başarısızlığının, ebeveyn ya da bakıcının çocuğun duygusal ihtiyaçlarını sürekli karşılama düzeyine bağlı olduğunu; bir çocuğun ebeveyn ya da bakıcısı ile birlikte kendini güvende hissedebilmesindeki başarısı ya da başarısızlığına bağlı olarak da çocuğun duygusal ve

sosyal gelişmesinin ve diğer insanlara nasıl davranacağı ve ilişki kuracağının tahmin edilebileceğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla çocukluk ve ergenlik dönemindeki ilişki ve etkileşimlerle ilgili yaşanmışlıklar çocukların psikolojik, sosyal ve duygusal gelişimini etkilemektedir ve daha sonraki yıllardaki yeni ilişki ve etkileşimlerini yönlendirmektedir.

2.1.1.4. Altı-oniki yaş dönemi gelişim özellikleri

Büyüme ve gelişmenin önceki dönemlere göre biraz daha yavaşladığı bu dönemde yıllık olarak çocuklar 1,4-2,2 kg. almaktadır ve boyu 4-6 cm. uzamaktadır. Bilişsel olarak bu dönemde çocuklar ortalama 3000 kelime hazinesine sahiptirler. Somut düşünce tarzı hâkim olsa da zihin gücü ve belleği bir hayli geliştiğinden neden-sonuç ilişkisi kurabilmektedirler. Geçmiş, şimdi ve gelecek zaman kavramlarının şekillenmeye başlamasıyla birlikte zamanı planlayabilmektedirler. Sosyal gelişiminde ise örneğin iyilik ve kötülük kavramları, ana-babanın beğendiği ve beğenmediği davranışları ile ilgili olarak değişmektedir. İlgi görmek, sevilme, beğenilmek, değer görmek önemli duygusal ihtiyaçlarıdır. Bu sebeple kendilerine olan ilgiyi artırmak amacıyla başarılı olmayı istemektedirler. Çoğu kez kişiliğini gösterme ve bağımsız olabilmek çabasıyla inatçılık, dik başlılık, itaatsizlik gibi olumsuz davranışlar sergileseler de öğretmenine büyük ilgi ve hayranlık duyduğundan kendini beğendirmek ve ilgisini çekmek için elinden gelen gayreti göstermektedir. Örneğin arkadaşlarını sık sık şikâyet etmek bunlardan biridir. Bu dönemde karşılaşılan en önemli sorun ayrılma anksiyetesinden kaynaklı okul fobisidir ki, okul saati yaklaştığında karın ağrısı, ateş, kol-bacak ağrısı gibi şikâyetlerle kendisini göstermektedir. Sorunun en önemli sebebi kendisine bakım veren anne vb. kişilerden ayrılmak zorunda kalmasıdır (Fidancı vd., 2013: 106-107).

On-oniki yaşlar ise ilk ergenlik dönemdir. Bu dönemde cinsel gelişim genellikle hormonlar, beslenme ve genetik etkilere bağlı olarak değişmekle birlikte ülkemizde açısından kızlarda ortalama 10-12, erkeklerde 12-14 yaşları arasında başlamaktadır. Yani kızların erkeklere oranla iki yıl kadar önce olgunlaşmaktadırlar. (Fidancı vd., 2013: 107; Yavuzer, 1999: 244). Bu dönemde ilgileri daha çok okula kaydığından dolayı cinsellikle ilgili fazla soru sormayan çocuklar, dini konularda kafalarına takılan konuları ailelerine sormaktadırlar. Bu açıdan dinle ilgili kavramlarının gelişmesinde aile ve arkadaşları çok etkili olmaktadır. Fakat zamanla teknolojinin gelişmesiyle internet ve dolayısıyla sosyal medya da cinsel ve dini konularda bilgi edinme kaynağı olarak dikkat çekmektedir. Fidancı vd.'nin (2013: 107) belirttiğine göre 7 yaşında iken ölümün geri dönüşsüz olduğunu öğrenen çocuklar, erişkinlerin anladığı anlamda ölümü 9 yaşlarında kavramaktadırlar.

2.1.1.5. Ergenlik dönemi (12-17 yaş) gelişim özellikleri

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO, 1998) tanımına göre 10-19 yaş grubu bireyler “ergenlik dönemi”, 15-24 yaş grubu bireyler de “gençlik dönemi” içinde kabul edilmektedir. Dünya nüfusunun %20'sini oluşturan ergenlerin %85'i gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Gelişmekte olan ülkelere biri olan Türkiye'nin 2018 yılı itibarıyla 15-19 yaş nüfus grubu ergenlerin sayısı 6 milyar 402 milyon 806 kişidir. 2040 yılından itibaren nüfusun artmasına karşılık düşmeye başlayacak olan ergenlerin sayısı 2080 yılında 5 milyar 899 milyon 313 kişi olması beklenmektedir (TÜİK, 2018a). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na (UNDP, 2008) ergenlik ve gençlik dönemlerine ait yaş gruplarının örtüşmesi nedeniyle de 10-24 yaş grubundaki bireyler “genç insanlar” olarak değerlendirilmektedir. Ergenlik,

homojen bir süreç olmadığından kendi içinde de aşamaları olan bir dönemdir. 12-14 yaş grubu “erken ergenlik”, 15-17 yaş grubu “orta ergenlik” ve 18-21 yaş grubu da “geç ergenlik” olarak kabul edilmektedir (Yavuz ve Özmete, 2012: 13). Dolayısıyla burada araştırma kapsamına dâhil olan lise öğrencilerinin dâhil olduğu 15-17 yaş grubu “orta ergenlik” döneminin özellikleri değerlendirilmektedir.

İnsan yaşamı boyunca sürekli bir gelişim ve değişim içindedir ve ergenlik dönemi, gelişim sürecinin en önemli evresini oluşturmaktadır. Çocukluk ile yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi (Akın, 2011: 70; Yavuzer, 1999: 243; Şirin, 2002: 6) olarak adlandırılan ergenlik “adolescence” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Adolescence (ergenlik) büyüme, olgunluğa erişme anlamına gelmektedir (Otrar, 2002: 79). Bu dönemde kimlik ve benlik gelişimi, bilişsel gelişim, bedensel gelişim açısından tam anlamıyla bir kırılma yaşayan tüm psikolojik yapılar, hayatın bundan sonraki kısmında daha zor değişen, kristalleşen, daha istikrarlı bir nitelik kazanmaktadır ve gelişim hızı da olağanüstü bir hal almaktadır. Buluş çağının da yaşandığı ergenlik döneminde fiziki büyümenin yanı sıra kişi kendi cinsiyetine özgü bedensel ve psikolojik değişimler de yaşamaktadır. Fidancı vd.’nin (2013: 107-108) belirttiğine göre bu dönemde hızlı boy uzaması ve beden ağırlığında artış vardır. Kızlarda kilo artışı, 11 yaşında başlayarak 12-13 yaşında yüksek seviyeye ulaşmaktadır. Erkeklerin kilo artışında ise 13-14 yaşından itibaren hızlı bir artış olmaktadır. Kızlarda boy uzaması 8-17 yaşlarında; en hızlı 12 yaşında olurken, 16-17 yaşlarına geldiğinde büyüme yavaşlamaktadır. Erkeklerde ise boy uzaması 10-20 yaşları arasında olurken; en hızlı 14 yaşında gerçekleşmekte ve 18-20 yaşlarında büyüme yavaşlamaktadır. Sekonder cinsiyet özellikleri olan tüylenme, meme dokusunun gelişimi vb. gelişmeler de bu dönemde görülmektedir.

Bu dönem daha önceki yıllara nazaran toplumsallaşmanın hızlandığı, bireyin çocuk olma ile erişkin olma arasında kimliğini belirleme savaşımı içinde çırpındığı, farklılaştığı ve geleneksel değerler ile içinde bulunduğu ortam arasında ikilemlerin yaşandığı bir dönemdir. Bununla birlikte ergenlik dönemi bireyin, toplumsal uyumunun gerçekleşmesi içinde bulunduğu grubun idealleri ve sosyal standartlarıyla kendi davranışını değerlendirdiği; yeteneklerini, dürtü ve ilgilerini, grup istekleri doğrultusuna yönelttiği bir dönemdir. Duygusal coşku ve taşkınlık, gerginlik, çabuk bozulan ve kurulan ilişkiler, kolay etkilenme, kişiliğinin sınırlarını aşma, toplum içinde sivrilme, ilgi çekme, rol sahibi olma çabası ergenlik döneminin belirleyici özellikleridir (Fidancı vd., 2013: 107; Yavuzer, 1999: 243). Bu dönem aynı zamanda ergenlerin, evinden ve ailesinden uzaklaştığı ve akranlarıyla iletişimlerinin yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu sebeple akran grubundan onay almak büyük önem taşıdığından onlarla benzer şekilde davranışlar göstermektedirler. Akran grubu tarafından kabul edilme hem beden imgesinin onaylanması açısından, hem de karşı cinsiyetin ilgisi çekmek açısından önemlidir. Bedenine odaklandığından dolayı kendi cinsiyetindeki akran grubu ile kendisini karşılaştırmak ve kendisinde var olan farklılıkları saklamak eğilimi artmaktadır. Bu ilişki ve etkileşim ortamında ergenlik döneminin başında yoğun duygulanım değişiklikleri, öfke nöbetleri, alaycı ve küçümseyici yaklaşımlar görülmektedir. Fakat hem bugünkü hem de gelecekteki yaşamında duygu, düşünce ve davranışları üzerinde etkisi bulunan hatta ileri yaşlarda telafi edilmesinde de zorluklar bulunan bazı sorunlar yaşamaktadırlar ki, bu sorunlarla baş etmekte zorlanmaktadırlar. Bu

durum üzerinde ebeveynleriyle yaşadıkları çatışmalar veya ailenin demokratik bir tutum sergilememesi sebebiyle onlardan yardım istememesinin de etkisi bulunmaktadır. Bunun sonucunda da günümüz Z kuşağının profiline de uygun olarak odasına çekilerek internet ve sosyal medyaya yönelmektedirler. Otrar (2002: 117), ergenlerin yaşadıkları sorunları yedi maddede toplamaktadır:

1. Ev ve aile ile ilgili sorun ve kaygılar (ergen-anne-baba çatışmaları, evde uygun iletişim ortamının olmaması, ergenin otoriteye karşı olumsuz tutumları vb.),
2. Toplumdaki yeri ile ilgili sorun ve kaygılar (yetişkin rolünü üstlenmeye özellikle psikolojik olarak hazır olmamasına rağmen kendisine yetişkin rolü üstlenilmesinin oluşturduğu sorunlar vb.),
3. Kız-erkek arkadaşlığı ile ilgili sorunlar,
4. Okul ile ilgili sorunlar (arkadaş edinme, bir gruba üye olmak isteme, öğretmen-öğrenci arasındaki çatışmalar, akademik başarısızlıktaki nedenlerinin abartılı yaşanması vb.),
5. Gelecek ve meslek seçimi ile ilgili sorunlar (ileride sürdürmeyi düşündüğü yaşama ilişkin beklentilere bağlı olarak geleceğin planlanmaya başlaması, seçeceği üniversite ve alana ulaşmak için stresli bir çabalama sürecine girmiş olmanın yarattığı kaygılar vb.),
6. Ahlak ve değerlerle ilgili sorunlar (içinde yaşadığı toplumlarda örneğin aile ve diğer çevreler etkisinde kalarak büyümüş olduğu sosyal, moral, dini vb. değerlerin özümsemesi ve kişiliğin istikrarlı bir parçası haline getirilmesi sürecinde yaşanan kaygı ve çatışmalar),
7. Sağlıkla ilgili sorun ve kaygılar (organizmadaki hormonal dengelerin değişmesi, hızlı ve simetrik olmayan bedensel değişimler, iç organların gelişmesinden kaynaklanan sorunlar).

İç ve dış dünyadan kaynaklanan tehlikeler karşısında bireyin yaşadığı bir duygu durumu (Softa vd., 2015: 1482) olarak ifade edilen kaygı, bu dönemin en fazla öne çıkan karakteristik özelliğidir. Ergenin bedeninde meydana gelen ani değişiklikler, özgür bir birey olarak özerkliğini koruma ile toplumsal davranış kalıplarına uyum sağlama arasındaki gelgitler, akran değerleri ile ailesinden edindiği değerler arasındaki ikilemler ve özellikle de kendisiyle ilgili beklentilerden kaynaklanan gelecekle ilgili kaygılar, onların hayata bakışını ve duygusal atmosferini olumsuz etkilemektedir. Chen vd.'nin (2017: 1816) yaptıkları araştırma sonuçları da aynı şekilde ergenlerin sosyal kaygıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmanın sonuçları dikkate alındığında sosyal kaygısı olan ergenlerin, belirgin öznel kaygı deneyimi, nesnel kaçınma ve reddedilme korkusu gibi olumsuz bilişsel özelliklere sahip olduğu, başkalarının kendileriyle ilgili görüşleri ve izlenimleri konusunda büyük endişe duydukları görülmektedir. Yaşadıkları olumsuz olayların başkalarının düşüncelerini de olumsuz etkiyeceğine inanma eğiliminde olduklarından bu durum onların, kişilerarası ilişkilerini ve sosyal performanslarını da olumsuz etkilemektedir.

Şimşek (2012: 93-95), ergenlerin gelecek beklentilerini başarıya yönelik, ilişkisel, varoluşsal ve deneysel olmak üzere dört başlık altında toplamaktadır. Okul çağındaki ergenlerin başarıya ilişkin beklentileri çoğunlukla sınıfı geçme, okulu bitirme, bir meslek sahibi olma, unvan ya da mevki sahibi olmaya yöneliktir. İlişkisel beklentileri ise genellikle sevgili bulmak, eş seçmek, aile kurmak ve çocuk sahibi olmaktır. Varoluşsal beklentiler, daha iyi bir insan olmak, daha yardımsever olmak gibi bireyin kişisel özelliklerini değiştirmesini ve toplumsal rolünü sorgulamasını tanımlarken deneysel beklentiler ise ülke, iş ya da yaşam biçimini değiştirmek gibi daha radikal ve yaşamsal planlara yöneliktir. Ergenlerin gelecek beklentileri içinde temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanması anlamına gelen başarı beklentisi diğer beklentilerin karşılanması ve sürdürülebilirliği açısından dikkat çekicidir. Yani, gelecekte nasıl bir işte çalışmak istediğini ve nasıl bir hayat standardı içinde yaşamak istediğini de etkilediğinden ergenlerin hangi mesleği yapacağına karar vermesi gerektirmektedir ki bu durum, ergenlerin gelecek kaygısını artırmaktadır (Softa vd., 2015: 1482; Çakmak ve Hevedanlı, 2005: 116-117). Ülkemizde olduğu gibi liseden üniversiteye geçişin merkezi sınavlarda belirli bir puan başarısını yakalama şartına bağlı olması (Softa vd., 2015; Chen vd., 2017: 1803) ile birlikte ailelerin beklentileri, ailenin yaşam tarzı ve ergene karşı tutumu, kardeş sayısı da (Çakmak ve Hevedanlı, 2005: 116-117) ergenlerin yoğun stres ve baskı yaşamasına sebep olmaktadır. Çocukların ailelerin beklentileri ile stres düzeylerinin çocukların davranışları üzerindeki etkisini araştıran Anthony vd.'ne (2005 akt.: Evirgen, 2010: 56) göre anne ve babaların talepleri yüzünden yüksek düzeyde stresin mevcut olduğu aileler, duygularını ifade etmede yetersiz kalmakta, çocukların ihtiyaçlarına karşı daha az duyarlı olmakta veya daha fazla düşmanca tavırlar sergilemektedirler. Böylesi olumsuz bir aile içi etkileşim ortamında yetişen çocukların sosyal ve duygusal yeterlilikleri düşük düzeyde kalmaktadır. Kimi zaman da ebeveynlerin yüksek beklentileri sebebiyle bu beklentileri karşılayamayan ergenlerin depresyona girmek suretiyle intihar teşebbüsünde bulunduğu da görülmektedir (Nazlı, 2001: 12). Kuşkusuz ergenlerin gelecekleriyle ilgili karar vermesi ve bu kararın gerçekleştirilmesi ergenin eğitimsel başarısıyla birlikte, onların meslekleri tanınması, ailesinin imkânları, eğitim-öğretim fırsatları, yetenek ve beceri düzeylerine de bağlıdır. Zira gençlerin yaşama bakış açısının ve çocuklardan beklentilerin ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile yakından ilişkisi olduğu da bir gerçektir (Güleri, 1999: 56; Ercan, 2014: 379; Özkafacı, 2012: 58). Örneğin, üst sosyo-ekonomik düzey gelire sahip ve eğitim düzeyi yüksek aileler çocuklarından ekonomik olarak bir katkı beklemeler ve çocukların özerkliğine önem verirlerken bu ailelerin çocuklarında başarı güdüsü, iç kontrole inanç, sosyal değişmeye yatkınlık ve iyimserlik gözlenmektedir. Alt gelir grubuna dâhil olan ailelerde ise çocuktan ekonomik beklentiler artmakta ve çocuklarından minnettarlık beklemektedirler. Bu grubun çocuklarında daha çok dindarlık, dış kontrole inanç, başarı ve gelecek beklentisinde kadercilik, düşük benlik algısı ve karamsarlık gibi özellikler gözlenmektedir. Bu sebeple ergenlerin değer sisteminin ve davranış örüntülerinin ilk şekillendiği; temel değerler, tutum ve davranışların yeni nesillere aktarıldığı ve dolayısıyla sosyal yönden sorumluluklarını öğrenilmesinde en etkili toplumsal kurum olan aile, kimi zaman yaşanan iç çatışmalara rağmen ergenlerin kaygı ve depresyon düzeylerini azaltılmasında, kaygıların önlenmesi ve çözümlenmesinde akran gruplarından daha fazla etkili olmaktadır. Aynı şekilde ebeveynler, sosyal desteğin yanında özellikle kendileriyle özdeşim kurdukları rol modeller olarak ergenlerin toplumsallaşması ve kaygılarla baş

etmesine, tutum ve davranışlarıyla da rehberlik yapmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle anne ve babalar, erkek ve kız ergenlere kişilik gelişimi, çatışma, gerilim ve yaşadığı zorlukları aşma, iki farklı cins olarak birbirleri ile uyumlu bir birlikteliği sağlama, toplumsal rol ve değerleri içselleştirerek yaşama aktarma, diğer kuşaklar ve toplumla kurdukları iletişim ve etkileşimleriyle rol model olmaktadır.

Kimlik gelişimi yaşam boyu sürmekle birlikte ergenlik dönemi bireyin kendi hakkında ne hissettiği ya da neye inandığı ile ilgili kendini algılayışını ifade eden benlik saygısının oluştuğu bir evredir (Erbil vd., 2006: 8) . Bu dönemde ergenlerde soyut düşünme becerisi geliştiğinden, din ve Tanrı kavramlarını incelemek ve felsefe, politika ve toplumsal sorunlara ilgi duymanın (Fidancı vd., 2013: 107) bir sonucu olarak ailesinden öğrendiği ve yaşayarak deneyimlediği inanç ve değerleri sorgulamaya başlamaktadır. Yavuzer'in (1999: 247) belirttiğine göre bir taraftan ana-baba kontrolüne karşı tepkisel davranışlar geliştirirken diğer taraftan hayatın koşullarına uyum sağlayabilmek için otorite desteğine ihtiyaç duymaktadır ki, bu durum onun ruh dünyasında duygusal gerginliğe ve çatışmalara sebep olmaktadır. Toplumsallaşma sürecinin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi ve çatışmaların çözümlenmesinde anne babalar ile ergenler arasında karşılıklı güven duygusunun oluşmuş olması ve bu güvene dayanan iletişim kanallarının açık olması gerekmektedir. Zira ergenler, ana babasına güven duyduğu ölçüde, sorunlarına onları ortak etmektedirler. Fakat bu durum çocukluktan başlayarak oluşan bir sürece dayanmaktadır. İletişimin çocukluk yıllarından başlayarak kopuk olması ve aralarında karşılıklı güven duygusunun kaybolması, onların ebeveynleri ile zıtlaşmasına ve bu gerilimlerin bir sonucu olarak çocukların anne ve babalar için bir stres kaynağına dönüşmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla ergenler başkalarının kendisi hakkında verecekleri hükümler konusunda aşırı duyarlı olduklarından, yaşanan bu kaygı ve üzüntüler sonucu yaşadıkları güvensizlik duygusu, onları karamsarlığa itebilmektedir. Bu da onların kimi zaman atılgan ve gösterişçi kimi zaman çekingen birey olmasına sebep olmaktadır. Yaşadığı duygusal dengesizlikler sonucunda örneğin bir gün önce çok neşeli bir görünümde olan bir ergen, diğer bir gün üzüntülü ve içine kapanık olarak görülebilmektedir. Bu tür karamsarlık içindeki bir genç duygularını şu şekilde ifade etmektedir:

Henüz 16 yaşındayım. Ölmek için çok erken. Hatta ölümden söz etmek için bile. Ama insan her şeye karşı hazırlıklı olmalı. Bunu düşünerek bu gece bu satırları yazmaya karar verdim. Hem gerçekten ölürsem bu yazı bir hatıra olur, hem de hiç değilse son arzularım yerine gelir. Herhangi bir kaza ya da normal yollardan veya intihar ederek ölürsem ki, bunu hiç düşünmüyorum, benim için manevi değeri çok büyük olan birkaç eşyanın korunmasını istiyorum. Beni seven tüm sevdiklerime, lütfen beni sık sık anın ve lütfen ağlamak yerine dua edin. Beni unutmayın. Cennette buluşmak üzere! (Yavuzer, 1999: 246).

Ergen ile anne baba arasındaki ilişkide anne/babanın baskı ve yasaklara dayanan disiplin anlayışının da çatışma sebebi olduğu ve çocukların psikolojik gelişimini etkilediği belirlenmiştir (Sümer, 2012: 170). Erbil vd.'nin (2006: 8) belirttiği gibi anne ve babanın demokratik tutum sergilediği ailede yetişen ergenin bir birey olarak kabul edilmesi, alınan kararlara katılması, anne-baba davranışlarını eleştirebilmesi ve bazı konularda kendi kendine karar verebilmesi için fırsatlar tanınmaktadır. Bu tutum, ergenin bağımsız kişilik geliştirmesine yardımcı olmakla birlikte dışa dönük, yaratıcı, etkin ve liderlik özelliklerine sahip bir birey olabilmelerine de imkân tanımaktadır. Otoriter tutumu benimseyen ailelerde

ise anne ve babalar kendilerini çocuklarının sahibi gördüklerinden ergenlere yönelik yoğun baskı, itaat ve ceza uygulamaktadırlar. Anne-baba ile ergen arasında korkuya dayalı bir ilişkinin varlığı, koyulan katı kurallara uymayan çocukların genelde fiziksel şiddetle cezalandırılmasını beraberinde getirmektedir. Yapılan çalışmalarda anne-babanın otoriter olma düzeylerinin artmasıyla birlikte çocuklarda problem görülme sıklığının da arttığı görülmektedir. Yavuzer'in (1999: 252) Türkiye'de gerçekleştirilen araştırmalara dayanarak naklettiği bilgilerde Erbil vd.'ni (2006: 8) destekler niteliktedir. Yavuzer'in (1999: 252) belirttiğine göre gençlerin "Ailem benden fazla şeyler umuyor", "Annem ve babamla kişisel sorunlarımı konuşamıyorum", "Hata yapınca aileme söylemekten çekiniyorum", "Ailem eve geç gelmeme kızıyor", "Ev yaşamındaki anlaşmazlıklar huzurumu kaçırıyor" ve "Ailem kendi yetiştiği zamanın gereklerini yerine getiriyor; kendileri nasıl yetiştiyseler, çocuklarını da öyle yetiştirmek istiyorlar. Oysa zamanın beraberinde getirdiği pek çok değişiklik var" gibi ifadelerinden de anlaşıldığı gibi ailelerin tutuculuğu, yeterli düzeyde öğrenim görmemeleri, özgürlüklerini kısıtlamaları, anlayış ve hoşgöründen uzak olmaları, kendilerine söz hakkı tanınmaması, çocuk yerine konulmaları, karşı cinsten arkadaş istememeleri ve bugünkü yaşamın gereklerine ayak uydurmamaları gençlerin en çok yakındığı konulardır. Dolayısıyla ergenler ile ebeveynler arasındaki kuşak çatışmalarının sebeplerini şu şekilde maddeleştirmek mümkün görünmektedir:

1. İki kuşağın farklı şekilde sosyalleşmesi, kuşaklar arasında düşünce, inanç ve eylem bakımından farklılıklar yaratmaktadır. Yani, ana-babaların özümlediği sosyal ve kültürel biçimler ile çocukların öğrendikleri arasında az da olsa farklılıklar bulunmaktadır.
2. Yaş ilerledikçe sosyalleşmenin yani topluma uyumda belirgin bir azalma görülmektedir. Bu durum kuşaklar arası boşluğu artırarak, anne ve babayla ergen arasında yeterli düzeyde, dostça bir ilişki kurulmasını zorlaştırmaktadır.
3. Büyümeyle birlikte yeni imkânlar elde eden ergenler, kendilerini bir yetişkin olarak kabul ettirme çabası içine girmektedirler. Buna karşılık davranışlarından dolayı kendisine çocuk muamelesi yapılan genç, sık sık isyan etmektedir.
4. Çocuklarının yeni statülerine ana-babanın uyumda zorluk çekmesidir. Bu zorluğu, çocukların sosyalleşmesine küçük yaşlardan itibaren rehberlik eden anne babaların ergenlerin gelişimine paralel olarak gelişen rol değişimi sonucu onları kısmen kendileriyle eşit statüde görmeyi kabullenememektedirler.
5. Ergenin gelişme aşamasına uygun olarak hızlı öğrenmesi karşısında yetişkinin yeni kavram ve kuralları öğrenmesi zor olmaktadır. Çünkü ebeveynler temel kişiliklerinde bir değişime uğramamaktadırlar.
6. Eğitimsel farklılaşmalar ve çelişkiler iki kuşağın anlaşmazlıklarını artırmaktadır. Bu farklılaşma ve çelişkiler ya düşük düzeydeki sosyo-ekonomik çevreden gelen çocukların yükseköğrenim görerek babalarını aşmaları veya iki kuşağın izledikleri öğretim programlarının birbirinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu da farklı beklenti, değer ve davranışların kazanılmasına sebep olmaktadır.

7. Ebeveynler ve yaşlı kuşakların tutumlarının ergenin haklarıyla sorumlulukları arasındaki dengeyi kuracak şekilde olmamasıdır. Örneğin bir gün, “Sen daha çocuksun, bunu bilmezsin!” diyen bir yetişkinin bir başka gün, ”Kocaman adam oldun, hala bilemiyorsun!” şeklindeki suçlaması, ergenin dengesizliğini ve kararsızlığını artırmaktadır.

Görüldüğü gibi kuşaklar arasında yaşanan farklılaşma ve çatışmalar, farklı toplumsallaşma süreçlerinin ürünüdür. Akın'ın (2011: 97) belirttiği gibi çok eski devirlerden beri, yetişkin ve yaşlılardan oluşan kuşaklar, gençlerin hayata bakışlarını, gündelik hayat pratiklerini anlamakta ve algılamakta zorluk çekmekte ve yaşadıkları hayat, görüş ve eylemleri onlara gençlerin dünyaları ve görüşlerine göre daha anlamlı ve tutarlı gelmektedir. Hatta yetişkinler tarafından anlaşılamayan ergen ve gençler, yetişkin olduklarında kendilerinden sonra gelen gençleri anlamada güçlük çekmektedirler. Bu sebeplerin etkisiyle farklı görüşleri savunmalarına ve farklı hayat pratiklerine sahip olmalarına rağmen akran grupları birbirlerini daha rahat anlayabilmektedirler. Anne ve baba ile ergen arasındaki diğer sorunlar ise Yavuzer'in (1999: 24, 245, 250) belirttiğine göre genel olarak kardeş ve akrabalarla olan ilişkilerden, ana-babanın kendi aralarındaki ilişkilerinden, parasal konulardan, ev sorumluluklarından ve ergenin sosyal faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Genel olarak literatüre bakıldığında anne ve babanın duygusal sorunları bulunan kişiler olmaları ve evlilik ilişkilerinde başarısız olmaları, ergenin aile içinde sürekli kavga ve çekişmeye tanık olması, kötü ev koşulları, ebeveynlerin aşırı koruma, bir çocuğu diğerinden ayırarak sevmeye, bazı çocuklarının uyum sorununu görememe gibi yanlış ana-baba tutumları ile eşlerden biri veya ikisinin ölümü, eşlerin birbirinden ayrı yaşamaları veya boşanmaları ile eşlerin herhangi bir sebepten dolayı birbirinden uzun süre ayrı kalması şeklinde gerçekleşen (Şentürk, 2006: 59; Alkan, 2014: 68) aile parçalanması, çocukların günlük ve gelecek yaşamıyla ilgili kaygılarını artırmaktadır. Eşleriyle sorun yaşayan ve yanlış anne/baba tutumları ergenlerin gerilimini ve sosyal uyumsuzluklarını artırarak suça yönelme, evden ve okuldan kaçma, kurallara karşı çıkma, intihar girişimi, duygusal taşkınlık ve tedirginlik yaşamaktadırlar. Aile parçalanmasının çocuklarda meydana getirdiği kaygıyı iki açıdan ele almak mümkün görünmektedir. Birincisi aile parçalanması öncesinde kaygının derecesini belirleyen unsurlara bakan açıdır. Bu unsurlar şunlardır.

- ✓ Anne ile baba arasında ne kadar çatışma olduğu;
- ✓ Çocukların o andaki yaşları;
- ✓ Erkek ya da kız kardeşe sahip olup olmadıkları;
- ✓ Büyük anne ve babalar ile öteki akrabaların bulunup bulunmadığı;
- ✓ Çocukların anne ve babalarıyla olan bireysel ilişkileri;
- ✓ Çocukların anne ve babalarını hangi sıklıkla gördükleri gibi durumlar (Giddens, 1993: 408).

İkincisi parçalanma sonrası yaşanan kaygının derecesini belirleyen unsurlardır.

- ✓ Eşlerden hangisinin ailenin parçalanmasına sebep olduğu;
- ✓ Eşlerin, çocukların ve büyük ya da geniş aile üyelerinin bu parçalanma durumunu ve nedenini nasıl anlamlandırdığı;

- ✓ Çocuklara aile parçalanmasının ne şekilde ifade edildiği ve onların duygularına verilen tepki;
- ✓ Çocukların yaşı, cinsiyeti gibi temel özellikleri;
- ✓ Sosyal destek mekanizmalarının bu süreçte varlığı ve durumla baş edebilmeye katkısı;
- ✓ Bu süreç sonunda ailenin geri kalan üyeleriyle nasıl bir yaşamın sürdürüldüğü gibi konular (Çammur Duyan, 2011: 15-16).

Fakat genel olarak ebeveyn kaybının yarattığı duygusal stresin yanında, gelir kaybı, çocuğun bakım koşullarında ve aile içi etkileşimlerinde bozulmalar, ebeveyn tarafından desteklenememe ya da yetersiz desteklenme (Acar ve Çifci, 2011: 56) sonucunda çocuklar kendilerini sahipsiz, değersiz, bir amacı ve ideali olmayan kişiler olarak görmektedirler. Bu durum çocukların temel güven duygusu, sosyalleşme süreci, akran gruplarıyla ve kalan ebeveynle ilişkisi ve akademik başarısını tehlikeye düşürmekte ve benlik, kişilik ve kimlik gelişimlerini çok derinden etkilemektedir. Örneğin anne veya baba yoksunluğu yaşayan ergenler güven duygusunu kaybetmenin bir sonucu olarak insanları kaybetme korkusu yaşadıkları ve kendisine yapılan her engellemeye karşı hassas davrandıkları için akranları ile ilişkilerinde zorlanmakta, çeşitli ve sosyal uyum sorunları yaşamaktadırlar (Çammur Duyan, 2011: 16-20; Zengin, 2013: 22). Dolayısıyla aile tarafından sağlanan sosyal destekten mahrum kalan ergenler gelecek kaygısı ve depresyona ilişkin sağlık sorunlarını daha yoğun yaşamaktadırlar (Yavuz ve Özmete, 2012: 14). Bunun sonucunda da ailenin yerine getiremediği işlevlerin yarattığı boşluğu akran grupları gibi başka ortamlar aracılığıyla gidermeye çalışırlar ki bu durum çocukların suçla tanışması ve madde bağımlılığı açısından içinde riskler barındırmaktadır (Acar ve Çifci, 2011: 56). Fakat bununla beraber Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC, 2009) tarafından hazırlanan Viyana Raporu'nda duygusal, bilişsel, sosyal ve finansal olarak destekleyici ebeveynliğin madde bağımlılığında bir risk faktörü olduğu kadar koruyucu ve iyileştirici bir faktör olduğunu belirtilmiştir. Özmete ve Bayoğlu (2008) tarafından gençlerin toplumsal refah açısından toplumun geleceğine ilişkin konulardaki duyarlılıklarını ve kaygılarını belirlemek amacı ile üniversite öğrencilerine yönelik yapılan araştırma da bu desteğin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarına göre gençler, toplumsal refah açısından sağlıklı yaşam ile ilgili konularda en çok madde bağımlılığının ve alkolizmin yaygınlaşmasından kaygılanmaktadırlar. Ayrıca gençlerin sosyo-kültürel ve ekonomik yaşama ilişkin olarak en çok ekonomik koşullar, yoksulluk ve iş bulma olanakları ile ilgili kaygı duydukları belirlenmiştir. Bu dönemin özellikleri göz önüne alındığında ergenlerin okulu bırakma, arkadaş ilişkilerindeki problemler, stres, depresyon, intihar, düşük benlik saygısı, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, adölesan gebelikler, sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı açısından izlenmesi, hem ailelere hem de ergenlere yönelik gerekli eğitim ve desteklerin sağlanması gerekmektedir. Nitekim ülkemizde risklere karşı mikro ve makro alanda çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici tedbirleri almak ve bu konuda stratejileri belirleme görevi 2011 yılında çıkarılan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na verilmiştir. Bakanlık bu çalışmaları kendisine bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. “Korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar

ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemek” amacıyla çıkarılan 1983 tarih ve 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler Kanunu” çocuklara yönelik yapılacak sosyal hizmetlerin çerçevesini belirlemektedir (SHK, 1983). Bu kanun kapsamında “beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk, “Korunmaya ihtiyacı olan Çocuk” olarak tanımlanmaktadır (Madde, 3/b).

Çifci’nin (2009: 54) belirttiğine göre tarihi süreç içinde çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları üç aşamadan geçmiştir:

1. Korunmaya ihtiyacı olan çocukların büyük gruplar halinde bakımı,
2. Büyük grup bakımının zararlarının anlaşılması üzerine koruyucu aile hizmetlerinin ve daha küçük grup bakımı hizmetinin gelişimi ve uygulanması,
3. Çocuğun öz ailesinde bakımının sağlanmasına yönelik destekleyici çalışmaların yapılması ve en kötü ailenin en iyi kurumdan daha iyi hizmet vereceğine ilişkin bakış açısının gelişmesidir.

Dolayısıyla çocukların aile yanında desteklenmesi temel strateji olarak belirlenmiş ve son çare olarak kurum bakımına başvurulması temel bir strateji olarak kabul edilmiştir. Bu konuda hem çocuklar hem de aile hem aynı ve nakdi yardımlarla desteklenmekte hem de aile içi iletişim, ev ekonomisi gibi birçok konuda ailelere rehberlik yapılmaktadır. Fakat buna rağmen çocukların aile ortamında sosyal ve psikolojik gelişimleri mümkün olmadığında sosyal hizmet kuruluşları gündeme gelmektedir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne yatılı ve gündüzlü bakım ve rehberlik hizmeti veren bu kuruluşlar genel olarak Çocuk Yuvaları (0-12 yaş)¹³, Yetiştirme Yurtları (13-18 yaş)¹⁴, Kreş ve Gündüz Bakımevleri (0-6 yaş)¹⁵, Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri¹⁶, Çocuk Destek Merkezleri¹⁷, Çocuk evleri (0-18 yaş)¹⁸, Çocuk Evleri Sitesi¹⁹, Ev Tipi Sosyal Hizmet

¹³ “Çocuk Yuvaları”, 0-18 yaş arası korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli, yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHK, 1983: madde, 3/f-1).

¹⁴ “Yetiştirme Yurtları” 13-18 yaş arası korunmaya ihtiyacı olan çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHK, 1983: madde, 3/f-2).

¹⁵ “Kreş ve Gündüz Bakımevleri”, 0-6 yaş grubundaki çocukların bakımlarını gerçekleştirmek, bedensel ve ruhsal sağlıklarını korumak ve geliştirmek ve bu çocuklara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak amacıyla kurulan ve yatılı olmayan sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHK, 1983: madde, 3/f-3).

¹⁶ Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri”, Bedensel, zihinsel ve ruhsal engellilikleri nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olan kişilerin, fonksiyon kayıplarını gidermek ve toplum içinde kendi kendilerine yeterli olmasını sağlayan becerileri kazandırmak veya bu becerileri kazanamayanlara devamlı bakmak üzere kurulan sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHK, 1983: madde, 3/f-5).

¹⁷ “Çocuk Destek Merkezleri”, Suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelere karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik

Birimleri²⁰, Sosyal Hizmet Merkezi'dir²¹. Hizmet veren bu kuruluşların yanında Çocuk Hizmetleri Müdürlüğü ayrıca evlat edinme hizmeti, koruyucu aile hizmeti, çocuğun aile yanında desteklenmesine yönelik ayni ve nakdi yardım hizmeti gibi çalışmaları da yürütmektedir.

Çocukların korunmasına yönelik olarak ulusal mevzuatta 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu haricinde 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 1117 Sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, 5040 Sayılı Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun gibi kanuni düzenlemeler bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (1989), Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (2002), Küçüklerin Korunması Konusunda Resmi Makamların Yetkisine Ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme (1983) gibi Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler de çocukların korunmasına yönelik mevzuatı oluşturmaktadır. Ayrıca alkol, sigara, uyuşturucu, teknoloji bağımlılığı gibi zararlı alışkanlıklarla mücadele Yeşilay Derneği (www.yesilay.org.tr), lösemili ve kan hastası çocukların, sağlık ve eğitim başta olmak üzere her türlü ihtiyaçlarının sağlanmasına yardımcı olmayı amaçlayan Lösemili Çocuklar Vakfı (LÖSEV) (www.losev.org.tr) ve çocuğun sosyal, kültürel ve eğitim bakımından gelişmesine katkıda bulunmak, okul öncesi ve okul çağı çocuklarının sorunlarına yardımcı olmak, beden ve ruh sağlığının kazanılmasında, özel ilgi gerektiren çocuklara yönelik çalışmalara öncülük etmek, çocukları olumsuz etkileyen uyarıcılar karşısında koruyucu tedbirler almak amacıyla kurulan Çocuk Vakfı (www.cocukvakfi.org.tr) gibi sivil toplum kuruluşları (STK) da çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, destekleyici ve tedavi edici hizmet vermektedirler.

2.1.2. Orta kuşak ebeveynlerin özellikleri

Birleşmiş Milletler'in (UN, 2017) "Nüfus Beklentileri Raporu" na göre dünya nüfusunun yarısından fazlası (%61) 15 ile 59 yaş arası yetişkinlerden oluşmaktadır ve günümüzde kuşak sınıflandırmalarında bu yetişkinler X ve Y kuşaklarına karşılık gelmektedir. Yetişkinlik dönemi, Şirin'in (2002: 6) belirttiğine göre iki ayrı yaş dilimine ayrılmaktadır. 20-35 yaş arası dönem "genç yetişkinlik dönemi", 35-60 yaş arası ise "yetişkinlik dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Ergenlik sonrası başlayan genç yetişkinlik dönemi, kişinin

çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHK, 1983: madde, 3/f-6).

¹⁸ "Çocuk evleri", 0-18 yaşlar arasındaki korunmaya ihtiyacı olan çocukların kaldığı ev birimleridir (SHK, 1983: madde, 3/f-6).

¹⁹ "Çocuk Evleri Sitesi", korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan kuruluştur (SHK, 1983: madde, 3/f-7).

²⁰ "Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri", Kadın, engelli ve yaşlılar ile bakım veya barınma ihtiyacı olan kişiler kalsa da çocuklara da hizmet veren mesken niteliğindeki yatılı sosyal hizmet birimleridir (SHK, 1983: madde, 3/f-8).

²¹ "Sosyal Hizmet Merkezi", ihtiyaç sahiplerinin tespit edilerek sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, sunulmasından ve bu hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHK, 1983: madde, 3/f-15).

okulunu bitirip yeni bir mesleğe atıldığı, kendi ailesini kurduğu, toplumsal ve ekonomik sorumluluklar yüklendiği bir dönemdir. Bu açıdan genç yetişkinler toplumda söz sahibi olmakla birlikte topluma karşı da sorumluluklar yüklenen bir birey konumundadırlar. Bu açıdan, ilk yetişkinlik döneminde bireyin yerine getirmesi gereken görevler; bir arkadaş grubuna katılma, mesleğiyle ilgili işe girme, eş seçme, eşiyle birlikte yaşamayı öğrenme, aile olmayı ve ev idare etmeyi öğrenme, vatandaş olarak toplumsal sorumlulukların yerine getirilmesidir (Şirin, 2002: 6-8).

Son yıllarda toplum ve aile yaşamında yaşanan değişimler ve ekonomik imkânsızlıklar sebebiyle gençlerin evlilik ve aile yaşamına ilişkin tutumlarında farklılaşmalar yaşanmaktadır. Tükel'in (2018: 32) belirttiğine göre bu durum yetişkinliğe geçiş (gençlik) ve yetişkinlik dönemi rollerini de etkilemektedir. Yani gençlerin evlilik, ana baba olma, eğitimi tamamlama ve kendine ait bir evde yaşama gibi yetişkinliğe geçişin belirleyicileri olan durumların daha erken yaşlardan yirmili yaşların sonuna doğru ilerlediği görülmektedir. TÜİK (2019) "Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2018" nın evlenme istatistikleri de bunu doğrular niteliktedir. Buna göre resmi olarak ilk evliliğini 2018 yılında yapmış olan kadınların ortalama evlenme yaşı 24,8 iken bu yaş erkeklerde 27,8 olarak gerçekleşmiştir. Fakat bireylerin gelişiminin doğasının değiştiğini de gösteren bu süreçte aileye olan bağımlılık tamamen bırakılmadığı gibi yetişkinlere ait sorumlulukların da tümüyle kabul edilmediği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle gençler açısından kariyer eğitiminin devam etmesi bir taraftan meslek hayatına atılmayı ve aile kurmayı geciktirirken diğer taraftan da maddi imkânsızlıklar aileye ekonomik bağımlılığın devam etmesine sebep olmaktadır. Ekonomik olarak aileye bağımlılığın varlığı, ebeveynlerin gençlerin hayatına müdahale etmesine ve onların kararlarının sorgulanmasına sebep olmaktadır ki bu da çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Özellikle inanç ve değerler kapsamında genel olarak evlilik öncesi birlikteliklerin toplum tarafından onaylanmadığı toplumlarda genç yetişkinler cinsel ihtiyaçları ile toplumun kendisinden uymasını beklediği değerleri ve inançları arasında bir ikilem yaşamaktadırlar. Bu durum genç yetişkinlerin kaygılarını artırdığı gibi yaşamdan aldıkları doyum ve hayatın anlamlandırılması üzerinde olumsuz bir etki meydana getirmektedir. Fakat anne baba olmak tüm kültürlerle ve çağlara özgü bir deneyim olduğundan genç insanlar genellikle gelecekleriyle ilgili olarak evlilik ve çocukları da içeren planlar yapmaktadırlar ve birçok insan, çocuklarının doğumunu hayatının dönüm noktası olarak görmektedir. Zira evlilik, kan bağı ile birlikte aile olmayı sağlayan unsurlardan biridir ve farklı iki cinsin biyolojik, psikolojik ve sosyal gereksinimlerin eşitlik ilkesine dayalı olarak karşılanması için hukuksal olarak bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Giddens'in da (1993: 422) belirttiği gibi aile kurumu günümüzde önemli baskılar ile gerilimler yaşıyor olsa da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde her zaman önemli bir yer teşkil etmeye devam etmektedir. Örneğin, Londra Ekonomi Okulu'nun 1569 genç yetişkin ile yaptığı bir çalışmaya göre her üç kadından biri ve her beş erkekten biri için evlenmek yaşamlarında yapılabilecek "en iyi şey"dir ve bu kişilerin en büyük çocukluk hayali, mutlu bir evlilik ve aile yaşamına sahip olmaktır (Scott'tan akt.: Tükel, 2018: 33). Tükel (2018: 35-36) tarafından Türkiye'de de Y kuşağı üniversite gençlerine yönelik yapılan araştırma sonuçları da benzer durumların olduğunu göstermektedir. Araştırma bulgularına göre Y kuşağı için aile maddi kaynak, sosyal sermaye, varoluş sebebi, gündelik hayatın

zorluklarında ve mücadele alanlarında bir sığınma noktası, her zaman her konuda destek alınan üyeler anlamına gelmektedir ve evlilik kurumu da değişime uğramadan geleneksel haliyle korunması gereken tek kurumdur. Kadın ve erkek ancak evlilik kurumu bağıyla bir arada yaşmalıdır ve evlilik kaçınılan, ertelenen bir kurum değil tam aksine “mutlu bir gelecek” hayali kurulurken mutlaka yer verilen, var olması arzu edilen bir kurumdur. Bu sebeple ailenin kurulması için ilk basamak olan evlilik kararı hem aile olmaya hem de ana baba olmaya yönelik maddi, psikolojik ve sosyal olarak hazırlanmayı gerektirmektedir ki, bu durum hem bireyin kendisi hem de toplum için bir beklenti oluşturmaktadır. Daha evlilik gerçekleşmeden önce çocukları için örnek rol model olan ebeveynler, çocuklarının gelecek kurgusunu oluştururken, sağlıklı ve mutlu bir toplumsal yapı için aile kurma beklentisini de oluşturmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında evlenecek çiftlerin evlilik öncesinde ailelerin bu beklentilerinin de etkisiyle gelecekle ilgili yaşam amaçları arasında evlilikle ilgili beklentiler de yer almaktadır. Zira evlilik hayatı kişilerin sevmeye, sevilme ihtiyacının karşılandığı, eşlerin biyolojik, sosyal ve psikolojik gereksinim ve güdülerinin doyuma ulaştığı, dünyaya yeni nesillerin getirildiği, bireylerin toplumda bir yer edindiği, bireylerin güven, korunma, dayanışma ve birbirlerinden onur ve kıvanç duyabilme duygularının hissedildiği, gelecekle ilgili kaygıların giderildiği ve cinsel yaşamın sağlıklı olarak düzenlenmesi amacıyla hizmet etmektedir. Dolayısıyla evlilik kurumunun oluşması ve evlilik kurumundan beklenen amaçların gerçekleşmesine etki eden en önemli unsur eş seçimidir. Genç yetişkinler üniversiteye giriş ile iş ve meslek seçimi konusunda nasıl stres ve kaygı yaşıyorlarsa aynı kaygının bir benzerini yaşlanmak istediği eşini seçerken de yaşamaktadırlar. Çünkü sınırlı olan hayatının neredeyse 2/3’lük bir zamanını kapsayan evlilik hayatını birlikte geçireceği kişiyi seçmek oldukça karmaşık bir süreçtir. Zira eş seçimi, kişinin bundan sonraki hayatını kiminle ve nasıl geçireceğini, kiminle yol alıp gelişip değişeceğini, nasıl bir yaşam standardı oluşturacağını, çocuklarının annesinin / babasının kim olacağını, ailenin bir bütün olarak nasıl bir hayatı olacağını hatta çocukların nasıl eğitileceğini belirlemektedir. Bir de buna kiminle evlenilebileceği, nasıl evlenileceği ve nerede kimlerle oturabileceği, çocukları kimin ve nasıl yetiştireceği, aile reisinin kim olacağı, kadın ve erkeğin karşılıklı hak, ödev ve yetkileri gibi genç yetişkinin eş seçimine etki eden kültürel unsurlar da dikkate alındığında evlenecek gençlerin yaşadıkları kaygı daha da artmaktadır. Bu yönüyle kişinin geride kalan yaşamını olumlu veya olumsuz yönde etkilemesiyle eş seçimi tesadüflere bırakılamayacak kadar önemli olduğu kadar bilinçli olarak yürütülmesi gereken bir süreçtir. Bilinçli olarak yürütülecek bu sürecin de en önemli aşaması kişinin kendi kişilik özelliklerini tanımasıdır. İkinci aşamasını ise evleneceği kişinin kişilik özelliklerini tanıması ve farkında olması oluşturmaktadır. Yani, eşlerin toplumsal bakış açıları, alışkanlıkları, sahip oldukları değerler, hayat görüşleri, siyasi fikirleri ve aile yapılarındaki benzerlikler, evlilik hayatları hakkında gerçekçi ve birbiriyle örtüşen beklentilere sahip olmaları, benzer ve farklı yönleri üzerinde yeterince düşünüp tartışmaları mutlu evliliklerin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Buna karşılık, evlenememe korkusu veya yıldırım aşkıyla henüz birbirini iyi tanımadan acele ve ani olarak verilen evlilik kararları, birbirinden farklı değerlere, aile yapılarına, düşünce yapılarına, hayat görüşlerine sahip olunması, mizaç özelliklerinden ziyade fiziksel özelliklere dikkat edilmesi, evlilik konusunda gerçek dışı veya abartılı beklentilerin olması, sadece mantık veya sadece aşk evliliği yapmaya çalışılması, eşlerden birinin zararlı madde kullanımı,

şiddet eğilimi vb. gibi risk taşıyan bazı davranışlar içinde bulunması, eşlerden birinde evlilik ilişkilerini etkileyecek derecede sağlık problemlerinin bulunması, kişilerin evliliğin sorumluluklarını taşıyabilecek kadar olgunlaşmamış olması, eşin ailesiyle olan ilişkilerin niteliği gibi sebepler eş seçiminde dikkate alınması gereken ve evlendikten sonra boşanma sebebi olabilecek riskleri oluşturmaktadır (AÇSHB, 2012). Fakat bununla beraber eşlerin aynı kültür ve yaşam felsefesine sahip olması da bazı durumlarda risklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bazı akraba evliliklerinden dolayı engelli çocukların dünyaya gelme riski bunlardan biridir.

Evlilikte mutlu, sağlıklı ve uyumlu bir ilişkinin başarılması, en az onun meydana gelişi kadar önemli olmaktadır. Bundan dolayı problemlerin çözümünde ve mutlu evliliğin inşasında belirleyici bir etkiye sahip olan evliliğin ilk yılları, sağlıklı ve doyum sağlayan ilişkilerin yaşandığı bir evlilik için gerekli olan unsurlardan bir diğeridir. Evlilik süreci ne şekilde gelişirse gelişsin, eşler birbirlerini ne kadar yakından tanırlarsa tanısınlar, eşlerin evlilik öncelikleri ne kadar birbirine uyarsa uysun, evliliğin ilk yılları güçlüklerle dolu geçmektedir (Şentürk, 2006: 27). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2018 yılı Evlenme ve Boşanma İstatistikleri'ne göre boşanmaların %37,6'sının evliliğin ilk 5 yılı içinde gerçekleşmesi evliliğin ilk yıllarının önemini ortaya koymaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Evlilik Süresine Göre Boşanmalar, 2017, 2018

Evlilik Süresi (yıl)	2017		2018	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Toplam	128 411	100,0	142 448	100,0
1 yıldan az	4 074	3,2	4 205	3,0
1-5	45 647	35,5	49 307	34,6
6-10	26 599	20,7	29 099	20,4
11-15	18 485	14,4	21 378	15,0
16-20	14 229	11,1	15 910	11,2
21-25	9 131	7,1	10 602	7,4
26 +	10 107	7,9	11 178	8,3
Bilinmeyen	139	0,1	169	0,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2018b)

Evliliğin ilk günleri, eşler arasındaki yakınlığın en fazla olduğu, mutluluk duygusunun en yüksek seviyede yaşandığı, romantizmin yoğun olduğu, sözlü sevgi ifadelerinin sıklıkla kullanıldığı zamanlardır. Bu süreçte evli çiftlerin birlikte yaşamayı öğrenerek karşılıklı doyurucu bir evlilik ilişkisi kurmak ve anne/baba olmaya hazırlanmak şeklinde iki temel görevi bulunmaktadır. Karşılıklı doyurucu bir evlilik ilişkisi kurma sürecinde çiftlerin öğrenmesi gereken temel beceriler ise iletişim becerileri, problem çözme becerileri, evlilikte rol paylaşımı, ebeveynlik becerileri, bütçe idaresi ve cinsel yaşamdır. Bununla birlikte bencillik, dış çevre baskısı (kayınvalide, kayınpeder, arkadaşlar vb.), evlilikten gerçek dışı beklentiler, evliliğini geliştirmeye ve iyileştirmeye karşı isteksizlik, eşlerin birbirlerine olan bağlılıklarında eksiklik, düşmanca davranışlar, küskünlükleri uzatmak, aile içi şiddet, birlikte yeterince zaman geçirmemek ve sürekli suçlayıcı ve eleştirici tavırlar içerisinde olmak da evlilikteki mutsuzluk sebepleri olarak sıralanmaktadır. Yapılan araştırmalarda eşlerin birbirlerine karşı olumsuz ve düşmanca tavırlar sergilediği sağlıklı evliliklerde bireylerin, sağlıklı evliliklere nazaran bağımsızlık sistemlerinin zayıf olduğu ve daha sıklıkla hastalandıkları, daha fazla depresyon eğiliminde oldukları, çocuklarının daha

kolay hastalandığı ve uyum seviyelerinin düşük olduğu da tespit edilmiştir. Bu gibi sorunların çözümünde eşler arasındaki bağlılık, güven, ihtimam, sabır, saygı, şefkat, anlayış, fedakârlık, affedicilik, sorumluluk gibi erdemli davranışlar sağlıklı aile yapılarının oluşmasına katkı sağlamaktadır (AÇSHB, 2012).

Evlilik hayatı beklentilerin gerçekleştiği aynı zamanda yeni beklentilerinde olduğu bir süreçtir. Evlilik yaşamından beklentilerin en önemlilerinden birisi kuşkusuz çocuk sahibi olmaktır. Dolayısıyla evli çiftlerin anne baba olmaya hazırlanmaları, evliliğin ilk yıllarında eşlerden beklenen görevlerdendir. Yapılan araştırmalarda, eşlerin duygusal ve zihinsel olarak çocuk sahibi olmaya olumlu baktıkları tespit edilmiştir. Bu sebeple “Çocuk, ebeveynler ve aileler için ne anlam ifade etmektedir?” sorusu önem kazanmaktadır. Zira anne/baba tarafından çocuğa nasıl bir değer verildiği, ondan ne beklendiği, ne gibi iyi ve kötü özellikler yüklendiği çocuğun içinde büyüdüğü psikolojik ortamı belirlerken diğer taraftan çocuğun ailedeki ve toplum içindeki yerini ve değerini de belirlemektedir (Duman, 2016: 44). Geleneksel dönemde çocuklar hayatı tarlada, işliklerde, evde, usta- çırak sistemi içinde öğrendiklerinden, çocuklara yönelik beklentiler de ‘işleve dayalı işe yararlılık’ temelinde olmaktadır. Toprak ve hayvanların başlıca üretim araçları olduğu tarım toplumunda insan emeği kol gücüne dayandığından çok çocuk demek, daha fazla çalışan ve aile bütçesine ekonomik katkı anlamına gelmekteydi. Bu durum da aile için ekonomik katkı ve yaşlılık güvencesi olarak görüldüğü ve anne-babaya maddi kaynak aktardığı için çocukların ekonomik değerini ön plana çıkarmaktadır. Bu sebeple işe yarayan, aileye destek olan, aileden ayrılmayan çocuklar ‘hayırlı evlat’ olmaktadır. Bu konuda erkeklerin neslin devamını sağlaması, kas gücünün fazla olması, doğduğundan itibaren aile ile beraber yaşayarak eve ekonomik katkı sağlaması, damat eline bakmanın zül olarak görülmesi, kız evlada bağımlı olmanın yaşlı kuşaklar açısından toplum karşısında aşağılayıcı bir durum olarak kabul edilmesi şeklindeki geleneksel anlayış, hayırlı evlat olma açısından erkek çocukları kız çocuklara göre daha değerli kılmaktadır ve kız evlada nazaran erkek evladın ana-babasına bakması tercih edilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1995: 54). Kay’ın da (2002 akt.: Akıncı, 2007: 17) belirttiği gibi bu beklentiler sebebiyle kızı olduğunu duyan babaların evden uzaklaştığı, eşiyle ilişkilerinin bozulduğu durumlar da gözlenmektedir. Babalar, erkek çocuklarını bir gurur kaynağı olarak görerek bağımsız bir kişilik geliştirmelerine önem verdiklerinden dolayı erkek çocuklardan mesleki beklentiler, kız çocuklarına göre daha yüksektir. Bu durum da babaların erkek çocuklarının bakım ve eğitime karşı ilgisinin artmasına sebep olmaktadır. Yapılan çalışmalarda babalar, erkek çocuklarıyla çoğunlukla oyun oynama dâhil zihinsel ve fiziksel etkinliklerde bulunurken; kız çocuklarına karşı aynı ilgiyi göstermedikleri tespit edilmiştir. Bu da babaların kız çocuklarına oranla erkek çocuklarıyla daha fazla iletişim kurduklarını göstermektedir. Geleneksel aile çocukları büyüklerle birlikte yaşadığı için onlara öykünmeye çalışırken, ailelerin itaatkâr ve bağımlı çocuk yetiştirme beklentisinin sözkonusu olduğu görülmektedir (Atabek, 2018: 462). Bu şekilde yetişen bir çocuğun sadece kendi çıkarları peşinde koşmayıp ailesine vefalı olması, aile çıkarlarına öncelik vermesi ve ailenin devamlılığını sağlaması beklenmektedir. Böyle bir ortamda nesiller arası ailesel karşılıklı bağımlılık söz konusudur ve çocuktan bir bütünün parçası ve aile sisteminin bir ögesi olduğu için bağımsız bir kişilik geliştirmesi beklenmemektedir (Kağıtçıbaşı, 1995: 55).

Çekirdek aile yapısının hâkim olduğu modern aile yapısında ise maddi kaynak aktarımı çocuktan ana babaya değil ana babadan çocuğa olmaktadır. Yaşlı anne/ babaların genellikle yaşlılık güvencesi toplum tarafından karşılandığı için evlatlarına bağımlılıkları söz konusu değildir. Modern dönemde okullaşmanın yaygınlaşması, çocukların daha uzun yıllar okulda kalması, gençlik döneminde aileye bağımlılığın gittikçe ileri yaşlara doğru devam etmesi gibi sebeplerden dolayı çocuk sayısının çok olması, aile için ekonomik bir yük olarak görülmektedir. Bu da düşük doğurganlık ve az çocuk sahibi olmak anlamına gelmektedir. Kağıtçıbaşı'nın (1995: 55) belirttiğine göre modern dönemde ebeveynler grup değerleri veya gruba vefa değerleri yerine, maddi ve duygusal yatırımlarını çocuklara yapmaktadırlar. Nesiller arasında özellikle maddi bağımlılıkların azalmasıyla, insanların kendilerine karşı daha sorumlu ve bağımsız olmaları beklenmektedir. Sonuç olarak modern dönemde çocuğun maddi değeri, yaşlılık güvencesi değeri, ekonomik değeri azaldıkça çocuktan zevk alma, gurur duyma, sevmeye gibi çocuğun psikolojik değeri ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde maddi değerden daha çok psikolojik değer ön plana çıkması çocukların erkek veya kız olması ya da bir veya daha fazla çocuk olması arasındaki farkı ortadan kaldırmıştır. Bu ortamda çocuğun bağımsızlığı ve kendi ayakları üzerinde durabilmesi arzu edildiği için, serbest çocuk yetiştirme ve çocuk yetiştirmede özerklik yaklaşımı ön planda olmaktadır. Bu durumda çekirdek ailenin, diğer aile türlerinden ayrılmasına, nesillerin birbirine bağımlı olmaması sebebiyle birbirinden kopmasına, ihtiyaçlarını gidermek bakımından kişiler arası bağımsızlığa ve ayrışık bireyci benliğin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Geleneksel aile ve modern ailenin çocuklardan beklentilerini ortaya koyan bu bilgileri desteklemek üzere Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın da katılımıyla Kore, Filipinler, Singapur, Tayvan, Tayland, Türkiye, Endonezya (Java ve Sudan), ABD ve Almanya'da evli kişiler üzerinde yürütülen "Çocuğun Değeri Araştırması" bilgileri sunmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010: 170; Duman, 2016: 29). İlki 1975'te, ikincisi ise 2003'te gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre Türkiye'de sosyo-ekonomik gelişme ve eğitim seviyesinin artmasıyla çocukların ekonomik değeri düşerken, psikolojik değerinin keskin bir şekilde arttığı görülmektedir. Örneğin 1970'li yıllarda Türk aileleri %84 oranında ekonomik nedenlerle erkek çocuğu yaşlılıkta güvence olarak görürlerken, 2000'li yıllarda özellikle şehirlerde bu oranın %41'e kadar düşmüştür. Öte yandan 2000'li yıllarda çocuk sahibi olma nedeni olarak neşe, zevk, sevgi gibi psikolojik değerler ön plana çıkmaktadır. Buna karşılık araştırma, çocuğun yaşlılık güvencesi gibi maddi yararları ve erkek çocuk sahibi olma isteğinin çocuk sahibi olmada önemini kaybetmeye başladığını da göstermektedir (Kağıtçıbaşı, 2010: 189; Duman, 2016: 30; Aybars, 2014c: 210). Çocuğun Değeri Araştırması'ndan elde edilen bulgular üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda çocuklarla ilgili ekonomik, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç adet ana değer tipi belirlenmiştir.²² *Faydacıl/ekonomik değerler*, çocukların hem küçükken hem de yetişkin olduklarında

²² Çocuğun Değeri Araştırması'nda katılımcı ailelere "çocuk isteme nedenleri" olarak 12 ifade verilmiştir. Bunlar şu şekildedir: (1) Çocukları büyürken izlemenin zevki, (2) Etrafta küçük çocuklar olmasının eğlenceli olması, (3) Sevecek ve bakacak birine sahip olmak, (4) Soyadını devam ettirmek, (5) Eşleri yakınlaştırmak, (6) Yaşlılıkta çocuktan yardım almak, (7) Kız çocuk sahibi olmak, (8) İşte başarılı olmak, (9) Çocuklarla arkadaşlık etmek, (10) Erkek çocuk sahibi olmak, (11) Ev işlerinde çocuktan yardım almak, (12) Aileye ekonomik destek sağlamak (Aybars, 2014c: 211).

sağladığı ekonomik/maddi yararları dayanmaktadır. Çocukların ev ekonomisine katkıları, yaşlı ebeveynlerine sağladıkları güvence ve ev işlerinde yardım etme beklentisi bu kapsamda değerlendirilmektedir. Araştırma bulgularına göre kadınların çocuğu “yaşlılık güvencesi” olarak görme oranı, Endonezya iki alt örnekleme %93 ve %98, Filipinler’de %89, Tayland ve Tayvan’da %79 ve Türkiye’de ise %77 oranında çocuk doğurma nedeni olarak belirtilirken, Almanya ve ABD’de bu oran sadece %8’dir. Kore (%54) ve Singapur (%51) gibi hızlı ekonomik gelişme süreci yaşayan ülkeler ise bu iki grubun arasında yer almaktadır. Türkiye’de, çocuklarda olması en çok istenilen nitelik ise çocuğun ana babasının sözünü dinlemesi olarak vurgulanmıştır (kadınların %59’u, erkeklerin %61’si). Buna karşılık çocuğun bağımsız ve kendine güvenen bir kişi olmasını ise erkeklerin sadece %17’si, kadınların ise %19’u tercih etmiştir. Endonezya, Filipinler ve Tayland’da da benzer tezat sonuçlar elde edilmiştir. *Psikolojik değerler*, çocuğun ana-babasına verdiği mutluluk, sevgi ve birliktelik eğlence, arkadaşlık, neşe, gurur, başarı hissi gibi doyumlarla ilgilidir. Çocukların büyümelerini görmenin verdiği zevk, eşlerin birbirine daha fazla yaklaştırmaları ve evin içinde ufak çocukların olmasının eğlenceli olması gibi çocuk sahibi olmanın psikolojik faydalarına odaklanmaktadır. *Sosyal değerler* ise, çocuk sahibi olan insanların gördükleri toplumsal kabul boyutuna odaklanmaktadır. Soyadının devam etmesi, aile geleneklerinin sürmesi gibi genellikle erkek çocuğa odaklanan değerler, çocuğun sosyal değerini örneklemek bakımından önemlidir. Geleneksel toplumlarda doğurganlığın özellikle de erkek çocuk sahibi olmanın önem taşımasının bir nedeni de çocuk ölümleridir.

Türkiye’deki aile yapısını, bireylerin aile ortamındaki yaşam biçimlerini ve aile hayatına ilişkin değer yargılarını tespit etmek amacıyla yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları (TAYA) da ailelerin çocuklarına verdiği değer ve onlardan beklentilerine dair bilgi sunmaktadır²³. Örneğin, 2006 tarihinde yapılan TAYA (2014a) araştırmasında bireylerin çocuğa nasıl bir değer atfettiklerini belirlemek amacıyla dokuz ifadeye ailelerin katılıp katılmadıkları sorulmuştur. “Çocuk, yaşlılıklarında anne babasına bakmalıdır” (%88), “Her aile ekonomik durumuna göre çocuk yapmalıdır” (%85), “Çocuk eşleri birbirine yakınlaştırır” (%84) ve “Çocuk, büyüdüğünde anne babasına maddi katkı sağlamalıdır” (%76,6) ifadeleri en çok katılım sağlanan ifadeler olmuştur. Diğer sorular da şunlardır. “Çocuk annenin sosyal/eğitim/iş hayatını olumsuz etkiler”, “Soyun devamını erkek çocuk sağlar”, “Çocuk sahibi olan kadın olmayana göre daha itibarlıdır”, “Erkek çocuk annenin itibarını artırır”, “Çocuk babanın sosyal/eğitim/iş hayatını olumsuz etkiler.”

2011 tarihli TAYA (2014b) araştırmasında ise bireylerin %87’si “Çocuk eşleri birbirine yakınlaştırır”; “Kız çocuk aileye daha yakın olur” (%82) ve “çocuk, yaşlılıklarında anne babasına bakar” (%80) ifadeleri tercih edilmiştir. Sorgulanan ifadeler arasında “neslin (soyun) devamı sadece erkek çocuk ile sağlanır” ifadesi en düşük oranda (%47) hemfikir olunan konu olarak dikkat çekmektedir. “Neslin devamı sadece erkek çocukla sağlanır”,

²³ Aybars’ın (2014c: 211) belirttiğine göre 2006 ve 2011 tarihli Türkiye Aile Yapısı Araştırmaları’nda (TAYA, 2014 a-b) Türkiye’de aileler için çocuğun ekonomik ve sınırlı da olsa sosyal değerine yönelik çıkarımlarda bulunmak mümkün olsa da, psikolojik değerine yönelik veriler elde etmek mümkün değildir. Ayrıca daha temel bir ayrım noktası olarak, bu değerlerin genel olarak negatiftan tanımlanmış olması da, toplumda çocuğa nasıl bakıldığı konusunda sınırlı bilgi sunmaktadır.

“erkek çocuk annenin itibarını artırır”, “çocuk, büyüdüğünde anne babasına maddi katkı sağlar” ifadeleri de katılımcılara sorulmuştur.

2006 ve 2011 yıllarında yapılan TAYA sonuçları değerlendirildiğinde ise Türkiye’de çocuklarla ilgili düşüncelerde yaygın olarak geleneksel bir bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir. Toplumun %88’inin çocukların yaşlılıklarında anne babasına bakması gerektiğini, %76,6’nın anne babasına maddi katkı sağlaması gerektiğini düşünmesi, çocukların gelecek için önemli bir güvence olarak görüldüğünü ve Türkiye’deki aileler için çocuğun başlıca değerinin ekonomik/faydacı değer olduğunu göstermektedir. Bu da çocukların aileye katkı, yaşlılıkta destek, eşleri yakınlaştırma gibi unsurlarla birlikte değer kazandığı anlamına gelmektedir. Kız çocukların, aileye daha yakın olduğu gibi düşünceler de “Çocuğun Değeri Araştırmaları”ndaki çocukların maddi olmaktan çok psikolojik değerinin ön plana çıktığı için erkek ile kız arasındaki ayrımın önemini kaybettiği şeklindeki değerlendirmeyi destekler niteliktedir. Ancak aileye verdikleri bakım desteği gibi sebeplerin de etkisiyle kızların bu konuda erkeklere psikolojik açıdan daha fazla tercih edildiği anlamına da gelmektedir.

Günümüzde Türk toplumunda anne babaların zihninde inşa ettikleri çocuk imgelerini saptamak amacıyla Ercan (2014) tarafından yapılan araştırma da dikkat çekicidir. Araştırma kapsamında Türkiye’nin farklı bölgelerini temsil edecek şekilde 185’i erkek, 213’ü kadın olmak üzere 408 anne baba ile yapılan görüşme yoluyla elde edilen metaforlar, çocuk ve çocukluk kavramları açısından yorumlanmış ve araştırma sonucunda yetenekli çocuk imgesi, neşeli ve mutlu çocuk imgesi, yaramaz çocuk imgesi, yetersiz çocuk imgesi, oyuncak çocuk imgesi, engelleyici çocuk imgesi, değerli çocuk imgesi, hassas çocuk imgesi ve gelecek çocuk imgesi olmak üzere günümüzde en yaygın kullanılan çocuk imgelerine ulaşılmıştır. Araştırmamız açısından neşeli ve mutlu çocuk imgesi, değerli çocuk imgesi ve gelecek çocuk imgesi konusundaki metaforlar çocuğun değeri ve çocuktan beklentiler konusunda Türk toplumunun bakış açısını yansıtır niteliktedir. “Neşeli ve mutlu çocuk” imgesinde yer alan metaforlar arasında “mutluluk”, “hayatın anlamı”, “neşe kaynağı”, “aile bağı”, “sevgi yumağı”, “yaşama sevinci”, “evin neşesi”, “meyve”, “aşkın meyvesi”, “huzur kaynağı”, “yaşamın amacı”, ailenin temeli” ve “varlık sebebi” gibi metaforlar öne çıkmıştır. % 30.78 gibi yüksek bir oranda temsil edilen bu imge Türk toplumunda çocuğun anne ile babayı yakınlaştıran bir bağ, anne babanın duygusal doyumlarının bir parçası, çocuğu sevgi, neşe ve mutluluk kaynağı olarak gören anlayışın arttığını göstermektedir. Değerli çocuk imgesinde yer alan metaforlar arasında ise en yüksek ilgi, “Allah’ın emaneti”, “su”, “melek”, “güzellik”, “hediye”, “can”, “zenginlik”, “bereket”, “değerli”, “hazine”, “altın”, “dünya tatlısı” gibi metaforlardır. Toplamda % 11.16’lık bir oranda anne baba, çocuğu değer yüklü metaforlarla tanımlamıştır. Gelecek çocuk imgesine dâhil edilen metaforlar arasında ise “gelecek”, “umut”, “hayal etmek”, “meyvesi yenilen ağaç”, “toprak”, “neslin devamı”, “yardımcı”, “sigorta” gibi metaforlar ilk sırada yer almaktadır. Türk toplumunda çocuk, gelecekte yaşamı daha güvenli tutmaya yardımcı olacak birisi olarak görülmekte, adeta bir yaşlılık sigortası ve umut kapısıdır. Nitekim toplam metaforlar içinde % 11.08’lik bir yoğunluk bunu göstermektedir. “Masraf”, “sabır”, “endişe”, “baş belası”, “fakirlik”, “sıkıntı”, “kaygı”, “ayak bağı”, “uykusuzluk”, “eziyet” gibi metaforlar ise engelleyici çocuk imgesinde yer almaktadır. Bu konuda gündelik hayatın zorlukları çocuklara bakışı

etkilediği söylenebilse de toplamda % 8.26'lık bir oranın dikkate alınması gereken bir rakam olduğu görülmektedir. Sonuç olarak bu araştırmada ortaya konulan metaforlar göstermektedir ki, Türk toplumunda çocuk değerlidir ve Allah'ın bir emaneti olarak görülmektedir. Hayatın neşesi olmakla birlikte ailelerin onunla ilgili umutları vardır ve onu yaşlılık sigortası olarak görmektedirler.

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi ailelerin büyük ebeveynlerin ve çevredekilerin beklentilerini karşılamak, bir erkek ve kadın olarak çocuk yapabilmek için gerekli biyolojik yeterliliğe sahip olduğunu ispatlamak, gerçek anlamda bir aile olabilmek, yuvalarını eğlenceli ve neşeli hale getirmek, eşlerin birbirine yakınlaşmasını sağlamak, soyun devam etmesi ve öldükten sonra hatırlanmak ve dini sebeplerle dua beklemek, topluma yararlı ve erdem sahibi nesiller yetiştirerek ülkesine ve milletine hizmet etmek, aileye özellikle ekonomik olarak katkı sağlamak, yaşlılık için güvence olması için çocuklarından beklentileri bulunmaktadır. Her ne kadar toplumsal bağlamın, eğitim seviyesinin, ekonomik koşulların ve değerlerin çocuklara bakış ve onlardan beklentiler konusunda değişik derecelerde etkileri bulunsada günümüzde psikolojik değerlerin daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum da kız çocuk ile erkek çocuk, ya da çok çocuk ile az sayıda çocuk arasındaki farklılığı önemsiz hale getirmektedir. Duman'ın (2016: 31) da belirttiği gibi çocuk sahibi olmaya hazırlanan ailelerin genellikle doğacak bebeğe ilişkin olumlu ve güzel duyguları, hayaller ve beklentileri vardır. Dolayısıyla Bu sebeple yeni evlenen çiftlerin ebeveyn olmaya hazırlanması ve dünyaya gelen çocuğun ailede meydana getirdiği değişikliklere uyum sağlaması mutlu bir evlilik için gerekli unsurlardandır. Evliliğin ilk yıllarında birbirlerine karşı karı koca rollerini üstlenmiş olan çiftler, ilk bebeklerinin doğumuyla anne baba olma yani ebeveynlik rolünü de hayatlarına eklemektedirler. Diğer bir ifadeyle evlilik kurumu çocukların varlığıyla tamamlanmakta ve yeni sorumluluklar getirmektedir. Hangi sebeple olursa olsun ilk doğan bebek bir yandan çiftin anne baba olmayı öğrenmelerini ve bu yeni rollerini benimsemelerini sağlarken öte yandan eşlerin birbirlerine karşı üstlendikleri sorumlulukları da değiştirmektedir. Bunun bir sonucu olarak da çiftin birbirleriyle, arkadaşlarıyla ve aileleriyle olan ilişkileri, günlük rutinleri, sorumlulukları, alışkanlıkları, yeni doğan bebekle birlikte yeniden yapılanmaktadır ve değişmektedir (Giddens, 1993: 60). Dolayısıyla bu durum hem bireysel olarak hem de çift olarak karı kocanın kimlik ve kişiliklerinin gelişimine katkı sağladığı gibi bazı zorlukları da tecrübe etmesine sebep olmaktadır. Çünkü çocuk, çiftin arasındaki ilişkiyi geliştirip destekleyen, birbirlerine yakınlaşmalarını sağlayan bir unsur olabildiği gibi çatışmaları başlatan ve kışkırtan bir faktör de olabilmektedir. Çocuk sahibi olmaya hazırlanan ailelerin, genellikle doğacak bebeğe ilişkin olumlu ve güzel duyguları, hayalleri, beklentileri olmakla birlikte bazı durumlarda olumsuz beklenti sebebiyle kaygı da yaşayabilmektedirler. Akıncı'nın (2007: 4-5) belirttiğine göre mükemmel bebek beklentisi ile birlikte engelli bir çocuk sahibi olma korkusunu da içeren bu psikolojik süreç sonunda aileye sağlıklı bir bebeğin katılımı bile birçok yenilik ve alışılması zor olan koşullar yaratırken, engelli bir bebeğin doğması veya engelin doğumdan bir süre sonra fark edilmesi tüm olumlu beklenti ve hayallerin yıkılması ile birlikte yoğun duygu ve kaygıları beraberinde getirmektedir. Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları duygusal zorlanma, çocukların durumuna ilişkin yeterli bilgi edinememe, başkalarına çocuğunun durumunu açıklayamama, çocukta engele

bağlı olarak görülen davranış ve sağlık sorunları, tedavi ve eğitim konusunda pek çok uzmanla görüşme zorunluluğu, uygun eğitim bulma çabaları, daha fazla zaman, para ve enerji gereksinimi ve çocuğun geleceğine ilişkin kaygılar, aileler için önemli stres kaynağı olarak görülmektedir.

Çocukların bakımı ve eğitimi zor ve sıkıntılı bir süreç olmakla birlikte özellikle hem hamilelik dönemi hem de doğum ve doğum sonrasındaki süreçle ilgili kaygı ve endişeyi en fazla anneler yaşamaktadır. Hamilelik döneminde vücutlarındaki hormonal değişimler, çocukla birlikte özgürlüğünü yitirme duygusu, bebeğin sağlığına dair endişeler, anne olmanın getireceği sorumluluklar annenin kendilerini kimi zaman kırılğan, alıngan, hassas hissetmelerine kimi zaman sinirli ve heyecanlı olmalarına sebep olmaktadır. Beklenmeyen hamilelikler ve çalışan anne olmak da ekstra kaygı yaratmaktadır. Bu süreçte annenin yaşayacağı her türlü gerginliğin, ruhsal ve fiziksel olarak yaşayacağı her türlü sıkıntının çocuklara da etkide bulunacağına bilincinde olarak babanın ilgi, sevgi ve şefkat göstererek ve ilişkilerini canlı tutacak etkinliklere yer vererek anneye destek olması sürecin olumsuz etkilerinin minimize edilmesine katkı sağlamaktadır. Doğumdan önce yaşanan kaygılar kuşkusuz çocuk dünyaya geldiğinde bitmemektedir. Anne babalar çocuklarının ihtiyaçları, bakımı, korunması, eğitimi vb. konular üzerinden kendi aralarında gerilimler yaşadıkları gibi gelişim dönemleriyle de bağlantılı olarak ebeveynlerin tutumu ve davranışlarına bağlı olarak özellikle ergenler ile ebeveyn arasında da çatışmalar ve gerilimler söz konusu olmaktadır. Sümer'in (2012: 170) belirttiğine göre en önemli çevresel özellik olan ana/baba tutum ve davranışları ile çocuğun mizacı arasındaki etkileşimin çocuğun psikolojik gelişimini belirlediği kabul edilmektedir. Diğer ifadeyle bütün çocukların ana/babalarından aynı şekilde ve ölçüde etkilenmediği, çocuğun mizacına ve diğer genetik özelliklerine göre ebeveynliğin farklı etkiler gösterdiği bulunmuştur. Bu nedenle olumlu ana baba davranışları hem riskten korunma hem de sağlıklı bir gelişim için öncelikle gerekli kabul edilmiştir. Aynı zamanda bu tutum ve davranışlar çocukların uyumu ve akademik başarısına da olumlu katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla anne baba ve çocuk ilişkisinde farklı şekillerde sınıflandırmalar olsa da genel olarak yetkeci, izin verici ve demokratik olmak üzere üç şekildeki ana babalık tutumundan bahsedilmektedir (Sümer, 2012: 171; Öksüz, 2002: 155; Erbil ve Divan, 2006: 14). Çocuğun katı bir disiplin altında ve yeterli duygusal destekten yoksun olarak yetiştirildiği yetkeci ana baba tutumuna sahip ebeveynler, çocuklarına yüksek standartlar koymaktadırlar ve onlardan mutlak itaat etmelerini beklemektedirler. Yapılan araştırmalarda bu tarzda büyütülen çocukların düşük özsaygı ve yüksek kaygı gibi sorunlar yaşadıkları ve genellikle saldırganlık gibi olumsuz davranışlar gösterdikleri bulunmuştur. İzin verici ana babalık tarzı ise genellikle kabulün ve sıcaklığın yüksek olduğu ancak denetimin ve çocuktan beklentilerin düşük olduğu tarzıdır. Bu tarzda yetişen çocukların kendini düzenleme ya da kontrol etme ve sorumluluk alma gibi konularda sorun yaşadığı bulunmuştur. Optimum ana babalık olarak kabul edilen demokratik ana baba yaklaşımına sahip aile yapısında ise iletişim açıktır; çocuğa dengeli ve duygusal destek verilir ve özerklik geliştirmesi için uygun atmosfer sağlanmaktadır. Ailede yumuşak bir disiplin ve sınırlar olmakla birlikte çocuğun davranışları aşırı müdahaleci olunmadan denetlenmektedir. Dolayısıyla demokratik dengeli ana babalık tarzıyla büyütülen çocuklar,

ebeveynlerinin değerler sistemini içselleştirdikleri gibi toplumsal uyum ve sosyal hayatlarında daha başarılı olmaktadırlar.

Evlilik ilişkisinde veya hayatta yaşanan sorunlarla baş etme konusunda geniş aile yapılarının ve ilişkilerinin varlığı bir taraftan güçlendirici ve destekleyici bir etki meydana getirirken diğer taraftan da bir stres kaynağı da olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle yaşlı ebeveynlerin çiftlerin evlilikleri üzerindeki müdahaleleri bir sorun olabildiği gibi çiftlerden herhangi birinin kendi ailesinden sağlıklı bir şekilde ayrışamaması, kendi evliliğinin sorumluluğunu taşıyamaması ve evliliğine yeterince sahip çıkamaması da diğer bir sorun alanını oluşturmaktadır (ASPB²⁴, 2012). Örneğin, günümüzde evlilik sorunlarının çözümü konusunda yapılan araştırmalarda aile büyüklerinden yardım alma biçimindeki geleneksel mekanizmaların işlediği görülmekle birlikte bu ilişkilerin çözülmeye başladığı ifade edilmektedir (Aile Danışmanlığı Hizmeti, t.y.). Eşlerin aileleriyle ilişkilerden kaynaklanan sorunlar arasında ise eşin ailesinin âdetlerine uyum sağlayamaması, eşlerden birinin anne babasına olan aşırı bağlılığı, eşin ailesinin damat veya gelini benimseyememesi, eşlerden birinin ailesiyle gereğinden fazla zaman geçirmesi, eşlerden birinin veya her ikisinin de kendi ebeveynlerinden gereğince bağımsızlaşamaması sebebiyle kendi evliliğine sahip çıkamaması, evlilik ilişkilerinin sorumluluğunu taşıyamaması, eşlerden birinin ailesine maddi yönden bağlı olması, ailelerin çiftin hayatına ve kararlarına sürekli karışması sayılabilir. Örneğin Yavuzer (1999: 43), büyükanne ve dedenin hayatlarının son baharında, torunları tarafından sürekli sevilme ve onların ilgisini diri tutmak amacıyla aşırı koruyucu tutumlarını sebebiyle ana-babadan beklenen “eğitimde denge ve tutarlılık” ilkesinin bozulduğunu ifade etmektedir. Yani, anne veya baba, dedeyi kırmamak için özen gösterirken, dede veya büyükanne de “hayır”ların tümüne “evet” diyerek aşırı derecede hoşgörülü bir yaklaşım içinde görünürken ana-babasından olumsuz yanıt alan çocuk, soluğu büyükanne veya dedede almaktadır ve böylelikle istediğine bu şekilde kolayca kavuşabilmektedir. Bazı durumlarda da büyük ebeveynler kendi geleneksel terbiye yöntemlerinin en sağlıklı yöntem olduğuna inandıklarından ister beslenme isterse terbiye ile ilgili olsun kendi kızlarına veya oğullarına çocuklarıyla ilişki fırsatını vermemektedirler. Ayrıca anne otoritesinin hâkim olduğu ailelere gelin olarak gelen eşin, kaynana/büyükanne tarafından kendi otoritesini sarsacağı endişesiyle geline yönelik yapmış olduğu davranışlar da gelin ile kaynana arasında sorunlara sebep olabilmektedir. Sonuç olarak, aile büyükleri ile ebeveynler arasındaki ilişkilerde belirli bir mesafenin olması, eşlerin birbirlerine ve ailelerine karşı sorumlulukları konusunda dengeli hareket etmeleri ailelerden kaynaklanan sorunların çözümüne katkı sağlamaktadır. Özellikle günümüzde yaşlıların ailelerin çekirdek aileye dönüşmesinin de bir sonucu olarak geleneksel güçlerini kaybetmeleri de göz önüne alındığında bu denge çok daha önemli ve hassas bir hale gelmektedir.

Türkiye’de evlilik olgusu değerini halen korumakla birlikte evliliğin sürdürülebilmesine ilişkin değer yargıları, anlayış ve algılamalarda farklılaşmalar yaşanmaktadır. Evlilik hayatı uzun bir süreç olmakla birlikte aile içi ilişkiler kadar makro planda yaşanan değişiklikler de

²⁴ “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” ismi 3 Ağustos 2018 tarihinde yayınlanan “Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Kararname Numarası: 15” ile “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı” (AÇSHB) olarak değiştirilmiştir. Raporda ASPB adı kullanılmış olduğundan olduğu gibi alınmış ve bakanlık adında düzeltme/değişiklik yapılmamıştır.

evlilik kurumu üzerinde etkide bulunmaktadır. Eşlerin yaşadıkları sorunlar karşısında Aile Danışmanlığı Hizmeti almasına sebep olan durumları da tespit etme açısından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından Aile Eğitim Programı kapsamında hazırlanan “Evlilik ve Aile Hayatı” (ASPB, 2012) kitapçığında evlilik kurumunda ortaya çıkan sorunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Evlilik hayatında eşlerin çatışma ve problem çözme becerilerinde eksiklikler,
- Evliliğe yönelik gerçekçi olmayan beklentiler,
- Ailedeki rol dağılımı konusunda eşlerin birbirlerinden farklı beklentilere sahip olmaları (kimin yemekleri yapacağı, kimin ev dışında çalışacağı, kararları kimin alacağı vb.),
- Cinsiyet farklılıkları (kadınlar ve erkeklerin ilgi, davranış, alışkanlık vb. genel farklılıkları),
- Ekonomik sorunlar (mevcut paranın nereye harcanacağı, ne kadar para harcanacağı, ne kadarının biriktirileceği vb.),
- Eşlerin aralarındaki iletişimin yetersiz veya hatalı olması,
- Akrabalara ilişkin sorunlar,
- Cinsel sorunlar (cinsellik hakkındaki beklentileri ifade edememek, zorlayıcı tavırlar vb.),
- Çocukların büyütilmesi ve disiplini ile ilgili fikir ayrılıkları (çocuğun gideceği okul konusunda görüş farklılıkları, eşlerden birinin diğerinin çocuğu şımarttığını düşünmesi vb.),
- Din, mezhep, kültür, değer, politik görüş farklılıklarından kaynaklanan sorunlar,
- Eşlerin birbirlerine yeterince vakit ayıramamaları,
- Eşlerden birinde alkol, uyuşturucu, kumar vb. bir bağımlılık bulunması,
- Eşlerden birinin psikolojik sorunlarının olması,
- Özel konular (çiftin çocuk sahibi olamaması, çocuk sayısı hakkında anlaşamamak, eşlerden birinin işkolik olması, aldatma, kıskançlık vb.).

Bütün bu sorunlara rağmen sağlıklı aile yapıları sağlıklı karı koca ilişkilerinin varlığını gerektirmektedir. Çünkü sağlıklı evlilik ilişkisi, bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlıkları üzerinde olumlu etkiler yaratan bir güce sahip olduğu kadar bu ortamda yetişen çocukların da ruh sağlıklarını olumlu etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda, sağlıklı bir evliliğe sahip bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarının evlenmeyenlere göre daha iyi olduğu, evli bireylerde kalp krizinden ölme, karaciğer sirozuna yakalanma ve intihar teşebbüsü oranının, evli olmayanlara göre daha az olduğu, evlilerin ortalama yaşam sürelerinin evli olmayanlara göre daha uzun olduğu evli kişilerin gelir düzeyleri evli olmayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Hatta evlenmeden birlikte yaşayan çiftler için bu olumlu özelliklerin, geçerli olmadığı belirlenmiştir (ASPB, 2012). “2018, Yaşam Memnuniyeti Araştırması” na (TÜİK, 2019) göre de evli kadınların, evli erkeklerle; evli bireylerin de evli olmayanlara göre daha mutlu olduğu bulunmuştur. Mutlu olduğunu beyan eden evli bireylerin oranı, 2018 yılında %56,3 iken evli olmayanlarda bu oran, %46,7 olarak gerçekleşmiştir. Evli olanların mutluluk düzeyi cinsiyete göre incelendiğinde ise; evli erkeklerin %51,6’sının, evli kadınların ise %60,7’sinin mutlu olduğu belirlenmiştir.

35-60 yaş arası “yetişkinlik dönemi” ise kişinin mesleğinde ilerlediği, aile ilişkilerinin geliştiği ve toplumsal sorumlulukların arttığı, kişilerin gençlere faydalı olmaya başladıkları ve değişik şekillerde sağlık sorunlarının ortaya çıktığı bir dönemdir. Şirin’in (2002: 6-8) belirttiğine göre toplumsal sorumlulukların artmasının kabulü, hayat standartlarının ve gelir getirici ekonomik şartları devam ettirme, çocuklar ve yaşlı kuşaklarla ilişkilerin sürdürülerek onlara yardım ve rehberlik, serbest zamanların değerlendirilmesi, eşiyile bütünleşmiş bir kişi olarak yaşamın devamı, fizyolojik değişmeye ve yaşlanmaya uyum sağlamak yetişkinlik döneminde kişilerin yerine getirmesi gereken gelişimler görevlerdir.

Türkiye’de aile yapısının ve değerlerinin korunması, güçlendirilmesi ve ailenin sosyal ve maddi refahının artırılması; aile yapısını ve değerlerini tehdit eden sorunlar ve bu sorunlara yol açan faktörlerin tespiti ve çözümü; aile içi şiddet ve istismar, töre cinayetleri, intihar ve benzeri sorunlar; ailelerin huzur ve mutluluğunu tehdit eden kötü alışkanlık ve bağımlılık sorunları konusunda aile ve topluma yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek görevleri AÇSHB’na bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü; kadınların güçlendirilmesi, özellikle de istismar ve şiddete karşı korunmasına yönelik çalışmalar ise Kadınının Statüsü Genel Müdürlüğü görevlendirilmiştir. Bu görevler, 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, 2828 Sayılı Sosyal Hizmet Kanunu gibi mevzuat çerçevesinde yürütülmektedir. Bu kapsamda ailelere yönelik verilecek hizmetler Sosyal Hizmet Merkezi²⁵, Toplum veya Aile Danışma Merkezleri²⁶, Kadın veya Erkek Konukevleri²⁷ ve Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri²⁸ gibi kuruluşlar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Örneğin aile içi iletişim sorunları nedeni ile boşanma noktasına gelmiş fakat ortak karar ile aile danışmanlığını almak için başvuru yapan ailelere yönelik şu konularda aile danışmanlığı hizmeti verilmektedir:

1. Aile içi iletişim becerilerini kazandırmak,
2. Çatışma çözme ve aile içi destek,
3. Psikiyatrik rahatsızlığı olduğu düşünülen bireylerin sağlık tedavilerinin yaptırılması için sağlık kuruluşlarına yönlendirmek,

²⁵ “Sosyal Hizmet Merkezi”, ihtiyaç sahiplerinin tespit edilerek sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin verildiği yerlerdir (SHK, 2828/3 md.-f-15).

²⁶ “Toplum veya Aile Danışma Merkezleri”, toplumun ve ailenin gelişmesi için; bireyin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, gerekirse diğer kuruluşlar ve gönüllülerle işbirliği içerisinde sunmakla görevli bulunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHK, 2828/3 md.-f-e-8)

²⁷ “Kadın veya Erkek Konukevleri”, fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismara uğrayan kadın veya erkeklerin psiko-sosyal ve ekonomik problemlerinin çözülmesi sırasında varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici bir süre kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHK, 2828/3 md.-f-7).

²⁸ “Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri”; çocuk, kadın, engelli ve yaşlılar ile bakım veya barınma ihtiyacı olan kişilere hizmet verilen mesken niteliğindeki yatılı sosyal hizmet birimleridir (SHK, 2828/3 md.-f-13).

4. Aile içi iletişim sorunları nedeniyle boşanma noktasına gelen ailelerin sistemlerinin yeniden yapılandırılması sürecinde aynı zamanda çocuklarıyla ilgili yaşadıkları sorunların çözümü yönünde danışmanlık yapmak,
5. Mahkemeler yoluyla gönderilen ailelere yönelik öfke kontrolü ve danışmanlık hizmeti yapmak,
6. Boşanma sonrası tek ebeveynlerin yaşadığı sorunlar ve çocuklarla ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda danışmanlık yapmak (Aile Danışmanlığı Hizmeti, t.y.)

2.1.3. Yaşlı kuşakların özellikleri

Birleşmiş Milletlerin 2017 nüfus projeksiyonuna (UN, 2017) göre 7,6 milyar olan dünya nüfusu içindeki 60 yaş ve üstü yaşlı insanların sayısı 962 milyondur. Bunun 2050'ye kadar iki kattan, 2100'e kadar ise üç kattan fazla artarak 3,1 milyara çıkması beklenmektedir. Rapora göre, doğurganlık seviyesindeki azalmanın, nüfus artış hızının daha yavaş olmasına ve aynı zamanda daha yaşlı bir popülasyona yol açtığı vurgulanmaktadır. Küresel olarak, 80 yaş ve üstü kişilerin sayısı 2017'de 137 milyon iken 2050'de 425 milyona, 2100 itibariyle de 909 milyona çıkması beklenmektedir. Raporda ayrıca sağlık hizmetleri, yaşlılık aylığı ve sosyal koruma sistemlerinin önümüzdeki yıllarda toplumlar üzerinde mali ve siyasi baskı yaratacağı ifade edilmektedir. Küresel olarak da doğumdaki yaşam beklentisi, ülkeler arasında farklılık bulunmakla birlikte erkekler için 65 yıldan 69 yıla; kadınlar için de 69 yıldan 73 yıla yükselmiştir. Ayrıca, 2017 yılı itibariyle 80 milyon 745 bin olan Türkiye nüfusunun %12'lik bölümü 60 yaş ve üzerinde bulunurken Avrupa'da nüfusun %25'i şu anda 60 yaş ve üzerinde bulunmaktadır. TÜİK (2018a) tarafından yayınlanan 2018-2080 Nüfus Projeksiyonu'na göre de 65 yaş ve üzerindeki nüfusun oranı 2018 yılında %8,7, 2023'te %10,2, 2040'da %16,3, 2060'ta %22,6 ve 2080'de %25,6 olması beklenmektedir. Yani her geçen yıl yaşlı nüfusumuzun sayısı artmaktadır. Dolayısıyla ülkemizde doğuşta beklenen yaşam süresi artmakta ve nüfusumuz yaşlanmaya devam etmektedir.

İnsan hayatında bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik şeklindeki fizyolojik ve psikolojik gelişim dönemlerinin son evresini yaşlılık dönemi oluşturmaktadır. Yaşlı, biyolojik olarak takvim yaşı ilerleyen insan demektir. 1883 yılında Almanlar tarafından dünyanın ilk modern sosyal güvenlik sisteminde yaşlılık sınırı 65 yaş olarak belirlenmiş, 1935 yılında Amerika'da Alman modelini esas alarak emeklilik yardımı için 65 yaşı esas almıştır (Zastrow, 2014: 642). Daha sonraki yıllarda da diğer dünya ülkeleri tarafından da yaşlılık için alt sınır olarak "65 yaş" kabul edilmiştir. Fakat takvim yaşından bağımsız olarak biyolojik, fizyolojik, zihni ve rûhi açıdan belirli derecede fonksiyon kaybına uğramış kişiler için de "yaşlı" ifadesi kullanılmaktadır (Seyyar ve Genç, 2010: 840). Günümüzde ise Dünya Sağlık Örgütü (WHO & GTZ, 2005), yaşlılığı biyolojik yaş ölçütüne göre dört grupta incelemektedir: 45-59 yaşlar arasındaki bireyler, "orta yetişkin"; 65-74 yaş arası bireyler, "yaşlı"; 75- 89 yaş arası bireyler, "ileri yaşlı"; 90 ve üstü bireyler ise "çok yaşlı (ihtiyar)" olarak sınıflandırılmıştır (Çelebi ve Yüksel, 2014: 180). Fizyolojik, psikolojik, sosyal, kronolojik ve ekonomik yönleri olan bir süreç olarak yaşlanma insanlarda kazalar, yaralanmalar ve hastalıklar olmaksızın zamanın geçişine bağlı olarak ortaya çıkan biyolojik boyuttaki yapısal ve işlevsel değişiklikleri ifade etmektedir. Yaşlılık, biyolojik bir süreç ise

de kalıtım, yaşam biçimi ve yaşam serüveni, yapılan iş, beslenme alışkanlıkları, sosyo-ekonomik durum, kronik hastalıklar ve bireyin kişilik yapısı, toplumun ve çevresinin bireyi, bireyin de kendini algılayışı vb. gibi etmenler nedeniyle kişiler ve toplumlara göre farklılıklar göstermektedir. Fakat bununla birlikte anne adayları ve yeni doğan bebeklere yönelik bakımın hizmetlerinin gelişmesi neticesinde bebek ölüm oranlarının düşmesi, aşıların birçok hayati tehlike yaratan çocukluk hastalığını önlemesi, yeni ilaçların kullanılmaya başlanması, enfeksiyon ve hastalıklara bağlı ölümlerin azalması gibi sağlık alanındaki hızlı gelişmeler, doğuştan beklenen hayat süresinin uzaması, ailelerin az sayıda çocuk sahibi olması, insanların hayat standartlarının artması, çalışma ve emeklilik şartlarının değişmesi, sosyal sigorta sistemlerinin gelişmesi, ekonomik standartların yükselmesi gibi nedenler yaşlı nüfusun hızla artmasına neden olmaktadır (Zastrow, 2014: 643; Çelebi ve Yüksel, 2014: 182). Yayıncı'nın (2002: 162) belirttiğine göre alkol, sigara, uykusuzluk, güç yaşam koşulları, ağır işler, kötü beslenme, aşırı doğurganlık ve genetik faktörler yaşlanmayı hızlandırırken, düzenli spor, dengeli beslenme, alkol ve sigara kullanmama, strese uzak durma ve ağır iş yapmama yaşlanmayı geciktiren etmenlerdir. Bununla birlikte kalıtsal olarak bazı insanlar özellikle fizyolojik olarak olduklarından daha yaşlı gösterirlerken bazıları daha genç gösterebilmektedirler.

Günümüzde düşük statü, erken emeklilik, gençliğe verilen toplumsal önem, sağlık sorunları ve sağlık hizmeti giderleri, parasal sorunlar, ailelerin ve arkadaşların kaybı, yetersiz barınma, ulaşım, suç mağduru olma, cinsellik, dengesiz beslenme, depresyon, ölüm, ebeveyn istismarı gibi problemler (Zastrow, 2014: 644-665; Yayıncı, 2002: 162) yaşayan yaşlılar, özgüvenlerinin azlığı, göreceli yoksullukları, kurum bakımı hizmetini ikincil görmeleri, kuşaklar arası gerilim, bağımlı yaşama tabi olmaları, gelir yetersizliği, potansiyellerinin tanınmaması ve kullanılmaması, yaşa göre damgalanarak kategorize edilmeleri, mikro düzeyden makro düzeye yaşlanmaya hazırlanmamaları vb. nedeniyle negatif ayrımcılığa tâbi tutulmaktadırlar (Dönümcü, 2006: 43). Bireyin fiziksel görünüm, güç, rol ve bulunduğu konum açısından kayba uğradığı, yeti yitimleri ve fiziksel hastalıkların artarak bireyin çevreye bağımlı hale geldiği bu dönemde yaşlılar geniş aile yapısının egemen olduğu toplumlarındaki lider, arabulucu, uzlaştırıcı, paylaştırıcı ve yönlendirici rolleri endüstrileşme ile birlikte toplumların yaşlılara bakış açıları değiştiğinden dolayı yerine getirememekte ve dolayısıyla rol kayıpları yaşamaktadırlar (Yayıncı, 2002: 174). Hatta yıllarca çocuklarına ve çevrelerindeki bireylere bakım veren ve onlara yardım ederken yaşlılar, artık o duruma kendisi düşebilmektedir. Emekli olduklarından dolayı genel olarak mesleki faaliyetleri azalmakta veya bitmektedir. Dolayısıyla işten ayrılması sonucunda iş arkadaşlarından uzaklaşmakta ve bir işe yarıyor olma duygusunu kaybetmektedirler. Gelir azalması vb. sebeplerle kendisinin veya dostlarının ev veya şehir değiştirmeleri sonucu çevre ile olan ilişkileri azaldığı gibi aile içinde diğer kuşaklarla ilişkilerinde de değişiklikler görülmektedir. Bir de buna ailede yaşanan kayıplar eklendiğinde bir taraftan yalnızlıkla baş etmek zorunda kalırken diğer taraftan da hastalık ve kayıpların da etkisiyle ölüme karşı ilgisi artmaktadır. Bu ilgi, kişinin hayatı anlamlandırmasına bağlı olarak beraberinde korku ve kaygıları artırıcı bir etki de yapabilmektedir. Sosyal, psikolojik ve biyolojik açıdan sağlıklı bir yaşlanmanın gerçekleşmesi için Şirin'e (2002: 8) göre yaşlı bireylerin;

- Azalmış olan bilişsel ve fiziki gücü anlaması ve uyum sağlaması,
- Emekliliğe ve azalan gelire uyum sağlaması,
- Aile içindeki kayıpları kabullenmesi ve uyum sağlaması
- Kendi yaşına uygun toplumsal rolleri benimsemesi ve uygulaması,
- Kişinin kendisinin rahat edeceği fiziki ve sosyal ortamları düzenlemesi gerekmektedir.

Yaşlılara bakış ve yaşlı hizmetleri toplumların bireylere verdiği değeri, vicdani göstergeleri ve kültürlerini göstermektedir. Yaşlısını en çok ihtiyacı olduğu, yalnızlık duygusu tarafından kuşatıldığı ve yalnız ilgi ve sevgiyle ayakta kalma gücünü kendisinde bulabildiği bir zamanda gereken özeni göstermemek, o insanın hayatla bütün bağlarının koparılması, elinden hatıralarının çalınması ve yaşam isteğini kaybetmesi demektir. Bu sebeple yaşadığı sorunlar karşısında yaşlı bireylerin korunması, bakımı, desteklenmesi ve sağaltımında aile kilit rol oynamaktadır. Yayıcı'nın (2002:175) da belirttiği gibi ülkemizde evlenecek erkeğin yaşının kadının yaşından daha büyük olması ve erkeklerden farklı olarak kadının dul kalması sonrasında yeniden evlenmesinin toplum tarafından hoş karşılanmaması şeklindeki geleneksel yaklaşımın da bir sonucu olarak erkekler kadınlara göre daha erken yaşlanmakta ve ölümü ile kadınların dul kalması sözkonusu olmaktadır. Bu durum da bir taraftan yaşlılıklarında yalnız kalan kadınların sayısının erkelerden daha fazla olmasını diğer taraftan ise erkeklerin kadınlara nazaran daha fazla bakıma ihtiyaç duyan kişiler olması sonucunu doğurmaktadır. Zamanla bakım veren eşin de yaşlanmış olması veya hayata veda etmesi sebebiyle destek ve bakım vermek ve sosyal iletişimini sağlam gibi görevler çocuklar tarafından yerine getirilmektedir. Yaşlıların çocuklarıyla aynı çevrede yaşamayı tercih etmesi pek çok araştırmada geleneksel aile bağlarının korunduğuna ilişkin bir gösterge (Aközer vd., 2011: 107) olarak kabul edilse de değişen toplumsal koşullara özellikle de teknolojik gelişmelere uyum sağlamakta zorlandıklarından dolayı yaşlı kuşakların genç kuşaklara bağımlılığı artmaktadır.

Yaşlı kuşaklara verilen destek ve bakım hizmetleri ile ebeveyn ile çocukları, ebeveyn ile büyük ebeveyn, büyük ebeveyn ile torunları arasındaki ilişkiler ile yakın ilgisi bulunmaktadır. Bu ilişkilerin sağlıklı olması beraberinde yaşlının yaşam kalitesi ve doyumunun da artması anlamına gelmektedir. Örneğin, büyük anne ve büyük baba olmak bireyler açısından toplumumuzda çok güzel karşılamakta ve bu durumdan hoşlanılmaktadır. Ayrıca çalışan ebeveynlere sahip genç kuşaklar, sevgi ve şefkat ihtiyacını yaşlı kuşaklarla karşılarken yaşlı kuşaklar da sevmeye ve sevilme ihtiyacını genç kuşaklarla karşılayarak hem yaşam doyumunu artırmakta hem yaşamına anlam kazandırmaktadırlar. Yurtdışında ve Türkiye'de yaşlıların ihtiyaçlarının tespiti amacıyla yapılan çalışmalara bakıldığında kendisinin açıp kapatabileceği iyi ısıtılmış bir ev (ya da ev ortamı), sağlığının yerinde olması, beslenmesinin iyi olması ve bir hastalık durumunda hemen yardıma koşabilecek yakınlarının olmasını istediği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle çocukları, biraz uzakta olsunlar; fakat ihtiyacı olduğunda ise yanlarında olmasını istemektedirler. Yani sadece yaşlılar gününde, haftasında, bayramlarda veya anneler gününde ziyaret istememekte, içten ve samimi ziyaretler istemektedirler. İngmar Bergman'ın "yaşlanmak bir dağa tırmanmaya benzer. Çıktıkça yorgunluğunuz artar, nefesiniz daralır. Ama görüş

açınız genişler” ifadesinde olduğu gibi tecrübelerinden faydalanılmasını, sözüne değer verilmesini yani atalarından gördüğü konumunun devam ettiğini hissetmek istemektedirler. Sonuç olarak yaşlıların genel olarak yaşadıkları fakat kendi başlarına çözmekte zorlandıkları sorunları Zastrow (2014:677) düşük statü, anlamlı bir rolün eksikliği, gençlik üzerine yapılan toplumsal vurgu, sağlık sorunları, finansal sorunlar, aile ve arkadaşların kaybı, yetersiz barınma, ulaşım sorunları, cinselliğini ifade etmede sınırlı imkânlar, yetersiz beslenme, suça kurban gitme, depresyon ve ölüm koşullarından kaynaklanan duygusal problemler olarak belirtmektedir. Bu sorunlara genel olarak bakıldığında bireysel sebepler ön planda olsa da mezzo ve makro sebeplerin de etkisinin olmadığını söylemek mümkün değildir. Sorun hangi sebepten kaynaklanırsa kaynaklansın burada önemli olan yaşlıların sorunlarla baş edebilme becerisini gösterebilmesidir. Zira insanların stresle başetme biçimlerinin psikolojik, fiziksel ve sosyal iyilik hallerini etkilediği yönündeki kanaat gün geçtikçe güçlenmektedir. Pearlin ve Schooler’in (1978 akt.: Aközer, 2011:106) belirttiğine göre başetme davranışının koruyucu işlevi üç yolla sağlanabilmektedir:

1. Sorunlara yol açan koşulları ortadan kaldırmak ya da dönüştürmek
2. Deneyimin sorunlu özelliğini etkisizleştirmek için anlamını değiştirmek
3. Sorunların duygusal sonuçlarını denetlenebilir sınırlarda tutmak

Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı’nda (2007) belirtildiği gibi günümüzde yaşlılıkla ilgili politikalar ve programlar yaşam kalitesini ve genel sağlığı yükseltmeye odaklanmaktadır. Üretken, fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden başarılı ve bağımsız bir aktif yaşlanma hedeflenmektedir. 1982 Anayasası’nın 61. maddesi “...Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir...” şeklindeki maddesi uyarınca yaşlılar sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken kişiler olarak kabul edilmiş ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri yerine getirme görevi 2011 yılı 633 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile (şimdiki adıyla) AÇSHB’na verilmiştir. Bakanlık da bu görevini Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü üzerinden yürütmektedir. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda İhtiyacı Olan Yaşlı, “sosyal veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup korunmaya, bakıma ve yardıma ihtiyacı olan yaşlı statüsündeki kişi” olarak tanımlanmaktadır (SHK, 2828: 3 md./e). Bu kapsamda ihtiyacı olan yaşlılara yönelik Huzurevleri²⁹, Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri³⁰, Aktif Yaşam Merkezi³¹, Sosyal Hizmet Merkezi, Ev Tipi Sosyal Hizmet Birimleri gibi kuruluşlar vasıtasıyla sosyal hizmetler sunulmaktadır. Ailesi tarafından bakılan ya da yalnız yaşayan yaşlıların sosyal, psikolojik ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamak için de Gündüz Bakım Hizmeti sunulmaktadır. Ayrıca Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik (2005) kapsamında Sağlık

²⁹ "Huzurevleri"; ihtiyacı olan yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır(SHK, 2828/3 md.-f/4).

³⁰ "Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri"; bedensel, zihinsel ve ruhsal engellilikleri nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olan kişilerin, fonksiyon kayıplarını gidermek ve toplum içinde kendi kendilerine yeterli olmasını sağlayan beceriler kazandırmak veya bu becerileri kazanamayanlara devamlı bakmak üzere kurulan sosyal hizmet kuruluşlarıdır(SHK, 2828/3 md.-f/5).

³¹ "Aktif Yaşam Merkezi"; Yaşlı bireyler ile engelli bireylerin yaşam kalitesinin artırılması ve sosyal hayata aktif katılımlarına katkı sağlanması amacıyla, engelli ve yaşlı bireyler ile ailelerine rehberlik ve destek hizmeti ile evde gündüz bakım hizmeti sunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHK, 2828/3 md.-f/9).

Bakanlığı tarafından da hekimlerin önerileri doğrultusunda yaşlı hastalara yönelik aileleri ile yaşadıkları ortamda, sağlık ekibi tarafından rehabilitasyon, fizyoterapi, psikolojik tedavi de dâhil tıbbi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sağlık ve bakım ile takip hizmetleri de verilmektedir. Evde Bakım hizmeti daha çok akıl ve ruh sağlığı yerinde olan, tıbbi bakıma ihtiyaç duymayan, fakat ailenin bakımda yetersiz kaldığı yaşlılara verilen bir hizmettir. Ülkemizde 1976 yılında çıkarılan “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun” kapsamında gelir tespitine bağlı olarak muhtaç olduğuna karar verilen 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarına aylık bağlanması da ülkemizde yaşlılara yönelik verilen desteklerden bir diğeridir. Fakat bütün bu hizmetlere rağmen ülkemizde yaşlılara yönelik verilen hizmetler hem yetersizdir hem de maddi ve manevi yükü ailelerin üzerindedir. Sosyal güvencesi olan ve kendine yetebilen yaşlı ebeveynlerden farklı olarak eşini kaybetmiş, fizyolojik veya zihinsel rahatsızlıkları olan ve ekonomik açıdan da sosyal güvencesi olmayan yaşlı ebeveynler ekonomik olarak geçim zorluğu yaşayan kentteki çekirdek aileler için maddi ve psikolojik olarak oldukça yıpratıcı olabilmektedir. Bununla beraber sağlıklı yaşlanan ve ekonomik olarak yeterli olan yaşlı ebeveynlerin ikisi de çalışan ebeveynlere çocuklarına bakım konusunda destek oldukları ve maddi olarak da destekledikleri bir gerçektir.

İhtiyacı olan yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşları olan huzurevleri ülkemizde semt yaşlılarına yönelik bakım ya da aileye yönelik bakım olanakları yaygın olmadığından neredeyse tek alternatif bakım modelidir. Aközer vd.’nin (2011: 107) belirttiğine göre huzurevlerinde verilen bakımın genel olarak bedensel bakım, refakat ve terapi gibi hizmetlere ihtiyaç duyan; ekonomik yetersizlikleri olan, fiziksel gücünü kaybetmiş yaşlılar tarafından tercih ettiği görülmektedir. 1 Haziran 2019 itibarıyla Türkiye’de şu anda AÇSHB tarafından işletilen 147 huzurevi (kapasitesi, 15.024 kişi); Belediyeler, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı gibi kamu kuruluşlarına bağlı olmak üzere 24 huzurevi (kapasitesi, 13.894 kişi); özel kuruluşlara ait olmak üzere de 225 huzurevi (kapasitesi, 12.365 kişi) bulunmaktadır (Yaşlı Huzurevleri, 2019). Aközer vd.’nin (2011: 123) belirttiğine göre ülkemizde huzurevlerinden bakım almak düşüncesine bakış açısı olumsuzdur. Medyada yansıtılma biçimi bunda etkili olsa da birinci elden ya da dolaylı olarak huzurevi deneyimi olan bireyler de bu anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda evli yaşlıların büyük çoğunluğu eşleriyle birlikte yaşamayı, özellikle erkekler eşleri tarafından bakılmayı tercih etmektedirler. Avrupa Birliği ülkelerinde de huzurevlerinin yaygınlaşmasından ziyade azaltılarak evde bakım modellerinin desteklenmesine yönelik politikalar uygulanmaktadır. Bunun yanında özel olarak düzenlenmiş evlerde yaşlının yalnız ya da eşiyle birlikte yaşamasını sağlayan modeller de bulunmaktadır.

2.2. Kuşakların Dönemsel Özellikleri

Sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik gelişmelerin sonucunda toplumsal koşullarda meydana gelen değişimler toplumların sahip oldukları kültürün mevcut yapısını değiştirdiği gibi farklı zaman dilimlerinde doğan kuşakların değer yargıları, davranışları, algıları, beklentileri, öncelikleri, hayata bakış açıları ve yaşam biçimlerini de etkileyerek

farklılaşmalara sebep olmaktadır. Bu sebeple kuşak kavramı “yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu” (TDK, 2005: 1268) olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla her kuşak kendine özgü karakteristik özelliklere, tutumlara, değerlere, güçlü ve zayıf yönleri sahiptir (Lower, 2008: 80). Bu karakteristik özelliklerinden dolayı bireyler doğmuş oldukları kuşak grubunun davranışlarına benzer özellikler gösterirlerken, diğer kuşak grubunun davranışlarından da farklı özellikler sergilemektedirler (Ayhün, 2013: 96; Hault, 1972: 143).

Kuşaklar konusunda yapılan çalışmalar Antik Yunan’a kadar götürülse de bilimsel anlamdaki ilk çalışmalar 19. yüzyılda tarihsel olayları ve değişimleri anlamak amacıyla başlamıştır. Sonraki yıllarda da kuşaklararası algı, yöntem, iletişim ve uygulama farklılıklarını tanımlama ve ortaya çıkan sorunlara çözüm bulma (Adıgüzel vd., 2014: 167) amacıyla ekonomi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, demografi alanındaki çalışmalara konu olmuştur (Joshi, 2011). Kuşakların hayata bakışını analiz etmek amacıyla yapılan bu çalışmada olduğu gibi son yıllarda, ortaya çıkan yaş gruplarının toplumsal değişime katkısını inceleyen nesiller analizine artan bir ilgi olmuştur (Scott ve Marshall, 2005: 242). Bu kapsamda kuşaklar konusundaki en önemli teoriler Karl Mannheim (1928) ile Strauss ve Howe (1991) tarafından ortaya konulmuştur (Ercömart, 2018: 15). Sosyolojik araştırmada kuşak kavramını bilimsel yöntemlere dayalı olarak ilk kez kullandığı düşünülen Karl Mannheim’e (1928) göre aynı tarihsel dönemde ve sosyo-kültürel bağlamda dünyaya gelen bireyler, bir kuşağın oluşum yılları boyunca aynı tarihsel, politik, ekonomik ve sosyal olayların etkisi ile benzer düşünce yapılarına, deneyimlerine ve davranışlarına sahiptir. Bu olayların sonucu olarak da her kuşak kendi kuşak kimliğini yaratmaktadır. Bu keşif sürecinde her kuşak aynı zamanda önceki kuşakların fikir, değer ve yapılanmalarından da faydalanmaktadır. Strauss ve Howe (1991 akt.: Ercömart, 2018: 16) ise kuşak kavramının “kuşağın uzunluğu” ve “akran kişiliği” olmak üzere iki önemli unsuru barındırdığını ifade ederek kuşakların sınırlarını doğum yılına göre belirlemişler ve bir kuşağın uzunluğunu tanımlamaya yardımcı olmak için bir kişinin geçtiği, her birinin uzunluğu yirmi iki yıllık dönemler şeklinde olan yaşam evrelerini kullanmışlardır. Bu evreler şu şekildedir:

- *Gençlik Evresi:* 0-20 yaşları kapsamaktadır. Bu evredeki merkezi rol bağımlılıktır. Büyüme, korunma, öğrenme, beslenme, değer kazanmayı içermektedir.
- *Genç Yetişkinlik Evresi:* 21-41 yaşları kapsamaktadır. Bu yaşlardaki merkezi rol etkinlik ve çalışma, aile kurma ve geçim kaynağı elde etme, kurumlara hizmet etme, değerleri test etme şeklinde kendini göstermektedir.
- *Orta Yaş Evresi:* 42-62 yaşları kapsamaktadır. Merkezi rol ise güçtür. Ebeveynlik, öğretim, kurumları yönlendirmek, değerleri kullanmak şeklinde görülmektedir.
- *Yaşlılık Evresi:* 63-83 yaşları kapsamaktadır. Merkezi rol: liderliktir. Denetleme, danışmanlık, yönlendirme, değerler üzerinde ilerleme şeklinde görülmektedir.
- *Geç Yaşlılık Evresi:* 84 ve üzeri yaşları kapsamaktadır. Merkezi rol: bağımlılıktır. Kurumlardan yardım almak, değerleri hatırlatmak şeklinde kendini göstermektedir.

Strauss ve Howe (1991), ayrıca evlilik, suç, doğurganlık, intihar, eğitim, yetenek, boşanma, uyuşturucu tüketimi, alkolizm, çalışma alışkanlıkları gibi konulardaki bilgiler ile kuşakların yaşam, doğum, okul hayatı, ebeveynlerinden ayrılmak, evlenmek, çocuk sahibi olmak ve ölüm gibi yaşam döngülerini kendi bakış açılarına göre nasıl anlamlandırdıklarının da önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle oluşan koşullar; savaşlar, toplumsal, kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik değişimler; fırsatlar, ihtiyaçlar, eğilimler, korkular ve istekler bir taraftan kuşakları şekillendirmeye yardımcı olurken diğer taraftan da çocukluk, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık gibi değişik yaş dilimlerindeki aile üyelerini farklı şekillerde etkilemektedir. Ülke ve kültürlere göre farklılıklar olsa da günümüzde kuşaklar genel olarak aynı zaman aralığında doğan, aynı sosyal, tarihsel ve kültürel olaylara maruz kalan, ortak deneyimlere sahip olan bireylerin yetiştirilme tarzları, tutum, düşünce, davranış ve iletişim biçimleri dikkate alınarak Amerika ve İngiltere’de oluşan literatür kapsamında Sessiz Kuşak (1925-1945), Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964), X Kuşağı (1965-1980), Y Kuşağı (1981-2000) ve Z Kuşağı (2001 ve sonrası) olarak sınıflandırılmaktadır. Bu kuşakların her biri farklı tarihsel olaylar, sosyal ilişkiler, teknolojik gelişmelerin etkisiyle hayatı farklı bir açıdan gördükleri ve anlamlandırdıkları için iş, aile ve eğitim ile ilgili konularda farklı eğilimler göstermektedir. Fakat kuşaklar konusunda özellikle günümüzde yapılan araştırmaların ağırlıklı olarak kapitalist bir bakış açısıyla yapıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda çalışanların verimliliğini artırmak amacıyla kuşakların hayata bakışı, eğitim ve aile ilişkileri incelenmekte ya da kuşaklar müşteri olarak görülerek yeni pazarlama stratejilerine konu olmaktadır. Bu sebeple kuşkusuz zamana bağlı olarak toplumsal değişimleri ve farklılıkları açıklamak için yapılan kuşak sınıflandırmaları araştırma alanına göre farklılaştığı gibi araştırmacıların yaşadığı dönemin özelliklerine ve bakış açılarına göre de şekillenmektedir. Dziuban vd.’nin (2006) belirttiği gibi kuşak sınıflandırmaları için belirlenen tarihler insan davranışları açısından faydalı referanslar sağlasa da keyfilik de söz konusudur. Örneğin, 1945 doğumlu birisi Sessiz Kuşak olarak etiketlenirken, 1946’da doğan başka bir kişi politik, sosyal ve ekonomik şartlarda bir değişiklik olmamasına rağmen Bebek Patlaması Kuşağı olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple kuşakları doğdukları zaman dilimleri ile birlikte düşünceleri, hissettikleri, deneyimleri, yaşam tarzları, inanç ve değerleri ve toplumsal koşullarda meydana gelen değişimlere yönelik nasıl bir davranış geliştirdiklerini de dikkate almak gerekmektedir.

Her bireyin hayatı anlamlandırması farklı olduğundan aynı kuşakta olan insanların davranış ve hayata bakışında da farklılıklar olacaktır. Bunun da kimi zaman aynı kuşak kimi zaman da farklı kuşaklar arasında sorunlara ve çatışmalara sebep olması uzak bir ihtimal değildir. Fakat kuşakların sorun oluşturma potansiyelleri olduğu kadar sorunlara çözüm üretebilecek ve dengeyi sağlayabilecek bir potansiyeli de bulunmaktadır. Bu sebeple kuşakların hayata bakışını ve yaşam olaylarını nasıl anlamlandırdıklarını bilmek, hem kendi aralarındaki hem de diğer kuşaklar arasındaki iletişim, etkileşim ve beklentilerden kaynaklanan sorunların aşılması, yaşam doyumlarının artırılması ve davranışların anlaşılması açısından değerlidir. Bu sebeple şimdi, Sessiz Kuşak, Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı ve Z Kuşağı’nın genel özellikleri, özellikle de aile ilişkileri ve hayata bakışları açısından değerlendirilecektir.

2.2.1. Sessiz kuşak (1925-1945)

Sessiz Kuşak, 1925-1945 yılları arasında doğan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde yaşları 74 ile 93 arasında değişen ve günümüzün büyük anneleri ve büyük babalarını oluşturan bu kuşak aynı zamanda Gaziler (Veterans), Sessiz (Silent), Olgunlar (Mature), Unutulan Nesil (The Forgotten Generation), Radyo Bebekleri (Radio Babies) gibi isimlerle de anılmaktadır (WMFC, t.y.; Srinivasan, 2012: 51). Bununla birlikte evde ve işyerinde geleneklere bağlılık ve sessiz kalma konusundaki tutumlarından dolayı çoğunlukla “Sessiz Kuşak” ve “Gelenekselciler” olarak adlandırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında dünyaya gelen ve Büyük Buhran, İkinci Dünya Savaşı, Nazi Soykırımı, Kore Savaşı, Vietnam Savaşı’nı yaşayan Sessiz Kuşak, Senbir’in (2004 akt.: Ayhün, 2013: 98) belirttiğine göre kendi içinde de I. Savaş Kuşağı, Ümit Kuşağı, Buhran Kuşağı ve II. Savaş Kuşağı gibi kategorilere ayrılmaktadır. I. Savaş Kuşağı; 1914 ile 1918 yılları arasındaki dönemi kapsarken, 1918-1929 yılları arasında doğan bireyler ise Ümit Kuşağı olarak adlandırılmaktadır. 1929-1939 yılları arasındaki yılları ifade eden Buhran Kuşağı ise tüm dünyayı etkileyen işsizlik sonrasında dünyanın savaşın eşiğine geldiği, iş ve güvenlik kavramlarının hayat mücadelesinde rol oynadığı bir dönemde dünyaya gelen bireyleri kapsamaktadır. II. Savaş Kuşağı ise 1939-1945’li yıllar arasında doğanlardan oluşmaktadır. Türkiye açısından ise sessiz kuşak, kaybedilen I. Dünya Savaşı’nın atmosferinde dünyaya gelmişlerdir. Osmanlı Devleti’nin yıkılışı, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet’in İlanı ve yeni devletin teşkilatlanması ve yapılanması amacıyla çıkarılan devrim kanunları ve bu kanunların etkilerine muhatap olmuştur. Pek tabii ki, dünyada meydana gelen gelişmeler de doğal olarak ekonomik ve siyasi alanda etkili olmuştur. Strauss ve Howe’un (1991 akt.: Ercömart, 2018: 31) belirttiği gibi savaş ve ekonomik istikrarsızlıklara sebep olan yukarıda sayılan tarihi olaylar, sessiz kuşağın görüş ve değerlerini şekillendirmede etkili olmuş; tehlikeli, güvensiz, kaotik ve istikrarsız bir ortamda büyümelerine neden olmuştur. Bununla beraber doğum oranlarının önceki ve sonraki dönemlere göre düşük olduğu, kadın ve erkek nüfus arasında cinsiyet dengesizliğinin fazlalığına rağmen doğru zamanda doğarak, ülkenin sunduğu en iyi fırsatları yakaladıkları için “Şanslı Azınlık” olarak da adlandırılmaktadır.

Sessiz kuşak üyeleri, iş yaşamı ile aile yaşamı arasında dengenin olmadığı, işten arta kalan zamanın aile yaşamına ayrıldığı, iki ebeveynli ve genellikle kültürel açıdan çeşitlilik içermeyen geleneksel geniş ailelerde büyümüşlerdir. Zor bir çocukluk dönemi geçirmiş olduklarından dolayı ebeveynleri (WMFC, t.y.) tarafından, "gören ama duymayan" olmaları öğretilmiş, çocukların yetişkinlerin konuşmalarına katılmasına izin verilmemiştir. Savaş döneminin zor koşullarında çocuklar, çoğunlukla evde anneleri ile birlikte babalarının savaştan dönmesini beklemişlerdir. Babalarının ölüm haberi, işten çıkarılması ya da eve haciz gelmesi gibi yıkıcı bir haberin korkusu ile yaşadıklarından dolayı hayatları boyunca kendilerini güvensizlik hissetmişlerdir. Bu güvensizlik duygusunun oluşmasında sürekli ebeveynleri tarafından kontrol edilmiş ve aşırı korunmuş olmalarının da kuşkusuz etkisi vardır. Ebeveynlerin kendilerini korumak ve refahını artırmak için fedakârlık yaptığına inandıkları için sessiz kuşaklar, onlara itaat etmiş ve aile tarafından konulan kurallara uymuşlardır. Bunun sonucu olarak da gençlik yıllarında giderek artan refah düzeyi ile birlikte suç, intihar, gayri meşru doğumlar, genç işsizlik ve çocuk işçi gibi sosyal olaylarda yirminci yüzyılın en düşük oranlarına sahip olmuşlardır. Strauss ve Howe (1991) ve

Zemke vd.'nin (2000) belirttiğine göre sessiz kuşak kadınları ortalama 20, erkekleri ise 23 yaşında evlenmiş olmaları sebebiyle en erken yaşta evlenen kuşaktır. Evlilik, bu kuşakta neslin devamını sağlamak anlamına geldiğinden bir çiftin sahip olduğu çocuk sayısı artmış ve bu durum Bebek Patlaması Kuşağı'nı doğurmuştur. Bu kuşak çocukluklarını yaşayamadığı için çocuklarını şımartmıştır. Bunun sonucu olarak da Howe ve Strauss'un (2007) da belirttiği gibi Amerika'da yaşanan boşanma salgınındaki ebeveynlerin anne ve babaları, sessiz kuşaklar olmuştur. Ayrıca mesleği ne olursa olsun bu kuşağın erkekleri bir ev ve araba satın almaya ve bir aileyi rahat bir şekilde geçindirmek için çalışmaya değer vermişler; güç artışı, parçalanmış aileler, kültürel çeşitlilik, kurumsal karmaşıklık ile karşı karşıya kalmışlar ve artan refah, kararsızlık ve itibar ile yaşlılık dönemine girmişlerdir (Strauss ve Howe ile Zemke vd.'den akt.: Ercömart, 2018: 33).

Sessiz Kuşak savaş, iş bulma ve geçim sıkıntısı sebebiyle yaşadıkları sorunları aşmak için ailelerine, kendilerine işveren kuruluşlara ve kanunlara sadakat göstermişlerdir. Bu sebeple çalışkanlık, sadakat, saygı, güvenlik ve statü (Srinivasan 2012: 51), kurallara uymak, adanmışlık, disiplin, otoriteyi sorgulamamak, zevkten önce görev, aileye önem vermek, vatanseverlik, sabır, otoriteye saygı duymak, sorumluk sessiz kuşağın temel değerleri olmuştur (WMFC, t.y.). Radyolarda, filmlerde, gazetelerde ve dergilerde “zor iş başarının anahtarıdır”, “hepsinden önemlisi ortak yarar”, “otorite, saygıyı hak ediyor” ve hepsinden öte “kişinin ailesine, arkadaşlarına, işine, ülkesine ve topluma sadık olması gerekir” gibi ifadeler sessiz kuşağın hayata bakışını ve zihniyetini ifade etmektedir (Dziuban vd., 2006: 3). Bu anlayışın oluşmasında kendilerinden bir önceki kuşağı savaş kahramanları olarak görerek onlara büyük bir saygı duymalarının ve eylemlerini, davranışlarını ve kararlarını belirlerken geçmişe bakma eğilimi göstermelerinin etkisi olmuştur. Gümüş ekran ve radyonun altın çağının başlangıcına şahit olmuşlarsa da teknolojiye uyum sağlamakta oldukça zayıf kalan bu kuşağın eğitim hayatı Ercömart'ın (2018: 34) belirttiğine göre oldukça zor koşullar altında şekillenmiştir. Hem eğitim sistemi hem de öğretmenlerin öğrencilere karşı davranışları oldukça sert olmuştur. Çocukların okulda kusursuz davranmaları beklenmiş ve çocuklar da çoğunlukla her kurala itaat etmişlerdir. Okuma yazma bilmeyen çocukların oranı % 1,5'e düşse de bu kuşağın çocukları, savaşlar ve ekonomik koşullar nedeniyle üniversiteye devam edememişlerdir.

2.2.2. Bebek patlaması kuşağı (1946-1964)

Bebek Patlaması Kuşağı, 1946-1964 yılları arasında doğan, günümüzde yaşları 55-73 arasında değişen kuşaktır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomi, eğitim, konut ve bilim patlaması, özellikle de Senbir'in (2004 Ayhün, 2013: 99) belirttiği gibi doğan bir milyar bebekten ötürü bu kuşak “Baby Boomers” kuşağı olarak isimlendirilmiştir. Kalabalık bir nüfus olmalarının da etkisiyle ülkelerin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı üzerinde etkili olmuşlardır (Dziuban, 2006: 3). Altmışlar, Hippiler, Yuppier, Ben Kuşağı, Vietnam Kuşağı, Çiçek Çocuklar, Sandviç Kuşağı, Devrim Kuşağı, Dr. Spock Kuşağı, Jones Kuşağı, Soğuk Savaş Kuşağı bu kuşağa verilen diğer isimlerdir. Vietnam Savaşı, John F. Kennedy ve King suikastları, sivil haklar ve kadın hakları hareketleri, cinsel devrim, öğrenci hareketleri, soğuk savaş, Watergate Skandalı, ilk ay yürüyüşü gibi politik değişimler, savaşlar, insan hakları hareketleri ve ekonomik büyüme bu kuşağın hayata

bakışı üzerinde etkili olmuştur. Ülkemizde ise bu kuşak, çok partili döneme geçişle birlikte yaşanan Demokrat Parti Dönemini, 27 Mayıs Askeri Darbesi, Adnan Menderes ve arkadaşlarının idamına tanık olmuşlardır.

Bebek Patlaması Kuşağı'nın anne babaları, çocukların kendilerinden daha iyi bir çocukluk geçirmesini sağlamak için her türlü fedakârlığı yapmışlar ve onların fırsatlarla dolu, refah düzeyi yüksek bir ortamda büyümesini sağlamayı da başarmışlardır. Çocuk odaklı bir ailede ve toplumda büyüyen bu kuşağın babaları dışarıda çalışıp çocukları için maddi kaynakları sağlarken anneler de evde çocuklar ile ilgilenmişlerdir ki, bu yönüyle ABD'deki son nesil olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde Bebek Patlaması Kuşağı cinsiyet ayrımcılığının arttığı bir dönemde dünyaya gelmiş olmalarına karşın kadınlar her geçen gün erkeklerin rollerini üstlenerek bağımsız hale gelmişlerdir. Bu bağımsızlık, kadınların bir taraftan sosyalleşmesini sağlarken diğer taraftan da erken evlilik ve aile kurmak ile ilgili gelecek kaygısı yaşayan ilk nesil olmaları sonucunu doğurmuştur. Kadınların iş hayatına atılmalarının ve her iki ebeveynin de çalışıyor olması sebebiyle bu kuşağın çocukları okuldan sonra genellikle yalnız kalmıştır. Geleneksel ailelerde yetişen Bebek Patlaması Kuşağı evde, okulda ve iş yerinde hiyerarşi ile büyümüş olsalar da kendisinden önceki kuşakların ideallerine karşı koymuşlar ve hayata bakış tarzlarını hor görerek değiştirmek istemişlerdir (Ercömart, 2018: 38). Hayatı hazlarda arayan ve yaşamın kendisine sunduğu her şeyden faydalanmayı kendisine ilke edinen bu kuşak önceki kuşakların görev ve namus anlayışından farklı olarak anlaşılmaya ve kişisel tatmine dayalı bir ahlak anlayışına sahip olmuşlardır. Ebeveynlerinin kültürü ile alt kültürü arasında ve ebeveynleri ile kendi çocuklarına bakmak arasında ikilem yaşayarak sıkıştığı için Sandviç Kuşak olarak da tanımlanmıştır (Srinivasan, 2012: 52). Zemke vd.'nin (2000 akt.: Ercömart, 2018: 38) belirttiğine göre önceki kuşaklardan farklı olarak çocuk sahibi olmayı biyolojik veya ekonomik bir gereklilik değil de bir hobi ve zevk olarak gören ilk nesildir. Bu sebeple Howe ve Strauss'a (2000 akt.: Ercömart, 2018: 38) göre genç yaşlarda çocuk sahibi olmak istemedikleri gibi çocuklarının sayısının da çok olmasını istememişlerdir. Kendileri çocukken büyük bir özgürlüğe sahip olmasına rağmen daha katı kurallar ile kendi çocuklarına aynı özgürlük alanını tanımamışlardır. Buna rağmen özgür ve yaratıcı bireyler olarak büyüdükleri için yaratıcı çocuklar yetiştirme konusunda başarılı olmuşlardır.

Bebek Patlaması Kuşağı, ülkelerin siyasi, politik ve ekonomik yapılarında yaşanan ciddi değişiklikler sonucu gerçekleşen ekonomik büyüme ve refahla birlikte artan şehirleşme ve sosyal değişimler bu kuşağın düşünce yapısını etkilemiş ve her zaman iyimser olmuşlardır (Dziuban, 2006: 3). Strauss ve Howe'a (1991 akt.: Ercömart, 2018: 37) göre bu dönem "İyi Günler", "Mutlu Günler", "En İyi Yıllar" olarak bilinmektedir. Televizyonun yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar televizyonda gördüğü mutlu dünya ile dış dünyanın eğlenceli, güvenilir ve iyi olduğunu düşünerek hayata karşı iyimser bir bakış açısına sahip olmuşlardır. Bu sebeple medyanın etkisi ile büyüyen ve hayatı anlamlandıran ilk kuşak olmuşlardır. Savaş günlerinin ardından yaşanan nüfus patlaması ve aynı zamanda eğlenceye düşkünlük ile lüks harcamaların arttığı bir dönemde (Ayvaz, 2013) büyüyen bu kuşağın görüldüğü kadar da mutlu olmadığını Zemke vd. (2000 akt.: Ercömart, 2018: 39) belirtmektedir. Zirâ nüfus artışı, kırsal yaşamın sona ermesi özellikle de üniversite öğrencisi gençlerin dâhil olduğu şiddet olaylarının yaşandığı bir dönem olmakla birlikte aile içi şiddet

de her zamanki kadar yaygındır. Fakat rapor edilmemiş olduğundan mutsuzluklar gizli tutulmuştur. Strauss ve Howe'un (1991, 2000 akt.: Ercömart, 2018: 39) iyimser bir kuşak olarak vurgulamalarına rağmen bu kuşakla ilgili çizmiş olduğu tablo Zemke vd.'ni destekler niteliktedir. Zira Strauss ve Howe'a göre bu kuşak sosyal problemleri ve uyumsuzlukları ile dikkat çekmektedir. Özellikle bu kuşağın gençlik döneminde trafik kazaları, alkol ve yasadışı uyuşturucu kullanımı, intihar, gayri meşru doğumlar, işsizlik ve boşanma oranları artmış; suç oranları da her geçen yıl artmakla birlikte 1960'lardan sonra daha da kötüye gitmiştir. Boşanmaların artmasının bir sonucu olarak da ikinci evlilikler de sıklıkla gerçekleşmiştir (WMFC, t.y.).

Ben merkezli ve hazlara göre hayatı anlamlandıran bu kuşağın anlayışını ortaya koyan göstergelerden biri de tüketici davranışlarıdır. Zirâ bu kuşak tasarruf etmek yerine kişisel memnuniyetlerini sürdürmek için harcama yapmaktan çekinmemişlerdir. Alışverişlerinde de “şimdi al sonra öde” anlayışı hâkimdir (Dziuban vd. 2006:3; WMFC, t.y.). Zemke vd.'nin (2000 akt.: Ercömart, 2018: 39) de belirttiğine göre kozmetik ürünler gibi kişisel ihtiyaçları için kendi paralarını harcayan ilk genç tüketici grubu olmaları, kendi hazzını ön planda tutan bir anlayışın sonucudur. Fakat gençlik yılları boyunca giyim, müzik ve eğlence endüstrisinde popüler eğilimlere yeni bir bakış açıları getirerek trendleri belirleyen bireyler olmaları, yaşlarına bakılmaksızın diğer kuşakların onları rol model olarak takip etmesi sonucunu doğurmuştur. “Değerlisin” ve “İhtiyacın var” ifadeleri çalışanlar için başlıca motivasyon kaynakları olurken kendisine, fikirlerine ve çalışmalarına değer verilmesi; sertifika ve unvanlar verilerek ödüllendirmesi onlar için oldukça değerlidir. Çok çalışmak onlar için bir değer olmakla birlikte uzun çalışma saatleri nedeniyle iş ve aile yaşamı arasında dengesizlik yaşamışlardır (WMFC, t.y.). Murphy'ye göre (2007 akt.: Ercömart, 2018: 44) artan ekonomik refah ile üniversiteye giden gençlerin sayısı artmıştır. Bu yönüyle önceki kuşak ebeveynlerine göre daha uzun süre eğitim aldıkları ve eğitim fırsatlarından daha fazla yararlandığı için tarihteki en eğitilmiş kuşak olarak kabul edilmektedirler. Sonuç olarak Bebek Patlaması Kuşağı düzene başkaldırışın ve ideolojilerin temsilcisi olarak kabul edilen; ekonomik güvenliğe ve kariyere, sanata ve özgürlüklere değer veren, idealist, fedakar, sadık, bireyci, asi ve hayatı hazlar çerçevesinde anlamlandıran bir kuşaktır.

2.2.3. X kuşağı (1965-1980)

X Kuşağı, 1965-1980 yılları arasında doğan ve günümüzde 38-58 yaşlarında olan kuşaktır. X Kuşağı olarak adlandırılması Douglas Coupland'ın bu terimi 1996 yılında kitabında kullanması ile popülerleşmiş ve belirsizlik veya bilinmeyen için kullanılan matematikteki "X" harfine atıfta bulunmaktadır. Bebek Patlaması ve Y kuşağı arasında adeta bir geçiş kuşağı olarak tanımlanan X Kuşağı, bu nedenle “Kayıp Kuşak” (Ayhün, 2013: 100); Bebek Patlaması Kuşağı'ndan sonra azalan doğum oranları nedeniyle “Bebek Kırıcılar”; Amerika'daki on üçüncü nesil olması sebebiyle de “13. Kuşak” olarak adlandırılmışlardır. Woodstock, Watergate, AIDS salgını, ABD'deki enerji krizini, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin parçalanmasını, Berlin Duvarı'nın yıkılmasını ve Soğuk Savaşın sona ermesini gören bu kuşak yaşamın her evresinde daha acımasız bir dünya ile karşılaşmış ve olumlu bir gelecek beklentisinden yoksun kalmıştır. Aşırı enflasyon, büyük

işten çıkarmalar (Dziuban, 2006: 3), düşük gelir, yüksek yoksulluk oranı ve güvensizlik ile hayat boyu ekonomik zorluklar yaşamış olmaları sebebiyle Martin ve Tulgan'a (2006 akt.: Ercömart, 2018: 46) göre özellikle oluşum yıllarında büyük bir savaş görmemelerine rağmen dünyayı korkunç bir yer olarak anlamlandırmışlardır.

Genel olarak Sessiz Kuşak'ın çocukları olan bu kuşağın temel değerleri denge, çeşitlilik, girişimcilik, eğlence, yüksek eğitilmiş olmak, yüksek iş beklentileri, bağımsızlık, kayıt dışılık, örgütsel sadakat eksikliği, pragmatizm, hayat dengesi aramak, kendine güven, şüphecilik, global düşünmek, teknoloji okur-yazarlığıdır. Bununla beraber esnek olmak, sonuçlara odaklanmak, otoriteden etkilenmemekle birlikte yöneticilere sadakat, ebeveynleri tarafından şımartılmak, güçlü bir hak duygusuna sahip olmak, sorumluluk almaya istekli olmak, bir işi yapmak için fazladan zaman ayırmak, iş ile yaşam arasında denge kurmak ve yaşamak için çalışmak bu kuşağın başlıca özellikleri olarak dikkat çekmektedir (WMFC, t.y.). Altıntuğ'a (2012 akt.: Ayhan ve Güneş, 2018:167) göre Keynesyen politikalarla inşa edilen sosyal devlet anlayışı ile refah içinde bir hayat sürdüğü kabul edilen Bebek Patlaması Kuşağı'nın ardından, 1973 Petrol Krizi ile refah döneminin biterek yerini liberal politikalarla bırakmasının etkisiyle X kuşağı, belirsizlikler içerisinde gelecek kaygısı, daha çok çalışma, kariyer yapma ve daha çok para kazanmaya odaklanmak durumunda bırakılmışlardır. Bu şartlar altında yetişen X Kuşağı bireyleri, geleneksel değerlere verdiği önem nedeniyle toplumsal sorunlara da son derece duyarlı, iyi eğitilmiş, çalışkan, kanaatkâr, realist, medya ve teknolojide uzman, muhalif ve pratik olarak tanımlanmaktadırlar. Dünyadaki bu değişim ve dönüşümler sebebiyle geçiş dönemi çocukları olarak da adlandırılan X Kuşağı döneminde Türkiye'de 1971 Muhtırası, koalisyon hükümetleri, Kıbrıs Barış Harekâtı ve 1980 Askeri Darbesi yaşanmıştır. Ayrıca 1973 Petrol Krizi ve ekonomik sıkıntılar, 68 Kuşağı dönemindeki sağ-sol çatışmaları, televizyonun değer kazanması Türkiye'de X kuşağının deneyimlediği diğer önemli olaylardır (Ayvaz, 2013).

Kupperschmidt'in (2000 akt.: Ercömart, 2018: 49) belirttiğine göre bu dönemde doğum kontrol hapları, feminizm ve toplum çapında çocuklara karşı geliştirilen düşmanlık nedeniyle doğum oranları düşmüştür. Irk çeşitliliği, boşanma, yeniden evlenme ve alternatif yaşam tarzlarına karşı toplumsal hoşgörü ile farklı aile yapıları sayesinde çeşitlilik içinde yetişen bu kuşak gençler, çocukluk yıllarında önemli ölçüde artan boşanma oranlarından olumsuz etkilenmişlerdir. Strauss ve Howe'un (1991 akt.: Ercömart, 2018: 47,48) verdiği bilgiye göre 1962 yılında yetişkin kadınların yarısı kötü evliliklerin çocuklar uğruna sürdürülmesi gerektiğine inanırken, 1980'de bu oran, beşte bire düşmüştür. Dolayısıyla bu kuşak döneminde, boşanmalar sonucunda düzensiz aile yapılarının ortaya çıkması sebebiyle geleneksel aileye sahip çocuklar bile kendilerini savunmasız hissetmişler, zorluklarla mücadele etmek için kendilerini dış dünyaya karşı koruma refleksiyle hareket etmişler ve fakirleşme korkusu yaşamışlardır.

Strauss ve Howe'a göre (1991,1997 akt.: Ercömart, 2018: 49) çocuklara fayda sağlamadan önce kendilerini düşünen ebeveynlere sahip olan X kuşağını korumak için yaşlı kuşaklar daha az çaba göstermiş, tehlikeyi önlemek yerine çocuklara sorunlarıyla nasıl başa çıkacaklarını öğretmişler ve çocukların rehberlik istediği yerde kararsızlık göstermişlerdir. Böylece yetişkinler daha çocuk, çocuklar daha yetişkin hale gelmiştir. Erken yaşta anne ve

baba olmayı tercih etmemişlerdir. Boşanma oranı, önceki kuşaklara göre düşüktür. X kuşağı ebeveynler çocuklarının kendileri gibi terk edilmişlik duygusunu yaşamamaları için iyi eğitim almalarını istediklerinden okul yönetimi ile sürekli iletişim halinde olmuşlar ve öğretmen niteliklerini kontrol etmekten çekinmemişlerdir. Her iki ebeveyn de çalıştığı için bu kuşak çocuklar “latch-key kids” (Dziuban vd. , 2005:3) olarak adlandırılmışlardır. Yani okul dönüşü evde kimse olmadığından evin anahtarı verilen ve “gündüz bakımı” alan çocuklardır (WMFC, t.y.). Bunun da bir sonucu olarak Strauss ve Howe’un (1997 akt.: Ercömart, 2018: 48,49) belirttiği gibi X Kuşağı üyelerinin çoğu, okuldan eve döndüklerinde kendi bakımlarını kendileri üstlenmişler, yemeklerini kendileri yapmışlar, kıyafetlerini yıkamışlar, ödev yapıp yapmamaya kendileri karar vermişler veya okuldan sonra çalışmışlardır. Bu sayede zamanlarını planlamayı, kendilerine bakmayı ve hayal kırıklığına uğramamak için başkalarına güvenmemeyi öğrenmişlerdir. Bunun sonucu olarak da bu dönemde çocuk intiharı, çocuk cinayetleri ve çocuk istismarı vakalarında artış olmuş; düşük sınav puanları, yüksek suç oranları, intihar ve kötü madde kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Televizyon ve video oyunlarının çocuklar için âdeta ikinci bir ebeveyn olduğu bu dönemde Zemke vd.’nin (2000 akt.: Ercömart, 2018: 48) belirttiği gibi ihmal edilen bu çocuklar yalnız kalmaya alışmış ancak psikolojileri terk edilmişlik duyguları ile şekillenmiştir. İşten geç geldikleri için ebeveynleri tarafından beklentileri karşılanamayan bu çocuklar, aile olma duygusunu yakın arkadaş çevresi ile gidermeye çalışmışlardır.

Küreselleşme ve teknolojik ilerlemeler sonucu medya ve teknolojinin etkisini derinden hisseden ilk kuşak (Dziuban, 2006: 3) olmaları sebebiyle bunun hem olumlu hem de olumsuz sonuçları ile karşı karşıya kalmışlar ve Bebek Patlaması Kuşağı’nın olumsuz etkileriyle hızla değişen bir sosyal yapıya tanıklık etmişlerdir. MTV Kuşağı olarak da adlandırılan X Kuşağı, müzik videoları ile elektronik, ağır metal ve hip-hop müziklerin yükselişini izlemiş, mikrodalga fırınlar, kişisel bilgisayarlar, CD ve elektronik postalar kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanında artan ulusal borç, sosyal becerilere ve akademik başarıdan ziyade benlik saygısına değer veren bir eğitim sistemi ile çocuk karşıtı bir toplumda, televizyon şovları ve filmler ile kendini gerçekleştirmişlerdir. Strauss ve Howe’un (1997 akt.: Ercömart, 2018: 50) belirttiği gibi zorlu ekonomik koşullara rağmen araba, TV, CD çalar, deri ceket gibi zenginlik imajları X Kuşağı için oldukça önemlidir. Gençler, kendi başlarına karşılayamadıkları lükslere ebeveynleri sayesinde sahip olmuşlardır. Anne-babalarının işten çıkarıldığına tanık oldukları için okullar, şirketler, siyasi partiler başta olmak üzere yerleşik kurumlara güvenmezler ve dünyadaki tek gerçek güvenliğin kendi becerileri dâhilinde olduğunu düşünmektedirler. Aynı şekilde hayal kırıklığına uğramamak için başkalarına güvenirken çok temkinli yaklaşırlar ve işlerin planlandığı gibi gitmeyeceğinden korktuklarından dolayı iyimserliklerini ve heyecanlarını saklamaktadırlar (Dziuban, 2006: 3).

Sonuç olarak, x kuşağı anne babalarının çalışıyor olması sebebiyle hayatı yalnız olarak deneyimlemişler ve yaşamın zorluklarıyla başa çıkma becerisi kazanmışlardır. Bu sebeple bireysel, bağımsız, şüpheli, kişilere ve kurumlara güvenmeyen, girişimci, esnek çalışmayı seven, sonuç odaklı ve kendisine güvenen bireylerdir. Yaşamın zorlukları karşısında iyimserliklerini korumaya çalışan bu kuşağın sosyal beceriler konusunda eksiklikleri olsa da değişime kolay uyum sağlamaktadırlar ve alternatif yaşam tarzlarına saygılıdır.

2.2.4. Y kuşağı (1981-2000)

Y Kuşağı, 1981-2000 yılları arasında doğmuş ve günümüzde yaşları 19-38 arasında değişen kuşaktır. Bu kuşağın ismi her şeyi sorgulayan özelliğine vurgu yapmak üzere İngilizce “Niçin” anlamına gelen “Why” sözcüğünden gelmektedir (Ayvaz, 2013). Y Kuşağı “Milleniyum Kuşağı (Millennials)”, Yeni Kuşak (New Generation)”, “Net Kuşağı (Net Generation)”, “Neden Kuşağı (Why Generations)”, “İnternet Kuşağı”, “Dijital Yerliler” gibi çok sayıda isimle nitelendirilmişlerdir (WMFC, t.y.; Lower, 2008: 80; Srinivasan, 2012: 52). Bir kuşak grubunun ilk 20 yılındaki olaylar, eğilimler ve koşullar temel değerlerini, sosyal özelliklerini şekillendirir ve bunlar da tutumlarını, kararlarını ve tercihlerini etkilemektedir (Lower, 2008: 81). Fakat kuşakların 20 yıldan önce değişim göstermediği bilinmesine rağmen Ayhün’e göre (2013: 102) günümüz dünyasının çok hızlı bir değişim ve dönüşüm içerisinde bulunması sebebiyle özellikle bu kuşak için sürenin daha da daraldığını söylemek mümkündür. Y kuşağının hayata bakışını etkileyen tarihi olaylara baktığımızda Challenger Uzay Mekiği Trajedisi (1986), Sovyetler Birliği’nin yıkılışı (1991), Oklahoma şehrinin bombalanması (1995), öğrenciler tarafından gerçekleştirilen Columbine Lise Katliamı, 11 Eylül ve sonrasında gerçekleşen Şarbon saldırıları, Körfez Savaşı, Irak savaşları, Exxon Valdez Petrol Sızıntısı, Tsunami Felaketi (2004) ve ABD’de meydana gelen Katrina Kasırgası (2005) karşımıza çıkmaktadır (Lower, 2008: 81; WMFC, t.y.; Ercömart, 2018: 57). En eğitilmiş ve teknolojik okur-yazar bir nesil (Lower, 2008: 83) olmakla birlikte teknolojik ilerlemeler, terör saldırıları, şiddet olayları ve gelir eşitsizliği bu kuşağı etkileyen ana sorunlardan bazılarıdır. Zira Strauss ve Howe (1991,1997 akt.: Ercömart, 2018: 57) bu dönemi, insanlar şiddete, yoksulluğa, eşitsizliğe, popüler kültüre, kurumların ve liderlerin hoşgörüsüzlüğüne tepki gösterdiğinden dolayı “Kültür Savaşları Dönemi” olarak nitelendirmişlerdir.

Howe ve Strauss’un (2000) belirttiğine göre Y kuşağındaki her on kişiden dokuzu kendilerini "mutlu", "kendine güvenen" ve "pozitif" kişiler olarak tanımlamaktadırlar. Hayata karşı iyimser (Srinivasan, 2012: 52; WMFC, t.y.) olan Bebek Patlaması Kuşağı tarafından yetiştirildikleri için işler ters gittiğinde bile pozitif olmayı başarmışlar ve bir sorunun birden fazla doğru cevabı olabileceğine inanmışlardır. Çok kültürlü bir ortamda yaşadıklarından farklılıkları hoşgörüsüyle karşılamışlardır. Aile ve akranlarına hayatlarında merkezi bir önem atfeden ve en büyük desteği onlardan alan Y kuşağı, aileleri ile birlikte olmaktan büyük keyif almışlar ve onlara karşı kendilerine özgü bir şekilde saygı duymuşlardır (Ayvaz, 2013). Zemke vd.’nin (2000 akt.: Ercömart, 2018: 59) belirttiği gibi toplumsal onay konusunda kimi zaman akranlarını ebeveynlerine tercih ettikleri de görülmektedir. Tükel (2018: 35-36) tarafından Y kuşağı üniversite gençlerine yönelik yapılan araştırma sonuçları da Türkiye’de de benzer durumların olduğunu göstermektedir. Araştırma bulgularına göre Y kuşağı için aile maddi kaynak, sosyal sermaye, varoluş sebebi, gündelik hayatın zorluklarında ve mücadele alanlarında bir sığınma noktası, her zaman her konuda destek alınan üyeler anlamına gelmektedir. Bu da aileyi sorgusuz sualsiz itaat edilen bir otorite haline getirmektedir. Zira bu anlayışın bir sonucu olarak Y kuşağı bir yandan özgürlük peşinde koşup tüm dünyayı gezme hayalleri kurarken diğer yandan ailelerinden bağımsız bir kişi olarak hayata atılmaktan kaçınmaktadır. Zira üniversite çağına gelmiş olmalarına rağmen %87’sinin hala geçimini aile büyüklerinden aldıkları

harçlıklarla karşılaşmaları bu ikilemin sebeplerinden biridir. Aynı şekilde araştırma sonuçlarına göre Y kuşağına göre evlilik kurumu da değişime uğramadan geleneksel haliyle korunması gereken tek kurumdur. Kadın ve erkek ancak evlilik kurumu bağıyla bir arada yaşmalıdır ve evlilik kaçınılan, ertelenen bir kurum değil tam aksine “mutlu bir gelecek” hayali kurulurken mutlaka yer verilen, var olması arzu edilen bir kurumdur.

Bebek Patlaması Kuşağı ile erken çocuk sahibi olan X kuşağının çocukları olan Y kuşağı, diğer kuşaklara nazaran daha yaşlı ebeveynlere ve daha küçük ailelere sahiptirler. Yaşadığı tarihi ve sosyal olaylar ile teknolojinin etkisi olsa da hayata bakış açıları büyük oranda ebeveynleri tarafından şekillendirilmiştir. Zira Y kuşağı döneminde birçok ailede daha az çocuk ve daha fazla kaynak vardır. Boşanma ve kürtaj oranları kısmen düşmüş olsa da çocuk yoksulluğu oranlarında artış görülmüş, çocuk istismarı ve çocuk güvenliği gibi konular sıklıkla gündeme gelmiştir. Bunun sonucunda çocuklara karşı duyulan sorumluluk ve sevgi onların daha fazla yetişkin egemenliğine maruz kalmasına sebep olmuştur. Bu durumun sonucu olarak Strauss ve Howe’a (1997) göre çocuklar duygusal özürü olarak büyümüşlerdir. Zemke vd.’ne (2000 akt.: Ercömart, 2018: 57) göre ise çocuklar için dünyanın çok tehlikeli bir yer olduğu ve çok dikkatli olmaları gerektiğine inancını kuvvetlendirmiştir. Dolayısıyla bu tavır çocukların güvenliğini sağlamak amacıyla çekmece mandalları, bisiklet kaskları gibi ürünlerin bu dönemde ön plana çıkması sonucunu doğurmuştur. Fakat bu korumacı anlayışa rağmen Y kuşağı ailede karar verme süreçlerine dâhil edilmişler ve ailelerinin kararlarını etkilemişlerdir. Örneğin Miller ve Washington (2011 akt.: Ercömart, 2018: 67) 13-21 yaş aralığındaki çocukların, ailelerinin giyim alışverişlerinin % 81’ini, araba alımlarının ise % 52’sini etkilediğini belirtmiştir. Aynı şekilde tarihte ilk kez çocuklar teknoloji hakkında daha fazla şey bildiklerinden dolayı bu konuda ebeveynlerine koçluk yapmışlardır. Tapscott’un (2009 akt.: Ercömart, 2018: 67) belirttiği gibi bir pazarlama aracı olarak televizyon reklamcılığı bu kuşak için etkisizdir. Bir ürün sporcular veya ünlülerle bağlantılı olduğunda reklam şirketlerinin bu grubu etkileme olasılığı yüksektir. İnternet üzerinden alışveriş konusunda yaşlı kuşaklar, satış kanallarının, ürün türlerinin ve markaların çoğalması nedeniyle zorluk çekerken Y Kuşağı bu konuda oldukça rahattır ve yaşlı kuşaklara rehberlik etmektedirler. Ayrıca Zemke vd.’nin (2000 akt.: Ercömart, 2018: 59) belirttiğine göre bu kuşak üzerinde ailelerin etkisini gösteren bir diğer gerçek ise çocukların büyürken spor ve müzik kulübü gibi toplu etkinliklerle çok meşgul olmaları ve bu aktiviteler için başta ulaşım ve finansman olmak üzere ebeveynlerine önceki kuşaklardan daha çok bağımlı olmalarıdır. Çocukların futbol antrenmanından, keman kursuna, matematik dersinden dans derslerine, yüzmeden satranç kulübüne gittiği bu dönemde annelerin telaşlı yaşam biçimini tanımlamak için "futbol annesi" tabiri kullanılmıştır.

Y kuşağı, önceki nesillerden daha akıllı, daha bilgili, daha sağlıklı, daha çok istenen, daha iyi eğitilmiş, daha hızlı, daha varlıklı ve etnik açıdan daha çeşitli olmalarıyla ilk küresel nesil olarak kabul edilmektedirler (Adıgüzel vd., 2014: 173). Tapscott’un (2009 akt.: Ercömart, 2018: 58) belirttiği gibi seçme özgürlüğünden ifade özgürlüğüne kadar yaptıkları her şeyde özgürlük istemekte, özelleştirmek ve kişiselleştirmekten hoşlanmaktadır. Çünkü bu kuşağın gençleri, hem birey olmak ve bir gruba ait olmak hem de grup onu “esir” almasını istemektedirler. Fakat bu çelişkili durum bir taraftan aile içinde çatışmalara sebep olurken

diğer taraftan da bu gençlerin neden sosyal medyaya ve internetteki sanal dünyaya kendilerini adadıklarını da ortaya koymaktadır (Tükel, 2018: 30). Ayrıca bu kuşak sivil faaliyetlerden siyasi katılıma, işyerinden pazara, siyasetten öğretime ve ailenin yapısına kadar modern hayatın her kurumunu dönüştürmek istemekte ve gönüllü olarak çevre, yoksulluk gibi sosyal sorunlarla ilgilenmektedirler (WMFC, t.y.). Bireyci, anlık zevkler peşinde koşan, tüketim odaklı bir kuşak olarak görülse de tüketim tercihlerinde sosyal sorumluluk, etik ve sürdürülebilirlik gibi kavramları bir kriter olarak kabul etmektedirler. Toplumsal sorunlar karşısındaki duyarlı davranışlar sergilemeyen markaları göz ardı etme eğilimi bunun göstergelerinden biridir (Ayhan ve Güneş, 2018: 167). Tembel bir görüntü çizse de aslında yaratıcı, okuyan, araştıran, yenilikçi ve haklara değer veren bireylerden (Ayvaz, 2013) oluşan Y kuşağı için eğitim oldukça masraflı bir yatırım olsa da başarıya ulaşmanın anahtarı olarak görülmektedir (WMFC, t.y.). Buna rağmen Dziuban'ın (2006:4) belirttiğine göre işverenler bu kuşağın temel beceri seviyelerinin, eleştirel düşünme ve inisiyatif alma yeteneklerinin gelişimsel olarak eksik olduğunu ifade etmektedirler. Bu kanaatin oluşmasında işverenlerden kaynaklanan bakış açısının da etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Schawbel'in (2012) naklettiğine göre son yıllarda yapılan araştırmalarda Y kuşağı çalışanlarının Baby Boomers'lardan yani büyükbabalarından daha farklı olduklarını ortaya koymaktadır. 20'li ve 30'lu yaşların başında olan bu genç çalışanlar yöneticilerinden esnek çalışma programları, iş yerinde daha fazla "kişisel zaman", neredeyse sürekli geribildirim ve kariyer tavsiyesi istemektedirler. En azından %50'si patronlarının da kendilerinden bir şeyler öğrenebileceklerine inanmaktadırlar. İşyerlerinde günlük yaşamındaki kıyafetlerle çalışmayı tercih etmektedirler. Örneğin; kot pantolonla işe gelmek istemektedirler. Ayrıca hızlı tempolu çalışma ortamlarını tercih ederken, hızlı terfi beklentisi içindedirler. Hiyerarşi ile büyümediklerinden yani aile kararlarına aktif olarak katılmış olmalarının da etkisiyle geleneksel ofis kurallarından ve hiyerarşilerden hoşlanmamaktadırlar. Yaptıkları görevden habersiz bir dişli olmak yerine hangi amaca hizmet ettiklerini bilmek, yönetimsel toplantılara katılmak ve fikirlerinin değer görmesinden hoşlanmaktadırlar. Nefret ettikleri bir işten ziyade işsiz olmayı; maaşlar ve büyük ikramiyelerden çok yaptığı işi sevmek ve yaratıcılığına değer verildiğini görmek onları daha çok motive etmektedir. Dolayısıyla bu kuşağın beklentilerini karşılayamayan geleneksel yönetim anlayışına sahip patronlar ile Y Kuşağı arasında çatışma yaşanması ve bunun da verimliliğe olumsuz yansıması muhtemeldir.

Kişisel bilgisayarlar, internet, CD, DVD, MP3 ses formatı, Microsoft Windows işletim sisteminin ilk sürümü, Apple Macintosh, HTML'nin geliştirilmesi, ilk e-ticaret siteleri ve ilk internet arama motorlarının geliştirilmesine tanıklık etmişler; akıllı telefon teknolojilerinin geliştirilmesi, oyun, alışveriş, bankacılık, haber, seyahat, eğitim, sağlık, spor ve Facebook, Instagram ve Twitter gibi sosyal ağlar ve çok sayıda mobil uygulamanın geliştirilmesini hızlandırmış ve bu uygulamalar sayesinde Y Kuşağı istediği zaman istediği yerde çeşitli görevleri yapmak, eğlenmek ve bilgilenmek imkânını elde etmiştir (Ercömart, 2018: 66). İnternet, World Wide Web, bilgisayar oyunları, cep telefonları, MP3 çalarlar ile MTV dünyasında, anında iletişim ve sosyal paylaşım ağı ile birlikte büyüyen Y kuşağının sahip olduğu bu avantajlar Dziuban'a (2006: 3) göre televizyon ve filtrelenmemiş web siteleri vasıtasıyla pornografi ve aşırı şiddet içeren sitelere de ulaşma imkân sağlayarak

korkunç sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Ayrıca uyuşturucu, şiddet içeren video oyunları, cinsel içerikli reklamcılık, televizyon, müzik ve filmler bu kuşağı hedef haline getirerek günlük yaşantılarını etkilediği gibi medyanın etkisiyle gençler geleneklere, kurumlara, değerlere veya kişilere yönelik meydan okumaya başlamışlardır. Bu durum beraberinde teknoloji bağımlılığı sorununu da ortaya çıkararak bu kuşağın sosyal becerilerini kaybetmesine ve sağlıklı aktiviteler için yeterli zamanı ayırmaması sonucunu da getirmiştir. Bu sebeple anne ve babalar çocuklarını uyuşturucu ve alkol kullanmamaları, haber vermeden bir şey yapmamaları ve sosyal olarak uyumsuz bir davranıştan uzak durmaları konusunda sık sık uyarmalarının sonucu olarak ergenlik çağında genç hamilelik, kürtaj, suç, kumar, uyuşturucu ve alkol kullanımı, intihar oranları oldukça azalmıştır ve daha uyumlu bireyler olmuşlardır. Bunun sonucunda ifadesiyle X Kuşağı "kayıp nesil" ise, Y kuşağı "bulunan nesil" olmuştur (Zemke'den akt.: Ercömart, 2018: 58). Bu kuşak lise öğrencileri teknolojinin işleri hızlandırması, bir öğretim aracı olarak etkin bir şekilde kullanıldığında soyut kavramları anlamayı kolaylaştırması, her konuda istedikleri kadar öğrenmeye imkân tanınması, bir konuda yardım almak ya da başkalarına yardım etmek için arkadaşlarıyla bağlantı kurmayı sağlaması sebebiyle eğitim için gerekli olduğunu; internetin ise "yeni bilgi" elde etmek anlamına geldiğini ifade etmişlerdir (Oblinger ve Oblinger'den akt.: Ercömart, 2018: 62) naklettiğine göre,. Aynı şekilde bu kuşağın % 90'ı interneti, ödevlerine yardımcı olması için kullanırken, kendilerine özel oluşturdukları web siteleri, bloglar ve YouTube kanalları için Web materyalini geliştirerek, tüketerek, yorumlayarak ve derecelendirerek içerik oluşturmaktadırlar (Berk'ten akt.: Ercömart, 2018: 62).

2.2.5. Z kuşağı (2000 ve sonrası)

Genel olarak 2000 yılından sonra doğan kuşaktır. Günümüzde bu kuşağın en yaşlı temsilcileri 19 yaşındadır. Henüz bu kuşak gençlik dönemine yeni girmiş olması sebebiyle sosyal ve iş yaşamlarına dair özelliklerini belirlemek açısından bazı tahminler yapmamız mümkün olsa da oldukça zordur. Bundan dolayı Senbir'in (2004 akt.: Ercömart, 2018: 67) ifadesiyle Z kuşağı yakın geleceğin gizemli çocuklarıdır. Z kuşağı günümüzde araştırmacılar tarafından kuşak döngüsünde Sessiz Kuşak ile aynı dönemde dünyaya geldikleri için "Yeni Sessiz Kuşak"; teknolojinin gelişimi ile ilişkilendirilerek "Anında Çevrimiçi", "İnternet Kuşağı", "Gelecek Kuşak", "Net Kuşağı" veya "Ben Kuşağı"; çoklu görevlerde iyi oldukları için "M Kuşağı" ve "World Wide Web, cep telefonları, YouTube, iPad gibi teknolojilere bağılılıkları sebebiyle ise "Dijital Yerliler" olarak da isimlendirilmişlerdir. Türkiye'de ise "Kristal Kuşak" olarak adlandırılmaktadırlar (Ayhan ve Güneş, 2018: 168).

2014 tarihli ABD Ulusal Çok Aileli Konut Konseyi'nin (NMHC) geleceğin müşteri kitlesini oluşturan Z Kuşağı'nı tanımlayan raporuna göre Z Kuşağı, dünyamızın şimdiye kadar gördüğü en iyi maddi imkânlarla sahip, resmi olarak eğitilmiş, teknolojik olarak doymuş kuşağıdır. Bu kuşağın kişilik ve yaşam becerileri kaos, kriz ve karmaşadan oluşan sosyo-ekonomik bir ortamda gelişmektedir. Nitekim yapılan araştırmalarda dünyadaki savaşlar, siber suçlar, yaşadıkları şehirdeki suçlar, ailelerinin iş güvenliğinden ve terörizmden özellikle de ekonomik durumdan dolayı kaygı duymaktadırlar. Irk ve kültür açısından ABD'de çok kültürlülüğün zirve yaptığı bir dönemde dünyaya gelen Z kuşağı bu

farklılıkları zenginlik olarak görerek daha hoşgörölü, eşitlikten yana bir tavır almışlardır. Yaşamlarını sosyal ve profesyonel olarak iki ayrı kulvarda yönetmek ve dünyayı ve ailelerini kendi yaşam tarzına göre yeniden şekillendirmek istemektedirler. Y kuşağında olduğu gibi çocukları kontrol etmek ve güvenliğini sağlamak için onlara planlı bir yaşam sunulmakla birlikte ebeveynler tarafından kendilerine geniş bir hareket alanı da verilmiştir. Bu onları hem erken yaşta olgunlaştırmış hem de kontrol altında tutmuştur. ABD’de 1991’de yapılan bir araştırmaya göre ankete katılanların % 42’si son bir yıl içinde kavga ettiğini ifade ederken bu oranın Z Kuşağı’nda % 25’e düşmüş olması ve bu kuşağın gençlerinin 2012 yılında sadece bir e-sigara denemiş olması, bu yaklaşımın sonuçlarından biri olarak kabul edilebilir görünmektedir (NMHC, 2014).

Z kuşağını diğer kuşaklardan ayıran en önemli farklılık teknolojik alanda meydana gelen gelişmelerdir (Ayhün, 2013: 102; Ercömart, 2018: 69; NMHC, 2014). TV, cep telefonu, dizüstü ve masaüstü bilgisayar, iPad gibi teknolojik aletleri kullanan Z kuşağı Instagram, Twitter, Snapchat, Facebook, gibi sosyal gruplara üye olmaktadır. Yapay zekâ ile çalışan teknolojik cihazların hayatın her alanında kullanılması ve özellikle de akıllı telefonlar vasıtasıyla internete bağlanma imkânının olması Z Kuşağının yeni sosyal ağlar kurmasına ve mevcut sosyal ağlara bağlanarak yazılı, sözlü ve görüntülü olarak dünyanın farklı yerlerindeki insanlarla iletişim ve etkileşime girebilmesine imkân tanımaktadır. Bu durum Z kuşağını küresel bir kuşak haline getirmektedir. Anlık mutluluklar peşinde olan Z kuşağının, teknolojik cihazlara ve internete erişiminin olması bir taraftan bilgi, kolaylık, konfor ve eğlence imkânı sunmakla birlikte hayatın gerilimlerinden ve hayal kırıklıklarından uzaklaşmak için sığınılan, teselli aranan bir liman haline de gelmektedir. Bu kapsamda Z kuşağının gençlerinin video oyunları konusundaki şu ifadeleri dikkat çekicidir:

İnsan olmak, çoğu zaman berbattır. Video oyunları hayatı kolaylaştıran tek şey!

Eski video oyunlarını oynamak hiçbir zaman aklımdan çıkmadı ve beni rahatlatı. Hayatımdaki çok şeyden dolayı kendimi depresyonda hissediyor ya da hayal kırıklığına uğratiyorsam tek yapmam gereken Player One düğmesine dokunmaktı ve aklım önümdeki ekrandaki acımasız pikseli saldırıya odaklandığından endişelerim anında kayıyordu. Orada, oyunun iki boyutlu evreninin içinde hayat basittir: Makineye karşı sadece sizsiniz. Sol elinizle gidin, sağınızla ateş edin ve mümkün olduğunca uzun süre hayatta kalmaya çalışın (NMHC, 2014).

İnternet ve sanal dünyanın getirdiği sonuçlardan bir diğeri de Z kuşağının ailesinden uzaklaşarak teknoloji bağımlısı olmaları ve interneti sosyalleşme aracı olarak kullanmalarındır. Bunun sonucu olarak daha az aktif olmaları nedeniyle bu kuşakta obezite yaygınlık kazanmaktadır. Sosyal ağlar vasıtasıyla kurdukları iletişim ve etkileşimin bir sonucu olarak hayatını yeniden anlamlandıran ve kendilerine sunulan toplumsal kalıpları sorgulayan Z kuşağı için bu durum aile, okul ve toplumdan bağımsız bir sosyalleşmenin varlığına işaret etmektedir. Son olarak dünya üzerinde meydana gelen herhangi bir olay konusunda anında farkındalık oluşması ve bu farkındalığın kimi zaman devletlerin de kontrolü dışında gelişerek Arap Baharı Olayı’nda görüldüğü gibi toplumsal hareketlere de sebep olabilmektedir. Bu da bilgi kirliliğine maruz kalan Z kuşağının pornografi, zararlı alışkanlıklar, şiddet ve terörizmin etkisine açık hale gelmesine sebep olmaktadır. Çaycı ve

Karagülle (2014) tarafından yapılan bir araştırma sonuçları da Z kuşağının sosyal ağlara diğer kuşaklardan daha farklı anlamlar yüklediklerini ve daha korumacı bir yaklaşım sergilediklerini orta koymuştur. Sosyal ağları yeni bir kamusal alan olarak gördüğünden dolayı kişisel bilgilerini paylaşmakta sakınca görmeyen ve sosyal ağları bir tür sosyalleşme aracı olarak gören X ve Y kuşağından farklı olarak kişisel bilgilerini sosyal ağlar üzerinden paylaşmadıkları gibi sahte hesaplar oluşturmaktadırlar. Fakat her üç kuşakta sosyal ağları eşleri, arkadaşları gibi kişilere yönelik bir gözetim ve denetleme aracı olarak kullanmaktadırlar.

Kapil ve Roy (2014) ile Wood'a (2013) göre diğer kuşaklara göre daha yaşlı anne-babalar ve diğer kuşaklardan daha az kardeşe sahip olacaklardır. Z kuşağı çocukları bu dönemde helikopter ebeveynlik tavrını gösteren aileler, çocuklarını dijital teknolojiler ve yazılımlarla takip edecek, uygun olmayan her şeye erişimleri ebeveynleri tarafından sınırlandırılacaktır (akt.: Ercömart, 2018: 69). Zira ABD'de yapılan bir araştırma sonuçlarına göre Z kuşağı ebeveynleri çocuklarının kendilerinden bağımsız olarak erkenden iş hayatına katılmalarını teşvik etmektedirler. Bununla birlikte lise öğrencilerinin %55'i erken mesleki deneyim kazanmak için ebeveynlerden baskı gördüklerini, beş lise öğrencisinden dördü de akranlarına göre daha fazla yönlendirildiklerini düşünmektedir (NMHC, 2014). Buna rağmen Y kuşağından farklı olarak sadece kendi çocuklarının çıkarlarını gözetken Z kuşağı ebeveynlerinin bu koruyucu yaklaşımları, çocukların daha az özgürlüğe karşı daha planlı yaşamaları sonucunu doğurmuştur. Bu kuşağın kendisine daha az güvenen, Y kuşağına göre daha olgun davranan bir kuşak olmasında bu planlı yaşamının etkisi bulunmaktadır.

Seemiller ve Grace'in (2016 akt.: Ercömart, 2018: 69,70) çalışmasında Z Kuşağı üyeleri kendilerini sadık, düşünceli, merhametli, açık fikirli, sorumluluk sahibi olarak nitelendirirlerken yaşlı kuşaklar ise onları, iyi huylu, gayretli, masum, riskten kaçınan ve duygusal açıdan kırılgan olarak görmektedirler. Y kuşağından farklı olarak "benden" ziyade "biz" duygusuna sahiplerdir ve bunun sonucu olarak da toplumsal konularda duyarlıdırlar. Zira Z Kuşağı öğrencilerinin %70'i başkalarını hayal kırıklığına uğratmak istemediklerini, inandıkları düşünceleri savunacaklarını ve diğer insanların hayatlarında bir fark yaratmak istediklerini ifade etmişlerdir. Aynı anlayışın bir sonucu olarak kişisel sorunlara odaklanmak, toplumsal konularda fark yaratmak ve dezavantajlı popülasyonu destekleyen programlara katılmak konusunda isteklidirler. Farklı ırklardan ve etnik gruplardan oluşan bir sosyal çevreleri yani çok kültürlü bir ortamda yaşamaları sebebiyle diğer kuşaklara göre daha hoşgörülüdürler. Hızlı öğrenmeleri ve çoklu görev istekleri nedeniyle odaklanma ve adaptasyon zorluğu yaşamaktadırlar ve teknolojiye bağımlılıkları ve kitap okuma oranının düşük olması sebebiyle dikkat eksikliği sorunları vardır. Isırma boyutlarında iletişim ve etkileşim kurduklarından özellikle dijital yazışmalarında emoji kullanmak ve kendilerine gelen mesajlara kısaltılmış kelimelerle geri dönüş yapmak Z kuşağının alışkanlıkları olmuştur. Dikkat süreleri kısa olduğundan her şeyden çabucak sıkılmaktadırlar ve vazgeçebilmektedirler. Bu yüzden iş hayatında hiyerarşiden ziyade esnek çalışma ortamını tercih etmeleri beklenmektedir. Şeffaflığa değer verdiklerinden şirketlerin şeffaf olduğunu düşünürlerse tam sadakat göstermektedirler. Online alışveriş yapma imkânının olması, üretilen ürünü deneyebilmek, sosyal medyada erişilebilir olmak ve hepsinden önemlisi

müşteri hizmetlerine sahip olmak onlara göre şeffaflığın göstergelerindendir (NMHC, 2014).

Sonuç olarak kuşaklar her dönemin şartlarından etkilenmişler ve buna bağlı olarak aile, iş, sosyal hayatını şekillendirmişlerdir. Özellikle de teknolojik gelişmeler, diğer alanları da etkilemesi sebebiyle son yıllarda diğer zamanlara göre nesillerin hayata bakışını ve aileleriyle ilişkilerini daha fazla etkilemektedir. Fakat bütün nesiller açısından insanların hayatında aileler her zaman önemli olmuşlardır. Kimi zaman sorgulamadan itaat etmişler kimi zaman da kendi anlayışına göre aileleri dönüştürmeye çalışmış olsalar da ailelerinden vazgeçememişlerdir. Ebeveynler ise yaşadıkları sosyal, ekonomik ve siyasi çalkantılarında etkisiyle çocuklarına karşı kimi zaman otoriterleşmişler, kimi zaman şımartmışlar fakat her dönemde korumacı bir yaklaşımla aile bağlarını devam ettirme ve çocuklarına rehberlik etme anlayışıyla hareket etmişlerdir. Fakat özellikle internet ve sosyal medyanın etkilerine ve bu mecralarda gezinen çocuklarının takibi konusunda aileler eski zamanlara göre daha fazla zorluk çekmektedirler.

2.3. Kuşaklararası İlişkiler Açısından Ailenin Fonksiyonları

Aile, her biri ayrı kişiliğe, değerlere, rol, beklenti ve yeteneklere sahip olan iki veya daha fazla kişiden oluşan bir gruptur. Hem yapısı ve hem de işleyişi bakımından zaman ve mekân boyutlarında çok farklılıklar gösteren büyük dönüşümler geçirmiş olsa da (Sayın, 1990: 2) toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve doğal olarak toplumun sosyal yapısına, değerlerine ve normlarına bağlıdır (Kağıtçıbaşı, 2010: 169). Bununla birlikte bütün aileler temelde aynı işlevlere sahip olmasına rağmen, her aile ve ailenin içinde yaşayan her kişi tektir, diğerlerinden farklı bir özgeçmişe sahiptir (Bulut, 1993: 3).

Aile kurumunun önemin iki sebepten kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi üreme işlevine sahip olmasıyla neslin devamını sağlaması ve fiziksel koruma ve bakım sağlamanın dışında onu kendisi yapan kişilik özelliklerini bireye kazandırmasıdır. Diğerleri ise ekonomik faaliyetler, sosyal kontrol, eğitim, boş zaman faaliyetleri, din gibi sosyal davranışların kökenini aile hayatından almasıdır (Bulut, 1993: 3; İçağasıoğlu Çoban, 2007: 39). Ailenin önemi nasıl vurgulanırsa vurgulansın insan yaşantısında doğumdan önce başlayan ve doğumdan sonra da devam eden, tüm yaşamı boyunca etkinliğini sürdüren bir kurum (Oğuz, 2008: 2) olarak yerine getirdiği fonksiyonlar açısından toplumsal yaşamın merkezinde yer almaktadır (Alkan, 2014: 51). Bu durum sebebiyle özellikle bireyselleşme sürecinde çocuğun doğumundan itibaren öz bakım gereksinimlerini karşılayan, ona duygusal, manevi ve kendini gerçekleştirme motivasyonlarını kazandırarak zengin bir sosyal destek ortamı sunan aile, bu yönüyle eşsiz niteliktedir (Mavili Aktaş, 2014: 87). Tarih boyunca toplumdan topluma farklılıklarıyla aile kurumu sosyal ve kültürel etkilerle değişim ve dönüşüm geçirmiş, hem yapısal hem de işlevsel açıdan birçok değişikliğe uğramıştır. Örneğin geleneksel toplumlarda ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel tüm toplumsal görevleri yerine getiren aile, modern toplumlarda bu işlevlerin bir kısmını diğer kurumlara devrederek sadece neslin devamını, eşlerin ve çocukların psikolojik tatminini ve özellikle sorunlarla baş etme sürecinde desteklenmesini sağlayan bir kuruma dönüşmüştür.

Literatüre bakıldığında ailenin fonksiyonları konusunda sosyolog ve psikologlar farklı farklı sınıflandırmalar yapmışlardır. Örneğin, Ogburn (1963 akt.: Bulut, 1993: 3), ekonomik

ihtiyaçları karşılamak, statü sağlamak, çocukların eğitimini planlamak, din eğitimi vermek, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek, aile üyelerinin birbirini koruması ve karşılıklı sevgi ortamı yaratmak şeklinde yedi fonksiyon; Nijole V. Benokraitis (akt.: ağan, 2016: 85), çocukları koruma ve sosyalleştirme, cinsel ilişkileri düzenleme, toplumsal rol ve statüleri belirleme, duygusal destek, koruma, eğitim, din ve ekonomik sekiz fonksiyon; Murdock (1949), Lundberg (1963) ve Yorburt (1983) ise ailenin temel işlevlerini ekonomik, cinsel davranış-üreme ve çocukların bakımı ile sosyalleşmesi başlıkları altında toplamışlardır.(akt.: Bulut, 1993: 3). Lundberg, bu işlevlere ailedeki rol dağılımı ve karşılıklı doyumunu da eklemiştir. Ackerman (1958) ise modern ailenin sosyal amaçlarını yiyecek, barınma ve dış tehlikelere karşı korunmayı sağlayan birlik ve beraberlik; etkili aile ilişkilerinin yarattığı doyum; cinsel olgunlaşmayı sağlayacak sex rol kalıbı; sosyal sorumluluğu kabullenme ve sosyal rolleri öğrenme ile kişisel girişimcilik ve yaratıcılığı destekleme olarak açıklamıştır ve daha sonra bunları daha kapsamlı bir şekilde biyolojik, sosyal, psikolojik, ekonomik olmak üzere dört başlıkta toplamıştır.(akt.: Bulut, 1993: 3). Zastrow (2014: 260) ise modern sanayi toplumunda ailenin süreklilik ve istikrarında etkili olan nüfusun yeniden üretimi, ocuk bakımı, yeni bireylerin sosyalleşmesi, cinsel davranışların düzenlenmesi ve şefkat kaynağı olması olmak üzere beş önemli işlevi olduğunu ifade etmiştir. İşlevselci okulun en önemli ismi olan Talcott Parsons ise, ailenin asıl olarak birincil toplumsallaşma ve kişiliğin dengelenmesi olmak üzere iki işlevi olduğunu (akt.: Bora, 2012: 82), Parsons'un yaklaşıma bütünüyle katılmakla birlikte Habermas (1998) duygu alışverişini; Arriagada (2002) toplumsal yaşamın zor koşulları altında psikolojik destek sağlamasını; Gökçe (1990) ocuğun her türlü tehlike karşısında korunmasını ve bireyi toplumsal rolleriyle tanıştırmasını; Ryder (1995) ise bireylere ekonomik destek sağlaması olarak ifade etmişlerdir (akt.: Topses, 2008: 48). Yörükoğlu da (2010 akt.: Acar, 2013: 12) ailenin görevlerinden ve bu görevlerin üç açıdan ele alınabileceğinden söylemektedir. Bunlardan ilki, eşlerin duygusal ve cinsel gereksinimlerini karşılayan yasal bir yapı, ikincisinin ortak amaç, inanç, çıkar ve kuralları olan insanlar ve sonuncusunun da çocukların temel fiziksel, psikolojik, duygusal ihtiyaçlarının karşılandığı ve eğitildiği ortam olmasıdır. Ayrıca, ailenin içinde bulunduğu toplumun özelliklerini taşıyıp yansıtırken kendine ait bir içyapı ve işleyişe de sahip olduğunu belirtmiştir. Bütün bu sınıflandırmalar genel olarak modern toplumlar dikkate alınarak yapıldığı bir gerçektir. Bununla birlikte dünya genelinde kültürel farklılıkların da etkisiyle varlığını sürdüren geleneksel aile yapıları ile Batı toplumunda ortaya çıkan yeni aile formları dikkate alındığında her bir yapıya özel aile fonksiyonlarını sıralamak mümkündür. Diğer bir ifadeyle her ülke için geçerliliği olan bir aile tanımlaması yapma konusunda yaşanan zorluğun fonksiyon sınıflandırılması konusunda da geçerli olduğunu ifade etmek mümkündür. Ailenin fonksiyonları konusundaki farklı yaklaşımlara bakıldığında genel olarak aynı konuların farklı sınıflandırmalarla ele alındığı görölmektedir. Üstelik bu fonksiyonları yerine getirmesi toplumun aileden beklentisidir ve bu beklentiyi karşılamak öncelikle ebeveynlerin sorumluluğundadır. Sayın (1990: 2) da fonksiyonları açısından aileyi "biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş özdeksel ve tinsel zenginlikleri kuşaktan kuşağa akt., biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birim" olarak

tanımlamaktadır. Biz de ailenin fonksiyonlarını kuşaklar arası ilişkiler açısından Neslin Devamı ve Cinsel Davranışların Düzenlenmesi, Bakım ve Koruma, Sosyal, Psikolojik, Ekonomik, Eğitim, Kültürel Aktarım ve Sosyalleşme, Boş Zamanları Değerlendirme, Değerlerin Kazandırılması, Mahremiyetin Korunması başlıkları altında analiz etmeye çalışacağız.

2.3.1. Neslin devamı ve cinsel davranışların düzenlenmesi fonksiyonu

Ailenin yerine getirmesi beklenen birincil fonksiyonu, neslin devamı ve cinsel davranışların düzenlenmesidir. Yani biyolojik fonksiyondur. Çocuk yapma fonksiyonu toplumsal bir onayla aileye verilmiştir ve bu fonksiyon geniş ve modern aile yapıları başta olmak üzere farklı nitelikteki tüm aile türleri için ortaktır (Çağan, 2016: 85). Kimin kiminle evlenebileceği konusunda kültürel farklılıklar olsa da genel olarak dünya genelinde bir erkek ve bir kadının birlikte yaşaması ve çocuk sahibi olması konusundaki toplumsal onay düğün töreni ve nikâhla gerçekleşmektedir. Anne baba olmak tüm kültürlerle ve çağlara özgü bir deneyim olması sebebiyle, biyolojik yeterliliğe sahip olduklarını ispatlamak, çocukların katılımıyla tam bir aile olmak ve onun yuvaya kattığı neşe ve sevinci tatmak, neslini devam ettirmek, dini veya milli sebeplerle topluma yararlı ve erdem sahibi nesiller yetiştirmek gibi amaçlarla çocuk sahibi olmak istemektedirler. Aynı zamanda yaşlı ebeveynler başta olmak üzere toplum baskısının da evli insanlardan çocuk sahibi olmasını beklemektedir (Duman, 2016: 31) Bunun da farklı sebepleri ve gerekçeleri bulunmaktadır. Tarım toplumundaki geleneksel ailelerde yaşlı ebeveynler için yeni evlenen çiftlerin çocuk sahibi olması yeni işgücü anlamı taşıırken modern dönemde daha çok psikolojik etkenler rol oynamaktadır. Kimi zaman yeni evli çiftlerin yuvasını sağlamlaştırmak kimi zamanda torun sevgisini tatmak, dede veya büyükanne olmak, arzusu bu konuda rol oynayabilmektedir. Dolayısıyla bu durum yeni çiftler üzerinde psikolojik bir baskı oluşturduğu gibi ebeveynleri çocuk sahibi olmaya yönelik teşvik edici bir rol de oynamaktadır.

Günümüzde yaşanan hızlı toplumsal değişimler sonucunda aile kurumunda yaşanan değişim ve aileye bakış açısında meydana gelen farklılaşmalar da ailenin bu temel işlevinde birtakım sıkıntılı durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Özellikle katı bireycilik ve cinsel serbestlik adına örneğin eşcinselliğin veya evlilik öncesi birlikteliklerin yaygınlaşması ya da aileye alternatif birlikte yaşama biçimlerinin güdümünde oluşan toplumsal atmosferde ortaya çıkan aile modelleri üremenin (doğurganlığın) ya hiç ya da minimum düzeyde gerçekleştirildiği ortaya çıkarmıştır (Çağan, 2016: 86). Bunun yanında hayat şartlarının zorlaşması ve artan pahalılaşma, anne adayının çalışan bir kadın olması, eşlerin çocuğun doğumuyla birlikte kendilerine yüklenen sorumluktan kaçma eğilimleri ve kariyer yapma arzusu da ebeveynlerin daha az çocuk sahibi olmayı veya çocuk yapmayı yaşamlarının ileriki yıllarına tehir etmeleri sonucunu doğurmaktadır (Yavuzer, 2012: 167; Alkan, 2014: 60). Ancak bu durum üzerinde aileyi oluşturan bireylerin eğitimi ve yöresel töre ve âdetlerin etkisi olsa da dünya nüfusu artmasına karşılık her geçen gün daha da yaşlandığı ve doğurganlık oranlarının düştüğü de bir gerçektir (UN, 2017).

“Aile ve Toplumsal Cinsiyet Roller: Tutumlar Nasıl Değişiyor?” isimli makalesinde Jacqueline Scott (2006: 3) da kadının bireysel özerklik ve özgürleşme adına kazanımları sonucunda kadının değişen rolünün Batı Avrupa ülkelerinde evlilik dışı doğan çocukların

sayılarının artması, evlilik oranlarının düşmesi, boşanma ve birlikte yaşamanın artış göstererek genel doğurganlıkta belirgin bir düşüş olmasına etki ettiğinin üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla burada ailenin cinsel davranışların düzenlenmesi konusundaki fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. Zira ailenin üreme işlevinin temel olarak o toplumdaki cinsel davranışlara bağlıdır ve hemen hemen her ülkede karı-koca arasında var olan cinsel özgürlüğün yaşanarak, biyolojik fonksiyonların yerine getirilmesi konusundaki en ideal sosyal örgütlenme aile sağlamaktadır. Aynı zamanda biyolojik fonksiyon, ailedeki sosyal ilişkileri güçlendirmekte ve evrensel olarak aileyi temel bir birim haline getirmektedir (Ackerman'dan akt.: Bulut, 1993: 4). Dolayısıyla ailenin biyolojik işlevinden kastedilen şey, toplumsal değerler ve normlar çerçevesinde neslin devamının sağlanması (Nazlı, 2001: 21) için üreme işlevine sahip olmasını (Bulut, 1993: 3), ailenin varlığının korunmasını (Akıncı, 2007: 23) ve nüfusun yeniden üretilmesini ifade etmektedir (Zastrow, 2014: 260; Bora, 2012: 81). Özellikle eşler arasındaki cinsel ilişkideki doyum, evliliğin diğer alanlarını da olumlu etkilemesi açısından özel bir önem taşımaktadır (Yavuzer, 2012: 165).

Bununla beraber ülkemizde evlilik öncesi ve evlilik sırasındaki nikâhsız birliktelikler özellikle inanç değerlerinden kaynaklanan sebeplerle aile kurumunu ve toplumsal ahlakı korumak gibi sebeplerle hoş karşılanmamaktadır. Bu sebeple toplum tarafından gençlerin cinsel ihtiyaçlarının aile kurularak karşılanması beklenmektedir. Zira bu durum bir taraftan cinsel ihtiyaçların karşılanması üzerinden aile kurmayı teşvik ederken bir taraftan da evlenen çiftlerin yuvasını güçlendirmektedir. Fakat günümüzde eğitimin ve meslek sahibi olmanın uzun zaman alması ve maddi imkânların yeterli olmaması sebebiyle gençler, evliliklerini geciktirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum da cinselliğin her zamankinden daha fazla ön plana çıktığı ve dijital çağın sunduğu olumlu imkânlarla karşın pornografi gibi zararlı içeriklerin yaygınlık kazandığı günümüzde genç kuşakların inanç değerleri ile cinsel ihtiyaçları arasında bir ikilem yaşaması sonucunu doğurmaktadır. Bu ikilemin evlilik öncesi birlikteliklerin yaşanmasıyla sonuçlanmasının hem aile kurumunu hem de toplumsal değerler ve ahlak kurallarını aşındırması hatta diğer kuşaklarla değerler üzerinden bir çatışma yaşanmasına sebep olmaktadır. Ayrıca sonraki yıllarda gerçekleşen evliliklerde de evlilik öncesi yaşam ve alışkanlıkların etkisiyle sadakatsizlik başta olmak üzere boşanmaya kadar götüren sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu konuda Yavuzer (2012: 166) “evlilikten önce uzun süre birlikte yaşama” ve “evlilik öncesinde çocuk sahibi olma” gibi durumların evlilikte olumsuz yönde belirleyici bir etken olarak boşanmaya sebep olduğunu ifade etmektedir. Gençlerin yaşadığı bu ikilemden farklı olarak geleneksel değerlere sahip olan ailelerde boşanmış veya eşi ölmüş olan çocuklu kadınların ve yaşlı kişilerin yeniden evlenmesi hem zor olmakta hem de değişik sebeplerle toplum tarafından hoş karşılanmamaktadır ki bu durum hem kadınlar hem de yaşlılar için yaşamdan alınan doyum azaltan bir etkiye sahiptir. Bu sebeple Zastrow'un da (2014: 261) belirttiği gibi cinsel davranışların düzenlenmesi konusunda başarısız olunması, bireyler arasında kıskançlık ve istismar gibi nedenlerden ötürü, çatışma yaşanmasına neden olabildiği gibi düzensiz bir cinsel hayat, muhtemelen çok sayıda evlilik dışı ve ebeveynleri belli olmayan çocukların dünyaya gelmesine de neden olmaktadır.

2.3.2. Bakım ve koruma fonksiyonu

Giddens (1993: 391) ailenin, akrabalık bağlarıyla doğrudan birbirine bağlanmış olan ve yetişkin üyelerinin çocukların bakımından sorumlu olduğu bir grup insandan oluştuğunu ifade ederek ailenin bakım ve koruma sağlayan fonksiyonuna işaret etmektedir. Bu yönüyle aileden beklenen davranış çocukların yiyecek, giyecek, bakım, barınma, sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanması ve dış tehlikelere karşı korunmasını içermektedir (Zastrow, 2014: 260; Bulut, 1993: 3; Aslanargun ve Özakça, 2015: 10). Ailenin bakım ve koruma işlevi sadece çocukluk döneminde değil, aynı evde yaşayan veya evden ayrılmış olan bireyleri de kapsayacak şekilde yaşamın tüm aşamalarında devam etmektedir. Evlilikle iyi günde kötü günde birliktelik sözü veren eşler, ekonomik ve sosyal kriz dönemlerinde kendilerine bir anlamda güvenlik sistemi oluşturmaktadırlar. Özellikle yaşlı ebeveynler bu bağlamda, sorun yaşayan bireyleri için sığınılacak bir liman, sorunların paylaşıldığı ve çözüm arandığı ortak bir mekân, maddi ve manevi olarak üyelerin desteklendiği bir kurum haline dönüşmektedir.

Ailenin koruma işlevi sadece cana ve mala gelecek zararlarla sınırlı değildir. Özellikle çocukların sigara, alkol, uyuşturucu madde, teknoloji bağımlılığı başta olmak üzere zararlı fikirler, inançlar ile özellikle günümüzde etkisini her geçen gün artıran internet ve akranlardan gelebilecek tehditlere karşı da koruyucu ve önleyici bir işlevi, tedavi sürecinde de destekleyici işlevi bulunmaktadır. Ama akıllı telefonların kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte her yerde on-line olabilen digital nesillerin internetin zararlı etkilerinden korunması konusunda aileler günümüzde oldukça zorlanmaktadır. Örneğin 12-14 yaşındaki gençleri hedef alan ve orijinal adı “Siniy Kit” olan “Mavi Balina” isimli oyun aralarında Türkiye’nin de bulunduğu dünya genelindeki birçok ülkede yüzlerce çocuğun ölümüne sebep olmuştur ve aileler çocuklarının ölümünden sonra tehlikenin farkına varabilmişlerdir (Mavi Balina Oyunu nedir, 2018)³². Aynı şekilde koruyucu ve önleyici özelliğinin yanında Çifci ve Uluocak’ın (2011: 94) belirttiği gibi zararlı maddelerin kullanımı açısından gerek bu maddeleri kullanmak gerekse kullanılmasına izin vermek suretiyle aileler aynı zamanda bir risk faktörü de olabilmektedirler. Ayrıca ölüm, ayrılık veya boşanma sonucunda özellikle de babanın ölümü sonucunda gerçekleşen aile parçalanması, ailenin ekonomik dengesinin bozularak yoksullaşmasına sebep olabilmektedir. Yoksulluk sebebiyle en zayıf halka olan çocukların aile tarafından ihmal veya istismar edilmesi “korunmaya muhtaç çocuk” kavramını karşımıza çıkarmaktadır. Bu durumda özellikle bakım çağındaki çocukların aile içine bakılması veya desteklenmesi amacıyla ailenin desteklenmesini veya çocukların sosyal hizmet kurumlarında misafir edilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Modern dönemde aile bir üretim birimi olma özelliğini kaybetmesine karşın çocuklar başta olmak üzere engelli, yaşlı veya işsiz olması sebebiyle ekonomik bakımdan etkin olmayan bireylerin geçimini sağlama ve bakımını üstlenme işlevini de sürdürmektedir (Akıncı, 2007: 23). Bu açıdan aile “bir sosyal sigorta” görevi rolünü de üstlenmektedir (İçağasıoğlu

³² “Mavi Balina” oyununa bir şekilde katılan kişilerden, çoğu şiddet içeren 50 talimatı yerine getirmesi istenmektedir. 50 günlük bir süreyi kapsayan bu komutlar arasında derin olmayacak şekliyle kol ve bacakların kesilmesi, belirli bir süre boyunca kimse ile görüşülmemesi, yüksek sesli olarak müzik dinlenilmesi gibi aşamalar yer almaktadır. 50. günün sonunda da kişiye son aşama olan “yüksekten atlayarak ya da kendini asarak” intihar etme komutu verilmektedir (Mavi Balina Oyunu nedir?, 2018)

Çoban, 2007: 43). Hâlbuki bu sorumluluklar geleneksel geniş aile yapılarında daha fazla kişi tarafından paylaşılırken, modern çekirdek aile yapılarının hâkim olduğu günümüz toplumlarında aileye destek olmak amacıyla günlük bakım merkezleri, aile eğitim merkezleri, evde tedavi merkezleri sosyal hizmet kurumları (Zastrow, 2014: 260) bulunsa da ailenin özellikle de ekonomik yükünü daha da ağırlaştırdığı bir gerçektir. Örneğin engelli çocuğa sahip ailelerde anne babanın bakım sorumluluklarıyla birlikte kaygıları da artmaktadır. Engelli çocuk konusunda anneler daha çok engelli çocuklarının bakımından kaynaklanan zorluklardan dolayı kaygılar yaşarken, baba için kaygıya yol açan nedenlerin başında ekonomik sorunlar, çocuğun geleceği ve toplumdaki yerinin ne olacağı gibi konulardır (Akıncı, 2007: 18).

Aile yaşlı bakımında da önemli bir toplumsal kurumdur. Ancak, aile çocukların bakımı için tam anlamı ile etkili toplumsal bir kurum olduğu halde bağımlı yaşlılar için her zaman, her yerde aynı olumlu durumu gösterememektedir. Özellikle devletin bakım hizmetleri sağlamadaki yetersizliği ve bakım hizmetlerini veren kuruluşların maddi açıdan getirdiği ek külfet ve kültürel değerler sebebiyle Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde bakıma muhtaç bireylerin bakımı büyük ölçüde aile üyeleri ve/veya gönüllü bakıcılar tarafından yürütülmektedir. Ayrıca bu ülkelerde ekonomik gelir seviyesinin düşüklüğü, yaşlıların huzurevlerine kabul edilmesini zorlaştırmakla birlikte, aileler açısından yaşlı ebeveynlerine bakmak ve bunun karşılığında onların emekli maaşlarından yararlanmak Türkiye için yaygın bir durum olarak göze çarpmaktadır. Aksi takdirde bağımlı yaşlının bakımı, özellikle kentte yaşayan çekirdek ailenin üzerindeki ekonomik yükü daha da ağırlaştırmakta hatta aile yoksulluğuna sebebiyet verebilmektedir. Yağcıoğlu'nun (2013: 11) da belirttiği gibi kentlerde çekirdek aile yapısının yaygınlaşması pek çok yaşlıyı yalnızlığa itmekte, yoksul kesimlerde de çocukları tarafından terk edilmiş yaşlıların sayısı artmaktadır. Bu açıdan yaşlının sosyal güvencesinin olması veya bakım gereksinimi olmayan yaşlı ebeveynlerin özellikle hem erkeğin hem de kadının çalıştığı ailelerde çocukların bakımına yardımcı olması bir nebze de olsa ailenin ekonomik yükünü hafifletmektedirler. Sonuç olarak çocukların fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanarak, her türlü tehlikeye karşı korunması aileden beklenen fonksiyonlardandır. Bu fonksiyonun yerine getirilmesi ailenin sağlıklı olması ve ekonomik olarak kendi kendine yeterli olması gibi etkenlerin yanı sıra toplumun ve dolayısıyla devletin de aileyi koruması ve desteklemesine bağlıdır.

2.3.3. Sosyal fonksiyonu

Ackerman (1958 akt.: Bulut, 1993: 3) ailenin sosyal işlevlerinin birlik ve beraberlikle ihtiyaçlarını karşılanması, aileler arasındaki etkileşimlerle yaşamından doyum alması, cinsel olgunlaşmayı sağlaması, toplumsal uyum, kişisel girişimcilik ve yaratıcılığı desteklemesi olarak ifade etmektedir. Aile kişiye, toplumun bir üyesi olduğu duygu ve düşüncesi vererek sorumluluk yüklemektedir. Bu yönüyle aile bir taraftan toplumun kendisinden beklediği sorumluluğu yerine getirirken diğer taraftan çocukların ruh dünyasını toplumsal yaşamın pratiklerinden destek alarak inşa etmektedir. Zastrow'un (2014: 260) belirttiği gibi çocukların sosyalleşerek üretime katkıda bulunması ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesi konusunda ailenin toplumun refah ve düzen içinde

yaşamısını sağlamaktadır. Aynı zamanda aile üyelerini düzenli bir hayat kurmaya, kanun ve nizamla uymaya ve herkesle iyi ilişkiler geliştirmeye yöneltmektedir. Evlilik kurumu da kısmen daha düzenli ve kararlı bir hayat yaşamayı mümkün kılan unsurlardan biri olarak bireyin hayatına olumlu etkilerde bulunmaktadır. Şentürk (2006: 56) de yapılan bazı araştırmalarda akıl hastalıklarının bekârlarda, evlilerden daha sıklıkla görüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca evli ve çocuk sahibi olan kişilerde intihar vakalarının azaldığı ve ailenin büyüklüğünün artmasının intihar konusunda genellikle kişiler üzerinde koruyucu bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu da evliliğin dolayısıyla aile ve çocuk sahibi olmanın kişiyi bir takım olumsuz davranışlara karşı koruyucu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Eşlerin cinsel ihtiyaçlarını karşılayan yasal bir birlik olarak bakıldığında ailenin, cinselliği kontrol altına alarak biyolojik fonksiyonla birlikte toplumsal bir fonksiyonu da yerine getirdiğini ve bu yönüyle de toplumsal ahlakın korunmasına da katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Aynı şekilde çocuk sahibi olmak ve aile kurmak, kişiye sorumluluk ve paylaşma duygularını aşılayarak, onu hem bencillikten korumakta, hem de toplum ve insanlar arasında anlamlı bir ilişki kurmasına yardımcı olmaktadır. Böylece bireyler, toplum içinde güçlü olduğu duygusuna varmaktadır. Ayrıca ekonomik ve sosyal kriz dönemlerinde aile üyelerine güvenlik sunmakta ve krizin etkilerinin azaltılmasında devlete yardımcı bir görev de üstlenebilmektedir.

Son olarak ailenin nitel ve nicel olarak geçirdiği değişim ve dönüşümler ile küreselleşmenin de etkisiyle aile kurumunda ve toplumsal yaşamda çocukların suça yönelmesi (Acar ve Çifci, 2011: 51) madde bağımlılığı (Çifci ve Uluocak, 2011: 93- 94; UNODC, 2009), aile içi şiddet ve yoksulluk (Arıkan, 2011: 46) gibi ortaya çıkan toplumsal sorunların önlenmesi ve çözümünde makro politikaların yanında aile, bir çözüm ortağı olarak işlevsel roller üstlenmekte ve kendi aralarında oluşturduğu gönüllü dayanışma ve yardımlaşma mekanizmalarıyla da devletin bıraktığı boşluğu doldurabilmektedirler. Diğer bir deyişle, ilk aşamada topluma zarar veren davranışlara yönelen üyelerine ilk müdahaleyi aileler yaparken, ikinci aşamada toplum aileye bu konuda destek vermektedir. Sorunun önüne geçilemediği üçüncü aşamada ise kolluk kuvvetleri gibi devlete ait mekanizmalar devreye girmektedir. Örneğin eşler ve aileler arasındaki sorunların çözümünde ve dargınların barıştırılması gibi konularda hukuki çözümlerden önce yaşlı kuşaklar öncülüğünde gönüllü örgütlenmeler çözüm üretebilmektedirler.

2.3.4. Psikolojik fonksiyonu

Geleneksel geniş ailenin modern dönemde de devam eden ve bu özelliğiyle kabul gören en önemli fonksiyonu ailenin psikolojik fonksiyonudur. Doğan'ın ifadesiyle (1998: 197) geleneksel ailelerde psikolojik ilişkiler daha yaygın iken çekirdek ailelerde daha yoğun olarak yaşanmaktadır. Aile ortamı birincil ilişkilerin en yoğun ve samimi bir şekilde yaşandığı (Alkan, 2014: 56) ve kişilerin beden ve ruh sağlığı için gerekli sevgi, şefkat, yakın ilgi ve bakım bulabildikleri en doğal ve tek ortam (Bulut, 1993: 1) olması sebebiyle bu ortamda yoğun bir duygusal alışveriş gerçekleşmekte ve ailenin her bir üyesi için yeterli psikolojik tatmin sağlanmaktadır. Bu aynı zamanda aile üyelerinin yalnızlık hissinden kurtulmalarını, moral yönden güçlenmelerini, psikolojik ve manevi yönden ise doyuma ulaşmalarına da katkı sağlamaktadır (Çağan, 2016: 86).

Spitz'in (1945 akt.: Zastrow, 2014: 261) belirttiğine göre bireylerin gülümseme, onay, cesaretlendirme, başarı için destek gibi şefkate, duygusal desteğe ve diğer kişiler tarafından onaylanma beklenti ve ihtiyacındadırlar. Bu destek ve ilgi olmadan bir insanın duygusal, entelektüel, fiziksel ve sosyal özelliklerinin tam olarak gelişemeyecektir. Çünkü aile üyeleri genellikle birbirlerini hayatlarındaki en önemli insanlar olarak görmekte ve ilişkilerinden duygusal ve sosyal tatmin elde etmektedirler. İnsanların en önemli gereksinimlerinden biri olan kendini aşma ve çevresine ispat etme duygu ve düşüncesinin doyuma ulaşabileceği yollarından birisi anne- baba olmak ve dünyaya getirdiği varlığa karşı ilgi ve sevgi beslemektir. Çocuğa duyulan sevgi ve ilgi, yaşama anlam ve değer kazandırmaktadır. Ana baba ve çocuk ilişkisi tek yönlü bir ilişki değildir. Çocuk yetiştirmenin çeşitli doyumları, anne ve babayı yakınlaştırdığı gibi çocukların duygusal gelişimi de anne, baba ve çocuklar arasındaki duygusal ilişkiye ve bu ilişkinin yoğunluğuna bağlıdır (Bulut, 1993: 4). Çocuğun maddi ihtiyaçlarını başka şekillerde karşılamak mümkün olsa da aile içinde sağlanan sevgi, şefkat ve güven ortamını başka yerlerde sağlamak oldukça zordur. Çocuk için özellikle anne sevgisi çok önemlidir. Anne sevgisinden yoksun kalan çocuk, diğer ihtiyaçları giderilse bile, dokunma ve sevmeye ihtiyacı doyurulamadığı için psikolojik açıdan tutarsız davranışlar göstermektedirler. Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi çocukluğun ilk yıllarında anne ile çocuk arasındaki ilişkinin niteliği çocukların psikolojik gelişimi ve diğer insanlarla ilişkileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu Freud, Giddens, Bowlby başta olmak üzere birçok araştırmacı tarafından ifade edilmiştir (Giddens, 1993: 67; Teater, 2014: 18; Dam, 2008: 80; Yavuzer, 1999: 248; Sümer, 2012: 171). Dolayısıyla çocuk sevgiyi ailede öğrenmektedir ve sevgi gören çocuk karşısındakine de sevgi göstermektedir. Sevgi gören çocuklar, sıcak ve uyumlu bir arkadaşlık geliştirirken, sevgisiz büyüyenler ise ilişkilerinde düşmanlık yolunu tutmaktadırlar.

Maslow'un çocuğun kendini gerçekleştirerek sağlam bir kişilik yapısına ulaşması için belirlediği ihtiyaçlar hiyerarşisinin üçüncü basamağındaki ait olma ve sevgi gereksinimi, aile kurmakla; sevmeye, sevilme ve ait olma ihtiyacının giderilmesi de öncelikle aile ortamında mümkün olmaktadır. Kuşkusuz bu ihtiyacın karşılanması sadece çocuklar ve onların ebeveynleri için söz konusu değildir. Kendileri de bir ebeveyn olan yaşlı kuşaklar için de geçerlidir. Doğu kültürü ve geniş aile yapısının egemen olduğu tarım toplumlarında yaşlıların lider, arabulucu, uzlaştırıcı, paylaştırıcı ve yönlendirici rollerini modern dönemde kaybetmeleri sonucu yaşlı kuşakların torunlarıyla ilişki kurması ve çocukları tarafından değer verilmesi onların yaşam doyumunu artırmaktadır (Otrar, 2002: 175). Bununla birlikte aldıkları eğitim ve yaşam tecrübelerindeki farklılıklar sebebiyle çocuklar ile ebeveynler arasında yaşanan kuşak çatışmaları, baskıcı ve otoriter ana babalık stilleri veya aile parçalanmaları bütün çocukların özellikle ergenlerin psikolojilerini olumsuz etkilemektedir. Fakat bütün bunlara rağmen kişilerin beden ve ruh sağlığı için gerekli olan sevgi, şefkat, yakın ilgi ve bakım bulabilecekleri, mutluluk ve üzüntülerin, gelecekle ilgili beklentilerin paylaşıldığı tek yer aile ortamıdır (Bulut, 1993: 1). Bu durum, modern toplumların ailenin psikolojik işlevini diğer bütün işlevlerine nazaran daha ön plana çıkarmasına sebep olmaktadır (Çağan, 2016: 86). Yapıcı'nın da (2010: 1548) belirttiği gibi Sovyetler Birliği'nde Stalin döneminde çocukları aileden ayrı yetiştirme çalışmaları istenilen

sonuçları vermediğinden tekrar ailenin güçlendirilmesine karar verilmesi de bunu destekler niteliktedir.

2.3.5. Ekonomik fonksiyonu

Her toplumsal kurum, belirli işlevleri yerine getirmek üzere varlığını sürdürmektedir. Aile de bu toplumsal kurumlardan biri olarak farklı tarihsel dönemlerde farklı işlevler üstlenmiştir. Tarımsal üretimin yaygın olduğu dönemde aile, biyolojik ve toplumsal yeniden üretim işlevinin yanı sıra, ailenin ihtiyaçlarını karşılayacak üretim işlevine de sahiptir. Geleneksel aile bu yönüyle kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilen bir üretim ve tüketim birimidir (Bora, 2012: 82; Çağan, 2016: 86). Bir köy evini ya da eski bir zanaatkâr evini göz önüne getirdiğimizde, aile bir işletme görünümünü yansıtmaktadır. Kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere bütün aile üyeleri, belli bir işbölümü çerçevesinde çiftlik, tarla gibi yerlerde ailenin işlerini yaparak üretime katkıda bulunmaktadırlar. Hane halkı genellikle kendi işleriyle meşgul olduklarından özellikle kadınların evden uzaklaşıp başka bir yerde çalışmaları oldukça nadir görülen bir durumdur (Çağan, 2016: 86). Evin reisi aynı zamanda hem baba, hem de patrondur. Çocuk ise hem oğul, hem de çıraktır (Doğan, 1998: 199)

Modernleşmeyle birlikte ailenin maddi ihtiyaçlarının üretimiyle ilgili görevlerinin bir kısmı ekonomiye aktarılmış, aile bir üretim birimi olmaktan çıkmıştır. Ev ile işyerinin ayrışması sonucunda ailenin üretim işlevi gerilemiş, buna karşılık tüketici işlevi ağırlık kazanmıştır (Bora, 2012: 82). Hem para kazanmak için çalışma ortamı hem de giyecek, yiyecek gibi ailenin temel ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan üretim, evin dışına çıkmıştır. Özellikle kadınlar bu süreçte ilk kez ev, çiftlik, tarla vs. dışında çalışmaya başlamışlardır. Eğitim süreciyle direkt bir şekilde ilgili olan kadının bu yeni konumu kadına yeni roller ve statülerle birlikte eşitlikçi bir konum kazandırmıştır. Ama aynı zamanda kadının eski rolleriyle yeni rolleri arasında bir çatışma yaşamasına da sebep olmuştur. Kadınların ücretli bir şekilde iş hayatına katılmasıyla eve ekmek getirmekle görevli olan erkeğin görevi değişmiş, eşler arasında ekonomik işbirliği ve dayanışmaya dönüşmüştür. Özbay’a (1984 akt.: Çağan, 2016: 86) göre emeğin aile dışında kullanılarak metalaştırılması ailenin bağımsız bir ekonomik birim olma özelliğini ortadan kaldırmakla kalmamış, onun düzenini ve diğer işlevlerini de etkilemiştir. Aynı zamanda bu yeni durum aileye en iyi işlere ulaşabilmek için yeterli hareketlilik imkânını da kazandırmıştır. Ancak bugün bile aile, başta tüketim olmak üzere, çeşitli düzeylerde ekonomik işlevini sürdürmektedir. Örneğin bugün için aile, doğrudan mal üretmese de geniş kapsamlı bir ‘hizmet’ sektörü olarak kabul edilmektedir. Bir başka ifadeyle aile, ücrete dayanmayan hizmetlerin yer aldığı tek kurum olarak ortaya çıkmakta ve genellikle bu hizmetlerin hep bir grup insan tarafından üstlenildiği görülmektedir. Modern dönemde ev gelir giderini eşler ortak bir bütçe oluşturarak birlikte üstlenmektedirler (Alkan, 2014: 55; Akıncı, 2007: 23) ve bu bütçeden en fazla faydalananlar da çocuklar olmaktadır (Şentürk, 2012: 55). Ancak Çağan’ın (2016: 87) naklettiğine göre, modern toplumlarda çocukların iş yaşamından uzaklaştırılmasının doğurganlık oranlarına doğrudan bir etkisi olmuştur.

Modern dönemde dikkati çeken hususlardan biri de mevcut refah düzeyini korumak, arzu edilen yaşam standartlarına ulaşmak ve çocukların kişisel gelişim ve olgunlaşmalarını

sağlamak için ebeveynler etkin bir şekilde ailenin ekonomisi üzerinde planlama yapmak durumunda kalmışlardır. Çünkü aile bir üretim birimi olma özelliğini kaybetmesine karşın, ekonomik bakımdan etkin olmayan yaşlı, engelli, işsiz, hasta vs bireylerin geçimini ve bakımını sağlama işlevini hala sürdürmektedir (Akıncı, 2007: 23). Geleneksel aile yapısının özellikle kentleşmeyle birlikte çekirdek aile yapısına doğru dönüşüm geçirdiği bu süreçte yaşlılar da ekonomik gücünü ve otoritesini kaybetmeye başlamıştır. Bunun yanında yaşının ilerlemesine bağlı olarak ortaya çıkan hastalık gibi sebepler veya yaşlı ebeveynlerden birinin vefatıyla bakıma ihtiyaç duyan yaşlılar, modern aile üzerindeki yükü artırmıştır. Fakat bu yükün, toplumsal beklentilere rağmen aile tarafından üstlenilmemesi de aile üyelerinde ciddi psikolojik ve sosyal sonuçlar yaratma riskini içinde barındırmaktadır.

Sonuç olarak aile üretim işlevini ekonomik olarak kaybetse de tüketim işlevi hala devam etmektedir. Dolayısıyla ebeveynlerden hem kendilerinin hem de çocukların ihtiyaçlarını çalışarak karşılaması beklenmektedir. Aksi takdirde bu ihtiyaçların karşılanamaması, ailenin fakirlikle karşı karşıya kalmasına, çocukların ihmal ve istismarına kapı araladığı gibi suça itilmelerine de zemin hazırladığı gibi ebeveynlerin çalışıyor olmaları da çocukların kreş ya da bakıcılara emanet edilerek sevgi ve şefkatten mahrum kalmalarına sebep olmaktadır.

2.3.6. Eğitim fonksiyonu

Toplumsal bir varlık olan insan, hayatını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmek için belli bir eğitimden geçmek zorundadır. Yeni nesillerin toplumsal hayata uyum sağlamasını temin edecek bilgilerin, değerlerin ve davranış örüntülerinin ilk öğrenildiği yer ailedir. Çünkü aile, çocuğun temel kişilik özelliklerini şekillendiren en önemli kurumdur. Okula başlamadan önce, çocuk, temel eğitimini ailede almakta, ilk toplumsal etkileşimi ve ilk öğrenmeleri aile içinde başlamaktadır. Ana dilini, cinsel kimliğini, değer yargılarını, temizlik alışkanlıklarını, beslenmeyi, giyinmeyi ve bunlara ilişkin beğenileri (Akıncı,2007: 23); en basit bir eşyanın tamiratından, hasta ve yaşlının bakımına, temizlik alışkanlığından sağlık konusundaki önemli bilgilere kadar öğrenilerek uygulamaya konulan günlük yaşamdaki birçok pratik bilgi, aile içinde doğrudan veya dolaylı olarak verilen eğitim yoluyla benimsenmektedir. Küçük farklılıklara rağmen her aile, çocuğuna belirli saatlerde yeme, içme ve uyumayı; sakın, terbiyeli ve itaatkar olmayı, başkalarını hesaba katarak yaşamayı; gelenek ve göreneklerin çizdiği sınıra uygun şekilde davranmayı öğretmektedir (Şentürk, 2006: 43).

Toplum aileden eğitim sürecinde üyelerine, özellikle de çocuklara içinde yaşadıkları toplumun kültürünü aktarmasını ve öğretmesini beklemektedir. Geleneksel toplumlarda çocuk toplumun kültürünü, meslekî bilgilerini aile içinde öğrenmekte; aile büyüklerinin de çocukların eğitilmesinde önemli payı bulunmaktadır (Doğan, 1998, 197). Ancak modern toplumlarda çocukların meslek edinmeleri bürokratik örgütlere, örgün eğitim kurumlarına devredilmiştir. Fakat bununla birlikte çocukların ev hayatı ve kişisel bakımıyla birlikte evin dışındaki eğitim ve öğretim hayatı da hala ailenin sorumluluğundadır (Çağan, 2016: 88). Özellikle çocuk okul yaşamına başladığında aile, çocuğun eğitimi konusunda ona yardımcı olmak, yol göstermek, yönlendirmek ve öğrencinin başarısı için okulla işbirliği yapmak zorundadır (Aslanargun ve Özakça, 2015: 10). Aynı zamanda çocuğun aile ortamında

kazandığı tutum ve davranışlar, öğrencinin sınıf ortamındaki davranışları üzerinde de etkili olmaktadır. Dolayısıyla aile çocuğun yetiştirilmesinde, her yönden gelişiminin sağlanmasında, hayata (Şahin, 2016: 7) ve geleceğe bakışının şekillenmesinde büyük rol oynadığı gibi (Kılıç, 2010, 24) bütün aile bireyleri, topluma uyumlarını kolaylaştıracak bilgi, görgü, beceri ve benzeri değerlerle donatılmaktadırlar (Çağan, 2016: 87). Bu sebeple aileyi dikkate almadan veya aileye rağmen çocukta bir değişim ve gelişim beklemek oldukça zor görünmektedir. Özellikle eğitim için gerekli psiko-sosyal ortamın sağlanması ve eğitimin sevgiyle ve yaşanarak verilmesi aileyi kilit bir konuma getirmektedir.

2.3.7. Kültürel aktarım ve sosyalleşme fonksiyonu

Toplumsal bir kurum olarak aile, bir toplumdaki insan ilişkilerinin ve temel yaşama biçiminin en önemli belirleyicisi olarak düşünülmektedir. Toplum tanımlarında genel olarak “insan” ve “insanlar arası ilişkiler” vurgulanmakla birlikte toplumların ortak özelliğini “süreklilik” ve “uyum” kavramları oluşturmaktadır. Toplamları bir arada tutan temel çıkarlar, ortak amaçlar, dil, tarih ya da kültür birliği gibi bağlar, toplumda denge ve uyumu sağlayıcı niteliktedirler (Doğan, 1988: 85). Bu uyum ve dengenin yakalanması için kültürel yeniden üretimin gerçekleşmesi yani kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılması ailenin en önemli fonksiyonlarından birini oluşturmaktadır. Bu süreç çocuğun bu kültürel yapıyı içselleştirerek, sosyalleştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Bora, 2012: 81). Sosyalleşme, doğduğunda oldukça çaresiz olan insan yavrusunun toplumun kültürü bakımından gerekli olan becerileri elde ederek öz-farkındalık sahibi ve bilgili bir kişiye dönüştüren sürece verilen isimdir (Giddens ve Sutton, 2014: 254). Jary ve Jary (1991: 452-453) ise sosyalleşmeyi kültürleşme olarak adlandırmaktadır. Onlara göre sosyalleşme, bir toplumun kültürünün çocuklara aktarıldığı bir süreç olarak bireyin davranışlarının toplumsal yaşamın isteklerine uygun olması için değiştirilmesi anlamına gelmektedir.

Kişinin, üyesi olduğu toplumun veya grupların beklentilerine uyum sağlayan davranışları öğrendiği, oluşturduğu ve değiştirdiği bir etkileşim süreci (İsen ve Batmaz, 2006: 20; Bilgin, 2003: 351) olarak sosyalleşmenin toplumsal ve bireysel olmak üzere iki yönü bulunmaktadır (Bozkurt, 2011: 111; Özkalp, 1995: 82). Bireysel açıdan sosyalleşme insanın hayvansal yönlerini bırakarak, insani değerler kazanması, bireyin kendini tanıması ve kişiliğini kazanması sürecidir. Bireyi, toplumun bir üyesi haline getirerek diğer bireylerle benzer davranışları göstermesini sağlarken, diğer taraftan da bireylere kimlik kazandırmakta ve toplumun kültürünü kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Toplumsal açıdan ise toplumun yeni üyelerine o toplumda var olan yerleşmiş, görenek, değer, tutum ve davranışların ne olduğunu ve bunlara uyum sağlamanın ve öğrenmenin yollarını göstermektedir. Bu süreç insanın doğumu ile başlamakta ve yaşam boyu sürmektedir. Bireylerin, sosyal kalıplara uyumu ve toplumsal kurumlara katılmasıyla birlikte insanlar o toplumda geçerli olan değer, disiplin ve davranış biçimlerini öğrenmektedirler.

Sosyalleşme süreci, Giddens ve Sutton’a (2014: 254-258) göre yaşamın ilk yıllarında yoğun olarak gerçekleşen birincil sosyalleşme ve yaşam seyri boyunca devam eden ikincil sosyalleşme olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Birincil sosyalleşme aşamasında çocuklar toplumsal kültür içinde dilin kullanımını, sosyal değerleri ve toplum içinde nasıl davranılması, giyinmesi gerektiğini; üretken ve faydalı bir birey olmayı öğrenmekle

sosyalleşmeye başlamaktadırlar (Zastrow, 2014: 260). Bu aşamada çocuklar bir kreş ya da bakımevine gitseler de asıl sosyalleşme aracı ailedir. Fukuyama (1996: 61-62) da sosyalleşmenin ilk olarak aile ve akrabalık çevresi ilişkileriyle; ikinci olarak okul, kulüpler ve profesyonel organizasyonlar gibi birleşmelerle ve üçüncü olarak da devlet vasıtasıyla gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Ayrıca Fukuyama, ABD de bireyleri sosyalleştirmede, daha geniş kapsamlı toplumsal gruplar veya hükümet programlarının ailenin yerini kolayca alamayacağına dair pozitif bir bakış açısının genel kabul gördüğünü ifade etmektedir. İkincil sosyalleşme aşaması ise akran grupları, okul, medya ve internet gibi diğer sosyal araçların ön plana çıktığı çocukluğun sonlarında ve yetişkinlikte gerçekleşmektedir. Günümüzde ebeveynlerin çalışma hayatında yer almış olması, akran ilişkilerinin geçmişte olduğundan daha etkili olması (Giddens ve Sutton, 2014: 256-258) sonucunu doğururken internet ve sosyal medya platformları da X, Y ve Z kuşağı için yeni sosyalleşme araçları haline gelmektedir. We are Social ve Hootsuite (2019) tarafından her yıl yayımlanan “Dünyada İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya İstatistikleri”ne göre günümüzde dünya nüfusunun %56’sı internet kullanmaktadır. Mobil sosyal medya kullanıcısı oranı ise dünya nüfusunun %42’sini oluşturmaktadır. Dünya genelinde internet kullanıcıların yaş profiline bakıldığında ise %29 ile 25-44 yaş, başı çekmektedir. Onu %22 ile 0-12 yaş; %19 ile de 12-24 izlemektedir. 82,4 milyon nüfusa sahip Türkiye’de ise 59.36 milyon (%72) internet kullanıcısı bulunmaktadır. 52 milyon (%63) kişi ise aktif sosyal medya kullanıcısıdır. Nüfusun 44 milyonu (%53) sosyal medyaya mobil cihazlar ile bağlanmaktadır. En çok kullanılan sosyal medya platformu ise %92 ile YouTube’tur. Onu, %84 (38 milyon) ile Instagram, %82 (43 milyon) ile Facebook, %58 (9 milyon) ile de Twitter takip etmektedir. Haberleşme platformlarından Whatsapp (%83), Messenger (%57) ve Skype ise (%31) oranında kullanılmaktadır. Genel olarak sosyal medya kullanıcılarının 1/3’i 25-34 yaş grubundadır. 18-24 yaş %24; 35-44 yaş %21, 45-54 yaş %11.1, 55-64 yaş %5.7, 13-17 yaş %3.9; 65+ yaş ise %2.5’tir. Sosyal medyanın sosyalleşme aracı olup olmadığı konusunda tartışmalar (Çalışır, 2015: 120) olsa da bu kullanım oranlarına bakıldığında her geçen gün genç nesiller üzerinde sosyal medyanın önemli bir etkiye sahip olduğunu ve bundan sonra da bu etkinin artarak devam edeceğini söylemek mümkündür.

Dolayısıyla dünyaya gelen her insanın, içinde yaşadığı toplumdaki mevcut bilgiyi öğrenmek, doğuştan gelen bazı dürtülerini kontrol altına alarak sosyal kuralları ve değer yargılarını dikkate alarak davranmak zorundadır. Bu anlamda çocukları yetiştirmek ve üyesi olduğu toplumun bir ferdi haline getirmek dünyanın her yerinde ailenin sorumluluğunda gerçekleşmektedir. Sosyal ve ekonomik birçok değişim, ailenin yerine getirdiği bazı fonksiyonları yeni oluşturulan kurumlara devretmesine neden olsa da ailenin çocuk yapma ve yetiştirme yoluyla toplumun sürekliliğini sağlama gibi toplumsal görevini hiçbir kurum ve kişi, aile kadar sağlıklı yerine getirememektedir. Bu itibarla, çocuk yetiştirmek ve onu sosyal yaşama hazır hale getirmek, ailenin yerine getirdiği en önemli fonksiyon olarak kabul edilmektedir.

Sonuç olarak mutlu toplumların oluşması, sosyal ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması ve kişilik gelişimi süreçlerinden (Özkalp, 1995: 82) oluşan sosyalleşme süreci ile yakın ilişki içindedir. Bu sürecin tamamlanmasında aile psiko-sosyal açıdan ve diğer sosyalleşme araçları ile çocuk arasındaki iletişim ve etkileşimin takibi ve kontrolü açısından

temel bir kurumdur. Bu sürecin başarısızlıkla sonuçlanması kişilik bozukluklarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Analitik Psikoloji'nin kurucusu olarak kabul edilen Carl Gustav Jung, birey ve toplum arasındaki dengede uyumsuzluk sonucu meydana gelen patolojilerin tahlilini şu şekilde yapmaktadır:

... İnsan iki cephede uyum sağlamalıdır. Öncelikle harici hayata - meslek, aile, toplum - ve ikinci olarak kendi tabiatının hayati taleplerine. Bu mecburiyetlerden birinin veya diğerinin ihmalı hastalığa yol açar. Uyumsuzluğu belli bir noktaya ulaşan bir kimsenin neticede hasta düşeceği ve dolayısıyla hayatta başarısız olacağı doğru ise de, herkes sadece dış dünyanın taleplerini karşılayamadığından ötürü hasta değildir, Bilakis kişi, dış dünyaya intibakını kendi kişisel ve mahrem hayatının iyiliği için nasıl kullanacağını ve onu nasıl gelişme düzeyine getireceğini bilmediği için hastadır. Bazı kimseler harici sebeplerden, diğerleri deruni sebeplerden ötürü nevrotiktir (Jung, 2005: 122).

2.3.8. Değerleri kazandırma fonksiyonu

Dünyanın her yerinde bir bireyi yetiştirmek ve üyesi olduğu toplumun bir ferdi haline getirmek ailenin sorumluluğunda gerçekleşmektedir. Doğan her insandan, yaşadığı toplumdaki mevcut bilgiyi öğrenmesi, doğuştan gelen bazı dürtülerini kontrol altına alması, sosyal kuralları ve değer yargılarını dikkate alarak davranması beklenmektedir (Şentürk, 2006: 46; Alkan, 2014: 52). Bu açıdan toplumsal değerlerin ve ahlak kurallarının yeni nesillere aktarılmasında aile kilit bir rol oynamaktadır. Çünkü ana-babanın amaçları, inançları ve değerleri çocuğun gelişim bağlamının önemli bir parçası olduğu kadar toplumun değerlerini de yansıtmaktadır. Aynı zamanda ebeveynler değerlerini davranışlarına yansıttığından dolayı toplumsal değerlere kıyasla çocuk üzerinde daha etkili olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010: 75).

Ailede yaşanan fonksiyon kayıpları ile suçluluk ve madde bağımlılığı gibi sosyal sorunlar arasındaki ilişki dikkatleri aile yaşamına çevirmiş ve ailenin fonksiyonları üzerinde tartışmalara sebep olmuştur (Çifci ve Uluocak, 2011: 94). Mark Poster'a (1989 akt.: İçağasıoğlu Çoban, 2007: 43) göre aile kadınları baskı altında tuttuğu, çocuklara kötü davrandığı, nevrozu yaydığı ve cemaati engellediği için suçlanmakta; ahlaki yücelttiği, suçu önlediği, düzeni koruduğu ve uygarlığı sürekli kıldığı için ise övülmektedir. Esasında ailenin suçlanmasında ve övülmesinde, ailenin fonksiyonel olması veya olmaması arasında bir ilişki olduğu gibi değerlerin içselleştirilip yaşanılır olması arasında da bir ilişki vardır. Örneğin Şentürk (2006: 63), bireyci batı toplumlarında aileye ve evliliğe verilen önem azalırken; bireycilik, başarılı ve maddi rahatlık gibi değerler yüceltildiğini ifade ederek bu değerlere verilen önemin evlilik ve aile kurumunu olumsuz etkileyerek boşanma oranlarının artmasına etkide bulunduğunu ifade etmektedir. Bora da (2012: 84) ailenin değişmesinin değerlere etkisi üzerinde tartışmaların iki noktada toplandığını ifade etmektedir. Birinci görüşü kabul edenler, ailedeki değişimin aile değerlerinin ortadan kalkmasına ve bunun da toplumsal kaosa yol açacağı korkusunu taşımaktadırlar. İkinci görüşü kabul edenlere göre ise ailedeki değişim değerleri ortadan kaldırmamış, bilakis sadece biçim değiştirmiş ve çeşitlenmiştir. Bütün bu tartışmalar da göstermektedir ki, ailenin mutluluk veya sorun kaynağı olması ile değerler arasında bir ilişki vardır. Dolayısıyla toplumun değer yargıları, hayat anlayışı, gelenek ve görenekleri ancak ailenin aracılığı ile bireye yansımakta, toplumdaki “doğru” ve “yanlış”, “iyi” ve “kötü” gibi değerler ailenin süzgecinden geçerek

çocuğun dünyasında yer bulmaktadır. Her bir öğrenci sınıfında ya da bulunduğu her hangi bir mekânda ailesini temsil etmektedir. Dolayısıyla çocuklar ailesinin anlayışını, görgüsünü, kültürünü ve terbiyesini bulunduğu ortamda yansıtmaktadır. Değerlerin aktarılmasında ailenin rolü konusunda ilk akla gelen anne olmaktadır. Bu yönüyle anne, yargılarında duygularını da kullandığı, gerçekleri kavrarken fantezilerini de işe karıştırdığı için, kültüre doğal ve yüksek bir şekil kazandırmaktadır (Kayaalp'ten akt.: Oğuz, 2008: 20).

Burada kısa da olsa insanların hayata bakışı üzerinde etkide bulunan dini değerler üzerinde de durmak gerekmektedir. Dini değerler de ilk defa diğer değerler gibi çocuklara aile ortamında kazandırılmaktadır. Bu bakımdan ailenin dini işlevi, aile büyüklerinin dini değer ve pratiklerini nesilden nesile aktarması anlamına gelmektedir. Geleneksel aileler kendi üyelerine dini eğitim vermekle birlikte onun pratiklerini üyelerin yerine getirip getirmediğini de denetlemekteydiler. Modern toplumlar ise ailenin diğer işlevlerinden bazılarında olduğu gibi dini eğitimi de belirli bürokratik örgütlere devretmiş olsa da ailelerin inandıkları dini değerleri ve davranışları çocuklarına aktarma, dini pratiklerin öğretilmesi, uygulanması ve örnek olunması konusundaki rolü halâ devam etmektedir. Çünkü dinlerin toplumsal hayatın yapısal elementlerinden biri olarak toplumda değer koyucu ve düzen sağlayıcı bir yönü bulunmaktadır. Buna işaret eden Kongar (1978: 193) dinlerin bireysel tutum ve davranışların biçimlenmesinde ve sosyal yardım konusunda bazı toplumların atılmasında etkili olduğunu ifade ederek engelliler, yoksullar gibi toplumdaki olanak ve hizmetlerden yeteri kadar yararlanamayan kişilere yardım edilmesini teşvik ettiğini ifade etmiştir. Alkolün Müslüman nüfus arasında kullanımının az olması (Zastrow, 2014: 367) ve kurulan vakıf müesseseleri ve ailelerin üstelendiği roller sebebiyle sosyal çalışma mesleğinin Türkiye’de Batı ülkelerine göre geç başlamasında ailenin üstlendiği sorumluktan dolayı huzurevlerine olan talebin az olmasında İslam dininin bir etkisinin olduğunu ifade edilmesi (Şeker, 2009: 44) dinin değerler üzerindeki etkisini gösteren örneklerdendir. Modern batılı toplumlarda da anne ve babalar, daha çok çocuklarının ilerleyen yaşlarda dini tercihlerini kendilerinin yapmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bununla birlikte çocuklarını Protestan, Katolik okullara göndermeleri de sık rastlanan bir olgudur. Dolayısıyla muhafazakâr ve dindar aileler, okul seçimine bağlı olarak çocuklarının dini sosyalleşmesini de yönlendirmiş olmaktadır (Çağan, 2016: 88). Bu konuda İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in (s) “Dünyaya gelen her insan fitrat üzere doğar; sonra anne babası onu Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi yapar.”³³ şeklindeki sözü de ailenin değerleri kazandırma fonksiyonunu vurgulaması açısından dikkat çekicidir.

2.3.9. Mahremiyetin korunması fonksiyonu

Mahremiyet “başkalarının sınırlarını ihlal etmeyen ve kendi sınırlarını belirleyen bedensel, duygusal, düşünsel ve sosyal özerklik” olarak tanımlanmaktadır (AÇSHB, 2017). Çocukta ahlaki duyguların uyandırılması, uygulanması ve ahlaki bilgilerin kazandırılması yoluyla ahlaki eğitim görevini yerine getiren aile, aynı zamanda çocuklarına ve üyelerine mahremiyet eğitimi vermesi de kendisinden beklenmektedir. Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, toplumsal hayatta köklü dönüşümler yaratmanın yanında iletişim, iş ve gündelik yaşam dinamikleri üzerinde etkisini göstermektedir. Bu da birçok

³³ Buhari, Cenâiz, 79; Müslim, Kader, 22-25..

sosyal kavramda olduğu gibi mahremiyet konusunda da algılarının değişmesine neden olmaktadır (Çaycı ve Karagülle, 2014: 190). Mahremiyet Eğitimi Çalıştay Sonuç Raporu'nda (2017) belirtildiği gibi bedensel mahremiyet, mekân ve eşya mahremiyeti, zaman mahremiyeti, dijital mahremiyet ile duygusal ve düşünsel mahremiyet bugün mahremiyet kavramı kapsamında tartışılan konuları oluşturmaktadır. Günümüzde okul öncesi dönemde çocuklara yönelik mahremiyet eğitimi pratik uygulamalarla aile ortamı içinde oluşturulurken, ileri yaşlarda ise yanlış ve doğru kavramları, özel alan kavramı (bedensel, toplumsal, duygusal), vücut sistemlerinin nasıl çalıştığı, çocuk hakları ve sorumlulukları, ergenler için cinsel eğitim, ergenler için duygusal ilişkilerde sınırların belirlenmesi, hayır diyebilme, kimlere neyin ne kadar anlatılacağı ve paylaşılacağı, sevgi, saygı, güven ve mahremiyet kavramları arasındaki fark ve sınırlar konusunda çocukların gelişim dönemleri de dikkate alınarak farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ailenin mahremiyeti konusu sadece çocuklarla sınırlı değildir; ebeveynler açısından mahremiyet, evlilik öncesinden başlayarak ölene kadar devam etmektedir. Fakat özellikle son yıllarda bedene dayalı mahremiyet konusunun günlük yaşamda diğerlerine nazaran daha ön plana çıktığı görülmektedir.

Ailenin düzenleyici ve toplumsal kontrolü sağlayan yönü, cinsel davranışların düzenlenmesinde ve toplumsal ahlakın korunmasında kendini göstermektedir (Akıncı, 2007: 23). Cinsel davranışlara yönelik izinler ve yasaklar bir toplumdan diğerine farklılık gösterse de ailenin temel işlevleri gibi aile ilişkileri de kültürel kontrole tabidir (Bulut, 1993: 4). Bu yönüyle aile kurumu, insanların en güçlü dürtülerinden biri olan cinselliği kontrol altına alarak biyolojik fonksiyonla birlikte toplumsal bir fonksiyonu da yerine getirmektedir. İçağasıoğlu Çoban'ın (2007: 49) da naklettiği gibi ailenin nitel ve nicel olarak gösterdiği değişim "aile" kavramı konusundaki anne-baba ve çocuklardan oluşan birlik algılamasını da değiştirmekte, tek ebeveynli aileler ve eşcinsel birliktelikler tarafından oluşturulan yeni aile formları ortaya çıkmaktadır. Hatta kimi ülkelerde eşcinsel evlilikler ve bu evlilik bağı içinde çocuk dünyaya getirme ya da evlat edinme yasal bir hale gelmektedir. Örneğin İngiltere'de iki eşcinsel erkeğin Amerikalı bir "taşıyıcı anne"den ikiz çocuk sahibi oldukları basına yansımıştır. Yani bu ikiz bebeklerin iki tane babası olacaktır. İngiltere'de yaşanan bu durum artık pek çok toplumda karşımıza çıkan bir örnek haline gelmiştir. Dolayısıyla bu gibi durumların alenileşmesi hem aile, hem de toplum açısından mahremiyetin ihlal edilmesi anlamına geldiği gibi çocukların da gelişim ve sosyalleşmesi açısından olumsuz bir etkiye bulunmaktadır.

Erikson (akt.: Yavuzer, 2012: 166) evlilik kurumunda bulunması gereken öğeler arasında karşı cinsten sevilen bir eşle karşılıklı doyuma ulaşılabilmesi, karşılıklı güven duygusunun paylaşılabilmesi, üreme konusunda birlikte bir düzen kurulabilmesini de saymaktadır. Bu eşlerin evlilik hayatlarında cinsel yaşamlarını sadece eşleri ile sınırlandırmalarını gerektirmektedir. Bu durum eşler arasında karşılıklı güven ve sadakatin oluşmasında ve aile kurumunun geleceğinin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Sadece evlilik hayatında başkasıyla beraber olma değil, Yavuzer'in (2012: 166) ifadesiyle "evlilikten önce uzun süre birlikte yaşama" ve "evlilik öncesinde çocuk sahibi olma" gibi durumlar evlilikte olumsuz yönde belirleyici bir etken olarak boşanmaya sebep olduğu gözlenmekte ve toplumsal mahremiyete zarar vermektedir. Özellikle iletişim teknolojileri aracılığı ile her

türlü formattaki video, ses ve resimlerin zamana ve mekâna bağı kalmadan iletilebilmesi bu bilginin sosyal medya aracılığı ile ağlar arasında sürekli dolaşımı mahremiyet algısını günümüzde değiştirmektedir ve bu kuşaklar arasında da farklılıklar göstermektedir. Geleneksel dönemde mahrem olarak kabul edilen resimler, videolar bugün sosyal ağlar aracılığıyla dünya ile paylaşılırken; karşılıklı konuşmalar, ilişkiler, arkadaşlıklar sosyal ağlarda açık bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu durum bir taraftan paylaşım ve teşhire dayalı bir kültürü ortaya koyarken diğer taraftan da bireylerin sanal ortamda kendilerini tanımlama çabası içerisine girmesi anlamına gelmektedir (Çaycı ve Karagülle, 2014: 191). Çalışır'ın (2015:120-121) belirttiği gibi sosyal ağlar kimlik oluşturma, iletişim kurma, eski arkadaşları bulmak, eğlenmek gibi amaçlar için kullanılabildiği gibi sosyal kabul, övme, teşekkür, beğenme, ayrıcalık kazanmak, grup tarafından tanınma, kullanıcıların düşüncelerinin onaylanması gibi sosyal etkileme stratejileri ile başka insanların düşüncelerini ve davranışlarını değiştirme amacıyla da kullanılabilmektedir. Çaycı ve Karagülle (2014) tarafından mahremiyet kavramının, enformasyon teknolojileriyle birlikte, kamusal ve özel yaşamda nasıl biçimlendiğini belirlemek üzere yapmış oldukları araştırma sonuçlarına göre teknolojinin içine doğan Z kuşağı sosyal ağlara, X ve Y kuşaklarından farklı anlamlar yüklemektedirler yani farklı bir mahremiyet algısına sahiptirler. Diğer iki kuşak gibi sosyal ağları ayrı bir gerçeklik alanı olarak görmediğinden gerçek hayatta mahremiyetini ne kadar paylaşıyorsa, sosyal ağlarda da mahremiyetini o düzeyde paylaşmaktadırlar. Kendilerini koruma amaçlı olarak kişisel bilgilerini sosyal ağlar üzerinden paylaşmayı tercih etmemekte ve sahte hesaplar oluşturmaktadırlar. Buna karşın internet ve sosyal ağ gerçeği ile sonradan tanışan X ve Y kuşağı ise sosyal ağları Z kuşağından farklı olarak yeni bir kamusal alan olarak gördüğünden kişisel bilgilerini paylaşmakta sakınca görmediği gibi Facebook üzerinden arkadaşları ile sohbet etmek, özel alan olarak kabul edilen ev içerisinde çekilen fotoğraflar dâhil olmak üzere tüm fotoğrafları paylaşmak onlar için bir tür sosyalleşme anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu durum özellikle mahremiyet algısının X ve Y kuşaklarında geleneksel dönem ve Z kuşağına göre daha fazla farklılaştığı anlamına gelmektedir. Fakat her üç kuşakta, sosyal ağları eşleri, arkadaşları gibi kişilere yönelik bir gözetim ve denetleme aracı olarak kullanmaktadırlar. Dolayısıyla bu tür kullanımlar insanların birbirlerini tanıması adına faydalar sağlıyor olsa da kötü niyetli kişilere de fırsat ve imkân sunmaktadır. İşte bu noktada ailelerin özellikle internet okur-yazarlığı ve sosyal medya kullanımının sunduğu fırsatlar ve riskler konusunda eğitilmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu konularda yeterliliğe sahip olmayan ve kendilerini koruyamayan ebeveynlerin, çocuklarına mahremiyet konusunda rehberlik etmesi beklenemez.

Sonuç olarak ailenin hem kendi mahremiyetini hem de çocukların mahremiyetini koruma konusundaki işlevi çocukların istismardan korunarak sosyal ve psikolojik açıdan sağlıklı bireyler olarak yetişmesini sağladığı gibi toplumsal ahlakın korunmasına da hizmet etmektedir. Fakat bu konuda ailelerin mahremiyet alanı, buna yönelik tehditler ve özellikle de eski kuşaklar açısından internet ve sosyal medyanın rolü konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu sorunların aşılmasında ve gerekli farkındalığın oluşmasında sivil toplum kuruluşları, örgün ve yaygın eğitim kurumları ve medyaya önemli görevler düşmektedir.

2.3.10. Boş zamanları değerlendirme fonksiyonu

Aile, eğitim ve sosyalleştirme işlevi kapsamında üyelerinin boş zamanlarının değerlendirilmesi fonksiyonunu da yerine getirmesi beklenmektedir. Bu fonksiyon, aile üyelerinin birlikte eğlenme, dinlenme, güzel ve nitelikli zaman geçirmelerini ifade etmektedir. Sosyolojide “üçüncü zaman değerlendirme” olarak bilinen boş zaman değerlendirme; “bireyin, çalışma gibi rutin etkinlikleri bırakıp, onun yerine oldukça hoşuna giden, zevkli etkinliklerle ilgilenmesi” olarak tanımlanmaktadır (Marshall’dan akt.: Alkan, 2014: 53). “Boş zaman” kavramı modern toplumlara özgü bir kavramdır. Bu sebeple modern dönemde boş zamanın değerlendirilmesi özel bir çabayı zorunlu kılmıştır (Çağan, 2016: 88). Modern öncesi toplumlarda eğlenme ve dinlenme hizmeti veren tanımlı kurumlar yoktur. Çünkü aile üyeleri eğlenme ve dinlenme için gerekli olan ihtiyacı birlikte gidermeyi tercih etmekteydiler. Dolayısıyla birlikte üzülme, birlikte sevinme ve birlikte eğlenmekteydiler (Doğan, 1998: 199). Dinlenme, gündelik iş yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğundan dolayı özellikle doldurulması lazım gelen bir boş zaman aralığı yoktu. Bu sebeple eğlenme ve dinlenme gibi hizmetler ailenin kendisi tarafından sunulurdu (Sayın, 1990: 8-9). Fakat modern toplumlarda eğlence ve dinlenme hizmetleri kurumsal bir nitelik kazanmıştır (Çağan, 2016: 88). Eğlence ve dinlenme hizmetleri günümüzde bir sektör haline gelmiş olsa da ailenin bu fonksiyonu özellikle modern dönemde daha işlevsel bir hal aldığı görülmektedir. Dündar’ın (2012 akt.: Alkan, 2014: 53.) da ifade ettiği gibi bu fonksiyonun aile tarafından yerine getirilmesi çocukların zararlı alışkanlıklar ve arkadaşlıklar edinmeleri önlemekte, modern toplumun yarattığı stres ve yorgunluğun atılmasına da yardımcı olmaktadır.

Bölüm III. Hayatın Anlamlandırılmasında Üç Kuşak Üzerinden Ailenin Rolü

Çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık şeklindeki yaş dilimleri bütün insanların tecrübe ettiği yaş dilimleridir. Hayatı öznel bir yaklaşımla anlamlandıran insanlar mevcut yaşam koşullarını, gelecekle ilgili beklentilerini, hayatın olumlu veya olumsuz olarak algılanan yönlerini kendi bakış açısına göre anlamlandırmakta ve zorluklar karşısındaki davranış biçimlerini belirlemektedir. Bu açıdan genç kuşakların, orta kuşak anne ve babaların ve yaşlı kuşakların anlam dünyasının kavranması davranışlarının anlaşılmasına, sorunlarının önlenmesi ve çözümüne olumlu katkıda bulunmaktadır. Zira yapılan her çalışma bilimsel literatüre bir katkı sağlamakla birlikte gerçekte insanın mutluluğuna hizmet edecek bilgiler sağlamaktadır. Bu bölümde, yapılan araştırmanın metodolojisi hakkında bilgi verildikten sonra bulgular değerlendirilecektir.

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

Yapılan bu çalışmada, değişen yaşam şartlarının etkisiyle çocuklar, orta kuşak anen/babalar ve dede/ninelerden oluşan kuşakların hayatı anlamlandırmalar üzerinde ailenin rolünü belirlemek ve karşılıklı olarak analiz etmek hedeflenmektedir. Araştırmanın konusu, önemi, problemi, amacı, hipotezleri, sınırlılıkları, araştırma teknik ve yöntemleri konusundaki bilgiler aşağıda sunulmuştur.

3.1.1. Araştırmanın konusu

İnsan yalnız olarak dünyaya gelen ve daha sonra içine doğduğu toplumla kurduğu etkileşim sonucunda bir yandan bireysel varlığını korumak bir yandan da toplumsal değerleri içselleştirerek sosyalleşen bir varlıktır. Kuşkusuz bu sosyalleşme sürecinde en etkili toplumsal kurum ailedir. “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” (TDK, 2005: 45) olarak tanımlanan aile, toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve doğal olarak toplumun sosyal yapısına, değerlerine ve normlarına bağlıdır. Bu sosyal ve kültürel değerler zaman içinde ve toplumdan topluma değiştiği için (Kağıtçıbaşı, 2010:169) aile hem yapısı ve hem de işleyişi bakımından zaman ve mekân boyutlarında çok farklılıklar gösteren büyük dönüşümler geçirmiştir (Sayın,1990: 2). Tarım toplumundan sanayi toplumuna, köy toplumundan kent toplumuna doğru gerçekleşen sosyolojik değişimler, geleneksel geniş aile yapılarının çekirdek aile yapılarına doğru değişimini beraberinde getirmiştir. Pek tabiidir ki bu durum bakım, koruma, güvenlik, eğitim, sosyalleşme, üretim gibi ailenin birçok fonksiyonlarında da değişimler meydana getirmiş ve bu fonksiyonlarından bazılarını ya tamamen ya da kısmen başka sosyal kurumlara devretmek zorunda kalmıştır. Fakat bütün değişimlere rağmen aile neslin devamı, çocukların sosyalleşmesi ve çocuklara verilen duygusal ve manevi destek başta olmak üzere birçok fonksiyonuyla işlevselliğini korumaktadır. Yaşanan toplumsal koşullar ve teknolojik gelişmeler sonucunda ailelerde meydana gelen sosyal değişimler, kuşakların hayata bakışını, kuşakların gerek kendi arasında gerekse diğer kuşaklar arasındaki iletişim, etkileşim ve birbirlerinden beklentileri üzerinde de etkili olmaktadır. Bu sebeple yapılan araştırmanın konusu dede/nine, anne/baba ve ergenlik çağındaki çocuklarından oluşan üç kuşağın hayatı anlamlandırması üzerinde ailenin rolünü kuşaklar açısından karşılaştırmalı olarak analiz etmektir.

3.1.2. Araştırmanın önemi

Anlam arayışı, insan varlığının doğuştan sahip olduğu güdülerden biridir. Bu sebeple insanlar hayatlarını anlamlı kılmak ve amaçla doldurmak için anlam aramaktadırlar. Frankl'a (1992: 47) göre insanların anlam arayışları durdurulduğu takdirde “*varoluşsal engellenme*” ortaya çıkmaktadır. Bu durum da zamanla “*noojenik nevroz*” adı verilen bir anlamsızlık krizine sebep olmaktadır. Varoluşsal boşluğunu doldurabilmek yani hayata bir anlam verebilmek için üç yol vardır. Birincisi, bir eser yaratmak veya bir iş yapmaktır. İkincisi, bir insanla etkileşime girmek ya da bir şeyler yaşamaktır. Üçüncüsü ise başımıza gelen acılı hallere karşı tavır geliştirmektir. Dolayısıyla insanlar sorumlu ve özgür olmasının yanında sevgiyle de donatıldığından iyilik, doğruluk, doğayı sevmek, insanı sevmek, yaşam amaçlarına sahip olmak, gelecekle ilgili hedef ve beklentilerinin olması yaşama anlam katan önemli değişkenlerdir. Bu sebeple kişinin, bir taraftan kimlik kazanmasına diğer taraftan ise aile ve toplumun kendisinden beklediği davranışları öğrendiği ve uyguladığı bir etkileşim süreci (Giddens ve Sutton, 2014: 254; Jary ve Jary, 1991: 452) olarak sosyalleşme, farklı kuşakların birbirleri arasındaki iletişim ve etkileşim üzerinde etkili olduğu gibi kuşakların hayata bakışını, zorluklarla baş etme becerisini ve birbirlerinden beklentilerini de etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle bireysel anlamda yaşanan anlam krizleri mikro ve mezzo planda birey ve ailenin yaşam doyumunu, makro planda ise toplumun huzur ve mutluluğunu olumsuz etkilemektedir. Mikro planda yaşanan anlam krizi, bireyleri kaygılandırmakta, yalnızlaştırmakta ve yaşamdan kopmasına sebep olmaktadır ki, bu durum sağlam bir kişilik yapısına sahip olması, topluma katkı sağlaması ve üretken olması beklenen kişilerin tüketen, desteklenmesi gereken hatta topluma zarara veren kişiler haline gelmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan sosyalleşme sürecinin aile ve yakın çevresi tarafından sağlıklı yönetilememesi de kuşaklar arası çatışmalara, değerlerin aşınmasına, aile parçalanmasından bağımlılık ve suçluluğa kadar birçok sosyal soruna sebebiyet vermektedir. Kuşkusuz bu süreç sadece bireyin veya ailenin kontrolünde olan bir süreç değildir. Akran ilişkileri, öğretmenler, medya ve özellikle de günümüzde dijital nesil olarak adlandırılan kuşaklar üzerinde internet ve sosyal medyanın etkisi her geçen gün artmaktadır ve bütün bunlar da sosyalleşme sürecine etkide bulunan unsurlardandır.

Mavili Aktaş'a (2015: 3) göre nüfus ve aile ile ilgili sosyoloji, sosyal politika ve sosyal hizmet araştırmalarında iki yaklaşımın ön plana çıktığı görülmektedir. Birinci tip araştırmalar, makro açıdan yapılan toplumsal araştırmalardır. Bu araştırmalarda bireylerin, ailelerin veya yaşlı, genç, çocuk, kadın, erkek vb. nüfus gruplarının toplumsal yapıdaki yerleri, fonksiyonları ile yapısal değişim özellikleri tespit edilerek incelenmektedir. İkinci tip araştırmalarda ise aile, birey, çalışan ve okuyan gençler gibi çeşitli nüfus gruplarını anlamaya yönelik, bireylerin ve aile üyelerinin rolleri, ilişkileri üzerinde yoğunlaşarak özel ve kamusal alandaki yaşamlarının anlaşılmasına çalışıldığı kısmen daha derinlikli çalışmalardır. Kuşaklar konusunda ülkemizde yapılan çalışmalara baktığımızda ailenin tarihi süreç içinde geleneksel ve geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş sürecindeki değişim ve dönüşümler; bu değişim ve dönüşümlerin sebepleri, aile yapısına etkileri ve sonuçları, aile üyelerinin özellikle de kadın ve yaşlıların rollerinde meydana gelen değişimler üzerinde durulmaktadır. Bu kapsamda yaşlı, çocuk ve ebeveynlerin ruh

dünyaları, özellikle de psikolojik ve psikiyatrik açıdan analiz edilmektedir. Fakat hayatın anlamı ve kuşakların hayatı nasıl anlamlandırdıkları konusunda yapılan çalışmalar hem ülkemiz açısından hem de sosyal hizmet disiplini açısından yetersizdir. Hatta değişik yaş dönemlerindeki bireyler sosyal, psikolojik ve biyolojik açıdan araştırmalara konu olsa da insanın tinsel yönü de genel olarak ihmal edilmiştir. Bunda kuşkusuz sosyal hizmet disiplinin ülkemizde yeni olması, yıllar boyu ihmal edilmiş olması ve nispeten diğer disiplinlerin gölgesinde kalarak son yıllara kadar yeterli sayıda sosyal çalışmacının yetiştirilememiş olmasının da etkisi bulunmaktadır.

Yapılan bu araştırma kapsamında sosyolojik anlamda Sessiz Kuşak, Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı ve Z kuşağının dönemsel özellikleri değerlendirilmiştir. Ayrıca genç kuşaklar, orta kuşak ebeveynler ve yaşlı kuşakların özellikleri ve sorunları hem sosyolojik hem de psikolojik açıdan değerlendirilerek ailenin kuşakların anlam dünyası üzerindeki etkilerine teorik anlamda yer verilmiştir. Kuşaklar açısından hayatın değerini ve nasıl anlamlandırıldığını analiz etmek ve bu konuda ailenin rolünü tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada, yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümlerin dedeler/ninelerden oluşan yaşlı kuşaklar, orta kuşak anne/babalar ve ergenlik dönemindeki genç kuşakların hayatı anlamlandırması ve davranış biçimleri üzerindeki etkilerin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular, kuşaklar arasındaki çatışmaların engellenmesi, iletişim ve etkileşimlerin sağlıklı bir yapıya kavuşması, aile üzerinde kendi bünye veya toplumsal koşullardan kaynaklanan sebeplerle etkide bulunan sorunların tespiti, önlenmesi ve çözümüne dair hem sosyal çalışmacılara hem de diğer disiplinlerdeki araştırmacı ve uygulayıcılara yol gösterecektir. Aynı zamanda da sosyal hizmet literatürüne katkı sağlayacak ve sosyal politika yapıcılara da rehberlik edecektir.

3.1.3. Araştırmanın problemi

İnsanlar yaşamları için bir amaç tanımladıklarında genellikle anlamlı bir hayat yaratmakta, deneyim ve günlük olaylardan kaynaklanan amaçlara eğilim göstermektedirler. Stillman vd.'nin (2009 akt.: Demirel vd., 2012: 326) belirttiğine göre aşk, iş, din, kültür, intihar ve ebeveynlik gibi geniş bir konu aralığında yapılan deneysel araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bulgular insanların deneyimlerini şekillendiren ve anlamlı bir hayatın tanımı ya da kriteri olarak anlaşılabilecek dört ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Bunların ilki; bir amaca sahip olmaktır. İkincisi; yararlı olduğunu hissetmek, üçüncüsü; davranışlarının ahlaki olarak onaylanmış pozitif bir değere sahip olmasını hissetmek, dördüncüsü ise; özsaygı (self-worth) hissetmek ve bazı açılardan diğer insanlara göre daha iyi olduklarını hissedebilecekleri ve istenen tutumlara ulaşabilecekleri yollar bulmaktır. Diğer bir ifadeyle insanlar, “beden (duyum)”, “başarı (kariyer)”, “ilişki” ve “maneviyat” alanlarında belirledikleri amaçları gerçekleştirmeye çalışmakta ve yaşadıkları çatışmaların çözümünde bu amaçları kaynak olarak kullanmaktadırlar. “İlişkisel amaçlar”, bireylerin evlenecekleri kişide aradıkları özellikleri belirlemeleri, eşleri ve yakın çevreleri ile nasıl bir yaşam geçireceklerine ilişkin planlama yapmaları; “kariyer (başarı) amaçları”, bireylerin yaşamları boyunca hangi işlerde çalışacaklarına ve nasıl bir ilerleme göstereceklerine ilişkin planlama yapmaları, “maneviyat amaçları”, insanların hayatlarında ne için çaba göstermeleri

gerekebileceğine dair nihai bir vizyon belirlemelerinde dini inançları temel almaları; bedensel (duyumu) amaçlar ise, bireylerin bedenlerini rahatlatmak için hangi sporlarla ve hobilerle uğraşacaklarına dair planlara sahip olmaları anlamına gelmektedir (Peseschkian, 1996 akt.: Demirel, 2013: 126). Yaşam amaçları ayrıca içsel yaşam amaçları ve dışsal yaşam amaçları olarak da sınıflandırılmaktadır (Kasser ve Ryan'dan akt.: İlhan, 2009: 11). Kasser ve Ryan'ın (akt.: İlhan, 2009: 11) belirttiği gibi içsel amaçlar kişisel büyümeyi, duygusal yakınlığı ve topluma hizmet etmeyi içerirken; dışsal amaçlar finansal açıdan başarılı olmayı, fiziksel çekiciliği ve toplumsal popüleriteye sahip olmayı içermektedir. İnsanın doğası ve ihtiyaçları, içsel amaçlarını; insanın ait olduğu toplumun ve kültürün isteklerinin karşılanması da dışsal amaçlarını yaratmaktadır. Dolayısıyla insanların bir amaca bağlanması ve sürdürmesi varoluşlarını sürdürmesi açısından önemli olduğu kadar belirlenen amacın içeriği, insanın mutluluğunu bir amaca bağlamaktan daha fazla etkilemektedir. Örneğin, kişiler arası ilişkileri geliştirme, kendini kabul etme, fiziksel zindeliğini koruma ve sürdürme, ihtiyacı olanlara yardım etme gibi amaçlar psikolojik sağlık üzerinde olumlu katkılar sağlarken, zengin olma, ünlü olma, çekici olma gibi dışsal amaçları sürdürmek ve ulaşmak ise psikolojik sağlığı olumsuz etkilemektedir. Bu açıdan içsel amaçların kendini kabul, kalıtım/yakın ilişkiler, topluma katkı, fiziksel sağlık; dışsal amaçların ise ünlü olma/tanınma, çekicilik/imaaj ve maddi başarı/zenginlik gibi amaçları kapsadığını ifade etmektedir.

Son yıllarda sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki hızlı ilerlemeler ve köklü değişimler aileyi de etkilemiş ve bu değişimlerden kuşaklarda kimi zaman olumlu kimi zamanda olumsuz etkilenmiştir. Bu da hayatı geleneksel bakış açısıyla anlamlandıran yaşlı kuşaklar ile modern zamanda dünyaya gelen genç kuşakların hayatı anlamlandırması arasında farklılık meydana getirmiş ve kuşakların ikileme düşmesine sebep olmuştur. Değişimi engellemek mümkün olmadığından nesillerin korunması ve kültürel değerlerin yeni nesillere aktarılması için değişim ile aile veya kuşaklar arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Zira yaşlı kuşakların tecrübesi ve beklentileri ile genç kuşakların özgürlük arayışları, kendilerini gerçekleştirme çabaları ve bunu engelleyen her değeri sorgulamaları arasındaki dengenin kurulamayışı kuşaklar arasındaki çatışmaları tetiklemektedir. Bunun sonucu olarak da genç kuşaklar ya toplumun istek ve beklentilerine boyun eğerek bireysel özgürlüklerini feda etmek ya da kendilerini toplumdan soyutlayarak yalnızlaşmak, yabancılaşmak, içine kapanmak veya başkaldırmak şeklinde davranış geliştirmektedirler. Bu da aile sisteminin dengesini bozarak bütün aile üyelerini olumsuz etkilediği gibi madde bağımlılığı, suça yönelmek suretiyle toplumsal sorunlara da sebebiyet verebilmektedir. Bilimsel olarak bir durumun idealde olması gerekenden farklı olması anlamına gelen problem, sosyal hizmet disiplini açısından ailenin ve onun farklı kuşaklardan oluşan üyelerinin hem kendi aralarındaki hem kuşaklar arasındaki hem de toplumla ilişki ve etkileşimlerinden kaynaklanan sorunların çözümünü gerekli kılmaktadır. Bu sebeple insanın biyolojik, sosyal, psikolojik ve manevi yönden tam bir iyilik haline ulaşabilmesi, kuşaklar arası iletişim ve etkileşimin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, ailenin fonksiyonelliğinin sağlanabilmesi ve aileden kaynaklanan birçok toplumsal sorunun önlenmesi veya var olan sorunların çözümüne yardımcı olmak amacıyla kuşakların hayata

nasıl baktığının ve onu nasıl anlamlandırdığının tespit edilmesi yapılan araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

3.1.4. Araştırmanın amacı

Ailenin yapısında ve fonksiyonlarında zaman içinde meydana gelen değişimler ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Teknolojik gelişmelerin de etkisiyle toplumsal koşullarda meydana gelen değişimler, aile kurumu ile beraber kuşakların da hayatı anlamlandırması üzerinde etkide bulunmaktadır. İnsan anlam üreten varlıktır. Anlam arayışı da insanın doğuştan sahip olduğu güdülerden biridir (Frankl, 1992: 45) ve öznel bir karaktere sahiptir. Dolayısıyla insanlar ortaya çıkan yeni durumları, onlarla etkileşimde bulundukları, başkalarıyla ilişkilendirdikleri veya geçmiş yaşantıları ışığında değerlendirdikleri için anlamlı bulmaktadırlar (Öcal, 2010 akt.: Aydın vd., 2015: 42). Diğer bir ifadeyle insanlar değişen toplumsal koşullara uyum sağlayabilmek için bilgi, yaş, eğitim, sosyal çevre, değerler, inançlar, zaman ve şartların etkisiyle anlam dünyası ve yaşam amaçlarını değiştirmektedir. Alfred Schutz'un (akt.: Slaterry, 2007: 234) da belirttiği gibi kişiden kişiye farklılaşan bu anlamlandırmalar sosyal dünyadaki değişime katkı sağlamaktadır. Anlam dünyasının bu özelliklerinde de görüldüğü gibi kuşaklar zamanın koşullarına bağlı olarak hayatı yeniden anlamlandırmakta ve buna uygun davranış geliştirmektedirler. Bu anlamlandırmalar her zaman olumlu olmayıp kimi zaman da olumsuz olabilmektedir. Bu sebeple yapılan araştırmanın amacı dede/nine, anne/baba ve ergenlik çağındaki çocuklardan oluşan üç kuşağın hayatı nasıl anlamlandırdıklarını tespit etmek ve bu konuda üç kuşak arasındaki değişimi karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Bu kapsamda şu soruların cevapları aranmaktadır:

1. Hayatın anlam ve amacı nedir?
2. Hayat nimet mi yoksa zahmet mi?
3. Hayatı anlamlı kılma çaba ve yolları nelerdir?
4. Kuşakların yaşama dair arzu ve hedefleri nelerdir?
5. Kuşaklar hayat karşısında kendilerini nasıl konumlandırmaktadırlar?
6. Kuşakların sıkıntılara karşı davranış biçimleri nasıldır?
7. Yaşam amaçların gerçekleştirilmesinin önündeki engeller nelerdir?
8. Ebeveynlerin çocuklarından beklentileri nelerdir?
9. Ebeveynler için çocuk ne anlam ifade etmektedir?
10. Kuşakların gelecek hakkındaki düşünce ve hisleri nasıldır?
11. Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarını belirlemede etkili kişi ve kurumlar nelerdir?

3.1.5. Araştırmanın hipotezleri

Yapılan araştırma kapsamında “*Hayatın anlamı, kuşaklararası toplumsal dönüşüm neticesinde değişime uğramaktadır*” ana hipotezi test edilmektedir. Araştırmanın alt hipotezleri ise şu şekildedir.

1. Genç kuşaklar (erkek/kız çocuklar) hayatı, ailede öğrendikleri yaşam pratikleri çerçevesinde anlamlandırmaktadır.

2. Genç kuşaklar yaşamı anlamlandırma ve yaşam amaçlarını belirleme konusunda önceki-kuşaklara göre daha kararsız ve değişken bir yapıdadır.
3. Toplumsal değişim ve dönüşüm sonucunda bütün kuşaklar geleneksel değerler ile modern değerler arasında ikilem yaşamaktadırlar. Bu durum hayatın anlamlandırılmasında farklı etki meydana getirdiği gibi kuşaklar arası çatışmalara da sebep olmaktadır.
4. Yaşlı kuşaklar, toplumsal değişim ve dönüşümün genç kuşaklar üzerindeki olumsuz etkilerine karşı çözüm bulmakta zorlanmakta ve daha çok manevi ve kültürel değerler üzerinden kontrol sağlama eğilimindedirler.
5. Ebeveynlerin dini ve kültürel değerlere bağlılığı, genç kuşakların ebeveynlerini rol model alışı ve güven tesis eden bir faktördür.
6. Değişen yaşam koşulları ve tecrübeleri sonucunda kuşaklar, hayatı yeniden anlamlandırmakta ve yaşam amaçlarını yeniden belirlemektedir.
7. Genç kuşaklardan yaşlı kuşaklara doğru ilerledikçe bireysel yaşam amaçlarından ziyade toplumsal yaşam amaçları önem kazanmaktadır.
8. Bakım ihtiyaçları ve maddi yetersizlikleri olmadığı müddetçe yaşlı kuşakların sonraki kuşaklardan gelecekle ilgili beklentileri daha çok psikolojik temellidir.
9. Genç kuşak, önceki kuşaklardan maddi ve psikolojik olarak desteklenmeyi, yaşam amaçları ve kararları konusunda özgür bırakılmayı ve ihtiyaç duyduğunda kendisine rehberlik edilmesini beklemektedirler.
10. Genç kuşaklar hayata dair meslek edinme, evleneceği kişiyi seçme, ikamet edeceği yeri belirleme, çocuklarının yetiştirilmesi gibi konularda ailelerinin beklentilerini dikkate almaktadırlar.
11. Çalışan ebeveynlere sahip genç kuşaklar, sevgi ve şefkat ihtiyacını yaşlı kuşaklarla karşılamaktadırlar. Buna karşılık, yaşlı kuşaklar da sevmek ve sevilme ihtiyacını genç kuşaklarla karşılayarak hem yaşam doyumunu artırmakta hem de yaşamına anlam katmaktadırlar.
12. Genç kuşaklar bireyselleşme eğiliminde olsalar da kuşaklar arasında oluşan duygusal bağ, yaşam boyu aileyi bir arada tutmaktadır.
13. Aile, fonksiyonlarından bazılarını modern kurumlara devretmiş olsa da bu kurumlar, sorunların çözümünde ebeveynler başta olmak üzere diğer kuşaklardan aile üyelerinin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar.

3.1.6. Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırmamızın sınırlılıklarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Kuşaklar açısından hayatın değeri ve anlamını karşılaştırmalı olarak analiz etmek amacıyla yapılan araştırmamızın kapsamı Atilla Uras Anadolu Lisesi öğrencileri, ebeveynleri ile dede ve büyük annelerine uygulanan anketin verileriyle sınırlıdır.
2. Araştırmanın kuramsal bölümünü oluşturan “hayatın anlamı” nı temel alan araştırmaların ülkemiz açısından ve özellikle de sosyal hizmet disiplini açısından yeni olması ve henüz yeterli miktarda literatürün oluşmamış olması da sınırlılıklardan bir diğeridir. Bu konudaki çalışmalar daha çok filozoflar tarafından

varoluşsal olarak, psikolog ve psikiyatrlar tarafından terapi amacıyla ve dinler tarafından da yaratıcı ile yaratılan arasındaki ilişki çerçevesinde ele alınmıştır.

3. Araştırmamız kapsamında öğrenci, ebeveyn ve yaşlı ebeveynlerin hem kişisel bilgilerinin hem de araştırma kapsamında verecekleri bilgilerin kesinlikle başka amaçla kullanılmayacağı ve hiçbir şekilde bu bilgilerin talep edilmediği konusunda ikna ederek samimi bir şekilde anket formlarını doldurmalarını sağlamak da bir sınırlılık oluşturmaktadır.
4. Ayrıca araştırmanın ergenler, ebeveynler ve dedeler ile büyükannelere yönelik olarak üç kuşak temel alınarak yapılması, özellikle de yaşlı kuşaklara ulaşma ve anketin uygulanmasında yaşanabilecek zorluklar da bir sınırlılık oluşturmaktadır.
5. Anketin uygulanması için gerekli yasal izinleri almak özellikle de öğrencilerin 18 yaşından küçük olmaları sebebiyle velilerinden de ayrıca izin dilekçelerini temin etmek de bir sınırlılık oluşturmaktadır.
6. Bütün bu çalışmaların bir kişi tarafından yapılıyor olması da insan gücünü aşan bir sınırlılık oluşturmaktadır.

3.1.7. Araştırmanın yöntemi ve teknikleri

Bilimsel bir araştırmada, kuramsal çerçevenin belirlenebilmesi ve değerlendirilmesi için bir takım yöntem ve tekniklerin seçilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Yöntem, araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebep-sonuç ilişkilerini ve mümkün olduğu hallerde de bu ilişkilerin temelinde yer alabilecek bilimsel kanunları tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol anlamına gelmektedir. Araştırma yöntemi ise araştırmanın amacını gerçekleştirebilmek için kullanılan yaklaşım ya da teknikleri sistematik bir biçimde düzenlemek ve araştırmanın yapılabilmesi için izlenmesi gereken bir süreçtir. Araştırma tekniği de araştırma yönteminin yapılabilmesi için yöntemin uygulamaya geçmesini sağlayan bir bilgi toplama aracıdır. Bu kapsamda kuşakların hayata bakışı üzerinde ailenin rolünü belirlemek üzere yaptığımız araştırmamızın kapsamını teşkil eden Atilla Uras Anadolu Lisesi'nde okuyan öğrencilere, onların ebeveynlerine ve büyük anne ve dedelerine yönelik olarak anket uygulaması yapılmıştır. Bu kapsamda katılımcılara yöneltilen sorular hipotezler dikkate alınarak ve literatürden de faydalanılarak hazırlanmıştır.

3.1.7.1. Veri toplama süreci

Belirlenen hipotezler kapsamında literatürden elde edilen bulgulardan faydalanılarak hazırlanan anket soruları tamamen tez danışmanı Recep Yıldız'ın da katkılarıyla hazırlanmış ve form haline getirilmiştir. Yirmi altı sorudan oluşan anket soruları İstanbul İli Maltepe İlçesi Atilla Uras Lisesi'nde okuyan öğrencilerin kendisine, anne ve babalarına ve dede/ninelerine uygulanmak üzere hazırlanmıştır. Üç kuşağa aynı anket uygulanacağından dolayı soruların çoğunluğu her kuşağa sorulsa da üç adet soru öğrencilere sorulmamaktadır. Anketin formunun hazırlanmasından sonra okul ile yapılan görüşmenin ardından gerekli resmi izinleri almak üzere okulun bağlı bulunduğu İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü vasıtasıyla İstanbul Valiliği'ne müracaat edilmiştir. 25 Şubat 2019 tarihinde İstanbul Valiliği tarafından istenen Etik Kurulu Raporu'nun Yalova Üniversitesi'nden temin edilmesi amacıyla yapılan müracaat ile başlayan süreç, resmi izinlerin alınması, anketlerin yapılacağı öğrenci, anne/baba ile dede/ninelerin belirlenmesi, anketlerin çoğaltılması ve

uygulanması aşamalarının 29 Mayıs 2019 tarihinde sonuçlanmasıyla verilerin analizi aşamasına geçilmiştir. Uygulama sırasında kuşakların anketlere samimi ve güvenilir cevap vermesini sağlamak üzere önceden anketin amacı hakkında bilgi verilmiş, İstanbul Valiliği tarafından verilen izinler arz edilerek gerek anketlerde gerekse raporlarda hiçbir şekilde isim, adres gibi kişisel bilgilerin yer almayacağı ve araştırma verilerin başka bir amaçla kullanılmayacağı ifade edilmiş ve bu bilgilere de anket formlarında yer verilmemiştir. Valilik tarafından imzalı ve mühürlü olarak teslim alınan formlar çoğaltılarak, ergenlerin tamamına okulda uygulanmıştır. Ebeveynlerin çoğunluğuna ise veli toplantılarında ve iki görüşmeler sırasında okulda; bazı ebeveynler ve yaşlı kuşaklara ise randevu alınarak evinde anket uygulanmıştır. Katılımcılar araştırmamızın hitap ettiği kitle dikkate alarak rastgele seçilmiştir. Ebeveyn ve öğrencilere yönelik okulda yapılacak anket çalışmasında okul rehber öğretmenleri ve sınıf rehber öğretmenlerinden; evlerdeki ebeveyn ve yaşlı kuşaklara yapılacak anket çalışmasında ise sorumluk sahibi gönüllü öğrencilerden destek alınmıştır. Öğrenciler de 18 yaşın altında olduklarından dolayı etik açıdan ailelerinin izni gerekli olduğundan yine İstanbul Valiliği tarafından onaylanan veli izin dilekçesi öğrenciler vasıtasıyla ailelere gönderilerek imzalatıldıktan sonra araştırmacı tarafından toplanmış ve sonrasında anket uygulamasına başlanmıştır.

3.1.7.2. Araştırmanın evreni ve örneklemi

Evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür. Bu bütün, ortak özellikleri olan canlı ya da cansız her türlü elemanı içerebilmektedir (Karasar, 2012: 109). Dolayısıyla çalışmanın evreni İstanbul ilidir. İstanbul farklı sosyo-kültürel ve ekonomik yapısıyla Türkiye'nin farklı bölgelerden gelen insanların ikamet ettiği bir şehirdir. Dolayısıyla bu şehirde yaşayan dedeler ve büyük anneler, ebeveynler ve onların ergenlik çağındaki çocukları araştırmamızın evrenini oluşturmaktadır.

İstanbul'daki bütün dedeler, büyükanneler, ebeveynler ve ergenlere yönelik bir araştırma yapmak mümkün olmadığından İstanbul İli Maltepe İlçesi Atilla Uras Anadolu Lisesi'nin öğrencileri, ebeveynleri ve onların dedeleri ve büyükanneleri örneklem olarak alınmıştır. Karasar'ın ifadesiyle (2012: 110) örneklem, belli bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar genelde örneklem kümeler üzerinde yapılır ve alınan sonuçlar, ilgili evrenlerine genellenir. Atilla Uras Anadolu Lisesi, 425 erkek ve 440 kız öğrencisi olan bir okuldur. Araştırma, Atilla Uras Anadolu Lisesi'nde okuyan öğrenciler (527 kişi), onların orta kuşak ebeveynleri (258 kişi) ile dede ve ninelerine (79 kişi) uygulanmıştır. Anket uygulanan kişilerin toplamı, 864'tür. Atilla Uras isimli bir işadama tarafından yaptırılan okulun öğrencileri ve aileleri, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahiptir. Geçmiş yıllarda Türkiye'nin farklı illerinden gelerek İstanbul'a yerleşen bu aileler, Maltepe başta olmak üzere Kartal, Pendik, Tuzla, Ataşehir ve Sancaktepe ilçelerinde ikamet etmektedirler. Bu sebeple, Atilla Uras Anadolu Lisesi öğrencileri, ebeveynleri, dede ve büyük annelerine yönelik yapılacak olan anket çalışması ile kuşaklar açısından hayatın değeri, anlamı ve bu anlamın oluşmasında ailenin rolünü dair kapsamlı bilgiler elde edebileceğimiz düşünülmüştür.

3.1.7.3. Verilerin analizi

Anket yöntemiyle toplanan veriler Statistical Package For Social Sciences (SPSS) programı kullanılarak hem bağımsız değişkenler hem de bu değişkenler ile cinsiyet, öğrenci yakınları, öğrencilerin sınıfları, meslekler, ailenin aylık toplam geliri, öğrenim durumu ve İstanbul’da yaşanan süre arasındaki çapraz ilişkiler açısından analizler yapılmıştır. Tablolar yüzde 5 anlamlılık değeri üzerinden değerlendirilmiştir.

3.2. Araştırmanın Demografik Özellikleri

Çocuklar, orta kuşak ebeveynler ve dede/ninelerin hayatı anlamlandırmasında ailenin rolünü ve değişimleri belirlemek üzere yapılan bu araştırma kapsamında hazırlanan anket 864 kişiye uygulanmıştır. Ankete katılanların demografik özellikleri tablo 4’te belirtildiği gibi 527’si (%61) öğrenci, 258 ‘i (%29,8) öğrencilerin orta kuşak ebeveynleri, 79’u (%9,1) ise öğrencilerin dede/ninelerinden oluşmaktadır.

Tablo 4. Araştırmaya Katılanlara İlişkin Demografik Özellikler

		Sayı	%			Sayı	%
Cinsiyeti	Kadın	524	60,6	Mesleği	Öğrencini kendisi	527	61,0
	Erkek	340	39,4		İşçi, memur, serbest (avukat, berber, pazarcı...), esnaf vs.	111	12,8
Yaşı	14-19 Öğrenci	527	61,0		Emekli	54	6,3
	25-46 arası	198	22,9		Ev hanımı	172	19,9
	47 ve üstü	139	16,1	Ailenin Toplam Aylık Geliri	Asgari ücret -Düşük gelirli	57	6,6
Öğrenci ile yakınlığı	Öğrenci-kendisi	527	61,0		Orta ve üstü gelirli	280	32,4
	Anne-Baba	258	20,9		Öğrenci (ücret sorulmadı)	527	61,0
	Dede-Nene	79	9,1	Ebeveynlerin İstanbul’da Yaşadığı Süre	Doğduğundan beri	84	9,7
Sınıfı	9	197	22,8		10 yılda az	28	3,2
	10	154	17,8		11 yıl ve üstü	225	26,0
	11	161	18,6		Öğrenci	527	61,0
	12	15	1,7	Öğrenim Durumu	Okuryazar değil/Okuryazar	41	4,7
	Öğrenci değil	337	39,0		İlkokul mezunu	110	12,7
Toplam		864	100,0		Ortaokul-Lise mezunu	145	16,8
Sınıfı	9	197	22,8		Üniversite mezunu	41	4,7
	10	154	17,8		Öğrenci	527	61,0
	11	161	18,6	Toplam		864	100,0
	12	15	1,7	Toplam		864	100,0
	Öğrenci değil	337	39,0	Toplam		864	100,0

Ankete katılan öğrencilerin sınıflara göre dağılımı ise, 9. sınıflar 197 (%22,8) kişi, 10. sınıflar 154 (%17,8) kişi, 11. sınıflar 161 (%18,6) kişi, 12. sınıflar ise 15 (%1,7) kişidir. Kuşakların 524’ü (%60,6) kadınlardan, 340’ı (%39,4) erkeklerden oluşmaktadır. Kuşakların yaşlarına baktığımızda ise 527 (%61,0) kişiden oluşan öğrenci grubu, 14-16 yaşları arasında; 198 (%22,9) kişiden oluşan orta kuşak ebeveynler, 25-46 yaşları arasında; 139 (%16,1) kişiden oluşan büyük ebeveynler ise 47 yaş ve üstündedirler.

Araştırmadan elde edilen bilgilere göre ankete katılanların öğrenim durumları ise okuma yazma bilmeyen veya herhangi bir okuldan mezun olmadığı halde okuma yazma bilenler %4,1 oranına, ilkokul mezunu olanların oranı %12,7 oranına, ortaokul veya lise mezunu olanlar %16,8 oranına ve üniversite mezunu olanlar ise %4,7 oranına sahiptir. Lise eğitime devam eden öğrencilerin toplam katılımcılar içindeki oranı ise %61’dir. Dolayısıyla ebeveynlerin çoğunluğunun ortaöğrenimini tamamlamış olduğu görülmektedir. İşçi, memur, esnaf ve serbest meslek sahibi olan çalışan ebeveynler %12,8 oranına sahiptirler. Emekli ebeveynler %6,3 oranına, ev hanımları ise %19,9 oranına sahiptirler.

Öğrencilere sorulmayan aylık toplam gelir düzeyi sorusuna cevap veren ebeveynlerin %32,4'ü orta ve üst düzey gelire sahip kişilerdir. Asgari ücretli veya daha düşük gelire sahip olan ebeveynlerin oranı ise %6,6'dır. Ayrıca ebeveynlerin %26'sının 11 yıl ve üstü, %9,7'sinin doğduğundan beri ve %3,2'sinin ise 10 yıldan daha az bir zamandır İstanbul'da yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 5. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Çocuk Sayısı

	Sayı	%
1	29	3,4
2	103	11,9
3	102	11,8
4	28	3,2
5 +	21	2,4
Diğer	54	6,3
Total	337	39,0
Öğrenci	527	61,0
Toplam	864	100,0

Tablo 5'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan ailelerin çocuk sayılarına bakıldığında ise %3,4'ü (29 aile) bir çocuklu; %11,9'u (103 aile) iki çocuklu, %11,8'i üç çocuklu, %3,2'si (28 aile) dört çocuklu, %2,4'ü (21 aile) ise beş çocukludurlar. Diğer aileler ise çocuk sayılarını belirtmemişlerdir. Genel olarak bakıldığında ise çalışmamıza katılan ailelerin iki çocuklu (%11,9) ve üç çocuklu (%11,8) oldukları görülmektedir ki, bu özellik Atilla Uras Lisesi öğrencilerin ailelerinin geleneksel aile yapısından modern dönem çekirdek aile yapısına doğru geçiş halinde olduğunun bir işareti olarak kabul edilebilir.

3.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamında hazırlanan ankette sorulan ilk 9 soru, demografik özellikleri tespit etmek amacıyla sorulmuştur. 10-26. sorularda ise kuşakların hayatın anlam ve amacı, hayatı bir nimet mi yoksa zahmet mi olarak gördükleri, hayatı anlamlı kılma çaba ve yolları, yaşama dair arzu ve hedefleri, hayat karşısında kendilerini nasıl konumlandıkları, sıkıntılara karşı davranış biçimleri, yaşam amaçlarını gerçekleştirilmesinin önündeki engeller, ebeveynlerin çocuklarından beklentileri ve çocukların onlar için ne anlam ifade ettiği, gelecek hakkındaki düşünce ve hisleri, hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarını belirlemede etkili olan kişi ve sosyal kurumların ne olduğu konularında bulgular elde edilmesi amaçlanmıştır.

3.3.1. Hayat nimet mi, zahmet mi?

İnsanlar anlam olay, olgu ve nesneleri geçmiş yaşam tecrübeleri, iletişim ve etkileşimde bulundukları kişiler ve diğer insanlarla ilişkilendirdikleri için anlamlı bulmaktadırlar. Dolayısıyla hayatı da öznel bir yaklaşımla değerlendirmek suretiyle anlamlandırmakta ve yaşam amaçlarını belirlemektedirler.

Tablo 6. Hayata Hâkim Olan Şeyler

	Sayı	%
Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.	129	14,9
Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.	92	10,6
Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.	113	13,1
Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.	514	59,5
Diğer (belirtiniz)	16	1,9
Toplam	864	100,0

Tablo 6’da görüldüğü gibi insanların hayatı nasıl algıladıklarını anlamak amacıyla sorulan “*Sizce hayata hâkim olan nedir?*” şeklindeki soruya verilen cevaplara bakıldığında hayatın hem nimet hem fırsat hem de bir imtihan olduğunu belirtenlerin oranı %59,5’tir. Hayatın acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle vb. dolu olduğu %14,9 oranıyla, hayatın her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahip olduğu ise %13,1 oranıyla belirtilmiştir. Ayrıca hayatın her an değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahip olduğu %13,1 oranıyla belirtilirken, hayatın iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreç olduğunu belirtenlerin oranı ise %10,6’tır. Bu verilere baktığımızda insanların hayata bir bütün olarak baktıkları görülmektedir. Yani hayat mutlu olmak, başarılı olmak, sevmek ve sevilmek, varlığa ulaşmak anlamında bir nimet iken insanın kendini ve yaratılışın anlam ve amacını keşfetmesi, kendini geliştirmesi, topluma yararlı olması, öldükten sonra da hatırlanması ve ölümden sonraki hayatı kazanması için insana fırsatlar sunmaktadır. Fakat yaşam içinde insanlar gerek kendisinden gerek toplumdan gerekse evrende meydana gelen doğa olaylarından kaynaklanan sebeplerle sorunlar yaşamaktadır ve bir bakıma bu olaylar karşısındaki tavır ve davranışlarıyla imtihan olmaktadır. Dolayısıyla hayatın bütün kuşaklar tarafından %50’nin üstündeki bir oranla hem nimet, hem fırsat hem de imtihan olarak değerlendirilmesi hayatın olumlu veya olumsuz algılanan yönleriyle bir bütün olarak anlamlandırıldığı, zahmetinden ziyade iyimserliğin hâkim olduğunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda katılımcıların çoğunluğunun hayata karşı iyimser olmakla birlikte gerçekçi olduklarına da işaret etmektedir.

Tablo 7. Hayata Hâkim Olan Şeyler ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Sizce hayata hâkim olan nedir?		Cinsiyeti		Toplam
		Kadın	Erkek	
Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.	Sayı	74	55	129
	%	14,1	16,2	14,9
Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.	Sayı	51	41	92
	%	9,7	12,1	10,6
Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.	Sayı	63	50	113
	%	12,0	14,7	13,1
Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.	Sayı	332	182	514
	%	63,4	53,5	59,5
Diğer (belirtiniz)	Sayı	4	12	16
	%	0,8	3,5	1,9
Toplam	Sayı	524	340	864
	%	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 4 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 14,63$ ve $P = ,006$.

Hayata hâkim olan şeyler ile cinsiyet arasındaki ilişkide, hayatın hem nimet hem fırsat hem de bir imtihan olduğu görüşünü belirtenlerden %63,4’ünü (332 kişi) kadınlar, %53,5’ini (182 kişi) erkekler oluşturmaktadır (Tablo 7). Bu ilişki kapsamında kadınların erkeklerden oran olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte hayatın her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahip olduğunu erkekler %14,7 oranıyla, kadınlar ise %12 oranıyla belirtmişlerdir. Hayatın iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreç olması konusunda ise erkeklerin oranı %12,1 iken kadınların oranı ise %9,7’dir. Bu oranlar göstermektedir ki, kadınlar ve erkekler hayata olumlu ve olumsuz algılanan yönleriyle bir bütün olarak bakmaktadır ve genel olarak iyimser bir bakış açısına sahiptirler. Bununla beraber kadınların oranının erkekler göre daha yüksek olması yaşanan hayata uyum sağlamada kadınların erkekler nazaran daha başarılı olduklarını göstermektedir.

Tablo 8: Hayat Hâkim Olan Şeyler ile Sınıf Arasındaki İlişki

Sizce hayata hâkim olan nedir?		Sınıfı					Toplam
		9	10	11	12	Öğrenci değil	
Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.	Sayı	47	23	31	4	24	129
	%	23,9	14,9	19,3	26,7	7,1	14,9
Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.	Sayı	26	14	7	1	44	92
	%	13,2	9,1	4,3	6,7	13,1	10,6
Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.	Sayı	25	36	22	1	29	113
	%	12,7	23,4	13,7	6,7	8,6	13,1
Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.	Sayı	95	78	96	8	237	514
	%	48,2	50,6	59,6	53,3	70,3	59,5
Diğer (belirtiniz)	Sayı	4	3	5	1	3	16
	%	2,0	1,9	3,1	6,7	0,9	1,9
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 73,41$ ve $P = ,000$

Tablo 8’da belirtildiği gibi öğrencilerin sınıfları ile hayata hâkim olan şeyler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Hayatın nimet, fırsat ve imtihan olarak görenlerin oranı kuşaklar arasında olduğu gibi genelde sınıf ilerledikçe yükselmekte ve %50 oranını yakalamaktadır. 9. sınıflar %48,2 oranına, 10. sınıflar %50,6 oranına, 11. sınıflar %59,6 oranına, 12. sınıflar ise %53,3 oranına sahiplerdir. Aynı şekilde hayatın acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... dolu olduğunu belirten karamsar bir bakış açısı da 9. ve 12. sınıflarda yüksek bir orana sahiptir. Hayatı iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreç olarak belirtenlerin oranı da genel olarak sınıflar ilerledikçe düşmektedir. Veriler genel olarak analiz edildiğinde gelecek konusundaki iyimserlikleri ve diğer sınıflara nazaran daha az kaygılı olmalarıyla 10. Sınıflar dikkat çekmektedir ki üniversite ve meslek kaygısının henüz yeni yeni ortaya çıkıyor olmasının etkisi bulunduğu düşünülmektedir.

Tablo 9. Hayata Hâkim Olan Şeyler ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki

Sizce hayata hâkim olan nedir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.	Sayı	105	16	8	129
	%	19,9	6,2	10,1	14,9
Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.	Sayı	48	32	12	92
	%	9,1	12,4	15,2	10,6
Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.	Sayı	84	25	4	113
	%	15,9	9,7	5,1	13,1
Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.	Sayı	277	182	55	514
	%	52,6	70,5	69,6	59,5
Diğer...	Sayı	13	3	0	16
	%	2,5	1,2	0,0	1,9
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $x^2 = 50,19$, $P = ,000$

Hayata hâkim olan şey ile öğrencinin yakınlığı arasındaki ilişkide ise hayatın hem nimet hem fırsat hem de bir imtihan olduğunu belirtenlerin içinde öğrenciler %52,6, anne/babalar %70,5, dede ve nineler ise %69,6 oranına sahiplerdir (Tablo 9). Yardımlaşma, iyilik ve erdemli davranışların hayata hâkim olduğu görüşünün ve hayatın nimet, fırsat ve imtihan olarak görülmesinin ergenlik döneminden (%52,6) başlayarak yaşlı kuşaklara (%71,2) doğru gittikçe artan oranlara sahip olması, toplumsal ve dini değerlerin yaş ilerledikçe kuşaklar açısından daha fazla önemsendiği anlamına gelmektedir. Zira Sümer’in (2015)

belirttiği gibi ilahi dinler -Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamiyet- hayatı hem bir nimet hem bir imtihan olarak görmektedirler. Dinlerin bu yaklaşımı ile bütün kuşaklar açısından hayatın bir nimet, armağan, imtihan, fırsat olarak görülmesi arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Hayatın acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle dolu bir yer olarak %19,9'luk bir oranla en çok genç kuşaklar tarafından dile getirilmesi, hayata karamsar bir bakışa sahip olduklarının ve yaş dilimi itibarıyla kararsızlıklar yaşadıklarının; hayatın her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahip olmaları da (%15,9) yine en çok genç kuşaklar tarafından belirtilmesiyle iyimser bir bakış açısının varlığını göstermektedir. Dolayısıyla iyimserlik ve karamsarlığın genç kuşaklarda dönüşümlü olarak yaşanıyor olması onların, bireysellik ile toplumsallık; özgürlük ile bağımlılık; değerleri kabullenmek ile sorgulayarak kabullenmek veya reddetmek arasında gelgitler yaşadıklarını ve gelecek konusunda kaygılı olduklarını göstermektedir. Bu kaygı sebeplerinden birisi olan genç kuşakların anlamak amacıyla değerlere karşı sorgulayıcı tavırları, ebeveynlerce dini ve kültürel değerlerin kabullenilmediği hatta reddedildiği şeklinde anlamlandırılarak bu yanlış gidişin durdurulmasına yönelik baskıcı davranış biçimleri sergilenmektedir. Kötü amaçlı olmasa da anlamaktan ziyade yargılayıcı, dışlayıcı, aşağılayıcı, bu davranışlar zamanla genç kuşaklar ile diğer kuşaklar arasında iletişim ve etkileşimin kopmasına, çatışmaların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bununla beraber, kuşaklar arası çatışmaların çözümünde ve uzlaşmanın sağlanmasında toplumsal ve dini değerler, kişilerin irade ve isteklerinden bağımsız bir hakem işlevine de sahiptir. Bu da bir açıdan ebeveynlerle genç kuşaklar arasındaki güvenin kaybolmasının ve yapılan konuşmaların etki göstermemesinin bir sonucu olarak yeni bir iletişim kanalı açma gayret ve çabası olarak da değerlendirilebilir.

Tablo 10. Hayata Hâkim Olan Şeyler ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Sizce hayata hâkim olan nedir?		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar mezunu	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.	Sayı	5	7	12	0	105	129
	%	12,2	6,4	8,3	0,0	19,9	14,9
Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.	Sayı	6	18	14	6	48	92
	%	14,6	16,4	9,7	14,6	9,1	10,6
Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.	Sayı	1	5	19	4	84	113
	%	2,4	4,5	13,1	9,8	15,9	13,1
Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.	Sayı	29	80	100	28	277	514
	%	70,7	72,7	69,0	68,3	52,6	59,5
Diğer (belirtiniz)	Sayı	0	0	0	3	13	16
	%	0,0	0,0	0,0	7,3	2,5	1,9
Toplam	Sayı	41	110	145	41	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 68,31$ ve $P = ,000$

Hayata hâkim olan şeyler ile öğrenim durumu arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Tablo 10'da belirtildiği gibi okur-yazar olmayan veya sadece okuma ve yazmayı öğrenmişlerden üniversite mezunlarına doğru eğitim seviyesi yükseldikçe hayatın nimet, fırsat ve imtihan olduğunu belirtenlerin oranı, aralarında küçük farklar bulunsun da düşmektedir. Okur-yazar/okur-yazar olmayanlar %70,7 oranına, ilköğretim mezunu olanlar %72,7 oranına, ortaokul ve lise mezunu olanlar %69 oranına, üniversite mezunu olanlar %68,3 oranına, öğrenciler ise %52,6'lık bir orana sahiptir.

Hayatı acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle dolu bir yer olarak görme şeklindeki karamsar bakış açısı da eğitim seviyesi arttıkça aynı şekilde düşmektedir. Okur-yazar/okur-yazar olmayanlar %12,2, ilkokul mezunu olanlar %6,4, ortaokul ve lise mezunu olanlar %8,3, üniversite mezunu olanlar %0,0 ve öğrenciler ise %19,9' oranına sahiptirler.

Tablo 11. Hayata Hâkim Olan Şeyler ile Meslek Arasındaki İlişki

Sizce hayata hâkim olan nedir?		Mesleği				Toplam
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, serbest (avukat, berber, pazarcı...), esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.	Sayı	105	10	3	11	129
	%	19,9	9,0	5,6	6,4	14,9
Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.	Sayı	48	17	7	20	92
	%	9,1	15,3	13,0	11,6	10,6
Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.	Sayı	84	15	0	14	113
	%	15,9	13,5	0,0	8,2	13,1
Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.	Sayı	277	67	43	127	514
	%	52,6	60,4	79,6	73,8	59,5
Diğer (belirtiniz)	Sayı	13	2	1	0	16
	%	2,5	1,8	1,9	0,0	1,9
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 58,59$ ve $P = ,000$

Tablo 11'de görüldüğü gibi hayatın nimet, fırsat ve imtihan olduğunu %79,6 oranıyla en fazla emekliler / yaşlı kuşak belirtmişlerdir. Onu orta kuşak ev hanımları (%73,8), çalışanlar (%60,4) ve öğrenciler (%52,6) takip etmektedir. Hayatın iyiliğin, erdemin, yardımlaşmanın galip geldiği bir süreç olarak görenler arasında en yüksek oranı %15,3 ile çalışanlar belirtmişlerdir. Onları %13 ile emekliler, %11,6 ile de ev hanımları takip etmiştir. Hayatın acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle dolu bir yer olduğunu belirtenlerin içinde aynı şekilde çalışanlar %19,9 ile en yüksek oranlara sahiptir. Onları %9 ile emekliler, %6,4 ile ev hanımları takip etmektedir. Bu oranlara baktığımızda evin geçimini sağlamak ve çalışmak zorunda olan meslek sahipleri, hayatın zorluklarını yaşamakla birlikte çalışma arkadaşlarıyla dayanışma ve yardımlaşma içinde olmalarının da etkisiyle hayatı daha iyimser bir yaklaşımla anlamlandırdıkları görülmektedir. Dolayısıyla hayata hâkim olan şeyler ile meslekler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 12. Hayata Hâkim Olan Şeyler ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki

Sizce hayata Hâkim olan nedir?		Ailenin Aylık Toplam Geliri			Toplam
		Asgari ücret - Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.	Sayı	8	16	105	129
	%	14,0	5,7	19,9	14,9
Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.	Sayı	7	37	48	92
	%	12,3	13,2	9,1	10,6
Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.	Sayı	4	25	84	113
	%	7,0	8,9	15,9	13,1
Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.	Sayı	38	199	277	514
	%	66,7	71,1	52,6	59,5
Diğer (belirtiniz)	Sayı	0	3	13	16
	%	0,0	1,1	2,5	1,9
Toplam	Sayı	57	280	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $X^2 = 50,50$ ve $P = ,000$

Hayata hâkim olan şeylerle ailenin toplam aylık geliri arasındaki ilişkiye baktığımızda ise hayatın hem nimet hem fırsat hem de bir imtihan olduğunu belirten orta ve yüksek gelirli ebeveynler %71,1 oranına; asgari ücret veya düşük gelirli olanlar ise %66,7 oranına sahiplerdir (Tablo 12). Hayata karamsar bir bakışı ifade eden hayatın sıkıntı, acı, savaş, ölümler dolu olduğunu belirtenlerin oranı düşük gelir düzeyine sahip olanlardan (%14) yüksek gelir düzeyine sahip olanlara (%5,7) doğru gidildikçe düşmektedir. Bu da gelir seviyesinin artmasıyla hayata olumlu bakma arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 13. Hayata Hâkim Olan Şeyler ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Sizce hayata hâkim olan nedir?		Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşandığı				Toplam
		Doğduğundan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü	Öğrenci	
Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.	Sayı	2	2	20	105	129
	%	2,4	7,1	8,9	19,9	14,9
Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.	Sayı	16	3	25	48	92
	%	19,0	10,7	11,1	9,1	10,6
Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.	Sayı	13	4	12	84	113
	%	15,5	14,3	5,3	15,9	13,1
Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.	Sayı	52	17	168	277	514
	%	61,9	60,7	74,7	52,6	59,5
Diğer (belirtiniz)	Sayı	1	2	0	13	16
	%	1,2	7,1	0,0	2,5	1,9
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 67,83$ ve $P = ,000$

Tablo 13'de belirtildiği gibi İstanbul'daki yaşam süresiyle hayata hâkim olan şeyler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hayatı iyilik, yardımlaşma gibi erdemli davranışların yaşandığı bir süreç (%19) ve hayatın fırsatlar sunan bir zenginliğe sahip (%15,5) olduğu en çok doğduğundan itibaren İstanbul'da yaşayanlar tarafından belirtilmiştir. Yine hayatın bir nimet, imtihan ve fırsat olduğu şeklindeki görüş de en çok (%74,7) on yıldan fazla İstanbul'da yaşayanlar tarafından belirtilmiştir. Doğduğundan itibaren İstanbul'da yaşayanların oranı ise 61,9'dur.

Sonuç olarak, uzun yıllardır İstanbul'da yaşayanlar, hayatı daha geleneksel ve muhafazakâr bir bakış açısıyla anlamlandırmaktadırlar. Doğduğundan itibaren İstanbul'da yaşayanlar ise şehrin imkân ve fırsatlarının daha çok farkındadırlar ve bundan yararlanmak istemektedirler ki bu konu da yakın çevreleri ve arkadaşlarıyla yardımlaşma ve dayanışma içindedirler.

Tablo 14. Çocuk sayısı ile Hayata Hâkim Olan Şeyler Arasındaki İlişki

Çocuk Sayısı		Sizce hayata hâkim olan nedir?					Toplam
		Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.	Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.	Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.	Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.	Diğer (belirtiniz)	
1	Sayı	1	7	4	17	0	29
	%	3,4	24,1	13,8	58,6	0,0	100,0
2	Sayı	4	16	13	68	2	103
	%	3,9	15,5	12,6	66,0	1,9	100,0
3	Sayı	4	13	3	82	0	102
	%	3,9	12,7	2,9	80,4	0,0	100,0
4	Sayı	3	1	1	23	0	28
	%	10,7	3,6	3,6	82,1	0,0	100,0
5 +	Sayı	3	3	1	14	0	21
	%	14,3	14,3	4,8	66,7	0,0	100,0
Diğer	Sayı	9	4	7	33	1	54
	%	16,7	7,4	13,0	61,1	1,9	100,0
Toplam	Sayı	24	44	29	237	3	337
	%	7,1	13,1	8,6	70,3	0,9	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 4 serbestlik derecesine göre $X^2 = 14,63$ ve $P = ,006$.

Ebeveynlerin sahip olduğu çocuk sayısı ile hayatı, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihan olarak görerek anlamlandıranlar arasında anlamlı bir ilişki vardır ve oranlar çocuk sayısı arttıkça artmaktadır (Tablo 14). Bir çocuğu olanlar %58,6 oranına, iki çocuğu olanlar %66 oranına, üç çocuğu olanlar %80,4 oranına, dört çocuğu olanlar %82,1 oranına sahiplerdir. Ancak beşinci çocuktan sonra bu oranlarda düşüş görülmektedir (%66,7). “Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur” diye belirtenlerin ise oranları üçüncü çocuktan itibaren artmaya başlamaktadır. Bir çocuğu olanlar %3,4 oranına, iki çocuğu olanlar, %3,9 oranına, üç çocuğu olanlar %3,9 oranına, 4 çocuğu olanlar %10,7 oranına, beş ve üzeri çocuğu olanlar ise %14,3 oranına sahiplerdir. “Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.” diye belirtenlerde ise bir çocuğu olanlar %24,1 oranına, iki çocuğu olanlar %15,1 oranına, üç çocuğu olan %12,7 oranına, dört çocuğu olanlar da %3,6 oranına sahiplerdir. Beş ve üstünde çocuk sahibi olanlarda ise oranlar %14,3’e yükselmektedir. Bu veriler ışığında, ankete katılan ebeveynlerin hala geleneksel ve dini değerlere sahip olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında orta kuşak ebeveynlerin çocukları gelecek açısından maddi bir güvence olarak gördükleri, ihtiyaç olduğunda yaşlıların bakımını üstlenmeye de istekli olacakları anlamına gelmektedir. Aynı zamanda üç çocuğa kadar ebeveynler hayata pozitif bakmaktadırlar ve özellikle ilk çocukla birlikte hayatı fırsat, nimet, imtihan; iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreç olarak görme anlayışı ön plana çıkmaktadır.

3.3.2. Hayata karşısında tutumlar

Hayat kendi içinde olumlu ve olumsuz yönleri sahiptir. İnsanlar, sevinç ve hüznüleri hayatının farklı dilimlerinde dönüşümlü olarak yaşamaktadırlar. Bir çocuk doğduğunda, evlenme kararı verdiğinde veya bir başarı elde ettiğinde mutluluk duygularıyla birlikte pozitif bir hayat anlayışı ortaya çıkarken; başarısızlıklar sonucu yaşanan hayal kırıklıkları, gelecekle ilgili kaygılar, ölüm, hastalık, kaza, doğal afet gibi durumlar ise insanları karamsarlığa itmektir. Pozitif bir bakış açısına sahip olan insanların hayatın

olumsuzluklarını iyimser bir bakış açısıyla anlamlandırmaları mümkün olduğu gibi sevinçli ve mutlu oldukları anlarda da dengeli olmaktadır. Karamsar bakış açısına sahip olanlarda ise çaresizlik, bıkkınlık, yaşamdan tat alamama gibi psikolojik sorunlar ortaya çıkar ki, neşelenmeleri gereken yerlerde dahi değişik kaygılar ve endişelerle sevinçlerini gölgelemektedirler.

Tablo 15. Hayatın Temel Göstergeleri

	Sayı	%
Problemsiz bir hayat düşünülemez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmek gerekir.	271	31,4
Hayat, sona erdirilemeyecek kadar güzel ve canlıdır, doya doya yaşamak gerekir.	74	8,6
Hayat, sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcıdır; katlanmaktan başka çare yoktur.	71	8,2
Hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütündür; güzel bakmak gerekir.	443	51,3
Diğer (belirtiniz)	5	0,6
Toplam	864	100,0

Tablo 15’da belirtildiği gibi kuşakların hayat karşısında nasıl bir tavır geliştirdiklerini belirlemek amacıyla “*Sizce hayatın temel göstergesi nedir?*” şeklindeki soruya katılımcıların %51,3’ü (443 kişi) “hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütündür; güzel bakmak gerekir.” diye belirtmişlerdir. Onu takip eden “Problemsiz bir hayat düşünülemez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmek gerekir” seçeneği, %31’lik (271 kişi) bir orana sahiptir. “Hayat, sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcıdır; katlanmaktan başka çare yoktur.” seçeneği ise %8,2 (71 kişi) ile en az tercih edilen görüş olmuştur. Bu veriler göstermektedir ki, kuşaklar kimi zaman hayata karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olsalar da hayatı iyi ve kötü yanlarıyla bir bütün olarak görmektedirler ve karşılaşılan sorunların çözümü için sabırla mücadele etmenin gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Bu da kuşakların hayatın olumlu ve olumsuz yönlerine karşı iyimser bir tutuma sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 16. Hayatın Temel Göstergeleri ile Sınıflar Arasındaki ilişki

Sizce hayatın temel göstergesi nedir?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Problemsiz bir hayat düşünülemez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmek gerekir.	Sayı	65	48	44	4	110	271
	%	33,0	31,2	27,3	26,7	32,6	31,3
Hayat, sona erdirilemeyecek kadar güzel ve canlıdır, doya doya yaşamak gerekir.	Sayı	14	16	14	3	27	74
	%	7,1	10,4	8,7	20,0	8,0	8,6
Hayat, sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcıdır; katlanmaktan başka çare yok.	Sayı	27	18	15	1	10	71
	%	13,7	11,7	9,3	6,7	3,0	8,2
Hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütündür; güzel bakmak gerekir.	Sayı	91	72	87	7	186	443
	%	46,2	46,8	54,0	46,7	52,2	51,3
Diğer (belirtiniz)...	Sayı	0	0	1	0	4	5
	%	0,0	0,0	0,6	0,0	1,2	0,6
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 33,04$ ve $P = ,007$

Hayatın temel göstergeleri ile sınıflar arasındaki ilişkide ise tablo 16’da belirtildiği gibi problemsiz bir hayat düşünilemeyeceğinden sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmenin gerekliliği görüşü 9. sınıftan 12. sınıfa doğru azalmaktadır. 9. sınıflarda %33 olan bu oranlar 10. sınıflarda %31,2 oranına, 11. sınıflarda %27,3 oranına, 12. sınıflarda ise %26,7 oranına sahiptir. Hayat sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcı olduğundan katlanmaktan başka çarenin olmadığını belirtenler 9. sınıflarda %13,7 oranına sahipken bu oranlar 12. sınıflara doğru %6,7’ye kadar düşmektedir. Dolayısıyla bu konuda hayatın temel göstergeleri ile sınıflar arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Diğer seçeneklerle ilgili ise, anlamlı

bir ilişki tespit edilememiştir. Bu verilerin de gösterdiği gibi sınıflar, hayata karşı bütüncül bir bakış açısına sahip olduğu gibi zorluklardan yılmamaktadırlar ve sabırla mücadele etme azmi ve kararlılıklarındadırlar.

Tablo 17. Hayatın Temel Göstergeleri ile Öğrenci ile Yakınlığı Arasındaki İlişki

Sizce hayatın temel göstergesi nedir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Problemsiz bir hayat düşünülemez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele gerekir.	Sayı %	161 30,6	86 33,3	24 30,4	271 31,4
Hayat, sona erdirilemeyecek kadar güzel ve canlıdır, doya doya yaşamak gerekir.	Sayı %	47 8,9	17 6,6	10 12,7	74 8,6
Hayat, sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcıdır; katlanmaktan başka çare yok.	Sayı %	61 11,6	7 2,7	3 3,8	71 8,2
Hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütündür; güzel bakmak gerekir.	Sayı %	257 48,8	144 55,8	42 53,2	443 51,3
Diğer...	Sayı %	1 0,2	4 1,6	0 0,0	5 0,6
Toplam	Sayı %	527 100,0	258 100,0	79 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 29,65$, $P = ,000$

Tablo 17’de belirtildiği gibi hayatın temel göstergeleri ile öğrenci yakınları arasındaki ilişki konusunda en çok belirtilen hayatın iyi ve kötü yönleriyle bir bütün olduğundan, hayat güzel bakmanın gerekliliğini ve hayat problemsiz olamayacağından dolayı sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmenin gerekliliğini vurgulayan görüşlerin istatistiksel oranları öğrenci, anne/baba ve dede/nineler açısından birbirine yakın oranlardadır. Örneğin hayata bütüncül ve güzel bakmanın gerekliliğiyle ilgili oranlar öğrencilerde %48,8 oranına, anne/babalarda %55,8 oranına, dede/ninelerde ise %53,2 oranına sahiptir. Bu durum bütün kuşaklar tarafından hayata bütüncül bir nazarla bakmanın önemi, sorunların çözümü için mücadele etmenin gerekliliği, sabır gibi erdemli davranışlara sahip olmanın çözüm için önemli bir tavır olduğunu vurgulaması açısından önemlidir. Özellikle de daha çok duygusal hareket etme özelliğine sahip genç kuşaklar tarafından da bunun vurgulanması dikkat çekicidir. Bu yönüyle hayatın temel göstergeleri ile öğrenci yakınları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bununla beraber hayatın sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcı olmasından dolayı katlanmaktan başka çarenin olmadığını belirtenler arasında en yüksek orana %11,6 ile öğrenciler sahiptir. Anne/babaların oranı %2,7 iken dede/ninelerin oranı ise %3,8’dir. Dolayısıyla genç kuşaklar mücadeleciler ve sabırlı da olsalar aileye ekonomik yönden bağımlı olmaları, derslerden yorulmaları, istedikleri kadar özgür olamamaları sebebiyle hayata yönelik karamsar bir bakış açısına sahiplerdir.

Tablo 18. Hayatın Temel Göstergeleri ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Sizce hayatın temel göstergesi nedir?	Öğrenim Durumu						Toplam
	Okuyazar değil, okuyazar	İlkokul mezunu	Ortaokul- Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci		
Problemsiz bir hayat düşünülemez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmek gerekir.	Sayı 16 % 39,9	38 34,5	44 30,3	12 29,3	161 30,6		271 31,4
Hayat, sona erdirilemeyecek kadar güzel ve canlıdır, doya doya yaşamak gerekir.	Sayı 2 % 4,9	10 9,1	13 9,0	2 4,9	47 8,9		74 8,6
Hayat, sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcıdır; katlanmaktan başka çare yok.	Sayı 0 % 0,0	6 5,5	3 2,1	1 2,4	61 11,6		71 8,2
Hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütündür; güzel bakmak gerekir.	Sayı 23 % 56,1	55 50,0	82 56,6	26 63,4	257 48,8		443 51,3
Diğer (belirtiniz) ...	Sayı 0 % 0,0	1 0,9	3 2,1	0 0,0	1 0,2		5 0,6
Toplam	Sayı 41 % 100,0	110 100,0	145 100,0	41 100,0	527 100,0		864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 33,19$ ve $P = ,007$

Hayatın temel göstergeleri ile öğrenim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır (Tablo 18). Katılımcılar tarafından en çok belirtilen hayata dair bütüncül ve güzel bakmanın gerekliliğini, en çok %63,4 oranıyla üniversite mezunları belirtirken, onu %56,6 oranı ile ortaokul/lise mezunları, onu da %56,1 oranı ile okur-yazar değil veya okur-yazar olanlar izlemektedir. Buna karşın problemsiz bir hayat olmayacağından sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmenin gerekliliği belirtenlerin oranı ise tam tersine eğitim seviyesi yükseldikçe düşmektedir. Okur-yazar değil/okur-yazarlar %39,8 oranına, ilkokul mezunları %34,5 oranına, lise/ortaokul mezunları %30,3 oranına, üniversite mezunları ise %29,3 oranına sahiptirler. Bu durum eğitim seviyesi yükseldikçe insanlar hayata yönelik daha bütüncül ve güzel baksalar da yaşanan sorunlar karşısında zorlandıkları anlamına gelmektedir.

19. Hayatın Temel Göstergeleri ile Meslek Arasındaki İlişki

Sizce hayatın temel göstergesi nedir?	Mesleği				Toplam
	Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, serbest (avukat, berber, pazaracı...), esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Problemsiz bir hayat düşünülemez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmek gerekir.	Sayı 161 % 30,6	31 27,9	16 29,6	63 36,6	271 31,4
Hayat, sona erdirilemeyecek kadar güzel ve canlıdır, doya doya yaşamak gerekir.	Sayı 47 % 8,9	8 7,2	5 9,3	14 8,1	74 8,6
Hayat, sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcıdır; katlanmaktan başka çare yok.	Sayı 61 % 11,6	3 2,7	0 0,0	7 4,1	71 8,2
Hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütündür; güzel bakmak gerekir.	Sayı 257 % 48,8	66 59,5	33 61,1	87 50,6	443 51,3
Diğer (belirtiniz)	Sayı 1 % 0,2	3 2,7	0 0,0	1 0,6	5 0,6
Toplam	Sayı 84 % 100,0	28 100,0	225 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 35,33$ ve $P = ,000$

Tablo 19’da belirtildiği gibi meslekler ile hayatın temel göstergesi olarak problemsiz bir hayat düşünülemez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmek gerektiğini belirten çalışanlar %27,9 oranına, emekliler %29,6 oranına, ev hanımları ise %36,6 oranına sahiptir. Bu oranlar sıkıntılara karşı mücadele etme konusundan çalışanların daha sabırsız bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Tablo 20. Hayatın Temel Göstergeleri-Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

Sizce hayatın temel göstergesi nedir?		Ailenin Toplam Aylık Geliri			Toplam
		Asgari ücret düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci -ücret sorulmadı	
Problemsiz hayat düşünülemez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele gerekir.	Sayı	21	89	161	271
	%	36,8	31,8	30,6	31,4
Hayat, sona erdirilemeyecek kadar güzel ve canlıdır, doya doya yaşamak gerekir.	Sayı	3	24	47	74
	%	5,3	8,6	8,9	8,6
Hayat, sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcıdır; katlanmaktan başka çare yok.	Sayı	1	9	61	71
	%	1,8	3,2	11,6	8,2
Hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütündür; güzel bakmak gerekir.	Sayı	31	155	257	443
	%	54,4	55,4	48,8	51,3
Diğer (belirtiniz)	Sayı	1	3	1	5
	%	1,8	1,1	0,2	0,6
Toplam	Sayı	57	280	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $X^2 = 25,70$ ve $P = ,001$

Tablo 20’de belirtildiği gibi hayatın temel göstergeleri ile ailenin toplam aylık geliri arasındaki ilişkiye baktığımızda ise gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Gelir grupları arasında örneğin hayata güzel ve bütüncül bakma konusunda düşük gelirli olanların oranı %54,4 iken orta ve yüksek düzey gelire sahip olanlarda ise bu oran, %55,4’tür.

Tablo 21. Hayatın Temel Göstergeleri ile Ebeveynlerin İstanbul’da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Sizce hayatın temel göstergesi nedir?		Ebeveyn için-İstanbul’da kaç yıldır yaşandığı				Toplam
		Doğduğumdan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü	Öğrenci	
Problemsiz bir hayat düşünülemez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele gerekir.	Sayı	31	12	67	161	271
	%	36,9	42,9	29,8	30,6	31,4
Hayat, sona erdirilemeyecek kadar güzel ve canlıdır, doya doya yaşamak gerekir.	Sayı	3	1	23	47	74
	%	3,6	3,6	10,2	8,9	8,6
Hayat, sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcıdır; katlanmaktan başka çare yok.	Sayı	3	0	7	61	71
	%	3,6	0,0	3,1	1,6	8,2
Hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütündür; güzel bakmak gerekir.	Sayı	46	13	127	257	443
	%	54,8	46,4	56,4	48,8	51,3
Diğer (belirtiniz)	Sayı	1	2	1	1	5
	%	1,2	7,1	0,4	0,2	0,6
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 50,21$ ve $P = ,000$

Tablo 21’de belirtildiği gibi İstanbul’daki yaşam süresi ile hayatın iyi ve kötü yönleriyle bir bütün olduğu ve güzel bakmanın gerekliliğini belirtenler içinde 10 yıldan az bir zamandır İstanbul’da ikamet edenler %46,4 ile en düşük orana sahip olduğu gibi hayatın problemsiz olmadığını fakat sıkıntılarla sabırla mücadele etmek gerektiğini de en çok %42,9 oranıyla yine aynı grup belirtmiştir. Bu yönüyle, hayatın temel göstergeleri ile İstanbul’da 10 yıldan az süre yaşayanlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca hayat sona erdirilemeyecek kadar güzel ve canlı olduğundan doya doya yaşamak gerekir

diye belirtenler %10,2 oranı ile en çok İstanbul'da 11 yıl ve üzeri bir zamandır yaşayanlar tarafından belirtilmiştir. Diğer istatistikler arasında belirgin bir farklılık yoktur. Dolayısıyla bu durum İstanbul'da daha kısa zamandır yaşayan ebeveynlerin uzun süredir yaşayanlara göre daha fazla sorunları olduğu anlamına gelmektedir ki, sabırla mücadele etmek onların sorunlar karşısındaki tavrını ortaya koymaktadır.

3.3.3. Hayatın anlam ve amacı

Hayatın anlamını kavramak üzere tarih boyunca insanlar yoğun çaba harcamışlar ve arayışa girmişlerdir. Felsefe, psikoloji, teoloji, psikiyatri gibi disiplinler ise insanın anlam arayışı ile sorunları arasında ilişki kurarak çözüm üretmek ve onların yaşamdan aldıkları doyumu artırmak amacıyla araştırmalar yapmışlardır. Fakat genel olarak yaşamını anlamlandıran ve gelecekle ilgili yaşam amaçları belirleyen kişilerin sağlıklı kişilik yapısına sahip oldukları ve yaşamdan aldıkları doyumun diğer insanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 22. Hayatın Anlam ve Amacı	Sayı	%
Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır; onu bilip ona göre yaşamak gerek.	242	28,0
İnsanlar başıboş yaratılmamıştır; yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşmalıdır.	239	27,7
İnsanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırmalıdır.	307	35,5
Hayat anlamsızdır, anlam arama çabaları boşadır; o yüzden hayatın tadını çıkarmaya çalışmalıdır.	68	7,9
Diğer (belirtiniz)	8	0,9
Toplam	864	100,0

Araştırma kapsamında kuşakların hayatın anlam ve amacı hakkında ne düşündüklerini belirlemek amacıyla sorulan “*Hayatın anlam ve amacı hakkındaki düşünceniz nedir?*” sorusuna kuşakların %35,5’i (307 kişi) insanların kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırması gerektiğini belirtmişlerdir. Tablo 22’de belirtildiği gibi hayatın kendi içinde var olan anlamını bilerek yaşamak gerektiğini belirtenlerin oranı %28, insanların başıboş yaratılmadığını, yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilerek yaşaması gerektiğini belirtenlerin oranı %27,7 (239 kişi); yaşamı anlamsız görerek hayatın tadını çıkarmayı yaşam amacı olarak belirleyenlerin oranı ise %7,9’dır (68 kişi). Bu istatistiklere göre katılımcıların çoğu yaşamın bir anlamı olduğuna inanmaktadırlar. Fakat “insanlar bu anlamı yaşam amaçlarını kendileri belirleyerek mi oluşturmalıdır yoksa yaşamın önceden belirlenmiş bir anlamını bularak kabul mü etmek gerekmektedir?” sorusu karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırması gerektiği %35 ile en çok belirtilen görüş olsa da hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır ve onu bilip ona göre yaşamak gerektiği (%28) ve insanlar başıboş yaratılmadığından yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşmalıdır (%27,7) şeklindeki görüşleri belirtenler daha yüksek bir orana sahiptir ki bu iki görüş, hayatın içinde daha önceden belirlenmiş bir anlamın var olduğuna ve bunun kabul edilerek yaşamın anlamlandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Daha önce var olan anlamın kabul edilmesi insanların yaşam amaçlarını belirleyemeyeceği anlamına gelmemektedir. Belirli sınırlar içinde insanların özgürlüklerini kullanarak var olan bu anlamı bulması gerektiğini vurgulamaktadır. Üstelik böyle bir anlamın var olması, insanları yanlış anlamlandırmalara

karşı koruyucu bir katkı sağladığı gibi hayatını anlamlandıramayan kişilere de bir yaşam amacı vererek onları hayata bağlamaktadır.

Tablo 23. Hayatın Anlam ve Amacı ile Sınıf Arasındaki İlişki

Hayatın anlam ve amacı hakkındaki düşünceniz nedir?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır; onu bilip ona göre yaşamak gerek.	Sayı	56	35	35	7	109	242
	%	28,4	22,7	21,7	46,7	32,3	28,0
İnsanlar başıboş yaratılmamıştır; yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşmalıdır.	Sayı	39	29	40	3	128	239
	%	19,8	18,8	24,8	20,0	38,0	27,7
İnsanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırmalıdır.	Sayı	70	73	74	3	87	307
	%	35,5	47,4	46,0	20,0	25,8	35,5
Hayat anlamsızdır, anlam arama çabaları boşadır; o yüzden hayatın tadını çıkarmaya çalışmalıdır.	Sayı	31	14	10	2	11	68
	%	15,7	9,1	6,2	13,3	3,3	7,9
Diğer (belirtiniz)	Sayı	1	3	2	0	2	8
	%	0,5	1,9	1,2	0,0	0,6	0,9
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 80,26$ ve $P = ,000$

İnsanların kendi amaçlarını belirleyerek yaşamını anlamlandırması gerektiğini belirtenlerin sınıflardaki oranı, %47,4 ile en fazla 10. Sınıflar tarafından belirtilmiştir. Onu %46 oranı ile 11. sınıflar, %35,5 oranı ile 9. sınıflar ve %20 oranı ile 12. sınıflar takip etmektedir (Tablo 23).

Tablo 24. Hayatın Anlamı ve Amacı ile Öğrenciye Yakınlığı Arasındaki İlişkisi

Hayatın anlam ve amacı hakkındaki düşünceniz nedir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır; onu bilip ona göre yaşamak gerek.	Sayı	133	82	27	242
	%	25,2	31,8	34,2	28,0
İnsanlar başıboş yaratılmamıştır; yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşmalıdır.	Sayı	111	93	35	239
	%	21,1	36,0	44,3	27,7
İnsanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırmalıdır.	Sayı	220	72	15	307
	%	41,7	27,9	19,0	35,5
Hayat anlamsızdır, anlam arama çabaları boşadır; o yüzden hayatın tadını çıkarmaya çalışmalıdır.	Sayı	57	9	2	68
	%	10,8	3,5	2,5	7,9
Diğer...	Sayı	6	2	0	8
	%	1,1	0,8	0,0	0,9
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $X^2 = 58,6$ ve $P = ,000$

Hayatın anlam ve amacı ile öğrenciye yakın olanlar arasındaki ilişkide ise tablo 24'te görüldüğü gibi insanların kendi yaşam amaçlarını belirleyerek hayatını anlamlandırması gerektiğini %41,7 ile en çok öğrencilerin kendisi belirtmişlerdir. Onu %27,9 ile anne/babalar, %19 ile dede/nineler izlemektedir. İnsanların başıboş olmadığı ve Yaratıcı'ya karşı yaptıklarından sorumlu tutulacağını belirtenlerin oranı ise öğrencilerde %21,1 oranına, anne/babalarda %36 oranına, dede/ninelerde ise %44,3 ile artan bir orana sahiptir. Bu görüşü kabul edenler arasında genç kuşak öğrencilerin oranının en düşük orana (%21,1) sahip olmasına karşın hayatı anlamsız, anlam aramayı da boşuna bir çaba gördüğünden dolayı hayatın tadını çıkarmayı tercih edenler arasında da %10,8 ile en fazla orana genç kuşakların sahip olması, yaş ilerledikçe dini hassasiyetlerin yükseldiği fakat genç kuşaklarda dini değerlerden uzaklaşmakla birlik dinden de uzaklaşma eğiliminin artış

gösterdiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu durum, yaşın artışıyla dini inançların ve değerlerin hayata etkisi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Çocukların bu tavırlarında dini ve kültürel değerler ile mevcut yaşam koşulları arasında bocalıyor olmalarının etkisi olduğu kadar demokratik olmayan baskıcı ebeveyn stillerinin de etkisi bulunmaktadır. Ayrıca ebeveynlerin inandıkları değerler ile yaşadıkları hayatın farklı olması da gençlerin anne ve babalarına öykünmesini engellemekle birlikte değerlerden de uzaklaşmalarına sebep olabilmektedir.

Tablo 25. Hayatın Anlam ve Amacı ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Hayatın anlam ve amacı hakkındaki düşünceniz nedir?		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır; onu bilip ona göre yaşamak gerek.	Sayı	15	32	44	18	133	242
	%	36,6	29,1	30,3	43,9	25,2	28,0
İnsanlar başıboş yaratılmamıştır; yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşamalıdır.	Sayı	10	54	53	11	111	239
	%	4,4	49,1	36,6	26,8	21,1	27,7
İnsanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırmalıdır.	Sayı	14	16	46	11	220	307
	%	34,1	14,5	31,7	26,8	41,7	35,5
Hayat anlamsızdır, anlam arama çabaları boşadır; o yüzden hayatın tadını çıkarmaya çalışmalıdır.	Sayı	2	7	2	0	57	68
	%	4,9	6,4	1,4	0,0	10,8	7,9
Diğer (belirtiniz)	Sayı	0	1	0	1	6	8
	%	0,0	0,9	0,0	2,4	1,1	0,9
Toplam	Sayı	41	110	145	41	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 78,84$ ve $P = ,000$

Öğrenim durumu ile hayatın anlam ve amacını insanın kendisinin belirlemesi gerektiğini belirtenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 25). Okur-yazar olmayan/okur-yazar olanlar %34,1 oranına, ortaokul/lise mezunu olanlar %31,7 oranına, üniversite mezunu olanlar ise %26,8 oranına sahiplerdir. Sadece ilkokul mezunu olanlardaki oran, hepsinden düşüktür (%14,5). Buna karşın hayatın kendi içinde var olan amacının bilinerek ona göre yaşanmasını belirtenlerin oranı ise sırasıyla üniversite mezunlarında %43,9 oranına, okur-yazar değil/okur-yazar olanlarda %36,6 oranına, ortaokul/lise mezunlarında %30,3 oranına, ilkokul mezunlarında ise %29,1 oranına sahiptir. Dolayısıyla öğrenim seviyesi yükseldikçe insanın kendisinin değil de hayatın içinde var olan anlamları kabullenme oranı artarken öğrenim seviyesi düştükçe insanın yaşamın anlam ve amacını kendisinin belirlemesi gerektiği fikri artış göstermektedir.

Tablo 26. Hayatın Anlam ve Amacı ile Meslekler Arasındaki İlişki

Hayatın anlam ve amacı hakkındaki düşünceniz nedir?		Mesleği				Toplam
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, serbest (avukat, berber, pazarcı...), esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır; onu bilip ona göre yaşamak gerek.	Sayı	133	35	16	58	242
	%	25,2	31,5	29,6	33,7	28,0
İnsanlar başıboş yaratılmamıştır; yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşamalıdır.	Sayı	111	40	25	63	239
	%	21,1	36,0	46,3	36,6	27,7
İnsanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırmalıdır.	Sayı	220	32	12	43	307
	%	41,7	28,8	22,2	25,0	35,5
Hayat anlamsızdır, anlam arama çabaları boşadır; o yüzden hayatın tadını çıkarmaya çalışmalıdır.	Sayı	57	3	1	7	68
	%	10,8	2,7	1,9	4,1	7,9
Diğer (belirtiniz)	Sayı	6	1	0	1	8
	%	1,1	0,9	0,0	0,6	0,9
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 58,26$ ve $P = ,000$

Meslekler ile hayatın anlam ve amacı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Tablo 26) “insanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırmalıdır.” diye belirten öğrenciler, %41,7 oranına, çalışanlar %28,8 oranına, ev hanımları ise %25 oranına sahiptirler. Ev hanımlarının en düşük orana sahip olmasını, evin geçimini sağlayan erkeklere bağımlı olmalarıyla izah etmek mümkündür. Zira bağlı oldukları bir ailesi ve evin geçimini sağlayan bir eşi vardır. Dolayısıyla bütün kararları almak ve yeni yaşam amaçları belirleme konusunda özgür olsalar da sonuçta eşine bağımlıdır. Bu sebeple bu ilişkilerini bozmayacak şekilde yaşam amaçlarını belirlemektedirler. İnsanın başıboş yaratılmadığı ve yaptıklarından sorumlu olarak hayatını anlamlandırması gerektiğini belirtenlerin oranı ise emeklilerde %46,3; ev hanımlarında ise %36,6’dır. Çalışanlarda %36, öğrencilerde ise %21,1 oranına sahiptir.

Tablo 27. Hayatın Anlam ve Amacı ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

Hayatın anlam ve amacı hakkındaki düşünceniz nedir?	Ailenin Aylık Toplam Geliri				Toplam
	Asgari ücret - Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)		
Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır; onu bilip ona göre yaşamak gerek.	Sayı 10 % 17,5	99 35,4	133 25,2	242 28,0	
İnsanlar başıboş yaratılmamıştır; yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşamalıdır.	Sayı 24 % 42,1	104 37,1	111 21,1	239 27,7	
İnsanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırmalıdır.	Sayı 18 % 31,6	69 24,6	220 41,7	307 35,5	
Hayat anlamsızdır, anlam arama çabaları boşadır; o yüzden hayatın tadını çıkarmaya çalışmalıdır.	Sayı 5 % 8,8	6 2,1	57 10,8	68 7,9	
Diğer (belirtiniz) ...	Sayı 0 % 0,0	2 0,7	6 1,1	8 0,9	
Toplam	Sayı 57 % 100,0	280 100,0	527 100,0	864 100,0	

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $X^2 = 64,54$ ve $P = ,000$

Hayatın anlam ve amacı ile ailenin aylık toplam geliri arasındaki ilişki tablo 27’de belirtildiği gibi farklılık göstermektedir. İnsanın hayatın anlamını kendisinin belirlemesi gerektiği belirtenlerin %31,6’sı düşük gelir düzeyine sahip aileler; %24,6’sı ise orta ve yüksek düzeydeki aileler tarafından belirtilmiştir. Hayatın anlamsız olduğu sebebiyle anlam aramanın boşuna olduğunu ve hayattan keyif alınması gerektiğini belirtenler içinde en yüksek oran ise %8,8 ile gelir düzeyi düşük ailelerdedir. Bu açıdan ekonomik durumun zayıf olduğu ailelerde hayatın anlamsızlığı düşüncesi ile birlikte sadece hazlarını düşünen ve değerleri önemsemeyen bir anlayışın az da olsa kabul gördüğünü ifade etmek mümkündür. Zira yaşamdan tat almalarına sebep olacak bazı etkinlik ve aktivitelerin maddi imkânsızlıklar sebebiyle yapılamıyor olması sabırsızlık ve ümitsizliğe sebep olmaktadır.

Tablo 28. Hayatın Anlam ve Amacı ile Ebeveynlerin İstanbul’da Yaşadığı Yıl Arasındaki İlişki

Hayatın anlam ve amacı hakkındaki düşünceniz nedir?	Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşandığı					Toplam
	Doğduğundan 10 yıldan beri	11 yıl ve az	11 yıl ve üstü	Öğrenci		
Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır; onu bilip ona göre yaşamak gerek.	Sayı	23	8	78	133	242
	%	27,4	28,6	34,7	25,2	28,0
İnsanlar başıboş yaratılmamıştır; yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşamalıdır.	Sayı	33	11	84	111	239
	%	39,3	39,3	37,3	21,1	27,7
İnsanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırmalıdır.	Sayı	25	8	54	220	307
	%	29,8	28,6	24,0	41,7	35,5
Hayat anlamsızdır, anlam arama çabaları boşadır; o yüzden hayatın tadını çıkarmaya çalışmalıdır.	Sayı	1	1	9	57	68
	%	1,2	3,6	4,0	10,8	7,9
Diğer (belirtiniz)	Sayı	2	0	0	6	8
	%	2,4	0,0	0,0	1,1	0,9
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 61,74$ ve $P = ,000$

İstanbul’da ikamet etme süresi ile hayatın anlam ve amacı arasındaki ilişkiyi orta koyan istatistiklere bakıldığında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 28). Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı olduğunu bilerek yaşamak gerektiğini belirtenlerin oranı doğduğundan beri İstanbul’da yaşayanlarda %27,4 oranına sahipken on yıldan az bir zamandır İstanbul’da yaşayanların oranı ise %28,6’dır. 11 yıldan fazla bir zamandır İstanbul’da yaşayanların oranı ise %34,7’dir. Dolayısıyla İstanbul’da 11 yıldan daha uzun süredir yaşayanlarda geleneksel değerler daha etkilidir ve yaşamın daha önce belirlenen anlama göre anlamlandırılması ve yaşam amaçlarının da buna göre belirlenmesi genel olarak kabul görmektedir.

3.3.4. Hayatı anlamlandıran kurumlar

İnsanoğlu kuşkusuz aile içine doğmaktadır. Yaşamının ilk yıllarında çocuklar üzerinde ilk ve en etkili kurum, toplumun ayrılmaz bir parçası olan ve toplumsal değerleri yeni nesillere akt.: ailedir. Dolayısıyla aile toplumun temeli olarak kabul edilmekle birlikte birincil sosyalleştirme aracıdır. Anne ve baba ile başlayan ilişki ve etkileşimlerle başlayan sosyalleşme sürecine zamanla yakın çevre, akran grupları, okul, medya ve özellikle de son yıllarda hayatımızın her alanına dâhil olan internet ve sosyal medyada katılmaktadır.

Tablo 29. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar

Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar	Sayı	%
Eğitim ve kültür	246	28,5
Siyaset ve medya	19	2,2
Ekonomi, bilim ve teknoloji	81	9,4
Aile ve yakın çevre	408	47,2
Din	88	10,2
Diğer (belirtiniz)	22	2,5
Toplam	864	100,0

Kuşakların hayatı anlamlandırması üzerinde etkisi olan kurumların belirlenmesi amacıyla sorulan “Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?” sorusuna karşılık tablo 29’de belirtildiği gibi en çok %47,2 (408 kişi) ile aile ve yakın çevre cevabı verilmiştir. Onu %28 (246 kişi) ile eğitim ve kültür, %10,2 (88 kişi) din, %9,4 (81 kişi) ile de ekonomi, bilim ve teknoloji takip etmektedir. İstatistikler genel olarak değerlendirildiğinde eğitim ve güvenlik gibi birçok fonksiyonunu genel olarak başka kurumlara devretmiş olsa da aile ve yakın çevre sağladığı sevgi, şefkat ve destek ortamı ve dini ve milli kültür ve değerlerin gelecek nesillere aktarım sürecinde hala önemli bir etkiye sahiptir.

Tablo 30. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?		Cinsiyeti		Toplam
		Kadın	Erkek	
Eğitim ve kültür	Sayı	165	81	246
	%	31,5	23,8	28,5
Siyaset ve medya	Sayı	6	13	19
	%	1,1	3,8	2,2
Ekonomi, bilim ve teknoloji	Sayı	30	51	81
	%	5,7	15,0	9,4
Aile ve yakın çevre	Sayı	263	145	408
	%	50,2	42,6	47,2
Din	Sayı	46	42	88
	%	8,8	12,4	10,2
Toplam	Sayı	524	340	864
	%	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 5 serbestlik derecesine göre $X^2 = 35,05$ ve $P = ,000$

Hayatı anlamlandıran temel kurumlar ile cinsiyet arasındaki ilişkide tablo 30’daki istatistiklere göre kadınların %50,2’si (263 kişi), erkeklerin ise %42,6’sı, aile ve yakın çevreyi hayatı anlamlandıran temel kurum olarak belirtmişlerdir. İkinci sırada yoğun olarak belirtilmiş olan eğitim ve kültür kurumu ise kadınlar tarafından %31,5 oranında, erkekler tarafından ise %23,8 oranıyla belirtilmiştir. Bu veriler, kadınların erkeklere göre toplumsal kurumların işlevselliğine daha çok inandıkları ve güven duyduklarını göstermektedir.

Tablo 31. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Sınıf Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Eğitim ve kültür	Sayı	58	39	53	5	91	246
	%	29,4	25,3	32,9	33,3	27,0	28,5
Siyaset ve medya	Sayı	5	3	4	2	5	19
	%	2,5	1,9	2,5	13,3	1,5	2,2
Ekonomi, bilim ve teknoloji	Sayı	23	22	24	0	12	81
	%	11,7	14,3	14,9	0,0	3,6	9,4
Aile ve yakın çevre	Sayı	90	73	64	8	173	408
	%	45,7	47,4	39,8	53,3	51,3	47,2
Din	Sayı	19	11	6	0	52	88
	%	9,6	7,1	3,7	0,0	15,4	10,2
Diğer (belirtiniz) ...	Sayı	2	6	10	0	4	22
	%	2,0	1,9	3,1	6,7	0,9	1,9
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 71,67$ ve $P = ,000$

Sınıflar bazında ise hayatı anlamlandıran kurumlar arasındaki ilişkide birinci sıradaki kurum olan aile ve yakın çevreyi en çok belirtenler %53,3 ile 12. sınıflar olmuştur. Onları %47,4 ile 10. sınıflar, %45,7 ile 9. sınıflar ve %39,8 ile 11. sınıflar izlemektedir (Tablo 31). Dolayısıyla sınıflar ile hayatı anlamlandıran kurumlar arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Fakat 12. sınıflarda aile ve yakın çevrenin oranının artması üniversite sınavları ve sonrasındaki eğitim hayatı konusunda aile desteğine ihtiyaç duymalarının etkili olma ihtimali bulunduğu gibi diğer sınıflarda oranların %50'nin altına düşmesi sosyalleşme sürecinde gençlerin aile dışında yeni araçlara yöneldikleri anlamına gelmektedir.

Tablo 32. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Eğitim ve kültür	Sayı	155	78	13	246
	%	29,4	30,2	16,5	28,5
Siyaset ve medya	Sayı	14	5	0	19
	%	2,7	1,9	0,0	2,2
Ekonomi, bilim ve teknoloji	Sayı	69	12	0	81
	%	13,1	4,7	0,0	9,4
Aile ve yakın çevre	Sayı	235	131	42	408
	%	44,6	50,8	53,2	47,2
Din	Sayı	36	28	24	88
	%	6,8	10,9	30,4	10,2
Diğer...	Sayı	18	4	0	22
	%	3,4	1,6	0,0	2,5
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 72,28$ ve $P = ,000$

Aile ve yakın çevre ve ekonomi, bilim ve kültür ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Tablo 32'te belirtildiği gibi yaş ilerledikçe, aile ve yakın çevrenin kuşaklar tarafından temel kurum olarak kabul edilme oranı artmaktadır. En çok belirtilen aile ve yakın çevre, dede/ninelerde %53,2 oranına, orta kuşak anne/babalarda %50,8 oranına, genç kuşaklarda ise %44,6 oranına sahiptir. Yani aile ve yakın çevre, genç kuşaklar tarafından daha az temel bir kurum olarak kabul edilirken yaşlı kuşaklarda bu oran yükselmektedir. Bu verilerden de anlaşıldığı gibi dede/nineler ve orta kuşak anne/babalar, genç kuşaklara göre

toplumsal değerler ve kurumların önemi konusunda daha duyarlıdır. Tablo 34'deki veriler de bu durumu destekler niteliktedir. Zira bu durum genç kuşakların bireysel özgürlüklerinin sınırlandırılmasını istemediklerini ve aileden ziyade akran gruplarıyla beraber olmaktan daha fazla mutlu oldukları anlamına gelmektedir. Bununla birlikte çekirdek aile yapısının hâkim olduğu kent toplumlarında, ailesi ile sorun yaşayan çocukların dede veya nine gibi yaşlı kuşakların da olmaması sebebiyle akran gruplarıyla iletişime geçtikleri veya internet ve sosyal medyaya yönelerek teselli aradıkları anlamına gelmektedir. Yaşlı kuşaklarda ise aile ve akrabalık ilişkilerine verilen değer, gerçekten aile kurumunun değer ve öneminden kaynaklanabileceği gibi yaşı ilerlemesine bağlı olarak aile ilişkileri yoluyla kendisine bir yaşlılık güvencesi oluşturma niyetini de ortaya koyabilir.

Aynı şekilde ekonomi, bilim ve teknoloji genç kuşakları, diğer kuşaklara nazaran %13,1 oranıyla daha fazla etkilemektedir. Orta kuşak anne/babalar %5,1 oranına; dede/nineler ise %1,4 oranına sahiptir. Bu da genç kuşakların sosyalleşmesinde teknolojinin önemli bir etkiye sahip olduğunu ve bu konuda önceki nesillere göre daha başarılı oldukları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla genç kuşaklar, aile üyeleriyle yaşadıkları sorunlarda internet ve sosyal medyayı sığınılacak bir liman olarak görmekle birlikte çocukların internetten ve sosyal medyadan gelecek şiddet, pornografi, yanlış fikirler vb. tehlikelere karşı korunması konusunda ailelerin yetersiz kalacağı anlamına gelmektedir. İnternet akıllı ve bilinçli kullanım sonucunda genç kuşakların kişisel gelişimlerine katkı sağlayan bir mecra haline gelebildiği gibi eskiden ata, otorite ve âkil insan olan yaşlı kuşaklara teknoloji kullanımı konusunda rehberlik etme fırsatını da yakalamış olmaktadır ki bu durum kuşaklar arasındaki sevgi/saygıya dayanan yeni bir iletişim kanalının oluşmasına da zemin hazırlamaktadır.

Tablo 33. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
Eğitim ve kültür	Sayı	7	33	41	10	155	246
	%	17,1	30,0	28,3	24,4	29,4	28,5
Siyaset ve medya	Sayı	0	1	3	1	14	19
	%	0,0	0,9	2,1	2,4	2,7	2,2
Ekonomi, bilim ve teknoloji	Sayı	0	3	7	2	69	81
	%	0,0	2,7	4,8	4,9	13,1	9,4
Aile ve yakın çevre	Sayı	22	50	79	22	235	408
	%	53,7	45,5	54,5	53,7	44,6	47,2
Din	Sayı	12	22	14	4	36	88
	%	29,3	20,0	9,7	9,8	6,8	10,2
Diğer (belirtiniz) ...	Sayı	0	1	1	2	18	22
	%	0,0	0,9	0,7	4,9	3,4	2,5
Toplam	Sayı	41	110	145	41	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 66,22$ ve $P = ,000$

Öğrenim durumu ile hayatı anlamlandıran temel kurumlar arasındaki ilişkide ise tablo 33'de belirtildiği gibi aile ve yakın çevreyi belirtenlerin %54,5'ini ortaokul/lise mezunu olanlar, %53,7'sini üniversite mezunu olanlar, %53,7'sini okur-yazar değil/okur-yazar olanlar, %45,5'ini ise ilköğretim mezunu olanlar oluşturmaktadır. Din konusunda ise okur-yazar değil/okur-yazar olanlar %29,3 oranına ve ilköğretim mezunları %20 oranına sahiptir.

Fakat bu oranlar sonraki eğitim yıllarında düşüş göstermektedir. Ortaokul/lise mezunlarında bu oran %9,7 iken, üniversite mezunlarında %9,8'dir. Bu da, eğitim seviyesi yükseldikçe dinin insanların hayatını daha az anlamlandırdığı anlamına gelmektedir. Bu yönüyle hayatı anlamlandıran din kurumu ile eğitim seviyesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 34. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Ebeveynlerin Mesleği Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?	Mesleği					Toplam
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, serbest (avukat, berber, pazarcı...), esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Eğitim ve kültür	Sayı %	155 29,4	32 28,8	12 22,2	47 27,3	246 28,5
Siyaset ve medya	Sayı %	14 2,7	3 2,7	1 1,9	1 0,6	19 2,2
Ekonomi, bilim ve teknoloji	Sayı %	69 13,1	10 9,0	0 0,0	2 1,2	81 9,4
Aile ve yakın çevre	Sayı %	235 44,6	53 47,7	28 51,9	92 53,5	408 47,2
Din	Sayı %	36 6,8	11 9,9	13 24,1	28 16,3	88 10,2
Diğer (belirtiniz)...	Sayı %	18 3,4	2 1,8	0 0,0	2 1,2	22 2,5
Toplam	Sayı %	84 100,0	28 100,0	225 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 15 serbestlik derecesine göre $X^2 = 58,17$ ve $P = ,000$

Meslekler açısından bakıldığında (Tablo 34) ise aile ve yakın çevreyi, ev hanımlarının %53,5'i, emeklilerin %51,9'u, çalışanların %47,7'si, öğrencilerin %44,6'sı belirtmişlerdir. Ev hanımları aile ve yakın çevrenin önemini diğerlerinden daha fazla önemsemektedirler. Çalışmıyor olmaları, onların boş zamanlarını aile ve akraba çevresiyle değerlendirdiklerini göstermektedir. Dolayısıyla ev hanımları ve emeklilerin en yüksek oranlara sahip olması, aile ve yakın çevre ile meslekler arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını gösterdiği gibi din kurumu ile meslekler arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. O da, emekli olanların çalışan (%9,9) ve ev hanımlarına (%16,3) göre daha yüksek bir orana sahip olmalarıdır (%24,1). Bu durum diğer tablolarda da belirtildiği gibi yaş ilerledikçe dini değerlerin insanların hayatını daha fazla anlamlandırmaktadır.

Tablo 35. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?	Ailenin Toplam Aylık Geliri			Toplam
		Asgari ücret - Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	
Eğitim ve kültür	Sayı %	10 17,5	81 28,9	155 29,4
Siyaset ve medya	Sayı %	1 1,8	4 1,4	14 2,7
Ekonomi, bilim ve teknoloji	Sayı %	4 7,0	8 2,9	69 13,1
Aile ve yakın çevre	Sayı %	30 52,6	143 51,1	235 44,6
Din	Sayı %	12 21,1	40 14,3	36 6,8
Diğer (belirtiniz) ...	Sayı %	0 0,0	4 1,4	18 3,4
Toplam	Sayı %	57 100,0	280 100,0	527 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 48,12$ ve $P = ,000$

Ailelerin sahip olduğu aylık toplam gelir açısından sosyal kurumlar değerlendirildiğinde ise düşük düzeyde gelire sahip aileler (%52,6) ile orta ve üst düzey gelire sahip aileler (%51,1) arasında belirgin bir farklılık yoktur. Fakat eğitim ve kültürü belirten orta ve üst düzey gelire sahip ailelerin oranı (%28,9) düşük düzey gelire sahip ailelerden (%17,5) daha yüksektir (Tablo 35). Burada üst gelir grubunun maddi imkânları da yeterli olması sebebiyle eğitime ve kültürel faaliyetlere düşük gelirli ailelere göre daha fazla katıldıkları ve para harcadıkları anlamına gelmektedir. Ayrıca gelir düzeyi düşük ailelerinden din kurumunu belirtenlerin oranı %21 iken orta ve üst gelir düzeyindekilerin oranı %14,3'tür. Bu da dini değerlerin düşük gelir düzeyindeki ailelerin hayatını orta ve üst gelir düzeyindeki ailelere göre daha fazla anlamlandırdığını göstermektedir.

Tablo 36. Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?		Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşandığı				Toplam
		Doğduğundan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü	Öğrenci	
Eğitim ve kültür	Sayı	29	4	58	155	246
	%	34,5	14,3	25,8	29,4	28,5
Siyaset ve medya	Sayı	1	1	3	14	19
	%	1,2	3,6	1,3	2,7	2,2
Ekonomi, bilim ve teknoloji	Sayı	2	2	8	69	81
	%	2,4	7,1	3,6	13,1	9,4
Aile ve yakın çevre	Sayı	42	16	115	235	408
	%	50,0	57,1	51,1	44,6	47,2
Din	Sayı	8	5	39	36	88
	%	9,5	17,9	17,3	6,8	10,2
Diğer (belirtiniz) ...	Sayı	2	0	2	18	22
	%	2,4	0,0	0,09	3,4	2,5
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 15 serbestlik derecesine göre $X^2 = 51,81$ ve $P = ,000$

İstanbul'daki yaşam süresi ile hayatı anlamlandıran temel kurumlar arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmaktadır (Tablo 36). Aile ve yakın çevrenin oranları doğduğundan beri İstanbul'da yaşayanlarda %50 oranına, 10 yıldan az bir zamandır İstanbul'da yaşayanlarda %57,1 oranına, 11 yıl ve üstündeki bir zamandır yaşayanlar da ise %51,1 oranına sahiptir. Bu verilere göre 10 yıldan az bir zamandır İstanbul'da yaşayanlar aile desteğine daha fazla önem vermektedirler. Bu da maddi vb. konularda diğer gruplara göre daha fazla desteğe ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

3.3.5. Hayatı anlamlı kılma çaba ve yolları

Hayatın anlamı, öznel bir karaktere sahip olması dünyada yaşayan insanlar kadar farklı anlamların var olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü Frankl'ın (1992: 45) ifadesiyle anlam arayışı, insanın doğuştan sahip olduğu güdülerdendir. Kuşkusuz bu anlamlandırma sürecinin hepsinin doğru olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla beraber anlamlandıran kişi, kendince en doğru anlamlandırmayı yaptığını düşünmektedir. Dolayısıyla insanlar kimi zaman bireysel kimi zaman toplumsal kimi zamanda hem bireysel hem de toplumsal amaçlara yönelik olarak anlam dünyasını oluşturmaktadırlar.

Tablo 37. Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları

Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları	Sayı	%
Kendi bireysel yaşam kalitemi arttırmaya çalışmak.	190	22,0
Bireysel amaçlarımı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmek.	315	36,5
Önceliği toplumun mutluluk ve refahına vererek haksızlıklarla mücadele etmek	97	11,2
Erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak.	244	28,2
Diğer (belirtiniz) ...	18	2,1
Toplam	864	100,0

Kuşaklara yöneltilen “Sizce aşağıdakilerden hangisi hayatınızı anlamlı kılar?” sorusuna verilen cevaplar tablo 37’de belirtildiği gibi bireysel amaçları gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmektir ve %36,5 (315 kişi) oranıyla en çok tercih edilen görüş olmuştur. Onu, %28,2 oranıyla erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak, %22 (190 kişi) oranıyla da kendi bireysel yaşam kalitemi arttırmaya çalışmak, izlemiştir. En az tercih edilen ise %11,2 oranıyla önceliği toplumun mutluluk ve refahına vererek haksızlıklarla mücadele etmektir.

Hayatı anlamlı kılan şeyler genel olarak değerlendirildiğinde insanlar bireysel yaşam amaçlarına öncelik vermektedirler. Güven, sevgi, nezaket, hürmet gibi erdemli davranışlara sahip olmak ve bu davranışların hâkim olduğu bir toplumun oluşması için çaba harcamak da önemsenmektedir. Genel olarak hayatın bireysel ve toplumsal yönleriyle bir bütün olarak gören kuşaklar, hayatlarını bireysel yaşam amaçlarının yanında toplumsal değerler ve amaçlarla bütünleştirmektedirler. Bu da toplumda bireyselleşmeden daha çok geleneksel toplumsal değerlerin kabul gördüğü anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle insanlar bireyselliklerine ve özgürlüklerine toplumsal değerler içinde anlam kazandırmayı arzu etmektedirler.

Tablo 38. Hayatı Anlamlı Kılma Çaba ve Yolları ile Sınıf Arasındaki İlişki

Sizce aşağıdakilerden hangisi hayatınızı anlamlı kılar?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Kendi bireysel yaşam kalitemi arttırmaya çalışmak.	Sayı	59	44	52	5	30	190
	%	29,9	28,6	32,3	33,3	8,9	22,0
Bireysel amaçlarımı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmek.	Sayı	55	59	59	5	137	315
	%	27,9	38,3	36,6	33,3	40,7	36,5
Önceliği toplumun mutluluk ve refahına vererek haksızlıklarla mücadele etmek	Sayı	20	20	13	4	40	97
	%	10,27	13,0	8,1	26,7	11,9	11,2
Erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak.	Sayı	59	30	30	1	124	244
	%	29,9	19,5	18,6	6,7	36,8	28,2
Diğer (belirtiniz) ...	Sayı	4	1	7	0	6	18
	%	2,0	0,6	4,3	0,0	1,8	2,1
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2=81,53$ ve $P=,000$

Sınıflara göre ise bireysel amaçlar ile toplumsal değerlere riayet etmeyi belirtenlerin oranı 10. sınıflarda %38,3 oranına, 11. sınıflarda %36,6 oranına, 12. sınıflarda %33,3 oranına ve 9. sınıflarda ise %27,9 oranına sahiptir (Tablo 38). Erdemli davranışlara sahip olmayı ve

erdemli bir toplum için mücadele etmeyi belirtenlerin oranı ise 9. sınıflardan başlayarak 12. sınıfa doğru düşmektedir. Oranlar sırasıyla 9. sınıflarda %29,9 oranına, 10. sınıflarda %19,5 oranına, 11. sınıflarda %18,6 oranına ve 12. sınıflarda ise %6,7 oranına sahiptir. Tablo 40'daki istatistikler de bunu destekler niteliktedir

Tablo 39. Hayatı Anlamli Kılma Çaba ve Yolları ile Öğrenci ile Yakınlığı Arasındaki İlişki

Sizce aşağıdakilerden hangisi hayatınızı anlamli kılar?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Kendi bireysel yaşam kalitemi arttırmaya çalışmak.	Sayı	160	25	5	190
	%	30,4	9,7	6,3	22,0
Bireysel amaçlarımı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmek.	Sayı	178	106	31	315
	%	33,8	41,1	39,2	36,5
Önceliği toplumun mutluluk ve refahına vererek haksızlıklarla mücadele etmek	Sayı	57	27	13	97
	%	10,8	10,5	16,5	11,2
Erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak.	Sayı	120	95	29	244
	%	22,8	36,8	36,7	28,2
Diğer...	Sayı	12	5	1	18
	%	2,3	1,9	1,3	2,1
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $X^2 = 62,90$ ve $P = ,000$

Öğrenci ile yakınlığa göre hayatı anlamli kılan şeylere bakıldığında ise yaş ilerledikçe bireysel yaşam kalitesini artırmaya yönelik çabaların orta kuşak ebeveynler ve yaşlı kuşakların hayatını anlamlandırmadığı görülmektedir (Tablo 39). Fakat genç kuşaklar açısından yaşam kalitesini artırmak önem verilen bir husustur, Öğrenciler tarafından %30,4 oranında belirtilen bu görüş, orta kuşak anne/babalarda %9,7 oranına, dede/ninelerde ise %6,3 oranına düşmektedir. Erdemli davranışlara sahip olmayı ve erdemli bir toplum için mücadele etmeyi belirtenlerin içinde öğrenciler %22,8 ile en az orana sahiptir ki bu durum genç kuşakların bireysel yaşam amaçlarına öncelik vererek hayatı anlamlandırdıklarını göstermektedir. Aynı zamanda hayata tutunma çabasının ve henüz aileye olan bağımlılıktan kurtulamamış olmanın etkisi olduğu da söylenebilir. Anne/babaların oranı %36,8, dede/ninelerin oranı ise %36,7'dir. En çok tercih edilen bireysel amaçlarla toplumsal değerlere riayet etmeyi belirtenlerde ise dede/nineler, %39,2 oranına, anne/babalar %41,1 oranına, öğrenciler ise %33,8 oranına sahiptirler.

Tablo 40. Hayatı Anlamalı Kılma Çaba ve Yolları ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Sizce aşağıdakilerden hangisi hayatınızı anlamlı kılar?	Öğrenim Durumu						
	Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	Toplam	
Kendi bireysel yaşam kalitemi arttırmaya çalışmak.	Sayı 4 % 9,8	9 8,2	14 9,7	3 7,3	160 30,4	190 22,0	
Bireysel amaçlarımı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet	Sayı 14 % 34,1	37 33,6	67 46,2	19 46,3	178 33,8	315 36,5	
Önceliği toplumun mutluluk ve refahına vererek haksızlıklarla mücadele etmek	Sayı 6 % 14,6	17 15,5	11 7,6	6 14,6	57 10,8	97 11,2	
Erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak.	Sayı 16 % 39,0	47 42,7	49 33,8	12 29,3	120 22,8	244 28,2	
Diğer (belirtiniz)	Sayı 1 % 2,4	0 0,0	4 2,8	1 2,4	12 2,3	18 2,1	
Toplam	Sayı 41 % 100,0	110 100,0	145 100,0	41 100,0	527 10,0	864 100,0	

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 73,57$ ve $P = ,000$

Bireysel amaçlarımı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmeyi belirtenler, öğrenim durumu açısından analiz edildiğinde ise az eğitilmiş olanlardan üniversite mezunu olanlara doğru ilerledikçe oranlar genel olarak yükselmektedir. İlkokul mezunlarında %34 olan oranlar, ortaokul/lise mezunu olanlarda %46,2'ye üniversite mezunlarında da %46,3'e yükselmektedir. Fakat erdemli bir toplum için çabalamayı belirtenlere bakıldığında ise tam tersine eğitim seviyesi düştükçe oranlar artmaktadır. Üniversite mezunlarında %29,3 olan oranlar, ortaokul/lise mezunlarında %33,8 oranına, ilkököl mezunlarında %42,7 oranına sahiptir (Tablo 40).

Tablo 41. Hayatı Anlamalı Kılma Çaba ve Yolları ile Meslek Arasındaki İlişki

		Mesleği				
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, avukat, berber, pazarcı, esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	Toplam
Sizce aşağıdakilerden hangisi hayatınızı anlamlı kılar?						
Kendi bireysel yaşam kalitemi arttırmaya çalışmak.	Sayı %	160 30,4	8 7,2	3 5,6	19 11,0	190 22,0
Bireysel amaçlarımı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet	Sayı %	178 33,8	45 40,5	25 46,3	67 39,0	315 36,5
Önceliği toplumun mutluluk ve refahına vererek haksızlıklarla mücadele etmek	Sayı %	57 10,8	13 11,7	9 16,7	18 10,5	97 11,2
Erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak.	Sayı %	120 22,8	42 37,8	17 31,5	65 37,8	244 28,2
Diğer (belirtiniz)	Sayı %	12 2,3	3 2,7	0 0,0	3 1,7	18 2,1
Toplam	Sayı %	84 100,0	28 100,0	225 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 65,18$ ve $P = ,000$

Tablo 41’de belirtildiği gibi hayatı anlamlandırma konusunda bireysel amaçlarla birlikte toplumsal değerlere riayet etme seçeneğini belirten emekliler %46,3 oranına, çalışanlar %40,5 oranına, ev hanımları ise %39 oranına sahiptir. Önceliği toplumun mutluluğuna verenlerin oranı ise diğerlerine göre en fazla %16,7 ile emekliler tarafından belirtilmiştir.

Tablo 42. Hayatı Anlamli Kılma Çaba ve Yolları ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

Sizce aşağıdakilerden hangisi hayatınızı anlamli kılar?		Ailenin Aylık Toplam Geliri			Toplam
		Asgari ücret -Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Kendi bireysel yaşam kalitemi arttırmaya çalışmak.	Sayı	5	25	160	190
	%	8,8	8,9	30,4	22,0
Bireysel amaçlarımı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmek.	Sayı	23	114	178	315
	%	40,4	40,7	33,8	36,5
Önceliği toplumun mutluluk ve refahına vererek haksızlıklarla mücadele etmek	Sayı	6	34	57	97
	%	10,5	12,1	10,8	11,2
Erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak.	Sayı	20	104	120	244
	%	35,1	37,1	22,8	28,2
Diğer (belirtiniz)	Sayı	3	3	12	18
	%	5,3	1,1	2,3	2,1
Toplam	Sayı	57	280	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $X^2 = 64,64$ ve $P = ,000$

Bireysel amaçlarımı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etme ile ailenin aylık toplam geliri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Tablo 42). Bu konudaki oranlar düşük gelire sahip olan ailelerde %40,4 iken, orta ve üst gelir düzeyine sahip ailelerde ise %40,7’dir.

Tablo 43. Hayatı Anlamli Kılma Çaba ve Yolları ile Ebeveynlerin İstanbul’da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Sizce aşağıdakilerden hangisi hayatınızı anlamli kılar?		Ebeveyn için- İstanbul’da kaç yıldır yaşandığı				Toplam
		Doğduğum dan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü	Öğrenci	
Kendi bireysel yaşam kalitemi arttırmaya çalışmak.	Sayı	5	2	23	160	190
	%	6,0	7,1	10,2	30,4	22,0
Bireysel amaçlarımı gerçekleştirirken güven, sevgi, hürmet nezaket ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmek.	Sayı	35	13	89	178	315
	%	41,7	46,4	39,6	33,8	36,5
Önceliği toplumun mutluluk ve refahına vererek haksızlıklarla mücadele etmek	Sayı	9	3	28	57	97
	%	10,7	10,7	12,4	10,8	11,2
Erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak.	Sayı	32	9	83	120	244
	%	38,1	32,1	36,9	22,8	28,2
Diğer (belirtiniz)	Sayı	3	1	2	12	18
	%	3,6	3,6	0,9	2,3	2,1
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 64,42$ ve $P = ,000$

Bireysel amaçlarımı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etme ile Ebeveynlerin İstanbul’da yaşadığı süre arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Tablo 43’de belirtildiği gibi doğduğundan itibaren İstanbul’da yaşayanların %41,7 oranına, 10 yıldan az bir süredir yaşayanlar %46,4 oranına,

11 yıldan fazla bir zamandır yaşayanlar ise %39,6 oranına sahiptirler. Bu veriler, 10 yıldan az bir süredir İstanbul’da yaşayan ebeveynlerin bireysel amaçlarla birlikte toplumsal amaçları diğer gruplara göre daha fazla önemsedikleri anlamına gelmektedir.

3.3.6. Arzulanan hayat

Her insan anlamlı bir hayata sahip olmak ve yaşamından doyum sağlamak istemektedir. Bazı insanlar maddi hedeflere yönelerek bu hedeflere ulaştığında psikolojik ve manevi olarak da mutlu olacağını düşünmektedirler. Bazı insanlar ise psikolojik veya manevi tatmin aramakta ve temel gereksinimlerini karşıladığı müddetçe maddi değerlere fazla önem vermemektedirler.

Tablo 44. Arzulanan Hayat

Arzulanan Hayat	Sayı	%
Her istediğimi alabilecek ve yapabilecek kadar zengin olmak	82	9,5
Tanınan, şan ve şöret sahibi bir kimse olmak	35	4,1
Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürdürmek	635	73,5
Toplumun sorunlarıyla ilgilenmek	59	6,8
Diğer (belirtiniz)	53	6,1
Toplam	864	100,0

Kuşakların gelecekte nasıl bir hayat yaşamak istediklerini belirlemek üzere “*Hayatınızdaki en büyük arzunuz nedir?*” sorusu sorulmuştur. Katılımcılar tarafından bu soruya karşılık %73,5 (635 kişi) oranıyla en fazla, sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürmek istediklerini belirtmişlerdir. Onu %9,5 (82 kişi) oranıyla, her istediğimi alabilecek kadar zenginliğe ulaşmak; %6,8 (59 kişi) oranıyla ile toplumun sorunlarıyla ilgilenmek; %4,1 (35 kişi) oranıyla da tanınan, şan ve şöretli bir hayata sahip olmak izlemiştir (Tablo 44). Dolayısıyla verilerden hareketle genel olarak sağlıklı olmak ve huzurlu hayata sahip olmak maddi zenginliğe ve şöretli bir hayata tercih edilmektedir. Fakat maddi imkânlarda göz ardı edilmemektedir.

Tablo 45. Arzulanan Hayat ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük arzunuz nedir?		Cinsiyeti		Toplam
		Kadın	Erkek	
Her istediğimi alabilecek ve yapabilecek kadar zengin olmak	Sayı	41	41	82
	%	7,8	12,1	9,5
Tanınan, şan ve şöret sahibi bir kimse olmak	Sayı	18	17	35
	%	3,4	5,0	4,1
Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürdürmek	Sayı	408	227	635
	%	77,9	66,8	73,5
Toplumun sorunlarıyla ilgilenmek	Sayı	32	27	59
	%	6,1	7,9	6,8
Diğer (belirtiniz)	Sayı	25	28	53
	%	4,8	8,2	6,1
Toplam	Sayı	524	340	864
	%	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 4 serbestlik derecesine göre $X^2 = 13,64$ ve $P = ,009$

Cinsiyet ile arzulanan şeyler arasındaki ilişkide sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürmek isteyenlerin oranı tablo 45’te belirtildiği gibi kadınlarda %77,9 (408 kişi) erkeklerde ise %66,8’dir (227 kişi). Dolayısıyla sağlıklı ve huzurlu bir yaşam kadınlar tarafından erkeklere göre daha fazla değer verilen bir husustur.

Tablo 46. Arzulanan Hayat ile Sınıf Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük arzunuz nedir?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Her istediğimi alabilecek ve yapabilecek kadar zengin olmak	Sayı	23	22	25	1	11	82
	%	11,7	14,3	15,5	6,7	3,3	9,5
Tanınan, şan ve şöhret sahibi bir kimse olmak	Sayı	8	7	11	4	5	35
	%	4,1	4,5	6,8	26,7	1,5	4,1
Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürdürmek	Sayı	132	99	92	6	306	635
	%	67,0	64,3	57,1	40,0	90,8	73,5
Toplumsal sorunlarıyla ilgilenmek	Sayı	11	12	19	3	14	59
	%	5,6	7,8	11,8	20,0	4,2	6,8
Diğer (belirtiniz) ..	Sayı	23	14	14	1	1	53
	%	11,7	9,1	8,7	6,7	0,3	6,1
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 123,50$ ve $P = ,000$

Arzulanan hayat ile sınıf arasındaki ilişkide ise tablo 46’da belirtildiği gibi sağlıklı ve huzurlu bir yaşam isteyenlerin oranı sınıf seviyesi yükseldikçe düşmektedir. Bu oranlar, 9. sınıflarda %67 oranına, 10. sınıflarda %64,3 oranına, 11. sınıflarda %57 oranına ve 12. sınıflarda ise %40 oranına sahiptir. Tanınan, şan ve şöhret sahibi bir kimse olma ve toplumun sorunlarıyla ilgilenmede ise sınıflar ilerledikçe oranlar yükselmektedir. Yani 12. sınıflar, en yüksek oranlara sahiptir. 9. sınıflar %4,1 oranına sahiplerken 10. sınıflarda bu oran %4,5’tir. 11. sınıflarda %6,8 olan oranlar, 12. sınıflarda %26,7’ye yükselmektedir. Toplumun sorunlarıyla ilgilenmede ise 9. sınıflar %5,6 oranına, 10. sınıflar %7,8 oranına, 11. sınıflar %11,8 oranına ve 12. Sınıflar ise %20,0 oranına yükselmektedirler. Dolayısıyla arzulanan hayat ile sağlıklı ve huzurlu bir yaşam; tanınan, şan ve şöhret sahibi bir kimse olmak ve toplumun sorunlarıyla ilgilenme arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki kapsamında, sınıfların seviyesi yükseldikçe öğrenciler tanınmak, şan ve şöhret sahibi olmak ve toplumsal sorunlarla ilgilenme konusundaki istek ve arzuları ön plana çıkarken, sağlıklı ve huzurlu yaşam ise diğerlerinden daha az kabul görmektedir.

Tablo 47. Arzulanan Hayat ile Öğrenci ile Yakınlığı Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük arzunuz nedir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Her istediğimi alabilecek ve yapabilecek kadar zengin olmak	Sayı	71	8	3	82
	%	13,5	3,1	3,8	9,5
Tanınan, şan ve şöhret sahibi bir kimse olmak	Sayı	30	4	1	35
	%	5,7	1,6	1,3	4,1
Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürdürmek	Sayı	329	234	72	635
	%	62,4	90,7	91,1	73,5
Toplumsal sorunlarıyla ilgilenmek	Sayı	45	12	2	59
	%	8,5	4,7	2,5	6,8
Diğer...	Sayı	52	0	1	53
	%	9,9	0,0	1,3	6,1
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 91,15$ ve $P = ,000$

Öğrenci yakınlarının sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürme arzuları analiz edildiğinde ise dede/nineler %91,1 oranına, anne/babalar %90,7 oranına, öğrenciler ise %62,4 oranına sahiplerdir (Tablo 47). Genç kuşaklardaki oranın düşük olması maddi zenginliğin onlar tarafından diğer kuşaklara nazaran daha fazla arzulandığını göstermektedir. Her istediğini

alabilecek bir zenginliğe ulaşmanın en çok genç kuşaklar (%13,5) tarafından belirtilmiş olması da bunu destelemektedir. Dolayısıyla sağlıklı huzurlu bir hayat sürme arzusu genç kuşaklarda en düşük orana sahipken, her istediğini alabilecek kadar zengin olmak ve tanınan, şan ve şöhret sahibi bir kişi olma hedefi ise en yüksek orana sahiptir.

Tablo 48. Arzulanan Hayat İle Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük arzunuz nedir?		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
Her istediğimi alabilecek ve yapabilecek kadar zengin olmak	Sayı %	2 4,9	2 1,8	6 4,1	1 2,4	71 13,5	82 9,5
Tanınan, şan ve şöhret sahibi bir kimse olmak	Sayı %	1 2,4	1 0,9	3 2,1	0 0,0	30 5,7	35 4,1
Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürdürmek	Sayı %	36 87,8	103 93,6	131 90,3	36 87,8	329 62,4	635 73,5
Toplumun sorunlarıyla ilgilenmek	Sayı %	2 4,9	3 2,7	5 3,4	4 9,8	45 8,5	59 6,8
Diğer (belirtiniz)	Sayı %	0 0,0	1 0,9	0 0,0	0 0,0	52 9,9	53 6,1
Toplam	Sayı %	41 100,0	110 100,0	145 100,0	41 100,0	527 10,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 94,25$ ve $P = ,000$

Arzulanan hayat ile öğrenim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 48). Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürmek okur-yazar değil/okur-yazar olanlarda %87,8 oranına, ilkokul mezunlarında %93,6 oranına, ortaokul/lise mezunlarında %90,3'e, üniversite mezunlarında ise %87,8 oranına sahiptir.

Tablo 49. Arzulanan Hayat ile Meslek Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük arzunuz nedir?		Mesleği				Toplam
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, avukat, berber, pazarcı, esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Her istediğimi alabilecek ve yapabilecek kadar zengin olmak	Sayı %	71 13,5	4 3,6	1 1,9	6 3,5	82 9,5
Tanınan, şan ve şöhret sahibi bir kimse olmak	Sayı %	30 5,7	2 1,8	0 0,0	3 1,7	35 4,1
Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürdürmek	Sayı %	329 62,4	100 90,1	50 92,6	156 90,7	635 73,5
Toplumun sorunlarıyla ilgilenmek	Sayı %	45 8,5	4 3,6	3 5,6	7 4,1	59 6,8
Diğer (belirtiniz)	Sayı %	52 9,9	1 0,9	0 0,0	0 0,0	53 6,1
Toplam	Sayı %	84 100,0	28 100,0	225 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 91,375$ ve $P = ,000$

Öğrenim durumunda olduğu gibi arzulanan hayat ile meslek arasında da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 49). Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürmek çalışanlarda %90,1

oranına, emeklilerde %92,6 oranına, ev hanımlarında da %90,7 oranına sahiptir ki, bütün ebeveynler tarafından sağlıklı ve huzurlu yaşam yüksek oranlarla arzulanmaktadır.

Tablo 50. Arzulanan Hayat ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük arzunuz nedir?		Ailenin Aylık Toplam Geliri			Toplam
		Asgari ücret -Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Her istediğimi alabilecek ve yapabilecek kadar zengin olmak	Sayı %	2 3,5	9 3,2	71 13,5	82 9,5
Tanınan, şan ve şöhret sahibi bir kimse olmak	Sayı %	0 0,0	5 1,8	30 5,7	35 4,1
Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürdürmek	Sayı %	53 93,0	253 90,4	329 62,4	635 73,5
Toplumun sorunlarıyla ilgilenmek	Sayı %	2 3,5	12 4,3	45 8,5	59 6,8
Diğer (belirtiniz)	Sayı %	0 0,0	1 0,4	52 9,9	53 6,1
Toplam	Sayı %	57 100,0	280 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $X^2 = 91,02$ ve $P = ,000$

Arzulanan hayat ile ailenin toplam aylık geliri arasında da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 50). Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürmek düşük gelir düzeyine sahip aileler tarafından %93 oranın da belirtilirken, orta ve üst gelir düzeyine sahip ailelerde bu oran %90,4'tür.

Tablo 51. Arzulanan Hayat ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük arzunuz nedir?		Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşadığı			Toplam
		Doğduğumdan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü	
Her istediğimi alabilecek ve yapabilecek kadar zengin olmak	Sayı %	3 3,6	1 3,6	7 3,1	71 13,5
Tanınan, şan ve şöhret sahibi bir kimse olmak	Sayı %	2 2,4	1 3,6	2 0,9	30 5,7
Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürdürmek	Sayı %	73 86,9	25 89,3	208 92,4	329 62,4
Toplumun sorunlarıyla ilgilenmek	Sayı %	5 6,0	1 3,6	8 3,6	45 8,5
Diğer (belirtiniz)	Sayı %	1 1,2	0 0,0	0 0,0	52 9,9
Toplam	Sayı %	84 100,0	28 100,0	225 100,0	527 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 92,17$ ve $P = ,000$

Arzulanan hayat ile ebeveynlerin İstanbul'da yaşadığı süre arasında da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 51). Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürmek ebeveynlerin İstanbul'da yaşadığı süre arasında da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Diğer bir ifadeyle sağlıklı ve huzurlu yaşama bütün bu parametrelere göre bütün kuşaklar ve kişiler açısından arzulan bir hayatın göstergesidir.

3.3.7. Hayattaki hedefler

Yaşamdan alınan doyumunu artıran şeyler arasında insanlar için psikolojik ve manevi tatmin sağlayan hususlar önemli yer tutmaktadır ve bunlar insanların yaşama tutunmasında maddi şeylere göre daha etkilidirler. Fakat erdemli ve güvenilen biri olmak, çocukları geleceğe hazırlamak, dünyadan tat almak, eğlenmek, dini inançlarına uygun bir yaşam sürmek ve ahiret hayatına hazırlanmak, dünyanın sıkıntılarından kurtulmak gibi birçok hedef insanlar için yaşam amacı olarak kabul görmektedir.

Tablo 52. Hayattaki Hedefler

Arzulanan Hayat	Sayı	%
Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak.	140	16,2
İnancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak	122	14,1
Sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulmak	48	5,6
Çocuklarımı / torunlarımı ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak.	220	25,5
Başarılı olmak ve dünyadan tat almak ve eğlenmek.	305	35,4
Diğer (belirtiniz)	53	6,1
Toplam	864	100,0

Tablo 52’de belirtildiği gibi insanların gelecekle ilgili hedeflerinde “başarılı olmak, dünyadan tat almak ve eğlenmek” %35,4 (305 kişi) oranına sahiptir. Onu, %25,5 (220 kişi) oranıyla “Çocuklarımı/torunlarımı ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak” ve %16,2 (140 kişi) oranıyla da “Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak” takip etmiştir.

Tablo 53. Hayattaki Hedefler ile Sınıf Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük hedefiniz nedir?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak	Sayı	46	17	13	5	39	140
	%	23,4	17,5	14,3	33,3	11,6	16,2
İnancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak	Sayı	23	13	18	0	68	122
	%	11,7	8,4	11,2	0,0	20,2	14,1
Sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulmak	Sayı	15	8	18	2	5	48
	%	7,6	5,2	11,2	13,3	1,5	5,6
Çocuklarımı / torunlarımı ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak	Sayı	7	9	9	1	194	220
	%	3,6	5,8	5,6	6,7	57,6	25,5
Başarılı olmak ve dünyadan tat almak ve eğlenmek.	Sayı	97	90	85	6	27	305
	%	49,2	58,4	52,8	40,0	8,0	35,3
Diğer...	Sayı	9	7	8	1	4	29
	%	4,6	4,5	5,0	6,7	1,2	3,4
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 403,72$ ve $P = ,000$

Başarılı olmak ve hayattan tat alarak eğlenmeyi hedef olarak belirten öğrencilerin sınıflarına göre oranlarına bakıldığında 10. sınıflar %58,4 oranıyla en yüksek orana sahiptir. 11. sınıflar %52,8 oranına, 9. Sınıflar %49,2 oranına ve 12. Sınıflar ise %40 oranına sahiptir (Tablo 53). Bu istatistikler de göstermektedir ki, bütün sınıf seviyelerinde başarı ve eğlence en çok tercih edilen yaşam hedeflerini oluşturmaktadır. İkinci sırada ise herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak hedeflenmektedir.

Tablo 54. Hayattaki Hedefler ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük hedefiniz nedir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak	Sayı %	101 19,2	35 13,6	4 5,1	140 16,2
İnancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak	Sayı %	54 10,2	38 14,7	30 38,0	122 14,1
Sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulmak	Sayı %	43 8,2	3 1,2	2 2,5	48 5,6
Çocuklarımı / torunlarımı ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak	Sayı %	26 4,9	158 61,2	36 45,6	220 25,5
Başarılı olmak ve dünyadan tat almak ve eğlenmek.	Sayı %	278 52,8	22 8,5	5 6,3	305 35,3
Diğer..	Sayı %	25 4,7	2 0,8	2 2,5	29 3,4
Toplam	Sayı %	527 100,0	258 100,0	79 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 418,61$ ve $P = ,000$

Tablo 54’de belirtildiği gibi öğrenci ile yakınlığı ile hayattaki hedefler arasındaki ilişkide “çocuklarımı ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak” hedefi, anne/babalarda %61,2 oranına, dede/ninelerde ise %45,6 oranına sahiptir. Dolayısıyla öğrenci yakınlığı ile hayattaki en büyük hedef arasındaki ilişkide ebeveynlerin yaşlı kuşaklara göre çocuklarının geleceğiyle yakından ilgilenmekte ve kendilerini sorumlu hissetmektedirler. “İnancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak” ise çok dede ve nineler tarafından belirtilmesine karşın herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmayı belirtenlerin oranı ise en düşük oranlara yine dede ve ninelerde sahiptir (%5,1). Dolayısıyla orta ve yaşlı kuşaklar “başarılı olmak, dünyadan tat almak ve eğlenmek” gibi kişisel hedeflerden ziyade fedakârlık duygusuyla hareket ederek yaşam hedeflerini ve gelecekle ilgili beklentilerini çocukları üzerinden oluşturmaktadırlar. Bir bakıma çocukları ve torunları onları hayata bağlamakta ve yaşam doyumu sağlamaktadırlar. Ebeveynlerin bu tutumunda yaşanan sosyal, siyasal ve milli hassasiyetlerin de rol aldığını söylemek mümkün olduğu kadar toplumsal değerlerde yaşanan aşınmanın da etkisi vardır. Genç kuşaklar ise “başarılı olmak, dünyadan tat almak ve eğlenmek” hedefinde %52 gibi yüksek bir orana sahip olması yanında “Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak” hedefinde de en yüksek oranlara sahip olmaları fakat “inancıma uygun bir yaşam sürerek öbür dünyaya hazırlanmak” hedefinde ise en düşük oranlara sahip olmaları ruh dünyalarının oldukça karmaşık olduğunu ve yaşam karşısında bocaladıklarını göstermektedir.

Tablo 55. Hayattaki Hedefler ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük hedefiniz nedir?		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak	Sayı	1	8	24	6	101	140
	%	2,4	7,3	16,6	14,6	19,2	16,2
İnancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak	Sayı	17	31	17	3	54	122
	%	41,5	28,2	11,7	7,3	10,2	14,1
Sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulmak	Sayı	1	2	2	0	43	48
	%	2,4	1,8	1,4	0,0	8,2	5,6
Çocuklarımı / torunlarımı ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak	Sayı	16	63	89	26	26	220
	%	39,0	57,3	61,4	63,4	4,9	25,5
Başarılı olmak ve dünyadan tat almak ve eğlenmek.	Sayı	6	4	12	5	278	305
	%	14,6	3,6	8,3	12,2	52,8	35,3
Diğer...	Sayı	0	2	1	1	25	29
	%	0,0	1,8	0,7	2,4	4,7	3,4
Toplam	Sayı	41	110	145	41	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 431,28$ ve $P = ,000$

Hayattaki en büyük hedef ile öğrenim durumu arasında da anlamlı bir ilişki vardır (Tablo 55). Eğitim seviyesi arttıkça çocukları geleceğe ahlaklı ve başarılı bireyler olarak hazırlama ve herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak hedeflerinin oranları yükselmektedir. Örneğin çocuklarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamayı belirtenlerde üniversite mezunları, en yüksek orana sahiptir (%63,4). Ortaokul / lise mezunları %61,4 oranına, ilkokul mezunları %57,3 oranına ve okur-yazar/okur-yazar olmayanlar ise %39 oranında sahiplerdir. Buna karşın “inancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak” ve “sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulmak” arzusu da eğitim seviyesi düştükçe artmaktadır. Örneğin inancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmayı belirten üniversite mezunları %63,4 oranıyla belirtilirken, ortaokul / lise mezunları 61,4 oranıyla, ilkokul mezunları %57,3 oranıyla ve okur-yazar/okur-yazar olmayanlar ise %39 oranıyla belirtmişlerdir. Bu konudaki istatistikler Tablo 61’de belirtilmiştir.

İstatistiki veriler genel olarak değerlendirildiğinde öğrenim durumu ile hayattaki hedefler arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Çocuklarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak yetiştirmek bir hedef olmakla birlikte bu hedefin gerçekleşmesi için eğitime önem verilmekte ve bunun için de yatırım yapılmaktadır. Öğrenim durumunun yüksek seviyede olması ve çocukların da eğitim kariyerlerinin planlandığı gibi yürümesi hem aileler için hem de çocuklar için gelecekle ilgili ümitleri artırdığı gibi kuşakların yaşam doyumuna da olumlu katkı yapmaktadır.

Tablo 56. Hayattaki Hedefler ile Meslekler Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük hedefiniz nedir?		Mesleği				Toplam
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, avukat, berber, pazarcı, esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak	Sayı %	101 19,2	16 14,4	4 7,4	19 11,0	140 16,2
İnancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak	Sayı %	54 10,2	15 13,5	14 25,9	39 22,7	122 14,1
Sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulmak	Sayı %	43 8,2	2 1,2	0 0,0	3 1,7	48 5,6
Çocuklarımı / torunlarımı ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak	Sayı %	26 4,9	64 57,7	31 57,4	99 57,6	220 25,5
Başarılı olmak ve dünyadan tat almak ve eğlenmek.	Sayı %	278 52,8	11 9,9	4 7,4	12 7,0	305 35,3
Diğer...	Sayı %	25 4,7	3 2,7	1 1,9	0 0,0	29 3,4
Toplam	Sayı %	84 100,0	28 100,0	225 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 15 serbestlik derecesine göre $X^2 = 394,74$ ve $P = ,000$

Hayattaki hedefler ile meslek arasındaki istatistik gibi kuşakların çocuklarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlama hedefi ile ebeveynlerin mesleği arasında da anlamlı bir ilişki vardır (Tablo 56). Çalışanlar %57,7 oranına, emekliler %57,4 oranına ve ev hanımları ise %57,6 oranına sahiplerdir. Dolayısıyla “çocuklarımı/torunlarımı ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak”, mesleklerin tamamı tarafından önemsenmekte ve aynı ölçüde hedeflenmektedir.

Tablo 57. Hayattaki Hedefler ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük hedefiniz nedir?		Ailenin Aylık Toplam Geliri			Toplam
		Asgari ücret - Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak	Sayı %	4 7,0	35 12,5	101 19,2	140 16,2
İnancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak	Sayı %	17 29,8	51 18,2	54 10,2	122 14,1
Sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulmak	Sayı %	1 1,8	4 1,4	43 8,2	48 5,6
Çocuklarımı / torunlarımı ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak	Sayı %	29 50,9	165 58,9	26 4,9	220 25,5
Başarılı olmak ve dünyadan tat almak ve eğlenmek.	Sayı %	6 10,5	21 7,5	278 52,8	305 35,3
Diğer...	Sayı %	0 0,0	4 1,4	25 4,7	29 3,4
Toplam	Sayı %	41 100,0	110 100,0	145 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 393,11$ ve $P = ,000$

Tablo 57’de belirtildiği gibi kuşakların çocuklarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlama hedefi ile ailelerin aylık toplam geliri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Düşük gelir düzeyine sahip olan aileler %50,9 oranına sahipken, orta ve üst gelir düzeyine sahip ailelerde ise bu oran, %58,9’dur. “İnancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya

hazırlanmak” ise düşük gelir düzeyindeki aileler tarafından %29,8 oranıyla belirtilirken orta ve üst gelir düzeyine sahip olan aileler %18,2 oranına sahiptirler. Bu da gelir düzeyi arttıkça dini inanç ve değerlerin yaşamı biçimlendirme üzerindeki etkinin azaldığını göstermektedir. Gelir seviyesi düşük olan ailelerde ise dini hassasiyetler daha ön planda iken günümüzde eğitimin masraflı olmasının da bir sonucu olarak gelir seviyesi yüksek olanlar kadar belirtilmemiş olduğu düşünülmektedir.

Tablo 58. Hayattaki Hedefler ile Ebeveynlerin İstanbul’da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Hayatınızdaki en büyük hedefiniz nedir?		Ebeveyn için- İstanbul’da kaç yıldır yaşadığı				Toplam
		Doğduğum- dan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü	Öğrenci	
Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak	Sayı	13	1	25	101	140
	%	15,5	3,6	11,1	19,2	16,2
İnancıma uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak	Sayı	11	4	53	54	122
	%	13,1	14,3	23,6	10,2	14,1
Sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulmak	Sayı	2	2	1	43	48
	%	2,4	7,1	0,4	8,2	5,6
Çocuklarımı / torunlarımı ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak	Sayı	53	13	128	26	220
	%	63,1	46,4	56,9	4,9	25,5
Başarılı olmak ve dünyadan tat almak ve eğlenmek.	Sayı	4	7	16	278	305
	%	4,8	25,0	7,1	52,8	35,3
Diğer...	Sayı	1	1	2	25	29
	%	1,2	3,6	0,9	4,7	3,4
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 15 serbestlik derecesine göre $X^2 = 401,22$ ve $P = ,000$

Ebeveynlerin İstanbul’daki yaşama süresi ile en büyük arzuları arasında da anlamlı bir ilişki vardır (Tablo 58). Kuşakların çocuklarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlama hedefi doğduğundan beri İstanbul’da yaşayanlarda %63,1 oranına, 11 yıl ve üstü yaşayanlarda %56,9 oranına, 10 yıldan az yaşayanlarda ise %46,4 oranına sahiptir. Dolayısıyla İstanbul’da az zaman yaşamış ebeveynlerin çocuklarını erdemli ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlama hedefi diğerlerine göre daha az önemsenmektedir. Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olma hedefinin de İstanbul’da az yaşamış olanlarda da en az orana sahip olması da erdemli bir insan olmanın yeterince önemsenmediğini göstermektedir. Dolayısıyla İstanbul’da az yaşayanların çocukları zararlı alışkanlıklar edinme ve değerlerle bezenmiş nesiller olma konusunda gelecek yıllarda sorun yaşama ihtimali yüksek görünmektedir. Diğer tablolardaki verilerde dikkate alındığında bu ihmalkâr bakış açısının maddi imkânlar konusunda yaşanan zorluklarla da bir ilişkisi var gibi görünmektedir.

3.3.8. Hayat karşısında kendini konumlandırma

Yaşam doyumu, kişinin yaşamdan ne istediği ile ne elde ettiğinin karşılaştırılmasından elde edilen sonuç (Neugarten ve ark., 1961: 134) olarak tarif edilmektedir. Bu sebeple bireyin yaşama olumlu bakmasında ve yaşamını anlamlı hale getirmesinde “kişilerin temel ihtiyaçlarının, sosyal beklentilerinin karşılanmasını ve kişinin yaşadığı toplumun sunduğu fırsatlardan yeteneklerini kullanarak faydalanması” (Yıldırım ve Şahin, 2015: 74) yani yaşam kalitesini artırması gerekmektedir. Dolayısıyla kuşaklar, hayatın olumlu veya

olumsuz algılanan durumları karşısında kendilerini eğitim durumları, geçmiş yaşantıları ve insanlarla ilişki durumlarını da dikkate alarak yeniden konumlandırmaktadırlar.

Tablo 59. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma

Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma	Sayı	%
Ruhsal bir boşluk içindeyim hayattan tat alamıyorum.	122	14,1
Karşıma çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemem.	62	7,2
Problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyarım.	135	15,6
Hayatta arzuladığım hedeflerime ulaşmada çok başarılıyım.	91	10,5
Yapmaktan zevk aldığım pek çok uğraşım var, faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanırım.	278	32,2
Toplumsal sorunlara karşı duyarlıyım.	132	15,3
Diğer	44	5,1
Toplam	864	100,0

Araştırma kapsamında, bireyin yaşadığı olumlu ve olumsuz olayların onun yaşam doyumuna nasıl bir etkide bulunduğu ve sorunlarla başa çıkma usullerini belirlemek amacıyla katılımcılara kendisini hangi seçeneğin tarif edeceği sorulmuştur. “Yapmaktan zevk aldığım pek çok uğraşım var ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanırım” seçeneği %15,3 (132 kişi) oranıyla belirtilmiştir. “Problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyarım” seçeneği %15,6 (135 kişi), “Toplumsal sorunlara karşı duyarlıyım” seçeneği %14,5,3 (132 kişi), “Ruhsal bir boşluk içindeyim hayattan tat alamıyorum” seçeneği %14,1 (122 kişi), “Hayatta arzuladığım hedeflerime ulaşmada çok başarılıyım.” seçeneği %10,5 (91 kişi) ve “Karşıma çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemem.” seçeneği ise %7,2 (62 kişi) oranıyla belirtilmiştir (Tablo 59).

Bu oranlar dikkate alındığında yaşam koşulları ve sorunlar karşısında kuşakların kendini konumlandırması farklı şekillerde olmaktadır. Yapmaktan mutlu olduğu uğraşısı olan ve üreten insanların yaşam doyumları yüksektir ve hayata yönelik olumlu bir bakış açısına sahiptirler. Aynı şekilde toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak, problemi olanlara yardımcı olmak, hedeflerine ulaşmada başarılı olmak da aynı etkiye sahiptir. Dolayısıyla bu kişilerin, aile üyeleri ve toplumla ilişki ve etkileşimleri sağlıklıdır. Sorunların oluşmasını engelleyecek koruyucu ve önleyici tedbirleri kendi hayatlarında aldıkları gibi sorunlar oluştuğunda da bireysel olarak veya kurumsal destek alarak karamsarlığa düşmeden sorunlarını çözebilecek özgüvene ve potansiyele sahiptirler. Hayatta başarılı olamamış, sosyal ilişki ve etkileşimlerinde sosyal bir ağa sahip olmayan ve dolayısıyla aile, akran desteği gibi yeterli destek mekanizmalarına sahip olmayan kişiler sorunlarıyla baş başa kalarak karamsarlığa düşmektedirler. Zamanla yalnızlaşan ve içine kapanan bu kişiler sorunlarına yalnız başına çözüm üretemeyeceğinden dolayı hayatından da tat alamayacaktır. Diğer bir ifadeyle yaşam doyumunu azalacaktır. Bu açıdan yapmaktan zevk alınan ve faydalı şeyler üretmek insanları yaşama bağlayan ve yaşam doyumunu artıran bir husustur.

Tablo 60. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Sınıf Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizi tarif eder?		Sınıf					Toplam
		9	10	11	12 Öğrenci değil		
Ruhsal bir boşluk içindeyim hayattan tat alamıyorum.	Sayı	45	21	40	6	10	122
	%	22,8	13,6	24,8	40,0	3,0	14,1
Karşıma çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemem.	Sayı	15	10	13	1	23	62
	%	7,6	6,5	8,1	6,7	6,8	7,2
Problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyarım.	Sayı	27	27	26	6	49	135
	%	13,7	17,5	16,1	40,0	14,5	15,6
Hayatta arzuladığım hedeflerime ulaşmada çok başarılıyım.	Sayı	27	12	15	0	37	91
	%	13,7	7,8	9,3	0,0	11,0	10,5
Yapmaktan zevk aldığım pek çok uğraşım var ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanırım.	Sayı	51	66	48	2	111	278
	%	25,9	42,9	29,8	13,3	32,9	32,2
Toplumsal sorunlara karşı duyarlıyım.	Sayı	23	12	14	0	83	132
	%	11,7	7,8	8,7	0,0	24,6	15,3
Diğer...	Sayı	9	6	5	0	24	44
	%	4,6	3,9	3,1	0,0	7,1	5,1
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 24 serbestlik derecesine göre $X^2 = 121,23$ ve $P = ,000$

Yapmaktan zevk aldığı uğraşları olan ve faydalı şeyler ürettiğini belirten öğrencilerin 10. Sınıflarda %42,9, 11. sınıflar %29,8, 9. sınıflar %25,9, 12. sınıflar %13 oranına sahiptirler. Ruhsal bir boşluk içinde olan ve hayattan tat almayanlar ise, 12. sınıflarda %40, 11. sınıflarda %24,8, 10. sınıflar %13,6 ve 9. sınıflarda %22,8 sahiptir (Tablo 60). Bu veriler 9. sınıfların okulda ilk seneleri olması ve lise derslerine uyum sağlayamamadan kaynaklı başarısızlıkları sebebiyle kaygılı olduklarını; 11. ve 12. sınıfların ise üniversite sınavlarına hazırlanmak, bir meslek seçmek ve kazanabilmek için yoğun ders çalışmalarından kaynaklı gelecek kaygısının yaşamdan alınan doyumunu olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Tablo 61. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Öğrenci Yakınları Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizi tarif eder?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Ruhsal bir boşluk içindeyim hayattan tat alamıyorum.	Sayı	112	7	3	122
	%	21,3	2,7	3,8	14,1
Karşıma çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemem.	Sayı	39	17	6	62
	%	7,4	6,6	7,6	7,2
Problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyarım.	Sayı	86	35	14	135
	%	16,3	13,6	17,7	15,6
Hayatta arzuladığım hedeflerime ulaşmada çok başarılıyım.	Sayı	54	33	4	91
	%	10,2	12,8	5,1	10,5
Yapmaktan zevk aldığım pek çok uğraşım var ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanırım.	Sayı	167	95	16	278
	%	31,7	36,8	20,3	32,2
Toplumsal sorunlara karşı duyarlıyım.	Sayı	49	57	26	132
	%	9,3	22,1	32,9	15,3
Diğer...	Sayı	20	14	10	44
	%	3,8	5,4	12,7	5,1
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 105,71$ ve $P = ,000$

Öğrenciye yakınlığına göre de kuşakların hayat karşısındaki konumlanışına baktığımızda yapmaktan zevk alınan uğraşısı olan ve üreten kişiler anne/babalarda %36,8 oranına, öğrencilerde %31,7 oranına, dede ve ninelerde ise %20,3 oranına sahiptir (Tablo 61). Toplumsal sorunlara karşı duyarlılık yaş ilerledikçe artmakta, başkalarına yardım etmekten hoşlanma konusunda da yine dede ve nineler en yüksek orana sahiptirler (%17,7).

Toplumsal sorunlara karşı duyarlılık ise yaş ilerledikçe artmaktadır. Öğrencilerde %9,3 oranına, anne/babalarda %22,1 oranına, dede/ninelerde ise %32,9 oranına sahiptir. Bu da toplumda var olan sorunların çözümü konusunda yaş ilerledikçe sorumluluk duygusuyla beraber sivil toplum örgütlenmelerine ve dolayısıyla dezavantajlı grupların sorunlarına yönelik bir ilginin de varlığını göstermektedir. Fakat bu konuda yaşlı kuşakların aktif yaşlanmasına imkân vermek üzere geçmiş tecrübelerini değerlendirmek suretiyle hizmet edecekleri ortam ve imkânların hazırlanmasına, projelerin oluşturulmasına kısaca onlara rehberlik edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Buna karşın genç kuşaklar diğer kuşaklara göre ruhsal bir boşluk içindedirler (%21,3). Bu durum, ergenlerin değerler ile mevcut yaşam koşulları arasında gelgitler yaşadıkları, kimi zaman aileden kaynaklanan sebepler kimi zaman da gelecekle kaygıları sebebiyle yaşamdan tat alamadıklarını göstermektedir. Bu durum, ergenlerin sorunlarına yönelik danışma ve rehberlik hizmetlerin hem yaygın hem de erişilebilir olmasını, bu tür yerlerden yardım almanın normal bir durum olduğu konusunda farkındalık oluşturulmasını ve özendirilmesini gerektirmektedir. Aksi takdirde sorununun ne olduğunu sağlıklı bir şekilde tespit edemeyen ergenler çözümü bulmakta zorlanacaktır. Bu da ya sorunları çözmekten ziyade unutmak amacıyla bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaktan suça yönelmeye ya da içe kapanarak yalnızlaşma ve sonucunda da intihara kadar giden bir sürecin başlamasına sebep olabilecektir.

Tablo 62. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizi tarif eder?	Öğrenim Durumu					Toplam
	Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
Ruhsal bir boşluk içindeyim hayattan tat alamıyorum.	Sayı 1 % 2,4	6 5,5	3 2,1	0 0,0	112 21,3	122 14,1
Karşıma çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemem.	Sayı 3 % 7,3	9 8,2	9 6,2	2 4,9	39 7,4	62 7,2
Problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyarım.	Sayı 7 % 17,1	17 15,5	23 15,9	2 4,9	86 16,3	135 15,6
Hayatta arzuladığım hedeflerime ulaşmada çok başarılıyım.	Sayı 3 % 7,3	10 9,1	14 9,7	10 24,4	54 10,2	91 10,5
Yapmaktan zevk aldığım pek çok uğraşım var ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanırım.	Sayı 7 % 17,1	31 28,2	56 38,6	17 41,5	167 31,7	278 32,2
Toplumsal sorunlara karşı duyarlıyım.	Sayı 11 % 26,8	32 29,1	34 23,4	6 14,6	49 9,3	132 15,3
Diğer	Sayı 9 % 22,0	5 4,5	6 4,1	4 9,8	20 3,8	44 5,1
Toplam	Sayı 41 % 100,0	110 100,0	145 100,0	41 100,0	527 10,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 24 serbestlik derecesine göre $X^2 = 130,84$ ve $P = ,000$

Ebeveynlerin öğrenim durumuna göre ise yapmaktan zevk aldığı işi olan ve üreten kişilerin oranları eğitim seviyesi düşük olanlardan üniversite mezunlarına doğru ilerledikçe yükselmektedir. Okur-yazar/Okur-yazar olmayanlarda %17,1 olan oranlar, ilköğretim mezunlarında %28,2 oranına, ortaokul/lise mezunlarında %38,6 oranına, üniversite mezunlarında ise %41,5 oranına ulaşmaktadır. (Tablo 62). Aynı şekilde hayatta arzuladığı hedeflere ulaşma konusunda da oranlar eğitim kademesi yükseldikçe artmaktadır ve en yüksek orana %24,4 ile yine üniversite mezunlarında ulaşmaktadır. Dolayısıyla eğitim seviyesinin artmasıyla yaşamdan alınan doyum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 63: Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Meslek Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizi tarif eder?		Öğrencinin kendisi	Mesleği			Toplam
			İşçi, memur, avukat, berber, pazarcı, esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Ruhsal bir boşluk içindeyim hayattan tat alamıyorum.	Sayı %	112 21,3	1 0,9	1 1,9	8 4,7	122 14,1
Karşıma çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemem.	Sayı %	39 7,4	6 5,4	3 5,6	14 8,1	62 7,2
Problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyarım.	Sayı %	86 16,3	13 11,7	12 22,2	24 14,0	135 15,6
Hayatta arzuladığım hedeflerime ulaşmada çok başarılıyım.	Sayı %	54 10,2	16 14,4	2 3,7	19 11,0	91 10,5
Yapmaktan zevk aldığım pek çok uğraşım var ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanırım.	Sayı %	167 31,7	40 36,0	16 29,6	55 32,0	178 32,2
Toplumsal sorunlara karşı duyarlıyım.	Sayı %	49 9,3	26 23,4	17 31,5	40 23,3	132 15,3
Diğer...	Sayı %	20 3,8	9 8,1	3 5,6	12 7,0	44 5,1
Toplam	Sayı %	527 100,0	111 100,0	54 100,0	172 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 18 serbestlik derecesine göre $X^2 = 96,67$ ve $P = ,000$

Hayat karşısında konum belirleme ile meslek ilişkisinde genel olarak belirgin bir farklılık bulunmamakla birlikte hayatta arzuladığım hedeflere ulaşmada emeklilerin %3,7 oranıyla en düşük orana sahip olması dikkat çekicidir. Bu oran çalışanlarda %14,4 olurken, ev hanımlarında ise %11'dir (Tablo 63).

Tablo 64. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizi tarif eder?		Ailenin Aylık Toplam Geliri			Toplam
		Asgari ücret -Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Ruhsal bir boşluk içindeyim hayattan tat alamıyorum.	Sayı %	2 3,5	8 2,9	112 21,3	122 14,1
Karşıma çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemem.	Sayı %	4 7,0	19 6,8	39 7,4	62 7,2
Problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyarım.	Sayı %	12 21,1	37 13,2	86 16,3	135 15,6
Hayatta arzuladığım hedeflerime ulaşmada çok başarılıyım.	Sayı %	5 8,8	32 11,4	54 10,2	91 10,5
Yapmaktan zevk aldığım pek çok uğraşım var ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanırım.	Sayı %	13 22,8	98 35,0	167 31,7	278 32,2
Toplumsal sorunlara karşı duyarlıyım.	Sayı %	14 24,6	69 24,6	49 9,3	132 15,3
Diğer...	Sayı %	7 12,3	17 6,1	20 3,8	44 5,1
Toplam	Sayı %	57 100,0	280 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 93,44$ ve $P = ,000$

Yapmaktan zevk duyulan işi olan ve faydalı şeyler üretmekten hoşlandığını belirten ailelerin aylık gelir düzeyi ile hayat karşısında kendini konumlandırması arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Tablo 64). Orta ve üst gelir düzeyine sahip olan ailelerin %35 ile düşük gelir düzeyine sahip ailelere (%22,8) göre daha fazla bir orana sahip oldukları görülmektedir ki, bu durum gelir düzeyinin yüksek olmasının hayata karşı iyimser bir bakış açısına sahip olmaya olumlu katkı sağladığını göstermektedir.

Tablo 65. Hayat Karşısında Kendini Konumlandırma ile Ebeveynin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizi tarif eder?		Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşadığı			Toplam
		Doğduğumdan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü	
Ruhsal bir boşluk içindeyim hayattan tat alamıyorum.	Sayı %	0 0,0	1 3,6	9 4,0	112 21,3
Karşıma çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemem.	Sayı %	7 8,3	3 10,7	13 5,8	39 7,4
Problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyarım.	Sayı %	12 14,3	5 17,9	32 14,2	86 16,3
Hayatta arzuladığım hedeflerime ulaşmada çok başarılıyım.	Sayı %	10 11,9	4 14,3	23 10,2	54 10,2
Yapmaktan zevk aldığım pek çok uğraşım var ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanırım.	Sayı %	31 36,9	4 14,3	76 33,8	167 31,7
Toplumsal sorunlara karşı duyarlıyım.	Sayı %	17 20,2	10 35,7	56 24,9	49 9,3
Diğer...	Sayı %	7 8,3	1 3,6	16 7,1	20 3,8
Toplam	Sayı %	84 100,0	28 100,0	225 100,0	527 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 18 serbestlik derecesine göre $X^2 = 95,82$ ve $P = ,000$

Yapmaktan zevk duyulan işi olan ve faydalı şeyler üretmekten hoşlandığını belirtenlerin İstanbul'daki yaşam süresi ile hayat karşısında kendini konumlandırması arasında anlamlı

bir ilişki bulunmaktadır (Tablo 65). İstanbul’da doğduğundan beri yaşayanlar %36,9 oranıyla belirtilirken, 11 yıl ve üstünde bir zamandır yaşayanlarda ise bu oran %33,8’dir. 10 yıldan az bir zamandır İstanbul’da yaşayanlarda ise bu oran %14,3’e düşmektedir. Dolayısıyla bu oranlar, İstanbul’da daha az zamandır yaşayan kişilerin maddi imkânlarının yetersizliği gibi bazı konularda sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır.

3.3.9. Hayat için amaç ve hedefler koyma

İnsanlar mutlu bir yaşam ve anlamlı bir hayat için gelecekle ilgili hedefler belirlemekte ve bu hedeflere yönelik adımlar atmaktadırlar. Dolayısıyla bu amaç için verilen mücadele insanın hayata tutunmasını sağladığı gibi ulaşılan amaçlar da yaşam doyumunu artırmaktadır.

Tablo 66. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma

Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma	Sayı	%
Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.	73	8,4
Çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyuyorum.	89	10,3
Beni hayata bağlayan bir amacım yok.	35	4,1
Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.	359	41,6
Hayatımda her zaman bir anlam, yaşamak için bir neden bulurum.	288	33,3
Diğer	20	2,3
Toplam	864	100,0

Hayatla ilgili amaç ve hedef koymakla ilgili “Aşağıdakilerden hangisi sizin hayata bakışınızı yansıtır?” şeklindeki soruya kuşaklar, %41,6 (359 kişi) oranıyla “Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.” seçeneğini belirtmişlerdir (Tablo 66). Onu %33,3 oranıyla “Hayatımda her zaman bir anlam, yaşamak için bir neden bulurum.”, %10,3 oranıyla “Çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyuyorum.”, %8,4 oranıyla da “Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.” takip etmiştir. “Beni hayata bağlayan bir amacım yok.” diye belirtenlerin oranı ise sadece %4,1’de kalmıştır. Bu verilerden hareketle kuşakların hayata karşı genel olarak iyimser bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir. Bununla birlikte insanlar yaşama dair bir amacı olmadığını belirtenler ile hayatta daha yapmayı ve başarmayı istediği amaçları olduğunu belirtenler arasında bir sarkaç gibi dalgalanan yaşam amaçlarına sahiplerdir. Kuşkusuz bu konuda devamlı değişen yaşam koşullarının insanların tutumları, beklentileri, amaçları ve hayalleri üzerinde etkili olduğu da göz önünde bulundurulduğunda insanların sorunlarını tanımlamak, çözüm alternatiflerini belirlemek ve sorunlarına çözüm üretmek amacıyla rehberlik edecek kişi ve kurumların varlığı sağlıklı yaşam amaçlarının belirlenmesine katkı sağlayacaktır.

Tablo 67. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Sınıf Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayata bakışınızı yansıtır?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.	Sayı	34	9	14	2	14	73
	%	17,3	5,8	8,7	13,3	4,2	8,4
Çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyuyorum.	Sayı	23	24	25	1	16	89
	%	11,7	15,6	15,5	6,7	4,7	10,3
Beni hayata bağlayan bir amacım yok.	Sayı	6	8	12	1	835	135
	%	3,0	5,2	7,5	6,7	4,7	10,3
Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.	Sayı	89	88	81	10	91	359
	%	45,2	57,1	50,3	66,7	27,0	41,6
Hayatımda her zaman bir anlam, yaşamak için bir neden bulurum.	Sayı	44	24	26	1	193	288
	%	22,3	15,6	16,1	6,7	57,3	33,3
Diğer	Sayı	1	1	3	0	15	20
	%	0,5	0,6	1,9	0,0	4,5	2,3
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 195,29$ ve $P = ,000$

Hayat için amaç ve hedefler koymakla ilgili sınıflar bazında daha yapmayı ve başarmayı istediği amaçları ve hedefleri olduğunu belirtenlerden en yüksek orana sahip olanlar %22,3 oranıyla 9. Sınıflar olmuştur. Onları %16,1 oranıyla 11. sınıflar; %15,6 oranıyla 10. sınıflar ve %6,7 oranıyla da 12. sınıflar takip etmiştir. Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğunu belirtenler en fazla %17,3 ile 9. sınıflar ile %13,3 ile de 12. sınıflar olması dikkat çekicidir (Tablo 67).

Tablo 68. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayata bakışınızı yansıtır?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.	Sayı	59	11	3	73
	%	11,2	4,3	3,8	8,4
Çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyuyorum.	Sayı	73	13	3	89
	%	13,9	5,0	3,8	10,3
Beni hayata bağlayan bir amacım yok.	Sayı	27	3	5	35
	%	5,1	1,2	6,3	4,1
Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.	Sayı	268	86	5	359
	%	50,9	33,3	6,3	41,6
Hayatımda her zaman bir anlam, yaşamak için bir neden bulurum.	Sayı	95	136	57	288
	%	18,0	52,7	72,2	33,3
Diğer...	Sayı	5	9	6	20
	%	0,9	3,5	7,6	2,3
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 198,43$ ve $P = ,000$

Tablo 68’de belirtildiği gibi öğrenci ile yakınlığı bulunan dede/ninelerden, başarmak istediği amaç ve hedefleri olduğunu belirtenlerin oranı %6,3 olurken hayatında her zaman yaşamak için bir neden ve anlam bulduğunu (%72,2) belirtenlerin de aynı kişiler olması bir çelişki gibi durmaktadır. Bununla beraber başarmak istediği amaç ve hedefleri olduğunu belirten öğrenciler %50,9 oranına, anne/babalar %33,3 oranına, dede/nineler ise %6,3 oranına sahiptirler. Aynı şekilde “daha yapmayı ve başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var” seçeneğini belirten öğrenciler %50,9 oranına, anne/babalar %33,3 oranına, dedeler/nineler ise %6,3 oranına sahiptirler. Bu verilerde göstermektedir ki, yaş ilerledikçe

hayata dair yaşam amaçları belirleme anlayışının gittikçe zayıfladığı, mevcut şartlarda yaşamakla yetinildiği görülmektedir. Yaşam amaçları ve hedeflerini kaybeden insanların ise yaşamdan aldıkları tat azaldığı gibi her gün anlamsız bir yaşama sahip olarak ölümü beklemek özellikle başka psikolojik sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Üstelik bu durum, özellikle yaşlı kuşaklar açısından sosyal ağlarının zayıflamasına, ekonomik olarak genç kuşaklara bağımlılığa, üreten değil de tüketen olarak diğer kuşakların gözünde değer kaybına sebep olmaktadır. İnananlar açısından bu gibi kişilerin âhiret hayatına inanıyor olmaları ölüm karşısında bu kişilere huzur verdiği gibi yaşam amaçlarını da öbür dünyaya yönelik oluşturmalarını sağlamaktadır. Öğrenci yakınlığıyla ilgili seçeneklerde her şeye karşı bıkkınlık duyduğunu %13,9 oranıyla en çok öğrencilerin belirtmesi dikkat çekicidir. Bu durum ergenlik döneminde yaşanan kaygılar ile yaşam amaç ve hedefleri arasında bir ilişki olduğunu orta koymaktadır.

Tablo 69. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayata bakışınızı yansıtır?		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.	Sayı	3	3	7	1	59	73
	%	7,3	2,7	4,8	2,4	11,2	8,4
Çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyuyorum.	Sayı	1	8	6	1	73	89
	%	2,4	7,3	4,1	2,4	13,9	10,3
Beni hayata bağlayan bir amacım yok.	Sayı	2	3	3	0	27	35
	%	4,9	2,7	2,1	0,0	5,1	4,1
Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.	Sayı	5	22	47	17	268	359
	%	12,2	20,0	32,4	41,5	50,9	41,6
Hayatımda her zaman bir anlam, yaşamak için bir neden bulurum.	Sayı	27	69	78	19	95	288
	%	65,9	62,7	53,8	46,3	18,0	33,3
Diğer...	Sayı	3	5	4	3	5	20
	%	7,3	4,5	2,8	7,3	0,9	2,3
Toplam	Sayı	41	110	145	41	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 184,98$ ve $P = ,000$

Tablo 69’da belirtildiği gibi gelecekle ilgili amaç ve hedefler belirleme konusunda daha yapmayı ve başarmayı istediği amaç ve hedefleri olduğunu belirten ilkökul mezunları %20, ortaokul/lise mezunları %32,4, üniversite mezunları ise %41,5’lik bir orana sahiptirler. Bu durum eğitim seviyesi yükseldikçe yaşama bağlanma oranını ile yeni amaç ve hedefler belirleme arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Bununla birlikte eğitim seviyesi yükseldikçe yaşamı anlamlandırma konusunda sorun yaşama oranının da yükseldiği görülmektedir.

Tablo 70. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Meslek Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayata bakışınızı yansıtır?		Mesleği				Toplam
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, avukat, berber, pazarcı, esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.	Sayı	59	5	2	7	73
	%	11,2	4,5	3,7	4,1	8,4
Çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyuyorum.	Sayı	73	7	1	8	89
	%	13,9	6,3	1,9	4,7	10,3
Beni hayata bağlayan bir amacım yok.	Sayı	27	2	2	4	35
	%	5,1	1,8	3,7	2,3	4,1
Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.	Sayı	268	43	10	38	359
	%	50,9	38,7	18,5	22,1	41,6
Hayatımda her zaman bir anlam, yaşamak için bir neden bulurum.	Sayı	95	47	35	111	288
	%	18,0	42,3	64,8	64,5	33,3
Diğer...	Sayı	5	7	4	4	20
	%	0,9	6,3	7,4	2,3	2,3
Toplam	Sayı	527	111	54	172	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 15 serbestlik derecesine göre $X^2 = 191,22$ ve $P = ,000$

Kuşakların yaşam amaçları ve hedefleri belirleme konusunda mesleklere göre yapılan analizde ise daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedefleri olduğunu belirten çalışanların, emekli ve ev hanımlarına göre %38,7 ile en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Bu oran emeklilerde %18,5 olurken, ev hanımlarında 22,1'dir (Tablo 70). Dolayısıyla çalışma hayatında olmanın, ilişki ve etkileşimleriyle, üretime katılma ve bir bütünün parçası olma durumuyla insanların yaşam amaçları ve hedefleri belirlemesine olumlu bir katkı sağlamaktadır.

Tablo 71. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayata bakışınızı yansıtır?		Ailenin Aylık Toplam Geliri			Toplam
		Asgari ücret -Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.	Sayı	5	9	59	73
	%	8,8	3,2	11,2	8,4
Çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyuyorum.	Sayı	3	13	73	89
	%	5,3	4,6	13,9	10,3
Beni hayata bağlayan bir amacım yok.	Sayı	3	5	27	35
	%	5,3	1,8	5,1	4,1
Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.	Sayı	11	80	268	359
	%	19,3	28,6	50,9	41,6
Hayatımda her zaman bir anlam, yaşamak için bir neden bulurum.	Sayı	30	163	95	288
	%	52,6	58,2	18,0	33,3
Diğer	Sayı	5	10	5	20
	%	8,8	3,6	0,9	2,3
Toplam	Sayı	57	280	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 176,56$ ve $P = ,000$

Gelecekle ilgili başarmayı istediği başka yaşam amaçları olduğunu belirten orta ve üst gelire sahip olan kişilerin oranı Tablo 71'de belirtildiği gibi %28,6 iken düşük düzey gelire

sahip olan ebeveynlerde bu oran %19,3'e düşmektedir. Aynı şekilde çoğu zaman boş ve anlamsız bir hayata sahip olduğunu belirten düşük gelirli ebeveynlerin oranı %8,8 iken orta ve üst gelir seviyesindekiler de bu oran %3,2'ye düşmektedir. Bu da yaşam amaçları ve hedeflerinin belirlenmesi ile maddi imkânlar arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Tablo 72. Hayat için Amaç ve Hedefler Koyma ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayata bakışınızı yansıtır?		Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşandığı			Öğrenci	Toplam
		Doğduğundan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü		
Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.	Sayı	3	0	11	59	73
	%	3,6	0,0	4,9	11,2	8,4
Çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyuyorum.	Sayı	2	1	13	73	89
	%	2,4	3,6	5,8	13,9	10,3
Beni hayata bağlayan bir amacım yok.	Sayı	0	3	5	27	35
	%	0,0	10,7	2,2	5,1	4,1
Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.	Sayı	20	10	61	268	359
	%	23,8	35,7	27,1	50,9	41,6
Hayatımda her zaman bir anlam, yaşamak için bir neden bulurum.	Sayı	54	13	126	95	288
	%	64,3	46,4	56,0	18,0	33,3
Diğer ...	Sayı	5	1	9	5	20
	%	6,0	3,6	4,0	0,9	2,3
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 15 serbestlik derecesine göre $X^2 = 178,07$ ve $P = ,000$

Ebeveynlerin İstanbul'da yaşadığı süre açısından kuşakların amaç ve hedef belirlemesi arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Tablo 72). Doğduğundan beri İstanbul'da yaşayan ebeveynlerden daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var diyenler %23,8 oranına, 11 yıl ve üstündeki yıllarda yaşayanlar %27,1 oranına, 10 yıldan az bir zamandır yaşayanlar ise %35,7 oranına sahiplerdir. Bu durum, İstanbul'a yeni gelmiş olan ebeveynlerin İstanbul ile ilgili gerçekleştirmek istedikleri hayalleri ve amaçları olduğunu göstermektedir.

3.3.10. Hayat karşısında istikrar ve sebat

Hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütün olmakla birlikte iyi veya kötü olarak nitelendirilen olay ve olgular konusunda kişiden kişiye farklılaşan yaklaşımların olduğu görülmektedir. Aynı şekilde olumsuz olayların sonucunda olumlu gelişmelerin, iyi ve güzel olarak nitelendirilen olayların sonucunda da bazı olumsuzlukların yaşandığı da bir gerçektir. Yaşam koşulları karşısında tavrımızı değiştirmeden özellikle de sıkıntılı durumlar karşısında sabır ve sebat göstermek, sağlıklı kişilik yapılarına sahip kişilerde bulunan bir haslettir.

Tablo 73. Hayat Karşısındaki Duruş

Hayat Karşısındaki Duruş	Sayı	%
Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum.	473	54,7
Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.	61	7,1
Yaşadığım dünyada iyiye ve güzele dair pek bir şey bulamıyorum.	84	9,7
Aile ve akrabalarım ile iletişimim güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.	218	25,2
Diğer	28	3,2
Toplam	864	100,0

Kuşakların bu konudaki davranış ve tavrına baktığımızda tablo 73’de görüldüğü gibi en çok yaşadıkları sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmediklerini, %54,7’lik bir oranla belirtmişlerdir. İkinci olarak ise %25,2’lik bir oranla aile ve akrabalarıyla iletişimlerinin güçlü olduğu, sevinç ve üzüntülerin onlarla paylaşıldığı belirtilmiştir. Yaşadığı dünyada, iyiye ve güzele dair bir şey bulamadığını belirtenlerin oranı ise %9,7’dir. Bu oranlar düşük de olsa dikkate alınması gereken bir tavrı ortaya koymaktadır. Bu veriler, zorluklar karşısında kuşakların yılgınlık göstermeyerek iyimser bir yaklaşımla mücadeleden vazgeçmediklerini ve yaşam koşullarından kaynaklanan sorunların aşılmasında sevinç ve hüznün paylaşılmamasıyla sıcak ve samimi ilişkilerin gerçekleştiği bir ortam olan ailenin önemli bir destek mekanizması oluşturduğunu göstermektedir. Ailenin bu fonksiyonu insanların baş etme kapasitesine artırmakta ve üyelerine güven vermektedir.

Tablo 74. Hayat Karşısındaki Duruş ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayat karşısındaki duruşunuzu yansıtır?		Cinsiyeti		Toplam
		Kadın	Erkek	
Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum.	Sayı	285	188	473
	%	54,4	55,3	54,7
Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.	Sayı	31	30	61
	%	5,9	8,8	7,1
Yaşadığım dünyada iyiye ve güzele dair pek bir şey bulamıyorum.	Sayı	53	31	84
	%	10,1	9,1	9,7
Aile ve akrabalarım ile iletişimim güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.	Sayı	144	74	218
	%	27,5	21,8	25,2
Diğer...	Sayı	11	17	28
	%	2,1	5,0	3,2
Toplam	Sayı	524	340	864
	%	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 4 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 10,73$ ve $P = ,009$

Kuşakların hayat karşısındaki duruşu ile cinsiyet ilişkisinde, yaşadığı sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele ettiğini belirten kadınlar, Tablo 74’de görüldüğü gibi %54,4 oranına sahipken erkeklerin oranı %53,3’tür. Dolayısıyla kuşaklar açısından hayat karşısındaki duruş ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 75. Hayat Karşısındaki Duruş ile Sınıflar Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayat karşısındaki duruşunuzu yansıtır?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum.	Sayı	106	88	95	10	174	473
	%	53,8	57,1	59,0	66,7	51,6	54,7
Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.	Sayı	16	10	15	2	18	61
	%	8,1	6,5	9,3	13,3	5,3	7,1
Yaşadığım dünyada iyiye ve güzele dair pek bir şey bulamıyorum.	Sayı	23	20	27	3	11	84
	%	11,7	13,0	16,8	20,0	3,3	9,7
Aile ve akrabalarım ile iletişimin güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.	Sayı	43	31	17	0	127	218
	%	21,8	20,1	10,6	0,0	37,7	25,2
Diğer...	Sayı	9	5	7	0	7	28
	%	4,6	3,2	4,3	0,0	2,1	3,2
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 76,58$ ve $P = ,000$

Kuşakların hayat karşısındaki duruşu yaşanan sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmediğini söyleyen öğrencilerin sınıfları ile hayat karşısındaki duruşları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (Tablo 75). 9. sınıflar %53,8 oranına, 10. sınıflar %57,1 oranına, 11. sınıflar %59 oranına sahiptir. 12. sınıflar ise %66,7 ile en yüksek orana sahiptir. Dolayısıyla zorluklarla mücadele etme konusunda bütün sınıflar kararlı bir tutum sergilemektedirler.

Tablo 76. Hayat karşısındaki Duruş ile Öğrencilerin Yakınları Arasındaki İlişki

Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum.	Sayı	242	99	6	347
	%	45,9	38,4	7,6	40,2
Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.	Sayı	48	4	2	54
	%	9,1	1,6	2,5	6,2
Yaşadığım dünyada iyiye ve güzele dair pek bir şey bulamıyorum.	Sayı	164	60	9	233
	%	31,1	23,3	11,4	27,0
Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	Sayı	60	10	3	73
	%	11,4	3,9	3,8	8,4
Aile ve akrabalarım ile iletişimin güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.	Sayı	2	80	58	140
	%	0,4	31,0	73,4	16,2
Diğer...	Sayı	11	5	1	17
	%	2,1	1,9	1,3	2,0
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

3Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 344,91$ ve $P = ,000$

Gelecek hakkındaki düşünce ve hisler ile öğrenci yakınları arasındaki ilişkide, zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmediğini belirten öğrenciler %45,9 oranına, anne/babalar %38,4 oranına, dede/nineler ise %7,6 oranına sahiptirler. Tablo 76'da görüldüğü gibi yaş ilerledikçe zorluklarla mücadele etme yeteneğinde veya anlayışında zayıflama meydana gelmektedir. Buna karşın aile ve akrabalarla ilişki ve etkileşimde ise dede/nineler %73,4 ile en fazla orana sahiptirler. Anne/babaların oranı %31 olurken, öğrencilerin oranı ise sadece %0,4'tür (Tablo 76). Bu durum hayatın zorlukları karşısında dede ve ninelerin daha kırılgan olduklarını ve bunun için aile ve akrabalarla ilişkilerine daha fazla değer verdiklerini

göstermektedir. Genç kuşakların oranının bu kadar düşük olması, aileye bağımlılıktan uzaklaşarak bireyselliğini korumak ve özgürleşme arayışı olarak değerlendirilebilirse de kuşaklar arasındaki olumsuz iletişim ve etkileşim veya çatışmaların varlığını da göstermektedir. Dolayısıyla bu durum gençlerin diğer kuşaklara göre aile ve yakın çevresini bir destek mekanizması olarak görme eğiliminde olmadıkları için sorunlarını onlarla paylaşmadıkları ya da buna karşın sorunları içine attıkları veya akranlarıyla paylaştıkları anlamına gelmektedir. Bu iki durumun da çocukların korunması açısından sakıncalı tarafları bulunmaktadır.

Tablo 77. Hayat Karşısındaki Duruş ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayat karşısındaki duruşunuzu yansıtır?	Öğrenim Durumu						Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum.	Sayı	17	4879	30	299	473	73
	%	41,5	43,6	54,5	73,2	56,7	54,7
Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.	Sayı	3	8	7	0	43	61
	%	7,3	7,3	4,8	0,0	8,2	7,1
Yaşadığım dünyada iyiye ve güzele dair pek bir şey bulamıyorum.	Sayı	0	7	4	0	73	84
	%	0,0	6,4	2,8	0,0	13,9	9,7
Aile ve akrabalarım ile iletişimin güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.	Sayı	21	45	52	9	91	218
	%	51,2	40,9	35,9	22,0	17,3	25,2
Diğer...	Sayı	0	2	3	2	21	28
	%	0,0	1,8	2,1	4,9	4,0	3,2
Toplam	Sayı	41	110	145	41	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 82,75$ ve $P = ,000$

Öğrenim durumu ile kuşakların hayat karşısındaki duruşu arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Tablo 77). Eğitim düzeyi arttıkça zorluklarla mücadele ettiğini belirtenlerin oranı da yükselmektedir. Okur-yazar/okur-yazar olmayanlarda %41,5 şeklindeki oran, ilkokul mezunlarında %43,6'ya, ortaokul/lise mezunlarında %54,5'e, üniversite mezunlarında ise %75'e yükselmektedir. Buna karşılık, aile ve akrabalarla olan sağlıklı iletişim ve etkileşimin ise eğitim seviyesi yükseldikçe düştüğü görülmektedir. Okuma yazma bilmeyen veya sadece okumayı ve yazmayı bilenlerdeki %51,2'lik oran ilkokul mezunlarında %40,9'a, ortaokul/lise mezunlarında %35,9'a, üniversite mezunlarında ise %22'lere düşmektedir. Bu istatistikler, eğitim seviyesi yükseldikçe sorunlarla baş etme yeteneğinin ve gücünün arttığını, buna karşın eğitim seviyesi arttıkça gerek yaşam koşullarının etkisi gerekse aile ve akrabalarla bağımlılığın olmaması sebebiyle kendini yeterli görme anlayışının, kuşakların aile ile iletişim ve etkileşimlerini nispeten azalttığını ortaya koymaktadır.

Tablo 78. Hayat Karşısındaki Duruş ile Meslek Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayat karşısındaki duruşunuzu yansıtır?		Mesleği				Toplam
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, avukat, berber, pazarcı, esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum.	Sayı	299	65	21	88	473
	%	56,7	58,6	38,9	51,2	54,7
Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.	Sayı	43	4	4	10	61
	%	8,2	3,6	7,4	5,8	7,1
Yaşadığım dünyada iyiye ve güzele dair pek bir şey bulamıyorum.	Sayı	73	4	1	6	84
	%	13,9	3,6	1,9	3,5	9,7
Aile ve akrabalarım ile iletişimin güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.	Sayı	91	33	28	66	218
	%	17,3	29,7	51,9	38,4	25,2
Diğer	Sayı	21	5	0	2	28
	%	4,0	4,5	0,0	1,2	3,2
Toplam	Sayı	527	111	54	172	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 77,12$ ve $P = ,000$

Hayat karşısında duruş ile meslekler arasındaki ilişkide ise zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmediğini belirtenlerin içinde emekliler %38,9 oranıyla diğerlerinden daha düşük bir orana sahiptir. Aile ve akrabalarla iletişiminin güçlü olduğu belirtenler de ise, %51,9 oranıyla en yüksek orana sahiptir (Tablo 78). Bu bilgi öğrenciye yakınlık açısından dede ve ninelerin yaşam karşısındaki duruşuyla örtüşmektedir.

Tablo 79. Hayat Karşısındaki Duruş ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayat karşısındaki duruşunuzu yansıtır?		Ailenin Aylık Toplam Geliri			Toplam
		Asgari ücret - Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum.	Sayı	26	148	299	473
	%	45,6	52,9	56,7	54,7
Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.	Sayı	7	11	43	61
	%	12,3	3,9	8,2	7,1
Yaşadığım dünyada iyiye ve güzele dair pek bir şey bulamıyorum.	Sayı	5	6	73	84
	%	8,8	2,1	13,9	9,7
Aile ve akrabalarım ile iletişimin güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.	Sayı	19	108	91	218
	%	33,3	38,6	17,3	25,2
Diğer...	Sayı	0	7	21	28
	%	0,0	2,5	4,0	3,2
Toplam	Sayı	57	280	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $X^2 = 71,96$ ve $P = ,000$

Tablo 79’de belirtildiği gibi ailenin toplam aylık geliri ile kuşakların hayat karşısındaki duruşu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum diye belirten düşük gelir düzeyine sahip olan aileler %45,6 oranına sahipken, orta ve üst gelir düzeyine sahip ailelerde ise bu oran %52,9’dur. Bu durum, zorluklarla mücadelede orta gelir düzeyine sahip aileler belki de kurumsal desteği daha fazla aldıklarından daha gayretli görünmektedirler.

Tablo 80. Hayat Karşısındaki Duruş ile Ebeveynin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Aşağıdakilerden hangisi sizin hayat karşısındaki duruşunuzu yansıtır?		Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşandığı				Toplam
		Doğduğumdan 10 yıldan 11 yıl ve			Öğrenci	
		beri	az	üstü		
Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum.	Sayı %	51 60,7	15 53,6	108 48,0	299 56,7	473 54,7
Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.	Sayı %	4 4,8	2 7,1	12 5,3	43 8,2	61 7,1
Yaşadığım dünyada iyiye ve güzele dair pek bir şey bulamıyorum.	Sayı %	0 0,0	2 7,1	9 4,0	73 13,9	84 9,7
Aile ve akrabalarım ile iletişimim güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.	Sayı %	26 31,0	7 25,0	94 41,8	91 17,3	218 25,2
Diğer...	Sayı %	3 3,6	2 7,1	2 0,9	21 4,0	28 3,2
Toplam	Sayı %	84 100,0	28 100,0	225 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 12 serbestlik derecesine göre $X^2 = 75,30$ ve $P = ,000$

Ebeveynin İstanbul'da yaşadığı süre ile kuşakların hayat karşısındaki duruşu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 80). Sadece İstanbul'da 10 yıldan daha az bir süre yaşayan ebeveynler, "Aile ve akrabalarım ile iletişimim güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum" seçeneğini %25 oranıyla belirtmişlerdir. Bu açıdan doğduğundan beri veya 11 yıldan fazla bir zamandır İstanbul'da yaşayanlardan daha fazla bir orana sahiptirler.

3.3.11. Gelecek hakkındaki düşünce ve hisler

İnsanlar ve toplumlar her zaman gelecekte neler olacağını merak etmişler, olabilecek durumlara karşı olasılıkları değerlendirerek stratejiler geliştirmişler ve beklentiler oluşturmuşlardır. Diğer bir ifadeyle insanlar önce hayal kurmaktadırlar, sonra da bu hayallerini realiteye uygun hale getirerek gerçekleştirme gayret ve çabası içine girmektedirler. Belirlenen amaç ve hedeflere ulaşmak ne kadar planlama ve olasılıkları hesaba katma ile yakından ilgiliyse de başarılı olma ihtimali kadar başarısızlıklar da söz konusudur. Dolayısıyla gelecekle ilgili beklentilerin belirlenmesinde şimdiki yaşam koşulları kadar geçmişte yaşanan tecrübelerin de etkisi bulunmaktadır. Bu durum hem amaca ulaşma konusundaki motivasyon hem de başarısızlık durumunda yaşanan hayal kırıklıklarını tamir ederek yeni amaçlar belirleme konusunda etkili olmaktadır. Sonuçta insanlar gelecek konusunda kimi zaman iyimser kimi zamanda karamsar bir yaklaşıma sahip oldukları gibi aynı insan hayat serüveninde bu iki durumu dönüşümlü olarak yaşamaktadırlar.

Tablo 81. Gelecek Hakkında Düşünce ve Hisler

Gelecek Hakkında Düşünce ve Hisler	Sayı	%
İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım.	347	40,2
Geleceğimi pek parlak göremiyorum, umutsuzum.	54	6,3
Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağını düşünüyorum.	233	27,0
Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	73	8,4
Çocuklarım / torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.	140	16,2
Diğer	17	2,0
Toplam	864	100,0

Kuşakların gelecek hakkındaki düşünce ve hislerine baktığımızda Tablo 81’te belirtildiği gibi %40,2’lik (347 kişi) bir oranla işlerinin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacaklarına inandıklarından dolayı geleceğe umutla baktıklarını belirtmişlerdir. Onu %27’lik oranla değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğundan geleceğin iyi olacağını düşünenler, %16,2’lik bir oranla da çocuklarının/torunlarının, yaşama sevincini artırdığını belirtenler izlemiştir. Değişim ve yeniliklerden tedirginlik duyanlar %8,4 oranına, gelecekte umutsuz olanların oranı ise %6,5’tir. Bu veriler, kuşakların genel olarak gelecek konusunda iyimser bir yaklaşıma sahip oldukları göstermektedir.

Tablo 82. Gelecek Hakkında Düşünce ve Hisler ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?		Cinsiyeti		Toplam
		Kadın	Erkek	
İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım.	Sayı	198	149	347
	%	37,8	43,8	40,2
Geleceğimi pek parlak göremiyorum, umutsuzum.	Sayı	35	19	54
	%	6,7	5,6	6,2
Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağını düşünüyorum.	Sayı	138	95	233
	%	26,3	27,9	27,0
Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	Sayı	47	26	73
	%	9,0	7,6	8,4
Çocuklarım / torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.	Sayı	99	41	140
	%	18,9	12,1	16,2
Diğer...	Sayı	7	10	17
	%	1,3	2,9	2,0
Toplam	Sayı	524	340	864
	%	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 5 serbestlik derecesine göre $X^2 = 11,53$ ve $P = ,009$

Cinsiyet ile gelecek hakkındaki düşünce ve hisler arasındaki ilişkide ise çocuklarının / torunlarının yaşama sevincini artırdığını belirten kadınların oranı (%18,9), erkeklerden (%12,1) yüksektir (Tablo 82). Dolayısıyla bu konuda cinsiyet ile gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu veriler, anneler için çocukların en önemli anlam kaynağı olduğu ve şefkat, sevgi ve merhametin annelerde babalara göre daha baskın olduğunu göstermektedir.

Tablo 83. Gelecek Hakkında Düşünce ve Hisler ile Sınıf Arasındaki İlişki

Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım.	Sayı	96	73	66	7	105	347
	%	48,7	47,4	41,0	46,7	31,2	40,2
Geleceğimi pek parlak göremiyorum, umutsuzum.	Sayı	21	9	15	3	6	54
	%	10,7	5,8	9,3	20,0	1,8	6,2
Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağını düşünüyorum.	Sayı	59	54	49	2	69	233
	%	29,9	35,1	30,4	13,3	20,5	27,0
Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	Sayı	16	15	28	1	13	73
	%	8,1	9,7	17,4	6,7	3,9	8,4
Çocuklarım / torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.	Sayı	1	0	0	1	138	140
	%	0,5	0,0	0,0	6,7	40,9	16,2
Diğer...	Sayı	4	3	3	1	6	17
	%	2,0	1,9	1,9	6,7	1,8	2,0
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 282,89$ ve $P = ,000$

Tablo 83'te belirtildiği gibi gelecek hakkındaki düşünce ve hisler ile sınıf arasında da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım diyen 9. sınıflar %48,7 oranına, 10. sınıflar %47,4 oranına, 11. sınıflar %41 oranına ve 12. sınıflar ise %46,7 oranına sahiptir.

Tablo 84. Gelecek Hakkında Düşünce ve Hisler ile Öğrenci Yakınları Arasındaki İlişki

Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım.	Sayı	242	99	6	347
	%	45,9	38,4	7,6	40,2
Geleceğimi pek parlak göremiyorum, umutsuzum.	Sayı	48	4	2	54
	%	9,1	1,6	2,5	6,2
Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağına düşünüyorum.	Sayı	164	60	9	233
	%	31,1	23,3	11,4	27,0
Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	Sayı	60	10	3	73
	%	11,4	3,9	3,8	8,4
Çocuklarım / torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.	Sayı	2	80	58	140
	%	0,4	31,0	73,4	16,2
Diğer...	Sayı	11	5	1	17
	%	2,1	1,9	1,3	2,0
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 344,919$ ve $P = ,000$

Gelecek hakkında “işlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım” diyen öğrenciler Tablo 84'te belirtildiği gibi %45,9 ile en yüksek orana sahiptir. Onları %38,4 ile anne/babalar ve %7,6 oranı ile dede/nineler takip etmektedir. Dolayısıyla yaş ilerledikçe gelecekle ilgili ümitlerde ve beklentilerde azalma olmaktadır. Diğer bir ifadeyle genç kuşakların ergenlik döneminde sorunları olsa da sorunların aşılabacağı ve daha güzel günlerin geleceği konusunda diğer kuşaklara göre daha ümitli oldukları görülmektedir. Gelecek konusunda yaşam sevincini kaybetmesine rağmen yaşlılar bu boşluğu torunlarıyla telafi etmektedirler. Çocukların yaşam sevincini artırması konusunda dedeler/nineler %73,4 oranına sahiplerken, anne/babaların oranı ise %31'dir. Yani dedeler/nineler yaşlılık döneminde hayatı torunlarıyla anlamlandırmaktadırlar. Dolayısıyla yaşlılık döneminde torunlarından veya çocuklarından uzak olmak veya huzurevinde kalıyor olmak bakım ve güvenliği açısından faydalar sağlasa da psikolojik olarak yaşlıları yıpratmaktadır. Bu durum aynı zamanda aktif yaşlanmayı da sağlayacak şekilde yaşlılar ile özellikle kimsesiz çocukların belirli şartları taşıdıkları takdirde birlikte zaman geçirmeleri onları hayatla bağ kurması anlamına gelecektir.

Tablo 85: Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım.	Sayı %	6 14,6	24 21,8	52 35,9	23 56,1	242 45,9	347 40,2
Geleceğimi pek parlak göremiyorum, umutsuzum.	Sayı %	2 4,9	1 0,9	2 1,4	1 2,4	48 9,1	54 6,2
Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağını düşünüyorum.	Sayı %	7 17,1	21 19,1	35 24,1	6 14,6	164 31,1	233 27,0
Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	Sayı %	2 4,9	5 4,5	3 2,1	3 7,3	60 11,4	73 8,4
Çocuklarım / torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.	Sayı %	24 58,5	57 51,8	50 34,5	7 17,1	2 0,4	140 16,2
Diğer ...	Sayı %	0 0,0	2 1,8	3 2,1	1 2,4	11 2,1	17 2,0
Toplam	Sayı %	41 100,0	110 100,0	145 100,0	41 100,0	527 10,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 310,84$ ve $P = ,000$

Öğrenim durumu ile gelecek hakkındaki düşünce ve hisler arasındaki ilişkide ise kuşakların eğitim seviyesi yükseldikçe iyimserliklerin artmasına karşılık, çocukların/torunların yaşama sevinci olma özelliği azalmaktadır (Tablo 85). Gelecek konusundaki iyimserlikte okur-yazar değil/okur-yazar olanlar %14,6 ile en düşük orana sahiptir. İlkokul mezunları, %21,8 oranına, ortaokul/lise mezunları %35,9 oranına sahiplerken, üniversite mezunları ise %56,1 ile en yüksek orana sahiplerdir. Çocukların/torunların yaşama sevincini artırıyor olması konusunda ise üniversite mezunları %17,1 ile en düşük orana sahiplerdir. Ortaokul/lise mezunları %34,5 oranına, ilkokul mezunları %51,8 oranına, okur-yazar değil/okur-yazar olanlar ise %58,5 oranına sahiplerdir. Bu durum, eğitim seviyesi arttıkça aile bağlarında bir zayıflama olduğunu ve insanların kendileri açısından yaşam doyumunu artıran yeni alanlar keşfettiklerini göstermektedir. Diğer açıdan eğitim seviyesi düştükçe geleceklerini çocukları üzerinden anlamlandıran ebeveynler, monotonlaşan hayatlarını da çocukları üzerinden anlamlandırmaktadırlar.

Tablo 86: Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler ile Mesleği Arasındaki İlişki

Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?	Mesleği					Toplam
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, avukat, berber, pazarcı, esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım.	Sayı	242	51	7	47	347
	%	45,9	45,9	13,0	27,3	40,2
Geleceğimi pek parlak göremiyorum, umutsuzum.	Sayı	48	2	1	3	54
	%	9,1	1,8	1,9	1,7	6,2
Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağını düşünüyorum.	Sayı	164	23	7	39	233
	%	31,1	20,7	13,0	22,7	27,0
Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	Sayı	60	5	3	5	73
	%	11,4	4,5	5,6	2,9	8,4
Çocuklarım / torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.	Sayı	2	27	35	76	140
	%	0,4	24,3	64,8	44,2	16,2
Diğer ...	Sayı	11	3	1	2	17
	%	2,1	2,7	1,9	1,2	2,0
Toplam	Sayı	527	111	54	172	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 15 serbestlik derecesine göre $X^2 = 312,96$ ve $P = ,000$

Gelecek hakkındaki düşünce ve hisler ile meslek arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. “İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanırım” diye belirten ev hanımları %27,3 oranına, çalışanlar %45,9 oranına, emekliler ise %13 oranına sahiptir (Tablo 86). Dolayısıyla çalışanların gelecek hakkındaki düşünce ve hisleri, çalışmayan emekli ve ev hanımlarına göre daha iyimserdir. Emekliler ise çocukların/torunların yaşam sevincini artırıyor olmasıyla diğerlerinden daha yüksek bir orana (%64,8) sahiptir.

Tablo 87. Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki

Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?		Ailenin Aylık Toplam Geliri			Toplam
		Asgari ücret -Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım.	Sayı	14	91	242	347
	%	24,6	32,5	45,9	40,2
Geleceğimi pek parlak göremiyorum, umutsuzum.	Sayı	1	5	48	54
	%	1,8	1,8	9,1	6,2
Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağını düşünüyorum.	Sayı	13	56	164	233
	%	22,8	20,0	31,1	27,0
Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	Sayı	2	11	60	73
	%	3,5	3,9	11,4	8,4
Çocuklarım / torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.	Sayı	26	112	2	140
	%	45,6	40,0	0,4	16,2
Diğer ...	Sayı	1	5	11	17
	%	1,8	1,8	2,1	2,0
Toplam	Sayı	57	280	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 261,94$ ve $P = ,000$

Gelecek konusunda “İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım” diye belirten kuşaklar ile ailelerin aylık toplam gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu konuda düşük gelir düzeyinde olanlar %24,6

oranına sahipken orta ve üst düzey gelire sahip olanlarda bu oran %32,5'e yükselmektedir (Tablo 87).

Tablo 88. Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler ile Ebeveynin İstanbul'da Yaşadığı Süre

Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?	Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşandığı				Öğrenci	Toplam
		Doğduğundan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü		
İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım.	Sayı	31	12	62	242	347
	%	36,9	42,9	27,6	45,9	40,2
Geleceğimi pek parlak göremiyorum, umutsuzum.	Sayı	4	0	2	48	54
	%	4,8	0,0	0,9	9,1	6,2
Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağını düşünüyorum.	Sayı	19	4	46	164	233
	%	22,6	14,3	20,4	31,1	27,0
Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	Sayı	1	2	10	60	73
	%	1,2	7,1	4,4	11,4	8,4
Çocuklarım / torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.	Sayı	27	7	104	2	140
	%	32,1	25,0	46,2	0,4	16,2
Diğer ...	Sayı	2	3	1	11	17
	%	2,4	10,7	0,4	2,1	2,0
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 15 serbestlik derecesine göre $X^2 = 291,65$ ve $P = ,000$

Tablo 88'e göre gelecek hakkındaki iyimserlikte İstanbul'da daha az bir süre yaşayanlar (%42,9) daha uzun süre yaşayanlara göre daha iyimserdirler. Çocuklarının yaşam sevinci olması durumunda ise daha düşük oranlara sahiptirler. Bu durum büyük imkân ve fırsatlar sunan kent yaşamının İstanbul'da yaşayan ve çalışan kişilerin iyimserliğini artırmaktadır. Fakat çalışmak zorunda olan annelerin çocuklarıyla geçirdikleri zaman azalmaktadır.

Tablo 89. Çocuk Sayısı ile Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler Arasındaki İlişki
Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?

Çocuk Sayısı		İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır, umutla geleceğe bakarım.	Geleceğimi pek parlak göremiyorum, umutsuzum.	Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağını düşünüyorum.	Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	Çocuklarım/ torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.	Diğer ...	Toplam
1	Sayı	11	0	9	2	7	0	29
	%	37,9%	0,0%	31,0%	6,9%	24,1%	0,0%	100,0%
2	Sayı	39	1	26	4	31	2	103
	%	37,9%	1,0%	25,2%	3,9%	30,1%	1,9%	100,0%
3	Sayı	35	1	14	1	49	2	102
	%	34,3%	1,0%	13,7%	1,0%	48,0%	2,0%	100,0%
4	Sayı	6	0	6	1	15	0	28
	%	21,4%	0,0%	21,4%	3,6%	53,6%	0,0%	100,0%
5 +	Sayı	1	1	1	3	15	0	21
	%	4,8%	4,8%	4,8%	14,3%	71,4%	0,0%	100,0%
Diğer	Sayı	13	3	13	2	21	2	54
	%	24,1%	5,6%	24,1%	3,7%	38,9%	3,7%	100,0%
Toplam	Sayı	105	6	69	13	138	6	337
	%	31,2%	1,8%	20,5%	3,9%	40,9%	1,8%	100,0%

Yüzde 5 anlamlılık ve 25 serbestlik derecesine göre $X^2 = 47,14$ ve $P = ,005$.

Hayatın temel göstergeleri ile ebeveynlerin çocuk sayısı arasındaki ilişkiyi gösteren verilere baktığımızda ise çocuk sayısı arttıkça çocukların/torunların yaşama sevincini artırdığını belirtenlerin oranı da artmaktadır. Bir çocuk sahibi olanlar %24,1 oranına sahipken iki çocuklu olanlarda %30,1'e, üç çocuklu olanlarda %48'e, dört çocuklu olanlarda %53'e ve beş ve üstünde çocuk sahibi olanlarda ise %71,4'e yükselmektedir (Tablo 89). Dolayısıyla çocuklar, ebeveynlerinin yaşam sevincini artırmakta ve onları hayata bağlamakta, yaşam sevinci ve ümidi aşmaktadır.

3.3.12. Zorluklar karşısında davranış biçimleri

Sınırlı bir ömre sahip olan insanlar yaşam serüveninde akıl ve mantık çerçevesinde olay ve olguları kendi açılarından değerlendirerek kararlar almaktadırlar. Fakat insan toplum halinde yaşayan bir varlıktır. Kişi ve kurumlar vasıtasıyla toplumla kurulan ilişkiler ve etkileşimler ile bizi kuşatan evrende meydana gelen olaylar insanların beklentilerini, davranış ve tutumlarını ve dolayısıyla geleceğe ve hayata dair bakış açısını olumlu ve olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu bütün dünya tarihi boyunca her toplumun ve her insanın yaşadığı bir durum olsa da sorunlarla baş etmede herkes aynı ölçüde başarılı değildir. Diğer bir ifadeyle her birey geçmişi, değerleri, eğitimi, kişilik özelliklerine göre zorluklar karşısında farklı davranış biçimleri geliştirmektedirler.

Tablo 90. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri

Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri	Sayı	%
Böyle bir hali hiç yaşamadım.	67	7,8
İsyan ettim, ümitsizliğe düştüm, hayata karamsar baktım.	42	4,9
Her şeyi boş verdim, sıkıntılarımı görmezden geldim.	97	11,2
Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettim.	249	28,8
Destek almak için aile ve yakın çevreme başvurdum.	132	15,3
Psikoloğa ya da aile danışma merkezi gittim.	23	2,7
Hatalarımı sorguladım, hayatım için yeni amaçlar belirledim.	233	27,0
Diğer	21	2,4
Toplam	864	100,0

Tablo 90'daki araştırma verilerinde belirtildiği gibi kuşaklar %28,8 (249 kişi) oranında rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettiklerini belirtmişlerdir. Onu, %27 ile hatalarını sorgulayan ve hayatı için yeni amaçlar belirleyenler, %15,3 ile destek almak için aile ve yakın çevresine başvuranlar, %11,2 ile de her şeyi boş vererek sıkıntılarını görmezden gelenler takip etmiştir. Psikoloğa ya da aile danışma merkezine gittim diyenlerin oranı ise sadece %2,7'dir. Ümitsizce isyan edenlerin oranı %4,9 iken, bu hali hiç yaşamadım diyenler ise %7,8'dir.

Veriler analiz edildiğinde ilk karşımıza çıkan gerçek, Allah ile dua başta olmak üzere kurulan iletişim ve dini değerler, zorluklar karşısında en önemli psikolojik destek mekanizmasını oluşturmaktadır. Bu durum, sorunlarının çözümünde insanların biyolojik, sosyal, psikolojik ve manevi yönlerinin holistik bir yaklaşımla bir bütün olarak değerlendirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda sosyal çalışmacılar gibi danışmanlık ve rehberlik yapan kişilerin inanç ve ideolojiler üzerinden danışanlarına yönelik negatif bir bakış açısına sahip olmaması gerekmektedir. Ayrıca yaşlılar, hastalar, çalışanlar gibi toplumun farklı kesimlerine hizmet veren kurumların hem çalışanlarının

memnuniyeti hem de hizmet alanların huzuru için alan ve imkânlar oluşturmaları yararlı olacaktır. İkinci olarak, sorunları olan bireylerin hayatındaki zorlukları aşmak için verdiği mücadelede sırasında tabiri caizse şapkasını önüne koyarak yaşadıklarını değerlendirerek kendini sorgulaması ve hatalarını görmesi, yaşadığı zorlukları aşma konusunda onun baş etme kapasitesini artıracak gibi gelecekte yaşayacağı benzer durumlar karşısında aynı hatayı yapmasını engelleyecektir. Üçüncü olarak insanların psikolog veya Aile Danışma Merkezi'ne gitme yerine daha çok aile ve yakın çevreden destek aldıkları görülmektedir. Dolayısıyla aile, üyelerine sorunları aşma konusunda hem destek hem güven vermektedir. Bu durum aynı zamanda Aile Danışma Merkezleri'nin yaygın ve erişilebilir olmadıkları, kendilerini yeterince tanıtamadıkları anlamına geldiği gibi bu kurumların toplumla arasında kurduğu bağlarda sorunlar olduğunu da göstermektedir.

Tablo 91. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Hayatınızı anlamlandırmada, karşınıza çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiğiniz sıkıntılar karşısında, şimdiye kadar nasıl davrandınız?		Cinsiyeti		Toplam
		Kadın	Erkek	
Böyle bir hali hiç yaşamadım.	Sayı %	28 5,3	39 11,5	67 7,8
İsyan ettim, ümitsizliğe düştüm, hayata karamsar baktım.	Sayı %	24 4,6	18 5,3	42 4,9
Her şeyi boş verdim, sıkıntılarımı görmezden geldim.	Sayı %	48 9,2	49 14,4	97 11,2
Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettim.	Sayı %	174 33,2	75 22,1	249 28,8
Destek almak için aile ve yakın çevreme başvurdum.	Sayı %	69 13,2	63 18,5	132 15,3
Psikoloğa ya da aile danışma merkezi gittim.	Sayı %	19 3,6	4 1,2	23 2,7
Hatalarımı sorguladım, hayatım için yeni amaçlar belirledim.	Sayı %	149 28,4	84 24,7	233 27,0
Diğer...	Sayı %	13 2,5	8 2,4	21 2,4
Toplam	Sayı %	524 100,0	340 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 7 serbestlik derecesine göre $X^2 = 33,76$ ve $P = ,009$

Zorluklar karşısında davranış biçimleri ile kuşakların cinsiyeti arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. “Hayatınızı anlamlandırmada, karşınıza çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiğiniz sıkıntılar karşısında, şimdiye kadar nasıl davrandınız?” sorusu karşısında rahatlamak ve yardım istemek için kadınlar (%33,2) erkeklerden daha çok (%22,1) Yaratıcı'ya dua etmektedirler (Tablo 91). Bu durum kadınların erkeklere göre dini değerleri yaşama ve Yaratıcı ile bağ kurmada daha başarılı oldukları anlamına gelmektedir. Diğer taraftan dini ve kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında annelerin babalardan daha etkili olduklarını göstermektedir. Bu durum, aileye bağlılık, çocuklara değerlerin aktarılması, yaşlıların bakım ve ihtiyaçlarının karşılanmasında orta kuşak kadınların geleneksel rollerinin devam edeceği ve yakın gelecekte huzurevlerine duyulan ihtiyaç konusunda ciddi bir artış yaşanmayacağı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte erkekler (%18,5) daha çok aileden destek almayı seçerlerken kadınlar ise psikolog ve Aile Danışma Merkezi'nden destek alma konusunda erkeklerden daha fazla isteklidirler. Kadınların aileden destek alma yerine kurumsal hizmet alımında daha istekli olmaları geleneksel değerlerin hala aile yaşamında etkin olmaya devam ettiğinin bir göstergesidir. Zira kadınlar

sorunlarını açık yüreklilikle aile büyükleri veya üyeleriyle paylaşmadıkları ya da paylaştıklarında destek görmedikleri anlamına gelmektedir. Özellikle eşler arasındaki sorunlarda erkeklerden yana bir tutum alındığının bir işaretidir. Kurumlara olan güven bir anlamda devlete olan güvenin bir işareti olduğu kadar sorunların çözümünde kadınların profesyonel destek alma konusunda daha hassas, erkeklerin ise daha geleneksel bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Tablo 92. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Sınıf Arasındaki İlişki

Hayatınızı anlamlandırmada, karşınıza çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiğiniz sıkıntılar karşısında, şimdiye kadar nasıl davrandınız?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Böyle bir hali hiç yaşamadım.	Sayı	15	12	13	4	23	67
	%	7,6	7,8	8,1	26,7	6,8	7,8
İsyan ettim, ümitsizliğe düştüm, hayata karamsar baktım.	Sayı	16	7	13	0	6	42
	%	8,1	4,5	8,1	0,0	1,8	4,9
Her şeyi boş verdim, sıkıntılarımı görmezden geldim.	Sayı	26	27	31	1	12	97
	%	13,2	17,5	19,3	6,7	3,6	11,2
Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettim.	Sayı	38	20	28	1	162	249
	%	19,3	13,0	17,4	6,7	48,1	28,8
Destek almak için aile ve yakın çevreme başvurdum.	Sayı	36	29	23	1	43	132
	%	18,3	18,8	14,3	6,7	12,8	15,3
Psikoloğa ya da aile danışma merkezi gittim.	Sayı	6	4	5	1	7	23
	%	3,0	2,6	3,1	6,7	2,1	2,7
Hatalarımı sorguladım, hayatım için yeni amaçlar belirledim.	Sayı	58	52	42	7	74	233
	%	29,4	33,8	26,1	46,7	22,0	27,0
Diğer...	Sayı	2	3	6	0	10	21
	%	1,0	1,9	3,7	0,0	3,0	2,4
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	10,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 28 serbestlik derecesine göre $X^2 = 146,78$ ve $P = ,000$

Tablo 93. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Öğrenci Yakınları Arasındaki İlişki

Hayatınızı anlamlandırmada, karşınıza çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiğiniz sıkıntılar karşısında, şimdiye kadar nasıl davrandınız?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Böyle bir hali hiç yaşamadım.	Sayı	44	18	5	67
	%	8,3	7,0	6,3	7,8
İsyan ettim, ümitsizliğe düştüm, hayata karamsar baktım.	Sayı	36	5	1	42
	%	6,8	1,9	1,3	4,9
Her şeyi boş verdim, sıkıntılarımı görmezden geldim.	Sayı	85	8	4	97
	%	16,1	3,1	5,1	11,2
Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettim.	Sayı	87	112	50	249
	%	16,5	43,4	63,3	28,8
Destek almak için aile ve yakın çevreme başvurdum.	Sayı	89	34	9	132
	%	16,9	13,2	11,4	15,3
Psikoloğa ya da aile danışma merkezi gittim.	Sayı	16	5	2	23
	%	3,0	1,9	2,5	2,7
Hatalarımı sorguladım, hayatım için yeni amaçlar belirledim.	Sayı	159	68	6	233
	%	30,2	26,4	7,6	27,0
Diğer...	Sayı	11	8	2	21
	%	2,1	3,1	2,5	2,4
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 14 serbestlik derecesine göre $X^2 = 136,94$ ve $P = ,000$

Genç kuşaklar açısından sınıflar ile zorluklar karşısındaki davranış biçimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Sadece 12. Sınıflar, Allah'a dua etme konusunda en

düşük (%56,7) orana sahip olmakla birlikte kurumsal yardım alma (6,7) ve hataları sorgulayarak yeni yaşam amaçları belirleme (%46,7) konusunda ise en yüksek orana sahiptir (Tablo 92).

Tablo 93'te belirtildiği gibi zorluklar karşısındaki davranış biçimlerinde Yaratıcıya bol bol dua ettiğini belirten öğrenciler %16,5 oranına, anne/babalar %43,4 oranına, dede/nineler ise %63,3 oranına sahiptir. Dolayısıyla yaşı küçük olanlardan yaşı büyük olanlara doğru gidildikçe Yaratıcıya dua etmek, ondan destek ve yardım isteme oranları artmaktadır. Hataları sorgulayarak yaşam için yeni amaç belirleyenlerin oranı ise büyük yaşlardan küçük yaşlara doğru artmaktadır.

Tablo 94. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Hayatınızı anlamlandırmada, karşınıza çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiğiniz sıkıntılar karşısında, şimdiye kadar nasıl davrandınız?	Öğrenim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci		
Böyle bir hali hiç yaşamadım.	Sayı %	3 7,3	4 3,6	14 9,7	2 4,9	44 8,3	67 7,8
İsyan ettim, ümitsizliğe düştüm, hayata karamsar baktım.	Sayı %	0 0,0	3 2,7	2 1,4	1 2,4	36 6,8	42 4,9
Her şeyi boş verdim, sıkıntılarımı görmezden geldim.	Sayı %	0 0,0	7 6,4	5 3,4	0 0,0	85 16,1	97 11,2
Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettim.	Sayı %	25 61,0	57 51,8	62 42,8	18 43,9	87 16,5	249 28,8
Destek almak için aile ve yakın çevreme başvurdum.	Sayı %	6 14,6	16 14,5	17 11,7	4 9,8	89 16,9	132 15,3
Psikoloğa ya da aile danışma merkezi gittim.	Sayı %	1 2,4	2 1,8	3 2,1	1 2,4	16 3,0	23 2,7
Hatalarımı sorguladım, hayatım için yeni amaçlar belirledim.	Sayı %	5 12,2	19 17,3	38 26,2	12 29,3	159 30,2	233 27,0
Diğer...	Sayı %	1 2,4	2 1,8	4 2,8	3 7,3	11 2,1	21 2,4
Toplam	Sayı %	41 100,0	110 100,0	145 100,0	41 100,0	527 10,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 28 serbestlik derecesine göre $X^2 = 138,88$ ve $P = ,000$

Zorluklar karşısında kuşakların eğitim düzeyine göre Allah'a dua etme oranları farklılık göstermektedir (Tablo 94). Okur-yazar değil/okur-yazar olanlar %61 oranına, ilkokul mezunları %51,8 oranına, ortaokul/lise mezunları %42,8 oranına, üniversite mezunları ise %43,9 oranına sahiptir. Eğitim seviyesi düştükçe zorluklar karşısında Allah'a yönelişin arttığı görülmektedir. Hataları sorgulayarak yeni yaşam amaçları belirlemeyi belirtenlerin oranı ise eğitim düzeyi yükseldikçe oranı da yükselmektedir.

Tablo 95. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Meslek Arasındaki İlişki

Hayatınızı anlamlandırmada, karşınıza çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiğiniz sıkıntılar karşısında, şimdiye kadar nasıl davrandınız?		Mesleği				Toplam
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, avukat, berber, pazarcı, esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Böyle bir hali hiç yaşamadım.	Sayı %	44 8,3	6 5,4	7 13,0	10 5,8	67 7,8
İsyan ettim, ümitsizliğe düştüm, hayata karamsar baktım.	Sayı %	36 6,8	2 1,8	1 1,9	3 1,7	42 4,9
Her şeyi boş verdim, sıkıntılarımı görmezden geldim.	Sayı %	85 16,1	5 4,5	3 5,6	4 2,3	97 11,2
Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettim.	Sayı %	87 16,5	43 38,7	26 48,1	93 54,1	249 28,8
Destek almak için aile ve yakın çevreme başvurdum.	Sayı %	89 16,9	16 14,4	7 13,0	20 11,6	132 15,3
Psikoloğa ya da aile danışma merkezi gittim.	Sayı %	16 3,0	2 1,8	1 1,9	4 2,3	23 2,7
Hatalarımı sorguladım, hayatım için yeni amaçlar belirledim.	Sayı %	159 30,2	33 29,7	7 13,0	34 19,8	233 27,0
Diğer...	Sayı %	11 2,1	4 3,6	2 3,7	4 2,3	21 2,4
Toplam	Sayı %	527 100,0	111 100,0	54 100,0	172 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 21 serbestlik derecesine göre $X^2 = 134,76$ ve $P = ,000$

Meslekler açısından bakıldığında “Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettim.” diye belirten ev hanımları %54,1 oranına, emekliler %48,1 oranına sahiplerken çalışanların oranı ise %38,7’dir (Tablo 95). Bu oranlar analiz edildiğinde ev hanımlarının geleneksel kuşak özellikleri gösterdiğini, emeklilerin ise dede/nineler gibi yaşamlarını dini değerlere göre biçimlendirdiklerini söylemek mümkündür.

Tablo 96. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki

Hayatınızı anlamlandırmada, karşınıza çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiğiniz sıkıntılar karşısında, şimdiye kadar nasıl davrandınız?		Ailenin Aylık Toplam Geliri			Toplam
		Asgari ücret - Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Böyle bir hali hiç yaşamadım.	Sayı %	2 3,5	21 7,5	44 8,3	67 7,8
İsyan ettim, ümitsizliğe düştüm, hayata karamsar baktım.	Sayı %	1 1,8	5 1,8	36 6,8	42 4,9
Her şeyi boş verdim, sıkıntılarımı görmezden geldim.	Sayı %	4 7,0	8 2,9	85 16,1	97 11,2
Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettim.	Sayı %	34 59,6	128 45,7	87 16,5	249 28,8
Destek almak için aile ve yakın çevreme başvurdum.	Sayı %	6 10,5	37 13,2	89 16,9	132 15,3
Psikoloğa ya da aile danışma merkezi gittim.	Sayı %	0 0,0	7 2,5	16 3,0	23 2,9
Hatalarımı sorguladım, hayatım için yeni amaçlar belirledim.	Sayı %	9 15,8	65 23,2	159 30,2	233 27,0
Diğer...	Sayı %	1 1,8	9 3,2	11 2,1	21 2,4
Toplam	Sayı %	57 100,0	280 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 14 serbestlik derecesine göre $X^2 = 127,79$ ve $P = ,000$

Tablo 96’de belirtildiği gibi ailelerin toplam aylık gelir düzeyi ile zorluklar karşısındaki davranış biçimleri arasında rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua

ettiğini belirten düşük gelir düzeyindeki aileler %59,6 oranına, orta ve üst gelir düzeyine sahip aileler ise %45,7 oranına sahiptirler. Dolayısıyla düşük gelir düzeyine sahip olan ailelerin Allah ile iletişimi orta ve yüksek gelir düzeyine sahip ailelere göre daha güçlüdür.

Tablo 97. Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Hayatınızı anlamlandırmada, karşınıza çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiğiniz sıkıntılar karşısında, şimdiye kadar nasıl davrandınız?		Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşadığı				Toplam
		Doğduğundan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü	Öğrenci	
Böyle bir hali hiç yaşamadım.	Sayı %	9 10,7	2 7,1	12 5,3	44 8,3	67 7,8
İsyan ettim, ümitsizliğe düştüm, hayata karamsar baktım.	Sayı %	1 1,2	2 7,1	3 1,3	36 6,8	42 4,9
Her şeyi boş verdim, sıkıntılarımı görmezden geldim.	Sayı %	2 2,4	0 0,0	10 4,4	85 16,1	97 11,2
Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettim.	Sayı %	32 38,1	10 35,7	120 53,3	87 16,5	249 28,8
Destek almak için aile ve yakın çevreme başvurdum.	Sayı %	11 13,1	6 21,4	26 11,6	89 16,9	132 15,3
Psikoloğa ya da aile danışma merkezi gittim.	Sayı %	2 2,4	1 3,6	4 1,8	16 3,0	23 2,7
Hatalarımı sorguladım, hayatım için yeni amaçlar belirledim.	Sayı %	21 25,0	6 21,4	47 20,9	159 30,2	233 27,0
Diğer...	Sayı %	6 7,1	1 3,6	3 1,3	11 2,1	21 2,4
Toplam	Sayı %	84 100,0	28 100,0	225 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 21 serbestlik derecesine göre $X^2 = 142,25$ ve $P = ,000$

Doğduğundan beri İstanbul'da yaşayan ebeveynler, zorluklar karşısında Yaratıcı'ya bol bol dua ettiğini belirten ebeveynler %38,1 oranına, 10 yıldan az bir zamandır İstanbul'da yaşayanlar %35,7 oranına, 11 yıl ve üzerinde İstanbul'da yaşadığını belirtenler ise %53 ile en yüksek orana sahiptirler (Tablo 97). Dolayısıyla İstanbul'da daha uzun süre yaşamış olan ebeveynlerin Allah ile iletişimi güçlüdür ve dini değerlere daha fazla riayet etmektedirler.

3.3.13. Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarını belirlemede etkili kişiler

Aile içine doğan insan yaşamının ilk anlarında önce annesini, sonra babasını, daha sonra da diğer aile üyelerini tanımaktadır. Kardeşler, dede ve nineler ve diğer akrabalar insanların hayatı anlamlandırması ve yaşam amaçlarını belirlemede etkili olsa da anne ve babaların etkisi daha fazladır. Nitekim çocukluğun ilk yıllarında anne ile bebek arasındaki sıcak, samimi ve güven veren ilişkilerin insanların gelecek yaşamı ve kişilik özellikleri üzerinde belirleyici olduğu Sigmund Freud, Bowlby, Giddens başta olmak üzere birçok araştırmacı tarafından kabul edilen bir gerçektir (Giddens, 1993: 66; Bowlby'den aktaranlar: Bilgin, 2003: 44; Yavuzer, 1999: 247; Sümer, 2012: 171; Teater, 2014: 18). Daha sonra insanın hayatına öğretmenleri, arkadaşları girmektedir. Daha sonraki yıllarda ise dini veya siyasi liderler, sporcular, sanatçılar ve medya yaşam amaçlarının belirlenmesinde ve hayatın anlamlandırılmasında etkili olmaktadır. Bir bakıma özellikle genç kuşaklar, diğer insanlar ve toplumla olan iletişim ve etkileşimini, bu insanları referans alarak biçimlendirmektedir. Bu kişilerin hepsi birey üzerinde etkili olsa da bazıları daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Tablo 98. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayata Hâkim Olan Şey Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Sizce hayata hâkim olan nedir?					Toplam
		Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.	Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemın galip geldiği bir süreçtir.	Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.	Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.	Diğer (belirtiniz)	
Annem	Sayı	1	7	4	17	0	29
	%	3,4	24,1	13,8	58,6	0,0	100,0
Öğretmenlerim	Sayı	4	16	13	68	2	103
	%	3,9	15,5	12,6	66,0	1,9	100,0
Babam	Sayı	4	13	3	82	0	102
	%	3,9	12,7	2,9	80,4	0,0	100,0
Arkadaşlarım	Sayı	3	1	1	23	0	28
	%	10,7	3,6	3,6	82,1	0,0	100,0
Eşim	Sayı	3	3	1	14	0	21
	%	14,3	14,3	4,8	66,7	0,0	100,0
Çocuklarım.	Sayı	9	4	7	33	1	54
	%	16,7	7,4	13,0	61,1	1,9	100,0
Annem-babam	Sayı	24	44	29	237	3	337
	%	7,1	13,1	8,6	70,3	0,9	100,0
Ailem	Sayı	11	6	17	83	4	121
	%	9,1	5,0	14,0	68,6	3,3	100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı	4	5	10	22	0	41
	%	9,8	12,2	24,4	53,7	0,0	100,0
Diğer	Sayı	17	4	8	41	4	74
	%	23,0	5,4	10,8	55,4	5,4	100,0
Toplam	Sayı	129	92	113	514	16	864
	%	14,9	10,6	13,1	59,5	1,9	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 36 serbestlik derecesine göre $X^2 = 89,48$ ve $P = ,000$

Hayata hâkim olan şeyin hem nimet hem fırsat hem de imtihan olduğunu fikrinin oluşmasında kuşaklar %82 ile arkadaşlarının, %80,4 ile babalarının; %70,3 ile anne ve babasının; %68,6 ile ailesinin; %67 ile eşinin; %58,6 ile annesinin, %53,7 ile aile ve arkadaşlarının etkili olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 98). Dolayısıyla veriler genel olarak incelendiğinde kuşakların, belirli kişileri seçmekten ziyade genelleme yapmayı tercih ettikleri fakat hayatın anlamlandırılmasında ve yaşam amaçlarının belirlenmesinde aile ve arkadaş grubunun en etkili kişiler olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 99. Hayatı Anlamlandırma ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayatın Temel Göstergeleri Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Sizce hayata hâkim olan nedir?					Toplam
		Problemsiz bir hayat düşünülmez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmek gerekir.	Hayat, sona erdirilemeyecek kadar güzel ve canlıdır, doya doya yaşamak gerekir.	Hayat, sıkıcı, meşakkatli, bıktırıcıdır; katlanmaktan başka çare yok.	Hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütündür; güzel bakmak gerekir.	Diğer (belirtiniz)	
Annem	Sayı	72	23	25	119	1	240
	%	30,0	9,6	10,4	49,6	0,4	100,0
Öğretmenlerim	Sayı	3	2	4	6	0	15
	%	20,0	13,3	26,7	40,0	0,0	100,0
Babam	Sayı	24	4	0	23	0	51
	%	47,1	7,8	0,0	45,1	0,0	100,0
Arkadaşlarım	Sayı	17	6	13	24	0	60
	%	28,3	10,0	21,7	40,0	0,0	100,0
Eşim	Sayı	15	3	1	3	2	57
	%	26,3	5,3	1,8	63,2	3,5	100,0
Çocuklarım.	Sayı	50	16	5	94	0	165
	%	30,3	9,7	3,0	57,0	0,0	100,0
Annem-babam	Sayı	11	3	6	20	0	40
	%	27,5	7,5	15,0	50,0	0,0	100,0
Ailem	Sayı	37	7	8	69	0	121
	%	30,6	5,8	6,6	57,0	0,0	100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı	18	1	1	21	0	41
	%	43,9	2,4	2,4	51,2	0,0	100,0
Diğer	Sayı	24	9	8	31	2	74
	%	32,4	12,2	10,8	41,9	2,7	100,0
Toplam	Sayı	271	74	71	443	5	864
	%	14,9	10,6	13,1	59,5	1,9	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 36 serbestlik derecesine göre $X^2 = 76,10$ ve $P = ,000$

Tablo 99’te görüldüğü gibi hayatın temel göstergesi olarak en çok tercih edilen hayatın, iyi ve kötü yönleriyle bir bütün olduğu ve güzel bakmak gerektiğini belirten ebeveynlerin bu görüşlerinin oluşmasında %63,2 oranında eşi, %57 oranında ise çocuklar ve aile etkili olmaktadır.

Tablo 100. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayatın Anlam ve Amacı Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Hayatın anlam ve amacı hakkındaki düşünceniz nedir?					Toplam
		Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır; onu bilip ona göre yaşamak gerek.	İnsanlar başıboş yaratılmamıştır; yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşamalıdır.	İnsanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırmalıdır.	Hayat anlamsızdır, anlam arama çabaları boşadır; o yüzden hayatın tadını çıkarmaya çalışmalıdır.	Diğer (belirtiniz)...	
Annem	Sayı	67	56	93	21	3	240
	%	27,9	23,3	38,8	8,8	1,2	100,0
Öğretmenlerim	Sayı	3	3	7	2	0	15
	%	20,0	20,0	46,7	13,3	0,0	100,0
Babam	Sayı	13	19	19	0	0	51
	%	25,5	37,3	37,3	0,0	0,0	100,0
Arkadaşlarım	Sayı	14	9	24	12	1	60
	%	23,3	15,0	40,0	20,0	1,7	100,0
Eşim	Sayı	21	22	14	0	0	57
	%	36,8	38,6	24,6	0,0	0,0	100,0
Çocuklarım.	Sayı	52	65	40	7	1	165
	%	31,5	39,4	24,2	4,2	0,6	100,0
Annem-babam	Sayı	17	6	12	5	0	40
	%	42,5	15,0	30,0	12,5	0,0	100,0
Ailem	Sayı	31	44	39	7	0	121
	%	25,6	36,4	32,2	5,8	0,0	100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı	11	7	20	3	0	41
	%	26,8	17,1	48,8	7,3	0,0	100,0
Diğer	Sayı	13	8	39	11	3	74
	%	17,6	10,8	52,7	14,9	4,1	100,0
Toplam	Sayı	242	239	307	68	8	864
	%	28,0	27,7	35,5	7,9	0,9	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 36 serbestlik derecesine göre $X^2 = 101,69$ ve $P = ,000$.

Hayatın anlam ve amacı olarak insanların kendi amaçlarını belirleyerek yaşamlarını anlamlandırması gerektiği şeklindeki görüşün oluşmasında kuşaklar, en çok %48 ile aile ve arkadaşlarının, %46,7 ile öğretmenlerinin, %40 ile arkadaşlarının etkili olduğunu (Tablo 100) belirtmişlerdir. “Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır; onu bilip ona göre yaşamak gerek.” Seçeneğini belirtenler üzerinde ise %42,5 ile anne/babalar, %36,8 ile anne/babalar etkili olmaktadır. “İnsanlar başıboş yaratılmamıştır; yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşamalıdır.” Seçeneği üzerinde ise %39,4 ile çocuklar, %38,6 ile eşler etkili olmaktadır. “Hayat anlamsızdır, anlam arama çabaları boşadır; o yüzden hayatın tadını çıkarmaya çalışmalıdır” fikrinin oluşmasında ise %20 ile arkadaşlar, %13,3 ile de öğretmenler etkili olmaktadır.

Tablo 101. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayatı Anlamlandıran Sosyal Kurumlar Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?						Toplam
		Eğitim ve kültür	Siyaset ve medya	Ekonomi, bilim ve teknoloji	Aile ve yakın çevre	Din	Diğer...	
Annem	Sayı %	77 32,1	5 2,1	26 10,8	111 46,2	17 7,1	4 1,7	240 100,0
Öğretmenlerim	Sayı %	4 26,7	2 13,3	3 20,0	4 26,7	1 6,7	1 6,7	15 100,0
Babam	Sayı %	17 33,3	2 3,9	4 7,8	20 39,2	6 11,8	2 3,9	51 100,0
Arkadaşlarım	Sayı %	15 25,0	2 3,3	10 16,7	29 48,3	3 5,0	1 1,7	60 100,0
Eşim	Sayı %	10 17,5	0 0,0	4 7,0	32 56,1	9 15,8	2 3,5	57 100,0
Çocuklarım.	Sayı %	46 27,9	1 0,6	6 3,6	86 52,1	26 15,8	0 0,0	165 100,0
Annem-babam	Sayı %	13 32,5	3 7,5	5 12,5	15 37,5	2 5,0	2 5,0	40 100,0
Ailem	Sayı %	32 26,4	2 1,7	8 6,6	58 47,9	17 14,0	4 3,3	121 100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı %	11 26,8	1 2,4	0 0,0	26 63,4	1 2,4	2 4,9	41 100,0
Diğer	Sayı %	21 28,4	1 1,4	15 20,3	27 36,5	6 8,1	4 5,4	74 100,0
Total	Sayı %	246 28,5	19 2,2	81 9,4	408 47,2	88 10,2	22 2,5	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 45 serbestlik derecesine göre $X^2 = 85,94$ ve $P = ,000$.

Hayatın anlamlandırılmasında ve yaşam amaçlarının belirlenmesinde etkili olan sosyal kurum olarak en çok belirtilen aile ve yakın çevre (%47,2) seçeneği üzerinde en fazla aile ve arkadaş grubunun (%63) etkili olduğu belirtilmiştir (Tablo 101).

Tablo 102. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayatı Anlamlı Kılan Şeyler Arasındaki İlişki

		Sizce aşağıdakilerden hangisi hayatınızı anlamlı kılar?					Toplam
Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Kendi bireysel yaşam kalitemi arttırmaya çalışmak.	Bireysel amaçlarınızı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmek.	Önceliği toplumun mutluluk ve refahına vererek haksızlıklarla mücadele etmek	Erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak.	Diğer (belirtiniz)...	
Annem	Sayı %	63 26,2	89 37,1	23 9,6	61 25,4	4 1,7	240 100,0
Öğretmenlerim	Sayı %	7 46,7	3 20,0	3 20,0	2 13,3	0 0,0	15 100,0
Babam	Sayı %	13 25,5	18 35,3	8 15,7	12 23,5	0 0,0	51 100,0
Arkadaşlarım	Sayı %	18 30,0	21 35,0	9 15,0	10 16,7	2 3,3	60 100,0
Eşim	Sayı %	7 12,3	20 35,1	7 12,3	21 36,8	2 3,5	57 100,0
Çocuklarım.	Sayı %	17 10,3	65 39,4	16 9,7	63 38,2	4 2,4	165 100,0
Annem-babam	Sayı %	11 27,5	16 40,0	3 7,5	9 22,5	1 2,5	40 100,0
Ailem	Sayı %	17 14,0	47 38,8	16 13,2	40 33,1	1 0,8	121 100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı %	10 24,4	14 34,1	3 7,3	11 26,8	3 7,3	41 100,0
Diğer	Sayı %	27 36,5	22 29,7	9 12,2	15 20,3	1 1,4	74 100,0
Total	Sayı %	190 22,0	315 36,5	97 11,2	244 28,2	18 2,1	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 36 serbestlik derecesine göre $X^2 = 64,92$ ve $P = ,002$.

Bireysel amaçlarını gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmenin kendi hayatını anlamlandıracağını belirten kişilerin hayatı anlamlandırması ve yaşam amaçlarının belirlenmesinde %40 ile anne ve babalar, %39,4 ile çocuklar, %38,8 ile aile ve %37 ile anne olduğu belirtilmiştir (Tablo 102).

Tablo 103. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayattaki En Büyük Arzu Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Hayatınızdaki en büyük arzunuz nedir?					
		Her istediğimi alabileceğim ve yapabilecek kadar zengin olmak	Tanınan, şan ve şöhrət sahibi bir kimse olmak	Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürdürmek	Toplumsal sorunlarıyla ilgilenmek	Diğer (belirtiniz)...	Toplam
Annem	Sayı %	25 10,4	14 5,8	169 70,4	19 7,9	13 5,4	240 100,0
Öğretmenlerim	Sayı %	3 20,0	1 6,7	9 60,0	1 6,7	1 6,7	15 100,0
Babam	Sayı %	8 15,7	1 2,0	30 58,8	7 13,7	5 9,8	51 100,0
Arkadaşlarım	Sayı %	7 11,7	6 10,0	35 58,3	4 6,7	8 13,3	60 100,0
Eşim	Sayı %	1 1,8	0 0,0	55 96,5	1 1,8	0 0,0	57 100,0
Çocuklarım.	Sayı %	4 2,4	3 1,8	153 92,7	5 3,0	0 0,0	165 100,0
Annem-babam	Sayı %	6 15,0	0 0,0	25 62,5	4 10,0	5 12,5	40 100,0
Ailem	Sayı %	11 9,1	1 0,8	94 77,7	5 4,1	10 8,3	121 100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı %	4 9,8	2 4,9	27 65,9	4 9,8	4 9,8	41 100,0
Diğer	Sayı %	13 17,6	7 9,5	38 51,4	9 12,2	7 9,5	74 100,0
Toplam	Sayı %	82 9,5	35 4,1	635 73,5	59 6,8	53 6,1	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 36 serbestlik derecesine göre $X^2 = 108,90$ ve $P = ,000$.

Hayatındaki en büyük arzusunun sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürmek olarak belirten kişiler ise %96,5 oranıyla eşinin, %92,7 ile çocuklarının, %70,4 oranıyla annelerinin, %65,9 ile de aile ve arkadaşlarının kendi üzerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Hayatta tanınan ve şöhrətli bir kişi olmayı isteyenler üzerinde ise %10 oranında arkadaşları,, %17,6 oranın da ise aile ve arkadaş grubunun dışındaki kişilerin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Toplumun sorunlarıyla ilgilenme konusunda da yine babanın (%13,7) ve anne babalarının (%10) etkili olduğu belirtilmiştir (Tablo 103). Genel olarak veriler değerlendirildiğinde toplumsal sorunlar, erdemli ve ahlaklı olmak, dini ve kültürel değerler, aile ilişkileri gibi konularda ailelerin özgürlük, şöhrətli bir hayat, bencillik ve maddi beklentiler konusunda aile dışındaki özellikle de akranlarından etkilendikleri görülmektedir.

Tablo 104. Hayatı Anlamlandırma ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayattaki En Büyük Hedef Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Hayatınızdaki en büyük hedefiniz nedir?						
		Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak	İnancına uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak	Sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulmak	Çocuklarını/ torunlarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak	Başarılı olmak ve dünyadan tat almak ve eğlenmek.	Diğer	Toplam
Annem	Sayı	50	29	17	16	120	8	240
	%	20,8	12,1	7,1	6,7	50,0	3,3	100,0
Öğretmenlerim	Sayı	5	0	3	1	5	1	15
	%	33,3	0,0	20,0	6,7	33,3	6,7	100,0
Babam	Sayı	12	4	0	13	19	3	51
	%	23,5	7,8	0,0	25,5	37,3	5,9	100,0
Arkadaşlarım	Sayı	11	1	6	2	36	4	60
	%	18,3	1,7	10,0	3,3	60,0	6,7	100,0
Eşim	Sayı	10	11	1	28	7	0	57
	%	17,5	19,3	1,8	49,1	12,3	0,0	100,0
Çocuklarım.	Sayı	13	38	2	100	12	0	165
	%	7,9	23,0	1,2	60,6	7,3	0,0	100,0
Annem-babam	Sayı	8	5	3	2	20	2	40
	%	20,0	12,5	7,5	5,0	50,0	5,0	100,0
Ailem	Sayı	14	25	3	43	28	8	121
	%	11,6	20,7	2,5	35,5	23,1	6,6	100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı	6	4	4	9	17	1	41
	%	14,6	9,8	9,8	22,0	41,5	2,4	100,0
Diğer	Sayı	11	5	9	6	41	2	74
	%	14,9	6,8	12,2	8,1	55,4	2,7	100,0
Toplam	Sayı	140	122	48	220	305	29	864
	%	16,2	14,1	5,6	25,5	35,3	3,4	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 45 serbestlik derecesine göre $X^2 = 335,32$ ve $P = ,000$.

Hayattaki en büyük hedefinin başarılı olmak, dünyadan tat almak ve eğlenmek (%35,3) olarak belirten kuşaklar üzerinde %60 ile arkadaş grubu, %50 ile anneleri ve babaları etkili olmaktadır. Çocuklarını/torunlarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamayı hedef olarak belirtenler ise %60 ile çocuklarının, %49 ile eşinin, %35 ile de ailesinin etkili olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 104).

Tablo 105. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Sizi Tarif Eden Şey Arasındaki İlişki

		Aşağıdakilerden hangisi sizi tarif eder?							
Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Ruhsal bir boşluk içindeyim hayattan tat alamıyorum.	Karşıma çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemem.	Problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyarım.	Hayatta arzuladığım hedeflerime ulaşmada çok başarılıyım.	Yapmaktan zevk aldığım pek çok uğraşım var ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanırım.	Toplumsal sorunlara karşı duyarlıyım.	Diğer	Toplam
Annem	Sayı %	47 19,6	21 8,8	43 17,9	26 10,8	66 27,5	29 12,1	8 3,3	240 100,0
Öğretmenlerim	Sayı %	4 26,7	2 13,3	2 13,3	0 0,0	4 26,7	1 6,7	2 13,3	15 100,0
Babam	Sayı %	4 7,8	3 5,9	7 13,7	7 13,7	20 39,2	7 13,7	3 5,9	51 100,0
Arkadaşlarım	Sayı %	15 25,0	3 5,0	7 11,7	7 11,7	21 35,0	3 5,0	4 6,7	60 100,0
Eşim	Sayı %	2 3,5	3 5,3	9 15,8	6 10,5	17 29,8	15 26,3	5 8,8	57 100,0
Çocuklarım.	Sayı %	5 3,0	13 7,9	25 15,2	13 7,9	56 33,9	43 26,1	10 6,1	165 100,0
Annem-babam	Sayı %	8 20,0	0 0,0	8 20,0	6 15,0	13 32,5	5 12,5	0 0,0	40 100,0
Ailem	Sayı %	13 10,7	7 5,8	16 13,2	15 12,4	44 36,4	16 13,2	10 8,3	121 100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı %	5 12,2	3 7,3	6 14,6	4 9,8	16 39,0	5 12,2	2 4,9	41 100,0
Diğer	Sayı %	19 25,7	7 9,5	12 16,2	7 9,5	21 28,4	8 10,8	0 0,0	74 100,0
Toplam	Sayı %	122 14,1	62 7,2	135 15,6	91 10,5	278 32,2	132 15,3	44 5,1	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 54 serbestlik derecesine göre $X^2 = 98,37$ ve $P = ,000$.

Tablo 105’de görüldüğü gibi yapmaktan zevk aldığı uğraşları olduğunu ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlandığı şeklinde kendini tarif eden (%32,2) kuşaklar kendilerini, %39,2 ile babalarının, %36,4 ile ailesinin, %35 ile arkadaşlarının etkilediğini belirtmişlerdir. Ruhsal bir boşluk içinde olduğunu belirtenler üzerinde de %26,7 ile öğretmenlerin, %25 ile arkadaşlarının, %20 ile de anne ve babalarının etkili olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 106. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayata Bakışınız Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?	Aşağıdakilerden hangisi sizin hayata bakışınızı yansıtır?							Toplam
		Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.	Çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyuyorum.	Beni hayata bağlayan bir amacım yok.	Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.	Hayatımda her zaman bir anlam, yaşamak için bir neden bulurum.	Diğer...	
Annem	Sayı	26	35	11	115	51	2	240
	%	10,8	14,6	4,6	47,9	21,2	0,8	100,0
Öğretmenlerim	Sayı	2	2	1	8	2	0	15
	%	13,3	13,3	6,7	53,3	13,3	0,0	100,0
Babam	Sayı	4	1	1	29	15	1	51
	%	7,8	2,0	2,0	56,9	29,4	2,0	100,0
Arkadaşlarım	Sayı	7	9	9	25	9	1	60
	%	11,7	15,0	15,0	41,7	15,0	1,7	100,0
Eşim	Sayı	0	3	0	20	31	3	57
	%	0,0	5,3	0,0	35,1	54,4	5,3	100,0
Çocuklarım.	Sayı	8	7	5	40	99	6	165
	%	4,8	4,2	3,0	24,2	60,0	3,6	100,0
Annem-babam	Sayı	6	6	1	16	11	0	40
	%	15,0	15,0	2,5	40,0	27,5	0,0	100,0
Ailem	Sayı	8	13	2	40	53	5	121
	%	6,6	10,7	1,7	33,1	43,8	4,1	100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı	3	3	0	27	6	2	41
	%	7,3	7,3	0,0	65,9	14,6	4,9	100,0
Diğer	Sayı	9	10	5	39	11	0	74
	%	12,2	13,5	6,8	52,7	14,9	0,0	100,0
Toplam	Sayı	73	89	35	359	288	20	864
	%	8,4	10,3	4,1	41,6	33,3	2,3	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 45 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 176,40$ ve $P = ,000$.

Hayata bakışını “Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.” şeklinde cevaplayan kuşaklar (%41,6) ise hayatına anlamlandıran ve yaşama amaçlarını etkileyen kişiler olarak %65,9 ile ailesi ve arkadaşlarını, %56,9 ile babasını, %53,3 ile de öğretmenlerini ifade etmişlerdir. %10,3 ile her şeye karşı bıkkınlık duyanlar ise %15’i ailesini ve arkadaşlarının, %13,3’ü ise öğretmenlerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 106). “Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.” diye belirtenler ise %15 ile anne ve babalarını, %13,3 ile de öğretmenlerini belirtmişlerdir.

Tablo 107. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayat Karşısındaki Duruş Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Aşağıdakilerden hangisi sizin hayat karşısındaki duruşunuzu yansıtır?					Toplam
		Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum.	Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.	Yaşadığım dünyada iyiye ve güzele dair pek bir şey bulamıyorum.	Aile ve akrabalarım ile iletişimin güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.	Diğer ...	
Annem	Sayı %	140 58,3	17 7,1	25 10,4	48 20,0	10 4,2	240 100,0
Öğretmenlerim	Sayı %	14 93,3	0 0,0	1 6,7	0 0,0	0 0,0	15 100,0
Babam	Sayı %	27 52,9	5 9,8	2 3,9	16 31,4	1 2,0	51 100,0
Arkadaşlarım	Sayı %	32 53,3	6 10,0	12 20,0	5 8,3	5 8,3	60 100,0
Eşim	Sayı %	29 50,9	2 3,5	2 3,5	23 40,4	1 1,8	57 100,0
Çocuklarım.	Sayı %	89 53,9	11 6,7	4 2,4	60 36,4	1 0,6	165 100,0
Annem-babam	Sayı %	20 50,0	0 0,0	6 15,0	13 32,5	1 2,5	40 100,0
Ailem	Sayı %	60 49,6	10 8,3	12 9,9	33 27,3	6 5,0	121 100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı %	28 68,3	2 4,9	0 0,0	8 19,5	3 7,3	41 100,0
Diğer	Sayı %	34 45,9	8 10,8	20 27,0	12 16,2	0 0,0	74 100,0
Toplam	Sayı %	473 54,7	61 7,1	84 9,7	218 25,2	28 3,2	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 36 serbestlik derecesine göre $X^2 = 110,97$ ve $P = ,000$.

Tablo 107 de ise hayat karşısındaki duruşunu %54,7’lik bir oranla “Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum” şeklinde belirtenler ise kendilerini %93 ile öğretmenlerin, %68 ile aile ve arkadaşlarının, %58 ile de annelerinin etkilediğini belirtmişlerdir. “Aile ve akrabalarım ile iletişimin güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.” fikri üzerinde %40,4 ile eşlerinin, %36,4 ile de çocuklarının etkili olduğunu belirtmişlerdir. “Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.” diye belirtenler üzerinde de en fazla %10 ile arkadaşları, %9,8 ile de babaları etkili olmaktadır.

Tablo 108. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Gelecek Hakkındaki Düşünce ve Hisler

		Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?						
Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		İşlerinin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağına inanır, umutla geleceğe bakarım.	Geleceğimi pek parlak göremiyorum, umutsuzum.	Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağını düşünüyorum.	Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.	Çocuklarım / torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.	Diğer	Toplam
		Sayı %	Sayı %	Sayı %	Sayı %	Sayı %	Sayı %	Sayı %
Annem	Sayı %	98 40,8	26 10,8	78 32,5	26 10,8	6 2,5	6 2,5	240 100,0
Öğretmenlerim	Sayı %	9 60,0	1 6,7	2 13,3	2 13,3	0 0,0	1 6,7	15 100,0
Babam	Sayı %	24 47,1	1 2,0	18 35,3	3 5,9	4 7,8	1 2,0	51 100,0
Arkadaşlarım	Sayı %	30 50,0	9 15,0	13 21,7	4 6,7	2 3,3	2 3,3	60 100,0
Eşim	Sayı %	18 31,6	0 0,0	12 21,1	1 1,8	25 43,9	1 1,8	57 100,0
Çocuklarım.	Sayı %	46 27,9	4 2,4	34 20,6	8 4,8	72 43,6	1 0,6	165 100,0
Annem-babam	Sayı %	23 57,5	5 12,5	7 17,5	3 7,5	1 2,5	1 2,5	40 100,0
Ailem	Sayı %	44 36,4	1 0,8	36 29,8	8 6,6	28 23,1	4 3,3	121 100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı %	22 53,7	3 7,3	10 24,4	5 12,2	1 2,4	0 0,0	41 100,0
Diğer	Sayı %	33 44,6	4 5,4	23 31,1	13 17,6	1 1,4	0 0,0	74 100,0
Toplam	Sayı %	347 40,2	54 6,2	233 27,0	73 8,4	140 16,2	17 2,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 45 serbestlik derecesine göre $X^2 = 249,80$ ve $P = ,000$.

Gelecek konusunda iyimser, ümitli olan ve gelecekte mutlu olacağını belirten kişiler de öğretmenlerinden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bu kişileri Tablo 108’da belirtildiği gibi %60 ile öğretmenleri, %57 ile anne ve babaları, %53,7 ile aile ve arkadaşları etkilemektedir. Yine Tablo 105 ve 118 da öğretmenlerin etkili olduğu dile getirilmiştir. Bu durum, ailenin yanında öğretmenlerin de fikir ve tavsiyeleriyle öğrencilerin hayatına olumlu ve olumsuz anlamda dokunan ve onları etkileyen kişiler olduğunu göstermektedir. Çocukların yaşam sevincini artırdığı belirtenler katılımcılar ise %43,9 ile eşleri, %43,6 ile çocuklarının en çok kendisini etkilediğini belirtmişlerdir. “Aile ve akrabalarım ile iletişimin güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzüntülerimizi paylaşıyorum.” diye belirtenler ise eşini (%40,4) ve çocuklarını (%36,4) belirtmişlerdir.

Tablo 109. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Hayattaki Zorluklar Karşısında Davranış Biçimleri Arasındaki İlişki

		Hayatınızı anlamlandırmada, karşınıza çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiğiniz sıkıntılar karşısında, şimdiye kadar nasıl davrandınız?								
Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Böyle bir hali hiç yaşamadım.	İşyan ettim, ümitsizliğe düştüm, hayata karamsar baktım.	Her şeyi boş verdim, sıkıntılarımı görmezden geldim.	Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua ettim.	Destek almak için aile ve yakın çevreme başvurdum.	Psikoloğa ya da aile danışma merkezi gittim.	Hatalarımı sorguladım, hayatım için yeni amaçlar belirledim.	Diğer...	Toplam
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı
Annem		21	8,8	13	5,4	38	15,8	46	19,2	42
	%									2,5
Öğretmenlerim		2	13,3	0	0,0	3	20,0	1	6,7	3
	%									20,0
Babam		5	9,8	0	0,0	8	15,7	10	19,6	7
	%									3,9
Arkadaşlarım		3	5,0	7	11,7	13	21,7	3	5,0	9
	%									15,0
Eşim		1	1,8	1	1,8	4	7,0	29	50,9	8
	%									14,0
Çocuklarım.		10	6,1	1	0,6	7	4,2	84	50,9	25
	%									15,2
Annem-babam		6	15,0	4	10,0	3	7,5	9	22,5	5
	%									12,5
Ailem		9	7,4	6	5,0	9	7,4	43	35,5	16
	%									13,2
Ailem ve arkadaşlarım		3	7,3	4	9,8	2	4,9	7	17,1	8
	%									19,5
Diğer		7	9,5	6	8,1	10	13,5	17	23,0	9
	%									12,2
Toplam	Sayı	67	42	97	249	132	23	233	21	864
	%	7,8	4,9	11,2	28,8	15,3	2,7	27,0	2,4	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 63 serbestlik derecesine göre $X^2 = 161,12$ ve $P = ,000$.

Hayatını anlamlandırmada, karşısına çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiği sıkıntılar karşısında kuşaklar şimdiye kadar en çok rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua etmişlerdir (%28,8). Tablo 109'da görüldüğü bu kişilerin davranışında, en çok eşi (%50,9), çocukları (%50,9) ve ailesi (%35,5) etkili olmuştur. Dolayısıyla dini değerlerin öğrenilmesinde, uygulanmasında ve kurumsal eğitime yönlendirilmesinde ailelerin oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Hatalarını sorgulayarak yeni yaşam amaçları belirleyenler (%27) ise %40 ile öğretmenlerinden, %37 ile babalarından, %35 oranında ise arkadaşlarından etkilenmişlerdir.

Tablo 110. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Yaşam Amaçlarının Gerçekleşmemesi Arasındaki İlişki

		Yaşam amaçlarınızı gerçekleştirmediğinizi düşünüyorsanız, bunun sebebi nedir?								
Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Yaşam amaçlarının hepsini gerçekleştirdim.	Yaşam şartlarına göre ulaşılması çok zor hedeflerdi.	Eğitimini tamamlama imkânının olmayışı	Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar	Maddi imkânsızlıklar	İnanç ve geleneklerimiz	Çocukların bakım ve ihtiyaçları	Diğer ...	Toplam
Annem	Sayı %	59 24,6	50 20,8	57 23,8	11 4,6	35 14,6	8 3,3	0 0,0	20 8,3	240 100,0
Öğretmenlerim	Sayı %	2 13,3	3 20,0	4 26,7	1 6,7	2 13,3	0 0,0	0 0,0	3 20,0	15 100,0
Babam	Sayı %	15 29,4	6 11,8	12 23,5	2 3,9	11 21,6	0 0,0	0 0,0	5 9,8	51 100,0
Arkadaşlarım	Sayı %	8 13,3	9 15,0	12 20,0	6 10,0	18 30,0	2 3,3	0 0,0	5 8,3	60 100,0
Eşim	Sayı %	13 22,8	8 14,0	18 31,6	0 0,0	13 22,8	0 0,0	2 3,5	3 5,3	57 100,0
Çocuklarım.	Sayı %	26 15,8	11 6,7	52 31,5	10 6,1	38 23,0	5 3,0	15 9,1	8 4,8	165 100,0
Annem-babam	Sayı %	10 25,0	3 7,5	13 32,5	3 7,5	7 17,5	1 2,5	0 0,0	3 7,5	40 100,0
Ailem	Sayı %	20 16,5	14 11,6	48 39,7	1 0,8	22 18,2	1 0,8	3 2,5	12 9,9	121 100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı %	11 26,8	4 9,8	13 31,7	0 0,0	6 14,6	1 2,4	0 0,0	6 14,6	41 100,0
Diğer	Sayı %	8 10,8	16 21,6	19 25,7	2 2,7	15 20,3	3 4,1	0 0,0	11 14,9	74 100,0
Toplam	Sayı %	172 19,9	124 14,4	248 28,7	36 4,2	167 19,3	21 2,4	20 2,3	76 8,8	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 63 serbestlik derecesine göre $X^2 = 130,32$ ve $P = ,000$.

Yaşam amaçlarını gerçekleştirilememesi sebebini, eğitimini tamamlama imkânının olmamasına bağlayan (%28,7) kişiler ise bu konuda %39,9 ailelerinin; %32,5 anne ve babalarının; %31,6 eşinin, %31,5 de çocuklarının etkili olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 110). Bu konuda ailelerin etkisinin en yüksek orana sahip olması geleneksel değerlerle yetişmiş olan ebeveynlerin çalışmak zorunda olmaları ve erken yaşlarda evlilik yapmış olmaları sebebiyle okuma imkânı bulamadıklarını söylemek mümkündür. Hedeflerine ulaşamama sebebi olarak çocukların bakımını mazeret olarak belirtenlerin %9,1 oranına sahip olmaları da bu kanaatimizi güçlendirmektedir. İlginç olan hususlardan biri de bu konuda öğretmenlerin %26,7'lik bir orana sahip olmalarıdır. Bu konuda kendilerinden de kaynaklanan sebeplerle eğitim hayatında başarısız olmaları da bu konuda etkindir. Tablo 105, Tablo 106'de görüldüğü gibi öğretmenlerin olumsuz etkilerinin de belirtilmesinin bu başarısızlıklarla bir ilgisinin bulunduğu söylenebilir.

Tablo 111. Hayatı Anlamlandırma ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Çocuk Sahibi Olma Sebepleri Arasındaki İlişki

		Niçin çocuk sahibi olmak istediniz / istersiniz?									
Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Ana/babamızın ve akrabalarımızın beklentilerini karşılamak için	Soyumuzun devamını sağlamak için	Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için	Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için	Yaşadığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için	Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için	Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için	Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için	Diğer ...	Toplam
Annem	Sayı %	1 0,4	18 7,5	7 2,9	73 30,4	11 4,6	5 2,1	91 37,9	10 4,2	24 10,0	240 100,0
Öğretmenlerim	Sayı %	0 0,0	2 13,3	0 0,0	4 26,7	1 6,7	1 6,7	5 33,3	0 0,0	2 13,3	15 100,0
Babam	Sayı %	0 0,0	4 7,8	1 2,0	15 29,4	2 3,9	0 0,0	21 41,2	4 7,8	4 7,8	51 100,0
Arkadaşlarım	Sayı %	0 0,0	10 16,7	0 0,0	9 15,0	4 6,7	1 1,7	25 41,7	2 3,3	9 15,0	60 100,0
Eşim	Sayı %	2 3,5	9 15,8	2 3,5	10 17,5	4 7,0	4 7,0	20 35,1	3 5,3	3 5,3	57 100,0
Çocuklarım.	Sayı %	1 0,6	23 13,9	1 0,6	25 15,2	11 6,7	9 5,5	79 47,9	12 7,3	4 2,4	165 100,0
Annem-babam	Sayı %	0 0,0	3 7,5	1 2,5	7 17,5	2 5,0	3 7,5	13 32,5	5 12,5	6 15,0	40 100,0
Ailem	Sayı %	1 0,8	9 7,4	4 3,3	25 20,7	4 3,3	4 3,3	49 40,5	5 4,1	20 16,5	121 100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı %	0 0,0	3 7,3	2 4,9	7 17,1	1 2,4	1 2,4	23 56,1	0 0,0	4 9,8	41 100,0
Diğer	Sayı %	0 0,0	7 9,5	0 0,0	17 23,0	1 1,4	2 2,7	26 35,1	3 4,1	18 24,3	74 100,0
Total	Sayı %	5 0,6	88 10,2	18 2,1	192 22,2	41 4,7	30 3,5	352 40,7	44 5,1	94 10,9	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 72 serbestlik derecesine göre $X^2 = 108,01$ ve $P = ,004$.

Tablo 111’da da görüldüğü gibi hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarını belirleme ile çocuk sahibi olma sebebi arasındaki ilişkiye baktığımızda ise topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek %40,7’lik bir orana sahiptir. Dolayısıyla aile ve arkadaşların %56,1 oranıyla çocuk sahibi olmada birinci derecede etkili kişiler olduğu görülmektedir. Ailesini eğlendirmek, neşelendirmek ve sevgi vermesi için çocuk sahibi olanlarda ise anne (%30,4) ve babaların (%29,4) etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 112. Hayatı Anlamlandırma ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Çocukların/Torunların Meslek Hayatıyla İlgili Beklentiler Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun meslek hayatıyla ilgili beklentiniz nedir?								
Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak	Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek	Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak	Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak	Paranın mutluluk getirmedigini bilerek erdemli bir hayat sürmek	Diğer ...	Toplam
Annem	Sayı	98	75	11	43	10	3	240
	%	40,8	31,2	4,6	17,9	4,2	1,2	100,0
Öğretmenlerim	Sayı	8	4	1	2	0	0	15
	%	53,3	26,7	6,7	13,3	0,0	0,0	100,0
Babam	Sayı	28	10	3	9	1	0	51
	%	54,9	19,6	5,9	17,6	2,0	0,0	100,0
Arkadaşlarım	Sayı	21	17	5	15	2	0	60
	%	35,0	28,3	8,3	25,0	3,3	0,0	100,0
Eşim	Sayı	36	14	0	1	5	1	57
	%	63,2	24,6	0,0	1,8	8,8	1,8	100,0
Çocuklarım.	Sayı	95	37	3	12	14	4	165
	%	57,6	22,4	1,8	7,3	8,5	2,4	100,0
Annem-babam	Sayı	17	11	4	5	3	0	40
	%	42,5	27,5	10,0	12,5	7,5	0,0	100,0
Ailem	Sayı	71	18	4	17	6	5	121
	%	58,7	14,9	3,3	14,0	5,0	4,1	100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı	20	11	1	7	2	0	41
	%	48,8	26,8	2,4	17,1	4,9	0,0	100,0
Diğer	Sayı	24	20	9	12	8	1	74
	%	32,4	27,0	12,2	16,2	10,8	1,4	100,0
Total	Sayı	418	217	41	123	51	14	864
	%	48,4	25,1	4,7	14,2	5,9	1,6	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 45 serbestlik derecesine göre $X^2 = 86,75$ ve $P = ,000$.

Çocukların meslek hayatıyla ilgili anne/baba ile dede/ninelerin beklentileri, Tablo 112’te görüldüğü gibi karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmalarıdır (%48,4). Bu konuda eşler (%63,2); babalar (%54,9); öğretmenler (%53,3); aile ve arkadaşlar (%48,8) etkilidir. “Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek” üzerinde %31,2 ile anneler,%28,3 ile arkadaşlar, %26,7 ile de öğretmenler etkilidir. “Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak.” üzerinde de %10 ile anne/babalar etkili olmaktadır.

Tablo 113. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Kuşakların Gelecek Beklentisi Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun geleceği ile ilgili beklentiniz nedir?											
		Çalışmaya başladığı zaman maaşının bir kısmını anne-babaya vermek / maddi yönden destek	Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağıni koparmamak	Yaşlılarılarında anne-babaya yanına alarak bakmak	Yaşlılarılarında anne-babaya bakıcı tutmak ya da huzurevine yerleştirmek	Ev işlerinde anne babaya yardım etmek	Mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmek	Anne-baba ölünce inancımıza uygun olarak uğurlamak ve dualar etmek	Dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmak, dünya kadar ahireti de düşünmek	Ailesini ihmal etmemek	Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak	Mutlu ve huzurlu olsunlar, herhangi bir beklentim yok.	Toplam
Annem	Sayı %	20 8,3	64 26,7	6 2,5	2 0,8	4 1,7	6 2,5	1 0,4	22 9,2	34 14,2	37 15,4	44 18,3	240 100,0
Öğretmenlerim	Sayı %	0 0,0	1 6,7	1 6,7	1 6,7	2 13,3	0 0,0	0 0,0	2 13,3	1 6,7	4 26,7	3 20,0	15 100,0
Babam	Sayı %	2 3,9	10 19,6	1 2,0	0 0,0	0 0,0	4 7,8	3 5,9	4 7,8	4 7,8	6 11,8	17 33,3	51 100,0
Arkadaşlarım	Sayı %	7 11,7	11 18,3	2 3,3	1 1,7	1 1,7	2 3,3	0 0,0	3 5,0	9 15,0	11 18,3	13 21,7	60 100,0
Eşim	Sayı %	2 3,5	16 28,1	1 1,8	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	15 26,3	2 3,5	7 12,3	14 24,6	57 100,0
Çocuklarım.	Sayı %	3 1,8	42 25,5	1 0,6	2 1,2	5 3,0	10 6,1	6 3,6	26 15,8	13 7,9	10 6,1	47 28,5	165 100,0
Annem-babam	Sayı %	1 2,5	12 30,0	2 5,0	1 2,5	1 2,5	1 2,5	1 2,5	2 5,0	6 15,0	6 15,0	7 17,5	40 100,0
Ailem	Sayı %	9 7,4	27 22,3	3 2,5	1 0,8	3 2,5	4 3,3	1 0,8	17 14,0	7 5,8	19 15,7	30 24,8	121 100,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı %	3 7,3	5 12,2	1 2,4	1 2,4	0 0,0	2 4,9	0 0,0	5 12,2	5 12,2	9 22,0	10 24,4	41 100,0
Diğer	Sayı %	4 5,4	18 24,3	2 2,7	2 2,7	0 0,0	3 4,1	1 1,4	1 1,4	3 4,1	22 29,7	18 24,3	74 100,0
Total	Sayı %	51 5,9	206 23,8	20 2,3	11 1,3	16 1,9	32 3,7	13 1,5	97 11,2	84 9,7	131 15,2	203 23,5	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 90 serbestlik derecesine göre $X^2 = 148,57$ ve $P = ,000$.

Tablo 113'te belirtildiği gibi ebeveynlerin ve yaşlı kuşakların çocuklarının/torunlarının geleceği konusundaki beklentileri ise, anne baba ve kardeşleriyle sevgi bağıni koparmamasıdır (%23,8). Bu konuda hayatın anlamlandırılması ve yaşama amaçlarının belirlenmesinde %30 ile anne ve babalar, %28,1 ile eşler, %26 ile anneler etkilidir

Tablo 114. Hayatı Anlamlandırmada ve Yaşam Amaçlarını Belirlemede Etkili Olan Kişiler ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki

Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Annem	Sayı	222	17	1	240
	%	42,1	6,6	1,3	27,8
Öğretmenlerim	Sayı	13	2	0	15
	%	2,5	0,8	0,0	1,7
Babam	Sayı	40	8	3	51
	%	7,6	3,1	3,8	5,9
Arkadaşlarım	Sayı	59	0	1	60
	%	11,2	0,0	1,3	6,9
Eşim	Sayı	0	48	9	57
	%	0,0	18,6	11,4	6,6
Çocuklarım.	Sayı	2	112	51	165
	%	0,4	43,4	64,6	19,1
Annem-babam	Sayı	38	1	1	40
	%	7,2	0,4	1,3	4,6
Ailem	Sayı	57	52	12	121
	%	10,8	20,2	15,2	14,0
Ailem ve arkadaşlarım	Sayı	32	8	1	41
	%	6,1	3,1	1,3	4,7
Diğer...	Sayı	64	10	0	74
	%	12,1	3,9	0,0	8,6
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 18 serbestlik derecesine göre $X^2 = 560,04$ ve $P = ,000$.

Hayatın anlamlandırılmasında ve yaşam amaçlarının belirlenmesinde öğrenciler %42 oranıyla annesini, anne/babalar %43 oranıyla çocuklarını, dede/nineler ise aynı şekilde %64,6 ile çocukları belirtmişlerdir.

3.3.14. Amaçların Gerçekleştirilmesinin Önündeki Engeller

Frankl (1992:47) “İnsanın Anlam Arayışı” isimli kitabında insanın anlam arayışının engellenmesinin neojenik nevrozların ortaya çıkmasına sebep olduğunu belirtmektedir ki, bireyin yaşam amaçları belirlemesi ve bunun için çaba harcaması onun hayata tutunmasını ve yaşamdan doyum almasını sağlamaktadır. Bu yönüyle yaşam amaçları belirlemek kadar yaşanan hayal kırıklıklarının olumsuz etkileriyle de baş edebilmek gerekmektedir.

Tablo 115. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi

Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi	Sayı	%
Yaşam amaçlarımdan hepsini gerçekleştirdim.	172	19,9
Yaşam şartlarıma göre ulaşılması çok zor hedeflerdi.	124	14,4
.Eğitimimi tamamlama imkânının olmayışı	248	28,7
Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar	36	4,2
Maddi imkânsızlıklar	167	19,3
İnanç ve geleneklerimiz	21	2,4
Çocukların bakım ve ihtiyaçları	20	2,3
Diğer	76	8,8
Toplam	864	100,0

Kuşaklar, yaşam amaçlarını gerçekleştirememe sebebi olarak Tablo 115’de görüldüğü gibi eğitimini tamamlayamamış olmayı (%28,8), maddi imkânsızlıkları (%19,9) ve

ulaşılması zor hedefler olması (%14,4) şeklinde belirtmişlerdir. Parçalanmış aileye sahip olmayı belirtenlerin oranı sadece %4,2 iken, hedeflerini gerçekleştirdiğini belirtenler ise %19,9'luk bir orana sahiptirler. Bu veriler göstermektedir ki, eğitim kuşaklar tarafından yaşam amaçlarına ulaştıran bir yol olarak görmektedirler. Zira amaçlarına ulaşmaları önündeki engelleri sayarken eğitimi en fazla oranla dile getirmeleri bunu göstermektedir. Bundan yola çıktığımızda eğitimi tamamlamamış olmak orta ve yaşlı kuşaklar açısından üzüntü ve pişmanlık sebebidir. Bir diğer hususta maddi imkânsızlıkların yaşam amaçlarının gerçekleştirilmesini engelleyici bir unsur olmasıdır. Hatta insanların gelecekle ilgili ümitlerini gerçekleştirmeleri için bir araç olan eğitim dahi özellikle günümüz kent toplumlarında maddi imkânlarla yakından ilişkilidir. Ayrıca inanç ve gelenekler, parçalanmış aileye sahip olmak veya çocukların bakım ve ihtiyaçları gibi unsurların yaşam amaçlarına ulaşma konusunda en azından bizim araştırma grubumuz açısından diğerlerine göre daha sınırlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 116. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Yaşam amaçlarınızı gerçekleştiremediğinizi düşünüyorsanız, bunun sebebi nedir?		Cinsiyeti		Toplam
		Kadın	Erkek	
Yaşam amaçlarımın hepsini gerçekleştirdim.	Sayı	94	78	172
	%	17,9	22,9	19,9
Yaşam şartlarına göre ulaşılması çok zor hedeflerdi.	Sayı	68	56	124
	%	13,0	16,5	14,4
Eğitimimi tamamlama imkânının olmayışı	Sayı	158	90	248
	%	30,2	26,5	28,7
Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar	Sayı	29	7	36
	%	5,5	2,1	4,2
Maddi imkânsızlıklar	Sayı	98	69	167
	%	18,7	20,3	19,3
İnanç ve geleneklerimiz	Sayı	17	4	21
	%	3,2	1,2	2,4
Çocukların bakım ve ihtiyaçları	Sayı	15	5	20
	%	2,9	1,5	2,3
Diğer...	Sayı	45	31	76
	%	8,6	9,1	8,8
Toplam	Sayı	524	340	864
	%	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 7 serbestlik derecesine göre $X^2 = 16,98$ ve $P = ,000$

Tablo 116'de belirtildiği gibi yaşam amaçlarının gerçekleştirilememe sebebi olarak belirtilen eğitimin tamamlanamamış olması ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır. Kadınların oranı %30,2 iken, erkeklerin oranı ise %26,5'tir. Bu da eğitim konusunda kadınların daha fazla sorun yaşadığını göstermektedir. Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar (%5,5), inanç ve gelenekler (%3,2) ve çocukların bakım ve ihtiyaçları (%2,9) kadınların erkeklere göre yaşam amaçlarının gerçekleşmesinde daha fazla etkili olan seçenekler olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 117: Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememeye Sebebi ile Sınıf Arasındaki İlişki

Yaşam amaçlarınızı gerçekleştiremediğinizi düşünüyorsanız, bunun sebebi nedir?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Yaşam amaçlarımdan hepsini gerçekleştirdim.	Sayı	65	22	25	0	60	172
	%	33,0	14,3	15,5	0,0	17,8	19,9
Yaşam şartlarıma göre ulaşılması çok zor hedeflerdi.	Sayı	34	28	23	4	35	124
	%	17,3	18,2	14,3	26,7	10,4	14,4
Eğitimimi tamamlama imkânının olmayışı	Sayı	42	50	52	4	100	248
	%	21,3	32,5	32,3	26,7	29,7	28,7
Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar	Sayı	10	5	4	3	14	36
	%	5,1	3,2	2,5	20,0	4,2	4,2
Maddi imkânsızlıklar	Sayı	21	24	38	2	82	167
	%	10,7	15,6	23,6	13,3	24,3	19,3
İnanç ve geleneklerimiz	Sayı	5	5	2	1	8	21
	%	2,5	3,2	1,2	6,7	2,4	2,4
Çocukların bakım ve ihtiyaçları	Sayı	0	0	0	0	20	20
	%	0,0	0,0	0,0	0,0	5,9	2,3
Diğer...	Sayı	20	20	17	1	18	76
	%	10,2	13,0	10,6	6,7	5,3	8,8
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 28 serbestlik derecesine göre $X^2 = 106,27$ ve $P = ,000$

Sınıflar bazında ise eğitimin tamamlanamamasını 10. sınıflar %32,5 oranıyla, 11. sınıflar %32,3 oranıyla, 12. sınıflar %26,7 oranıyla, 9. sınıflar ise %21,3 oranıyla belirtmişlerdir (Tablo 117). Ayrıca, maddi imkânsızlıklar ve ulaşılması zor hedefler olduğu da belirtilmiştir ki bu durum, ailelerin maddi imkânsızlık içinde olduğunu; genç kuşakların hayal dünyalarının geniş olduğu ve gelecekle ilgili iyimser olduklarını göstermektedir.

Tablo 118: Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememeye Sebebi ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki

Yaşam amaçlarınızı gerçekleştiremediğinizi düşünüyorsanız, bunun sebebi nedir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Yaşam amaçlarımdan hepsini gerçekleştirdim.	Sayı	112	53	7	172
	%	21,3	20,5	8,9	19,9
Yaşam şartlarıma göre ulaşılması çok zor hedeflerdi.	Sayı	89	30	5	124
	%	16,9	11,6	6,3	14,4
Eğitimimi tamamlama imkânının olmayışı	Sayı	148	73	27	248
	%	28,1	28,3	34,2	28,7
Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar	Sayı	22	10	4	36
	%	4,2	3,9	5,1	4,2
Maddi imkânsızlıklar	Sayı	85	58	24	167
	%	16,1	22,5	30,4	19,3
İnanç ve geleneklerimiz	Sayı	13	5	3	21
	%	2,5	1,9	3,8	2,4
Çocukların bakım ve ihtiyaçları	Sayı	0	16	4	20
	%	0,0	6,2	5,1	2,3
Diğer...	Sayı	58	13	5	76
	%	11,0	5,0	6,3	8,8
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 14 serbestlik derecesine göre $X^2 = 62,93$ ve $P = ,000$

Yaşam amaçlarını gerçekleştirememesi sebebi ile öğrenci yakınları arasındaki ilişkide ise eğitimi tamamlayamamış olmayı belirten öğrenciler %28,1 oranına sahiptirken anne/babalar %28,3 oranına, dedeler/nineler ise %34,2 oranına sahiptirler (Tablo 118). Bu durum yaşlı kuşakların eğitim alma konusunda orta kuşak ebeveynlere göre daha az imkânlarla sahip olduklarını, aynı zamanda daha az eğitilmiş olduklarını göstermektedir. Maddi imkânsızlığı belirtenlerde ise en yüksek orana dedeler/ninelerde sahiptir. Dede/ninelerin oranı %30,4'tür. Anne/babalar ise %22 ile oranına sahiptir. “Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar” ise en fazla dedeler/nineler (%5,1), çocukların bakım ve ihtiyaçları ise en fazla anne/babalar (%6,2) tarafından belirtilmiştir.

Tablo 119: Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememesi Sebebi ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Yaşam amaçlarınızı gerçekleştiremediğinizi düşünüyorsanız, bunun sebebi nedir?		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
Yaşam amaçlarımın hepsini gerçekleştirdim.	Sayı	2	14	28	16	112	172
	%	4,9	12,7	19,3	39,0	21,3	19,9
Yaşam şartlarıma göre ulaşılması çok zor hedeflerdi.	Sayı	1	9	21	4	89	124
	%	2,4	8,2	14,5	9,8	16,9	14,4
Eğitimimi tamamlama imkânının olmayışı	Sayı	17	47	32	4	148	248
	%	41,5	42,7	22,1	9,8	28,1	28,7
Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar	Sayı	1	3	10	0	22	36
	%	2,4	2,7	6,9	0,0	4,2	4,2
Maddi imkânsızlıklar	Sayı	16	21	36	9	85	167
	%	39,0	19,1	24,8	22,0	16,1	19,3
İnanç ve geleneklerimiz	Sayı	1	4	2	1	13	21
	%	2,4	3,6	1,4	2,4	2,5	2,4
Çocukların bakım ve ihtiyaçları	Sayı	2	5	8	5	0	20
	%	4,9	4,5	5,5	12,2	0,0	2,3
Diğer...	Sayı	1	7	8	2	58	76
	%	2,4	6,4	5,5	4,9	11,0	8,8
Toplam	Sayı	41	110	145	41	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 28serbestlik derecesine göre $X^2 = 110,13$ ve $P = ,000$

Öğrenim durumu dikkate alındığında ise eğitim seviyesi yükseldikçe yaşam amaçlarının gerçekleşmesinde eğitim eksikliği mazeret olmaktan çıkmaktadır. İlkokul mezunlarında 42,7 olan oranlar, üniversite mezunlarında 9,8'e düşmektedir. Bununla birlikte ortaokul/lise mezunlarında da üniversite eğitimi tamamlayamamış olmak, yaşam amaçlarına ulaşmayı engelleyici bir durum olarak ifade edilmiştir (Tablo 119). Maddi imkânsızlıklar ise en fazla okur-yazar değil-okur-yazar olanlar tarafından belirtilmiştir (%39,0). Onları %24,8 ile ortaokul/lise mezunları, %22 ile üniversite mezunları takip etmiştir. Çocukların bakım ve ihtiyaçlarını en fazla %12,2 ile üniversite mezunları, inan ve gelenekleri %3,6 ile ilkokul mezunları, aile parçalanmasını ise %6,9 ile lise/ortaokul mezunları belirtmişlerdir.

Tablo 120. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Mesleği Arasındaki İlişki

Yaşam amaçlarınızı gerçekleştiremediğinizi düşünüyorsanız, bunun sebebi nedir?		Mesleği				Toplam
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, avukat, berber, pazarcı, esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	
Yaşam amaçlarımın hepsini gerçekleştirdim.	Sayı	112	27	8	25	172
	%	21,3	24,3	14,8	14,5	19,9
Yaşam şartlarıma göre ulaşılması çok zor hedeflerdi.	Sayı	89	16	4	15	124
	%	16,9	14,4	7,4	8,7	14,4
Eğitimimi tamamlama imkânının olmayışı	Sayı	148	26	15	59	248
	%	28,1	23,4	27,8	34,3	28,7
Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar	Sayı	22	2	3	9	36
	%	4,2	1,8	5,6	5,2	4,2
Maddi imkânsızlıklar	Sayı	85	23	18	41	167
	%	16,1	20,7	33,3	23,8	19,3
İnanç ve geleneklerimiz	Sayı	13	1	3	4	21
	%	2,5	0,9	5,6	2,3	2,4
Çocukların bakım ve ihtiyaçları	Sayı	0	8	1	11	20
	%	0,0	7,2	1,9	6,4	2,3
Diğer...	Sayı	58	8	2	8	76
	%	11,0	7,2	3,7	4,7	8,8
Toplam	Sayı	527	111	54	172	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 21 serbestlik derecesine göre $X^2 = 75,72$ ve $P = ,000$

Eğitimimi tamamlama imkânının olmayışı ile meslek arasındaki ilişkide ise emeklilerin %27,8 oranına, ev hanımlarının %34,3 oranına, çalışanların ise %23,4 oranına sahip olması da göstermektedir ki, çoğunluğu ev hanımı olan kadınların ve emekli ebeveynlerin eğitimlerini tamamlayamamış olmaktan dolayı hala üzgün oldukları görülmektedir (Tablo 120).

Tablo 121. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki

Yaşam amaçlarınızı gerçekleştiremediğinizi düşünüyorsanız, bunun sebebi nedir?		Ailenin Toplam Aylık Geliri			Toplam
		Asgari ücret - Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Yaşam amaçlarımın hepsini gerçekleştirdim.	Sayı	2	58	112	172
	%	3,5	20,7	21,3	19,9
Yaşam şartlarıma göre ulaşılması çok zor hedeflerdi.	Sayı	3	32	89	124
	%	5,3	11,4	16,9	14,4
Eğitimimi tamamlama imkânının olmayışı	Sayı	22	78	148	248
	%	38,6	27,9	28,1	28,7
Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar	Sayı	1	13	22	36
	%	1,8	4,6	4,2	4,2
Maddi imkânsızlıklar	Sayı	22	60	85	167
	%	38,6	21,4	16,1	19,3
İnanç ve geleneklerimiz	Sayı	1	7	13	21
	%	1,8	2,5	2,5	2,4
Çocukların bakım ve ihtiyaçları	Sayı	3	17	0	20
	%	5,3	6,1	0,0	2,3
Diğer...	Sayı	3	15	58	76
	%	5,3	5,4	11,0	8,8
Toplam	Sayı	57	280	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 51,80$ ve $P = ,000$

Ailenin aylık toplam geliri ile yaşam amaçlarını gerçekleştirememe sebebi arasındaki ilişkide ise gelir düzeyi düşük olan aileler %38’lik bir oranla maddi imkânsızlıkları dile

getirmişlerdir. Bu oran, orta ve üst düzey gelire sahip olan ailelerde %21,4'tür (Tablo 127). Eğitimi gerçekleştirme sebebini yaşam amaçlarına ulaşma konusunda engel görenlerin oranı ise gelir düzeyi düşük ailelerde %38,6 iken gelir düzeyi yüksek olan ailelerde bu oran %27,9'dur. Dolayısıyla maddi imkânların yeterliliği ve eğitimin tamamlanmış olması yaşam amaçlarının gerçekleşmesine olumlu katkı sağlamaktadır.

Tablo 122. Yaşam Amaçlarını Gerçekleştirememe Sebebi ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Yaşam amaçlarınızı gerçekleştiremediğinizi düşünüyorsanız, bunun sebebi nedir?		Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşadığı				
		Doğduğundan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü	Öğrenci	Toplam
Yaşam amaçlarımın hepsini gerçekleştirdim.	Sayı	24	4	32	112	172
	%	28,6	14,3	14,2	21,3	19,9
Yaşam şartlarıma göre ulaşılması çok zor hedeflerdi.	Sayı	6	3	26	89	124
	%	7,1	10,7	11,6	16,9	14,4
Eğitimimi tamamlama imkânının olmayışı	Sayı	21	8	71	148	248
	%	25,0	28,6	31,6	28,1	28,7
Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar	Sayı	2	1	11	22	36
	%	2,4	3,6	4,9	4,2	4,2
Maddi imkânsızlıklar	Sayı	15	9	58	85	167
	%	17,9	32,1	25,8	16,1	19,3
İnanç ve geleneklerimiz	Sayı	3	1	4	13	21
	%	3,6	3,6	1,8	2,5	2,4
Çocukların bakım ve ihtiyaçları	Sayı	6	1	13	0	20
	%	7,1	3,6	5,8	0,0	2,3
Diğer...	Sayı	7	1	10	58	76
	%	8,3	3,6	4,4	11,0	8,8
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 21 serbestlik derecesine göre $X^2 = 68,95$ ve $P = ,000$

Ebeveynlerin İstanbul'da yaşadığı süre ile yaşam amaçları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. (Tablo 122). Eğitimi tamamlanamamasını yaşam amaçlarına ulaşma konusunda engel olarak gören doğduğundan beri İstanbul'da yaşayan ebeveynler %25 oranına, 10 yıldan az bir süredir yaşayanlar %28,6 oranına, 11 yıl ve üstü yaşayanlar ise %31,6 oranına sahiplerdir.

3.3.15. İnsan, neden çocuk sahibi olmak ister?

Genç kuşaklar toplumsal etkileşimin de bir sonucu olarak küçük yaşlardan itibaren büyüklerine öykünerek evliliği bir amaç olarak belirlemektedirler. Ebeveynler ise çocuklarının mürüvvetini görmeyi ve çocuk sahibi olmayı beklemektedirler. Bu beklenti sadece aileye özel bir beklenti olmanın ötesinde toplumun hatta sosyal güvenlik sistemini ayakta tutabilmek, çalışan nüfusun sayısını artırmak ve toplumsal ahlakı korumak açısından devletler tarafından da beklenmektedir.

Tablo 123. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri

İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri	Sayı	
Ana/babamızın ve akrabalarımızın beklentilerini karşılamak için	5	0,6
Soyumuzun devamını sağlamak için	88	10,2
Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için	18	2,1
Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için	192	22,2
Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için	41	4,7
Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için	30	3,5
Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için	352	40,7
Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için	44	5,1
Diğer	94	10,9
Toplam	864	100,0

Yapılan araştırma kapsamında “insanlar niçin çocuk sahibi olmak isterler?” sorusuna ebeveynler %40,7 oranıyla “topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek” olarak belirtmişlerdir. Onu, aileyi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi (%22,2), soyun devamını sağlaması (%10,2), öldükten sonra hatırlanma ve dua alma (%5,1), yaşlandıklarında yanlarında olması ve bakmaları (%3,5), büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması (%2,1) ve anne/baba ve akrabaların beklentisini karşılamak (0,6) olarak belirtmişlerdir (Tablo 123).

Çocuk yapma sebepleriyle ilgili veriler değerlendirildiğinde sunulan seçeneklerin tamamının çocuk sahibi olma konusunda ebeveynlerde bir karşılığının olduğunu göstermektedir. En çok tercih edilen “topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek” beklentisinin günümüzde hala geleneksel değerlerin ebeveynler tarafından önemsendiği ve çocukların hala aile için ayna görevi üstlendiğini göstermektedir. Diğer taraftan ise ebeveynlerin bireysel beklentilerinden ziyade toplumsal beklentilerle hareket ettiğini de göstermektedir. Zira günümüzde temel ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan zorluklar, kadınların çalışma hayatına katılması, çocukların bakım ve eğitimi konusunda kurumsal hizmet alımının yaygınlaşması çocukların ebeveynleriyle ilişki ve etkileşimini zayıflatmaktadır. Bunun sonucu olarak da çocukların daha çok sıkıntılarıyla muhatap olan ebeveynlerin onların büyüme sürecindeki verdiği neşeyi, sevgiyi tadamamaktadırlar. Bu durum, tarım toplumunda ebeveynlerin çocukları maddi değer olarak görme anlayışının zamanla modern toplumda yerini psikolojik değerlere bıraktığı şeklindeki anlayışta da değişiklikler olduğu anlamına gelmektedir. Bu da “topluma faydalı insanlar olarak yetiştirme” anlayışının oluşmasında ebeveynlerin çocuklarını kendilerinin bir eseri olarak görmek suretiyle başarılarıyla kendilerini tatmin etme arzusunun da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda bu durum, gelecek kuşakların çocuk yapmama veya daha az çocuk sahibi olma eğilimini artıran bir husus olarak da dikkat çekmektedir.

Tablo 124. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Niçin çocuk sahibi olmak istediniz / istersiniz?		Cinsiyeti		Toplam
		Kadın	Erkek	
Ana/babamızın ve akrabalarımızın beklentilerini karşılamak için	Sayı	1	4	5
	%	0,2	1,2	0,6
Soyumuzun devamını sağlamak için	Sayı	38	50	88
	%	7,3	14,7	10,2
Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için	Sayı	9	9	18
	%	1,7	2,6	2,1
Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için	Sayı	119	73	192
	%	22,7	21,5	22,2
Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için	Sayı	30	11	41
	%	5,7	3,2	4,7
Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için	Sayı	20	10	30
	%	3,8	2,9	3,5
Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için	Sayı	229	123	352
	%	43,7	36,2	40,7
Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için	Sayı	22	22	44
	%	4,2	6,5	5,1
Diğer...	Sayı	56	38	94
	%	10,7	11,2	10,9
Toplam	Sayı	524	340	864
	%	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 8 serbestlik derecesine göre $X^2 = 23,86$ ve $P = ,000$

Tablo 124'teki istatistik bilgiler üzerinde yapılan analiz sonucunda çocuk sahibi olma sebebi ile cinsiyet arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu görülmektedir. Örneğin, kadınlar soyun devam etmesi konusunda erkeklerden daha düşük bir orana sahiptir. Erkeklerin oranı %14,7 iken kadınlarda bu oran %7,3'e düşmektedir. Dolayısıyla geleneksel toplumlarda görülen soyu devam ettirme anlayışının çocuk sahibi olma konusunda kadınlar açısından öncelikli bir sebep olmadığı görülmektedir.

Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için çocuk sahibi olmak ise kadınlarda %22,7 oranına sahipken erkekler de bu oran %21,5'dir. Ayrıca topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek kadınlarda %43,7 oranına, erkeklerde ise %36,2 oranına sahiptir. Yaşlandıklarında yanında olmaları ve onlara bakmaları kadınlarda %5,7 oranına, erkeklerde %3,2 oranına; dini inancının tavsiyesine uymak ise kadınlarda %3,8 oranına, erkeklerde ise %2,9 oranına sahiptir (Tablo 124).

Topluma yararlı erdemli insanlar yetiştirmek, yaşlılık zamanı için çocukların bir güvence olması ve dini değerler kadınları çocuk sahibi olma konusunda erkeklere göre daha fazla etkileyen sebeplerdir. Diğer konularda ise çocuk sahibi olma ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablo 125: İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Sınıf Arasındaki İlişki

Niçin çocuk sahibi olmak istediniz / istersiniz?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Ana/babamızın ve akrabalarımızın beklentilerini karşılamak için	Sayı	1	0	0	0	4	5
	%	0,5	0,0	0,0	0,0	1,2	0,6
Soyumuzun devamını sağlamak için	Sayı	18	9	18	1	42	88
	%	9,1	5,8	11,2	6,7	12,5	10,2
Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için	Sayı	6	4	1	0	7	18
	%	3,0	2,6	0,6	0,0	2,1	2,1
Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için	Sayı	48	38	41	6	59	192
	%	24,4	24,7	25,5	40,0	17,5	22,2
Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için	Sayı	6	3	7	2	23	41
	%	3,0	1,9	4,3	13,3	6,8	4,7
Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için	Sayı	7	0	2	1	20	30
	%	3,6	0,0	1,2	6,7	5,9	3,5
Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için	Sayı	83	62	63	4	140	352
	%	42,1	40,3	39,1	26,7	41,5	40,7
Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için	Sayı	9	9	5	0	21	44
	%	4,6	5,8	3,1	0,0	6,2	5,1
Diğer...	Sayı	19	29	24	1	21	94
	%	9,6	18,8	14,9	6,7	6,2	10,9
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 32 serbestlik derecesine göre $X^2 = 65,20$ ve $P = ,000$

Genç kuşakların gelecekte çocuk sahibi olma konusundaki yaklaşımları sınıflara göre değerlendirildiğinde topluma yararlı ve erdemli insanlar yetiştirmek için çocuk sahibi olma konusunda sınıf seviyesi ilerledikçe oranlar düşmektedir. 9. sınıflarda %42,1 olan oranlar, 10. sınıfta %40,3, 11. sınıfta %39,1'e 12. sınıfta ise %26,7'ye düşmektedir.

Aileyi neşelendirmesi ve sevgi vermesi sebebiyle çocuk sahibi olma isteği ise sınıf seviyesi ilerledikçe oranlar artmaktadır. 9. sınıflar %24,4 oranına, 10. sınıflar %24,7 oranına, 11. sınıflar %25,5 oranına, 12. sınıflar ise %40 oranına sahiptir (Tablo 125).

Bu istatistikler, genç kuşakların psikolojik ve manevi hazlardan ziyade maddi hazları tercih ettikleri ve eğlenmeyi sevdiklerini göstermektedir. Bu konuda toplumsal sorunların çözümünde başarıya ulaşmanın uzun ve zorluklarla dolu bir süreci gerektirmesi de kısa sürede ulaşılabilecek hedeflerin ve hazların cazibesini artırdığını söylemek mümkündür.

Tablo 126: İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Öğrenci ile Yakınlığı Arasındaki İlişki

Niçin çocuk sahibi olmak istediniz / istersiniz?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Ana/babamızın ve akrabalarımızın beklentilerini karşılamak için	Sayı %	1 0,2	4 1,6	0 0,0	5 0,6
Soyumuzun devamını sağlamak için	Sayı %	46 8,7	20 7,8	22 27,8	88 10,2
Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için	Sayı %	11 2,1	3 1,2	4 5,1	18 2,1
Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için	Sayı %	133 25,2	48 18,6	11 13,9	192 22,2
Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için	Sayı %	18 3,4	17 6,6	6 7,6	41 4,7
Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için	Sayı %	10 1,9	13 5,0	7 8,9	30 3,5
Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için	Sayı %	212 40,2	120 46,5	20 25,3	352 40,7
Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için	Sayı %	23 4,4	15 5,8	6 7,6	44 5,1
Diğer...	Sayı %	73 13,9	18 7,0	3 3,8	94 10,9
Toplam	Sayı %	527 100,0	258 100,0	79 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2=80,81$ ve $P=,000$

İnsanların çocuk sahibi olma sebepleri ile öğrenci yakınları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. “Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi” seçeneğini belirtenlerin oranı genç kuşaklardan yaşlı kuşaklara doğru artmaktadır. Öğrenciler %25,2 oranına sahiplerken, anne/babalar %18,6 oranına, dede/nineler ise %13,9 oranına sahiptirler. “Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları”, “Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği” ve “öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak” çocuk sahibi olduğunu belirtenlerin oransal değerleri düşük olsa da genç kuşaklardan yaşlı kuşaklara doğru oranlar artmaktadır. “Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları” seçeneğini belirten öğrenciler, %%3,4 oranına, anne/babalar %6,6 oranına, dede/nineler ise %7,6 oranına sahiplerdir. “Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için” seçeneğini belirten öğrenciler %1,9 oranına, anne/babalar %5,0 oranına, de/nineler ise %7,6 oranına sahiplerdir. “Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için” seçeneğini belirten öğrenciler %4,4 oranına, anne/babalar %5,8 oranına, dede/nineler ise %7,6 oranına sahiplerdir.

Tablo 126’daki veriler genel olarak analiz edildiğinde geleneksel değerlerin genç kuşaklardan yaşlı kuşaklara doğru daha fazla önemsendiği ve çocuk sahibi olma konusunda etkili olduğu görülmektedir. En çok belirtilen “Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için” çocuk sahibi olmayı belirten öğrenciler %40,2 oranına, anne/babalar %46,5 oranına, dede/nineler ise %25,3 oranına sahiplerdir. Soyumuzun devamını sağlamak için çocuk sahibi olma seçeneğini belirten öğrenciler %%8,7 oranına, anne/babalar %7,8 oranına, dede ve nineler ise %27,8 oranına sahiplerdir.

Yaşlandıklarında yanlarında olmaları ve onlara bakmaları, dini inançları çocuk sahibi olmalarını istemesi, öldükten sonra hatırlanmak ve dua almak, soyun devam etmesi, büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması seçenekleri en çok yaşlı kuşaklar için çocuk

sahibi olma sebebi olarak belirtilmiştir. Topluma yararlı ve erdemli insanlar yetiştirme seçeneği anne/babalar için; ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi ise genç kuşaklar için en çok çocuk sahibi olma sebebi olarak belirtilmiştir. Diğer bir ifadeyle genç kuşaklar için yaşlandıklarında yanlarında olmaları ve onlara bakmaları, dini inançları çocuk sahibi olmalarını istemesi, öldükten sonra hatırlanmak ve dua almak, soyun devam etmesi, büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması seçenekleri anlamını kaybederken aileyi eğlendirmesi, neşe ve sevgi vermesi şeklindeki psikolojik etkenler daha fazla anlam ifade etmektedir.

Tablo 127. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Niçin çocuk sahibi olmak istediniz / istersiniz?		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci	
Ana/babamızın ve akrabalarımızın beklentilerini karşılamak için	Sayı	0	1	2	1	1	5
	%	0,0	0,9	1,4	2,4	0,2	0,6
Soyumuzun devamını sağlamak için	Sayı	9	16	13	4	46	88
	%	22,0	14,5	9,0	9,8	8,7	10,2
Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için	Sayı	2	4	1	0	11	18
	%	4,9	3,6	0,7	0,0	2,1	2,1
Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için	Sayı	3	16	30	10	133	192
	%	7,3	14,5	20,7	24,4	25,2	22,2
Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için	Sayı	4	10	7	2	18	41
	%	9,8	9,1	4,8	4,9	3,4	4,7
Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için	Sayı	5	7	8	0	10	30
	%	12,2	6,4	5,5	0,0	1,9	3,5
Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için	Sayı	9	46	67	18	212	352
	%	22,0	41,8	46,2	43,9	40,2	40,7
Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için	Sayı	7	4	9	1	23	44
	%	17,1	3,6	6,2	2,4	4,4	5,1
Diğer...	Sayı	2	6	8	5	73	94
	%	4,9	5,5	5,5	12,2	13,9	10,9
Toplam	Sayı	41	110	145	41	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 32 serbestlik derecesine göre $X^2=87,10$ ve $P=,000$

Araştırma verileri analiz edildiğinde çocuk sahibi olma sebepleri ile öğrenim durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Dini inanç, soyun devamını sağlama, büyüdüğünde ailesine maddi destek sağlama, öldükten sonra hatırlanma ve dua alma, yaşlanınca yanımızda olma ve bize bakma amacıyla çocuk sahibi olma konusunda eğitim seviyesi yükseldikçe oranlar düşmektedir Yani, bu sebeplerin önemi azalmaktadır. Buna karşın topluma yararlı erdemli insanlar yetiştirmek, aileye neşe ve sevgi vermesi ise eğitim düzeyi yükseldikçe çocuk sahibi olma sebebi olarak ön plana çıkmaktadır. Örneğin Tablo 127’de görüldüğü gibi topluma yararlı ve erdemli nesiller yetiştirme amacıyla çocuk sahibi olanların oranı okur-yazar değil/okur-yazar olanlarda %22 oranına, ilkökul mezunlarında %41,8 oranına, lise/ortaokul mezunlarında %46,2 oranına, üniversite mezunlarında ise %43,9 oranına sahiptir. Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için çocuk sahibi olma sebebi olarak belirten okur-yazar değil/okur-yazar olanlar %7,3 oranına, ilkökul mezunlarında %14,5 oranına, ortaokul/lise mezunlarında %20,7 oranına, üniversite mezunlarında ise %24,4 oranına sahiptir.

Tablo 128. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Mesleği Arasındaki İlişki

Niçin çocuk sahibi olmak istediniz / istersiniz?		Mesleği				
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, serbest (avukat, berber, pazarcı...), esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	Toplam
Ana/babamızın ve akrabalarımızın beklentilerini karşılamak için	Sayı	1	3	0	1	5
	%	0,2	2,7	0,0	0,6	0,6
Soyumuzun devamını sağlamak için	Sayı	46	12	11	19	88
	%	8,7	10,8	20,4	11,0	10,2
Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için	Sayı	11	2	3	2	18
	%	2,1	1,8	5,6	1,2	2,1
Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için	Sayı	133	18	9	32	192
	%	25,2	16,2	16,7	18,6	22,2
Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için	Sayı	18	7	4	12	41
	%	3,4	6,3	7,4	7,0	4,7
Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için	Sayı	10	6	4	10	30
	%	1,9	5,4	7,4	5,8	3,5
Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için	Sayı	212	45	19	76	352
	%	40,2	40,5	35,2	44,2	40,7
Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için	Sayı	23	9	3	9	44
	%	4,4	8,1	5,6	5,2	5,1
Diğer...	Sayı	73	9	1	11	94
	%	13,9	8,1	1,9	6,4	10,9
Toplam	Sayı	Sayı	111	54	172	864
		%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 24 serbestlik derecesine göre $X^2 = 57,71$ ve $P = ,000$

Soyun devam etmesi (%20,4), büyüdüğünde ailesine bakmak (%5,6), yaşlandıklarında bakılmak (%7,4), dini inançlar (%7,4) *emeklilerin*; öldükten sonra hatırlanmak (%8,1) *çalışanların*; aileyi eğlendirme (%18,6) ve topluma yararlı ve erdemli nesiller yetiştirmek *ev hanımlarının* çocuk sahibi olma sebepleridir (Tablo 128).

Tablo 129. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki

Niçin çocuk sahibi olmak istediniz / istersiniz?		Ailenin toplam aylık geliri			Toplam
		Asgari ücret - Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Ana/babamızın ve akrabalarımızın beklentilerini karşılamak için	Sayı	1	3	1	5
	%	1,8	1,1	0,2	0,6
Soyumuzun devamını sağlamak için	Sayı	11	31	46	88
	%	19,3	11,1	8,7	10,2
Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için	Sayı	1	6	11	18
	%	1,8	2,1	2,1	2,1
Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için	Sayı	12	47	133	192
	%	21,1	16,8	25,2	22,2
Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için	Sayı	3	20	18	41
	%	5,3	7,1	3,4	4,7
Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için	Sayı	5	15	10	30
	%	8,8	5,4	1,9	3,5
Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için	Sayı	17	123	212	352
	%	29,8	43,9	40,2	40,7
Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için	Sayı	5	16	23	44
	%	8,8	5,7	4,4	5,1
Diğer...	Sayı	2	19	73	94
	%	3,5	6,8	13,9	10,9
Toplam	Sayı	57	280	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 16 serbestlik derecesine göre $X^2 = 48,56$ ve $P = ,000$

Tablo 129’da görüldüğü gibi ailenin aylık gelir durumu ile de çocuk sahibi olma arasında bir ilişki bulunmaktadır. Soyun devamını sağlamak, düşük düzey gelire sahip ailelerde %19,3 iken orta ve üst gelir sahibi ailelerde bu oran %11,1’e; aileyi eğlendirmesi düşük gelir düzeyinde %21 iken orta ve üst gelir seviyesinde %16,8’e; dini inançların etkisi düşük gelir düzeyinde %8,8 iken orta ve üst gelir düzeyinde %5,4’e; öldükten sonra dua almak ise düşük gelir düzeyinde %8,8 iken orta ve üst gelir düzeyinde ise %5,7’e düşmektedir. Orta ve üst gelir düzeyine sahip aileler sadece topluma yararlı ve erdemli insanlar yetiştirmek (%43) seçeneğinde en yüksek orana sahiplerdir. Bu veriler bize orta ve üst gelir grubunun düşük gelir seviyesindeki ailelere göre gittikçe geleneksel değerlerden uzaklaştığını ve modern dönemin etkilerini göstermeye başladığına işaret etmektedir. Dolayısıyla çocuklardan beklentilerin daha çok psikolojik sebeplere dayandığı görülmektedir.

Tablo 130. İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri ile Ebeveynlerin İstanbul’da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Niçin çocuk sahibi olmak istediniz / istersiniz?		Ebeveyn için- İstanbul’da kaç yıldır yaşadığı				Toplam
		Doğduğumdan 10 yıldan beri	11 yıl ve az	11 yıl ve üstü	Öğrenci	
Ana/babamızın ve akrabalarımızın beklentilerini karşılamak için	Sayı	1	0	3	1	5
	%	1,2	0,0	1,3	0,2	0,6
Soyumuzun devamını sağlamak için	Sayı	4	8	30	46	88
	%	4,8	28,6	13,3	8,7	10,2
Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için	Sayı	0	2	5	11	18
	%	0,0	7,1	2,2	2,1	2,1
Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için	Sayı	15	5	39	133	192
	%	17,9	17,9	17,3	25,2	22,2
Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için	Sayı	7	4	12	18	41
	%	8,3	14,3	5,3	3,4	4,7
Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için	Sayı	5	2	13	10	30
	%	6,0	7,1	5,8	1,9	3,5
Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için	Sayı	40	5	95	212	352
	%	47,6	17,9	42,2	40,2	40,7
Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için	Sayı	4	1	16	23	44
	%	4,8	3,6	7,1	4,4	5,1
Diğer...	Sayı	8	1	12	73	94
	%	9,5	3,6	5,3	13,9	10,9
Toplam	Sayı	84	28	225	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 24 serbestlik derecesine göre $X^2 = 68,99$ ve $P = ,000$

İstanbul’daki yaşadığı süre açısından bakıldığında ise Tablo 130’de görüldüğü gibi 10 yıldan daha az bir süredir İstanbul’da yaşayanlar çocuk sahibi olma sebeplerinden soyu devam ettirme (%28,6), büyüdüğünde ailesine maddi destek sağlamak, yaşlandığında ailesine bakmak (%14,3) konusundaki oranları diğerlerinden daha yüksektir. Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek (47,6) ve aileyi eğlendirmek (17,6), doğduğundan itibaren İstanbul’da yaşayan ebeveynlerin oranının yüksek olduğu çocuk sahibi olma sebepleridir. Dolayısıyla bu verilerden İstanbul’a sonradan gelen ebeveynlerin daha çocuk sahibi olma konusunda daha geleneksel bir yaklaşımları var iken doğduğundan itibaren İstanbul’da yaşayanlar geleneksel değerlerden uzaklaşarak modern dönemin özelliklerini göstermektedir. Yani maddi kaygılardan ziyade psikolojik etkenler daha ön plandadır.

Tablo 131. Çocuk sayısı ile İnsanların Çocuk Sahibi Olma Sebepleri Arasındaki İlişki
Niçin çocuk sahibi olmak istediniz / istersiniz?

Çocuk Sayısı		Ana/babamızın ve akrabalarımızın beklentilerini karşılamak için	Soyumuzun devamını sağlamak için	Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için	Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için	Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için	Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için	Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için	Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için	Diğer	Toplam
1	Sayı	0	2	0	6	2	1	15	1	2	29
		0,0	6,9	0,0	20,7	6,9	3,4	51,7	3,4	6,9	100,0
2	Sayı	2	11	0	16	8	6	50	2	8	103
		1,9	10,7	0,0	15,5	7,8	5,8	48,5	1,9	7,8	100,0
3	Sayı	2	13	2	20	7	3	42	7	6	102
		2,0	12,7	2,0	19,6	6,9	2,9	41,2	6,9	5,9	100,0
4	Sayı	0	6	1	7	0	1	7	4	2	28
		0,0	21,4	3,6	25,0	0,0	3,6	25,0	14,3	7,1	100,0
5 +	Sayı	0	5	3	1	0	4	2	5	1	21
		0,0	23,8	14,3	4,8	0,0	19,0	9,5	23,8	4,8	100,0
Diğer	Sayı	0	5	1	9	6	5	24	2	2	54
		0,0	9,3	1,9	16,7	11,1	9,3	44,4	3,7	3,7	100,0
Toplam	Sayı	4	42	7	59	23	20	140	21	21	337
		1,2	12,5	2,1	17,5	6,8	5,9	41,5	6,2	6,2	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 40 serbestlik derecesine göre $\chi^2 = 71,29$ ve $P = ,002$.

Çocuk sayısı arttıkça soyun devamı, dini inançların etkisi, öldükten sonra dua alma sebebiyle çocuk sahibi olma arzusu artarken, erdemli ve topluma fayda sağlayan nesiller yetiştirme oranları ise düşmektedir (Tablo 131). Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmeyi belirtenlerin içinde bir çocuk sahibi olanlar %51,7 oranına, iki çocuk sahibi olanlar %48,5 oranına, üç çocuk sahibi olanlar %41,2 oranına, dört çocuk sahibi olanlar %25 oranına ve beş ve üzeri sayıda çocuk sahibi olanlar ise %9,5 oranına sahiplerdir. Dolayısıyla geleneksel değerlerin çok çocuklu ailelerde yaşamı biçimlendirdiği ve nesillerin nitelikli ve donanımlı olmasından ziyade aileye sağladıkları katkı üzerinden çocukların değer bulduğu anlamına gelmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde çocuk sayısı ile çocuk sahibi olma sebepleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

3.3.16. Meslek sahibi olmakla ilgili beklentiler

İnsanlar gelecekle ilgili beklenti sahibidirler. Bu beklentiler ahlaki olarak karakterli doğru, dürüst bir insan olmak, maddi gelir olarak başkasına yük olmadan kendi ayakları üstünde durabilmek, gösterişli ve şöhretli bir statüye sahip olmak, tanınmak, başarılı olmak veya çok zengin olmaktır. Dolayısıyla kuşaklar bunlardan hangisine yöneleceği konusunda aldıkları eğitim, değerleri, ailenin beklentileri vs. birçok konu etkili olabilmektedir.

Tablo 132. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler

	Sayı	%
Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak	418	48,4
Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek	217	25,1
Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak	41	4,7
Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak	123	14,2
Paranın mutluluk getirmediğini bilerek erdemli bir hayat sürmek	51	5,9
Diğer	14	1,6
Toplam	864	100,0

Ebeveynlerin çocuklarından, yaşlı kuşakların da torunlarından gelecekteki meslek hayatlarında %48,4 oranında karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmasını bekledikleri belirtilmiştir (Tablo 132). Onu, %25,1 oranıyla kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek; %14,2 oranıyla da başarı ve mutluluk için para kazanmak izlemiştir. Yüksek maaşlar, şan ve şöhretli bir yaşam oldukça az bir oranla tercih edilmiştir (%4,7). Bu durum ebeveynlerin maddi imkânlardan ziyade değerlere önem verdiklerini göstermektedir. Fakat bununla beraber çocuklarının kendi ayakları üzerinde durabilecek kadar bir maddi imkâna sahip olmalarının gerekliliğini ifade etmektedirler.

Tablo 133. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Cinsiyet Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun meslek hayatıyla ilgili beklentiniz nedir?		Cinsiyeti		
		Kadın	Erkek	Toplam
Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak	Sayı	245	173	418
	%	46,8	50,9	48,4
Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek	Sayı	146	71	217
	%	27,9	20,9	25,1
Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak	Sayı	16	25	41
	%	3,1	7,4	4,7
Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak	Sayı	77	46	123
	%	14,7	13,5	14,2
Paranın mutluluk getirmediğini bilerek erdemli bir hayat sürmek	Sayı	30	21	51
	%	5,7	6,2	5,9
Diğer...	Sayı	10	4	14
	%	1,9	1,2	1,6
Toplam	Sayı	524	340	864
	%	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 5 serbestlik derecesine göre $X^2 = 13,70$ ve $P = ,000$

Mesleki açıdan gelecek beklentisi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 133). Bununla beraber karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olma arzusunu kadınlar %46,8 oranında, erkekler ise %50,9 oranında belirtmişlerdir. Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürme isteği ise kadınlarda %27,9 oranına, erkeklerde ise %20,9 oranına sahiptir. Bu durum, genel olarak ev hanımlarından olan katılımcı kadınların çocuklarının maddi sorunlar yaşamaması anlamında normal bir durum olarak görülebileceği gibi ekonomik olarak eşlerine bağımlı olmaları sebebiyle onların ekonomik açıdan gelecek kaygısı yaşadıkları anlamında da yorumlamak mümkündür. Bu durum alternatif çözüm arayışlarına sebep olabileceği gibi eşlerine daha da bağımlı hale gelmeleri anlamına gelmektedir. Fakat bu bağımlılık, sağlıklı aile yapıları için olumlu sonuçlar doğurabilirse de eşlerinden kaynaklanan şiddet vb. tavır ve davranışlar sözkonusu olduğunda bu durumu örtbas etme, başkasına duyurmama, haklarını savunmama ve mevcut

durumu çaresizce kabullenme gibi durumlara sebep da sebep olabilmektedir. Bu yönüyle “Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek” ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır, denilebilir. Tablo 137 de bunu desteklemektedir.

Tablo 134. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Sınıf Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun meslek hayatıyla ilgili beklentiniz nedir?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak	Sayı	84	59	59	4	212	418
	%	42,6	38,3	36,6	26,7	62,9	48,4
Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek	Sayı	53	45	48	3	68	217
	%	26,9	29,2	29,8	20,0	20,2	25,1
Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak	Sayı	12	9	14	2	4	41
	%	6,1	5,8	8,7	13,3	1,2	4,7
Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak	Sayı	34	37	33	2	17	123
	%	17,3	24,0	20,5	13,3	5,0	14,2
Paranın mutluluk getirmediğini bilerek erdemli bir hayat sürmek	Sayı	12	3	4	4	28	51
	%	6,1	1,9	2,5	26,7	8,3	5,9
Diğer...	Sayı	2	1	3	0	8	14
	%	1,0	0,6	1,9	0,0	2,4	1,6
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 109,64$ ve $P = ,000$

Meslek sahibi olmakla ilgili beklentiler ile sınıf arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Tablo 134). Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak beklentisi 9. sınıflardan 12. sınıflara doğru azalmaktadır. 9. sınıflar %42,6 oranına, 10. sınıflar %38,3 oranına, 11. sınıflar %36,6 oranına, 12. sınıflar ise %26,7 oranına sahiptir. “Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak” seçeneğini belirtenler ise ileri sınıflarda daha fazla tercih edilmektedir ki, bu durum üzerinde gelecek kaygısı etkili olduğu gibi ergenlerin kendini gösterme ve dikkat çekme şeklindeki genel karakteristik özelliklerinin de bir yansıması olarak değerlendirmek mümkündür.

Tablo 135. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Öğrenci Yakınlığı Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun meslek hayatıyla ilgili beklentiniz nedir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak	Sayı	206	167	45	418
	%	39,1	64,7	57,0	48,4
Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek	Sayı	149	51	17	217
	%	28,3	19,8	21,5	25,1
Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak	Sayı	37	2	2	41
	%	7,0	0,8	2,5	4,7
Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak	Sayı	106	13	4	123
	%	20,1	5,0	5,1	14,2
Paranın mutluluk getirmediğini bilerek erdemli bir hayat sürmek	Sayı	23	20	8	51
	%	4,4	7,8	10,1	5,9
Diğer...	Sayı	6	5	3	14
	%	1,1	1,9	3,8	1,6
Toplam	Sayı	527	258	79	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 87,44$ ve $P = ,000$

Meslek sahibi olmakla ilgili beklentiler ile öğrenci yakınları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 135). Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olma konusunda anneler/babalarda %64,7 oranına, dede/ninelerde %57, öğrencilerde %39,1

oranına sahiptir. Anne/babaların oranının yüksek olması, çocukları konusunda dede/ninelere göre daha fazla sorumluluk hissettiklerini göstermektedir. Zira, çocuklar kendilerine bağımlıdırlar. Dede/ninelere ise çocukları yetişkin olduğundan bu tür bir bağımlılıktan söz etmek mümkün değildir.

Tablo 136. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun meslek hayatıyla ilgili beklentiniz nedir?		Öğrenim Durumu				Öğrenci	Toplam
		Okuryazar değil, okuryazar mezunu	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu		
Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak	Sayı	21	69	94	28	206	418
	%	51,2	62,7	64,8	68,3	39,1	48,4
Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek	Sayı	9	25	28	6	149	217
	%	22,0	22,7	19,3	14,6	28,3	25,1
Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak	Sayı	0	2	2	0	37	41
	%	0,0	1,8	1,4	0,0	7,0	4,7
Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak	Sayı	2	5	7	3	106	123
	%	4,9	4,5	4,8	7,3	20,1	14,2
Paranın mutluluk getirmediğini bilerek erdemli bir hayat sürmek	Sayı	7	7	11	3	23	51
	%	17,1	6,4	7,6	7,3	4,4	5,9
Diğer...	Sayı	2	2	3	1	6	14
	%	4,9	1,8	2,1	2,4	1,1	1,6
Toplam	Sayı	41	110	145	41	527	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 95,38$ ve $P = ,000$

Öğrenim durumu açısından ise karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olma beklentisinin oranları eğitim seviyesi yükseldikçe artmaktadır. Okur-yazar değil/okur-yazarlar % 51,2’lik bir orana sahipken, ilkokul mezunları %62,7 oranına, ortaokul/lise mezunları %64,8 oranına, üniversite mezunları ise %68,3 oranına sahiptir.(Tablo 136). Bu da mesleki açıdan yani karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olma gelecek beklentisiyle eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle bu durum eğitim yoluyla karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olma mümkündür.

“Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek” seçeneğini belirtenlerin de genel olarak eğitim düzeyi azaldıkça oranları artmaktadır. Üniversite mezunları %14,6 oranına, lise/ortaokul mezunları %19,3 oranına, ilkokul mezunları 22,7 ve okur-yazar değil/okur-yazarlar ise %22 oranına sahiptir. Dolayısıyla ekonomik kaygılar, eğitim seviyesi yükseldikçe azalmaktadır. Sonuç olarak ankete katılanlar erdemli ve saygın bir insan olmak ve ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durmanın öncelikle eğitim en yoluyla elde edilebileceğine inanmaktadırlar.

Tablo 137. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Meslek Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun meslek hayatıyla ilgili beklentiniz nedir?	Mesleği					
	Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, serbest (avukat, berber, pazarcı...), esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	Toplam	
Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak	Sayı 206 % 39,1	71 64,0	30 55,6	111 64,5	418 48,4	
Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek	Sayı 149 % 28,3	21 18,9	11 20,4	36 20,9	217 25,1	
Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak	Sayı 37 % 7,0	1 0,9	2 3,7	1 0,6	41 4,7	
Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak	Sayı 106 % 20,1	7 6,3	4 7,4	6 3,5	123 14,2	
Paranın mutluluk getirmediğini bilerek erdemli bir hayat sürmek	Sayı 23 % 4,4	9 8,1	6 11,1	13 7,6	51 5,9	
Diğer...	Sayı 6 % 1,1	2 1,8	1 1,9	5 2,9	14 1,6	
Toplam	Sayı 527 % 100,0	111 100,0	54 100,0	172 100,0	864 100,0	

Yüzde 5 anlamlılık ve 15 serbestlik derecesine göre $X^2 = 88,19$ ve $P = ,000$

Meslek sahibi olmakla ilgili beklentiler ile meslekler arasında anlamlı bir ilişki vardır. “Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak” beklentisi ev hanımlarında %64,5 oranına, çalışanlarda %64 oranına, emeklilerde ise %55,6 oranına sahiptir (Tablo 137). “Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak” (%20,1) ve “Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek” (%28,3) en fazla öğrenciler tarafından belirtilmiştir. Bu seçenekler diğer kuşaklar tarafından daha az bir oranla belirtilmiştir. “Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak” (%64,5) ve “Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek” (%20,9) en yüksek oranda ev hanımları tarafından belirtilmiştir. Bu durum değerlerin onlar tarafından önemsenmekle beraber başkasına muhtaç olma endişesi taşıdıklarını da göstermektedir.

Tablo 138. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişkiler

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun meslek hayatıyla ilgili beklentiniz nedir?	Ailenin toplam aylık geliri				Toplam
		Asgari ücret -Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak	Sayı 30 % 52,6	182 65,0	206 39,1	418 48,4	
Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek	Sayı 18 % 31,6	50 17,9	149 28,3	217 25,1	
Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak	Sayı 2 % 3,5	2 0,7	37 7,0	41 4,7	
Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak	Sayı 3 % 5,3	14 5,0	106 20,1	123 14,2	
Paranın mutluluk getirmediğini bilerek erdemli bir hayat sürmek	Sayı 3 % 5,3	25 8,9	23 4,4	51 5,9	
Diğer...	Sayı 1 % 1,8	7 2,5	6 1,1	14 1,6	
Toplam	Sayı 57 % 100,0	280 100,0	527 100,0	864 100,0	

Yüzde 5 anlamlılık ve 10 serbestlik derecesine göre $X^2 = 91,42$ ve $P = ,000$

Gelecekle ilgili mesleki beklentiler ile ailenin toplam aylık geliri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. “Karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmak” düşük gelirli

düzeyine sahip olan aileler tarafından %52,6 oranıyla belirtilirken, orta ve üst gelir düzeyine sahip ailelerde ise bu oran %65'tir. Düşük gelire sahip aileler, kimseye muhtaç olmadan yaşamı sürdürmeyi önemserken (%31,6) orta ve üst gelir düzeyine sahip ailelerde bu oran, %17,9'a düşmektedir (Tablo 138). Bu veriler analiz edildiğinde temel ihtiyaçların karşılanması düşük gelir sahibi aileler için erdemli ve saygın bir insan olmaktan daha önceliklidir. Zira ayakta kalmak, düşük gelirli aileler açısından daha önemlidir. Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmanın da oranı düşük (%3,5) olsa da en çok düşük gelirli aileler tarafından belirtilmesi de bunu destekler niteliktedir. Dolayısıyla mesleki beklenti ile ailenin aylık toplam geliri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 139. Meslek Sahibi Olmakla İlgili Beklentiler ile Ebeveynin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişkiler

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun meslek hayatıyla ilgili beklentiniz nedir?		Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşandığı			Öğrenci	Toplam
		Doğduğundan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü		
Karakterli, doğru, inatçı, ahlaklı, saygın bir insan olmak	Sayı %	56 66,7	15 53,6	141 62,7	206 39,1	418 48,4
Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek	Sayı %	20 23,8	4 14,3	44 19,6	149 28,3	217 25,1
Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak	Sayı %	0 0,0	1 3,6	3 1,3	37 7,0	41 4,7
Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak	Sayı %	2 2,4	5 17,9	10 4,4	106 20,1	123 14,2
Paranın mutluluk getirmediğini bilerek erdemli bir hayat sürmek	Sayı %	5 6,0	2 7,1	21 9,3	23 4,4	51 5,9
Diğer...	Sayı %	1 1,2	1 3,6	6 2,7	6 1,1	14 1,6
Toplam	Sayı %	84 100,0	28 100,0	225 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 15 serbestlik derecesine göre $X^2=92,61$ ve $P=,000$

İstanbul'daki yaşam süresi ile meslek sahibi olmakla ilgili beklentiler arasında tablo 139'da görüldüğü gibi anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. "Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak" (%17,9) ve "Maaşı güzel, şan ve şöhretli bir kişi olmak" (%3,6) seçeneklerinde İstanbul'da 10 yıldan az bir süredir yaşayanların oranı daha uzun süre yaşayan ebeveynlerden yüksektir. Dolayısıyla bu durum sonradan İstanbul'a gelenlerin geçim zorluklarını daha fazla yaşadıkları sebebiyle çocuklarından maddi beklentileri vardır. Karakterli, doğru, inatçı, ahlaklı, saygın bir insan olma konusundaki beklentinin oranlarında da bu grupta diğerlerinden daha düşük olması da bunu teyit etmektedir (%53,6). Doğduğundan beri İstanbul'da yaşayanlarda bu oran %66,7 ve 11 yıl ve üstü zamandır İstanbul'da yaşayanlarda ise 62,7'dir. Bu oranlardan yola çıkarsak, İstanbul'a son on yıl içinde gelenlerde maddi sıkıntılar sebebiyle çocuklarına ümit bağladıklarını söylemek mümkündür. Doğduğundan itibaren İstanbul'da yaşayanlar kimseye muhtaç olmadan yaşamayı 23,8; İstanbul'da 11 yıl ve üzerinde yaşayanlar 19,6 ve İstanbul'da son on yıldır yaşayanlarda ise bu oran 14,3 olarak belirtilmiştir. Bütün kuşaklar açısından başkasına muhtaç olmadan yaşayabilmek bugün olduğu gibi gelecekte de önemli olmaya devam edecektir.

3.3.17. Gelecek beklentisi

Kuşaklar gelecekle ilgili hem kendileri, hem de diğer kuşaklar konusunda beklentiye sahiplerdir. Bu beklentiler maddi olabildiği gibi psikolojik de olabilmektedir. Kimisi bir temenni içermekte kimisi de zaruret derecesinde olmaktadır. Kimi bireysel kimi de toplumsal özellikler göstermektedir.

Tablo 140. Kuşakların Gelecek Beklentisi

Kuşakların Gelecek Beklentisi	Sayı	%
Çalışmaya başladığı zaman maaşının bir kısmını anne-babaya vermek / maddi yönden destek	51	5,9
Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak	206	23,8
Yaşlandıklarında anne-babaya yanına alarak bakmak	20	2,3
Yaşlandıklarında anne-babaya bakıcı tutmak ya da huzurevine yerleştirmek	11	1,3
Ev işlerinde anne babaya yardım etmek	16	1,9
Mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmek	32	3,7
Anne-baba ölünce inancımıza uygun olarak uğurlamak ve dualar etmek	13	1,5
Dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmak, dünya kadar ahireti de düşünmek	97	11,2
Ailesini ihmal etmemek	84	9,7
Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak	131	15,2
Mutlu ve huzurlu olsunlar, herhangi bir beklentim yok.	203	23,5
Toplam	864	100,0

Kuşakların gelecekle ilgili hem kendileri hem de diğer kuşaklarla ilgili birbirinden farklı beklentileri bulunmaktadır. Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak kuşakların gelecekle ilgili en yüksek orana sahip beklentileridir (%23,8) Daha sonra ise %23'lük bir oranla, mutlu ve huzurlu olmalarından başka herhangi bir beklentim yok; %15,2'lik bir oranla topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak; %11,2'lik bir oranla dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmak ve dünya kadar ahireti de düşünmek; %9'luk bir oranla ailesini ihmal etmemek, gelmektedir (Tablo 140). Bu verilerden ortaya çıkan sonuç, ailenin ihmal edilmemesi ve aile üyelerinin birbirleriyle sevgi bağını koparmaması kuşakların en çok önem verdiği gelecek beklentisidir.

Tablo 141. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Sınıf Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun geleceği ile ilgili beklentiniz nedir?		Sınıfı				Öğrenci değil	Toplam
		9	10	11	12		
Çalışmaya başladığı zaman maaşının bir kısmını anne-babaya vermek / maddi yönden destek	Sayı	19	9	16	1	6	51
	%	9,6	5,8	9,9	6,7	1,8	5,9
Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak	Sayı	48	32	43	4	79	206
	%	24,4	20,8	26,7	26,7	23,4	23,8
Yaşlandıklarında anne-babaya yanına alarak bakmak	Sayı	6	5	4	0	5	20
	%	3,0	3,2	2,5	0,0	1,5	2,3
Yaşlandıklarında anne-babaya bakıcı tutmak ya da huzurevine yerleştirmek	Sayı	0	4	4	0	3	11
	%	0,0	2,6	2,5	0,0	0,9	1,3
Ev işlerinde anne babaya yardım etmek	Sayı	3	0	3	0	10	16
	%	1,5	0,0	1,9	0,0	3,0	1,9
Mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmek	Sayı	3	9	5	0	15	32
	%	1,5	5,8	3,1	0,0	4,5	3,7
Anne-baba ölünce inancımıza uygun olarak uğurlamak ve dualar etmek	Sayı	1	1	1	1	9	13
	%	0,5	0,6	0,6	6,7	2,7	1,5
Dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmak, dünya kadar ahireti de düşünmek	Sayı	21	11	4	0	61	97
	%	10,7	7,1	2,5	0,0	18,1	11,2
Ailesini ihmal etmemek	Sayı	27	14	18	4	21	84
	%	13,7	9,1	11,2	26,7	6,2	9,7
Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak	Sayı	23	31	36	4	37	131
	%	11,7	20,1	22,4	26,7	11,0	15,2
Mutlu ve huzurlu olsunlar, herhangi bir beklentim yok.	Sayı	46	38	27	1	91	203
	%	23,4	24,7	16,8	6,7	27,0	23,5
Toplam	Sayı	197	154	161	15	337	864
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 40 serbestlik derecesine göre $X^2 = 112,31$ ve $P = ,000$

Tablo 141’de görüldüğü gibi sınıflar bazında genç kuşağın kendi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. “Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak” beklentisi 9. sınıftan başlayarak artan bir orana sahiptir. 9. Sınıflar %11,7 oranına, 10. Sınıflar %20,1 oranına, 10. sınıflar %22,4 oranına, 12. sınıflar ise %26,7 oranına sahiptir. Mutlu ve huzurlu olmaları dışında beklentisi olmadığını belirten öğrencilerden 10. sınıfta olanlar; %24,7 oranına, 9. sınıfta olanlar %23,4 oranına, 11. sınıfta olanlar, %16,8 oranına, 12. sınıfta olanlar ise %6,7 oranına sahiplerdir. Fakat anne baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmama konusunda 11 ve 12. sınıflar %26,7 oranına sahiplerken, 9. sınıflar %24,4 oranına, 10. sınıflar ise %20,8 oranına sahiplerdir. Bu durum psikolojik olarak sevgi ihtiyacını en iyi karşılayabilecekleri ortamın her şeye rağmen aile ortamı olduğunu göstermektedir.

Tablo 142. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Öğrenci ile Yakınlığı Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun geleceği ile ilgili beklentiniz nedir?		Öğrenci ile yakınlığı			Toplam
		Öğrencinin kendisi	Anne-Baba	Nene-Dede	
Çalışmaya başladığı zaman maaşının bir kısmını anne-babaya vermek / maddi yönden destek	Sayı %	45 8,5	5 1,9	1 1,3	51 5,9
Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak	Sayı %	127 24,1	71 27,5	8 10,1	206 23,8
Yaşlandıklarında anne-babaya yanına alarak bakmak	Sayı %	15 2,8	5 1,9	0 0,0	20 2,3
Yaşlandıklarında anne-babaya bakıcı tutmak ya da huzurevine yerleştirmek	Sayı %	8 1,5	2 0,8	1 1,3	11 1,3
Ev işlerinde anne babaya yardım etmek	Sayı %	6 1,1	5 1,9	5 6,3	16 1,9
Mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmek	Sayı %	17 3,2	8 3,1	7 8,9	32 3,7
Anne-baba ölünce inancımıza uygun olarak uğurlamak ve dualar etmek	Sayı %	4 0,8	8 3,1	1 1,3	13 1,5
Dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmak, dünya kadar ahireti de düşünmek	Sayı %	36 6,8	43 16,7	18 22,8	97 11,2
Ailesini ihmal etmemek	Sayı %	63 12,0	13 5,0	8 10,1	84 9,7
Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak	Sayı %	94 17,8	31 12,0	6 7,6	131 15,2
Mutlu ve huzurlu olsunlar, herhangi bir beklentim yok.	Sayı %	112 21,3	67 26,0	24 30,4	203 23,5
Toplam	Sayı %	527 100,0	258 100,0	79 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 94,00$ ve $P = ,000$

Gelecek beklentisi ile öğrenci yakınlığı arasındaki ilişkide en çok belirtilen anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmama seçeneği öğrencilerde 24,1 oranına, anne/babalarda %27,5 oranına, dedeler/ninelerde ise %10,1 oranına sahiptir (Tablo 142).

Tablo 143. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Öğrenim Durumu Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun geleceği ile ilgili beklentiniz nedir?	Öğrenim Durumu						Toplam
	Okuryazar değil, okuryazar	İlkokul mezunu	Ortaokul-Lise mezunu	Üniversite mezunu	Öğrenci		
Çalışmaya başladığı zaman maaşının bir kısmını anne-babaya vermek / maddi yönden destek	Sayı 0 % 0,0	4 3,6	2 1,4	0 0,0	45 8,5		51 5,9
Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak	Sayı 9 % 22,0	24 21,8	37 25,5	9 22,0	127 24,1		206 23,8
Yaşlandıklarında anne-babaya yanına alarak bakmak	Sayı 0 % 0,0	2 1,8	3 2,1	0 0,0	15 2,8		20 2,3
Yaşlandıklarında anne-babaya bakıcı tutmak ya da huzurevine yerleştirmek	Sayı 0 % 0,0	2 1,8	1 0,7	0 0,0	8 1,5		11 1,3
Ev işlerinde anne babaya yardım etmek	Sayı 1 % 2,4	5 4,5	3 2,1	1 2,4	6 1,1		16 1,9
Mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmek	Sayı 4 % 9,8	5 4,5	5 3,4	1 2,4	17 3,2		32 3,7
Anne-baba ölünce inancımıza uygun olarak uğurlamak ve dualar etmek	Sayı 1 % 2,4	3 2,7	4 2,8	1 2,4	4 0,8		13 1,5
Dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmak, dünya kadar ahireti de düşünmek	Sayı 9 % 22,0	24 21,8	20 13,8	8 19,5	36 6,8		97 11,2
Ailesini ihmal etmemek	Sayı 4 % 9,8	5 4,5	10 6,9	2 4,9	63 12,0		84 9,7
Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak	Sayı 3 % 7,3	10 9,1	17 11,7	7 17,1	94 17,8		131 15,2
Mutlu ve huzurlu olsunlar, herhangi bir beklentim yok.	Sayı 10 % 24,4	26 23,6	43 29,7	12 29,3	112 21,3		203 23,5
Toplam	Sayı 41 % 100,0	110 100,0	145 100,0	41 100,0	527 100,0		864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 40 serbestlik derecesine göre $X^2 = 85,58$ ve $P = ,000$

Tablo 143’de belirtildiği gibi öğrenim durumu ile gelecek beklentisi arasında genel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamakla birlikte topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olma konusunda anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Okuryazar değil/Okuryazar olanların oranı 7,3; ilkokul mezunlarının oranı 9,1; ortaokul/lise mezunlarının oranı 11,7; üniversite mezunlarının oranı ise 17,8’dir. Dolayısıyla eğitim seviyesinin yükselmesine paralel olarak kuşakların toplumsal sorunlara karşı duyarlılığı artmaktadır.

Tablo 144. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Meslek Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun geleceği ile ilgili beklentiniz nedir?		Mesleği				
		Öğrencinin kendisi	İşçi, memur, serbest (avukat, berber, pazarcı...), esnaf vs.	Emekli	Ev Hanımı	Toplam
Çalışmaya başladığı zaman maaşının bir kısmını anne-babaya vermek / maddi yönden destek	Sayı %	45 8,5	4 3,6	0 0,0	2 1,2	51 5,9
Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak	Sayı %	127 24,1	27 24,3	7 13,0	45 26,2	206 23,8
Yaşlandıklarında anne-babaya yanına alarak bakmak	Sayı %	15 2,8	2 1,8	0 0,0	3 1,7	20 2,3
Yaşlandıklarında anne-babaya bakıcı tutmak ya da huzurevine yerleştirmek	Sayı %	8 1,5	1 0,9	1 1,9	1 0,6	11 1,3
Ev işlerinde anne babaya yardım etmek	Sayı %	6 1,1	4 3,6	3 5,6	3 1,7	16 1,9
Mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmek	Sayı %	17 3,2	1 0,9	5 9,3	9 5,2	32 3,7
Anne-baba ölünce inancımıza uygun olarak uğurlamak ve dualar etmek	Sayı %	4 0,8	6 5,4	0 0,0	3 1,7	13 1,5
Dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmak, dünya kadar ahireti de düşünmek	Sayı %	36 6,8	13 11,7	10 18,5	38 22,1	97 11,2
Ailesini ihmal etmemek	Sayı %	63 12,0	9 8,1	3 5,6	9 5,2	84 9,7
Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak	Sayı %	94 17,8	16 14,4	4 7,4	17 9,9	131 15,2
Mutlu ve huzurlu olsunlar, herhangi bir beklentim yok.	Sayı %	112 21,3	28 25,2	21 38,9	42 24,4	203 23,5
Toplam	Sayı %	527 100,0	111 100,0	54 100,0	172 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 30 serbestlik derecesine göre $X^2 = 104,93$ ve $P = ,000$

Kuşakların gelecek beklentisi ile meslekler arasında açısından mutlu ve huzurlu olsunlar, herhangi bir beklentim yok diye belirten çalışanlar %25,2 oranına sahiplerdir. Emekliler %38,9 oranına sahiplerken, ev hanımları ise %24,4 oranına sahiptir. Çalışanlar ve ev hanımları arasında belirgin bir farklılık bulunmazken (Tablo 144) emeklilerin gelecek beklentisi ile dede ve ninelerin gelecek beklentisinde birbirine benzer bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bu durum dede ve ninelerin birçoğunun emekli olduğu anlamına gelmektedir.

“Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak” isen fazla %26,2 ile ev hanımları, %24,3 ile çalışanlar, %24,1 ile öğrenciler tarafından belirtilmiştir. En düşük oranlar ise %13 ile emekliler tarafından belirtilmiştir. “Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak” ise en yüksek oranda öğrenciler tarafından, en düşük oranda ise emekliler tarafından belirtilmiştir. Öğrenciler %17,8 oranına, çalışanlar %14,4 oranına, ev hanımları %9,9 oranına, emekliler ise %7,4 oranına sahiptir.

Tablo 145. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Ailenin Toplam Aylık Geliri Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun geleceği ile ilgili beklentiniz nedir?	Ailenin toplam aylık geliri				Toplam
		Asgari ücret -Düşük gelirli	Orta ve üstü gelirli	Öğrenci (ücret sorulmadı)	
Çalışmaya başladığı zaman maaşının bir kısmını anne-babaya vermek / maddi yönden destek	Sayı %	3 5,3	3 1,1	45 8,5	51 5,9
Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak	Sayı %	15 26,3	64 22,9	127 24,1	206 23,8
Yaşlandıklarında anne-babaya yanına alarak bakmak	Sayı %	1 1,8	4 1,4	15 2,8	20 2,3
Yaşlandıklarında anne-babaya bakıcı tutmak ya da huzurevine yerleştirmek	Sayı %	1 1,8	2 0,7	8 1,5	11 1,3
Ev işlerinde anne babaya yardım etmek	Sayı %	2 3,5	8 2,9	6 1,1	16 1,9
Mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmek	Sayı %	5 8,8	10 3,6	17 3,2	32 3,7
Anne-baba ölünce inancımıza uygun olarak uğurlamak ve dualar etmek	Sayı %	2 3,5	7 2,5	4 0,8	13 1,5
Dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmak, dünya kadar ahireti de düşünmek	Sayı %	9 15,8	52 18,6	36 6,8	97 11,2
Ailesini ihmal etmemek	Sayı %	4 7,0	17 6,1	63 12,0	84 9,7
Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak	Sayı %	3 5,3	34 12,1	94 17,8	131 15,2
Mutlu ve huzurlu olsunlar, herhangi bir beklentim yok.	Sayı %	12 21,1	79 28,2	112 21,3	203 23,5
Toplam	Sayı %	57 100,0	280 100,0	527 100,0	864 100,0

Yüzde 5 anlamlılık ve 20 serbestlik derecesine göre $X^2 = 76,05$ ve $P = ,000$

Gelecek beklentisi ile gelir düzeyi arasındaki ilişkiye baktığımızda ise Tablo 145’de belirtildiği gibi anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak, düşük gelir düzeyindeki ailelerde %26,3; orta ve üst düzey gelire sahip ailelerde ise %22,9’dur. Mutlu ve huzurlu olmaları dışında bir beklentisi olmayan kuşaklarda ise ekonomik zorluklarında etkisiyle düşük gelirli ailelerde %21,1’de kalırken orta ve üst düzey gelire sahip ailelerde bu oran %28,2’ye yükselmektedir. Bir diğer dikkat çekici olan ise yaşlı kuşaklar açısından bir beklenti olan mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmeyi %8,8 ile düşük düzey gelire sahip olan ebeveynler orta ve üst düzey gelire sahip olan ebeveynlerden (%3,6) daha fazla önemsemektedirler. Bu açıdan bakıldığında gelen beklentisi ile ailelerin gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 146. Kuşakların Gelecek Beklentisi ile Ebeveynlerin İstanbul'da Yaşadığı Süre Arasındaki İlişki

Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun geleceği ile ilgili beklentiniz nedir?	Ebeveyn için- İstanbul'da kaç yıldır yaşadığı					
		Doğduğum dan beri	10 yıldan az	11 yıl ve üstü	Öğrenci	Toplam
Çalışmaya başladığı zaman maaşının bir kısmını anne-babaya vermek / maddi yönden destek	Sayı %	0 0,0	2 7,1	4 1,8	45 8,5	51 5,9
Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak	Sayı %	19 22,6	6 21,4	54 24,0	127 24,1	206 23,8
Yaşlandıklarında anne-babaya yanına alarak bakmak	Sayı %	1 1,2	1 3,6	3 1,3	15 2,8	20 2,3
Yaşlandıklarında anne-babaya bakıcı tutmak ya da huzurevine yerleştirmek	Sayı %	1 1,2	2 7,1	0 0,0	8 1,5	11 1,3
Ev işlerinde anne babaya yardım etmek	Sayı %	2 2,4	2 7,1	6 2,7	6 1,1	16 1,9
Mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmek	Sayı %	2 2,4	0 0,0	13 5,8	17 3,2	32 3,7
Anne-baba ölünce inancımıza uygun olarak uğurlamak ve dualar etmek	Sayı %	2 2,4	1 3,6	6 2,7	4 0,8	13 1,5
Dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmak, dünya kadar ahireti de düşünmek	Sayı %	11 13,1	4 14,3	46 20,4	36 6,8	97 11,2
Ailesini ihmal etmemek	Sayı %	5 6,0	3 10,7	13 5,8	63 12,0	84 9,7
Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak	Sayı %	12 14,3	4 14,3	21 9,3	94 17,8	131 15,2
Çalışmaya başladığı zaman maaşının bir kısmını anne-babaya vermek / maddi yönden destek	Sayı %	0 0,0	2 7,1	4 1,8	45 8,5	51 5,9
Toplam	Sayı %	19 22,6	6 21,4	54 24,0	127 24,1	206 23,8

Yüzde 5 anlamlılık ve 30 serbestlik derecesine göre $X^2 = 96,83$ ve $P = ,000$

Tablo 146'da verilen istatistiklere göre ise İstanbul'daki yaşam süresi ile gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Çocuklarının anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamasını bekleyen İstanbul'daki ebeveynlerden doğduğundan itibaren İstanbul'da yaşayanlar %22,6 oranına, 10 yıldan az bir zamandır yaşayanlar %21,4 oranına; 11 yıl ve üstünde yaşayanlar ise 24 oranına sahiptir.

Sonuç ve Öneriler

Kuşakların hayata bakışı konusunda ailenin rolünü belirlemek üzere yaptığımız araştırmamız sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiş ve tarafımızdan bu bulgular tartışılarak / değerlendirilerek en sonunda da önerilerde bulunulmuştur:

1. Kuşaklar hayata karşı hem iyimser hem bütüncül bir bakış açısına sahiplerdir. Bu kapsamda hayatı bir nimet, fırsat ve imtihan olarak görmektedirler (%59,5). Aynı zamanda Tablo 3 da belirtildiği gibi hayat her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir (%13,1) ve iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir (%10,6). Bu kapsamda cinsiyet ile hayata hâkim olan şey arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani, kadınlar hayata karşı erkeklere göre daha iyimser bir bakış açısına sahiplerdir. Fakat hayatın sunduğu fırsatlar konusunda erkekler kadar iyimser değildirler (Tablo 7). Öğrenci yakını olan annelerin de diğer öğrenci yakınlarına göre en yüksek orana sahip olması da bunu teyit etmektedir (Tablo 9). Bu durumu kadınların hayatta yaşanan olumlu veya olumsuz olayları erkeklere göre daha fazla hissettikleri ve etkilendikleri şeklinde yorumlamak mümkündür. Yaşlara göre baktığımızda ise hayata karşı iyimser bir bakış açısına sahip olma konusunda ergenlik döneminden (%52,6) başlayarak yaşlı kuşaklara (%71,2) doğru gidildikçe hayatın nimet, fırsat ve imtihan olduğuna dair inanç artmaktadır (Tablo 8). Sümer'in (2015) belirttiği gibi Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi ilahi dinler hayatı hem bir nimet hem de bir imtihan olarak görmektedirler. Dolayısıyla dinlerin bu yaklaşımı ile bütün kuşaklar açısından özellikle ülkemiz gibi Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde hayatın bir nimet, armağan, imtihan ve fırsat olarak görülmesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Zira dini değerler, yardımlaşma, iyilik ve erdemli davranışların (Tablo 9) genç kuşaklara nazaran yaşlı kuşaklar için daha bir anlam ifade etmektedir.
2. Yaş ilerledikçe insanlar hem olgulaşmakta hem de ve toplumsal yönelimleri artmaktadır. Dünyayı "acılarla dolu bir yer" olarak gören Schopenhauer (2007: 10) gibi hayata karşı genel olarak hayata karşı iyimser bir bakış açısına sahip olmakla birlikte genç kuşaklarda özellikle de 9. sınıf (%23,9) ve 12. sınıflarda (%26,7) diğer kuşaklara göre daha karamsar bir bakış açısının olması da bu durumu destekler niteliktedir (Tablo 8). Zira 9. sınıfların orta öğrenime yeni başlamış, yeni öğrencilerle aynı sınıfı paylaşmış olmalarıyla birlikte özellikle derslerin ağırlığı ve özellikleri farklılaşmış olması sebebiyle arzulanan başarıyı yakalamakta zorlanmaları onların kaygılarını artırmaktadır. Okul dersleriyle birlikte üniversite sınavlarına hazırlanma, meslek seçme gibi kaygıların yaş ilerledikçe artıyor (Softa vd., 2015: 1482; Chen vd., 2017: 1803) olması 12. sınıfların hayata karşı karamsar bir bakış açısına sahip olmasına sebep olmaktadır. Bu anlamda geleceğe olumlu bakışın en fazla olduğu ve dolayısıyla kaygının en az yaşandığı sınıf 10. sınıftır. Zira okuldaki ikinci yıllardır ve üniversite ve meslek kaygısı henüz yeni yeni ortaya çıkmaktadır. Hayatın fırsatlar sunan bir zenginliğe sahip olması konusunda yaşanan kaygılara rağmen 9. sınıflar başta olmak üzere ergenler gelecekle ilgili ümitlidirler ve gerçekleştirmek istedikleri hayalleri bulunmaktadır. Tablo 8'de de belirtildiği gibi. Buna karşın yaşlı kuşaklar hayatın fırsatlarına ve zenginliğine karşı duyarsızlaşarak hayatın mevcut koşullarını bir kader olarak görmek suretiyle ve aktif

yaşlanarak yaşam doyumunu artıracak yeni arayışlara girme konusunda isteksiz davranmaktadırlar.

3. Ebeveynlerin sahip olduğu çocuk sayısı ile hayatı, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihan olarak görerek anlamlandıranlar arasında anlamlı bir ilişki vardır ve oranlar çocuk sayısı arttıkça artmaktadır. Bir çocuğu olanların oranı, %58,6; iki çocuğu olanların %66; üç çocuğu olanların %80,4; dört çocuğu olanların %82,1'dir Ancak beşinci çocuktan sonra bu oranlarda düşme yaşanmaktadır (%66,7). Hayata karşı karamsarlık ise üçüncü çocuktan itibaren artmaktadır. "Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir." diye belirtenlerin oranı birinci çocuktan (%24,1) dördüncü çocuğa (%3,6) kadar düşmekte fakat daha sonra tekrar yükselişe geçmektedir. Bu veriler ışığında şunu söyleyebiliriz ki, ankete katılan ebeveynlerin hala geleneksel ve dini değerlere sahip olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında orta kuşak ebeveynlerin çocukları gelecek açısından maddi bir güvence olarak gördükleri anlamına geldiği kadar ihtiyaç olduğunda yaşlıların bakımını üstlenmeye de istekli olacakları anlamına da gelmektedir. Aynı zamanda üçüncü çocuktan itibaren çocukların bakımı, korunması vb. konularda sıkıntılar artmakla birlikte özellikle ilk çocuğun doğumuyla birlikte iyimserlik artmaktadır. Dolayısıyla hayatı fırsat, nimet; iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreç olarak görme eğilimi ön plana çıkmaktadır.
4. Kuşaklar hayata karşı bütüncül bir yaklaşıma sahiplerdir. Hayat zorlukları, fırsatları, güzellikleri, sevinçleri ve hüznleriyle bir bütündür (%51,3). Tablo 15'te belirtildiği gibi araştırmaya katılanlar içinde hayatı sıkıcı, meşakkatli ve bıktırıcı olarak gören ve katlanmaktan başka çare olmadığını belirtenler (%8,2) olsa da zorlukların aşılması ve sorunların çözümü için bıkmadan usanmadan sabırla mücadele etmek gerekir (%31). Hayatın temel göstergeleri ile yaş arasında Sınıflar bazında ise Tablo 16'da belirtildiği gibi 9. sınıflardan (%33) 12. sınıflara doğru bu yetenek zayıflamaktadır (%26,7). Dolayısıyla bu konuda hayatın temel göstergeleri ile sınıflar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum, ortaöğretimde gelecek kaygısının ve amaçlara ulaşmak için verilen mücadelenin yarattığı stresin sınıflar ilerledikçe etkisini artırdığını göstermektedir. Aynı zamanda ortaöğretime yeni başlamış öğrencilerden oluşan 9. sınıflarında okula ve derslere uyum ve başarıyı yaşamak için verdikleri mücadelenin ortaya çıkardığı stres ve kaygılar sebebiyle diğer sınıflara göre daha fazla hayatın meşakkatli ve bıktırıcı olduğunu belirtmişlerdir (%13,7). Hayata bütüncül ve güzel bakma ile öğrenim durumu arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Zira eğitim seviyesi yükseldikçe hayatın iyi ve kötü yönleriyle bir bütün olarak görmek ve hayata güzel bakmanın gerekliliğini belirtenlerin oranı üniversite mezunlarından Okuryazar değil veya okuryazar olanlara doğru azalmaktadır. Buna karşın problemsiz bir hayat olmayacağından sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmenin gerekliliği, tam tersine eğitim seviyesi yükseldikçe düşmektedir (Tablo 18). Bu konudaki veriler, eğitim seviyesi yükseldikçe insanlar hayata yönelik daha bütüncül ve güzel baksalar da yaşanan sorunlar fazla ve karmaşık olması sebebiyle zorlanmaktadırlar. Hayatın temel göstergeleri ile öğrenci yakınları (Tablo 15) ve ailenin toplam aylık geliri (Tablo 17) arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bununla beraber ebeveynlerin mesleği ile

hayata iyi ve kötü yönleriyle bir bütün ve güzel bakma arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Tablo 19). Yani çalışanlar, emekli (%56,6) ve ev hanımlarına göre hayata daha bütüncül bakmaktadırlar.

5. Kuşakları temsil eden bireylerin çoğunluğu yaşamın bir anlamı olduğuna inanmaktadırlar. Fakat bu anlamın nasıl bulunacağı konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Yaşam amaçları insanın kendisi belirleyerek yaşamını anlamlandırması gerekmektedir (%35,5). Bununla beraber kendisine, topluma ve Yaratıcısına karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir. Bu kapsamda hayatın kendi içinde var olan anlamını bilerek yaşaması (%28), insanların başıboş yaratılmadığı ve yaptıklarından sorumlu tutulacağının bilincinde olması (%27,7) ve yaşamı anlamsız görerek hayatın tadını çıkarması (%7,9) belirtilmiştir. Yaşamı anlamsız görerek hayatın tadını çıkarmak ise sadece %7,9'da kalmıştır. Hayatın anlam ve amacı ile yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İnsanların kendi yaşam amaçlarını kendisinin belirleyerek yaşamını anlamlandırması gerektiği 14-17 yaş arasındaki ergenlerden (%41,7) 47 ve üstü yaştaki ebeveynlere (%25,2) doğru gidildikçe yükselen bir orana sahiptir. Dolayısıyla genç kuşakların diğer kuşaklara doğru daha bireysel bir bakış açısına sahiptirler.
6. Tablo 24'de belirtildiği gibi öğrencilerde %21,1, annelerde 33,7, babalarda %42,9 ve dedeler ve büyükannelerde ise 43 ile artan bir orana sahiptir. İnsanın başıboş yaratılmadığı ve yaptıklarından sorumlu olarak hayatını anlamlandırması gerektiğini belirtenlerin oranı emeklilerde %46,3; ev hanımlarında ise %36,6'dır (Tablo 26). Bu da daha önceki tablolarda da görüldüğü gibi yaşın artışıyla dini inançların ve değerlerin hayata etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Hayatın anlam ve amacı ile öğrencilerin sınıfları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Tablo 23). Hayatın anlam ve amacı ile öğrenciye yakın olanlar arasındaki ilişkide insanların kendi yaşam amaçlarını belirleyerek hayatını anlamlandırmasında genç kuşak öğrencilerin oranının en düşük (%21,1) orana sahip olmasına karşın hayatı anlamsız, anlam aramayı da boşuna bir çaba gördüğünden dolayı hayatın tadını çıkarmayı tercih edenler arasında ise 10,8 ile en fazla orana sahip kuşak olması, yaş ilerledikçe dini hassasiyetlerin yükseldiği fakat genç kuşaklarda dini değerlerden uzaklaşmakla birlikte dinden de uzaklaşma eğiliminin artış gösterdiğini ifade etmektedir. Çocukların bu tavırlarında dini ve kültürel değerler ile mevcut yaşam koşulları arasında bocalıyor olmalarının etkisi kadar demokratik olmayan baskıcı ebeveyn stillerinin de etkisi bulunmaktadır. Ayrıca ebeveynlerin inandıkları değerler ile yaşadıkları hayatın farklı olması da gençlerin anne ve babalarına öykünmesini engellediği gibi değerlerden de uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Öğrenim durumu ile hayatın anlam ve amacını insanın kendisinin belirlemesi gerektiğini belirtenler ile yaşamın anlam ve amaçları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Öğrenim seviyesi yükseldikçe insanın kendisinin değil de toplum tarafından belirlenmiş anlamları kabullenme oranı artarken öğrenim seviyesi düştükçe insanın yaşamın anlam ve amacını kendisinin belirlemesi gerektiği fikri artış göstermektedir. Meslekler (Tablo, 26), ailenin toplam aylık geliri (Tablo 27) ve İstanbul'da yaşanan süre (Tablo 28) parametreleri ile hayatın anlam ve amacını insanın kendisinin belirleyerek yaşamını anlamlandırması arasında anlamlı bir ilişki

bulunmamaktadır. Meslekler konusunda ev hanımlarının 25'lik bir orana sahip olması, ev hanımlarının evin geçimini sağlayan erkeklere bağımlılığının bir sonucu olduğunu belirtmek mümkündür. Ekonomik durumun zayıf olduğu ailelerde hayatın anlamsızlığı düşüncesi ile birlikte sadece hazlarını düşünen ve değerleri önemsemeyen bir anlayışın az da olsa kabul gördüğünü ifade etmek mümkündür. Bu yönüyle ailenin aylık toplam geliri ile hayatın anlam ve amacı arasında bir ilişki bulunmaktadır.

7. Kuşakların hayatı anlamlandırmasına etki eden temel kurum, aile ve yakın çevredir (%47,2). Onu eğitim ve kültür (%28), din (%10,2), ekonomi, bilim ve teknoloji (%9,4) izlemektedir (Tablo 29). İnsanoğlu kuşkusuz aile içine doğmaktadır. Dolayısıyla aile bu sebeple toplumun temeli olarak kabul edilmekle birlikte kimilerine göre birincil kimilerine göre de ikincil sosyalleştirme aracıdır. Anne ve baba ile ilişki ve etkileşimlerle başlayan sosyalleşme sürecine zamanla yakın çevre, akran grupları, okul, medya ve özellikle de son yıllarda hayatımızın her alanına dâhil olan internet ve sosyal medyada katılmaktadır. Hayatı anlamlandıran temel kurumlar ile cinsiyet arasındaki ilişki anlamlıdır ve kadınlar erkeklere göre toplumsal kurumların işlevselliğine daha çok inanmakta ve güvenmektedirler (Tablo 30). Kadınların %50,2'si erkeklerin ise %42,6'sı aile ve yakın çevreyi; yine kadınların %31,5'i, erkeklerin %23,8'i eğitim ve kültürü temel kurum olarak belirtmişlerdir. Yaş ilerledikçe ailenin ve yakın çevre kuşaklar tarafından temel kurum olarak kabul edilme oranı artmaktadır. Aile ve yakın çevre genç kuşaklar tarafından daha az temel bir kurum kabul edilirken yaşlı kuşaklarda bu oran yükselmektedir. Ayrıca ekonomi, bilim ve teknoloji ile hayatı anlamlandıran kurumlar arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomi, bilim ve teknoloji genç kuşakları, diğer kuşaklara nazaran %13,1 oranıyla daha fazla etkilemektedir. Orta kuşak ebeveynlerde bu oranlar %5,1; 47 yaş ve üstünde ise %1,4 seviyesindedir. Bu da genç kuşakların sosyalleşmesinde teknolojinin önemli bir etkiye sahip olduğunu ve bu konuda önceki nesillere göre daha başarılı oldukları anlamına gelmektedir. Ailenin aylık geliri ile temel kurumlar arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim ve kültürü belirten orta ve üst düzey gelire sahip ailelerin oranı (28,9) düşük düzey gelire sahip ailelerden (%17,5) daha yüksektir (Tablo 37). Bu da göstermektedir ki, orta ve üst gelir grubunun maddi imkânları yeterli olması sebebiyle eğitime ve kültürel faaliyetlere düşük gelirli ailelere göre daha fazla katılmakta ve daha fazla harcama yapmaktadırlar.
8. Hayatın anlamı, öznel bir karaktere sahip olması dünyada yaşayan insanlar kadar farklı anlamların var olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü Frankl'ın (1992: 47) ifadesiyle anlam arayışı, insanın doğuştan sahip olduğu dürtülerdendir. Bu kapsamda kuşaklar hayatı anlamlı kılmak için bireysel yaşam amaçlarına öncelik vermekle birlikte toplumsal değerlere bağlı kalarak erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba ve yollar aramaktadırlar (Tablo 37). Bu da toplumda bireysel değerlerden daha çok geleneksel değerlerin kabul gördüğü anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle insanlar bireyselliklerine ve özgürlüklerine toplumsal değerler içinde anlam kazandırmayı arzu etmektedirler. Bununla birlikte yaşam kalitesini artırmak gibi bireysel amaç ve hedefler toplumsal değerlerden, erdemli bir toplum meydana getirmekten daha az değerlidirler.

9. Öğrenim durumu ile bireysel amaçlarımızı gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmeyi belirtenler arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Az eğitilmiş olanlardan üniversite mezunu olanlara doğru ilerledikçe bu konuda oranlar yükselmektedir. Öğrenci ile yakınlığına baktığımızda da yaşlı kuşaklardan genç kuşaklara doğru gidildikçe oranlar düşmektedir. Aynı şekilde erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak da genç kuşaklardan yaşlı kuşaklara doğru artmaktadır (Tablo 42). Dolayısıyla bu durum genç kuşaklarda bireyselleşme eğilimiyle beraber hayata tutunma çabasının ve henüz aileye olan bağımlılıktan kurtulamamış olmanın etkili olduğunu göstermektedir. Kuşkusuz kendi yaşam kalitemi artırmaya çalışacağını belirtenler içinde öğrencilerin %30,4 ile en yüksek orana sahip olması da bunu desteklemektedir. Aynı şekilde yaşlı kuşaklara doğru gidildikçe toplumsal sorunlara karşı duyarlılığın arttığını da göstermektedir.
10. Her insan anlamlı bir hayata sahip olmak ve yaşamından doyum sağlamak istemektedir. Maddi hedeflerin gerçekleşmesiyle aynı zamanda psikolojik ve manevi olarak da mutlu olacağını düşünmektedirler. Bazı insanlar ise psikolojik veya manevi tatmin aramakta ve temel gereksinimlerini karşıladığı müddetçe maddi değerlere fazla önem vermemektedirler. Kuşaklar tarafından hayatta en büyük arzu olarak sağlıklı olmak ve huzurlu hayata sahip olmak olarak belirtilmiştir ve bu durum maddi zenginliğe ve şöhretli bir hayata tercih edilmektedir. Fakat maddi imkânlarda göz ardı edilmemektedir. Sağlıklı ve huzurlu bir yaşam kadınlar ve yaşlılar için arzulanan bir hayat iken; genç kuşaklar ve erkekler için bireysel ve maddi amaçlar daha önceliklidir. Cinsiyet ile arzulanan şeyler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla sağlıklı ve huzurlu bir yaşam kadınlar tarafından erkeklere göre daha fazla değer verilen bir husustur (Tablo 51). Arzulanan hayat ile yaş arasındaki ilişkide anlamlıdır. Sağlıklı ve huzurlu yaşam genç kuşaklardaki oranın (%62,4) diğer kuşaklara göre düşük olması maddi zenginliğin onlar tarafından diğer kuşaklara nazaran daha fazla arzulandığını göstermektedir. Her istediğini alabilecek bir zenginliğe ulaşmanın en çok genç kuşaklar (%13,5) tarafından belirtilmiş olması da bunu desteklemektedir. Her istediğini alabilecek bir zenginliğe ulaşmanın oranları ise yaş ilerledikçe düşmektedir. Dolayısıyla yaşlı kuşaklar açısından maddi konuların birinci öncelik değildir.
11. Yaşamdan alınan doyumunu artıran şeyler arasında insanlar için psikolojik ve manevi tatmin sağlayan hususlar önemli yer tutmaktadır ve bunlar insanların yaşama tutunmasında maddi şeylere göre daha etkilidirler. Bu kapsamda insanların gelecekle ilgili hedeflerinde başarılı olmak, dünyadan tat almak ve eğlenmek (%35,3); çocuklarını/torunlarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak (%25,5); herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak (%16,2) kuşakların hayattaki hedefleri arasındadır (Tablo 52). Hayattaki en büyük hedef ile yaş arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Orta ve yaşlı kuşak ebeveynler için hayattaki en önemli hedef çocuklarını/torunlarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak; genç kuşakların ise başarılı olmak, dünyadan tat almak ve eğlenmektir (Tablo 53). Başarılı olmak, dünyadan tat almak ve eğlenmek yaşlı kuşaklara doğru düşen oranlara sahiptir (Tablo 55). Dolayısıyla Tablo 66'daki oranlar

birlikte değerlendirdiğimizde “Başarılı olmak ve dünyadan tat almak ve eğlenmek” seçeneğinin tamamına yakını genç kuşaklar tarafından belirtilmiştir (%52,8). Bu verilerin ışığında orta ve yaşlı kuşaklar başarılı olmak, dünyadan tat almak ve eğlenmek gibi kişisel hedeflerden ziyade fedakârlık duygusuyla hareket ederek yaşam hedeflerini ve gelecekle ilgili beklentilerini çocukları üzerinden oluşturmaktadırlar. Bir bakıma çocukların ve torunları onları hayata bağlamakta ve yaşamdan doyum almalarını sağlamaktadır. Ebeveynlerin bu tutumunda yaşanan sosyal, siyasal ve milli hassasiyetlerin de rol aldığını söylemek mümkün olduğu kadar toplumsal değerlerde yaşanan aşınmanın da bu konuda etkisi bulunmaktadır. Anne ve babalar yaşlı kuşaklara göre çocuklarının geleceği konusunda daha sorumlu davranmaktadırlar. Eğitim seviyesi arttıkça çocukları geleceğe hazırlamak ve herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak hedef olarak belirlenirken; inancına uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanma ve sıkıntılarla dolu olan bu dünyadan kurtulma arzusu da eğitim seviyesi düştükçe hedef olarak belirlenmektedir. Bu sebeple ailelerin çocukları konusundaki bu hassasiyet çocukların okul, meslek, eş seçimi, yaşayacağı yer vb. gibi geleceğiyle ilgili kararlarda ebeveynlerin etkili olacağı anlamına geldiği gibi kuşak çatışmalarına da zemin hazırlayan bir yönü bulunmaktadır. Hatta bu çatışma sadece ebeveynle çocuk arasında değil, yaşlı kuşakların orta kuşak ebeveynlerin çocuk yetiştirme stilini beğenmemesi sebebiyle müdahalesinin olduğu durumlarda yaşlı kuşaklar ile orta kuşak ebeveynler arasında da bir çatışmaya dönüşebilmektedir.

12. Yaşam doyumu, kişinin yaşamdan ne istediği ile ne elde ettiğinin karşılaştırılmasından elde edilen sonuç (Neugarten vd., 1961: 134) olarak tarif edilmektedir. Bu sebeple bireyin yaşama olumlu bakmasında ve yaşamını anlamlı hale getirmesinde “kişilerin temel ihtiyaçlarının, sosyal beklentilerinin karşılanması ve kişinin yaşadığı toplumun sunduğu fırsatlardan yeteneklerini kullanarak faydalanması” (Yıldırım ve Şahin, 2015: 74) gerekmektedir. Kuşakların yaşadıkları olumlu ve olumsuz olaylar karşısında kendilerini, yapmaktan zevk aldığı işleri olan ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanan (%15,3), problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyan (%15,6), toplumsal sorunlara karşı duyarlı davranan (%145,3), ruhsal bir boşluk içinde olduğundan dolayı hayattan tat alamayan (%14,1), hayatta arzuladığı hedeflerime ulaşmada çok başarılı olan (%10,5) ve karşısına çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemeyen (%7,2) kişiler olarak konumlandırırmaktadırlar (Tablo 59). Bu oranlar dikkate alındığında yaşam koşulları ve sorunlar karşısında kuşakların kendini konumlandırması farklı şekillerde olmaktadır. Yapmaktan mutlu olduğu uğraşısı olan ve üreten insanların yaşam doyumları yüksektir ve hayata yönelik olumlu bir bakış açısına sahiplerdir. Aynı şekilde toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak, problemi olanlara yardımcı olmak, hedeflerine ulaşmada başarılı olmak da aynı etkiye sahiptir. Dolayısıyla bu kişilerin, aile üyeleri ve toplumla ilişki ve etkileşimleri sağlıklıdır. Sorunların oluşmasını engelleyecek koruyucu ve önleyici tedbirleri kendi hayatlarında aldıkları gibi sorunlar oluştuğunda da bireysel olarak veya kurumsal destek alarak karamsarlığa düşmeden sorunlarını çözebilecek özgüvene ve potansiyele sahiplerdir. Hayatta başarılı olamamış, sosyal ilişki ve etkileşimlerinde sosyal bir ağa sahip olmayan ve dolayısıyla aile, akran desteği gibi yeterli desteğe sahip olmayan kişiler sorunlarıyla baş başa kalarak

karamsarlığa düşmektedirler. Zamanla yalnızlaşan ve içine kapanan bu kişiler sorunlarına yalnız başına çözüm üretemeyeceğinden dolayı hayatından tat alamamaktadırlar yani yaşam doyumları azalmaktadır.

13. Toplumsal sorunlara duyarlılık ile ruhsal boşluk içinde olan ve hayatından tat alamayanlar arasında ters bir orantı bulunmaktadır. Dolayısıyla yaş ilerledikçe toplumsal sorunlara karşı duyarlılığın artmasına karşın genç kuşaklarda ruhsal bir boşluk içinde olan ve hayattan tat alamayan kişilerin sayısı artmaktadır (Tablo 66). Bu durum yaş ile hayat karşısında kendini konumlandırma arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ruhsal bir boşluk içinde olan ve hayattan tat alamayanlar, 12. sınıflarda %40; 11. sınıflarda %24,8; 9. sınıflarda %22,8; 10. sınıflarda ise %13,6 oranına sahiptir. 11. ve 12. sınıflarda üniversite sınavlarına hazırlanmak, bir meslek seçmek ve bu mesleği kazanabilmek için yoğun ders çalışmalarından kaynaklanan gelecek kaygısı yaşamdan alınan doyumunu olumsuz etkilemektedir. 10. Sınıflardaki oranların diğer sınıflara göre düşük olması da bu tespitemizi desteklemektedir. Sonuç olarak bu veriler bize ergenlerin değerler ile mevcut yaşam koşulları arasında gelgitler yaşadıkları, kimi zaman aileden kaynaklanan sebepler kimi zaman da gelecekle ilgili kaygıları sebebiyle yaşamdan tat alamadıklarını göstermektedir. Bu sebeple ergenlerin sorunlarına yönelik danışma ve rehberlik hizmetlerin hem yaygınlaştırılması hem de erişilebilir olması; bu gibi kurum ve kuruluşlardan yardım almanın normal bir durum olduğu konusunda farkındalık oluşturulması ve özendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde sorununun ne olduğunu sağlıklı bir şekilde tespit edemeyen ergenler çözümü bulmakta da zorlanacaktır. Bu da ya sorunları çözmekten ziyade unutmak amacıyla bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaktan suça yönelmeye ya da içe kapanarak yalnızlaşma ve sonucunda da intihara kadar giden bir sürecin başlamasına sebep olabilmektedir. Öğrenci yakınları ile hayat karşısında kendisini konumlandırma arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Çalışan, üreten, bir bütünün parçası olarak sosyalleşen ve evinin geçimini sağlayan babalar, yapmaktan zevk aldığı uğraşısı olan ve üreten kişiler olarak en yüksek orana sahipken (%37,7) çalışma hayatından uzaklaşarak aktif yaşlanma yerine üretmeyen dedeler ve nineler ise en düşük oranlara (%20,3) sahiptirler (Tablo 61). Toplumsal sorunlara karşı duyarlılık yaş ilerledikçe arttığı gibi dede ve nineler başkalarına yardım etmekten hoşlanma konusunda da yine en yüksek orana sahiptirler (Tablo 61). Bu konuda inisiyatif olarak gerek bireysel gerekse sivil örgütlenmeler yoluyla hayatını anlamlandıran dede ve nineler de kuşkusuz yaşam doyumlarını babalar gibi artırmaktadırlar. Ebeveynlerin öğrenim durumuna göre ise yapmaktan zevk aldığı işi olan ve üreten kişilerin oranları eğitimsiz kişilerden üniversite mezunlarına doğru ilerledikçe yükselmektedir. (Tablo 63). Aynı şekilde hayatta arzuladığı hedeflere ulaşma konusunda başarılı olduğunu belirtenlerde de eğitim kademesi yükseldikçe oranlar artmaktadır. Dolayısıyla eğitim seviyesinin artmasıyla yaşamdan alınan doyum arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.
14. İnsanlar mutlu bir yaşam ve anlamlı bir hayat için gelecekle ilgili hedefler belirlemekte ve bu hedeflere yönelik adımlar atmaktadırlar. Dolayısıyla bu amaç için verilen mücadele insanın hayata tutunmasını sağladığı gibi ulaşılan amaçlar da yaşam doyumunu artırmaktadır. Kuşaklar hayata bakış tarzlarına yönelik daha yapmayı,

başarmayı istediği amaç ve hedefleri (%41,6) olduğunu, hayatımda her zaman bir anlam, yaşamak için bir neden bulduğunu (%33,3), çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyduğunu (%10,3), çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğu (%8,4) belirtmişlerdir (Tablo 66). Bu verilerden hareketle kuşakların hayata karşı genel olarak iyimser bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir. Kuşkusuz bu konuda devamlı değişen yaşam koşullarının insanların tutumları, beklentileri, amaçları ve hayalleri üzerinde etkili olduğu da göz önünde bulundurulduğunda insanların sorunlarını tanımlamak, çözüm alternatiflerini belirlemek ve sorunlarına çözüm üretmek amacıyla rehberlik edecek kişi ve kurumların varlığı sağlıklı yaşam amaçlarının belirlenmesine katkı sağlayacaktır.

15. Yaş ile yaşam hedef ve amaçları oluşturma arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ve ilişki genç kuşaklardan yaşlı kuşaklara doğru yaş ilerledikçe olumsuz anlamda azalmaktadır (Tablo 74) . Yaşam amaçları ve hedeflerini kaybeden insanların ise yaşamdan aldıkları tat azaldığı gibi her gün anlamsız bir yaşama sahip olarak ölümü beklemek özellikle başka psikolojik sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Üstelik bu durum, özellikle yaşlı kuşaklar açısından sosyal ağlarının zayıflamasına, ekonomik olarak genç kuşaklara bağımlılığa, üreten değil de tüketen olarak diğer kuşakların gözünde değer kaybına sebep olmaktadır. İnananlar açısından bu gibi kişilerin ahiret hayatına inanıyor olmaları ölüm karşısında bu kişilere huzur verdiği gibi yaşam amaçlarını da öbür dünyaya yönelik oluşturmalarını sağlamaktadır. Yaşla ilgili seçeneklerde her şeye karşı bıkkınlık duyduğunu belirtenler içinde %13 oranıyla en çok öğrencilerde görülmesi de dikkat çekicidir. Bu durum ergenlik döneminde yaşanan kaygılar ile yaşam amaç ve hedefleri arasında bir ilişki olduğunu orta koymaktadır. Kuşakların yaşam amaçları ve hedefleri belirleme konusunda mesleklere göre yapılan analizde ise çalışanların, emekli ve ev hanımlarına göre %38,7 ile en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Bu oran emeklilerde 18,5, ev hanımlarında ise %22,1'dir (Tablo 70). Dolayısıyla çalışma hayatında olmanın, ilişki ve etkileşimleriyle, üretime katılma ve bir bütünün parçası olma durumuyla insanların yaşam amaçları ve hedefleri belirlemesine olumlu bir katkı sağlamaktadır. Yaşam amaçları ve hedeflerinin belirlenmesi ile maddi imkânlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Gelecekle ilgili başarmayı istediği başka yaşam amaçları olduğunu belirten orta ve üst gelire sahip olan kişilerin oranı Tablo 72'te belirtildiği gibi %28,6 iken düşük düzey gelire sahip olan ebeveynlerde bu oran %19,3'e düşmektedir. Aynı şekilde çoğu zaman boş ve anlamsız bir hayata sahip olduğunu düşündüğünü belirten düşük gelirli ebeveynlerin oranı 8,8 iken orta ve üst gelir seviyesindekiler de bu oran %3,2'ye düşmektedir.
16. Kuşak yaşadıkları sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmektedirler (%54,7) ve bu konuda sevinç ve üzüntülerin paylaştıkları aile ve akrabalarıyla güçlü bir iletişime sahip (%25,2) olduklarından dolayı zorluklar karşısında destek almaktadırlar (Tablo 73). Diğer bir ifadeyle yaşam koşullarından kaynaklanan sorunların aşılmasında sevinç ve hüznün paylaşımlarıyla sıcak ve samimi ilişkilerin gerçekleştiği bir ortam olan ailenin önemli bir destek oluşturmaktadır. Ailenin bu fonksiyonu insanların baş etme kapasitesine artırmakta ve üyelerine güven vermektedir. Fakat aile ve akrabalarla iletişim oranları yaşlı kuşaklardan (%47,5) genç kuşaklar doğru düşmektedir (%17,3).

Bu durum genç kuşakların aileye bağımlılıktan uzaklaşarak bireyselliğini koruyarak özgürleşme arayışı olarak değerlendirilebilse de kuşaklar arasındaki olumsuz iletişim ve etkileşim veya çatışmaların varlığını da göstermektedir. Dolayısıyla bu durum gençlerin diğer kuşaklara göre aile ve yakın çevresini bir destek olarak görme eğiliminde olmadıkları için sorunlarını onlarla paylaşmadıkları ya da buna karşın sorunları içine attıkları veya akranlarıyla paylaştıkları anlamına gelmektedir. Bu iki durumun da çocukların korunması açısından sakıncalı tarafları bulunmaktadır. Hayat karşısındaki duruş ile cinsiyet ve öğrencilerin sınıfları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (Tablo 75).

17. Yaşlılar zorluklarla mücadele daha başarısızdırlar. Zorluklarla mücadele etmede dede ve nineler %39,2 oranına sahiptirler. Buna karşın aile ve akrabalarla ilişki ve etkileşimde ise dede ve nineler %50,6 ile orta kuşak ebeveynlerden daha yüksek bir orana sahiptir (Tablo 76). Tablo 78'deki verilerde bu bilgiyi desteklemektedir. Bu durum hayatın zorlukları karşısında dede ve ninelerin daha kırılgan olduklarını ve bunun için aile ve akrabalarla ilişkilerine daha fazla değer verdiklerini göstermektedir. Öğrenim düzeyi ile hayatın zorlukları ile aile ve akrabalarla ilişkiler konusunda da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Zira eğitim düzeyi arttıkça zorluklarla mücadele etme yeteneği ile aile ve akrabalarla iletişim ters orantılıdır. Eğitim seviyesi yükseldikçe zorluklarla mücadele etme yeteneği artarken aile ve akrabalarla iletişim ve etkileşim ise azalmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça aile ve akrabalarla iletişimin azalması gerek yaşam koşullarının gerekse aile ve akrabalarla bağımlılığın olmaması sebebiyle kendini yeterli görme anlayışının, kuşakların aile ile iletişim ve etkileşimlerini nispeten azalttığını ortaya koymaktadır.
18. Kuşakların gelecek hakkındaki düşünce ve hisleri, işlerin iyi gideceği, gelecekte daha mutlu olacaklarına inanmaktır ve bu sebeple geleceğe umutla bakmaktadırlar (%40,2). Yeniliklere açık olmak gelecek konusunda iyimserlik sebebi (%27) olmakla birlikte çocuklar/torunlar, yaşama sevincini artırmaktadır (%16,2). Değişim ve yeniliklerden tedirginlik duyanların (%8,4) kadar gelecekte umutsuz olanlar (6,5) bulunmaktadır. Fakat veriler genel olarak değerlendirildiğinde kuşaklar hayata karşı oldukça iyimserdirler (Tablo 81). Cinsiyet ile gelecek hakkındaki düşünce ve hisler arasındaki ilişkiye baktığımızda çocuklarının/torunlarının yaşama sevincini artırdığını belirten kadınların oranı (%18,9), erkeklerden (%12,1) yüksektir (Tablo 82). Dolayısıyla bu konuda cinsiyet ile gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu veriler, anneler açısından çocukların en önemli anlam kaynağı olduğu ve şefkat, sevgi ve merhametin annelerde babalara göre daha baskın olduğunu göstermektedir. Bununla beraber yaş ilerledikçe hayata yönelik iyimserlikte bir azalma olmaktadır (Tablo 92). Bu açıdan bakıldığında genç kuşakların ergenlik döneminde bazı sorunlar yaşıyor olsalar da gelecek konusunda sorunların aşılabacağı ve daha güzel günlerin geleceği konusunda diğer kuşaklara göre daha ümitli oldukları görülmektedir. Sınıflar ile gelecek beklentisi arasında anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir (Tablo 83). Dede ve nineler gelecek konusunda yaşam sevincini kaybetmesine (7,6) rağmen bu boşluğu torunlarıyla telafi etmektedirler. Çocukların yaşam sevincini artırması konusunda dedelerin/ninelerin %73,4 (Tablo 84) ve emeklilerin ise 64,8 (Tablo 85) ile en yüksek

orana sahip olmaları bunu destekler niteliktedir. Aynı şekilde kuşakların eğitim seviyesi yükseldikçe iyimserliklerinin artmasına (%56,1) karşılık, çocukların/torunların yaşama sevinci olma (%17,1) özelliği azalmaktadır (Tablo 85). Bu durum, eğitim seviyesi arttıkça aile bağlarında bir zayıflama olduğunu ve insanların kendileri açısından yaşam doyumunu artıran yeni alanlar keşfettikleri anlamına gelmektedir. Diğer açıdan eğitim seviyesi düştükçe geleceklerini çocukları üzerinden anlamlandıran ebeveynler monotonlaşan hayatları sebebiyle yaşam sevinçlerini kaybetmektedirler. Geleceğe iyimser bakan ev hanımlarının çalışanlara (%45,9) göre %27,3 ile emeklilerden sonra en düşük orana sahip olmaları bunu teyit eder görünmektedir (Tablo 86). Çocuk Sayısı ile gelecek hakkındaki düşünce ve hisler arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Araştırma verilerine göre çocuk sayısı arttıkça yaşam sevinci de artmaktadır. Hayatın temel göstergeleri ile ebeveynlerin çocuk sayısı arasındaki ilişkiyi gösteren verilere baktığımızda ise çocuk sayısı arttıkça çocukların/torunların yaşama sevincini artırdığını belirtenlerin oranı da artmaktadır. Bir çocuk sahibi olanlar %24,1 oranına sahipken iki çocuklu olanlarda %30,1'e, üç çocuklu olanlarda %48'e, dört çocuklu olanlarda %53'e ve beş ve üstünde çocuk sahibi olanlarda ise %71,4'e yükselmektedir (Tablo 89). Dolayısıyla çocuklar, ebeveynlerinin yaşam sevincini artırmakta ve onları hayata bağlamakta, yaşam sevinci ve ümidi aşılamaktadır.

19. Sınırlı bir ömre sahip olan insanlar yaşam serüveninde akıl ve mantık çerçevesinde olay ve olguları kendi açılarından değerlendirerek kararlar almaktadırlar. Fakat insan toplum halinde yaşayan bir varlıktır. Kişi ve kurumlar vasıtasıyla toplumla kurulan ilişkiler ve etkileşimler ile bizi kuşatan evrende meydana gelen olaylar insanların beklentilerini, davranış ve tutumlarını ve dolayısıyla geleceğe ve hayata dair bakış açısını olumlu ve olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu bütün dünya tarihi boyunca her toplumun ve her insanın yaşadığı bir durum olsa da sorunlarla baş etmede herkes aynı ölçüde başarılı değildir. Diğer bir ifadeyle her birey geçmiş, değerleri, eğitimi, kişilik özelliklerine göre zorluklar karşısında farklı davranış biçimleri geliştirmektedirler. Araştırmamıza katılan kuşakların davranış biçimleri, rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcıya dua etmek (%28,8), hatalarını sorgulayarak yeni yaşam amaçları belirlemek (%27), destek almak için aile ve yakın çevresine başvurmak (%15,3), her şeyi boş vererek sıkıntılarını görmezden gelmek (%11,2), psikoloğa ya da aile danışma merkezine gitmek (%2,7), ümitsizce isyan etmektir (%4,9). Bu veriler analiz edildiğinde ilk karşımıza çıkan gerçek, Yaratıcı ile dua başta olmak üzere kurulan iletişim ve dini değerler zorluklar karşısında en önemli psikolojik destek mekanizmasını oluşturmaktadır. Bu durum, sorunlarının çözümünde insanların biyolojik, sosyal, psikolojik ve manevi yönlerinin holistik bir yaklaşımla bir bütün olarak değerlendirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla yaşlılar, hastalar, çalışanlar gibi toplumun farklı kesimlerine hizmet veren kurumların hem çalışanlarının memnuniyeti hem de hizmet alanların huzuru sorunlar karşısında yaşam motivasyonlarının güçlendirilmesi ve motivasyonlarının artırılması için var olan engellerin ortadan kaldırılması ve mevcut imkânların geliştirilmesini; sosyal çalışmacılar gibi danışmanlık ve rehberlik yapan kişilerin inanç ve ideolojiler üzerinden danışanlarına yönelik negatif bir bakış açısına sahip olmamasını gerektirmektedir.

Kongar'ın (1978:193) da dediği gibi dinler bireysel tutum ve davranışların biçimlenmesinde ve sosyal yardım konusunda bazı tohumların atılmasında etkili olmuşlar ve sakatlar, yoksullar gibi toplumdaki olanak ve hizmetlerden yeteri kadar yararlanamayan kişilere yardım edilmesini teşvik etmişlerdir. Dolayısıyla ilk sosyal hizmet uygulamalarının din adamları ve gönüllüler tarafından başlatılmış olması (Zastrow, 2014: 2), İslam dininin ailelerin sorumlu davranışları sebebiyle Türkiye'de sosyal çalışmanın gelişimini geciktiren nedenlerden birisi olarak kabul edilmesi (Şeker, 2009: 44) ve alkolün Müslüman nüfus arasında kullanımının düşük oranlara sahip olması (Zastrow,2014: 367) dinin etkilerini ortaya koyan gerçeklerden bazılarıdır. İkinci olarak, sorunları olan bireylerin hayatındaki zorlukları aşmak için verdiği mücadelede sırasında tabiri caizse şapkasını önüne koyarak yaşadıklarını değerlendirerek kendini sorgulaması ve hatalarını görmesi, yaşadığı zorlukları aşma konusunda onun baş etme kapasitesini artıracak gibi gelecekte yaşayacağı benzer durumlar karşısında aynı hatayı yapmasını engelleyecektir. Zira bu sorgulama onun kendi içindeki ve çevresindeki kaynakları keşfetmelerine ve kullanmalarına yardımcı olacaktır ki, sosyal hizmetteki güçlendirme yaklaşımı buna işaret etmektedir. Üçüncü olarak ise insanların psikolog veya Aile Danışma Merkezi'ne gitme yerine daha çok aile ve yakın çevreden destek aldıkları görülmektedir. Dolayısıyla aile, üyelerine sorunları aşma konusunda hem destek hem de güven vermektedir. Bu durum aynı zamanda Aile Danışma Merkezleri'nin yaygın ve erişilebilir olmadıkları, kendilerini yeterince tanıtamadıkları anlamına geldiği gibi bu kurumların toplumla arasında kurduğu bağlarda sorunlar olduğunu da göstermektedir.

20. Zorluklar karşısında davranış biçimleri ile kuşakların cinsiyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Rahatlamak ve yardım istemek için kadınlar (%33,2) ve dolayısıyla anneler (Tablo 93) erkeklerden daha çok (%22,1) Yaratıcıya dua etmektedirler (Tablo 91). Bu durum kadınların erkeklere göre dini değerleri yaşama ve Yaratıcı ile bağ kurmada daha başarılı oldukları anlamına gelmektedir. Bu da aileye bağlılık, çocuklara değerlerin aktarılması, yaşlıların bakım ve ihtiyaçlarının karşılanmasında orta kuşak kadınların geleneksel rollerinin devam edeceği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte erkekler (%18,5) daha çok aileden destek almayı seçerlerken kadınlar ise psikolog ve Aile Danışma Merkezi'nden destek alma konusunda erkelerden daha fazla isteklidirler. Zorluklar karşısında davranış biçimleri ile yaş arasında da anlamlı bir ilişki bulunmaktadır Yardım ve destek almak için bol bol Yaratıcıya dua etmek en yüksek orana (%62) dedeler ve ninelerde ulaşmaktadır. Aynı şekilde ev hanımları (%54,1) ve emeklilerin (%48,1) çalışanlara (%38,7) göre yüksek bir orana sahip olması (Tablo 95) onların geleneksel kuşak özellikleri gösterdikleri ve yaşı 47 ve üstünde olanlar gibi yaşamlarını dini değerlere göre biçimlendirdiklerini göstermektedir. Bu konuda dikkat çeken bir diğer konu da bu kişilerin davranışında, en çok eşi (%50,9), çocukları (%50,9) ve ailesi (%35,5) etkili olmuştur. Dolayısıyla dini değerlerin öğrenilmesinde, uygulanmasında ve kurumsal eğitime yönlendirilmesinde aileler oldukça önemli bir etkiye sahiptir (Tablo 107). Yaşı küçük olanlardan yaşı büyük olanlara gidildikçe Yaratıcıya dua etme, ondan destek ve yardım isteme oranları artmaktadır. Aynı şekilde eğitim seviyesi düştükçe zorluklar karşısında Yaratıcıya yöneliş artmakla birlikte eğitim

düzeyi yükseldikçe hataları sorgulayarak yeni yaşam amaçları belirlemeyi oranları da yükselmektedir. Dolayısıyla zorluklar karşısında kuşakların eğitim düzeyi ile Yaratıcıya dua etme oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Tablo 92).

21. Kuşakları, hayata hâkim olan şeyin hem nimet, fırsat ve imtihan olmasında 82 oranıyla, en çok arkadaşları (Tablo 98); hayata bütüncül ve güzel bakmak gerektiğinde 57 oranıyla eşi ve %63,2 oranıyla çocukları (Tablo 99); hayatın anlam ve amacı olarak insanların kendi amaçlarını belirleyerek yaşamlarını anlamlandırması gerektiği konusunda 48,8 oranıyla en çok aile ve arkadaşları (Tablo 100); sosyal kurum olan aile ve yakın çevre üzerinde %63,4 oranıyla aile ve arkadaş grubu (Tablo 101) etkili olmaktadır. Bireysel amaçlarını gerçekleştirilmesinde %40 ile anne ve babalar (Tablo 102), hayatta tanınan ve şöhretli bir kişi olmayı isteyenler üzerinde %10 oranıyla arkadaşları, toplumsal sorunlarla ilgilenme konusunda 13,7 oranıyla babaları (Tablo 103), hayattaki en büyük hedef hakkında %60 oranıyla arkadaş grubu, çocuklarını/torunlarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamayı hedefleyenlerde %60 ile çocukları (Tablo 104), ruhsal bir boşluk içinde olduğunu belirtenlerde 26,7 oranıyla öğretmenleri (Tablo 105) etkili olmaktadır. Tablo 111’de görüldüğü gibi topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek ile çocuk sahibi olma sebebi arasındaki ilişkiye baktığımızda ise aile ve arkadaşların 56,1 oranıyla çocuk sahibi olmada birinci derecede etkili kişiler olduğu görülmektedir. Ailesini eğlendirmek, neşelendirmek ve sevgi vermesi için çocuk sahibi olanlarda ise anne (%30,4) ve babaların (%29,4) etkili olmaktadır. Çocukların meslek hayatıyla ilgili kuşakların beklentilerinde ise Tablo 112’de belirtildiği gibi eşler (%63,2); kuşakların çocukların geleceği konusundaki beklentilerinde anne baba ve kardeşleriyle sevgi bağını koparmamak %30 ile anne ve babalar etkili olmaktadır (Tablo 123). Dolayısıyla veriler genel olarak incelendiğinde kuşakların, belirli kişileri seçmekten ziyade genelleme yapmayı tercih ettikleri fakat hayatın anlamlandırılmasında ve yaşam amaçlarının belirlenmesinde aile ve arkadaş grubunun en etkili kişiler olduğu görülmektedir. Bu kapsamda toplumsal sorunlar, erdemli ve ahlaklı olmak, dini ve kültürel değerler, aile ilişkileri gibi konularda ailelerin; özgürlük, şöhretli bir hayat, bencillik ve maddi beklentiler konusunda aile dışındaki özellikle de akranların etkili olduğu görülmektedir. Nitekim çocukluğun ilk yıllarında anne ile bebek arasındaki sıcak, samimi ve güven veren ilişkilerin insanların gelecek yaşamı ve kişilik özellikleri üzerinde belirleyici olduğu Sigmund Freud, Bowlby, Giddens başta olmak üzere birçok araştırmacı tarafından kabul edilen bir gerçektir (Giddens , 1993: 66; Bowlby’den akt.: akt.: Bilgin, 2003: 44; Yavuzer, 1999: 247; Sümer, 2012: 171; Teater, 2014: 18). Daha sonra insanın hayatına öğretmenleri, arkadaşları girmekte, büyüdükçe dini veya siyasi liderler, sporcu ve sanatçılar ve medyadan etkilenmekte ve bu etkinin sonucunda da yaşam amaçlarını belirleyerek hayatını anlamlandırmaktadır. Bir bakıma diğer insanlar ve toplumla olan iletişim ve etkileşimini bu insanları referans alarak biçimlendirmektedir. Bu kişilerin hepsi birey üzerinde etkili olsa da konulara göre farklılaşmakla birlikte bazıları daha fazla etkili olmaktadır. Örneğin gelecek konusunda iyimser olan ve zorluklarla mücadele eden kişiler (Tablo 107 ve Tablo 108) üzerinde %60’lık bir oranla öğretmenlerinden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bu durum,

ailenin yanında öğretmenlerin de fikir ve tavsiyeleriyle öğrencilerin hayatına olumlu ve olumsuz anlamda dokunan ve onları etkileyen kişiler oluşunu göstermektedir. Çocukların yaşam sevincini artırdığını (%43,9) ve aile ve akrabalarından destek aldıklarını (%40,4) belirtenler ise eşlerini belirtmişlerdir.

22. Frankl (1992: 47/1. Paragraf) insanın anlam arayışının engellenmesinin neojenik nevrozların ortaya çıkmasına sebep olduğunu belirtmektedir ki, bireyin yaşam amaçları belirlemesi ve bunun için çaba harcaması onun hayata tutunmasını ve yaşamdan doyum almasını sağlamaktadır. Bu yönüyle yaşam amaçları belirlemek kadar yaşanan hayal kırıklıklarının olumsuz etkileriyle de baş edebilmek gerekmektedir. Dolayısıyla eğitimin tamamlanamamış olması (%28,8) ve maddi imkânsızlıklar (%19,9) yaşam amaçlarının gerçekleştirilmesini engelleyen en önemli iki etkidir. Parçalanmış aileye sahip olmak (%4,2) da yaşam amaçlarına ulaşma konusunda araştırma grubumuz açısından az da olsa bir etkiye sahiptir. Bu verilerden hareketle şunu söyleyebiliriz ki, eğitim kuşaklar tarafından yaşam amaçlarına ulaştıran bir yol olarak görmektedirler. Zira, amaçlarına ulaşmaları önündeki engelleri sayarken eğitimi en fazla oranla dile getirmeleri bunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda orta ve yaşlı kuşakların eğitimini zamanında tamamlayamamış olmanın üzüntüsünü yaşadıklarını göstermektedir. Yaşam amaçlarının gerçekleştirilmesini engelleyen hususlardan biri de maddi imkânsızlıklardır. İnsanların gelecekle ilgili ümitlerini gerçekleştirmeleri için bir araç olan eğitim özellikle günümüz kent toplumlarında maddi imkânlarla yakından ilgili hale gelmiştir. Ayrıca inanç ve gelenekler, parçalanmış aileye sahip olmak veya çocukların bakım ve ihtiyaçları gibi unsurların yaşam amaçlarına ulaşma konusunda en azından bizim araştırma grubumuz açısından diğerlerine göre daha sınırlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Eğitimin tamamlanamamış olması ile cinsiyet (Tablo 116) arasında anlamlı bir ilişki kurulamamıştır. Bununla birlikte maddi imkânsızlıklar ve ulaşılması zor hedefler olduğu da belirtilmiştir ki, bu durum ailelerin maddi imkân oluşturmada zorluk çektiklerini göstermektedir. Aynı zamanda genç kuşakların ulaşılması zor dahi olsa hayal dünyalarının geniş olması gelecekle ilgili ümitli ve iyimser olmalarının bir göstergesidir. Yaşam amaçlarını gerçekleştirememesi sebebi olarak eğitimi tamamlayamamış olmayı belirtenler için anneler %29,3 babalar %24,7, dede ve ninelerin ise %35,4'lük bir orana sahiptirler (Tablo 118). Öğrenim durumu dikkate alındığında ise eğitim seviyesi yükseldikçe yaşam amaçlarının gerçekleşmesinde eğitim eksikliği mazeret olmaktan çıkmaktadır. İlkokul mezunlarında %42,7 olan oranlar, üniversite mezunlarında %9,8'e düşmektedir. Gelir düzeyi düşük olan aileler 38'lik bir oranla maddi imkânsızlıkları dile getirmişlerdir. Bu oran, orta ve üst düzey gelire sahip olan ailelerde %21,4'tür (Tablo 121). Dolayısıyla maddi imkânlar ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki olduğu gibi her iki imkâna sahip olmak yaşam amaçlarının gerçekleşmesine olumlu katkıda bulunmaktadır.
23. Çocuklar toplumsal etkileşimin de bir sonucu olarak küçük yaşlardan itibaren büyüklerine öykünerek evliliği bir amaç olarak belirlerken her ebeveynde çocuklarının mürüvvetini görmeyi beklemektedirler. Dolayısıyla toplumsal yaşam özellikle de ülkemiz gibi geleneksel değerlerin etkili olduğu yerlerde gençlerin

evlenmesini, çocuk sahibi olmasını beklemektedirler. Hatta devletler, sosyal güvenlik sistemini ayakta tutabilmek için çalışan nüfusun artmasını istemektedir. Araştırmamız kapsamında insanların niçin çocuk sahibi olmak istediklerini ebeveynler %40,7 oranında topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek olarak belirtmişlerdir. Onu, aileyi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi (%22,2); soyun devamını sağlaması (%10,2); öldükten sonra hatırlanma ve dua alma beklentisi (%5,1); yaşlandıklarında yanlarında olması ve bakmaları (3,5); büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması (%2,1) ve anne baba ve akrabaların beklentisini karşılamak (%0,6) olarak belirtmişlerdir (Tablo 123). Çocuk yapma sebepleriyle ilgili verilere bakıldığında sunulan seçeneklerin tamamının çocuk sahibi olma konusunda ebeveynlerde bir karşılığının olduğunu göstermektedir. En çok tercih edilen erdemli insanlar yetiştirmek tercihinin kent toplumunda çocuk sahibi olma konusunda bireysel amaçların yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başladığını göstermektedir. Bu konuda temel ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan zorluklar ve kadınların da çalışma hayatına atılmasıyla onların büyüme sürecini ebeveynlerin takip edemediği, onların zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olmaları sebebiyle daha çok sıkıntılı konularla uğraştıklarından çocukların verdiği neşeyi, sevgiyi tadamadıkları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu durum, gelecek kuşaklar açısından çocuk yapmama veya daha az çocuk sahibi olma eğilimini artıran bir husus olarak dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu sebeplerden dolayı ebeveynlerin tarım toplumunun çocukları maddi değer olarak görmesinden sonra modern toplumda yavaş yavaş psikolojik değerler ön plana çıkmaktadır. Fakat yukarıda da izah edilen sebeplerin etkisi, geleneksel değerlerde yaşanan aşınmanın bir sonucu ve hepsinden de önemlisi çocuklarını kendilerinin bir eseri olarak görmek suretiyle onların başarılarıyla kendilerini tatmin etme arzusu ebeveynlerin çocuklarını erdemli ve topluma faydalı insanlar olarak yetiştirme arzusunu artırmaktadır. İstatistik bilgilere baktığımızda çocuk sahibi olma sebebi ile cinsiyet arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu görülmektedir. Geleneksel toplumlarda görülen soyu devam ettirme anlayışının çocuk sahibi olma konusunda kadınlar açısından öncelikli bir sebep olmadığı görülmektedir. Topluma yararlı erdemli insanlar yetiştirme, yaşlılık zamanı için çocukların bir güvence olması ve dini değerler kadınları çocuk sahibi olma konusunda erkeklere göre daha fazla etkileyen sebeplerdir. Çocukların neşe kaynağı olması öğrenciler için, topluma faydalı erdemli bireyler yetiştirmek de orta kuşak ebeveynler için çocuk sahibi olma sebebidir. Diğer bir ifadeyle yeni nesiller açısından soyun devam etmesi yaşlı kuşaklara nazaran önemini kaybetmektedir. Çocuk yapma konusunda ailenin beklentilerini karşılamak, soyun devamını sağlamak, büyüyünce ailesine maddi katkı sağlamak ve öldükten sonra hatırlanmak annelerden daha çok babalar için çocuk yapma sebebi iken, aileye neşe vermesi gibi psikolojik sebepler ile topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek babalardan daha çok anneler için çocuk sahibi olma sebebidir. Aynı şekilde soyun devamı (%27,8), dini inançlar (%8,9) ile aile ve akrabaların beklentilerini karşılamak (%3,9) dedelerin/ninelerin en yüksek orana sahip olduğu çocuk sahibi olma sebepleridir. Bununla birlikte aileye neşe ve sevgi vererek eğlendirmesi (%13,9) ile topluma yararlı ve erdemli insanlar yetiştirme (26,6) yaşlı kuşakların diğer kuşaklardan oranının düşük olduğu sebepler olarak dikkat çekmektedir (Tablo 126).

Araştırma verileri analiz edildiğinde çocuk sahibi olma sebepleri ile öğrenim durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Dini inanç, soyun devamını sağlama, büyüdüğünde ailesine maddi destek sağlama, öldükten sonra hatırlanma ve dua alma, yaşlanınca yanımızda olma ve bize bakma amacıyla çocuk sahibi olma konusunda eğitim seviyesi yükseldikçe oranlar düşmektedir yani bu sebeplerin önemi azalmaktadır. Buna karşın topluma yararlı erdemli insanlar yetiştirmek, aileye neşe ve sevgi vermesi ise eğitim düzeyi yükseldikçe çocuk sahibi olma sebebi olarak ön plana çıkmaktadır (Tablo 127).

24. Ebeveynlerin çocuklarından, yaşlı kuşakların da torunlarından gelecekteki meslek hayatlarında %48,4 oranında karakterli, doğru, inançlı, ahlaklı, saygın bir insan olmasını beklemektedirler (Tablo 132). Onu, %25,1 oranıyla kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek; %14,2 oranıyla da başarı ve mutluluk için para kazanmak izlemiştir. Yüksek maaşlar, şan ve şöhretli bir yaşam pek tercih edilmemektedir (%4,7). Bu durum ebeveynlerin maddi imkânlardan ziyade değerlere önem verdiklerini göstermektedir. Fakat bununla beraber çocuklarının kendi ayakları üzerinde durabilecek kadar bir maddi imkâna da sahip olmaları istemektedirler. Mesleki açıdan gelecek beklentisi ile cinsiyet (Tablo 133) arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bununla beraber kimseye muhtaç olmamak (%28,3), başarı ve mutluluk için para kazanmak (%20,1) genç kuşakların gelecekteki mesleki beklentilerini oluşturmaktadır. Bu durum genç kuşakların ebeveynlerine bağımlılıktan kısa zamanda kurtularak bireyselliğini özgürce yaşamak istediği anlamına gelmektedir. Bu açıdan gençlerin maddi değerlere daha fazla önem verdikleri söylenebilir. Nitekim para mutluluk getirmediğinden erdemli bir hayat sürmeyi tercih etmede genç kuşakların oranı diğer kuşaklardan daha düşüktür (%4,4). Düşük gelire sahip aileler ise kimseye muhtaç olmadan yaşamı sürdürmeyi önemserken (31,6) orta ve üst gelir düzeyine sahip olanlarda ise bu oran %17,9'a düşmektedir (Tablo 138). Çünkü temel ihtiyaçların karşılanamaması birçok başka sorunu da tetiklemektedir. Zira ayakta kalmak, düşük gelirli aileler açısından daha önemlidir. Dolayısıyla mesleki eğimi tamamlamak ve gelecekteki amaçları başarma konusunda ailenin gelir düzeyi ile gelecek beklentisinin arasında anlamlı bir ilişki vardır.
25. Gelecekle ilgili kuşakların hem kendileri hem de diğer kuşaklarla ilgili birbirinden farklı beklentileri bulunmaktadır. Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağı koparmamak (%23,8) mutlu ve huzurlu olmalarından başka herhangi bir beklentim yok (23); topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak (15,2); dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmak (%11,2); ve dünya kadar ahireti de düşünmek (%11,2); ailesini ihmal etmemek (%9) kuşakların yaşam beklentilerinden bazılarını oluşturmaktadır (Tablo 140). Dolayısıyla ailelerin ihmal edilmemesi ve aile üyelerinin birbirleriyle sevgi bağı koparmaması kuşakların en çok önem verdiği gelecek beklentisidir. Gelecek beklentisi ile yaş ilişkisinde genç kuşaklardan yaşlı kuşaklara doğru gidildikçe Tablo 141'de belirtildiği gibi diğer kuşakların mutluluğundan başka beklentilerinin olmadığı belirtilmiştir. Dini ve milli kültür ve değerlerimize bağlı kalmayı ve dünya kadar ahireti de düşünmeyi belirtenlerde en yüksek oran, 47 yaş ve üstündeki kişilerde bulunmaktadır (%27). Bu yönüyle yaşlı

kuşakların dini ve milli kültür ve değerleri koruyan, yaşatan ve yaşatılmasını sağlayan kişiler olarak hala işlevsel olduklarını söylemek mümkündür. Gelecek beklentisi ile gelir düzeyi arasındaki ilişkiye baktığımızda ise anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağıını koparmamak, düşük gelir düzeyindeki ailelerde 26,3; orta ve üst düzey gelire sahip ailelerde ise %22,9'dur. Mutlu ve huzurlu olmaları dışında bir beklentisi olmayan kuşaklarda ise ekonomik zorluklarında etkisiyle düşük gelirli ailelerde %21,1'de kalırken orta ve üst düzey gelire sahip ailelerde bu oran %28,2'ye yükselmektedir. Bir diğer dikkat çekici olan ise yaşlı kuşaklar açısından bir beklenti olan mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmeyi 8,8 ile düşük düzey gelire sahip olan ebeveynler, orta ve üst düzey gelire sahip olan ebeveynlerden (%3,6) daha fazla önemsemektedirler (Tablo 145). Bu açıdan bakıldığında gelecek beklentisi ile ailelerin gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Sonuç olarak, insanlar olay, olgu ve nesneleri, etkileşimde bulundukları, başkalarıyla ilişkilendirdikleri veya geçmiş yaşantıları ışığında değerlendirdikleri için anlamlı bulmaktadırlar ki hayatı da öznel bir yaklaşımla değerlendirdikleri anlamına gelir. Hayat, mutlu olmak, başarılı olmak, sevmek ve sevilmek, varlığa ulaşmak anlamında bir nimet iken; insanın kendini ve yaratılışın anlam ve amacını keşfetmesi, kendini geliştirmesi, topluma yararlı olması, öldükten sonra da hatırlanması ve ölümden sonraki hayatı kazanması için insana fırsatlar sunmaktadır. Bununla birlikte insanlar kendisinden, toplumdan, evrende meydana gelen doğa olaylarından kaynaklı sorunlar yaşamaktadırlar. Bu kapsamda araştırmadan elde edilen bulgular, kuşakların hayata bir bütün olarak baktıklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, sosyal hizmet mesleğinin sorunları holistik bir yaklaşımla ele alan ve çevresi içindeki birey anlayışını vurgulayan genelci yaklaşımına uygun olarak müracaatçıların yeni yaşam amaçları belirlemeleri ve uygulamaya geçmelerinde kolaylaştırıcı bir etki meydana getirdiği gibi sosyal hizmetlere olan ihtiyacı da azaltmaktadır. Bu bağlamda hayatın hem fırsatlar sunan bir zenginliğe sahip hem de sıkıntı, acı, savaş, afet, ölümlerle dolu oluşuna yönelik bakış açısının öğrencilerde yüksek oranda dile getirilmesi, onların hayat karşısında gelgitler yaşadığına; hayata dair bıkkınlığın varlığı ise yeni neslin hayat karşısındaki kararsızlığına bir gösterge olarak görülebilir. İyilik yardımlaşma ve erdemli davranışların hayata hâkim olduğu görüşünün yaşlı kuşaklara yaklaştıkça kabul görmesi de yaş ilerledikçe insanların olgunlaştığı ve toplumsal yönelimlerinin arttığını vurgulamaktadır. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı'nda belirttiği gibi insan davranışları fiziksel temellidir ve temel ihtiyaçların karşılanamaması insanların toplumsal sorunlar gibi daha üst seviyedeki yaşam amaçlarıyla hayatlarını anlamlandırmaması sonucunu doğurmaktadır. Bu kapsamda yaşlı kuşaklar temel fizyolojik, güvenlik, ait olma, takdir ve saygı gibi ihtiyaçlarını belirli ölçüde karşılamış olmalarının sağladığı rahatlıkla birlikte toplumsal sorunlara yönelik ilgileri artmaktadır. Aynı şekilde, genç kuşakların henüz kendilerini gerçekleştirmemiş olmaları ve özellikle fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçları konusunda ailelerine bağımlı olmaları sebebiyle hayata dair bireysel bir bakış açısına sahiptirler. Zira, araştırmada elde edilen bulgular da genç kuşakların önceki kuşaklara göre daha bireysel bir bakış açısına sahip olduklarını göstermektedir.

Bir diğ er sonuç ise genç ku aklarda, önceki kuşaklara göre din ve değ erlerden uzaklaşma eğiliminin varlığı ya da onların dini ve kültürel değ erler ile mevcut yaşam koşulları arasında bocalıyor olmalarıdır. Bu durum üzerinde Bowen'ın kuşaklararası aile yaklaşımında belirttiği gibi birkaç kuşaktan itibaren gelen aile  yeleri arasındaki etkileşimlerin, genç kuşakların veya ebeveynlerin benliğine farklıla mamı  olmaları sebebiyle sorunlarını çocuklarına yansıtılmalarının veya yaşanan sorunların çözümünde anksiyeteyi d   r mek, normalle meyi sağlamak amacıyla rehberlik yapan aile büyükleri gibi üçüncü kişilerin olmamasının etkisi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, baskıcı ebeveyn stilleri ve ebeveynlerin inandıkları değ erler ile yaşadıkları hayatın farklı olması da bir etkidir. Bütün bunlar, adolesan dönemindeki çocukların anne-babalarını taklit ederek öğrenmesini engellediği gibi değ erlerden uzakla malarına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla bu durum, hayatın anlamlandırılmasında insanın kendi yaşam amaçlarını kendisi belirleyerek yaşamı anlamlandırması gerektiği şeklindeki varoluşçu/existentialist düşüncenin -sayıları az da olsa- genç kuşaklar üzerinde kabul gördüğünü göstermektedir. Genç kuşaklardan yaşlı kuşaklara doğru ilerledikçe ise dini ve kültürel değ erlerin hayatın anlamlandırılmasındaki öneminin artıyor olması, hayatın din ile anlamlandırıldığını göstermektedir. Bu durum da gerektiğinde ve müracaatçı tarafından istendiğinde sosyal  alı macılar tarafından özellikle yaşlı kuşaklara yönelik sosyal hizmet müdahalesinde, maneviyata duyarlı yaklaşımın bir güç kaynağı olarak kullanılmasının gerekliliğini göstermektedir. Zira sosyal hizmet mesleğinin bireyi fizyolojik, psikolojik, sosyal ve tinsel yönüyle ele alan bütüncül bir yaklaşıma sahip olması ve müracaatçıların sorunlarından ziyade sahip olduğu g   ve kaynaklara vurgu yapan g  ler yaklaşımı bunu gerektirmektedir.

Bireysel yaşam kalitesini artırmaya yönelik çabaların gençlerde hayatı anlamlandırdığı kadar orta ve yaşlı ku aklarda bir etkisinin olmadığı; buna karşın ya  ilerledikçe güven, sevgi, nezaket, hürmetin, erdemli olmanın ve erdemli toplum olmaya dönük çabanın ön plana çıktığı da saptanmıştır. Bu bağlamda yaşam koşulları ve sorunlar karşısında kuşakların kendini konumlandırması farklı şekillerde olmaktadır. Yapmaktan mutlu olduğu uğra ısı olan ve üreten insanların yaşam doyumları yüksektir ve hayata yönelik olumlu bir bakış açısına sahiplerdir. Aynı şekilde toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak, problemi olanlara yardımcı olmak, hedeflerine ulaşmada başarılı olmak da aynı etkiye sahiptir. Dolayısıyla bu kişilerin, aile  yeleri ve toplumla ilişki ve etkileşimleri sağlıklıdır. Sorunların oluşmasını engelleyecek koruyucu ve önleyici tedbirleri kendi hayatlarında aldıkları gibi sorunlar oluştuğunda da bireysel olarak veya kurumsal destek alarak karamsarlığa d  meden sorunlarını çözebilecek özgüvene ve potansiyele sahiplerdir. Zira hayatta başarılı olamamış, sosyal ilişki ve etkileşimlerinde sosyal bir ağa sahip olmayan ve dolayısıyla aile, akran desteği gibi yeterli g   ve destek mekanizmalarına sahip olmayan kişiler sorunlarıyla ba  ba a kalarak karamsarlığa d  mektedirler. Zamanla yalnızla an ve içine kapanan bu kişiler, sorunlarına yalnız ba ına çözüm üretemediğinden hayatından da tat alamamaktadırlar. Diğ er bir ifadeyle yaşam doyumları azalmaktadır. Bu açıdan yapmaktan zevk alınan ve faydalı şeyler üretmek, insanları yaşama bağlayan ve yaşam doyumunu artıran bir husustur. Bu da g  ler yaklaşımı çerçevesinde sosyal  alı macılar, müracaatçıların sahip olduğu

kaynakları keşfetmelerine veya toplumsal kaynaklarla bağlantı kurmalarına yardımcı olarak, bu kaynakların sorunun çözümünde kullanılmasına rehberlik etmeleri anlamına gelmektedir.

Bulgulardan bir diğeri de toplumda var olan sorunların çözümü konusunda yaş ilerledikçe sorumluluk duygusuyla beraber ve bir yönüyle sivil toplum örgütlenmelerine ve dezavantajlı grupların sorunlarına yönelik bir ilginin de varlığını göstermektedir. Fakat bu konuda yaşlı kuşakların aktif yaşlanmasına imkân vermek üzere geçmiş tecrübelerini değerlendirmek suretiyle hizmet edecekleri ortam ve imkânların hazırlanmasına, projelerin oluşturulmasına kısaca onlara rehberlik edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca genç kuşakların 1/5'inin ruhsal bir boşluk içinde olduğunu bildirmeleri, ergenlerin değerler ile mevcut yaşam koşulları arasında gelgitler yaşadıkları, kimi zaman aileden kaynaklanan sebepler kimi zaman da gelecekle ilgili kaygıları sebebiyle yaşamdan tat alamadıklarını göstermektedir. Kuşaklar, içinde bulunduğu aile sisteminden veya okul, işyeri, arkadaş gibi dış sistemlerden kaynaklanan sorunlar ve çatışmalar yaşamaktadırlar. Sistem ve ekolojik sistem kuramı bağlamında aile sistemi de bu sorunlara çözüm bularak değişimi sağlamak ve dengeyi sağlamak zorundadır. Çünkü aile üyelerindeki bir değişim bütün sistemi etkilemektedir. Bowen'ın belirttiği gibi benliğe farklılaşarak kendi bireyselliğini ve bağımsızlığını gerçekleştiremeyen genç kuşaklar, özellikle dış sistemlerden kaynaklanan etkiler karşısında daha fazla bocalamakta ve yaşamı anlamsız görmektedirler. Kuşkusuz gelecekle ilgili beklentiler de kaygı yaratmaktadır. Vroom'un beklenti kuramında belirttiği yaşam amaçlarının belirlenerek yaşamın anlamlandırılması bu kaygıların giderilmesinde yeterli olmamaktadır. Bunun yanında bireyin geçmişten getirdiği birikim, ailesi ve sosyal çevresinin beklentileri, bireyin kendi hedefleri, ulaşılabilecek amaç veya hedeflerin niteliği, ulaşılabilirliği ve buna inanma durumu ile bireyin bu hedefe ulaştığında elde edeceği çıktının onun için tatmin edici olup olmaması da etkili olmaktadır. Dolayısıyla bu durum aile sistemini kendi içinde olumsuz etkileyerek değişime zorladığı gibi dış sistemlerle ilişki ve etkileşimlerini de olumsuz etkileyerek yaşama karamsar bir bakışın oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple, ergenlerin sorunlarına yönelik danışma ve rehberlik hizmetleri hem yaygınlaştırılması hem erişilebilir olması yanında yardım almanın normal bir durum olduğu konusunda farkındalık oluşturulması ve özendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde sorununun ne olduğunu sağlıklı bir şekilde tespit edemeyen ergenler çözümü bulmakta da zorlanacaktır. Bunun sonucunda da ergenler ya sorunları çözmekten ziyade unutmak amacıyla bağımlılık yapıcı maddelere ve suça yönelecektir ya da içine kapanarak yalnızlaşmaya ve hatta intihara kadar giden bir sürecin başlamasına sebep olacaktır. O nedenle hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarını belirlemede en etkin ve ilk sırada yer alan aile ve yakın çevre her daim değerini ve konumunu korumaktadır. Zira aile içine doğan insan yaşamının ilk anlarında önce annesini, sonra babasını, daha sonra da diğer aile üyelerini tanımaktadır. Kardeşler, nine ve dedeler ve diğer akrabalar insanların hayatı anlamlandırması ve yaşam amaçlarını belirlemede etkili olsa da anne ve babaların yeri apayrıdır. Nitekim çocukluğun ilk yıllarında anne ile bebek arasındaki sıcak, samimi ve güven veren ilişkilerin, insanların gelecek yaşamı ve kişilik özellikleri üzerinde belirleyici olduğu Sigmund Freud, Bowlby, Giddens, Yavuzer, Bowen başta olmak üzere birçok araştırmacı tarafından kabul edilen

bir gerçektir. Ancak araştırmadan elde edilen bulgular, sosyalleşmeye engel oluşuyla eleştiriler yöneltirse de genç kuşakların hayatı anlamlandırılması ve sosyalleşmeleri üzerinde teknolojinin, günümüz Z Kuşağı'nın profiline de uygun olarak önceki nesillere göre etkin bir rol oynadığını bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple genç kuşakların sorunlarının ekolojik sistem yaklaşımı çerçevesinde çevresi içinde birey yaklaşımıyla ele alınarak hem bireysel ve hem de toplumsal yönleriyle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bowen'ın da belirttiği gibi ailesiyle sorunlar yaşayan veya toplumsal uyum sorunu olan kuşaklar kaygıyla baş edebilmek için örneğin anne ve baba gibi kaygı sebebi olan kişileri uzun süre görmemek, konuşmamak, etkileşimde bulunmamak yolunu seçmektedirler ki teknoloji bu tür sorunlar yaşayan genç kuşaklar için sığınacak bir liman haline gelmektedir. Bununla beraber diğer kuşakların yeterince teknolojiyle barışık olmamaları da çocukların korunmasında ailenin makro politikalarla desteklenmesinin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Yine araştırma sonrasında sağlıklı ve huzurlu bir hayat yaşamamanın maddi zenginliğe ve şöhretli bir hayata tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Başka deyişle ortaya çıkan odur ki sağlıklı ve huzurlu yaşamak bütün kuşaklar/kişiler açısından arzulan bir hayatın göstergesidir. Fakat maddi imkânlarda göz ardı edilmemektedir. Orta ve yaşlı kuşaklar başarılı olmak, dünyadan tat almak ve eğlenmek gibi kişisel hedeflerden ziyade fedakârlık duygusuyla ve çocuklarının geleceğiyle yakından ilgilenmekle kendilerini sorumlu hissederek yaşam hedeflerini ve beklentilerini çocukları üzerinden oluşturmaktadırlar. Maslow'un da belirttiği gibi insanlar eşi, çocukları, ailesi gibi bir arada yaşamayı, bir gruba ait olmayı ve bu grup tarafından sevmeyi beklemek suretiyle aidiyet ve sevgi ihtiyacını karşılamaktadırlar. Dolayısıyla çocukları ve torunları diğer kuşakları hayata bağlayan unsurlardır ve yaşam doyumu sağlamaktadırlar. Ebeveynlerin bu tutumunda sosyal, siyasal ve milli hassasiyetlerin de rol aldığını söylemek mümkün olduğu kadar toplumsal değerlerde yaşanan aşınmanın da bu konuda etkisi olduğu söylenebilir.

Kısaca ifade etmek gerekirse; genç kuşaklar (çocuklar) hayatı ailede öğrendikleri yaşam pratikleri çerçevesinde, yaşlı kuşaklar ise daha çok manevi ve kültürel değerler üzerinden anlamlandırmaktadır. Genç kuşaklardan yaşlı kuşaklara doğru ilerledikçe bireysel yaşam amaçlarından ziyade toplumsal yaşam amaçları önem kazanmaktadır. Genç kuşaklar bireyselleşme eğiliminde olsalar da kuşaklar arasında oluşan duygusal bağ, yaşam boyu aileyi bir arada tutmaya yöneliktir. Aile fonksiyonlarından bazılarını modern kurumlara devretmişse de bu sosyal kurumlar, sorunların çözümünde ebeveynler başta olmak üzere diğer kuşaklardan aile üyelerinin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar.

KAYNAKLAR

- Acar, İ. (2013). *Tek Ebeveynli Ailelerde Psikolojik Tepkiler İle Psikolojik Destek Almanın Klinik Sosyal Hizmet Açısından Analizi: Yalova Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yalova.
- Acar, Y. B. ve Çifci, E.G. (2011). Çocuk Suçluluğunda Aileyle İlgili Risk Faktörleri ve Ailenin Güçlenmesinin Önemi. Yasemin Özkan (Ed.). *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* içinde (51-69). Ankara: Maya Akademi Yay.
- Acar, Y. B. ve H. Acar. (2013). Sistem Kuramı-Ekolojik Sistem Kuramı ve Sosyal Hizmet: Temel Kavramlar ve Farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 13(1). (29-35).
- Adıgüzel, O., H. Z. Batur ve N. Ekşili. (2018). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(19). (165-182).
- Aile Danışmanlığı Hizmeti. (t.y.).
<https://ailevecalisma.gov.tr/athgm/uygulamalar/ailedanismanligi-hizmeti>. Erişim Tarihi: 06 Haziran 2019.
- Akbaş, E. (2014). *Sosyal Çalışmada Çağdaş Eleştirel Perspektifler*. Ankara: SABEV Yay.
- Akın, M.H. (2011). *Toplumsallaşma Sözlüğü*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aközer, M., C. Nuhurat ve Ş. Say. (2011). Türkiye'de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler Araştırması. *Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*. 7(27). (103-128).
- Akyürek, B. (2008). *İçinizdeki Öküze OHA Deyin!*. Ankara: C4 Kitap.
- Alkan, E. Ö. (2014). *Parçalanmış Aile Modelindeki Öğrencilerin Eğitimdeki Başarı Durumları (Trabzon Örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.
- Arık, İ. A. (1996). *Motivasyon ve Heyecana Giriş*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Arıkan, Ç. (2011). Aile İçi Şiddet, İstismar ve İhmale Sosyal Hizmet Müdahalesi. Yasemin Özkan (Ed.). *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* içinde (31-49). Ankara: Maya Akademi Yay.
- Arslan, E. (2018, 5 Temmuz). *Beklenti Psikolojisi*. <http://newspdr.com/yazarlar/psk-dan-enginar-arslan/beklenti-psikolojisi/107/>. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2018.
- Aslanargun, E. ve B. Özakça. (2015). Akademik Başarıları Yüksek Olan Öğrencilerin Başarı Düzeylerine Ailelerinin Katkıda Bulunma Biçimleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(3). (9-21).
- ASPB. (2012). Evlilik ve Aile Hayatı. Azize Nilgün Canel (Hz.). İstanbul: Nakış Ofset
http://www.aep.gov.tr/wp-content/uploads/2012/10/01_02_evlilik_ve_aile_hayati.pdf. Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2019.
- ASPB Aile Yapısı Araştırması TAYA 2006. (2014a). Mustafa Turgut (Ed.). Ankara. Uzerler Matbaacılık, Ankara, 2014a.
<http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/taya2011.pdf>. Erişim Tarihi: 22.11.2018
- AÇSHB Huzurevleri. (t.y.). <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/kuruluslar/yasli/> Erişim Tarihi: 06/06/2019.

- ASPB. Türkiye Aile Yapısı Araştırması TAYA 2011. (2014a). Mustafa Turgut (Ed.). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara: Uzerler Matbaacılık.
<http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/5550af1d369dc51954e43522/taya2013trk.pdf>. Erişim Tarihi: Erişim: 22.11.2018.
- ASPB. (2017). *Mahremiyet Eğitimi Çalıştayı Sonuç Raporu*.
<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yayinlar-ana-baslik/mahremiyet-egitimi-calistayi-sonuc-raporu.pdf>. Erişim Tarihi: 15 Aralık 2018
- Atabek, E. (2018). Çocuktan Beklentiler. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*. 2(2). (459-471).
- Aybars, A.İ. (2014c). Anne-Baba ile Çocuklar Arasındaki İlişkiler. Mustafa Turgut, Semiha Feyzioğlu (Ed.). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) Tespitler, Öneriler* içinde (208-231). Ankara: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye.
https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/31612/mod_resource/content/0/taya2013trk.pdf.
- Aydın, C., M. Kaya ve H. Peker. (2015). Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (38). (39-55).
- Ayhan, A. ve S.S. Güneş. (2018). Farklı Kuşakların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerine Yönelik Tutumları: X Ve Y Kuşakları Üzerine Betimsel Bir Analiz. *İletişim*. 29. (161-181).
- Ayhün, S.E. (2013). Kuşaklar Arasındaki Farklılıklar ve Örgütsel Yansımaları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. 2(1). (93-112).
- Ayvaz, T. (2013). *Y Kuşağı Özellikleri*. <https://www.dijitalajanslar.com/y-kusagi/>. Erişim Tarihi: 19.04.2019
- Bahadır, A. (1999). *Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din*. (Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa.
- Başgil, A. Fuad. (1996). *Din ve Lâiklik*. İstanbul: Yağmur Yay.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yay.
- Binmore, K. (2008). Oyun. William Outwaite (Ed.). *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü* içinde. İstanbul: İletişim Yay.
- Bolay, S. H. (1996). *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Bora, A. (2012). Aile, Ataerkillik ve Toplumsal Cinsiyet. Emre Gökalp (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar* içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Bozkurt, V. (2011). *Değişen Dünyada Sosyoloji (Temeller, Kavramlar, Kurumlar)*. Bursa: Ekin Basın Yay.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Bulut, I. (1993). *Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yay.
- Bulut, I. (2005). Genelci Sosyal Hizmetin Doğuşunu Hazırlayan Etmenler. Ümit Onat (Yay. Haz.). *Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu (18-19 Ekim 2002)* kitabı içinde (102-111). Ankara: Hacettepe Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay.

- Canatan K. (2016a). Aile Sosyolojisi: Konuları, Perspektifi ve Gelişimi. Kadir Canatan, Ergün Yıldırım (Ed.). *Aile Sosyolojisi* içinde (15-30). İstanbul: Açılım Kitap
- Canatan K. (2016c). Ailenin Tanımı, Türleri ve İşlevleri. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım (Ed.). *Aile Sosyolojisi* içinde (53-64). İstanbul: Açılım Kitap.
- Canatan, K. (2016b). Aile Hakkında Kuramsal Perspektifler. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım (Ed.). *Aile Sosyolojisi* içinde (31-50). İstanbul: Açılım Kitap.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yay.
- Chen, J., C. Du, X. Wang, H. Zhang. (2017). Effect of Cognitive Behavior Modification on Social Anxiety for High School Students. *Scientific Research Publishing*. 8. (1803-1820).
- Cılga, İ. (2012). Sosyal Dışlanmanın Dinamiği. İbrahim Cılga ve Burcu Hatipoğlu (der.). *Sosyal Bilimler ve Sosyal Hizmet Üzerine Düşünceler "Derleme"* içinde (171-184). Ankara SABEV Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (1999). *Anlamlı ve Coşkulu Bir Yaşam İçin Savaşçı*. İstanbul: Sistem Yay.
- Çağan, K. (2016). Ailenin İşlevleri. Kadir Canatan ve Ergün Yıldırım (Ed.). *Aile Sosyolojisi* içinde (83-94). İstanbul: Açılım Kitap.
- Çakmak, A. ve M. Hevedanlı. (2005). Eğitim ve Fen Edebiyat Fakülteleri Biyoloji Bölümü Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(8). Ss. 115-127
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/69864> Erişim Tarihi 23 Ocak 2018.
- Çalışır, G. (2015). Kişilerarası İletişimde Kullanılan Bir Araç Olarak Sosyal Medya: Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *NWSA-Humanities*. 10(3). (115-144).
- Çammur Duyan, G.(2011). Parçalanmış Aileler ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. Yasemin Özkan (Ed.). *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* içinde (13-29). Ankara: Maya Akademi Yay.
- Çaycı, B. ve A. E. Karagülle. (2014). X Kuşağından Z Kuşağına Değişen Mahremiyet Algısı. Aydın Ziya Özgür Murat Barkan Aytekin İşman Ergun Yolcu (Ed.). *International Trends and Issues in Communication ve Media Conference (ITICAM)* içinde (190-196). UAE: Dubai.
- Çetinkaya, B. (2016). *Çalışanların Pozitif Duygulanım, Başkalarına Duyduğu Güven ve Yaşam Doyumu Düzeylerinin İş Motivasyonuna Etkileri: Beklenti Kuramı Yaklaşımı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin.
- Çifci, E. G. ve G.P. Uluocak. (2011). Alkol ve Madde Bağımlısı Ergenler ve Aileleri: Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Sosyal Hizmet Müdahalesi. Yasemin Özkan (Ed.). *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* içinde (71-87). Ankara: Maya Akademi Yay.
- Çifci, E.G.(2009). Türkiye'de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi. *Aile ve Toplum*. 5(19). (53-65).
- Çocuk Vakfı. <http://www.cocukvakfi.org.tr>. Erişim Tarihi: 21 Aralık 2017
- Danış, Z. (2006). Davranış Bilimlerinde Ekolojik Sistem Yaklaşımı. *Aile ve Toplum*. 3(9). (45-53)

- Demirel, E.Turan. (2013). Yaşam Amaçlarının Girişimcilik Düşüncesini Biçimlendirmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 12(45). (123-143).
- Demirel, H. Gökçe, E. T. Demirel ve M. Düşükcan. (2012). Yaşam Amaçları ve Meslek Seçimi: Üniversite Öğrencileri Örneği. *1. Ulusal Ünye İ.İ.B.F İşletmecilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (325-336).
- Diener, E; Emmons, R. A. Emmons, R.J. Larsen ve Sharon Griffin. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment*. 49(1). (71-75).
file:///C:/Users/User/Documents/Diener-Emmons-Larsen Griffin_198520YaC59Fam20 Doyumu.pdf. Erişim Tarihi: 23 Ekim 2017.
- Dinç, M. (2008). *Çocuk ve Genç İşçilerin İş Güvenliği Yönünden Korunması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Doğan, İ. (1998). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. İstanbul: Sistem Yay.
- Duman, M. (2016). *Çocuğun Değeri: Adana Araştırması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çaç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Mersin.
- Dziuban, C., P. Moskal ve J. Hartman. (2005). Higher education, blended learning and the generations: Knowledge is power-No more. *Research Initiative for Teaching Effectiveness*. URL:
http://desarrollodocente.uc.cl/images/InnovaciC3B3n/Flipped/Knowledge_is_power_no_more.pdf. Erişim Tarihi: 31 Ocak 2018.
- Eagleton, T. (2017). *Hayatın Anlamı*. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Erbil, N., Z. Divan ve P. Önder. (2006). Ergenlerin Benlik Saygısına Ailelerinin Tutum ve Davranışlarının Etkisi. *Aile ve Toplum*. 8(3). (7-15).
- Ercan, R. (2014). Anne Babaların Günümüzde Sahip Olduğu Çocuk İmgeleri. *The Journal of Academic Social Science Studies(JASSS)*. 30. (377-396).
- Ercömart, Ç. (2018). *Kuşak Teorileri Bağlamında Endüstri Ürünleri Tasarımı Eğitiminin Değişim Dinamikleri ve Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Erdem, E. (2013). Hayat. Mualla Selçuk, Halis Albayrak, Peter Antes, Richard Heinzmann, Martin Thunder (Ed.). *İslamiyet-Hristiyanlık Sözlüğü* içinde. Ankara: Ankara Üniversitesi Yay.
- Ermiş, H. (2008). *Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat
- Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik. (2005)
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.7542&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>. Erişim: 23.04.2019.
- Evirgen, N. (2010). *Aile İçi Örüntülerin Çocukların Algıları Açısından İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Existentialism. (t.y.). *The Basic of Philosophy* içinde
https://www.philosophybasics.com/branch_existentialism.html. Erişim Tarihi: 15.11.2018.

- Frankl, V. E. (1992). *Man's Search for Meaning An Intruduction to Logotherapy*. Boston: Beacon Press.http://fablar.in/yahoo_site_admin/assets/docs/Mans_Search_for_Meaning.78114942.pdf. Erişim Tarihi: 22.11.2019
- Fukuyama, F. (1996). *Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity*. London, England: Penguin Books.
- Giddens, A. (1993). *Sociology*. Cambridge. UK: Polity Press
- Giddens, A. ve P. W. Sutton. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (Çev.: Ali Esgin). Ankara: Phoenix Yay.
- Göka, E. (2014). *Hayatın Anlamı Var mı?*. İstanbul: Timaş Yay.
- Göksu, T. (t.y.). Maslow'un İhtiyaçlar (Güdüler) Piramidi ve Polisin Yabancılaşma Olgusu. *Polis Bilimleri Dergisi*. 4(3-4). (27-48).
- Sheafor, B. W. ve Horejsi, C. J. ((2015). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*. Ankara: Nika Yay.
- Hoult, T. F. (1972). *Dictionary of Modern Sociology*. Totowa: Littlefield, Adams ve Co.
- Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Huizinga, J. (1964). *Homo Ludens, A Study of The Play Element in Culture*. Boston, United States of America: The Beacon Press.
- Ibn Miskawayh, Ebu Ali Ahmed b. Muhammed b. Yakup. (1968). *The Refinement of Character*. (Translated by: Constantine K. Zurayk). Beirut: The American University of Beirut.
- İçağasıoğlu Çoban, A. (2007). *Ailelerin Yaşam Kalitelerinin Belirlenmesi: Ankara Örneği*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- İlhan, T. (2009). *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Uyum Modeli Yaşam Amaçları, Temel Psikolojik İhtiyaçlar ve Öznel İyi Oluş*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- İsen, G. ve V. Batmaz. (2006). *Ben ve Toplum*. İstanbul: Salyangoz Yay.
- İsfahani, R. (1992). *Müfredatu Elfazi 'l-Kur'ân*. Dimaşk: Daru'l-Kalem.
- Jary, D. ve J. Jary. (1991). *The Harper Collins Dictionary of Sociology*. Newyork : Harper Perennial A Division of Harper Collins Publishers.
- Joshi, A., J. C. Dencker ve G. Franz. (2011). Generations in Organizations, *Research in Organizational Behavior*. 31. (177-205).
- Jung, C. Gustav. (2005). *Daralan Ufuklar Ufalanın Meseleler*. (Yay. Haz.: Ahmet Aydoğan). *Kişilik Oluşumu ve Sorunları* içinde. İstanbul: İz Yay.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1995). Aile Yaklaşımında Bir Kuramsal Çerçeve ve Aile Değişim Modeli. *Aile Kurultayı :Değişim Sürecinde Aile, Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler* içinde (52-68). Ankara :T.C. Başbakanlık AAK Yay.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi Kültürel Psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Kangal, A.. (2013). Mutluluk Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme ve Türk Hane Halkı İçin Bazı Sonuçlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 12(44). (214-233).

- https://www.researchgate.net/publication/274315698_Mutluluk_Uzerine_Kavramsal_Bir_Degerlendirme_Ve_Turk_Hanehalki_Icin_Bazi_Sonuclar/download Erişim Tarihi: 10.03.2019
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi “Kavramlar İlkeler Teknikler”*. Ankara: Nobel Akademik Yay.
- Karataş, Z. (2015). Manevi Sosyal Hizmet Yaklaşımı. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Yaklaşımı Dergisi*. 1(1). (3-15).
https://www.academia.edu/2324909/Manevi_Sosyal_Hizmet_Yakla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1_Spiritual_Approach_to_Social_Work. Erişim Tarihi: 23.04.2018.
- Kasatura, İ. (1998). *Gençlik ve Bağımlılık*. İstanbul: Evrim Yay.
- Kasser, T. Ve Aaron Ahuvia. (2002). Materialistic Values and Well-being in Business Students. *European Journal of Social Psychology*. (32). (137-146).
http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ejsp.85/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.com.tr&purchase_site_license=LICENSE_DENIED
- Kızılcılık, S. ve E. Yaşar. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Köknel, Ö., K. Özügürlü, G. A. Bahadır. (1993). *Davranış Bilimleri (Ruh Bilim)*. İstanbul: Yaylın Matbaası
- Köylü, M. (2007). Ruh Sağlığı ve Din: Batı Toplumu Açısından Bir Değerlendirme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 23(23). (65-92).
- Kula, S. ve B. Çakar. (2015). Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 6(12). (191-210).
- Lower, J. (2008). Brace Yourself Here Comes Generation Y. *Critical Care Nurse*. 28(5): (80-84).
<http://ccn.aacnjournals.org/content/28/5/80.full.pdf?q=generation-y>. Erişim Tarihi: 23 Mart 2019.
- Lösemili Çocuklar Vakfı. <http://www.losev.org.tr/v2/tr/content.asp?ctID=403>, Erişim Tarihi: 21.12.2016
- Mavi Balina oyunu nedir? İşte Mavi Balina'da ölümcül tuzak (2018, 31 Ocak)
<https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/mavi-balina-oyunu-nedir-iste-mavi-balina-hakkinda-merak-edilenler-ve-ayrintili-analiz-2196793/>.
- Mavili Aktaş, A. (2014). Aile Danışmanlığı Eğitimi, Öncelikleri ve Etik, *VI. Aile Şurası Komisyon Kararları ve Bildiriler* içinde (87-98). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yay.
- Michalos, C. A. (2007). Education, Happiness and Well-Being. *Social Indicators Research*, 87 (3). (347-366).
- Nazlı, S. (2001). *Aile Danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yay.
- Neugarten, B., R. J. Havighurst ve S. S. Tobin. (1961). The Measurement of the life satisfaction. *Journal of Gerontology*. (16). (134-143). <https://academic.oup.com/geronj/article-abstract/16/2/134/563493>. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2018.

- NMHC (National Multifamily Housing Council). (2014). Generation Z, Identifying And Creatively Marketing To Tomorrow's Consumer https://www.nmhc.org/uploadedFiles/Meetings/Individual_Meetings/Generation20Z20resentation201.pdf. Erişim Tarihi: 5 Şubat 2019
- Oğuz, O. (2008). *Öğretmen Aile İşbirliğinin Öğrenci Başarısına Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Onaran, O. (1981). *Çalışma Yaşamında Güdülenme Kuramları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay.
- Otrar, M. (2002). Ergenlik Dönemi. Betül Aydın, Müge Yayıcı, Ahmet Şirin, Otrar, Levent Yayıcı (Haz.). *Gelişim Psikolojisi* içinde (79-120). Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisi Başkanlığı.
- Öksüz, Y. (2002). Ergenin Kişilik Gelişiminde Ebeveynin Rolü. Milli Eğitim Dergisi. (155-156). http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/155-156/oksuz.htm.
- Özkafacı, A. A. (2012). *Çocuğun Sosyal Beceri Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul AR-EL Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Özkalp, E. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Vakfı Yay.
- Özmete, E. (2011). Yoksul Ailelerde Sosyal Dışlanmaya Karşı Güçlendirme Yaklaşımı. Yasemin ÖZKAN (Ed.). *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* içinde (71-87). Ankara: Maya Akademi Yay.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi -Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi
- Schiller, F. (1965). *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup*. (Çev.: Melâhat Özgü). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Schopenhauer, A. (2005). Yaradılış Yahut Mizaç Üzerine. (Yay.Haz.: Ahmet Aydoğan). *Kişilik Oluşumu ve Sorunları* içinde. İstanbul: İz Yayıncılık
- Schopenhauer, A. (2007). *Merhamet*. (Çev.: Zekâi Kocatürk). İstanbul: Dergâh Yay.
- Schwartz, S. H. (1992). Universal in The Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*. (25). (1-65). https://www.researchgate.net/publication/230557790_Universals_in_the_Content_and_Structure_of_Values_Theoretical_Advances_and_Empirical_Tests_in_20_Countries. Erişim Tarihi: 25 Eylül 2018.
- Scott, J. (2006). Family and gender roles: How attitudes are changing. *A Plenary paper for The International Conference on Family Relations*. Paper No: 21. Spain: University of Valencia. <https://pdfs.semanticscholar.org/50c3/a2740ddafdb438df4b920304262533128253.pdf> Erişim 13 Mayıs 2019.
- Scott, J. ve G. Marshall. (2005). *A Dictionary of Sociology*. UK: Oxford University Press.
- Sencer, M. (1981). *Yöntembilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Seyyar, A. ve Y. Genç. (2010). *Sosyal Hizmet Terimleri (Ansiklopedik "Sosyal Pedagojik Çalışma" Sözlüğü)*. Sakarya: Sakarya Yay.

- Sezen, Y. (2004). *Hayatın Manası Gerçek ve Ötesi*. İstanbul: Rağbet Yay.
- SHK. (2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu). (1983).<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828-20130712.pdf>. Erişim Tarihi: 9 Nisan 2019.
- Slattery, M. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Yay. Haz.: Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz). Bursa: Sentez Yay.
- Softa, H.K., G. U. Karaahmetoğlu ve F. Çabuk (2015). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygısı ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*. 23(4). (1481-1494).
- Srinivasan, V. (2012). Multi Generations in The Workforce: Building collaboration, *IIMB Management Review*. 24. (48-66).
- Sümer, N. (2012). Ana Babalık ve Bağlanma. Melike Sayıl ve Bilge Selçuk (der.) *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.
- Sümer, N. (2015). *Dinlerde İntihar Şehitlik ve Ötanazi*. Ankara: Ankara Okulu Yay.
- Şahin, F. (2005). Sosyal Hizmette Genelci Yaklaşım. Ümit Onat (Yay. Haz.). Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu Kitabı (18-19 Ekim 2002) kitabı içinde (73-81). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yay.
- Şahin, F. (2011). Aileleri Güçlendirmek: Güçler Perspektifi Temelinden Bir Bakış. Yasemin Özkan (Ed.). *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı* içinde (1-11). Ankara: Maya Akademi Yay.
- Şahin, E. (2016). *Veli Ziyaretleri Hakkında Yönetici, Öğretmen, Öğrenci ve Velilerden Beklenti, Görüş ve Önerileri: Bir Durum Çalışması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Antalya.
- Şeker, A. (2009). *101 Soruda Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler*. Ankara: SABEV Yayınları
- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)*. (Doktora Tezi). İnönü Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.
- Şimşek, H. (2012). Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Lise Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri ve Gelecek Beklentilerini Etkileyen Faktörler. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*. 5(1), 90-109
- Şirin, A. (2002). Gelişim Psikolojisine Giriş. Betül Aydın, Müge Yayıcı, Ahmet Şirin, Mustafa Otrar, Levent Yayıcı (Ed.). *Gelişim Psikolojisi* içinde (1-12). Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisi Başkanlığı.
- TDK. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Teater, B. (2014). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri*. (Çev. Ed.: Abdullah Karatay). Ankara: Nika Yay.
- The Grant Study and the Glueck Study. (2014). Harvard Second Generation Study <http://www.adultdevelopmentstudy.org/grantandglueckstudy>. Erişim Tarihi: 15.10.2018
- Timurtaş, F. K. (1979). *Uydurma Olan ve Olmayan Yeni Kelimeler Sözlüğü*. İstanbul: Umur Kitapçılık.
- Tolstoy. (2015). *Yaşamın Anlamı*. (Yay. Haz.: Hasan Murat Başbay). İstanbul: Turna Yay.

- Tomanbay, İ. (2007). *Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler*. http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yalilara_yonelik_sosyal_hizmet.pdf. Erişim Tarihi: 03.06.2019
- Tomanbay, İ. (2012). *Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram Sosyal Çalışmada Kavram Sorunu*. Ankara: SABEV Yay.
- Topçu, N. (2006). *Felsefe*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Topses, M. D. (2008). *Modern Aile Yapısı ve Fonksiyonlarının, Bireyin Elcil Davranış Düzeyi İle İlişkisi*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Tuncay, T. (2007). Kronik Hastalıklarla Başetmede Tinsellik. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 17(2). (113-120).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2018a, 21 Şubat). *Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2019.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2018b, 1 Mart). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2019*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30698>. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2019.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2019, 22 Şubat). *Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2018*. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30702>
- Tükel, İ.P. (2018). Y Kuşağı Temsilcilerinin Aile Algıları Üzerine Bir Analiz. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 13 (1). (23-40).
- UN (United Nations). (2017). *World Population Prospects: The 2010 Revision*. New York: United Nations <https://population.un.org/wpp/> Erişim : 01.06.2019
- UN (United Nations). (1948). Universal Declaration of Human Rights, <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>. Erişim Tarihi: 4 Nisan 2018.
- UNDP (United Nations Development Programme). (2008). *Turkey 2008 Human Development Report, Youth in Turkey*. United Nations Development Programme in Turkey. Ankara.
- Ülker, R.N.Ö. (2014). *Değer Beklenti Kuramına Göre Satın Alma Davranışı, Iphone ve Samsung S4 Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- We are Social ve Hootsuite. (2019). *Digital 2019: Turkey*. <https://datareportal.com/reports/digital-2019-turkey>. Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2019.
- WHO & GTZ (World Health Organization and Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit. (2005). *Infections Among Adolescents: The Need For Adequate Health Services*. Karl L Dehne, Gabriele Riedner Geneva: WHO Library Cataloguing-in-Publication Data.
- WHO (United Nations World Health Organization). (1997). *Measuring Quality of Life*. World Health Organization (WHO). (1997). *Programme on mental health: WHOQOL measuring quality of life*. http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/63482/1/WHO_MSA_MNH_PSF_97.4.pdf . Erişim Tarihi: 17.03.2019
- WHO (World Health Organization). (1998). *Department of Child and Adolescent Health and Development*. Geneva http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/frh_adh_98_18/en/ Erişim : 01.06.2019

- Wilson, J.Q. (1993, 1 Nisan). The Family-Values Debate, Commentary. <https://www.commentarymagazine.com/articles/the-family-values-debate/>. Erişim Tarihi: 09.10.2017.
- WMFC (West Midland Family Center). t.y. *Generational Differences Chart* <http://www.wmfc.org/uploads/GenerationalDifferencesChart.pdf>. Erişim Tarihi: 18 Nisan 2019.
- Yağcıoğlu, R. (2013). *Huzurevinde Kalan 65 Yaş Üstü Yaşlıların Yaşam Kalitesini Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi. Konya.
- Yapıcı, Ş. (2010). Türk Toplumunda Aile ve Eğitim İlişkisi. *Turkish Studies*, 5(4). (1544-1570).
- Yavuz, S. ve Özmete, E. (2012). Türkiye’de Genç Bireyler ve Ebeveynleri Arasında Yaşanan Sorunların “Aile Yapısı Araştırması” Sonuçlarına Göre Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları*. 7(29). (9-27)
- Yavuzer, H. (2009). *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2012). Aile İlişkileri ve Çocuk. Haluk Yavuzer (Ed.). *Evlilik Okulu Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri* içinde (164-171). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yaycı, L. (2002), Yaşlılık Dönemi, Haz. Betül Aydın, Müge Yaycı, Ahmet Şirin, Mustafa Otrar, Levent Yaycı. *Gelişim Psikolojisi* içinde (161-189). Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisi Başkanlığı.
- Yeşilay Derneği. <http://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/tarihce>: Erişim Tarihi: 21 Aralık 2017
- Yeşilkayalı, E. (2016). Sosyal Çalışmada Maneviyata Duyarlı Müdahale. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*. 53. (227-237).
- Yılmaz, F. (1981). *Hayatın Sırları ve Allah*. İstanbul: Hikmet Yay.
- Yücel, D. M. (2013a, 22 Ağustos). Hayat Saçma mı? <https://www.dmy.info/hayat-sacma-mi/> Erişim Tarihi: 13 Mart 2018.
- Yücel, D.M. (2013b, 4 Kasım). Hayat Neden Zor ve Acımasız? . <http://www.dmy.info/hayat-neden-zor/>. Erişim Tarihi: 22.10.2018
- Yücel, D.M. (2014a 16 Ocak). Oyun Teorisi- Hayat bir Oyun Mu. <http://www.dmy.info/oyun-teorisi-hayat-bir-oyun-mu/> .Erişim Tarihi: 13 Mart 2018.
- Yücel, D.M. (2014b, 12 Mart). Yaşamın Anlamı Nedir. <https://www.dmy.info/hayatin-anlami-nedir/>. Erişim Tarihi: 13 Mart 2018.
- Zastrow, C. (2014). Sosyal Hizmete Giriş. (Çev. Ed.): Durdu Baran Çiftçi. Ankara: Nika Yay.
- Zengin, L. E. (2013). Ergenlerde Evden Kaçma Davranışının Sosyo-Demografik Özellikler ve Aile İşlevleri Açısından İncelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Zinciri kırma, Sıfırdan Bire. (t.y.). <https://www.youtube.com/watch?v=tIZKfnLfHDE>. Erişim Tarihi: 19 Kasım 2018.
- 633 Sayılı Sosyal Hizmetler Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011). <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/30120>. Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2019.

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması
Hakkında
Kanun.<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.17049&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2019

EKLER

EK-1 İSTANBUL VALİLİĞİ ANKET İZNİ

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.9450648
Konu : Anket ve Araştırma İzin Talebi

14/05/2019

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) 16.04.2019 tarihli ve 7649629 Gelen Evrak No'lu dilekçe.
b) MEB. Yen. ve Eğ. Tk. Gn. Md. 22.08.2017 tarih ve 12607291/ 2017/25 No'lu Gen.
c) Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Anket Komisyonunun 10.05.2019 tarihli tutanağı.

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora programı öğrencisi Sadık EMECEN'in "Hayatın Anlamı Beklentilerin Oluşumu ve Karşlanması Bağlamında Ailenin Yeri: (Maltepe İlçesi Atilla Uras Anadolu Lisesi Öğrencileri Örneği)" konulu tezi kapsamında, ilimiz Maltepe ilçesinde bulunan Atilla Uras Lisesinde öğrenim gören öğrencilere; anket uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) dilekçe ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Millî Eğitim Müdürü

- Ek:
1- Genelge.
2- Komisyon Tutanağı.

OLUR
14/05/2019

Ahmet Hamdi USTA
Vali a.
Vali Yardımcısı

İl Millî Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İmran Öktem Cad.
No:1 Eski Adliye Binası Sultanahmet Fıatlı/İstanbul
E-Posta: sgb34@meh.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://eymsk.meb.gov.tr> adresinden 5c96-d794-36fb-8ae6-9f47 koda ile teyit edilebilir.

EK-2 ÖĞRENCİYE ANKET UYGULAMASI İÇİN VELİ İZİN DİLEKÇESİ

Sayın Veli,

Hayatın Anlamı, Beklentilerin Oluşumu ve Karşılanması Bağlamında Ailenin Yeri: (Atilla Uras Anadolu Lisesi Öğrencileri Örneği) başlıklı doktora tezi hazırlamaktayım. Atilla Uras Anadolu Lisesi öğrencilerinin kendileri, velileri ve büyükanne ile büyükbabalarına yönelik yapılan bu araştırmanın amacı, üç kuşağın hayatın anlam ve değerini nasıl algıladığını karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Bu araştırmada kapsamında katılımcılara anket uygulanacak ve anket formunda öğrencilerin ismi ve iletişim bilgileri gibi kişisel bilgilere asla yer verilmeyecektir.

Üçüncü kuşak olarak tanımladığımız *Atilla Uras Anadolu Lisesi'nde eğitim gören öğrencinize T.C. İstanbul Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün izniyle anket uygulamak istiyoruz*. Bu sebeple aşağıdaki bölüme gerekli izni vermek üzere adınızı ve soyadınızı yazarak imzalamanız araştırmamızın amacına ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

Doktora Öğrencisi Sadık EMECEN
Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Bölümü
semecen28@hotmail.com

..... / / 2019

İzni Veren Veli
Adı-Soyadı
İmza

EK-3 ANKET FORMU

HAYATIN ANLAMI VE DEĞERİ

Değerli Katılımcı,

"Hayatı Anlamlandırma Ailenin Rolü (Üç Kuşak Karşılaştırmalı Analiz)" başlıklı doktora tezi hazırlamaktayım. Atilla Uras Anadolu Lisesi öğrencilerinin kendileri, velileri ve büyükanne ile büyükbabalarına yönelik yapılan bu araştırmanın amacı, başlıkta belirtildiği üzere, üç kuşak karşılaştırmalı olarak hayatın anlamı ve değerini, değişimi araştırmaktır. Bu araştırmada isminiz ve iletişim bilgileriniz istenmemektedir. Ayrıca araştırmada yer alan ankete vereceğiniz cevaplar, sadece araştırma kapsamında bilimsel amaçlar için kullanılacak; başka bir amaçla kesinlikle kullanılmayacak, gizli tutulacaktır. Soruların doğru ya da yanlış cevabı yoktur. Cevaplarınızı içtenlikle belirtmeniz, araştırmanın amacına ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Lütfen cevapsız soru bırakmayınız. Çalışmaya katılımınız için teşekkür ederim. Gösterdiğiniz ilgi ve özen sebebiyle teşekkür ederim.

Doktora Öğrencisi Sadık EMECEN
Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Bölümü
semecen28@hotmail.com

Lütfen, yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz ve size uygun olan yargıya (x) işareti koyunuz.

1. Cinsiyetiniz: 1.() Kadın 2.() Erkek
2. Yaşınız:
1.() Öğrenci 14-19 2.() 25-35 arası 3.() 36-46 arası 4.() 47-65 arası 5.() 66 ve üstü
3. (Öğrenci tarafından doldurulacaktır) Çocuğunuz kaçınıcı sınıfta okuyor?
1.() 9. Sınıf 2.() 10. Sınıf 3.() 11. Sınıf 4.() 12. Sınıf
4. Öğrenci ile yakınlığınız nedir?
1.() Öğrencinin kendisi 2.() Anne 3.() Baba 4.() Büyükanne 5.() Büyükbaba
5. Öğrenim durumunuz:
1.() Okur- yazar değil 4.() Ortaokul mezunu 7.() Üniversite mezunu
2.() Okur-yazar 5.() Lise mezunu 8.() Yüksek lisans ve üstü
3.() İlkokul mezunu 6.() Yüksekokul
6. Mesleğiniz:
1.() Öğrenci 4.() Serbest (Doktor, Avukat...) 7.() Emekli
2.() İşçi 5.() Serbest (inşaat, şoför...) 8.() Ev hanımı
3.() Memur 6.() Esnaf (pazarcı, berber...) 9.() Diğer
7. (Ebeveyn tarafından doldurulacaktır) Ailenizin ortalama aylık gelirini belirtiniz:
1.() Asgari ücret 3.() Düşük gelirli
2.() Orta Gelirli 4.() Yüksek Gelirli
8. (Ebeveyn tarafından doldurulacaktır) Kaç yıldır İstanbul'da yaşıyorsunuz?
1.() Doğduğumdan beri 2.() 1-5 yıldır 3.() 6-10 yıldır 4.() yıldır
9. (Ebeveyn tarafından doldurulacaktır) Kaç çocuğunuz var?
1.() 1 Kız 3.() 1 Kız 1 Erkek 5.() 1 Kız 2 Erkek 7.() Diğer
2.() 1 Erkek 4.() 2 Kız 2 Erkek 6.() 2 Kız 1 Erkek
10. Sizce hayata hüküm olan nedir?
1.() Hayat, acılar, sıkıntılar, savaşlar, afetler, ölümlerle... doludur.
2.() Hayat, iyiliğin, yardımlaşmanın, erdemin galip geldiği bir süreçtir.
3.() Hayat, her an çok değerli fırsatlar sunan bir zenginliğe sahiptir.
4.() Hayat, hem nimet hem fırsat hem de bir imtihandır.
5.() Diğer (belirtiniz)

11. Sizce hayatın temel göstergesi nedir?

1. () Problemsiz bir hayat düşünülemez, sıkıntılara karşı sabırla mücadele etmek gerekir.
2. () Hayat, sona erdirilemeyecek kadar güzel ve canlıdır, doya doya yaşamak gerekir.
3. () Hayat, sıkıcı, meşakkatli, bıkıcıdır; katlanmaktan başka çare yok.
4. () Hayat, iyi ve kötü yönleriyle bir bütündür; güzel bakmak gerekir.
5. () Diğer (belirtiniz)

12. Hayatın anlam ve amacı hakkındaki düşüncenizi hangi seçenekte bulursunuz?

1. () Hayatın kendi içinde mutlaka bir anlamı/amacı vardır; onu bilip ona göre yaşamak gerek.
2. () İnsanlar başıboş yaratılmamıştır; yaptıklarından sorumlu tutulacağını bilip ona göre yaşamalıdır.
3. () İnsanlar kendi amaçlarını kendileri belirleyerek, kendi yaşamlarını anlamlandırmalıdır.
4. () Hayat anlamsızdır, anlam arama çabaları boşadır; o yüzden hayatın tadını çıkarmaya çalışmalıdır.
5. () Diğer (belirtiniz)

13. Hayatı anlamlandıran temel kurum sizce hangisidir?

1. () Eğitim ve kültür
2. () Siyaset ve medya
3. () Ekonomi, bilim ve teknoloji
4. () Aile ve yakın çevre
5. () Din
6. () Diğer (belirtiniz)

14. Sizce aşağıdakilerden hangisi hayatınızı anlamlı kılar?

1. () Kendi bireysel yaşam kalitemi arttırmaya çalışmak.
2. () Bireysel amaçlarını gerçekleştirirken güven, sevgi, nezaket, hürmet ve hoşgörü gibi toplumsal değerlere riayet etmek.
3. () Önceliği toplumun mutluluk ve refahına vererek haksızlıklarla mücadele etmek.
4. () Erdemli olmak ve erdemli insanlardan oluşan bir toplum meydana getirmek için çaba harcamak.
5. () Diğer (belirtiniz)

15. Hayatınızdaki en büyük arzunuz nedir?

1. () Her istediğimi alabilecek ve yapabilecek kadar zengin olmak
2. () Tanınan, şan ve şöhret sahibi bir kimse olmak
3. () Sağlıklı ve huzurlu bir hayat sürdürmek
4. () Toplumun sorunlarıyla ilgilenmek
5. () Diğer (belirtiniz)

16. Hayatınızdaki en büyük hedefiniz nedir?

1. () Herkes tarafından sevilen, sayılan, kabul gören ve güvenilen biri olmak
2. () İncanına uygun bir yaşam sürerek, öbür dünyaya hazırlanmak
3. () Sıkıntılara dolu olan bu dünyadan kurtulmak
4. () Çocuklarını / torunlarını ahlaklı ve başarılı bireyler olarak geleceğe hazırlamak
5. () Başarılı olmak ve dünyadan tat almak ve eğlenmek.
6. () Diğer

17. Aşağıdakilerden hangisi sizi tarif eder?

1. () Ruhsal bir boşluk içindeyim hayattan tat alamıyorum.
2. () Karşıma çıkan problemleri çoğu zaman kendi başıma halledemem.
3. () Problemi olanlara yardım etmek için büyük bir istek duyarım.
4. () Hayatta arzuladığım hedeflerime ulaşmada çok başarılıyım.
5. () Yapmaktan zevk aldığım pek çok uğraşım var ve faydalı bir şeyler üretmekten hoşlanırım.
6. () Toplumsal sorunlara karşı duyarlıyım.
7. () Diğer

18. Aşağıdakilerden hangisi sizin hayata bakışınızı yansıtır?

1. () Çoğu zaman anlamsız ve boş bir hayata sahip olduğumu düşünürüm.
2. () Çoğu zaman her şeye karşı bıkkınlık duyuyorum.
3. () Beni hayata bağlayan bir amacım yok.
4. () Daha yapmayı, başarmayı istediğim amaç ve hedeflerim var.
5. () Hayatında her zaman bir anlamı, yaşamak için bir neden bulurum.
6. () Diğer

19. Aşağıdakilerden hangisi sizin hayat karşısındaki duruşunuzu yansıtır?

1. () Yaşadığım sıkıntılara rağmen zorluklarla mücadele etmekten vazgeçmiyorum.
2. () Dindarım ama dinin hayatımın tamamını şekillendirmesine izin vermem.
3. () Yaşadığım dünyada iyiye ve güzele dair pek bir şey bulamıyorum.
4. () Aile ve akrabalarımın iletişiminin güçlüdür; sevinçlerimizi ve üzümlerimizi paylaşıyoruz.
5. () Diğer

20. Gelecek hakkındaki düşünce ve hisleriniz nedir?

1. () İşlerimin iyi gideceğine ve gelecekte daha mutlu olacağıma inanır umutla geleceğe bakarım.
2. () Geleceğimi pek parlak göremiyorum umutsuzum.
3. () Değişmeye ve yeniliklere her zaman açık olduğumdan iyi olacağını düşünüyorum.
4. () Değişme ve yenilikler karşısında çekingen ve tedirginim ve gelecek beni ürkütüyor.
5. () Çocuklarım / torunlarım, yaşama sevincimi artırıyor.
6. () Diğer

21. Hayatınızı anlamlandırma, karşınıza çıkan ve üstesinden gelmekte zorluk çektiğiniz sıkıntılar karşısında şimdiye kadar nasıl davrandınız?

1. () Böyle bir hali hiç yaşamadım.
2. () İsyen ettim, ümitsizliğe düştüm, hayata karamsar baktım.
3. () Her şeyi boş verdim, sıkıntılarımı görmezden geldim.
4. () Rahatlamak ve yardım istemek için bol bol Yaratıcı'ya dua ettim.
5. () Destek almak için aile ve yakın çevreme başvurdum.
6. () Psikoloğa ya da aile danışma merkezi gittim.
7. () Hatalarımı sorguladım, hayatım için yeni amaçlar belirledim.
8. () Diğer

22. Hayatı anlamlandırma ve yaşam amaçlarınızı belirlemenizde etkili olan kişiler kimlerdir?

1. () Annem
2. () Öğretmenlerim
3. () Babam
4. () Arkadaşlarım
5. () Eşim
6. () Çocuklarım
7. () Diğer

23. Yaşam amaçlarınızı gerçekleştiremediğinizi düşünüyorsanız, bunun sebebi nedir?

1. () Yaşam amaçlarımın hepsini gerçekleştirdim.
2. () Yaşam şartlarıma göre ulaşılması çok zor hedeflerdi.
3. () Eğitimimi tamamlama imkânının olmayışı
4. () Yaşanan ölüm, boşanma, ayrılık gibi durumlar
5. () Maddi imkânsızlıklar
6. () İnanç ve geleneklerimiz
7. () Çocukların bakım ve ihtiyaçları
8. () Diğer

24. Niçin çocuk sahibi olmak istediniz / istersiniz?

1. () Ana/babamın ve akrabalarımın beklentilerini karşılamak için
2. () Soyunun devamını sağlamak için
3. () Büyüdüğünde ailesine maddi katkı sağlaması için
4. () Ailemizi eğlendirmesi, neşelendirmesi, sevgi vermesi için
5. () Yaşlandığımızda yanımızda olmaları ve bize bakmaları için
6. () Dini inancımız, çocuk sahibi olmamızı istediği için
7. () Topluma yararlı, erdemli insanlar yetiştirmek için
8. () Öldükten sonra hatırlanmak ve arkamızdan dua almak için
9. () Diğer

25. Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun meslek hayatıyla ilgili beklentiniz nedir?

1. () Karakterli, doğru, inatçı, ahlaklı, saygın bir insan olmak
2. () Kimseye muhtaç olmadan yaşamını sürdürmek
3. () Maaşı güzel, şan ve şöhratlı bir kişi olmak
4. () Başarılı ve mutlu olmak için iyi para kazanmak
5. () Paranın mutluluk getirmediğini bilerek erdemli bir hayat sürmek
6. () Diğer

26. Öğrenci için kendinizin; anne-baba için çocuğunuzun; büyükanne ve dedeler için torununuzun geleceği ile ilgili beklentiniz nedir?

1. () Çalışmaya başladığı zaman maaşının bir kısmını anne-babaya vermek / maddi yönden destek
2. () Anne-baba ve kardeşleriyle sevgi bağı koparmamak
3. () Yaşlandıklarında anne-babaya yanına alarak bakmak
4. () Yaşlandıklarında anne-babaya bakıcı tutmak ya da huzurevine yerleştirmek
5. () Ev işlerinde anne babaya yardım etmek
6. () Mümkün olduğunca bayramlarda ve hafta sonları çocuklarıyla birlikte anne-babayı ziyaret etmek
7. () Anne-baba ölünce inancımıza uygun olarak uğurlamak ve dualar etmek
8. () Dini ve millî kültür ve değerlerimize bağlı kalmak, dünya kadar ahireti de düşünmek
9. () Ailesini ihmal etmemek
10. () Topluma katkı sağlamak ve toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmak
11. () Mutlu ve huzurlu olsunlar, herhangi bir beklentim yok

ÖZGEÇMİŞ

19 Ocak 1973 tarihinde Giresun iline bağı Eynesil kazasında doğdu. İlkokulu Eynesil kazasına bağı Aralık Köyü İlkokulu'nda bitirdi. Ortaokul ve lise eğitimini Eynesil İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. 1990 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazandı ve 1995 yılında bu fakülteyi bitirdi. Yüksek Lisansı'nı Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri'nde yaptı. Halen İstanbul İli Maltepe ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağı bir Ortaöğrenim kurumunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Evli ve biri erkek diğeri kız olmak üzere iki çocuğı bulunmaktadır.

02.07.2019

Sadık EMECEN

